Fjodor Dostojevski

Krim dhe ndëshkim

Преступление и наказание

Lexuesi

Krim dhe ndëshkim
Fjodor Dostojevski, *Преступление и наказание*
Përktheu nga rusishtja: Ultimori.
Teksti burimor: ilibrary.ru (rusisht).
Përkthimi © 2026 Lexuesi. Ky përkthim publikohet me licencën CC BY-SA 4.0.
Teksti origjinal është në domenin publik.
Botim dixhital i Lexuesit, 25 tetor 2026. Lexojeni falas në https://lexuesi.com/librat/krim-dhe-ndeshkim/.

Shënim i përkthyesit

Ky përkthim u bë drejtpërdrejt nga origjinali rusisht, sipas tekstit të romanit të botuar në ilibrary.ru (https://ilibrary.ru/text/69/index.html). Ndarja në gjashtë pjesë dhe një epilog, kapitujt dhe paragrafët ndjekin origjinalin. Shënimet e botimit rus (përkthimet e frazave të huaja) nuk u përfshinë si tekst; në vend të tyre janë shënimet e këtij botimi.

Emrat. Emrat rusë u transkriptuan sipas rregullave të shqipes (ч → ç, ш → sh, щ → shç, ж → zh, х → h, й → j, я → ja, ю → ju, ë → jo, ы → i) dhe lakohen si emrat shqipe (Raskolnikovi, Sonjës, Dunjën). Kur emri shoqërohet me atësinë, lakohet vetëm atësia (Katerina Ivanovnës). U ruajt mënyra ruse e të thirrurit me emër e atësi, si edhe format përkëdhelëse ashtu siç i përdor autori (Rodja, Duneçka, Soneçka, Poleçka, Mikolka). U ruajtën edhe format e folura të atësisë: Porfiri e të tjerë i thonë heroit herë „Rodion Romanoviç“, herë „Rodion Romaniç“, njësoj si në origjinal. Personat historikë dhe vendet e njohura jepen në trajtat e zakonshme shqipe (Napoleoni, Pushkini, Shileri, Petersburgu). Vendet që autori i shënon vetëm me germën e parë (rrugica S—, ura K—, Prospekti V—) u lanë ashtu, ndërsa identifikimi i tyre jepet në shënim. Gradat e nëpunësve u përkthyen (këshilltar titullar, asesor kolegjial etj.) dhe Tabela e Gradave shpjegohet në shënime. Nofka e Ilja Petroviçit (rus. *Poroh*) u përkthye „Baruti“.

Stili. U përpoqa të ruaja zërin e Dostojevskit: fjalitë e gjata, të ethshme e me përsëritje, monologët e brendshëm, kalimet e

papritura nga një ton në tjetrin dhe ironinë. Teksti nuk u shkurtua, nuk u lëmua dhe nuk u zbukurua. Ligjërimi u përshtat me secilin personazh: solemniteti i dehur i Marmeladovit, zhurma e Razumihinit, mirësjellja ironike e Porfirit me „zotëri“-n e tij të përhershme (për pjesëzën ruse -*s*), ftohtësia e Svidrigajlovit, shqipja e thyer e Amalija Ivanovnës dhe e Luiza Ivanovnës, e folura popullore e Nikolajt dhe e meshçanëve. Dallimi midis „ti“-së dhe „ju“-së u ruajt kudo si në origjinal, sepse shpesh tregon një ndryshim në marrëdhënie. Theksimet e autorit dhe fjalët e huaja (frëngjisht, gjermanisht, latinisht, polonisht) janë në kursiv. Katet numërohen si në Rusi, ku kati përdhes është kati i parë.

Shënimet. Shënimet janë në fund të çdo kapitulli dhe numërimi i tyre fillon nga e para në secilin kapitull. Ato shpjegojnë monedhat dhe njësitë e matjes, gradat, zakonet ortodokse, vendet e Petersburgut, aludimet për libra, ide e ngjarje të kohës, citatet biblike, fjalët e huaja dhe emrat me kuptim (Raskolnikov nga *raskol*, „përçarje“; Razumihin nga *razum*, „arsye“). U mbajtën të shkurtra dhe pa komente personale.

— Ultimori

Përmbajtja

Pjesa e parë — I 5
Pjesa e parë — II 16
Pjesa e parë — III 37
Pjesa e parë — IV 53
Pjesa e parë — V 68
Pjesa e parë — VI 81
Pjesa e parë — VII 96
Pjesa e dytë — I 110
Pjesa e dytë — II 131
Pjesa e dytë — III 144
Pjesa e dytë — IV 161
Pjesa e dytë — V 174
Pjesa e dytë — VI 189
Pjesa e dytë — VII 214
Pjesa e tretë — I 236
Pjesa e tretë — II 252
Pjesa e tretë — III 266
Pjesa e tretë — IV 282
Pjesa e tretë — V 296
Pjesa e tretë — VI 320
Pjesa e katërt — I 333
Pjesa e katërt — II 350
Pjesa e katërt — III 365
Pjesa e katërt — IV 375

Pjesa e katërt — V 395
Pjesa e katërt — VI 419
Pjesa e pestë — I 429
Pjesa e pestë — II 451
Pjesa e pestë — III 467
Pjesa e pestë — IV 485
Pjesa e pestë — V 505
Pjesa e gjashtë — I 521
Pjesa e gjashtë — II 533
Pjesa e gjashtë — III 550
Pjesa e gjashtë — IV 562
Pjesa e gjashtë — V 576
Pjesa e gjashtë — VI 593
Pjesa e gjashtë — VII 610
Pjesa e gjashtë — VIII 621
Epilogu — I 634
Epilogu — II 644

Pjesa e parë — I

Në fillim të korrikut, në një kohë jashtëzakonisht të nxehtë, nga mbrëmja, një djalë i ri doli në rrugë nga kthina që mbante me qira te ca qiramarrës në rrugicën S—,[1] dhe ngadalë, si në mëdyshje, u nis drejt urës K—.[2]

I kishte shpëtuar me fat takimit me të zonjën e shtëpisë në shkallë. Kthina e tij ndodhej mu nën çatinë e një ndërtese të lartë pesëkatëshe dhe më shumë i ngjante një dollapi sesa një banese. Kurse e zonja e shtëpisë, nga e cila e mbante me qira këtë kthinë bashkë me drekën dhe shërbimin, rrinte një shkallë më poshtë, në një banesë më vete. Sa herë që dilte në rrugë, atij i duhej patjetër të kalonte para kuzhinës së saj, që pothuajse gjithmonë rrinte e hapur krejt nga shkallët. Dhe sa herë që kalonte andej, djaloshi ndiente një ndjesi të sëmurë e frikacake, për të cilën i vinte turp dhe që e bënte të ngrysej. I detyrohej të zonjës së shtëpisë për gjithçka dhe kishte frikë të ndeshej me të.

Jo se ishte kaq frikacak e i nënshtruar, përkundrazi fare; por prej ca kohësh ndodhej në një gjendje nervozizmi e tendosjeje që i ngjante hipokondrisë. Ishte zhytur aq thellë në vetvete dhe ishte veçuar aq nga të gjithë, sa kishte frikë nga çdo takim, jo vetëm nga takimi me të zonjën e shtëpisë. E kishte shtypur var-

[1] Sipas identifikimit të pranuar zakonisht, Rrugica Stoljarni (Столярный переулок), pranë Sheshit Sennaja. Dostojevski e shkurton qëllimisht emrin.

[2] Ura Kokushkin, mbi Kanalin Jekaterininski.

fëria; por kohët e fundit edhe ngushtica e gjendjes së tij kishte pushuar së rënduari mbi të. Me punët e tij të përditshme kishte pushuar krejt së merruri dhe nuk donte të merrej. Në të vërtetë, nuk kishte frikë nga asnjë zonjë shtëpie, çfarëdo që të kurdiste ajo kundër tij. Por të ndalej në shkallë, të dëgjonte lloj-lloj gjepurash për gjithë atë rrëmujë të përditshme me të cilën ai s'kishte të bënte fare, gjithë ato ngacmime për pagesën, kërcënimet, ankesat, e për më tepër të dredhonte vetë, të kërkonte ndjesë, të gënjente — jo, më mirë të rrëshqiste disi si mace nëpër shkallë e të ikte pa e parë kush.

Megjithatë, këtë herë, kur doli në rrugë, edhe atë vetë e habiti frika nga takimi me huadhënësen e tij.

„Për çfarë pune kam ndër mend t'i hyj dhe njëkohësisht nga ç'gjepura trembem! — mendoi me një buzëqeshje të çuditshme. — Hm... po... gjithçka e ka njeriu në dorë, dhe gjithçka e lë t'i kalojë para hundës, vetëm e vetëm nga frika... kjo tashmë është aksiomë... Interesant, nga çfarë kanë njerëzit frikë më shumë se nga çdo gjë tjetër? Nga një hap i ri, nga një fjalë e re e tyre kanë frikë më shumë se nga gjithçka... Po, në fund të fundit, unë llomotis tepër. Prandaj s'bëj asgjë, sepse llomotis. Ose ndoshta edhe kështu: llomotis sepse s'bëj asgjë. Këtë llomotitje e mësova këtë muajin e fundit, duke ndenjur shtrirë ditë e net të tëra në qoshe e duke menduar... për Carin Bizele.[3] Pse po shkoj tani? Mos vallë jam i zoti për *këtë*? Mos vallë kjo është serioze? Aspak serioze. Kështu, për hir të fantazisë e zbavis veten; lodra! Po, ndoshta vërtet lodra!“

Në rrugë bënte një vapë e tmerrshme, dhe për më tepër mbytje, turmë që shtyhej, kudo gëlqere, skela, tulla, pluhur dhe ajo erë e keqe e veçantë e verës, aq e njohur për çdo banor të Petersburgut që s'ka mundësi të marrë me qira një vilë verore. Të gjitha këto ia tronditën përnjëherësh, në mënyrë të pakënd-

[3]Car Bizelja (rus. Царь Горох): mbret i përrallave popullore ruse. „Të mendosh për Carin Bizele“ do të thotë të merresh me gjëra të kota.

shme, nervat djaloshit, që ishin të trazuara edhe pa këtë. Kurse era e padurueshme e pijetoreve, të cilat në këtë pjesë të qytetit janë veçanërisht të shumta, dhe të dehurit që të dilnin përpara në çdo hap, megjithëse ishte ditë pune, ia plotësuan tablosë ngjyrimin e neveritshëm e të trishtë. Një ndjenjë neverie nga më të thellat i shkrepi për një çast në tiparet e holla të djalit të ri. Meqë ra fjala, ishte jashtëzakonisht i pashëm, me sy të errët e të bukur, me flokë ngjyrë gështenjë të errët, më i gjatë se mesatarja, i hollë e i hijshëm. Por shpejt ra si në një mendim të thellë, madje, për ta thënë më saktë, si në një farë harrese, dhe vazhdoi të ecte pa e vënë re më atë që kishte përreth, as pa dashur ta vinte re. Vetëm herë pas here mërmëriste diçka me vete, nga zakoni i tij për monologë, që sapo ia kishte pranuar vetes. Po në atë çast e kuptonte edhe vetë se mendimet i ngatërroheshin herë-herë dhe se ishte shumë i dobët: ishte dita e dytë që pothuajse nuk kishte vënë gjë në gojë.

Ishte i veshur aq keq, saqë një tjetër, qoftë edhe njeri i mësuar me këto, do të kishte turp të dilte ditën në rrugë me të tilla lecka. Por lagjja ishte e tillë që këtu me veshjen vështirë se mund të habitje njeri. Afërsia e Sheshit Sennaja,[4] bollëku i atyre lokaleve që i di gjithkush dhe sidomos popullsia e esnafëve e e zejtarëve, e grumbulluar nëpër këto rrugë e rrugica të mesit të Petersburgut, e bënin ndonjëherë pamjen e përgjithshme laraman me tipa të tillë, sa do të ishte çudi të habiteshe kur ndeshje këtë a atë figurë. Por në shpirtin e djaloshit ishte grumbulluar tashmë aq shumë përbuzje e ligë, saqë, me gjithë ndjeshmërinë e tij, ndonjëherë shumë rinore, ai më pak se për gjithçka kishte turp për leckat e tij në rrugë. Tjetër gjë kur ndeshej me ndonjë të njohur a me shokët e dikurshëm, me të cilët përgjithësisht nuk i pëlqente të takohej... E megjithatë, kur një i dehur, që s'dihej pse e ku po e çonin në atë kohë nëpër rrugë me një qerre të madhe, të mbrehur

[4]Sheshi Sennaja („sheshi i sanës“): shesh tregu në Petersburg, i rrethuar nga lagje të varfra, pijetore e bujtina.

me një kalë karroje po aq të madh, i bërtiti papritur ndërsa kalonte: „Hej ti, kapelaxhi gjerman!“ — dhe zuri të ulërinte me sa kishte në kokë, duke e treguar me dorë, djaloshi u ndal befas dhe e kapi kapelën me një lëvizje spazmatike. Kapela ishte e lartë, e rrumbullakët, nga ato të Cimmermanit,[5] por krejt e konsumuar, fare e kuqërremtë, plot vrima e njolla, pa strehë dhe e shtrembëruar në njërën anë në mënyrën më të shëmtuar. Por atë nuk e pushtoi turpi; e pushtoi një ndjenjë krejt tjetër, që i ngjante madje frikës.

„E dija! — mërmëriste i hutuar, — kështu e mendoja! Kjo është më e keqja nga të gjitha! Ja, një marrëzi e tillë, një gjëzë fare e rëndomtë mund ta prishë gjithë planin! Po, kapela bie shumë në sy... Qesharake, prandaj edhe bie në sy... Me leckat e mia më duhet patjetër një kasketë, qoftë edhe ndonjë petull e vjetër, e jo kjo shëmtirë. Askush s'mban të tilla, do ta vënë re nga një verstë larg,[6] do ta mbajnë mend... kryesorja, më pas do ta mbajnë mend, e ja tek u bë provë kundër meje. Këtu duhet të bie sa më pak në sy... Gjërat e vogla, gjërat e vogla janë kryesorja!... Pikërisht këto gjëra të vogla i shkatërrojnë gjithnjë të gjitha...“

Nuk kishte shumë për të ecur; madje e dinte sa hapa ishin nga porta e shtëpisë së tij: plot shtatëqind e tridhjetë. Një herë i kishte numëruar, kur ishte zhytur shumë në ëndrra. Në atë kohë as vetë nuk u besonte ende këtyre ëndrrave të veta dhe vetëm e acaronte veten me guximin e tyre të shëmtuar, por joshës. Kurse tani, një muaj më vonë, kishte filluar t'i shihte ndryshe dhe, me gjithë monologët ngacmues mbi pafuqinë e pavendosmërinë e vet, ëndrrën „e shëmtuar“ ishte mësuar, disi edhe pa dashur, ta quante tashmë ndërmarrje, ndonëse ende nuk i besonte vetes. Madje tani po shkonte të bënte *sprovën* e ndërmarrjes së tij, dhe me çdo hap shqetësimi i rritej gjithnjë e më shumë.

---

[5] Kapelë e punuar në punishten e njohur të kapelave të Cimmermanit në Petersburg.

[6] Verstë (rus. верста): njësi ruse e gjatësisë, rreth 1,07 km.

Me zemrën që i ndalej dhe me një dridhje nervore iu afrua një ndërtese tejet të madhe, që me njërin mur shihte nga kanali,[7] e me tjetrin nga rruga —. Kjo ndërtesë ishte e tëra me banesa të vogla dhe e banuar nga lloj-lloj njerëzish që rronin me ç'të mundnin: rrobaqepës, bravandreqës, kuzhiniere, gjermanë të ndryshëm, vajza që jetonin më vete, nëpunës të vegjël e të tjerë. Njerëzit që hynin e dilnin shkonin e vinin rrëmbimthi nën të dyja portat e nëpër të dy oborret e ndërtesës. Këtu shërbenin tre a katër portierë.[8] Djaloshi u gëzua shumë që nuk u ndesh me asnjërin prej tyre dhe, pa u vënë re, rrëshqiti menjëherë nga porta djathtas, në shkallë. Shkallët ishin të errëta e të ngushta, „të zeza“,[9] por ai i njihte e i kishte studiuar të gjitha këto, dhe gjithë ky mjedis i pëlqente: në një errësirë të tillë edhe një vështrim kureshtar nuk ishte i rrezikshëm. „Nëse që tani kam kaq frikë, ç'do të ndodhte vallë sikur të më vinte puna vërtet deri te vetë *vepra*?...“ — mendoi pa dashur, ndërsa ngjitej në katin e katërt.[10] Këtu ia zunë rrugën ca ish-ushtarë që punonin hamej e po nxirrnin orenditë nga një banesë. E dinte që më parë se në atë banesë jetonte një gjerman me familje, nëpunës: „Pra, ky gjerman tani po shpërngulet, dhe, pra, në katin e katërt, në këto shkallë e në këtë sheshpushim, për ca kohë mbetet e zënë vetëm banesa e plakës. Kjo është mirë... për çdo rast...“ — mendoi sërish dhe i ra ziles së banesës së plakës. Zilja tringëlliu dobët, sikur të ishte prej teneqeje e jo prej bronzi. Në banesat e vogla të ndërtesave të tilla pothuajse të gjitha zilet janë të këtilla. Ai e kishte harruar tingullin e kësaj zileje, dhe tani ky tingull i veçantë sikur befas i

[7] Kanali Jekaterininski (sot Kanali Gribojedov), që Dostojevski e quan „kanava“ (hendek).

[8] Portier (rus. дворник): kujdestar i oborrit e i shtëpisë, që mbante pastërtinë, ruante portën dhe ishte i detyruar të ndihmonte policinë.

[9] Shkallët „e zeza“: shkallët e pasme të shërbimit, që të çonin te kuzhinat; ato kryesore quheshin „të pastra“.

[10] Në Rusi kati përdhes numërohet si kati i parë; kati i katërt rus i përgjigjet katit të tretë sipas numërimit shqiptar.

kujtoi diçka dhe ia nxori qartë para syve... U drodh i tëri; nervat i ishin dobësuar tepër këtë herë. Pak më vonë dera u hap sa një të çarë fare të vogël: banorja e vështronte të ardhurin nga e çara me mosbesim të dukshëm, dhe dukeshin vetëm sytë e saj të vegjël që shkëlqenin nga errësira. Por, kur pa shumë njerëz në sheshpushim, mori zemër dhe e hapi krejt. Djaloshi kapërceu pragun dhe hyri në një paradhomë të errët, të ndarë me një mur të hollë, prapa të cilit ishte një kuzhinë e vockël. Plaka qëndronte para tij në heshtje dhe e shikonte pyetëse. Ishte një plakushe e vockël, e thatë, rreth të gjashtëdhjetave, me sy të vegjël të mprehtë e të ligj, me hundë të vogël e të mprehtë dhe kokëzbuluar. Flokët e saj të verdhë si kashta, pak të thinjur, ishin lyer trashë me vaj. Rreth qafës së saj të hollë e të gjatë, që i ngjante një këmbe pule, kishte mbështjellë ca lecka fanelle, kurse mbi supe, megjithë vapën, i varej një xhaketë e shkurtër me gëzof, e grisur e e zverdhur. Plakusha kollitej e rënkonte pa pushim. Djaloshi duhet ta ketë parë me ndonjë vështrim të veçantë, sepse edhe në sytë e saj u shfaq befas sërish mosbesimi i mëparshëm.

— Raskolnikov,[11] student, kam qenë te ju para një muaji, — nxitoi të mërmëriste djaloshi, duke u përkulur gjysmë, kur iu kujtua se duhej të ishte më i sjellshëm.

— Më kujtohet, biro, e mbaj mend shumë mirë që keni qenë, — tha qartë plakusha, pa i hequr si më parë sytë pyetës nga fytyra e tij.

— Ja pra, zonjë... prapë për një punë të vogël të tillë... — vazhdoi Raskolnikovi, pak i hutuar dhe i habitur me mosbesimin e plakës.

„Ndoshta, në fund të fundit, ajo është gjithmonë e tillë, po unë atë herë nuk e vura re“, — mendoi me një ndjesi të pakëndshme.

[11] Mbiemri vjen nga rusishtja *raskol*, „përçarje, skizëm“; raskolnikë quheshin edhe besimtarët e vjetër, që u ndanë nga Kisha Ortodokse Ruse në shek. XVII.

Plaka heshti pak, si e menduar, pastaj u tërhoq mënjanë dhe, duke treguar derën e dhomës, tha, ndërsa i linte rrugë mysafirit të kalonte përpara:

— Hyni, biro.

Dhoma jo e madhe, ku hyri djaloshi, me letër muri të verdhë, me barbaroza dhe me perde muslini në dritare, ishte në atë çast e ndriçuar fort nga dielli që perëndonte. „Pra, edhe *atëherë* dielli do të ndriçojë po kështu!...“ — i shkrepi si pa dashje në mendje Raskolnikovit, dhe me një vështrim të shpejtë rroku gjithçka në dhomë, që të mësonte e të mbante mend, sa të ishte e mundur, vendosjen e sendeve. Por në dhomë nuk kishte asgjë të veçantë. Orenditë, të gjitha shumë të vjetra e prej druri të verdhë, përbëheshin nga një divan me mbështetëse të madhe druri të harkuar, një tryezë e rrumbullakët në formë ovale para divanit, një tualet me pasqyrë të vogël në murin midis dy dritareve, karrige përgjatë mureve dhe dy-tri piktura të lira në korniza të verdha, që paraqitnin zonjusha gjermane me zogj në duar — ja ku ishin të gjitha orenditë. Në qoshe, para një ikone të vogël, digjej një kandil. Gjithçka ishte shumë e pastër: si orenditë, ashtu edhe dyshemetë ishin fërkuar sa shndrisnin; gjithçka shkëlqente. „Puna e Lizavetës“, — mendoi djaloshi. Në gjithë banesën nuk mund të gjeje asnjë grimcë pluhuri. „Një pastërti e tillë gjendet te vejushat e liga e të vjetra“, — vazhdoi me vete Raskolnikovi dhe vështroi me kureshtje, me bisht të syrit, perden prej basme para derës së dhomës së dytë, fare të vogël, ku ishin shtrati dhe komoja e plakës dhe ku ai ende s'kishte hedhur sy asnjëherë. E gjithë banesa përbëhej nga këto dy dhoma.

— Ç'urdhëroni? — tha ashpër plakusha, duke hyrë në dhomë dhe duke iu vënë përsëri drejt përpara, për ta parë drejt në fytyrë.

— Kam sjellë një peng, ja, zonjë! — Dhe nxori nga xhepi një orë të vjetër, të sheshtë, prej argjendi. Në kapakun e pasmë kishte një glob. Zinxhiri ishte prej çeliku.

— Po edhe pengut të mëparshëm i ka dalë afati. Pardje u mbush muaji.

— Do t'ju paguaj kamatën edhe për një muaj; prisni pak.

— Kjo varet nga vullneti im, biro: të pres apo ta shes sendin tuaj që tani.

— Sa më jepni për orën, Aljona Ivanovna?

— Po ti me gjepura më vjen, biro; s'vlen pothuajse asgjë. Për unazën herën e kaluar ju dhashë dy kartëmonedha, kurse atë mund ta blesh të re te argjendari për një rubël e gjysmë.[12]

— Më jepni nja katër rubla, do ta shpengoj, është e babait. Së shpejti do të marr para.

— Një rubël e gjysmë, zotëri, dhe kamatën përpara, po deshët.

— Një rubël e gjysmë! — thirri djaloshi.

— Si të doni. — Dhe plaka ia zgjati orën mbrapsht. Djaloshi e mori dhe u zemërua aq shumë, sa deshi të ikte; por menjëherë u mendua mirë, kur iu kujtua se s'kishte ku të shkonte tjetër dhe se kishte ardhur edhe për diçka tjetër.

— Jepmini! — tha ai vrazhdë.

Plaka futi dorën në xhep për çelësat dhe shkoi në dhomën tjetër, pas perdeve. Djaloshi, i mbetur vetëm në mes të dhomës, dëgjonte me kureshtje dhe bënte llogari. Dëgjohej si ajo hapi komonë. „Duhet të jetë sirtari i sipërm, — llogariste ai. — Çelësat, pra, i mban në xhepin e djathtë... Të gjithë në një tufë, në një rreth çeliku... Dhe aty ka një çelës më të madh se të gjithë, tri herë më të madh, me dhëmbëza, që s'është, sigurisht, i komosë... Pra, ka edhe ndonjë kuti tjetër, ose ndonjë sënduk... Ja, kjo është interesante. Sëndukët i kanë të gjithë çelësa të tillë... Po, në fund të fundit, sa e poshtër është e gjithë kjo...“

Plaka u kthye.

— Ja, biro: po të llogarisim dhjetë kopekë në muaj për çdo rubël, atëherë për një rubël e gjysmë ju bien pesëmbëdhjetë kopekë, për një muaj përpara. Dhe për dy rublat e mëparshme, me

[12] Rubla: monedha ruse; një rubël kishte 100 kopekë.

të njëjtën llogari, ju bien edhe njëzet kopekë përpara. Gjithsej, pra, tridhjetë e pesë. Kështu që tani për orën tuaj ju takon të merrni gjithsej një rubël e pesëmbëdhjetë kopekë. Ja, merrini.

— Si! Pra tani vetëm një rubël e pesëmbëdhjetë kopekë!

— Pikërisht kështu, zotëri.

Djaloshi nuk u grind dhe i mori paratë. Shikonte plakën dhe nuk nxitonte të ikte, sikur donte të thoshte a të bënte edhe diçka, por sikur as vetë nuk e dinte se çfarë...

— Aljona Ivanovna, ndoshta këto ditë do t'ju sjell edhe një send tjetër... prej argjendi... të mirë... një kuti cigaresh... sapo ta marr mbrapsht nga një shok... — U hutua dhe heshti.

— Atëherë do të flasim, biro.

— Mirupafshim, zonjë... Po ju rrini gjithmonë vetëm në shtëpi, motra s'është? — pyeti ai sa më shkujdesur që mundi, ndërsa dilte në paradhomë.

— E ç'punë keni ju me të, biro?

— Asgjë të veçantë. Ashtu, sa për të pyetur. Ju menjëherë... Mirupafshim, Aljona Ivanovna!

Raskolnikovi doli krejt i hutuar. Ky hutim i shtohej gjithnjë e më shumë. Duke zbritur shkallët, disa herë u ndal madje, sikur ta kishte goditur befas diçka. Dhe më në fund, kur doli në rrugë, thirri:

„O Zot! Sa e neveritshme është e gjithë kjo! Vallë, vallë unë... jo, kjo është marrëzi, kjo është absurditet! — shtoi me vendosmëri. — Vallë një tmerr i tillë mund të më shkonte ndër mend? Për çfarë fëlliqësie qenka e zonja, megjithatë, zemra ime! Kryesorja: e fëlliqur, e ndyrë, e shëmtuar, e shëmtuar!... Dhe unë, një muaj të tërë..."

Por nuk mundi ta shprehte tronditjen e tij as me fjalë, as me thirrje. Ndjenja e një neverie të pafund, që kishte filluar t'ia shtypte e t'ia turbullonte zemrën qysh kur ishte nisur drejt plakës, kishte arritur tani përmasa të tilla dhe ishte bërë aq e qartë, sa ai nuk dinte ku të futej nga ankthi. Ecte nëpër trotuar si

i dehur, pa i vënë re kalimtarët dhe duke u përplasur me ta, dhe erdhi në vete kur ishte tashmë në rrugën tjetër. Duke vështruar përreth, vuri re se ndodhej pranë një pijetoreje, ku hyje nga trotuari, duke zbritur ca shkallë poshtë, në bodrum. Pikërisht në atë çast dolën nga dera dy të dehur dhe, duke mbajtur njëritjetrin e duke u sharë, u ngjitën në rrugë. Pa e menduar gjatë, Raskolnikovi zbriti menjëherë poshtë. Deri atëherë nuk kishte hyrë kurrë në pijetore, por tani koka i vinte rrotull, dhe për më tepër e mundonte një etje përvëluese. I erdhi dëshira të pinte birrë të ftohtë, aq më tepër që dobësinë e tij të papritur ia vishte edhe urisë. U ul në një qoshe të errët e të ndyrë, në një tryezë të vogël ngjitëse, kërkoi birrë dhe e piu gotën e parë me lakmi. Menjëherë i lehtësoi gjithçka dhe mendimet iu kthjelluan. „E gjithë kjo është marrëzi, — tha me shpresë, — s'kishte asgjë këtu për t'u shqetësuar! Thjesht një çrregullim fizik! Një gotë birrë, një copë peksimet — dhe ja, sa hap e mbyll sytë, forcohet mendja, kthjellohet mendimi, ngurtësohen qëllimet! Pfu, sa e parëndësishme është e gjithë kjo!...“ Por, me gjithë këtë pështymë përbuzëse, tashmë shikonte gazmor, sikur të ishte çliruar befas nga një barrë e tmerrshme, dhe i hodhi sytë me miqësi të pranishmëve. Por edhe në atë çast parandiente së largu se e gjithë kjo ndjeshmëri ndaj së mirës ishte gjithashtu e sëmurë.

Në pijetore në atë kohë kishin mbetur pak njerëz. Përveç atyre dy të dehurve që i kishin dalë përpara në shkallë, menjëherë pas tyre kishte dalë edhe një tufë e tërë, nja pesë veta, me një femër e me një fizarmonikë. Pas tyre u bë qetësi e u lirua vendi. Kishin mbetur: një që ishte pak i pirë, i ulur para birrës, nga pamja meshçan;[13] dhe shoku i tij, i trashë, shtatmadh, me një kaftan të shkurtër e me mjekër të thinjur, fort i dehur, që po dremiste në stol. Ky herë pas here, papritur, si i sapozgjuar nga gjumi, fillonte të kërciste gishtat me krahë të hapur dhe të hidhej me pjesën e

[13] Meshçan (rus. мещанин): shtresë ligjore e qytetarëve të vegjël në Rusinë cariste: zejtarë, tregtarë të vegjël e punëtorë të qytetit.

sipërme të trupit, pa u ngritur nga stoli, ndërsa këndonte nën zë ca budallallëqe, duke u përpjekur të kujtonte vargjet, diçka si:

Një vit të tërë gruan përkëdhela,
Një vit të të-rë gru-an për-kë-dhe-la…
Ose papritur, duke u zgjuar, prapë:
Nëpër Podjaçeskaja shkova,[14]
Të dikurshmen e takova…

Por askush nuk e ndante lumturinë e tij; shoku i tij i heshtur i shikonte gjithë këto shpërthime madje me armiqësi e mosbesim. Ishte aty edhe një njeri tjetër, që nga pamja i ngjante disi një nëpunësi të dalë nga shërbimi. Rrinte më vete, para enës së tij, duke pirë herë pas here nga pak e duke vështruar përreth. Edhe ai dukej disi i shqetësuar.

[14] Rrugët Podjaçeskaja (e Madhe, e Mesme dhe e Vogël) ndodhen në lagjen afër Sheshit Sennaja.

Pjesa e parë — II

Raskolnikovi nuk ishte mësuar me turmën dhe, siç u tha, i shmangej çdo shoqërie, sidomos kohët e fundit. Por tani befas diçka e tërhoqi drejt njerëzve. Diçka si e re po ndodhte brenda tij, dhe bashkë me këtë ndjeu njëfarë etjeje për njerëz. Ishte lodhur aq shumë nga një muaj i tërë i këtij ankthi të tij të përqendruar dhe i këtij trazimi të zymtë, sa të paktën për një minutë donte të merrte frymë në një botë tjetër, cilado qoftë ajo, dhe, me gjithë fëlliqësinë e mjedisit, tani rrinte me kënaqësi në pijetore.

I zoti i lokalit ishte në një dhomë tjetër, por shpesh hynte në sallën kryesore, duke zbritur në të nga diku nëpër ca shkallë, dhe gjithmonë të parat i dukeshin çizmet prej dandi, të lyera me yndyrë, me palë të mëdha të kuqe. Kishte veshur një pallto të shkurtër me pala në bel dhe një jelek të zi prej atllasi, tmerrësisht të yndyrosur, pa kravatë, dhe gjithë fytyra e tij dukej sikur ishte lyer me vaj, si një dry hekuri. Pas banakut rrinte një djalë rreth katërmbëdhjetë vjeç, dhe ishte edhe një djalë tjetër, më i vogël, që shërbente kur kërkohej diçka. Kishte kastraveca të grira, peksimetë të zinj dhe peshk të prerë copa-copa; të gjitha këto vinin shumë erë të keqe. Ishte mbytëse, aq sa ishte madje e padurueshme të rrije, dhe gjithçka ishte aq e ngopur me erë pijeje, sa, me sa dukej, vetëm nga ky ajër mund të dehej njeriu brenda pesë minutave.

Ka disa takime, madje me njerëz krejtësisht të panjohur, për të cilët fillojmë të interesohemi që në shikimin e parë, disi befas,

papritur, para se të themi qoftë një fjalë. Pikërisht një përshtypje të tillë i la Raskolnikovit ai mysafir që rrinte mënjanë dhe i ngjante një nëpunësi të dalë nga shërbimi. Djaloshi e kujtoi disa herë më vonë këtë përshtypje të parë dhe madje ia vishte një parandjenje. Ai e vështronte pa pushim nëpunësin, sigurisht, edhe sepse edhe ky e shikonte me ngulm, dhe dukej se kishte shumë dëshirë të niste një bisedë. Kurse të tjerët që ndodheshin në pijetore, pa përjashtuar as të zotin e lokalit, nëpunësi i shikonte disi si i mësuar, madje me mërzi, por njëkohësisht me një nuancë përbuzjeje mendjemadhe, si njerëz të një pozite e të një zhvillimi më të ulët, me të cilët s'kishte ç'të fliste. Ishte një njeri që i kishte kaluar të pesëdhjetat, me shtat mesatar e i ngjeshur, me flokë të thinjur dhe me një tullë të madhe, me fytyrë të verdhë, madje të gjelbëruar, të fryrë nga pija e vazhdueshme, dhe me qepalla të ënjtura, prapa të cilave shkëlqenin ca sy të vegjël të kuqërremtë, të ngushtë si të çara, por plot jetë. Por diçka në të ishte shumë e çuditshme; në vështrimin e tij sikur shkëlqente madje një farë ekstaze — ndoshta kishte aty edhe kuptim, edhe mend, — por në të njëjtën kohë sikur vetëtinte edhe çmenduria. Ishte veshur me një frak të vjetër të zi, krejt të copëtuar, me kopsat të rëna. Vetëm një kopsë mbahej ende disi, dhe pikërisht me atë mbërthehej, me sa dukej për të mos u larguar nga rregullat e mirësjelljes. Nga jeleku i lirë prej pambuku dilte parzmorja e këmishës, e tëra e zhubrosur, e ndotur dhe e njollosur me pije. Fytyra ishte e rruar, si ajo e nëpunësve, por shumë kohë më parë, kështu që kishte nisur të dilte dendur një qime e murrme. Edhe në sjelljet e tij kishte vërtet diçka nëpunësi solid. Por ishte i shqetësuar, i shprishte flokët dhe herë-herë, në ankth, e mbështeste kokën me të dyja duart, duke vënë bërrylat e shqyer mbi tryezën e lagur e ngjitëse. Më në fund e shikoi drejt Raskolnikovin dhe tha me zë të lartë e të vendosur:

— A më lejohet të guxoj, i nderuari zotëria im, t'ju drejtohem me një bisedë të hijshme? Ngase, ndonëse nuk jeni në një pamje

madhështore, përvoja ime dallon te ju një njeri të arsimuar e të pamësuar me pijen. Vetë e kam respektuar gjithmonë arsimin të bashkuar me ndjenjat e zemrës, dhe, përveç kësaj, jam këshilltar titullar.[15] Marmeladov[16] — ky është mbiemri; këshilltar titullar. Guxoj të pyes: keni qenë në shërbim të shtetit?

— Jo, studioj... — u përgjigj djaloshi, pjesërisht i habitur nga toni i veçantë e i stolisur i të folurit, dhe nga fakti që i qenë drejtuar kaq drejtpërdrejt, ballë për ballë. Me gjithë dëshirën e çastit që kishte pasur pak më parë për çfarëdo shoqërie me njerëzit, me fjalën e parë që iu drejtua vërtet atij, ndjeu befas ndjenjën e tij të zakonshme, të pakëndshme e nervoze, të neverisë ndaj çdo fytyre të huaj që prekte ose që thjesht donte të prekte personalitetin e tij.

— Student, pra, ose ish-student! — thirri nëpunësi, — ashtu e mendova! Përvojë, i nderuar zotëri, përvojë e shumëfishtë! — dhe, si shenjë mburrjeje, vuri gishtin në ballë. — Keni qenë student ose keni ndjekur rrugën e dijes! Po më lejoni... — U ngrit pak, u lëkund, rrëmbeu enën e tij, gotëzën, dhe u ul pranë djaloshit, pak tërthorazi prej tij. Ishte i pirë, por fliste rrjedhshëm e me gjallëri, vetëm herë pas here, në ndonjë vend, ngatërrohej pak dhe e zgjaste fjalën. Iu hodh Raskolnikovit madje me njëfarë lakmie, sikur edhe ai të mos kishte folur me njeri një muaj të tërë.

— I nderuar zotëri, — filloi ai pothuajse me solemnitet, — varfëria nuk është ves, kjo është e vërtetë. E di që as pijanecëria nuk është virtyt, dhe aq më tepër. Por skamja, i nderuar zotëri, skamja është ves, zotëri. Në varfëri ju e ruani ende fisnikërinë e ndjenjave të lindura, kurse në skamje askush dhe asnjëherë. Për skamjen as me shkop nuk të dëbojnë, por me fshesë të fshijnë

[15] Këshilltar titullar (rus. титулярный советник): gradë civile e klasës IX në Tabelën e Gradave, sistemin hierarkik të nëpunësve shtetërorë dhe ushtarakëve në Rusinë cariste (nga klasa XIV, më e ulëta, deri te klasa I).

[16] Mbiemri vjen nga rusishtja *marmelad*, „marmelatë“.

nga shoqëria njerëzore, që të jetë sa më fyese; dhe me të drejtë, ngase në skamje jam vetë i pari gati ta fyej veten. E që këtej — pijetorja! I nderuar zotëri, një muaj më parë bashkëshorten time e rrahu zoti Lebezjatnikov,[17] kurse bashkëshortja ime nuk është si unë! E kuptoni, zotëri? Më lejoni t'ju pyes edhe diçka, ashtu, qoftë edhe nga kureshtja e thjeshtë: a ju ka qëlluar ndonjëherë të kaloni natën mbi Neva, në maunat e sanës?

— Jo, s'më ka qëlluar, — u përgjigj Raskolnikovi. — Ç'është kjo?

— Hë, zotëri, unë andej vij, dhe është tashmë nata e pestë, zotëri...

Mbushi gotëzën, e piu dhe u zhyt në mendime. Vërtet, në rrobat e tij, madje edhe në flokë, dukeshin aty-këtu fije sane të ngjitura. Ishte shumë e mundshme që pesë ditë të mos ishte zhveshur e të mos ishte larë. Sidomos duart i kishte të ndyra, të yndyrshme, të kuqe, me thonj të zinj.

Biseda e tij, me sa dukej, zgjoi një vëmendje të përgjithshme, ndonëse të përgjumur. Djemtë pas banakut filluan të qeshnin nën hundë. I zoti i lokalit, me sa dukej, zbriti enkas nga dhoma e sipërme për të dëgjuar „shakaxhiun“ dhe u ul mënjanë, duke gogësirë me përtesë, por me hije rëndësie. Me sa dukej, Marmeladovi ishte i njohur këtu prej kohësh. Edhe prirjen për të folur me stoli e kishte fituar, ndoshta, nga zakoni i bisedave të shpeshta nëpër mejhane me lloj-lloj të panjohurish. Ky zakon te disa pijanecë kthehet në nevojë, dhe sidomos te ata me të cilët në shtëpi sillen rreptë dhe i urdhërojnë si të duan. Prandaj në shoqërinë e pijanecëve ata përpiqen gjithnjë sikur të fitojnë për vete një justifikim, e po të jetë e mundur, madje edhe respekt.

— Shakaxhi! — tha me zë të lartë i zoti i lokalit. — Po pse s'punon, pse s'shërbeni, kur jeni nëpunës?

[17] Mbiemri vjen nga folja ruse *lebezit'*, „lajkatoj, i përulem dikujt me servilizëm“.

— Pse nuk shërbej, i nderuar zotëri, — ia ktheu Marmeladovi, duke iu drejtuar vetëm Raskolnikovit, sikur ky t'i kishte bërë pyetjen, — pse nuk shërbej? Po vallë a nuk më dhemb zemra që zvarritem kot? Kur zoti Lebezjatnikov, një muaj më parë, e rrahu bashkëshorten time me duart e veta, kurse unë rrija shtrirë i dehur, vallë a nuk vuajta? Më lejoni, djalë i ri, a ju ka qëlluar... hm... le të themi, të kërkoni para hua pa pikë shprese?

— Më ka qëlluar... domethënë si pa shpresë?

— Domethënë krejt pa shpresë, zotëri, duke e ditur që më parë se prej kësaj nuk do të dalë asgjë. Ja, ju e dini, për shembull, që më parë dhe me hollësi, se ky njeri, ky qytetar më dashamirës e më i dobishëm, për asgjë në botë nuk do t'ju japë para, ngase, pyes unë, pse t'jua japë? Ai e di, pra, që unë s'do t'ia kthej. Nga dhembshuria? Por zoti Lebezjatnikov, që i ndjek idetë e reja, shpjegonte para ca ditësh se dhembshuria në kohën tonë ndalohet madje nga shkenca dhe se kështu bëhet tashmë në Angli, ku është ekonomia politike. Pse, pra, pyes unë, të japë? Dhe ja, duke e ditur që më parë se nuk do të japë, ju prapëseprapë niseni për rrugë dhe...

— Po pse të shkosh? — shtoi Raskolnikovi.

— Po kur s'ke te kush, kur s'ke më ku të shkosh! Duhet, pra, që çdo njeri të ketë të paktën një vend ku të mund të shkojë. Ngase vjen një kohë kur patjetër duhet të shkosh diku, kudo qoftë! Kur e bija ime e vetëmlindur shkoi për herë të parë me biletën e verdhë,[18] edhe unë shkova atëherë... (ngase ime bijë jeton me biletën e verdhë, zotëri...) — shtoi ai si në kllapa, duke e parë djaloshin me njëfarë shqetësimi. — S'ka gjë, i nderuar zotëri, s'ka gjë! — nxitoi të deklaronte menjëherë, me sa dukej i qetë, kur të dy djemtë pas banakut ia plasën gazit nëpër hundë e buzëqeshi edhe vetë i zoti i lokalit. — S'ka gjë, zotëri! Nga këto tundje kokash nuk turbullohem, ngase tashmë të gjithë i dinë të

[18] Bileta e verdhë: dokument që në Rusinë cariste u jepej grave të regjistruara në polici si prostituta, në vend të pasaportës.

gjitha dhe çdo gjë e fshehtë bëhet e dukshme; dhe këtë e pres jo me përbuzje, por me përulësi. Le të jetë! Le të jetë! „Ja njeriu!“[19] Më lejoni, djalë i ri: a mundeni ju... Por jo, ta shpreh më fort e më me figurë: jo a *mundeni* ju, por a *guxoni* ju, duke më vështruar në këtë orë, të thoni me pohim se unë nuk jam derr?

Djaloshi nuk u përgjigj asnjë fjalë.

— Hë, zotëri, — vazhdoi oratori, pasi priti me rëndësi, madje këtë herë me një dinjitet të shtuar, që të kalonte e qeshura nën hundë që pasoi prapë në dhomë. — Hë, zotëri, le të jem unë derr, por ajo është zonjë! Unë kam shëmbëlltyrë bishe, kurse Katerina Ivanovna, bashkëshortja ime, është person i arsimuar dhe bijë e lindur e një oficeri të lartë. Le të jem, le të jem unë i poshtër, por ajo është me zemër fisnike dhe plot me ndjenja të fisnikëruara nga edukata. E megjithatë... oh, sikur t'i vinte keq për mua! I nderuar zotëri, i nderuar zotëri, duhet, pra, që çdo njeri të ketë të paktën një vend të tillë ku t'i vijë keq dikujt edhe për të! Kurse Katerina Ivanovna, ndonëse zonjë zemërgjerë, është e padrejtë... Dhe ndonëse e kuptoj edhe vetë se, kur ajo m'i shkul perçinat, m'i shkul jo ndryshe veçse nga dhembshuria e zemrës (ngase, e përsëris pa u turbulluar, ajo m'i shkul perçinat, djalë i ri, — pohoi ai me dinjitet të dyfishtë, kur dëgjoi prapë të qeshura nën hundë), por, o Zot, sikur ajo të paktën një herë... Por jo! jo! të gjitha këto janë kot, dhe s'ka ç'të thuhet! s'ka ç'të thuhet!... ngase jo një herë ka ndodhur ajo që dëshiroja, dhe jo një herë më kanë mëshiruar, por... e tillë është natyra ime, dhe unë jam bagëti e lindur!

— Si jo! — vuri re, duke gogësirë, i zoti i lokalit.

Marmeladovi goditi me vendosmëri me grusht mbi tryezë.

— E tillë është natyra ime! A e dini, a e dini, zotëria im, se unë ia kam pirë edhe çorapet? Jo këpucët, zotëri, ngase kjo të paktën do t'i ngjante disi rendit të gjërave, por çorapet, çorapet e saj i piva, zotëri! Edhe shamizën e saj prej leshi dhie e piva, dhuratë,

[19] Fjalët e Pilatit kur ia nxori turmës Jezusin me kurorën me gjemba (Gjoni 19:5); lat. *Ecce homo*.

të dikurshme, të sajën, jo timen; kurse ne jetojmë në një qoshe[20] të ftohtë, dhe këtë dimër ajo u ftoh dhe nisi të kollitej, tashmë me gjak. Fëmijë të vegjël kemi tre, dhe Katerina Ivanovna punon nga mëngjesi gjer në natë, fërkon e lan dhe i lan fëmijët, ngase që e vogël është mësuar me pastërtinë, kurse me gjoks të dobët dhe të prirur nga ftiza, dhe këtë unë e ndiej. Vallë s'e ndiej? Dhe sa më shumë pi, aq më shumë e ndiej. Pikërisht për këtë pi, që në këtë pije kërkoj dhembshuri e ndjenjë. Jo gaz, por vetëm hidhërim kërkoj... Pi, ngase dua të vuaj dyfish! — Dhe ai, si në dëshpërim, uli kokën mbi tryezë.

— Djalë i ri, — vazhdoi ai, duke u ngritur përsëri, — në fytyrën tuaj lexoj si njëfarë hidhërimi. Sapo hytë, e lexova, prandaj edhe ju drejtova menjëherë. Ngase, duke ju rrëfyer historinë e jetës sime, nuk dua ta nxjerr veten në turpërim para këtyre përtacëve, të cilët edhe pa këtë i dinë të gjitha, por kërkoj një njeri të ndjeshëm e të arsimuar. Dijeni, pra, se bashkëshortja ime u edukua në institutin krahinor për vajza fisnike dhe në diplomim vallëzoi me shall[21] para guvernatorit dhe personave të tjerë, për çka mori medaljen e artë dhe fletëlavdërimin. Medalja... hë, medaljen e shitëm... prej kohësh... hm... fletëlavdërimi rri ende te ajo në sënduk, dhe jo shumë kohë më parë ia tregoi të zonjës së shtëpisë. Dhe ndonëse me të zonjën e shtëpisë ka grindje nga më të pandërprerat, prapë deshi të krenohej të paktën para dikujt dhe t'i tregonte për ditët e lumtura të shkuara. Dhe unë nuk e dënoj, nuk e dënoj, ngase kjo është gjëja e fundit që i ka mbetur në kujtimet e saj, kurse gjithë të tjerat u bënë pluhur! Po, po; zonjë e zjarrtë, krenare dhe e papërkulur. Dyshemenë e lan vetë dhe rron me bukë të zezë, por mosrespektim ndaj vetes nuk lejon. Prandaj edhe zotit Lebezjatnikov nuk deshi t'ia falte

[20] Qoshe (rus. уголъ): pjesë e një dhome që u jepej me qira njerëzve më të varfër, shpesh e ndarë nga pjesa tjetër vetëm me një perde.

[21] Valle me shall: valle solo e hijshme, që kërcehej në festat e diplomimit të instituteve për vajza fisnike.

vrazhdësinë e tij, dhe kur zoti Lebezjatnikov e rrahu për këtë, ajo ra në shtrat jo aq nga goditjet, sa nga ndjenja. E mora tashmë të ve, me tre fëmijë, njëri më i vogël se tjetri. Me burrin e parë, një oficer këmbësorie, ishte martuar nga dashuria dhe kishte ikur me të nga shtëpia e prindërve. Burrin e donte së tepërmi, por ai u dha pas letrave, ra në gjyq, dhe kështu vdiq. Nga fundi e rrihte; dhe ajo, ndonëse nuk ia falte, gjë që e di me siguri dhe me dokumente, deri më sot e kujton me lot dhe më qorton mua me të, dhe unë gëzohem, gëzohem, ngase të paktën në përfytyrimet e saj e sheh veten dikur të lumtur... Dhe pas tij mbeti me tre fëmijë të mitur në një rreth të largët e të egër, ku ndodhesha atëherë edhe unë, dhe mbeti në një skamje aq të pashpresë, saqë unë, ndonëse kam parë shumë aventura të ndryshme, nuk jam në gjendje as ta përshkruaj. Të afërmit, të gjithë, hoqën dorë prej saj. Edhe krenare ishte, tepër krenare... Dhe atëherë, i nderuar zotëri, atëherë unë, gjithashtu i ve, me një vajzë katërmbëdhjetëvjeçare nga gruaja e parë, i propozova dorën time, ngase s'mund ta shikoja një vuajtje të tillë. Mund ta gjykoni, pra, deri në ç'shkallë kishin arritur fatkeqësitë e saj, që ajo, e arsimuar dhe e edukuar dhe nga një familje e njohur, pranoi të martohej me mua! Por pranoi! Duke qarë e duke ngashëryer, dhe duke përdredhur duart — pranoi! Ngase s'kishte ku të shkonte. E kuptoni, a e kuptoni, i nderuar zotëri, ç'do të thotë kur s'ke më ku të shkosh? Jo! Këtë ju ende nuk e kuptoni... Dhe një vit të tërë e kreva detyrën time me devotshmëri e shenjtëri dhe nuk e preka këtë (ai bëri me gisht nga gjysmëshishja), ngase kam ndjenja. Por as me këtë nuk munda t'i bëja qejfin; e pastaj humba vendin e punës, dhe as kjo jo për faj timin, por për shkak të ndryshimeve në organikë, dhe atëherë e preka!... Do të bëhet tashmë një vit e gjysmë që përfunduam më në fund, pas endjesh e fatkeqësish të shumta, në këtë kryeqytet madhështor e të stolisur me monumente të shumta. Dhe këtu gjeta vend pune... E gjeta dhe e humba prapë. E kuptoni, zotëri? Këtë herë e humba për fajin

tim, ngase më erdhi natyra ime... Tani jetojmë në një qoshe, te e zonja e shtëpisë, Amalija Fjodorovna Lippevehzel, dhe me se jetojmë e me se paguajmë, nuk e di. Jetojnë aty edhe shumë të tjerë përveç nesh... Sodomë, zotëri, nga më të shëmtuarat... hm... po... Dhe ndërkaq u rrit edhe vajza ime, nga martesa e parë, dhe ç'hoqi ajo, vajza ime, nga njerka e saj, ndërsa rritej, për këtë hesht. Ngase, ndonëse Katerina Ivanovna është plot me ndjenja zemërgjera, është zonjë e zjarrtë e nervoze, dhe ta pret... Po, zotëri! Hë, s'ka pse ta kujtojmë këtë! Edukatë, siç mund ta përfytyroni, Sonja[22] nuk mori. Provova me të, nja katër vjet më parë, të bëja gjeografi dhe histori botërore; por meqë unë vetë nuk isha i fortë në këto njohuri, dhe as udhëzues të përshtatshëm nuk kishim, ngase ato librat që kishim... hm!... hë, tani s'i kemi më ata libra, aty mbaroi gjithë mësimi. Te Kiri i Persisë[23] u ndalëm. Pastaj, kur kishte arritur tashmë moshën e pjekur, lexoi disa libra me përmbajtje romantike, dhe jo shumë kohë më parë, me ndërmjetësinë e zotit Lebezjatnikov, një libërth — „Fiziologjinë" e Luisit,[24] e dini, zotëri? — e lexoi me shumë interes dhe madje na lexonte pjesë-pjesë me zë: ja gjithë arsimimi i saj. Tani do t'ju drejtohem juve, i nderuari zotëria im, vetë prej meje, me një pyetje private: sa mund të fitojë, sipas jush, një vajzë e varfër, por e ndershme, me punë të ndershme?... As pesëmbëdhjetë kopekë në ditë, zotëri, nuk fiton, po të jetë e ndershme dhe pa ndonjë talent të veçantë, madje edhe duke punuar pa i ulur duart! E për më tepër këshilltari shtetëror[25] Klopshtok, Ivan Ivanoviç — keni dëgjuar ndonjëherë? — jo vetëm që nuk i dha ende paratë

[22] Sonja: forma përkëdhelëse e emrit Sofja (nga greqishtja *sophia*, „urtësi").

[23] Kiri II i Madh (shek. VI p.e.s.), themeluesi i Perandorisë Persiane.

[24] Xhorxh Henri Luis (George Henry Lewes, 1817–1878), shkrimtar e filozof anglez. Libri i tij „Fiziologjia e jetës së përditshme", i përkthyer në rusisht në fillim të viteve 1860, ishte shumë i lexuar nga rinia radikale e asaj kohe.

[25] Këshilltar shtetëror (rus. статский советник): gradë civile e klasës V në Tabelën e Gradave.

për qepjen e gjysmë duzinë këmishëve prej pëlhure holandeze, por madje e përzuri me fyerje, duke përplasur këmbët dhe duke e quajtur me fjalë të pahijshme, me pretekstin se jaka e këmishës ishte qepur jo sipas masës dhe shtrembër. E këtu fëmijët të uritur... E këtu Katerina Ivanovna, duke përdredhur duart, ecën nëpër dhomë, dhe i dalin njolla të kuqe në faqe — gjë që në këtë sëmundje ndodh gjithmonë: „Ti, — thotë, — o parazite, rron te ne, ha e pi, dhe ngrohesh“, po ç'të pish e ç'të hash këtu, kur edhe fëmijët nuk shohin kore buke me tri ditë! Rrija shtrirë atëherë... hë, ç't'ia bëj! rrija shtrirë i dehur, zotëri, dhe dëgjoj që Sonja ime thotë (e urtë është ajo, s'të kthen kurrë fjalë, dhe ka një zë kaq të butë... flokëverdhë, me fytyrëz gjithmonë të zbehtë, të hollë), thotë: „E çfarë, Katerina Ivanovna, vallë duhet të shkoj në një punë të tillë?“ Kurse Darja Francevna, grua dashakeqe dhe e njohur shumë herë nga policia, ishte interesuar tashmë nja tri herë përmes së zonjës së shtëpisë. „E pse jo, — përgjigjet Katerina Ivanovna, me tallje, — ç'ke për të ruajtur? Ç'thesar paske!“ Por mos e fajësoni, mos e fajësoni, i nderuar zotëri, mos e fajësoni! Nuk u tha me mendje të shëndoshë kjo, por me ndjenja të trazuara, në sëmundje dhe me të qarat e fëmijëve që s'kishin ngrënë, dhe u tha më shumë për ta fyer, sesa në kuptimin e saktë... Ngase Katerina Ivanovna ka një karakter të tillë, dhe sapo zënë të qajnë fëmijët, qoftë edhe nga uria, menjëherë fillon t'i rrahë. Dhe shoh unë, aty pas orës pesë, që Soneçka u ngrit, vuri shaminë, vuri pelerinën e vogël dhe doli nga shtëpia, dhe pas orës tetë u kthye përsëri. Erdhi, dhe drejt e te Katerina Ivanovna, dhe në tryezë para saj nxori në heshtje tridhjetë rubla. As edhe një fjalë nuk tha, as nuk e shikoi qoftë edhe një herë, por mori vetëm shallin tonë të madh të gjelbër prej drapdedami[26] (kemi një shall të tillë të përbashkët, prej drapdedami), ia mbuloi me të krejt kokën e fytyrën dhe u shtri në shtrat, me fytyrë nga muri, vetëm supet e vogla e trupi i dridheshin i tëri... Kurse unë, si edhe më parë, rrija

[26] Drapdedam (fr. *drap de dames*, „stof për zonja“): stof i hollë e i lirë leshi.

shtrirë në po atë gjendje, zotëri... Dhe pashë atëherë, djalë i ri, pashë se si pastaj Katerina Ivanovna, gjithashtu pa thënë asnjë fjalë, iu afrua shtratit të Soneçkës dhe gjithë mbrëmjen qëndroi në gjunjë te këmbët e saj, ia puthte këmbët, nuk donte të ngrihej, dhe pastaj kështu të dyja zunë gjumë bashkë, të përqafuara... të dyja... të dyja... po, zotëri... kurse unë... rrija shtrirë i dehur, zotëri.

Marmeladovi heshti, sikur t'i qe prerë zëri. Pastaj befas mbushi me nxitim, piu dhe ofshau.

— Që atëherë, zotëria im, — vazhdoi ai pas njëfarë heshtjeje, — që atëherë, për shkak të një rasti të pafavorshëm dhe nga kallëzimi i ca personave keqdashës — gjë në të cilën ndihmoi sidomos Darja Francevna, gjoja ngaqë s'i ishte treguar respekti i duhur, — që atëherë ime bijë, Sofja Semjonovna, u detyrua të marrë biletën e verdhë, dhe për këtë arsye nuk mund të rrinte më bashkë me ne. Ngase as e zonja e shtëpisë, Amalija Fjodorovna, nuk donte ta lejonte këtë (ndonëse vetë më parë i kishte ndihmuar Darja Francevnës), edhe zoti Lebezjatnikov... hm... Pikërisht për shkak të Sonjës ndodhi ajo histori e tij me Katerina Ivanovnën. Në fillim ai vetë i shkonte pas Soneçkës, e pastaj papritur iu ngrit sedra: „Si, — thotë, — unë, një njeri kaq i ndritur, të jetoj në një banesë me një të tillë?“ Kurse Katerina Ivanovna nuk ia fali, e mbrojti... dhe ja ku ndodhi... Dhe Soneçka tani vjen te ne më shumë në muzg, dhe e lehtëson Katerina Ivanovnën, dhe sjell aq sa mundet... Jeton në banesën e rrobaqepësit Kapernaumov,[27] merr një dhomë me qira te ata; kurse Kapernaumovi është i çalë dhe belbëzon, dhe gjithë familja e tij shumë e madhe belbëzon gjithashtu. Edhe gruaja e tij belbëzon... Rrinë të gjithë në një dhomë, kurse Sonja ka dhomën e vet më vete, me një ndarje... Hm, po... Njerëz shumë të varfër e belbacë... po... Ja pra, u ngrita atëherë në mëngjes, zotëri, vesha leckat e mia, i ngrita duart

[27] Kapernaumi: qytet në bregun e Liqenit të Galilesë, ku sipas Ungjijve Jezusi predikoi dhe bëri shumë mrekulli.

drejt qiellit dhe shkova te Shkëlqesia e tij,[28] Ivan Afanasjeviçi. E njihni Shkëlqesinë e tij, Ivan Afanasjeviçin?... Jo? Hë, atëherë s'e njihni njeriun e Zotit! Ai është dyll... dyll përpara fytyrës së Zotit; si shkrin dylli!...[29] Madje i dolën lot, kur pati mirësinë të dëgjonte gjithçka. „Hë, — thotë, — Marmeladov, ti m'i ke zhgënjyer një herë pritjet... Të marr edhe një herë nën përgjegjësinë time personale, — kështu tha, — mbaje mend, — thotë, — shko!“ Ia putha pluhurin e këmbëve, në mendje, ngase në të vërtetë nuk do të ma kishte lejuar, si dinjitar që është dhe njeri me ide të reja shtetërore e të ndritura; u ktheva në shtëpi, dhe kur njoftova se më kishin pranuar prapë në shërbim dhe se do të merrja rrogë, o Zot, ç'ndodhi atëherë!...

Marmeladovi u ndal përsëri, shumë i tronditur. Në këtë kohë hyri nga rruga një grup i tërë pijanecësh, tashmë të dehur edhe pa këtë, dhe te hyrja u dëgjuan tingujt e një organoje rrugësh të marrë me pagesë dhe një zë fëmije shtatëvjeçar, i çarë, që këndonte „Fermëzën“.[30] U bë zhurmë. I zoti i lokalit dhe shërbyesit u morën me të ardhurit. Marmeladovi, pa u kushtuar vëmendje të ardhurve, vazhdoi tregimin. Me sa dukej, ishte dobësuar shumë, por sa më shumë dehej, aq më llafazan bëhej. Kujtimet për suksesin e fundit në shërbim sikur e gjallëruan dhe madje iu pasqyruan në fytyrë si njëfarë drite. Raskolnikovi dëgjonte me vëmendje.

— Kjo ishte, zotëria im, pesë javë më parë. Po... Sapo e morën vesh të dyja, Katerina Ivanovna dhe Soneçka, o Zot, sikur të isha shpërngulur në mbretërinë e Zotit. Më parë, rri shtrirë si bagëti, vetëm sharje! Kurse tani: ecin në majë të gishtave, i qetësojnë fëmijët: „Semjon Zahariçi u lodh në shërbim, po pushon, shët!“

[28] Shkëlqesia e tij (rus. его превосходительство): titull me të cilin u drejtoheshin nëpunësve të klasave III dhe IV në Tabelën e Gradave.

[29] Aludim për Psalmin 68 (67 në numërimin ortodoks): „...si shkrin dylli përpara zjarrit, ashtu le të zhduken të pabesët përpara fytyrës së Zotit.“

[30] „Fermëza“ (rus. «Хуторок»): romancë popullore me vargje të poetit rus Aleksej Kolcov (1809–1842).

Më japin kafe para shërbimit, më ziejnë ajkë! Filluan të gjenin ajkë të vërtetë, dëgjoni! Dhe nga i mblodhën për një veshje të denjë zyre, njëmbëdhjetë rubla e pesëdhjetë kopekë, nuk e kuptoj! Çizme, parzmore këmishe prej kaliko — nga më të shkëlqyerat, uniformë nëpunësi, të gjitha i sajuan për njëmbëdhjetë e gjysmë, në gjendjen më të shkëlqyer, zotëri. Erdha ditën e parë në mëngjes nga shërbimi, shoh: Katerina Ivanovna kishte gatuar dy gjellë, supë dhe mish të kripur me rrikë, gjë për të cilën as që kishim ide deri atëherë. Fustane ajo nuk ka asnjë... domethënë asnjë, zotëri, kurse tani, sikur të ishte bërë gati të shkonte për vizitë, u vesh e u stolis, dhe jo se me ndonjë gjë të veçantë, por kështu, nga hiçi dinë t'i bëjnë të gjitha: krihen, një jakëz e pastër, ca mëngore, dhe ja ku del një person krejt tjetër, edhe u rinua, edhe u zbukurua. Soneçka, pëllumbesha ime, ndihmoi vetëm me para, kurse vetë, thotë, tani për ca kohë nuk është e hijshme të vij shpesh te ju, vetëm ndoshta në muzg, që të mos më shohë njeri. Dëgjoni, dëgjoni? Erdha pas drekës të flija, e ç'mendoni, nuk duroi Katerina Ivanovna: vetëm një javë më parë ishte grindur me të zonjën e shtëpisë, me Amalija Fjodorovnën, në mënyrën më të keqe, kurse tani e ftoi për një filxhan kafe. Ndenjën dy orë dhe pëshpëritnin vazhdimisht: „Tani, — thotë, — Semjon Zahariçi është në shërbim dhe merr rrogë, dhe u paraqit vetë te Shkëlqesia e tij, dhe Shkëlqesia e tij doli vetë, u tha të gjithëve të prisnin, kurse Semjon Zahariçin e mori për dore dhe e futi në kabinet përpara të gjithëve.“ Dëgjoni, dëgjoni? „Unë, sigurisht, — thotë, — Semjon Zahariç, duke kujtuar meritat tuaja, dhe ndonëse e keni pasur këtë dobësi mendjelehtë, por meqë tani premtoni, dhe veç kësaj pa ju puna te ne shkoi keq (dëgjoni, dëgjoni!), atëherë shpresoj, — thotë, — tani në fjalën tuaj të nderit“, domethënë të gjitha këto, po t'ju them, i shpiku vetë, dhe jo nga mendjelehtësia, vetëm për t'u mburrur, zotëri! Jo, zotëri, ajo vetë u beson të gjitha, me përfytyrimet e veta e zbavit veten, për Zotin, zotëri! Dhe unë nuk e dënoj; jo, këtë nuk e dënoj!... Kurse

kur, gjashtë ditë më parë, sola rrogën time të parë — njëzet e tre rubla e dyzet kopekë — të plotë, më quajti vocërrak: „Ah ti, — thotë, — vocërrak që je!“ Dhe kur ishim vetëm, zotëri, e kuptoni? Hë, ç'bukuri ka tek unë, me sa duket, dhe ç'bashkëshort jam unë? Jo, më pickoi në faqe: „Ah ti, vocërrak që je!“ — thotë.

Marmeladovi u ndal, deshi të buzëqeshte, por befas mjekra filloi t'i dridhej. Megjithatë, e përmbajti veten. Kjo mejhane, pamja e shthurur, pesë net në maunat e sanës dhe shishja, e bashkë me këtë kjo dashuri e sëmurë për gruan e për familjen, e hutonin dëgjuesin e tij. Raskolnikovi dëgjonte i tendosur, por me një ndjesi të sëmurë. I vinte inat që kishte hyrë këtu.

— I nderuar zotëri, i nderuar zotëri! — thirri Marmeladovi, si erdhi në vete, — o zotëria im, juve ndoshta të gjitha këto ju duken për të qeshur, si edhe të tjerëve, dhe vetëm ju shqetësoj me marrëzinë e gjithë këtyre hollësive të mjera të jetës sime familjare, por mua nuk më duken për të qeshur! Ngase unë mund t'i ndiej të gjitha këto... Dhe gjatë gjithë asaj dite parajsore të jetës sime dhe gjatë gjithë asaj mbrëmjeje edhe unë vetë e kalova në ëndërrime fluturake: domethënë, si do t'i rregulloj të gjitha, edhe fëmijët do t'i vesh, edhe asaj do t'i jap qetësi, edhe vajzën time të vetëmlindur nga çnderimi do ta kthej në gjirin e familjes... Dhe shumë, shumë gjëra... E lejueshme, zotëri. Hë, zotëria im (Marmeladovi befas sikur u drodh, ngriti kokën dhe e shikoi ngulas dëgjuesin e tij), hë, zotëri, kurse të nesërmen, pas gjithë këtyre ëndërrimeve (domethënë kjo do të jetë plot pesë ditë më parë), nga mbrëmja, me një mashtrim dinak, si hajdut në natë, ia vodha Katerina Ivanovnës çelësin e sëndukut, nxora ç'kishte mbetur nga rroga e sjellë, sa ishte gjithsej nuk e mbaj mend, dhe ja, zotëri, më shikoni, të gjithë! Dita e pestë larg shtëpisë, dhe atje më kërkojnë, dhe shërbimit i erdhi fundi, dhe uniforma ime

[31]Ura Egjiptiane: urë mbi lumin Fontanka, e quajtur kështu nga sfinksat dhe stolitë në stil egjiptian.

rri në një pijetore afër Urës Egjiptiane,[31] dhe në vend të saj mora këtë veshje... dhe gjithçkaje i erdhi fundi!

Marmeladovi e goditi veten me grusht në ballë, shtrëngoi dhëmbët, mbylli sytë dhe u mbështet fort me bërryl në tryezë. Por pas një minute fytyra e tij befas ndryshoi, dhe me njëfarë dinakërie të shtirë e me paturpësi të sajuar e vështroi Raskolnikovin, qeshi dhe tha:

— Kurse sot isha te Sonja, shkova t'i kërkoja për një gotë që të më kalonte dehja! He-he-he!

— Vallë të dha? — bërtiti dikush mënjanë nga të ardhurit, bërtiti dhe ia plasi gazit me sa kishte në kokë.

— Pikërisht kjo gjysmëshishe, zotëri, u ble me paratë e saj, — tha Marmeladovi, duke iu drejtuar vetëm Raskolnikovit. — Tridhjetë kopekë më nxori, me duart e saj, të fundit, gjithë ç'kishte, e pashë vetë... Asgjë nuk tha, vetëm më shikoi në heshtje... Kështu jo në tokë, por atje... për njerëzit mallëngjehen, qajnë, por nuk qortojnë, nuk qortojnë! E kjo dhemb më shumë, zotëri, dhemb më shumë, kur nuk qortojnë!... Tridhjetë kopekë, po, zotëri. Po edhe asaj tani i duhen, apo jo? Ç'mendoni, zotëria im i dashur? Ajo tani duhet ta ruajë pastërtinë. Kushton para kjo pastërti, ajo e veçanta, e kuptoni? E kuptoni? Hë, edhe ndonjë pomadë duhet të blejë, s'bën ndryshe, zotëri; funde të kolarisura, ndonjë këpucëz të tillë, pak më të spikatur, që ta nxjerrë këmbëzën kur t'i duhet të kapërcejë ndonjë pellg. A e kuptoni, a e kuptoni, zotëri, ç'do të thotë kjo pastërti? Hë, zotëri, kurse unë, i ati i saj i gjakut, këta tridhjetë kopekë ia rrëmbeva për të shëruar dehjen! Dhe pi, zotëri! Dhe i kam pirë tashmë, zotëri!... Hë, kush do t'i vijë keq për një njeri si unë? Hë? Ju vjen keq tani për mua, zotëri, apo jo? Thoni, zotëri, ju vjen keq apo jo? He-he-he-he!

Deshi të mbushte, por s'kishte më. Gjysmëshishja ishte bosh.

— Po pse të të vijë keq për ty? — bërtiti i zoti i lokalit, që ndodhej përsëri pranë tyre.

U dëgjuan të qeshura e madje sharje. Qeshnin e shanin edhe ata që dëgjonin, edhe ata që s'dëgjonin, vetëm duke parë figurën e nëpunësit të dalë nga shërbimi.

— Të të vijë keq! pse të të vijë keq për mua! — thirri befas Marmeladovi, duke u ngritur me dorën të shtrirë përpara, në një frymëzim të vendosur, sikur të mos kishte pritur gjë tjetër veç këtyre fjalëve. — Pse të të vijë keq, thua ti? Po! për mua s'ka pse të të vijë keq! Mua duhet të më kryqëzojnë, të më kryqëzojnë në kryq, e jo të më mëshirojnë! Por kryqëzoje, o gjykatës, kryqëzoje, dhe, si ta kryqëzosh, mëshiroje! Dhe atëherë unë vetë do të vij te ti për t'u kryqëzuar, ngase nuk kam etje për gaz, por për hidhërim e lot!... Mendon ti, o shitës, se kjo gjysmëshishja jote m'u bë ëmbëlsirë? Hidhërim, hidhërim kërkova në fundin e saj, hidhërim e lot, dhe e shijova, dhe e gjeta; kurse do të na mëshirojë ai që i mëshiroi të gjithë dhe që i kuptoi të gjithë e gjithçka, ai i vetmi, ai edhe gjykatësi. Do të vijë atë ditë dhe do të pyesë: „Ku është bija që iu dha njerkës së ligë e ftizike, që iu dha fëmijëve të huaj e të mitur? Ku është bija që të atin e saj tokësor, pijanecin e pavlerë, e mëshiroi, pa u tmerruar nga egërsia e tij?“ Dhe do të thotë: „Eja! Unë të kam falur një herë... Të kam falur një herë... Të falen edhe tani mëkatet e tua të shumta, sepse deshe shumë...“[32] Dhe do ta falë Sonjën time, do ta falë, unë e di që do ta falë... Këtë e ndjeva në zemrën time pak më parë, kur isha te ajo!... Dhe të gjithë do t'i gjykojë e do t'i falë, edhe të mirët edhe të ligjtë, edhe të urtët edhe të butët... Dhe kur të mbarojë me të gjithë, atëherë do të na flasë edhe neve: „Dilni, — do të thotë, — edhe ju! Dilni, pijanecë, dilni, të dobët, dilni, të paturpë!“ Dhe ne do të dalim të gjithë, pa u turpëruar, dhe do të qëndrojmë. Dhe do të thotë: „Derra jeni ju! me shëmbëlltyrën e bishës dhe me vulën e saj;[33] por ejani edhe

[32] Fjalët e Jezusit për gruan mëkatare që i lau këmbët me lot (Luka 7:47): „...i falen mëkatet e saj të shumta, sepse ajo deshi shumë.“

[33] Aludim për Zbulesën e Gjonit (Apokalipsin), kap. 13–14, ku flitet për „shëmbëlltyrën e bishës“ dhe për „vulën“ e saj.

ju!“ Dhe do të flasin të urtët, do të flasin të mençurit: „Zot! përse i pranon këta?“ Dhe do të thotë: „I pranoj, o të urtë, i pranoj, o të mençur, ngase asnjëri prej tyre s'e ka çmuar veten të denjë për këtë...“ Dhe do të shtrijë duart e tij drejt nesh, dhe ne do të biem përmbys... dhe do të qajmë... dhe do t'i kuptojmë të gjitha! Atëherë do t'i kuptojmë të gjitha!... dhe të gjithë do të kuptojnë... edhe Katerina Ivanovna... edhe ajo do të kuptojë... Zot, ardhtë mbretëria jote!

Dhe u lëshua mbi stol, i rraskapitur e pa fuqi, pa shikuar askënd, sikur të kishte harruar ç'kishte përreth dhe i zhytur thellë në mendime. Fjalët e tij lanë njëfarë përshtypjeje; për një minutë mbretëroi heshtja, por shpejt u dëgjuan të qeshurat e sharjet e mëparshme:

— Na e gjykoi!

— Flet përçart!

— Nëpunës!

E të tjera, e të tjera.

— Ejani, zotëri, — tha befas Marmeladovi, duke ngritur kokën dhe duke iu drejtuar Raskolnikovit, — më shoqëroni... Shtëpia e Kozelit, në oborr. Është koha... te Katerina Ivanovna...

Raskolnikovi donte prej kohësh të ikte; dhe ta ndihmonte e kishte menduar edhe vetë. Marmeladovi doli shumë më i dobët në këmbë sesa në fjalë dhe u mbështet fort te djaloshi. Kishte për të ecur dyqind-treqind hapa. Hutimi e frika e pushtonin pijanecin gjithnjë e më shumë, sa më shumë i afroheshin shtëpisë.

— Unë tani nuk kam frikë nga Katerina Ivanovna, — mërmëriste ai i trazuar, — as se do të fillojë të më shkulë flokët. Ç'janë flokët!... marrëzi flokët! Këtë e them unë! Madje është edhe më mirë, nëse fillon të m'i shkulë, nuk kam frikë nga kjo... unë... nga sytë e saj kam frikë... po... nga sytë... Nga njollat e kuqe në faqe kam frikë gjithashtu... dhe akoma — nga frymëmarrja e saj kam frikë... E ke parë si marrin frymë në këtë sëmundje... kur janë me ndjenja të trazuara? Nga e qara e fëmijëve kam frikë gjithashtu...

Ngase, nëse Sonja nuk u ka dhënë për të ngrënë, atëherë... s'e di më ç'ka! s'e di! Kurse nga goditjet nuk kam frikë... Dije, zotëri, se goditje të tilla për mua jo vetëm që s'janë dhimbje, por janë madje kënaqësi... Ngase pa këtë as vetë nuk mund të bëj. Është më mirë. Le të më rrahë, le ta nxjerrë vrerin... është më mirë... Ja, edhe shtëpia. Shtëpia e Kozelit. E bravandreqësit, gjermanit, të pasurit... shpjermë!

Hynë nga oborri dhe u ngjitën në katin e katërt. Shkallët, sa më lart, aq më të errëta bëheshin. Ishte tashmë pothuajse ora njëmbëdhjetë, dhe ndonëse në këtë stinë në Petersburg nuk ka natë të vërtetë,[34] në krye të shkallëve ishte shumë errët.

Një derë e vogël, e nxirë nga tymi, në fund të shkallëve, mu në majë, ishte e hapur. Një bisht qiriu ndriçonte një dhomë shumë të varfër, rreth dhjetë hapa të gjatë; e tëra dukej që nga paradhoma. Gjithçka ishte e shpërndarë e në rrëmujë, sidomos lloj-lloj leckash fëmijësh. Në qoshen e pasme ishte tendosur një çarçaf i shpuar. Prapa tij, ndoshta, ndodhej një shtrat. Në vetë dhomën kishte vetëm dy karrige dhe një divan me mushama, shumë të rrjepur, para të cilit qëndronte një tryezë e vjetër kuzhine prej pishe, e pangjyrosur dhe e pambuluar me asgjë. Në cep të tryezës qëndronte, në një shandan hekuri, një bisht qiriu prej dhjami që po mbaronte. Dilte, pra, që Marmeladovi kishte dhomë më vete, e jo qoshe, por dhoma e tij ishte dhomë kalimi. Dera për te dhomat e tjera, ose kafazet, në të cilat Amalija Lippevehzel e kishte ndarë banesën e saj, ishte pak e hapur. Atje ishte zhurmë e britma. Qeshnin. Me sa dukej, luanin letra e pinin çaj. Herë pas here fluturonin fjalë nga më të pacipat.

Raskolnikovi e njohu menjëherë Katerina Ivanovnën. Ishte një grua tmerrësisht e dobësuar, e hollë, mjaft e gjatë dhe e hijshme, ende me flokë të bukur ngjyrë gështenjë të errët dhe vërtet me faqe të skuqura gjer në njolla. Ecte përpara e prapa nëpër

[34] Netët e bardha: nga mesi i majit deri në mesin e korrikut, në Petersburg errësira e plotë nuk bie fare.

dhomën e saj të vogël, me duart e shtrënguara në gjoks, me buzë të tharë, dhe merrte frymë në mënyrë të çrregullt, me ndërprerje. Sytë i shkëlqenin si në ethe, por vështrimi ishte i mprehtë e i palëvizshëm, dhe kjo fytyrë ftizike e e trazuar, nën dritën e fundit të qiririt që po shuhej, që dridhej mbi fytyrën e saj, linte një përshtypje të sëmurë. Raskolnikovit iu duk rreth të tridhjetave, dhe vërtet nuk ishte çift për Marmeladovin... Të hyrët nuk i dëgjoi e nuk i vuri re; dukej sikur ishte në njëfarë harrese, nuk dëgjonte e nuk shihte. Në dhomë ishte mbytëse, por dritaren nuk e hapte; nga shkallët vinte erë e keqe, por dera e shkallëve nuk ishte mbyllur; nga dhomat e brendshme, përmes derës së pambyllur, vinin valë tymi duhani, ajo kollitej, por derën nuk e mbyllte. Vajza më e vogël, rreth gjashtë vjeç, flinte në dysheme, disi ulur, e mbledhur kruspull dhe me kokën të mbështetur te divani. Djali, një vit më i madh se ajo, dridhej i tëri në qoshe dhe qante. Me sa dukej, sapo e kishin rrahur. Vajza më e madhe, rreth nëntë vjeç, shtatlartë dhe e hollë si shkrepëse, vetëm me një këmishë të hollë e të grisur gjithandej dhe me një pelerinë të vjetër prej drapdedami të hedhur mbi supet e zhveshura, të qepur për të ndoshta dy vjet më parë, sepse tani s'i arrinte as deri në gjunjë, qëndronte në qoshe pranë vëllait të vogël, duke ia rrethuar qafën me dorën e saj të gjatë, të tharë si shkrepëse. Me sa dukej, po e qetësonte, i pëshpëriste diçka, e përmbante në çdo mënyrë që të mos fillonte prapë të ngashërehej, dhe në të njëjtën kohë e ndiqte me frikë nënën me sytë e saj të mëdhenj, të mëdhenj e të errët, që dukeshin edhe më të mëdhenj në fytyrëzën e saj të dobësuar e të trembur. Marmeladovi, pa hyrë në dhomë, u ul në gjunjë mu te dera, kurse Raskolnikovin e shtyu përpara. Gruaja, kur pa të panjohurin, u ndal e hutuar para tij, duke ardhur në vete për një çast dhe sikur duke menduar: pse ka hyrë ky? Por, me siguri, iu duk menjëherë se ai po shkonte në dhomat e tjera, meqë e tyre ishte dhomë kalimi. Kur e mendoi këtë dhe pa i kushtuar më vëmendje, shkoi drejt derës së para-

dhomës për ta mbyllur, dhe befas lëshoi një britmë, kur pa mu në prag të shoqin të gjunjëzuar.

— A! — bërtiti ajo e tërbuar, — u ktheve! Kriminel! Përbindësh!... Ku janë paratë? Ç'ke në xhep, tregoji! Edhe rrobat s'janë ato! ku janë rrobat e tua? ku janë paratë? fol!...

Dhe u hodh ta kontrollonte. Marmeladovi menjëherë, i bindur e i nënshtruar, i hapi duart nga të dyja anët, që t'ia lehtësonte kontrollin e xhepave. Para nuk kishte asnjë kopek.

— Ku janë paratë? — bërtiste ajo. — O Zot, vallë i piu të gjitha! Kishin mbetur dymbëdhjetë rubla në sënduk!... — dhe befas, e tërbuar, e kapi për flokësh dhe e tërhoqi zvarrë në dhomë. Marmeladovi ia lehtësonte vetë përpjekjet, duke u zvarritur me përulje pas saj në gjunjë.

— Edhe kjo është kënaqësi për mua! Edhe kjo nuk është dhimbje për mua, por kë-na-që-si, i nde-ru-ar zo-të-ri, — thërriste ai, ndërsa ajo e shkundte për flokësh, madje një herë goditi edhe ballin në dysheme. Fëmija që flinte në dysheme u zgjua dhe filloi të qante. Djali në qoshe nuk duroi, u drodh, bërtiti dhe u hodh te motra me një frikë të tmerrshme, gati në kriza. Vajza e madhe dridhej si gjethe, e sapozgjuar.

— I piu! të gjitha, të gjitha i piu! — bërtiste në dëshpërim gruaja e gjorë, — edhe rrobat s'janë ato! Të uritur, të uritur! (dhe, duke përdredhur duart, tregonte fëmijët). O jetë e mallkuar! Kurse ju, ju s'ju vjen turp, — iu hodh befas Raskolnikovit, — nga mejhaneja! Ti ke pirë me të? Edhe ti ke pirë me të! Jashtë!

Djaloshi nxitoi të ikte, pa thënë asnjë fjalë. Për më tepër, dera e brendshme u hap krejt, dhe prej saj nxorën kokën disa kureshtarë. Zgjateshin koka të paturpshme që qeshnin, me cigare e me llulla, me kësula. Dukeshin figura me robë shtëpie, krejt të shpërthyera, me veshje vere deri në pahijshmëri, disa me letra në duar. Qeshën veçanërisht me qejf kur Marmeladovi, i tërhequr zvarrë për flokësh, bërtiste se kjo ishte kënaqësi për të. Filluan madje të hynin në dhomë; u dëgjua, më në fund, një

piskamë ogurzezë: ishte vetë Amalija Lippevehzel që po çante përpara, për të vendosur rregull sipas mënyrës së saj dhe për ta trembur për të qindin herë gruan e gjorë me urdhrin sharës që ta lironte banesën që nesër. Duke ikur, Raskolnikovi arriti të fuste dorën në xhep, rrëmbeu sa monedha bakri i ra në dorë, nga ato që i kishin mbetur nga rubla e thyer në pijetore, dhe i la pa u vënë re në dritare. Më pas, në shkallë, ndërroi mendje dhe deshi të kthehej.

„Hë, ç'marrëzi qe kjo që bëra, — mendoi ai, — ata e kanë Sonjën, kurse mua më duhen vetë." Por, duke menduar se t'i merrte mbrapsht ishte tashmë e pamundur dhe se, sidoqoftë, edhe pa këtë nuk do t'i merrte, tundi dorën dhe shkoi në banesën e tij. „Edhe Sonjës i duhet pomadë, — vazhdoi ai, duke ecur nëpër rrugë, dhe buzëqeshi me helm, — kushton para kjo pastërti... Hm! Po Soneçka, ndoshta, sot do të falimentojë edhe vetë, sepse i njëjti rrezik, gjueti kafshësh të çmuara... kërkim ari... dhe ja, të gjithë ata, pra, nesër mbeten duarthatë pa paratë e mia... Të lumtë, Sonja! Ç'pus paskan ditur të gërmojnë, megjithatë! dhe e shfrytëzojnë! E shfrytëzojnë, pra! Dhe u mësuan. Qanë pak, dhe u mësuan. Me gjithçka mësohet njeriu, ky i poshtër!"

Ai u zhyt në mendime.

— Po sikur të kem gënjyer, — thirri ai befas pa dashje, — sikur njeriu në të vërtetë të mos jetë i *poshtër*, i gjithë njeriu në përgjithësi, domethënë i gjithë gjinia njerëzore, atëherë do të thotë se gjithë pjesa tjetër janë paragjykime, vetëm frikëra të ngjallura, dhe nuk ka asnjë pengesë, dhe kështu duhet të jetë!...

Pjesa e parë — III

U zgjua të nesërmen vonë, pas një gjumi të trazuar, por gjumi nuk i dha fuqi. U zgjua i helmuar, nervoz, i ligë dhe e shikoi me urrejtje kthinën e tij. Ishte një kafaz i vockël, rreth gjashtë hapa i gjatë, me pamjen më të mjerë, me letrën e saj të murit të verdhë, të pluhurosur dhe të shqitur kudo nga muri, dhe aq e ulët, sa një njeriu pak më të gjatë i bëhej tmerr aty brenda, dhe gjithnjë i dukej se ja-ja do të përplasej me kokë në tavan. Orenditë i shkonin dhomës: tri karrige të vjetra, jo fort të shëndosha, një tryezë e lyer në qoshe, mbi të cilën rrinin disa fletore e libra; vetëm nga mënyra si ishin mbuluar me pluhur, dukej se prej kohësh s'i kishte prekur dorë njeriu; dhe, më në fund, një divan i madh e i rëndë, që zinte gati gjithë murin dhe gjysmën e gjerësisë së gjithë dhomës, dikur i veshur me basmë, por tani i bërë copë-copë, që i shërbente Raskolnikovit si shtrat. Shpesh flinte mbi të ashtu siç ishte, pa u zhveshur, pa çarçaf, i mbuluar me pallton e tij të vjetër, të konsumuar, studentore, dhe me një jastëk të vogël nën kokë, nën të cilin vendoste gjithë të brendshmet që kishte, të pastra e të përdorura, që koka t'i rrinte më lart. Para divanit ishte një tryezë e vogël.

Ishte e vështirë të binte më poshtë e të linte veten më pas dore; por Raskolnikovit, në gjendjen e tij të tanishme shpirtërore, kjo i pëlqente madje. Ishte tërhequr me vendosmëri nga të gjithë, si breshka në guaskën e saj, dhe madje fytyra e shërbëtores, që ishte e detyruar t'i shërbente dhe që herë-herë i hidhte sytë në

dhomë, i ngjallte vrer e të dridhura. Kështu ndodh me disa monomanë, të përqendruar tepër te ndonjë gjë. E zonja e shtëpisë kishte dy javë që kishte pushuar t'i jepte ushqim, dhe ai ende nuk kishte menduar të shkonte të sqarohej me të, ndonëse rrinte pa drekë. Nastasja, kuzhinierja dhe shërbëtorja e vetme e së zonjës, ishte pjesërisht e kënaqur me këtë gjendje të qiramarrësit dhe kishte pushuar krejt së rregulluari e së fshiri tek ai; vetëm një herë në javë, si pa dashje, kapte ndonjëherë fshesën. Ajo e zgjoi edhe tani.

— Ngrihu, ç'fle kështu! — bërtiti ajo mbi kokën e tij, — ora shkoi nëntë. Të solla çaj; do pak çaj, a? Mos je këputur nga uria?

Qiramarrësi hapi sytë, u drodh dhe e njohu Nastasjën.

— Çaji nga e zonja është, a? — pyeti ai, duke u ngritur ngadalë në divan, me pamje të sëmurë.

— Ku të ta japë e zonja!

Ajo vendosi para tij çajnikun e saj të plasaritur, me çaj të zierë e të rizierë, dhe la dy copëza sheqer të verdhë.

— Ja, Nastasja, merri, të lutem, — tha ai, pasi rrëmoi në xhep (kishte fjetur i veshur) dhe nxori një grusht monedha bakri, — shko e më bli një simite. Dhe merr edhe pak sallam te salçiçeria, nga më i liri.

— Simiten ta sjell këtë minutë, po në vend të sallamit, a s'do pak shçi?[35] Shçi të mirë, të djeshëm. Që dje t'i lashë mënjanë, po ti erdhe vonë. Shçi të mirë.

Kur ia sollën shçin dhe ai filloi të hante, Nastasja u ul pranë tij në divan dhe nisi të llafoste. Ishte grua fshati dhe shumë llafazane.

— Praskovja Pavlovna do të ankohet në polici kundër teje, — tha ajo.

Ai u vrenjt fort.

— Në polici? Ç'do ajo?

— S'paguan para dhe s'e lëshon shtëpinë. Dihet ç'do.

[35] Shçi (rus. щи): supë tradicionale ruse me lakër.

— Eh, vetëm kjo më mungonte, djalli e mori, — mërmëriste ai, duke kërcitur dhëmbët, — jo, kjo mua tani... s'më vjen fare në kohë... E marrë është, — shtoi ai me zë. — Sot do të shkoj ta takoj, do të flas me të.

— E marrë është, e marrë, si edhe unë, po ti, mendjemadhi, ç'rri shtrirë si thes, që s'shihet gjë prej teje? Më parë, thua, shkoje e u jepje mësime fëmijëve, po tani pse s'bën gjë?

— Bëj... — tha Raskolnikovi pa qejf e ashpër.

— Ç'bën?

— Një punë...

— Ç'punë?

— Mendoj, — u përgjigj ai seriozisht, pasi heshti pak.

Nastasja ia plasi të qeshurit sa u përkul. Ishte nga ato që qeshin lehtë dhe, kur e bënin të qeshte, qeshte pa zë, duke u tundur e duke u dridhur me gjithë trup, derisa i vinte zor edhe vetë.

— Mos ke menduar ndonjë grumbull parash, a? — mundi të thoshte më në fund.

— Pa çizme s'mund t'u japësh mësime fëmijëve. Edhe pështyj mbi të gjitha.

— Po ti mos pështy në pus, se do të pish ujë prej tij.

— Për fëmijët të paguajnë me bakër. Ç'bën dot me kopekë? — vazhdoi ai pa qejf, sikur t'u përgjigjej mendimeve të veta.

— Po ti do gjithë kapitalin përnjëherë?

Ai e vështroi në mënyrë të çuditshme.

— Po, gjithë kapitalin, — u përgjigj ai me vendosmëri, pasi heshti pak.

— Hë, ti ngadalë, se më tremb; shumë frikë më fute. Të shkoj për simiten apo jo?

— Si të duash.

— Po, harrova! Të ka ardhur një letër dje, kur s'ishe këtu.

— Letër! për mua! nga kush?

— Nga kush, s'e di. Tre kopekë i dhashë postierit nga të mitë. A do të m'i kthesh, a?

— Sille, pra, për hir të Zotit, sille! — bërtiti Raskolnikovi, i tëri i trazuar, — o Zot!

Pas një minute erdhi letra. Ashtu ishte: nga e ëma, nga krahina R—. Madje u zbardh në fytyrë kur e mori. Prej kohësh nuk kishte marrë letra; por tani diçka tjetër ia shtrëngoi befas zemrën.

— Nastasja, ik, për hir të Zotit; ja tre kopekët e tu, vetëm, për hir të Zotit, ik shpejt!

Letra i dridhej në duar; nuk donte ta hapte para saj: donte të mbetej *vetëm* me këtë letër. Kur Nastasja doli, e çoi shpejt te buzët dhe e puthi; pastaj vështroi gjatë shkrimin e adresës, shkrimin e njohur e të dashur, të imët e paksa të pjerrët, të nënës së tij, që dikur e kishte mësuar të lexonte e të shkruante. Po vononte; madje sikur kishte frikë nga diçka. Më në fund e hapi: letra ishte e madhe, e trashë, peshonte dy lote;[36] dy fletë të mëdha letre ishin shkruar me shkronja shumë të imëta.

„I dashuri im Rodja, — shkruante e ëma, — ja, kanë kaluar më shumë se dy muaj që nuk kam biseduar me ty me letër, dhe kam vuajtur vetë për këtë e madje ndonjë natë nuk kam fjetur, duke menduar. Por, me siguri, ti nuk do të më fajësosh për këtë heshtje timen të padashur. Ti e di sa të dua; ti je i vetmi që kemi, unë dhe Dunja, ti je gjithçka jonë, gjithë shpresa dhe mbështetja jonë. Ç'hoqa kur mora vesh se prej disa muajsh e ke lënë universitetin, sepse s'kishe me se të mbaje veten, dhe se mësimet e mjetet e tjera të jetesës të ishin ndërprerë! Me se mund të të ndihmoja unë me njëqind e njëzet rublat e mia të pensionit në vit? Pesëmbëdhjetë rublat që të dërgova katër muaj më parë i kisha marrë hua, siç e di edhe vetë, në llogari të këtij pensioni, nga tregtari ynë këtu, Afanasi Ivanoviç Vahrushini. Është njeri i mirë dhe ka qenë edhe mik i babait tënd. Por, meqë i dhashë të drejtën të merrte pensionin në vend timin, më duhej të prisja derisa të shlyhej borxhi, dhe kjo sapo u bë tani, kështu që gjatë

[36] Lot (rus. лот): njësi e vjetër ruse e peshës, rreth 12,8 g.

gjithë kësaj kohe s'kam mundur të të dërgoj asgjë. Por tani, lavdi Zotit, besoj se mund të të dërgoj edhe diçka, dhe në përgjithësi tani mund të mburremi madje me fatin tonë, dhe për këtë nxitoj të të njoftoj. Dhe, para së gjithash, a e merr me mend, i dashur Rodja, që motra jote ka tashmë një muaj e gjysmë që jeton me mua, dhe nuk do të ndahemi më që tani e tutje? Lavdi Zotit, mbaruan mundimet e saj, por do të t'i tregoj të gjitha me radhë, që ta dish si ndodhi gjithçka dhe çfarë të kemi fshehur deri tani. Kur më shkrove, dy muaj më parë, se kishe dëgjuar nga dikush se gjoja Dunja duronte shumë vrazhdësi në shtëpinë e zotërinjve Svidrigajlov dhe më kërkoje shpjegime të sakta, — çfarë mund të të shkruaja atëherë si përgjigje? Sikur të të kisha shkruar gjithë të vërtetën, ndoshta do t'i kishe lënë të gjitha dhe do të kishe ardhur te ne, qoftë edhe më këmbë, sepse ta njoh unë edhe karakterin edhe ndjenjat, dhe nuk do ta kishe lënë motrën tënde të fyhej. Unë vetë isha në dëshpërim, por ç'mund të bëja? As vetë nuk e dija atëherë gjithë të vërtetën. Vështirësia kryesore qëndronte në atë që Duneçka, kur hyri vjet në shtëpinë e tyre si guvernante, kishte marrë përpara plot njëqind rubla, me kusht që t'i mbaheshin nga rroga çdo muaj, dhe, pra, nuk mund ta linte vendin pa e shlyer borxhin. Kurse këtë shumë (tani mund të t'i shpjegoj të gjitha, Rodja im i paçmuar) e mori më shumë për të të dërguar ty gjashtëdhjetë rubla, që të duheshin aq shumë atëherë dhe që i more prej nesh vjet. Atëherë të gënjyem, të shkruam se ishin nga paratë që Duneçka kishte kursyer më parë, por nuk ishte kështu, dhe tani po të tregoj gjithë të vërtetën, sepse gjithçka tani ndryshoi papritur, me vullnetin e Zotit, për mirë, dhe që ta dish sa të do Dunja dhe ç'zemër të paçmuar ka ajo. Vërtet, zoti Svidrigajlov në fillim sillej me të shumë vrazhdë dhe i bënte llojlloj pahijshmërish e tallje në tryezë... Por nuk dua të hyj në gjithë këto hollësi të rënda, që të mos të shqetësoj kot, tani që gjithçka ka mbaruar. Shkurt, me gjithë sjelljen e mirë e fisnike të Marfa Petrovnës, bashkëshortes së zotit Svidrigajlov, dhe të gjithë nje-

rëzve të shtëpisë, Duneçkës i vinte shumë rëndë, sidomos kur zoti Svidrigajlov ndodhej, nga zakoni i tij i vjetër i regjimentit, nën ndikimin e Bakut. Po ç'doli më pas? Përfytyroje që ky i marrë kishte kohë që ishte ndezur nga pasioni për Dunjën, por e fshihte të gjithë këtë nën maskën e vrazhdësisë dhe të përbuzjes ndaj saj. Ndoshta i vinte turp edhe vetë dhe tmerrohej, duke e parë veten tashmë në moshë dhe baba familjeje, me shpresa kaq mendjelehta, prandaj zemërohej pa dashur me Dunjën. Ose ndoshta edhe donte që, me vrazhdësinë e sjelljes dhe me talljet e tij, ta fshihte gjithë të vërtetën nga të tjerët. Por më në fund nuk e përmbajti dot veten dhe guxoi t'i bënte Dunjës një propozim të hapur e të ndyrë, duke i premtuar lloj-lloj shpërblimesh dhe, për më tepër, t'i linte të gjitha dhe të ikte me të në një çiflig tjetër, ose, ndoshta, jashtë shtetit. Mund t'i përfytyrosh gjithë vuajtjet e saj! Ta linte vendin menjëherë nuk mundej, jo vetëm për shkak të borxhit, por edhe duke e kursyer Marfa Petrovnën, e cila mund të fillonte befas të dyshonte, dhe, pra, do t'i duhej të mbillte grindje në familje. Edhe për Duneçkën do të ishte një skandal i madh; nuk do të kalonte kështu pa gjë. Ishin aty edhe shumë arsye të tjera, kështu që para gjashtë javësh Dunja nuk mund të shpresonte në asnjë mënyrë të shpëtonte nga kjo shtëpi e tmerrshme. Sigurisht, ti e njeh Dunjën, e di sa e zgjuar është dhe me ç'karakter të fortë. Duneçka mund të durojë shumë dhe, madje edhe në rastet më të skajshme, të gjejë në vetvete aq zemërgjerësi sa të mos e humbasë qëndrueshmërinë. Madje as mua nuk m'i shkroi të gjitha, që të mos më mërziste, ndonëse i shkëmbenim shpesh lajmet. Fundi erdhi i papritur. Marfa Petrovna dëgjoi pa dashje të shoqin, që po i lutej Duneçkës në kopsht, dhe, duke i kuptuar të gjitha së prapthi, fajësoi për gjithçka pikërisht atë, duke menduar se ajo ishte shkaku i të gjithave. Aty në kopsht ndodhi një skenë e tmerrshme: Marfa Petrovna madje e goditi Dunjën, nuk donte të dëgjonte asgjë, kurse vetë bërtiti një orë të tërë dhe, më në fund, urdhëroi që Dunjën ta sillnin menjëherë

tek unë në qytet, me një qerre të thjeshtë fshatare, në të cilën ia hodhën të gjitha gjërat, të brendshmet, fustanet, të gjitha si qëlloi, të palidhura e të papaketuara. Dhe pikërisht atëherë ra një shi i rrebeshtë, dhe Dunja, e fyer dhe e turpëruar, iu desh të udhëtonte me një fshatar plot shtatëmbëdhjetë versta në një qerre të pambuluar. Mendo tani, ç'mund të të shkruaja në letër, si përgjigje të letrës sate që e mora dy muaj më parë, dhe për çfarë të të shkruaja? Unë vetë isha në dëshpërim; të vërtetën nuk guxoja të ta shkruaja, sepse do të ishe shumë i pakënaqur, i hidhëruar dhe i indinjuar, dhe ç'mund të bëje? Ndoshta edhe do të shkatërroje veten, dhe edhe Duneçka ma ndalonte; kurse ta mbushja letrën me gjëra të kota e me ndonjë gjë tjetër, kur në shpirt kisha një hidhërim të tillë, nuk mundja. Një muaj të tërë nëpër gjithë qytetin qarkullonin thashetheme për këtë histori, dhe arriti puna deri aty sa unë me Dunjën as në kishë nuk mund të shkonim nga vështrimet përbuzëse e nga pëshpëritjet, madje bëheshin biseda me zë edhe para nesh. Të gjithë të njohurit u larguan prej nesh, të gjithë pushuan madje së përshëndeturi, dhe mora vesh me siguri se nëpunësit e tregtarëve dhe disa shkrues zyrash donin të na bënin një fyerje të ulët, duke na e lyer me katran portën e shtëpisë,[37] kështu që të zotët e shtëpisë filluan të kërkonin që ta lironim banesën. Shkaku i të gjithave ishte Marfa Petrovna, e cila arriti ta fajësonte e ta përlyente Dunjën në të gjitha shtëpitë. Ajo i njeh të gjithë këtu dhe gjatë atij muaji vinte në qytet çdo çast, dhe meqë është pak llafazane dhe i pëlqen të tregojë për punët e saj familjare dhe, sidomos, të ankohet për të shoqin te kushdo, gjë që s'është aspak e mirë, e përhapi gjithë historinë, brenda pak kohësh, jo vetëm në qytet, por edhe nëpër gjithë rrethin. Unë u sëmura, kurse Duneçka ishte më e fortë se unë, dhe sikur ta shihje si i duronte të gjitha dhe më ngushëllonte e më jepte zemër mua! Ajo është engjëll! Por, me mëshirën

[37] Lyerja e portës me katran: zakon popullor rus për të turpëruar publikisht një vajzë ose grua që akuzohej për sjellje të pandershme.

e Zotit, mundimet tona u shkurtuan: zoti Svidrigajlov erdhi në vete dhe u pendua dhe, ndoshta duke e mëshiruar Dunjën, i paraqiti Marfa Petrovnës prova të plota e të qarta të pafajësisë së Duneçkës, domethënë: një letër, të cilën Dunja ishte detyruar t'ia shkruante dhe t'ia jepte qysh para se Marfa Petrovna t'i zinte në kopsht, për t'u shmangur nga sqarimet vetëm për vetëm dhe nga takimet e fshehta, për të cilat ai ngulmonte, dhe që, pas ikjes së Duneçkës, kishte mbetur në duart e zotit Svidrigajlov. Në këtë letër ajo, në mënyrën më të zjarrtë dhe me indinjatë të plotë, e qortonte pikërisht për sjelljen e tij të pafisnikshme ndaj Marfa Petrovnës, i kujtonte se ishte baba dhe burrë familjeje dhe se, më në fund, sa e ndyrë ishte nga ana e tij ta mundonte e ta bënte fatkeqe një vajzë tashmë fatkeqe e të pambrojtur. Me një fjalë, Rodja i dashur, kjo letër është shkruar aq fisnikërisht e aq prekshëm, saqë qava me dënesë kur e lexova dhe deri më sot nuk mund ta lexoj pa lot. Përveç kësaj, në mbrojtje të Dunjës, u paraqitën më në fund edhe dëshmitë e shërbëtorëve, që kishin parë e dinin shumë më tepër nga ç'mendonte vetë zoti Svidrigajlov, siç ndodh gjithmonë. Marfa Petrovna u trondit krejtësisht dhe ishte ,e vrarë përsëri', siç na e rrëfeu vetë, por si shpërblim u bind plotësisht për pafajësinë e Duneçkës dhe të nesërmen, të dielën, shkoi drejt e në katedrale, ku iu lut Hyjlindëses në gjunjë e me lot që t'i jepte forcë ta duronte këtë sprovë të re dhe ta kryente detyrën e saj. Pastaj, drejt nga katedralja, pa u ndalur te askush, erdhi te ne, na tregoi të gjitha, qau me hidhërim dhe, plotësisht e penduar, e përqafonte Dunjën dhe i lutej ta falte. Po atë mëngjes, pa humbur aspak kohë, drejt nga ne, shkoi nëpër të gjitha shtëpitë e qytetit dhe kudo, me shprehjet më lavdëruese për Duneçkën, duke derdhur lot, ia rivendosi pafajësinë dhe fisnikërinë e ndjenjave e të sjelljes. Jo vetëm kaq, por u tregonte të gjithëve dhe u lexonte me zë letrën e shkruar me dorën e Duneçkës për zotin Svidrigajlov, dhe madje i linte të bënin kopje prej saj (gjë që, më duket, ishte tashmë e tepërt). Kështu, iu desh disa ditë rresht t'i vizitonte të

gjithë në qytet, meqë disa filluan të fyheshin që të tjerëve u ishte dhënë përparësi, dhe kështu u krijuan radhë, aq sa në çdo shtëpi e prisnin që më parë dhe të gjithë e dinin se në filan ditë Marfa Petrovna do të lexonte këtë letër në filan vend, dhe për çdo lexim mblidheshin përsëri madje edhe ata që e kishin dëgjuar letrën disa herë si në shtëpitë e tyre, ashtu edhe te të njohur të tjerë, me radhë. Mendimi im është se shumë gjëra, shumë, ishin të tepërta këtu; por Marfa Petrovna e ka një karakter të tillë. Të paktën e rivendosi plotësisht nderin e Duneçkës, dhe gjithë ndyrësia e kësaj pune ra si një turp i pashlyeshëm mbi të shoqin, si fajtorin kryesor, aq sa mua madje më vjen keq për të; u treguan tepër të rreptë me këtë të marrë. Dunjën menjëherë filluan ta ftonin të jepte mësime në disa shtëpi, por ajo nuk pranoi. Në përgjithësi, të gjithë filluan befas ta trajtonin me një respekt të veçantë. Të gjitha këto ndihmuan kryesisht edhe në atë rast të papritur, nëpërmjet të cilit tani po ndryshon, mund të thuhet, gjithë fati ynë. Merre vesh, Rodja i dashur, se Dunjën e ka kërkuar për nuse një dhëndër dhe se ajo ka arritur të japë tashmë pëlqimin e saj, dhe për këtë nxitoj të të njoftoj sa më shpejt. Dhe ndonëse kjo punë u bë pa këshillën tënde, ti, ndoshta, nuk do të mbash inat as me mua, as me motrën, sepse do ta shohësh vetë nga vetë puna se të prisnim e ta shtynim derisa të merrnim përgjigjen tënde ishte e pamundur për ne. Edhe vetë ti nuk do të mund t'i gjykoje të gjitha me saktësi pa qenë këtu. Ndodhi kështu. Ai është tashmë këshilltar oborri,[38] Pjotr Petroviç Luzhin,[39] dhe i afërm i largët i Marfa Petrovnës, e cila ndihmoi shumë në këtë punë. Filloi duke shprehur nëpërmjet saj dëshirën të njihej me ne, u prit siç duhet, piu kafe, dhe të nesërmen dërgoi një letër, në të cilën e shpjegonte shumë me mirësjellje propozimin e tij dhe kërkonte një përgjigje të shpejtë e të prerë. Është njeri i punëve dhe i

[38] Këshilltar oborri (rus. надворный советник): gradë civile e klasës VII në Tabelën e Gradave.

[39] Mbiemri vjen nga rusishtja *luzha*, „pellg, llucë“.

zënë, dhe tani po nxiton për në Petersburg, kështu që e çmon çdo minutë. Sigurisht, në fillim u habitëm shumë, sepse gjithçka ndodhi tepër shpejt e papritur. Bëmë llogari e menduam bashkë gjithë atë ditë. Është njeri i besueshëm dhe i siguruar, shërben në dy vende dhe ka tashmë kapitalin e vet. Është e vërtetë që është tashmë dyzet e pesë vjeç, por ka pamje mjaft të këndshme dhe mund t'u pëlqejë ende grave, dhe në përgjithësi është njeri shumë serioz e i rregullt, vetëm pak i vrenjtur dhe si mendjemadh. Por kjo, ndoshta, vetëm të duket kështu në shikim të parë. Dhe të paralajmëroj, Rodja i dashur, kur të takohesh me të në Petersburg, gjë që do të ndodhë shumë shpejt, mos gjyko tepër shpejt e me zjarr, siç e ke zakon, nëse në shikim të parë diçka në të nuk do të të pëlqejë. Këtë e them për çdo rast, ndonëse jam e sigurt se ai do të të lërë një përshtypje të këndshme. Dhe përveç kësaj, për ta njohur një njeri, cilido qoftë, duhet të sillesh me të gradualisht e me kujdes, që të mos biesh në gabim e në paragjykim, të cilët pastaj ndreqen e shlyhen shumë vështirë. Kurse Pjotr Petroviçi, të paktën sipas shumë shenjave, është njeri shumë i nderuar. Që në vizitën e tij të parë na deklaroi se është njeri pozitiv, por në shumë gjëra i ndan, siç u shpreh vetë, ‚bindjet e brezave tanë më të rinj' dhe është armik i të gjitha paragjykimeve. Foli edhe shumë të tjera, sepse është disi si mendjemadh dhe i pëlqen shumë ta dëgjojnë, por kjo pothuajse nuk është ves. Unë, sigurisht, pak kuptova, por Dunja më shpjegoi se ai, ndonëse s'është njeri me shumë arsim, është i zgjuar dhe, me sa duket, i mirë. Ti e njeh karakterin e motrës sate, Rodja. Është vajzë e fortë, e matur, e durueshme dhe zemërgjerë, ndonëse me zemër të zjarrtë, siç e kam njohur mirë. Sigurisht, as nga ana e saj, as nga ana e tij nuk ka këtu ndonjë dashuri të veçantë, por Dunja, përveç se është vajzë e zgjuar, është në të njëjtën kohë edhe qenie fisnike si engjëll, dhe do ta quajë detyrë të saj ta bëjë të lumtur burrin, i cili nga ana e tij do të kujdesej për lumturinë e saj, dhe për këtë të fundit ne nuk kemi, për momentin, arsye të mëdha të dyshojmë,

ndonëse, ta pranoj, puna u bë paksa me nxitim. Për më tepër, ai është njeri shumë i kujdesshëm në llogari dhe, sigurisht, do ta shohë vetë se lumturia e tij bashkëshortore do të jetë aq më e sigurt, sa më e lumtur të jetë Duneçka me të. Kurse për ndonjë ashpërsi në karakter, ndonjë zakon të vjetër, madje edhe ndonjë mosmarrëveshje në mendime (që nuk mund të shmanget as në martesat më të lumtura), për këtë Duneçka vetë më tha se ka besim te vetja; se s'ka pse të shqetësohemi dhe se ajo mund të durojë shumë, me kusht që marrëdhëniet e mëtejshme të jenë të ndershme e të drejta. Ai, për shembull, edhe mua më dukej në fillim si i ashpër; por kjo mund të vijë pikërisht nga që është njeri i hapur, dhe patjetër ashtu është. Për shembull, në vizitën e dytë, kur e kishte marrë tashmë pëlqimin, në bisedë u shpreh se edhe më parë, pa e njohur Dunjën, kishte vendosur të merrte një vajzë të ndershme, por pa pajë, dhe patjetër një të tillë që e kishte provuar tashmë gjendjen e mjerë; sepse, siç shpjegoi, burri nuk duhet t'i detyrohet në asgjë gruas së tij, kurse është shumë më mirë nëse gruaja e quan burrin bamirësin e saj. Do të shtoj se ai u shpreh disi më butë e më me ëmbëlsi nga ç'e shkrova unë, sepse e kam harruar shprehjen e vërtetë dhe kujtoj vetëm mendimin, dhe, përveç kësaj, e tha këtë aspak me paramendim, por, me sa duket, i shpëtoi në zjarrin e bisedës, aq sa madje u përpoq pastaj ta ndreqte e ta zbuste; por mua prapëseprapë m'u duk paksa si e ashpër, dhe pastaj ia tregova Dunjës. Por Dunja madje me inat m'u përgjigj se ‚fjalët nuk janë ende vepra‘, dhe kjo, sigurisht, është e drejtë. Para se të vendoste, Duneçka nuk fjeti gjithë natën dhe, duke menduar se unë po flija, u ngrit nga shtrati dhe gjithë natën eci përpara e prapa nëpër dhomë; më në fund u gjunjëzua dhe u lut gjatë e me zjarr para ikonës, dhe në mëngjes më deklaroi se kishte vendosur.

E përmenda tashmë që Pjotr Petroviçi po niset tani për në Petersburg. Ka atje punë të mëdha dhe do të hapë në Petersburg një zyrë publike avokatie. Prej kohësh merret me lloj-lloj padish

e gjyqesh dhe këto ditë sapo fitoi një gjyq të rëndësishëm. Në Petersburg i duhet të shkojë edhe sepse ka atje një çështje të rëndësishme në Senat.[40] Kështu, Rodja i dashur, ai mund të të jetë shumë i dobishëm edhe ty, madje në çdo gjë, dhe unë me Dunjën kemi menduar tashmë se ti, qysh nga dita e sotme, mund ta nisësh me siguri karrierën tënde të ardhshme dhe ta quash fatin tënd tashmë qartë të përcaktuar. Oh, sikur të bëhej kjo! Do të ishte një fitim aq i madh, sa duhet ta quajmë jo ndryshe veçse mëshirë e drejtpërdrejtë e të Plotfuqishmit ndaj nesh. Dunja vetëm për këtë ëndërron. Kemi guxuar tashmë t'i themi disa fjalë për këtë Pjotr Petroviçit. Ai u shpreh me kujdes dhe tha se, sigurisht, meqë nuk mund të bëjë pa sekretar, natyrisht, është më mirë t'i paguash rrogë një të afërmi sesa një të huaji, vetëm nëse ai del i aftë për detyrën (si mos të dalësh ti i aftë!), por menjëherë shprehu edhe dyshimin se studimet e tua në universitet nuk do të të linin kohë për punë në zyrën e tij. Këtë herë puna mbaroi me kaq, por Dunja tani nuk mendon për asgjë tjetër. Tani, prej disa ditësh, është thjesht si në ethe dhe ka hartuar tashmë një projekt të tërë se si më vonë ti mund të bëhesh shok dhe madje ortak i Pjotr Petroviçit në punët e tij gjyqësore, aq më tepër që edhe ti je në fakultetin juridik. Unë, Rodja, jam plotësisht dakord me të dhe i ndaj të gjitha planet e shpresat e saj, duke parë në to një mundësi të plotë; dhe, me gjithë ngurrimin e tanishëm, fare të shpjegueshëm, të Pjotr Petroviçit (sepse ai ende nuk të njeh), Dunja është plotësisht e bindur se do t'i arrijë të gjitha me ndikimin e saj të mirë mbi burrin e saj të ardhshëm, dhe për këtë është e bindur. Sigurisht, u ruajtëm të mos i flasim Pjotr Petroviçit për asgjë nga këto ëndrra tona të mëtejshme dhe, kryesorja, për atë që ti do të bëhesh ortaku i tij. Ai është njeri pozitiv dhe, ndoshta, do ta priste shumë ftohtë, sepse të gjitha këto do t'i dukeshin vetëm ëndërrime. Po kështu, as unë, as Dunja nuk i kemi folur ende

[40] Senati Qeverisës: në Rusinë cariste, organi më i lartë gjyqësor dhe mbikëqyrës i administratës.

as gjysmë fjale për shpresën tonë të fortë se ai do të na ndihmojë të të ndihmojmë me para, sa të jesh në universitet; nuk i folëm, sepse, së pari, kjo do të bëhet vetvetiu më vonë, dhe ai, me siguri, pa shumë fjalë, do ta propozojë vetë (si mund t'ia refuzonte këtë Duneçkës!), aq më shpejt që ti vetë mund të bëhesh dora e tij e djathtë në zyrë dhe ta marrësh këtë ndihmë jo si bamirësi, por si rrogë të merituar prej teje. Kështu do ta rregullojë Duneçka, dhe unë jam plotësisht dakord me të. Së dyti, nuk i folëm, sepse doja veçanërisht që, në takimin tonë që po afron tani, të të vija ty në një nivel të barabartë me të. Kur Dunja i fliste për ty me entuziazëm, ai u përgjigj se çdo njeri duhet ta shqyrtosh më parë vetë e nga afër, për ta gjykuar, dhe se ai e lë për vete që, pasi të njihet me ty, ta krijojë mendimin e vet për ty. E di çfarë, Rodja im i paçmuar, më duket, për disa arsye (të cilat, ndërkaq, s'kanë aspak të bëjnë me Pjotr Petroviçin, por ashtu, për disa teka të mia vetjake, personale, madje, ndoshta, teka plake, teka gruaje), — më duket se, ndoshta, do të bëj më mirë të jetoj më vete pas martesës së tyre, siç jetoj edhe tani, e jo bashkë me ta. Jam plotësisht e sigurt se ai do të jetë aq fisnik e aq delikat, sa do të më ftojë vetë dhe do të më propozojë të mos ndahem më nga ime bijë, dhe nëse s'e ka thënë ende deri tani, kjo, natyrisht, është sepse kuptohet edhe pa fjalë; por unë do ta refuzoj. Kam vënë re jo një herë në jetë se vjehrrat nuk u shkojnë fort për zemër dhëndurëve, kurse unë jo vetëm që nuk dua t'i bëhem barrë kujtdo qoftë, as në më të voglën gjë, por dua edhe vetë të jem plotësisht e lirë, për sa kohë kam ndonjë copë bukë timen dhe fëmijë të tillë si ti e Duneçka. Nëse është e mundur, do të vendosem pranë jush të dyve, sepse, Rodja, gjënë më të këndshme e ruajta për fund të letrës: merre vesh, pra, miku im i dashur, se ndoshta shumë shpejt do të bashkohemi përsëri të gjithë dhe do të përqafohemi të tre pas një ndarjeje pothuajse trevjeçare! Tashmë është vendosur *me siguri* që unë dhe Dunja nisemi për në Petersburg, kur saktësisht, s'e di, por, sidoqoftë, shumë, shumë shpejt, madje, ndoshta, pas një

jave. Gjithçka varet nga urdhrat e Pjotr Petroviçit, i cili, sapo të njihet me rrethanat në Petersburg, do të na lajmërojë menjëherë. Ai do, për disa llogari, ta nxitojë sa më shumë ceremoninë e martesës dhe madje, nëse do të jetë e mundur, ta bëjë dasmën në këtë periudhë pa agjërim,[41] e nëse nuk do të arrihet, për shkak të kohës së shkurtër, atëherë menjëherë pas agjërimit të Shën Mërisë.[42] Oh, me ç'lumturi do të të shtrëngoj pas zemrës sime! Dunja është e tëra e trazuar nga gëzimi për takimin me ty, dhe një herë tha, me shaka, se vetëm për këtë do të martohej me Pjotr Petroviçin. Engjëll është ajo! Tani nuk të shton asgjë në letër, por më tha vetëm të të shkruaj se ka për të folur aq shumë me ty, aq shumë, sa tani as dora nuk i ngrihet ta marrë penën, sepse në pak rreshta s'shkruan dot asgjë, vetëm sa mërzit veten; më tha të të përqafoj fort dhe të të dërgoj puthje pa numër. Por, megjithëse ndoshta shumë shpejt do të takohemi vetë, prapëseprapë do të të dërgoj këto ditë para, sa më shumë që të mundem. Tani që të gjithë e morën vesh se Duneçka po martohet me Pjotr Petroviçin, edhe besimi tek unë u rrit befas, dhe e di me siguri se Afanasi Ivanoviçi do të më japë tani hua, në llogari të pensionit, madje deri në shtatëdhjetë e pesë rubla, kështu që ty mund të të dërgoj nja njëzet e pesë apo madje tridhjetë rubla. Do të të dërgoja edhe më shumë, por kam frikë për shpenzimet tona të udhës; dhe ndonëse Pjotr Petroviçi qe aq i mirë sa mori përsipër një pjesë të shpenzimeve për udhëtimin tonë në kryeqytet, domethënë u ofrua vetë, me shpenzimet e tij, të na i dërgojë bagazhin dhe sëndukun e madh (disi nëpërmjet të njohurve të tij atje), prapëseprapë duhet të llogarisim edhe për mbërritjen në Petersburg, ku nuk mund të shfaqesh pa asnjë grosh, qoftë edhe për ditët e para. Megjithatë, i kemi llogaritur tashmë të gjitha me Dune-

[41] Në origjinal *mjasojed* (rus. мясоед, „koha kur hahet mish"): periudhë midis agjërimeve ortodokse, kur lejoheshin edhe dasmat.

[42] Agjërimi i Fjetjes së Hyjlindëses (1–14 gusht sipas kalendarit të vjetër); gjatë agjërimeve Kisha Ortodokse nuk kurorëzonte martesa.

çkën me saktësi, dhe doli që rruga s'do të kushtojë shumë. Deri te hekurudha nga ne janë vetëm nëntëdhjetë versta, dhe jemi marrë vesh tashmë, për çdo rast, me një fshatar karrocier që e njohim; kurse andej unë dhe Duneçka do të udhëtojmë shumë mirë me klasë të tretë. Kështu që, ndoshta, s'do të të dërgoj njëzet e pesë, por, me siguri, do t'ia dal të të dërgoj tridhjetë rubla. Por mjaft; i mbusha të dy fletët anë e mbanë, dhe s'ka më vend; gjithë historia jonë; po edhe sa ngjarje qenkan grumbulluar! E tani, Rodja im i paçmuar, të përqafoj deri në takimin tonë të afërt dhe të bekoj me bekimin tim prej nëne. Duaje Dunjën, motrën tënde, Rodja; duaje ashtu siç të do ajo ty, dhe dije se ajo të do pa kufi, më shumë se veten. Ajo është engjëll, kurse ti, Rodja, ti je gjithçka për ne — gjithë shpresa dhe gjithë mbështetja jonë. Vetëm të jesh ti i lumtur, edhe ne do të jemi të lumtur. A i lutesh Zotit, Rodja, si më parë, dhe a beson në mirësinë e Krijuesit dhe të Shpëtimtarit tonë? Kam frikë, në zemrën time, se mos të ka zënë edhe ty mosbesimi i ri që është në modë. Nëse është kështu, unë lutem për ty. Kujto, i dashur, si qysh në fëmijërinë tënde, kur jetonte ende yt atë, belbëzoje lutjet e tua në prehrin tim, dhe sa të lumtur ishim atëherë të gjithë! Lamtumirë, ose më mirë, *mirupafshim*! Të përqafoj fort, fort dhe të puth pa numër.

Jotja deri në varr,

Pulherija Raskolnikova."

Pothuajse gjatë gjithë kohës sa lexoi Raskolnikovi, që nga fillimi i letrës, fytyra i ishte lagur nga lotët; por kur mbaroi, ajo ishte e zbehtë, e shtrembëruar nga një spazmë, dhe një buzëqeshje e rëndë, e helmët, e ligë i dredhonte si gjarpër nëpër buzë. Mbështeti kokën në jastëkun e tij të hollë e të ndotur dhe mendonte, mendonte gjatë. Zemra i rrihte fort, dhe mendimet i trazoheshin fort. Më në fund iu bë mbytëse dhe ngushtë në këtë kthinë të verdhë, që i ngjante një dollapi ose një sënduku. Vështrimi e mendimi kërkonin hapësirë. Rrëmbeu kapelën dhe doli, këtë herë pa pasur më frikë se mos ndeshej me ndokënd në shkallë; e

kishte harruar këtë. Mori rrugën drejt Ishullit Vasiljevski, nëpër Prospektin V—,[43] sikur të nxitonte atje për ndonjë punë, por, sipas zakonit të tij, ecte pa e vënë re rrugën, duke pështpëritur me vete e madje duke folur me zë me veten, gjë që i habiste shumë kalimtarët. Shumë e merrnin për të dehur.

[43] Prospekti Voznesenski, sipas identifikimit të zakonshëm. Prospekt: rrugë e gjerë kryesore në Petersburg.

Pjesa e parë — IV

Letra e nënës e kishte rraskapitur. Por për pikën më kryesore, thelbësore, nuk pati asnjë minutë dyshim, madje as në kohën kur po e lexonte letrën. Thelbi i çështjes ishte vendosur në kokën e tij, dhe ishte vendosur përfundimisht: „Kjo martesë s'ka për t'u bërë sa të jem gjallë unë, dhe në djall zoti Luzhin!“

„Sepse kjo është punë e qartë, — mërmëriste me vete, duke buzëqeshur me ironi e duke e shijuar me ligësi që përpara suksesin e vendimit të tij. — Jo, mama, jo, Dunja, s'do të më gënjeni dot!.. Dhe ende kërkojnë ndjesë që nuk më kërkuan kështillë e që e vendosën punën pa mua! Si jo! Mendojnë se tani s'mund të prishet më; po do ta shohim, a prishet apo s'prishet! Po ç'arsye kapitale: ‚Pjotr Petroviçi, gjoja, është një njeri aq i punëve, aq i punëve, sa s'mund të martohet ndryshe veçse me kuaj poste, gati me tren‘. Jo, Duneçka, i shoh të gjitha dhe e di për çfarë ke ndër mend të flasësh *shumë* me mua; e di edhe se ç'mendove gjithë natën, duke ecur nëpër dhomë, dhe për çfarë u lute para Hyjlindëses së Kazanit,[44] që e ka mamaja në dhomën e gjumit. Në Golgotë ngjitesh me zor. Hm... Pra, qenka vendosur përfundimisht: dëshironi të martoheni me një njeri të punëve e racional, Avdotja Romanovna, që ka kapitalin e tij (që *e ka tashmë* kapitalin e tij, kjo është më solide, më imponuese), që shërben në dy vende dhe që i ndan

[44]Ikona e Hyjlindëses së Kazanit: një nga ikonat më të nderuara të Kishës Ortodokse Ruse.

bindjet e brezave tanë më të rinj (siç shkruan mamaja) dhe ‚*me sa duket*, është i mirë', siç vëren vetë Duneçka. Ky *me sa duket* është më i shkëlqyeri nga të gjitha! Dhe po kjo Duneçka për këtë *me sa duket* martohet!.. Shkëlqyeshëm! Shkëlqyeshëm!..

...Po interesante, megjithatë, pse vallë mamaja më shkroi për ‚brezat më të rinj'? Thjesht për ta karakterizuar njeriun, apo me ndonjë qëllim më të largët: të më zbusë në favor të zotit Luzhin? O dinake! Do të ishte interesante të sqarohej edhe një rrethanë: deri në ç'shkallë kanë qenë të çiltra njëra me tjetrën, atë ditë e atë natë, dhe gjatë gjithë kohës më pas? A u thanë drejtpërdrejt të gjitha *fjalët* midis tyre, apo të dyja e kuptuan se kanë të njëjtën gjë në zemër e në mendje, kështu që s'ka pse t'i thuash të gjitha me zë e ta tradhtosh veten kot. Ndoshta pjesërisht ashtu ka qenë; duket nga letra: mamasë i qenka dukur i ashpër, *pak*, dhe mamaja naive u fut te Dunja me vërejtjet e saj. Kurse ajo, natyrisht, u zemërua dhe ‚u përgjigj me inat'. Si jo! Kë nuk e tërbon kjo, kur puna kuptohet edhe pa pyetje naive dhe kur është vendosur që s'ka më ç'të thuhet. Dhe ç'më shkruan ajo: ‚Duaje Dunjën, Rodja, se ajo të do më shumë se veten'; mos vallë e mundon fshehurazi brejtja e ndërgjegjes, që pranoi ta flijojë vajzën për djalin? ‚Ti je shpresa jonë, ti je gjithçka jonë!' O mama!..“ Inati ziente në të gjithnjë e më fort, dhe sikur ta takonte tani zotin Luzhin, me sa duket do ta kishte vrarë!

„Hm, kjo është e vërtetë, — vazhdoi ai, duke ndjekur shakullinën e mendimeve që i vërtiteshin në kokë, — është e vërtetë se me njeriun duhet ‚të sillesh gradualisht e me kujdes, për ta njohur'; por zoti Luzhin është i qartë. Kryesorja, ‚njeri i punëve dhe, *me sa duket*, i mirë': shaka është, mori përsipër bagazhin, sëndukun e madh e dërgon me shpenzimet e veta! Si të mos jetë i mirë? Kurse ato të dyja, *nusja* dhe e ëma, pajtojnë një fshatar, me një qerre të mbuluar me rrogoz (unë kështu kam udhëtuar)! S'ka gjë! Janë vetëm nëntëdhjetë versta, ‚e andej do të udhëtojmë shumë mirë me klasë të tretë', nja një mijë versta. Edhe me

mend: shtrije këmbën sa ke jorganin; po ju, zoti Luzhin, ç'keni? Ajo është nusja juaj... Dhe s'mund të mos e dinit se e ëma merr hua përpara për rrugën, në llogari të pensionit të saj? Natyrisht, këtu keni një qarkullim tregtar të përbashkët, një ndërmarrje me përfitime të ndërsjella dhe me pjesë të barabarta, pra edhe shpenzimet përgjysmë; bukën e kripën bashkë, kurse duhanin veç e veç, siç thotë fjala e urtë. Po edhe këtu njeriu i punëve ua punoi pak: bagazhi kushton më lirë se udhëtimi i tyre, e ndoshta do të shkojë edhe falas. Ç'është kështu, s'e shohin këtë të dyja, apo bëjnë qëllimisht sikur s'e vënë re? Dhe janë të kënaqura, të kënaqura! Dhe kur mendon që këto janë vetëm lulet, kurse frutat e vërteta vijnë më pas! Sepse ç'ka rëndësi këtu: këtu nuk ka rëndësi koprracia, as dorështrëngimi, por *toni* i gjithë kësaj. Sepse ky është toni i ardhshëm pas martesës, një profeci... Po edhe mamaja, ç'ka që e prish paranë kështu? Me ç'do të vijë në Petersburg? Me tri rubla, apo me dy ‚kartëmonedha', siç thotë ajo... plaka... hm! Me se shpreson të jetojë pastaj në Petersburg? Sepse ajo, për ca arsye, ka arritur tashmë ta marrë me mend që me Dunjën *nuk* do të mund të jetojë bashkë pas martesës, madje as në kohën e parë? Njeriu i dashur, me siguri, diçka i *ka shpëtuar* këtu, e ka bërë veten të ndihet, megjithëse mamaja e largon këtë me të dyja duart: ‚Do ta refuzoj, gjoja, vetë'. Po ç'është kështu, te kush shpreson: te njëqind e njëzet rublat e pensionit, me zbritjen për borxhin e Afanasi Ivanoviçit? Thur atje shalle dimri e qëndis mëngore, duke prishur sytë e saj të plakur. Po shallet i shtojnë vetëm njëzet rubla në vit njëqind e njëzet rublave, këtë e di. Pra, prapëseprapë shpresojnë te fisnikëria e ndjenjave të zotit Luzhin: ‚Do ta propozojë, gjoja, vetë, do të lutet'. Prit, prit! Dhe kështu ndodh gjithmonë me këta shpirtrat e bukur shilerianë:[45] deri në momentin e fundit e veshin njeriun me pendë palloi, deri

[45] Shpirti i bukur (gjerm. *schöne Seele*): ideal i shpirtit të pastër e harmonik te poeti gjerman Fridrih Shiler (1759–1805). Në Rusinë e viteve 1860 „shpirt i bukur shilerian" përdorej me ironi për idealistët naivë.

në momentin e fundit shpresojnë për të mirën e jo për të keqen; dhe ndonëse e parandiejnë anën tjetër të medaljes, për asgjë në botë nuk ia thonë vetes që përpara fjalën e vërtetë; i rrëqeth vetë mendimi; e largojnë të vërtetën me të dyja duart, deri në atë çast kur njeriu i zbukuruar t'i lërë me gisht në gojë me dorën e vet. Po interesante, a ka zoti Luzhin dekorata; vë bast që e ka Anën në ilik[46] dhe që e vë në drekat te sipërmarrësit e te tregtarët. Ndoshta do ta vërë edhe në dasmën e tij! Po, në fund të fundit, në djall le të shkojë!..

...Hë, mamaja le të jetë, Zoti qoftë me të, ajo është e tillë, po Dunja ç'ka? Duneçka, e dashur, ju njoh unë juve! Ishit tashmë në vitin e njëzetë kur u pamë për herë të fundit: karakterin tuaj e kisha kuptuar qysh atëherë. Mamaja ja shkruan që ‚Duneçka mund të durojë shumë‘. Këtë e dija, zonjushë. Këtë e dija qysh dy vjet e gjysmë më parë, dhe qysh atëherë, dy vjet e gjysmë, kam menduar për këtë, pikërisht për këtë, që ‚Duneçka mund të durojë shumë‘. Kur mund ta durojë zotin Svidrigajlov, me të gjitha pasojat, do të thotë se vërtet mund të durojë shumë. Kurse tani paskan përfytyruar, bashkë me mamanë, se mund të durohet edhe zoti Luzhin, që shtjellon teorinë mbi epërsinë e grave të marra nga varfëria e të mbushura me të mira nga burrat e tyre, dhe që e shtjellon gati në takimin e parë. Hë, le të themi që ‚i shpëtoi‘, megjithëse është njeri racional (kështu që ndoshta nuk i shpëtoi fare, por pikërisht donte ta sqaronte sa më shpejt), po Dunja, Dunja? Asaj njeriu i është i qartë, kurse me njeriun duhet të jetosh. Ajo do të hajë vetëm bukë të zezë e do të pijë ujë, po shpirtin s'do ta shesë, lirinë e saj morale s'do ta japë për komoditet; s'do ta japë për gjithë Shlezvig-Holshtajnin,[47] e jo më për

[46] Urdhri i Shën Anës: dekoratë shtetërore ruse, që u jepej shpesh nëpunësve civilë; klasat e ulëta të tij mbaheshin në gjoks, në një shirit të varur nga iliku.

[47] Shlezvig e Holshtajn: dy dukata në kufirin midis Danimarkës e Gjermanisë, për të cilat në vitin 1864 Danimarka luftoi kundër Prusisë e Austrisë; çështje shumë e diskutuar në shtypin e kohës.

zotin Luzhin. Jo, Dunja nuk ishte e tillë, me sa e njihja unë, dhe... hë, sigurisht, as tani nuk ka ndryshuar!.. Ç'të flasësh! Të rëndë janë Svidrigajlovët! Rëndë është të endesh gjithë jetën nëpër krahina si guvernante për dyqind rubla, po unë prapëseprapë e di që motra ime më mirë do të shkonte si zezakët te plantatori ose si letonët te gjermani i Balltikut,[48] sesa ta poshtëronte shpirtin e saj dhe ndjenjën e saj morale me një lidhje me një njeri që s'e respekton dhe me të cilin s'ka ç'të bëjë, — përgjithmonë, vetëm për përfitimin e saj vetjak! Dhe le të ishte zoti Luzhin i tëri prej ari më të kulluar ose prej një diamanti të tërë, prapë s'do të pranonte të bëhej konkubina e ligjshme e zotit Luzhin! Pse pranon atëherë tani? Ku qëndron hileja? Ku qëndron zgjidhja e enigmës? Puna është e qartë: për veten, për komoditetin e vet, madje edhe për ta shpëtuar veten nga vdekja, veten s'do ta shesë, po për një tjetër, ja, e shet! Për një njeri të dashur, të adhuruar, do ta shesë! Ja ku qëndron gjithë hileja jonë: për vëllanë, për nënën do ta shesë! Gjithçka do ta shesë! Oh, këtu, me rast, edhe ndjenjën tonë morale do ta shtypim; lirinë, qetësinë, madje edhe ndërgjegjen, të gjitha, të gjitha do t'i çojmë në pazar. Humbtë jeta! Vetëm këto qeniet tona të shtrenjta të jenë të lumtura. Jo vetëm kaq, por edhe kazuistikën tonë do ta sajojmë, do të mësojmë nga jezuitët dhe për njëfarë kohe, ndoshta, edhe veten do ta qetësojmë, do ta bindim veten se kështu duhet, vërtet duhet, për një qëllim të mirë. Të tillë jemi, dhe gjithçka është e qartë si drita e diellit. Është e qartë se këtu askush tjetër veç Rodion Romanoviç Raskolnikovit nuk është në lojë dhe nuk qëndron në plan të parë. Si jo, zotëri, mund t'ia rregullojë lumturinë, ta mbajë në universitet, ta bëjë ortak në zyrë, t'ia sigurojë gjithë fatin; ndoshta më vonë do të bëhet edhe i pasur, i nderuar, i respektuar, e ndoshta do ta mbyllë jetën madje si njeri i famshëm! Po nëna? Këtu është Rodja, Rodja i paçmuar, i parëlinduri! Si të mos flijosh për një të parëlindur

[48]Gjermanët e Balltikut: fisnikëria gjermane e provincave balltike të Perandorisë Ruse, që zotëronte tokat ku punonin fshatarët letonë e estonë.

të tillë qoftë edhe një bijë të tillë! O zemra të dashura e të padrejta! Po ç'them: këtu ne, ndoshta, s'do ta refuzojmë as fatin e Soneçkës! Soneçka, Soneçka Marmeladova, Soneçka e përjetshme, sa të jetë bota! Flijimin, flijimin a e keni matur plotësisht të dyja? A është kështu? A ju del fuqia? A është për mirë? A është e arsyeshme? A e dini ju, Duneçka, se fati i Soneçkës s'është aspak më i ndyrë se fati me zotin Luzhin? ‚Dashuri këtu s'mund të ketë', shkruan mamaja. Po sikur, përveç dashurisë, të mos ketë as respekt, por, përkundrazi, të ketë tashmë neveri, përbuzje, krupë, ç'do të ndodhë atëherë? Atëherë del që, pra, përsëri do t'ju duhet *‚të ruani pastërtinë'*. A s'është kështu? A e kuptoni, a e kuptoni ç'do të thotë kjo pastërti? A e kuptoni se pastërtia e Luzhinit është po njësoj si pastërtia e Soneçkës, e ndoshta edhe më keq, më e ndyrë, më e poshtër, sepse ju, Duneçka, prapëseprapë llogaritni për pak komoditet të tepërt, kurse atje bëhet fjalë thjesht për vdekje nga uria! ‚Shtrenjtë, shtrenjtë kushton, Duneçka, kjo pastërti!' Hë, po sikur më pas të mos ju dalë fuqia, do të pendoheni? Sa hidhërim, sa trishtim, sa mallkime, sa lot të fshehur nga të gjithë, sepse ju s'jeni Marfa Petrovna? Po me nënën ç'do të bëhet atëherë? Ajo edhe tani s'është e qetë, mundohet; po atëherë, kur t'i shohë të gjitha qartë? Po me mua?.. Po ç'keni menduar vërtet për mua? Nuk e dua flijimin tuaj, Duneçka, nuk e dua, mama! Kjo s'ka për t'u bërë sa të jem gjallë, s'ka për t'u bërë, s'ka për t'u bërë! Nuk e pranoj!"

Befas erdhi në vete dhe u ndal.

„S'ka për t'u bërë? Po ç'do të bësh ti që të mos bëhet? Do ta ndalosh? Po ç'të drejtë ke? Ç'mund t'u premtosh ti nga ana jote, që të kesh një të drejtë të tillë? T'ua kushtosh gjithë fatin tënd, gjithë të ardhmen, *kur të mbarosh studimet dhe të gjesh vend pune*? Këtë e kemi dëgjuar, po kjo është ende *buki*,[49] kurse tani?

[49]Buki: emri i shkronjës së dytë (Б) të alfabetit të vjetër sllav. Shprehja ruse „ky është ende buki" do të thotë „kjo është ende punë e largët, ende e pasigurt".

Këtu duhet bërë diçka që tani, e kupton këtë? Po ti ç'bën tani? I zhvat ato vetë. Sepse paratë ato i marrin në llogari të pensionit prej njëqind rublash dhe duke lënë peng veten te zotërinjtë Svidrigajlov! Nga Svidrigajlovët, nga Afanasi Ivanoviç Vahrushini, me se do t'i ruash ti, milioner i ardhshëm, Zeus që disponon fatin e tyre? Pas dhjetë vjetësh? Po brenda dhjetë vjetësh nëna do të arrijë të verbohet nga shallet, e ndoshta edhe nga lotët; do të tretet nga agjërimi; po motra? Hë, mendo pak, ç'mund të ndodhë me motrën pas dhjetë vjetësh, ose gjatë këtyre dhjetë vjetëve? E more me mend?"

Kështu e mundonte veten dhe e ngacmonte me këto pyetje, madje me njëfarë kënaqësie. Megjithatë, të gjitha këto pyetje nuk ishin të reja, as të papritura, por të vjetra, të dhimbshme, të kahershme. Kishte shumë kohë që kishin filluar ta torturonin dhe ia kishin copëtuar zemrën. Kishte shumë e shumë kohë që kishte lindur në të gjithë ky ankth i tanishëm, ishte rritur, ishte grumbulluar dhe kohët e fundit ishte pjekur e ishte përqendruar, duke marrë trajtën e një pyetjeje të tmerrshme, të egër e fantastike, që ia kishte rraskapitur zemrën e mendjen, duke kërkuar në mënyrë të papërballueshme zgjidhje. Kurse tani letra e nënës e goditi befas si rrufe. Ishte e qartë se tani nuk duhej të brengosej, të vuante pasivisht, vetëm me arsyetime se pyetjet ishin të pazgjidhshme, por patjetër të bënte diçka, dhe menjëherë, dhe sa më shpejt. Duhej të vendoste me çdo kusht, qoftë edhe për diçka, ose...

„Ose të heqësh dorë krejt nga jeta! — thirri ai befas i tërbuar, — ta pranosh me bindje fatin ashtu siç është, njëherë e përgjithmonë, dhe të mbytësh gjithçka në vetvete, duke hequr dorë nga çdo e drejtë për të vepruar, për të jetuar e për të dashur!"

„A e kuptoni, a e kuptoni, i nderuar zotëri, ç'do të thotë kur s'ke më ku të shkosh? — iu kujtua befas pyetja e djeshme e Marmeladovit, — sepse duhet që çdo njeri të ketë të paktën një vend ku të mund të shkojë..."

Befas u drodh: një mendim, edhe ky i djeshëm, i kaloi përsëri nëpër kokë. Por nuk u drodh ngaqë i kaloi ky mendim. Ai e dinte, e *parandiente*, se ai patjetër do „t'i kalonte“, dhe e priste tashmë; madje ky mendim nuk ishte fare i djeshëm. Por ndryshimi ishte se një muaj më parë, madje edhe dje, ai ishte vetëm një ëndërr, kurse tani... tani u shfaq befas jo si ëndërr, por në një trajtë të re, të kërcënueshme e krejt të panjohur për të, dhe ai befas e kuptoi vetë këtë... I ra diçka në kokë dhe iu errën sytë.

Vështroi me nxitim përreth, kërkonte diçka. Donte të ulej dhe kërkonte një stol; po kalonte atëherë nëpër Bulevardin K—.[50] Një stol dukej përpara, nja njëqind hapa larg. Eci sa më shpejt që mundi; por rrugës i ndodhi një aventurë e vogël, që për disa minuta ia tërhoqi gjithë vëmendjen.

Duke kërkuar me sy stolin, vuri re përpara tij, nja njëzet hapa larg, një grua që ecte, por në fillim nuk i kushtoi asnjë vëmendje, ashtu si edhe të gjitha sendeve që i kishin kaluar deri atëherë para syve. I kishte ndodhur shumë herë, për shembull, të shkonte në shtëpi dhe të mos e mbante mend fare rrugën nëpër të cilën kishte ecur, dhe ishte mësuar tashmë të ecte kështu. Por te gruaja që ecte kishte diçka aq të çuditshme, që të binte në sy qysh në shikim të parë, saqë pak nga pak vëmendja e tij filloi t'i ngulej mbi të — në fillim pa dëshirë e si me bezdi, e pastaj gjithnjë e më fort. Befas i erdhi dëshira të kuptonte se çfarë kishte pikërisht kaq të çuditshme kjo grua. Së pari, ajo duhej të ishte një vajzë shumë e re; ecte nëpër atë vapë kokëjashtë, pa ombrellë e pa doreza, duke tundur duart në një mënyrë qesharake. Kishte veshur një fustan të vogël mëndafshi, prej stofi të lehtë („prej cohe“), por edhe ky i veshur disi shumë çuditshëm, mezi i mbërthyer, dhe prapa, te beli, mu në fillim të fundit, i grisur; një copë e tërë ishte shkëputur dhe varej e lëkundej. Një shami e vogël ishte hedhur mbi qafën e zbuluar, por i rrinte disi shtrembër e mënjanë. Për më tepër, vajza ecte me hapa të pasigurt, duke u penguar e madje

[50] Sipas identifikimit të zakonshëm, Bulevardi Konnogvardejski.

duke u lëkundur nga të gjitha anët. Ky takim i zgjoi më në fund Raskolnikovit gjithë vëmendjen. U takua me vajzën mu te stoli, por ajo, sapo arriti te stoli, u rrëzua mbi të, në qoshe, ia mbështeti kokën mbështetëses së stolit dhe mbylli sytë, me sa dukej nga një lodhje e jashtëzakonshme. Kur e vështroi me vëmendje, e kuptoi menjëherë se ishte krejt e dehur. Ishte e çuditshme dhe e egër të shihje një dukuri të tillë. Madje mendoi se mos gabohej. Para tij ishte një fytyrë jashtëzakonisht e re, nja gjashtëmbëdhjetë vjeçe, madje ndoshta vetëm pesëmbëdhjetë, — e vogël, bjonde, e bukur, por e tëra e skuqur dhe si e fryrë. Vajza, me sa dukej, kuptonte shumë pak; e kishte vënë njërën këmbë mbi tjetrën, duke e nxjerrë shumë më tepër se ç'duhej, dhe, sipas të gjitha shenjave, e kuptonte shumë keq se ndodhej në rrugë.

Raskolnikovi nuk u ul dhe nuk donte të ikte, por qëndronte para saj i hutuar. Ky bulevard është gjithmonë i shkretë, kurse tani, pas orës një e pasdites dhe në një vapë të tillë, nuk kishte pothuajse njeri. E megjithatë, mënjanë, nja pesëmbëdhjetë hapa larg, në buzë të bulevardit, ishte ndalur një zotëri, të cilit, me sa dukej nga të gjitha, do t'i pëlqente shumë t'i afrohej edhe ai vajzës me ca qëllime. Edhe ai, me siguri, e kishte parë nga larg dhe po e ndiqte, por e kishte penguar Raskolnikovi. I hidhte vështrime të liga, duke u përpjekur, megjithatë, që ai të mos i vinte re, dhe priste me padurim radhën e tij, kur do të ikte ky leckaman i bezdisshëm. Puna ishte e qartë. Ky zotëri ishte nja tridhjetë vjeç, i ngjeshur, i shëndoshë, gjak e qumësht, me buzë rozë e me mustaqe të vogla, dhe i veshur shumë me shik. Raskolnikovi u zemërua tmerrësisht; befas i erdhi dëshira ta fyente disi këtë dandi të shëndoshë. E la vajzën për një minutë dhe iu afrua zotërisë.

— Hej ju, Svidrigajlov! Ç'kërkoni ju këtu? — bërtiti ai, duke shtrënguar grushtet e duke qeshur me buzët që i bënin shkumë nga inati.

— Ç'do të thotë kjo? — pyeti rreptë zotëria, duke rrudhur vetullat e duke u habitur me mendjemadhësi.

— Hiquni qafe, ja ç'do të thotë!

— Si guxon, horr!..

Dhe ngriti kamxhikun. Raskolnikovi u hodh mbi të me grushte, pa llogaritur madje që zotëria i ngjeshur mund t'ia dilte edhe me dy si ai. Por në atë çast dikush e kapi fort nga prapa; midis tyre u fut një polic.

— Mjaft, zotërinj, mos u zini, ju lutem, nëpër vende publike. Ç'kërkoni? Kush je ti? — iu drejtua rreptë Raskolnikovit, pasi ia shqyrtoi leckat.

Raskolnikovi e vështroi me vëmendje. Ishte një fytyrë trime ushtaraku, me mustaqe e me favorite të thinjura dhe me vështrim të mençur.

— Pikërisht ju më duheni, — bërtiti ai, duke e kapur për dore. — Unë jam ish-student, Raskolnikov... Këtë mund ta mësoni edhe ju, — iu drejtua ai zotërisë, — kurse ju ejani, t'ju tregoj diçka...

Dhe, duke e kapur policin për dore, e tërhoqi drejt stolit.

— Ja, shikoni, krejt e dehur, sapo po ecte nëpër bulevard: kush e di nga ç'njerëz është, po s'duket se e bën këtë si zanat. Më shumë gjasa, diku e kanë dehur e e kanë mashtruar... për herë të parë... e kuptoni? dhe e kanë nxjerrë kështu në rrugë. Shikoni si i është grisur fustani, shikoni si e ka veshur: e kanë veshur të tjerë, s'e ka veshur vetë, dhe e kanë veshur duar të pazonja, duar burrash. Kjo duket. E tani shikoni këtu: ky dandi, me të cilin desha të zihesha tani, s'e njoh, e shoh për herë të parë; po edhe ai e vuri re rrugës, tani, të dehur, që s'e di ku është, dhe tani i digjet shpirti t'i afrohet e ta rrëmbejë, — meqë ajo është në këtë gjendje, — ta çojë diku... Dhe me siguri kështu është: më besoni, s'gabohem. E pashë vetë si e vëzhgonte e si e ndiqte, vetëm se unë e pengova, dhe tani po pret kur do të iki unë. Ja, tani u largua pak, rri sikur

po dredh një cigare... Si të bëjmë që të mos ia lëmë në dorë? Si ta dërgojmë në shtëpi, — mendojeni pak!

Polici e kuptoi e e peshoi gjithçka sa hap e mbyll sytë. Zotëria i trashë ishte, natyrisht, i qartë, mbetej vajza. Ushtaraku u përkul mbi të për ta parë më nga afër, dhe në tiparet e tij u shfaq një dhembshuri e sinqertë.

— Ah, sa keq! — tha ai, duke tundur kokën, — krejt si fëmijë ende. E kanë mashtruar, pikërisht kështu. Dëgjoni, zonjë, — filloi ta thërriste, — ku banoni, ju lutem? — Vajza hapi sytë e lodhur e të turbullt, shikoi me hutim ata që e pyesnin dhe bëri me dorë sikur t'i largonte.

— Dëgjoni, — tha Raskolnikovi, — ja (kërkoi në xhep dhe nxori njëzet kopekë; u gjetën), ja, merrni një karrocë dhe urdhërojeni karrocierin ta çojë në adresë. Vetëm ta mësojmë adresën!

— Zonjushë, o zonjushë? — filloi përsëri polici, pasi i mori paratë, — tani do t'ju marr një karrocë dhe do t'ju përcjell vetë. Ku urdhëroni? a? Ku banoni, ju lutem?

— Ik!.. më ngacmojnë!.. — mërmëriti vajza dhe përsëri bëri me dorë.

— Ah, ah, sa keq! Ah, ç'turp, zonjushë, ç'turp! — Përsëri tundi kokën, duke e qortuar, duke e mëshiruar e duke u indinjuar. — Ja ku e ke hallin! — iu drejtua ai Raskolnikovit dhe aty për aty, kalimthi, e vështroi përsëri nga koka te këmbët. I çuditshëm, me siguri, iu duk edhe ky: me lecka të tilla, e vetë jep para!

— Shumë larg prej këtu e gjetët? — e pyeti ai.

— Po ju them: po ecte para meje, duke u lëkundur, këtu në bulevard. Sapo arriti te stoli, u rrëzua.

— Ah, ç'turp ka zënë vend tani në botë, o Zot! Kaq e njomë, e tashmë e dehur! E kanë mashtruar, ashtu është! Ja, edhe fustani i saj i grisur... Ah, si ka marrë dhenë shthurja sot!.. E ndoshta është edhe nga fisnikët, nga ndonjë familje e varfër... Sot shumë të tilla janë shtuar. Nga pamja duket si e brishtë, njëlloj si zonjushë, — dhe përsëri u përkul mbi të.

Ndoshta edhe atij i rriteshin vajza të tilla — „njëlloj si zonjusha dhe të brishta“, me sjellje të edukuara e me gjithfarë modash të marra tashmë hua...

— Kryesorja, — ngutej Raskolnikovi, — të mos ia lëmë këtij të poshtri! Se ai do ta përdhosë edhe më! Shihet sheshit ç'do; shih, i poshtri, s'largohet!

Raskolnikovi fliste me zë të lartë dhe e tregonte drejt me dorë. Ai e dëgjoi dhe desh të zemërohej përsëri, por e mendoi dhe u kënaq vetëm me një vështrim përbuzës. Pastaj u largua ngadalë edhe nja dhjetë hapa e përsëri u ndal.

— Që të mos ia lëmë, kjo mund të bëhet, zotëri, — u përgjigj nënoficeri i menduar. — Po të na thoshte ku ta çojmë, ndryshe... Zonjushë, o zonjushë! — u përkul ai përsëri.

Ajo befas i hapi krejt sytë, vështroi me vëmendje, sikur të kuptonte diçka, u ngrit nga stoli dhe u kthye nga ana prej nga kishte ardhur.

— Pfu, të paturpshëm, më ngacmojnë! — tha ajo, duke bërë përsëri me dorë. Eci shpejt, por si më parë duke u lëkundur fort. Dandi shkoi pas saj, por nëpër një rrugicë tjetër të bulevardit, pa ia ndarë sytë.

— Mos u shqetësoni, s'do t'ia lë, zotëri, — tha me vendosmëri mustaqeli dhe u nis pas tyre.

— Eh, si ka marrë dhenë shthurja sot! — përsëriti ai me zë, duke psherëtirë.

Në atë çast diçka sikur e pickoi Raskolnikovin; sa hap e mbyll sytë sikur e ktheu përmbys.

— Dëgjoni, hej! — bërtiti ai pas mustaqelit.

Ai u kthye.

— Lëreni! Ç'ju duhet? Hiqni dorë! Le të zbavitet (tregoi dandin). Ç'ju duhet juve?

Polici nuk kuptonte dhe shikonte me sy të zgurdulluar. Raskolnikovi qeshi.

— E-eh! — tha ushtaraku, duke tundur dorën, dhe shkoi pas dandit e pas vajzës, duke e marrë ndoshta Raskolnikovin ose për të çmendur, ose për diçka edhe më të keqe.

„Njëzet kopekët e mi m'i mori, — tha me ligësi Raskolnikovi, kur mbeti vetëm. — Hë, le të marrë edhe nga ai dhe le ta lërë vajzën të shkojë me të, e me kaq mbaron... E pse u përzieva unë të ndihmoja! Mua më takon të ndihmoj? Kam unë të drejtë të ndihmoj? Le ta gëlltisin njëri-tjetrin të gjallë — ç'më duhet mua? Dhe si guxova t'i jap këta njëzet kopekë. Mos janë të mitë?“

Megjithë këto fjalë të çuditshme, iu bë shumë rëndë. U ul në stolin e lënë bosh. Mendimet i ishin shpërndarë... Dhe në përgjithësi i vinte rëndë të mendonte në atë çast për çfarëdo qoftë. Do të donte të harrohej krejt, t'i harronte të gjitha, pastaj të zgjohej dhe t'ia niste krejt nga e para...

„Vajza e gjorë!.. — tha ai, duke vështruar qoshen e zbrazët të stolit. — Do të vijë në vete, do të qajë, pastaj do ta marrë vesh e ëma... Në fillim do ta rrahë, e pastaj do ta fshikullojë, me dhimbje e me turp, ndoshta edhe do ta përzërë... E po s'e përzuri, prapëseprapë do ta nuhasin Darja Francevnat, dhe vajza ime do të fillojë të vërdallet, andej e këtej... Pastaj menjëherë spitali (dhe kështu ndodh gjithmonë me ato që jetojnë me nëna shumë të ndershme dhe bëjnë marrëzira fshehurazi prej tyre), e pastaj... pastaj përsëri spitali... vera... mejhanet... dhe përsëri spitali... pas dy-tre vjetësh — e gjymtuar, gjithsej jetë nëntëmbëdhjetë a tetëmbëdhjetë vjeç, zotëri... Mos vallë s'kam parë të tilla? E si u bënë ato? Ja, kështu u bënë të gjitha... Pfu! E le të jetë! Kështu, thonë, duhet të jetë. Një përqindje e tillë, thonë, duhet të shkojë çdo vit... diku... në djall, me siguri, që t'i freskojë të tjerat e të mos i pengojë. Përqindje! Të bukura janë, vërtet, këto fjalëzat e tyre: janë kaq qetësuese, shkencore. U tha: përqindje, pra s'ka pse të shqetësohesh. Ja, sikur të ishte një fjalë tjetër, atëherë... do të ishte, ndoshta, më shqetësuese... Po sikur edhe Duneçka të bjerë disi në përqindje!.. Jo në atë, po në një tjetër?..

Po ku po shkoj unë? — mendoi ai befas. — E çuditshme. Për diçka u nisa. Sapo e lexova letrën, u nisa... Në Ishullin Vasiljevski, te Razumihini[51] po shkoja, ja ku, tani... e kujtoj. Po pse, megjithatë? Dhe si më shkoi ndër mend mendimi të shkoja te Razumihini pikërisht tani? Kjo është për t'u shënuar".

Habitej me veten. Razumihini ishte një nga shokët e tij të dikurshëm të universitetit. Ishte për t'u shënuar që Raskolnikovi, kur ishte në universitet, pothuajse nuk kishte shokë, u largohej të gjithëve, s'shkonte te askush dhe i priste me zor ata që i vinin. Megjithatë, edhe të tjerët shpejt ia kthyen shpinën. As në mbledhjet e përbashkëta, as në biseda, as në dëfrime, në asgjë, disi, nuk merrte pjesë. Studionte me zell, pa e kursyer veten, dhe për këtë e respektonin, por askush s'e donte. Ishte shumë i varfër dhe disi krenar me mendjemadhësi e i mbyllur; sikur fshihte diçka në vetvete. Disa shokëve u dukej se ai i shikonte të gjithë si fëmijë, nga lart, sikur t'i kishte kaluar të gjithë në zhvillim, në dije e në bindje, dhe se bindjet e interesat e tyre i shikonte si diçka më të ulët.

Me Razumihinin, ndërkaq, për ndonjë arsye u afrua, domethënë jo se u afrua, por ishte me të më i komunikueshëm, më i çiltër. Në fakt, me Razumihinin ishte e pamundur të ishe në marrëdhënie të tjera. Ishte një djalë jashtëzakonisht i gëzuar e i shoqërueshëm, i mirë deri në naivitet. Megjithatë, nën këtë thjeshtësi fshiheshin edhe thellësi, edhe dinjitet. Më të mirët e shokëve e kuptonin këtë, të gjithë e donin. Nuk ishte aspak budalla, ndonëse vërtet ndonjëherë pak naiv. Pamja e tij ishte shprehëse — i gjatë, i hollë, gjithmonë i rruar keq, me flokë të zinj. Ndonjëherë bënte rrëmujë dhe kishte famë si njeri i fortë. Një natë, në shoqëri, me një goditje të vetme rrëzoi një rojtar të rendit të gjatë dymbëdhjetë vershokë.[52] Mund të pinte pa fund,

[51] Mbiemri vjen nga rusishtja *razum*, „arsye, mend".

[52] Gjatësia e njeriut në Rusi matej në vershokë mbi dy arshinë (rreth 142 cm); „dymbëdhjetë vershokë" do të thotë rreth 1,95 m.

por mund edhe të mos pinte fare; ndonjëherë bënte shaka edhe të papranueshme, por mund edhe të mos bënte fare. Razumihini ishte i shquar edhe për atë që asnjë dështim nuk e turbullonte kurrë dhe asnjë rrethanë e keqe, me sa dukej, nuk mund ta shtypte. Mund të banonte qoftë edhe mbi çati, të duronte uri ferri e të ftohtë të jashtëzakonshëm. Ishte shumë i varfër dhe e mbante veten krejtësisht vetë, i vetëm, duke fituar para me llojlloj punësh. Njihte një humnerë burimesh nga mund të nxirrte, natyrisht me punë. Një herë nuk e ngrohu dhomën gjithë dimrin dhe pohonte se kjo ishte madje më e këndshme, sepse në të ftohtë flihet më mirë. Tani ishte detyruar edhe ai ta linte universitetin, por jo për shumë kohë, dhe nxitonte me të gjitha forcat t'i ndreqte rrethanat, që të mund të vazhdonte. Raskolnikovi nuk kishte qenë te ai tashmë nja katër muaj, kurse Razumihini as nuk ia dinte banesën. Një herë, nja dy muaj më parë, ishin takuar në rrugë, por Raskolnikovi ktheu kokën dhe madje kaloi në anën tjetër, që ai të mos e vinte re. Kurse Razumihini, ndonëse e vuri re, kaloi pranë tij, pa dashur ta shqetësonte *mikun*.

Pjesa e parë — V

„Vërtet, kohët e fundit doja t'i kërkoja Razumihinit punë, që të më gjente ose mësime private, ose ndonjë gjë tjetër... — vazhdonte të mendonte Raskolnikovi, — po si mund të më ndihmojë ai tani? Le të themi se më gjen mësime, le të themi se ndan me mua edhe kopekun e fundit, në pastë kopek, aq sa mund të blej edhe çizme, edhe ta ndreq rrobën, që të shkoj në mësime... hm... Po pastaj? Me pesëkopekëshat ç'të bëj? Mos vallë kjo më duhet mua tani? Vërtet, qesharake që u nisa te Razumihini...“

Pyetja pse ishte nisur tani te Razumihini e shqetësonte më shumë nga ç'i dukej edhe atij vetë; kërkonte me ankth një kuptim ogurzi për veten në këtë veprim, që dukej nga më të zakonshmit.

„Ç'është kështu, vallë doja ta ndreqja gjithë punën vetëm me Razumihinin dhe gjeta te Razumihini rrugëdaljen për gjithçka?“ — pyeste veten i habitur.

Mendonte e fërkonte ballin dhe, çudi, disi pa pritur, befas e gati vetvetiu, pas një mendimi shumë të gjatë, i erdhi në kokë një mendim tejet i çuditshëm.

„Hm... te Razumihini, — tha ai befas krejt i qetë, sikur të ishte vendim përfundimtar, — te Razumihini do të shkoj, sigurisht... por — jo tani... Te ai do të shkoj... të nesërmen, pas *asaj*, kur *ajo* të jetë kryer dhe kur gjithçka të shkojë ndryshe...“

Dhe befas erdhi në vete.

„Pas *asaj*, — thirri ai, duke u hedhur nga stoli, — po vallë do të ndodhë *ajo*? Vallë do të ndodhë vërtet?“

E la stolin dhe iku, gati vrapoi; desh të kthehej mbrapsht, për në shtëpi, por t'i kthehej shtëpisë iu bë befas tmerrësisht e neveritshme: atje, në qoshe, në atë dollap të tmerrshëm, ishte pjekur gjithë *kjo* tashmë më shumë se një muaj, dhe ai shkoi ku i vajtën sytë.

Dridhja e tij nervore u kthye në një dridhje si prej etheje; ndiente madje të ngrira; në një vapë të tillë po i bëhej ftohtë. Si me mundim, gati pa vetëdije, nga një nevojë e brendshme, filloi të vështronte me vëmendje të gjitha sendet që i dilnin përpara, sikur të kërkonte me ngulm diçka që ta shpërqendronte, por kjo i dilte keq, dhe çdo minutë binte në mendime. Kur ngrinte përsëri kokën, duke u dridhur, e vështronte përreth, harronte menjëherë se për çfarë po mendonte pak më parë, madje edhe nga po kalonte. Kështu e përshkoi gjithë Ishullin Vasiljevski, doli te Neva e Vogël, kaloi urën dhe u kthye drejt Ishujve.[53] Gjelbërimi dhe freskia u pëlqyen në fillim syve të tij të lodhur, të mësuar me pluhurin e qytetit, me gëlqeren dhe me ndërtesat e mëdha që të ngushtonin e të shtypnin. Këtu nuk kishte as mbytje, as qelbësirë, as pijetore. Por shpejt edhe këto ndjesi të reja e të këndshme u kthyen në të sëmura e ngacmuese. Ndonjëherë ndalej para ndonjë vile të stolisur me gjelbërim, shikonte përtej gardhit, shihte larg, në ballkone e në tarraca, gra të veshura me të mirat dhe fëmijë që vraponin në kopsht. Sidomos e tërhiqnin lulet; ato i shikonte më gjatë se gjithçka. I dilnin përpara edhe karroca luksoze, kalorës e kalorëse; i përcillte me kureshtje me sy dhe i harronte para se t'i humbisnin nga sytë. Një herë u ndal dhe i numëroi paratë: doli të kishte rreth tridhjetë kopekë. „Njëzet policit, tre Nastasjës për letrën, — pra Marmeladovëve u

[53] Ishujt (rus. Острова): ishujt në deltën e Nevës, në veri të qytetit (Kamenni, Jelagin, Krestovski e të tjerë), me parqe e vila verore; vend shëtitjesh i petersburgasve të pasur.

dhashë dje nja dyzet e shtatë a pesëdhjetë kopekë“, — mendoi ai, duke bërë llogari për ndonjë arsye, por shpejt harroi madje edhe pse i kishte nxjerrë paratë nga xhepi. Iu kujtua kur kaloi para një gjellëtoreje të vogël, si bujtinë e lirë, dhe ndjeu se kishte uri. Hyri në gjellëtore, piu një gotëz vodkë dhe hëngri një byrek me ca mbushje. E mbaroi duke ecur rrugës. Kishte shumë kohë që nuk pinte vodkë, dhe ajo i bëri efekt sa hap e mbyll sytë, ndonëse kishte pirë vetëm një gotëz. Këmbët iu rënduan befas dhe filloi të ndiente një dëshirë të fortë për gjumë. U nis për në shtëpi; por kur arriti në Ishullin Petrovski, u ndal krejt i rraskapitur, doli nga rruga, hyri në shkurre, ra mbi bar dhe po në atë minutë e zuri gjumi.

Në gjendje të sëmurë ëndrrat dallohen shpesh nga një reliev i jashtëzakonshëm, nga gjallëria dhe nga një ngjashmëri e madhe me realitetin. Ndonjëherë krijohet një tablo përbindëshe, por mjedisi dhe gjithë rrjedha e paraqitjes janë në të njëjtën kohë aq të besueshme dhe me hollësi aq të holla, të papritura, por artistikisht të përshtatshme me gjithë plotësinë e tablosë, saqë s'mund t'i sajonte zgjuar po ky ëndërrues, qoftë edhe artist si Pushkini a Turgenievi. Ëndrra të tilla, ëndrra të sëmura, mbahen mend gjithmonë gjatë dhe i bëjnë përshtypje të fortë organizmit të çrregulluar e tashmë të ngacmuar të njeriut.

Raskolnikovi pa një ëndërr të tmerrshme. Pa fëmijërinë e tij, ende në qytezën e tyre. Është nja shtatë vjeç dhe shëtit një ditë feste, nga mbrëmja, me të atin jashtë qytetit. Koha është e përhime, dita mbytëse, vendi krejt ashtu siç i ka mbetur në kujtesë: madje në kujtesën e tij ishte zbehur shumë më tepër nga ç'i shfaqej tani në ëndërr. Qyteza shtrihet e hapur, si në pëllëmbë të dorës, përreth asnjë shelg; diku shumë larg, mu në buzë të qiellit, nxin një pyllishtë. Disa hapa larg kopshtit të fundit të qytetit ndodhet një mejhane, një mejhane e madhe, që i kishte bërë gjithmonë një përshtypje nga më të pakëndshmet, madje i kishte shkaktuar frikë, kur kalonte para saj duke shëtitur me

të atin. Atje kishte gjithmonë një turmë të tillë, aq shumë bërtisnin, qeshnin me të madhe, shaheshin, këndonin aq shëmtuar e me zë të ngjirur dhe zinin kaq shpesh; rreth mejhanes endeshin gjithmonë ca turinj aq të dehur e të tmerrshëm... Kur ndeshej me ta, ngjitej fort pas të atit dhe dridhej i tëri. Pranë mejhanes kalon rruga, një rrugë fshati, gjithmonë me pluhur, dhe pluhuri në të gjithmonë kaq i zi. Ajo shkon më tej gjarpëruese dhe, nja treqind hapa larg, kthen djathtas rreth varrezave të qytetit. Në mes të varrezave është një kishë prej guri me kube të gjelbër, ku ai shkonte nja dy herë në vit me të atin e me të ëmën në meshë, kur bëheshin panihidat[54] për gjyshen e tij, që kishte vdekur prej kohësh dhe që ai s'e kishte parë kurrë. Në ato raste merrnin gjithmonë me vete kutjen[55] në një pjatë të bardhë, të mbuluar me një peshqir, dhe kutja ishte e ëmbël, prej orizi e rrushi të thatë, të ngulur në oriz në formë kryqi. Ai e donte këtë kishë dhe ikonat e vjetra në të, shumica pa veshje metalike, dhe priftin plak me kokën që i dridhej. Pranë varrit të gjyshes, mbi të cilin ishte një pllakë, ishte edhe varri i vogël i vëllait të tij më të vogël, që kishte vdekur gjashtë muajsh dhe që as atë s'e kishte njohur fare e s'mund ta kujtonte; por i kishin thënë se kishte pasur një vëlla të vogël, dhe ai sa herë që vizitonte varrezat, bënte kryq me devotshmëri e me nderim mbi varrin e vogël, i përkulej dhe e puthte. Dhe ja, sheh në ëndërr: ai me të atin ecin nëpër rrugën drejt varrezave dhe kalojnë para mejhanes; ai e mban të atin për dore dhe e shikon me frikë mejhanen. Një rrethanë e veçantë ia tërheq vëmendjen: këtë herë këtu sikur ka festë, një turmë meshçanesh të veshura me të mirat, gra fshatare, burrat e tyre dhe lloj-lloj fundërrinash. Të gjithë janë të dehur, të gjithë këndojnë këngë, dhe pranë sundurmës së mejhanes qëndron një qerre,

[54] Panihidë (rus. панихида): shërbesë ortodokse për shpirtin e të vdekurit.

[55] Kutja (rus. кутья): ushqim ritual ortodoks, zakonisht grurë ose oriz i zier me mjaltë a sheqer dhe me rrush të thatë, që çohet në kishë në shërbesat për të vdekurit; i ngjan kolivës së traditës ortodokse shqiptare.

por një qerre e çuditshme. Është një nga ato qerret e mëdha, ku mbrehen kuaj të mëdhenj karroje e ku transportohen mallra e fuçi vere. Ai gjithmonë kishte dashur t'i shihte këta kuaj karroje të mëdhenj, me jelë të gjatë, me këmbë të trasha, që ecin të qetë, me hap të matur, dhe tërheqin pas vetes një mal të tërë, pa u lodhur aspak, sikur me ngarkesë t'u vijë madje më lehtë se pa ngarkesë. Po tani, çudi, në një qerre kaq të madhe ishte mbrehur një pelëzë fshati e vockël, e thatë, e murrme, një nga ato gërdallat që — ai e kishte parë shpesh — këputen ndonjëherë nën ndonjë ngarkesë të lartë drush a bari, sidomos kur qerrja ngec në baltë ose në ndonjë hulli, dhe atëherë fshatarët i rrahin gjithmonë aq keq, aq keq me kamxhik, ndonjëherë madje mu në turi e në sy, kurse atij i vjen aq keq, aq keq kur e sheh këtë, sa gati qan, dhe mamaja gjithmonë e largonte nga dritarja. Por ja, befas bëhet shumë zhurmë: nga mejhaneja dalin me britma, me këngë, me balalajka, ca fshatarë të mëdhenj, të dehur tapë, me këmisha të kuqe e blu, me kapota të hedhura krahëve. „Hipni, hipni të gjithë! — bërtet njëri, ende i ri, me një qafë kaq të trashë e me një fytyrë mishtore, të kuqe si karotë, — do t'ju çoj të gjithë, hipni!“ Por menjëherë dëgjohen të qeshura e thirrje:

— Kjo gërdallë paska për të tërhequr!

— Po ti, Mikolka,[56] a je në vete: një pelëzë të tillë në një qerre të tillë mbrehe!

— Murrmja, vëllezër, s'ka si të mos jetë njëzet vjeç!

— Hipni, do t'ju çoj të gjithë! — bërtet përsëri Mikolka, duke u hedhur i pari në qerre, merr frenat dhe ngrihet në këmbë në pjesën e përparme. — Dorin e mori Matveji pak më parë, — bërtet ai nga qerrja, — kurse kjo pelëzë, vëllezër, vetëm zemrën ma plas: do ta vrisja, më duket, bukën e ha kot. Ju them hipni! Do ta lëshoj me galop! Me galop do të shkojë! — Dhe merr kamxhikun në dorë, duke u përgatitur me kënaqësi ta fshikullojë murrmen.

[56] Mikolka: formë popullore e emrit Nikolaj.

— Po hipni, ç'prisni! — qeshin në turmë. — Dëgjove, me galop do të shkojë!

— Ajo me galop s'ka kërcyer ndoshta prej dhjetë vjetësh.

— Do të kërcejë!

— Mos e kurseni, vëllezër, merrni secili kamxhikët, bëhuni gati!

— Ashtu! Fshikulloje!

Të gjithë hipin në qerren e Mikolkës me të qeshura e me shakara. Hipën nja gjashtë veta, e ka vend edhe për të tjerë. Marrin me vete edhe një grua, të trashë e faqekuqe. Është e veshur me kumaç të kuq, me kapuç gruaje me rruaza, me këpucë fshatare në këmbë, çan lajthi dhe qesh nën buzë. Përreth, në turmë, qeshin gjithashtu, dhe vërtet, si të mos qeshësh: një pelëzë kaq e ligështuar do të tërheqë me galop një barrë të tillë! Dy djem në qerre marrin menjëherë nga një kamxhik, për ta ndihmuar Mikolkën. Dëgjohet: „hajt!“, gërdalla tërhiqet me sa ka fuqi, por jo vetëm me galop, po as me hap mezi ia del, vetëm ngatërron këmbët me hapa të vegjël, gulçon dhe ulet nën goditjet e tre kamxhikëve, që i bien si breshër. Të qeshurat në qerre e në turmë dyfishohen, por Mikolka zemërohet dhe e fshikullon i tërbuar pelëzën me goditje gjithnjë e më të shpeshta, sikur vërtet të besonte se ajo do të shkojë me galop.

— Më merrni edhe mua, vëllezër! — bërtet një djalë nga turma, që i ka hyrë qejfi.

— Hip! Hipni të gjithë! — bërtet Mikolka, — do t'ju tërheqë të gjithë. Do ta rrah për vdekje! — Dhe fshikullon, fshikullon, e s'di më me se ta rrahë nga tërbimi.

— Babi, babi, — i bërtet ai të atit, — babi, ç'po bëjnë? Babi, po e rrahin kalin e gjorë!

— Ikim, ikim! — thotë i ati, — të dehur janë, bëjnë marrëzira, budallenj: ikim, mos shiko! — dhe do ta largojë, por ai i shkëputet nga duart dhe, pa e ditur ç'bën, vrapon te kali. Por kalit të gjorë i ka ardhur ora. Mbytet, ndalet, përsëri tërhiqet, gati bie.

— Rrihe për vdekje! — bërtet Mikolka, — tani që u bë puna. Do ta rrah për vdekje!

— Po s'ke kryq në qafë, o djall! — bërtet një plak nga turma.

— Kush e ka parë që një kalush i tillë të tërheqë një barrë të tillë, — shton një tjetër.

— Do ta ngordhësh! — bërtet i treti.

— Mos e prek! Malli im është! Ç'të dua bëj. Hipni edhe! Hipni të gjithë! Dua që patjetër të shkojë me galop!..

Befas të qeshurat shpërthejnë si breshëri dhe mbulojnë gjithçka: pelëza nuk i duroi dot goditjet e shpeshta dhe nga pafuqia filloi të gjuante me shqelma. Madje edhe plaku nuk u përmbajt dot dhe buzëqeshi. Dhe vërtet: një pelëzë kaq e ligështuar, e ende gjuan me shqelma!

Dy djem nga turma nxjerrin edhe nga një kamxhik dhe vrapojnë te kalushi për ta fshikulluar nga anët. Secili vrapon nga ana e vet.

— Në turi, në sy fshikulloje, në sy! — bërtet Mikolka.

— Një këngë, vëllezër! — bërtet dikush nga qerrja, dhe të gjithë në qerre ia marrin. Dëgjohet një këngë e shfrenuar, tringëllon një dajre, në refrene fishkëllima. Gruaja çan lajthi dhe qesh nën buzë.

...Ai vrapon pranë kalit, i del përpara, sheh si e fshikullojnë në sy, mu në sy! Qan. Zemra i ngrihet, lotët i rrjedhin. Njëri nga ata që fshikullojnë e prek në fytyrë; ai nuk e ndien, përdredh duart, bërtet, hidhet te plaku i thinjur me mjekër të thinjur, që tund kokën dhe i dënon të gjitha këto. Një grua e kap për dore dhe do ta largojë; por ai i shkëputet dhe përsëri vrapon te kali. Ky është tashmë në përpjekjet e fundit, por edhe një herë fillon të gjuajë me shqelma.

— Të marrtë djalli! — thërret i tërbuar Mikolka. Hedh kamxhikun, përkulet dhe nxjerr nga fundi i qerres një shtizë të gjatë e të trashë, e kap nga fundi me të dyja duart dhe e ngre me mundim mbi murrmen.

— Do ta dërrmojë! — bërtasin përreth.

— Do ta vrasë!

— Malli im është! — bërtet Mikolka dhe e lëshon shtizën me gjithë fuqinë. Dëgjohet një goditje e rëndë.

— Rrihe, rrihe! Ç'u ndalët! — bërtasin zëra nga turma.

Kurse Mikolka e ngre për herë të dytë, dhe goditja e dytë me gjithë fuqinë i bie në shpinë gërdallës fatkeqe. Ajo ulet e tëra mbi vithe, por hidhet përpjetë dhe tërhiqet, tërhiqet me forcat e fundit andej e këtej, për ta nxjerrë qerren; por nga të gjitha anët e presin gjashtë kamxhikë, kurse shtiza përsëri ngrihet e bie për herë të tretë, pastaj për herë të katërt, me ritëm, me gjithë fuqinë. Mikolka është i tërbuar që s'mund ta vrasë me një goditje.

— Shpirtfortë qenka! — bërtasin përreth.

— Tani patjetër do të bjerë, vëllezër, aty i vjen fundi! — bërtet nga turma një amator i tillë shfaqjesh.

— Me sëpatë, ç'pritni! T'i japësh fund njëherë e mirë, — bërtet një i tretë.

— Eh, të hëngërshin mushkonjat! Hapni rrugë! — bërtet i tërbuar Mikolka, hedh shtizën, përkulet përsëri në qerre dhe nxjerr një levë hekuri. — Ruhuni! — bërtet dhe me sa fuqi ka e godet me gjithë hov kalushin e tij të gjorë. Goditja ra; pelëza u lëkund, u ul, desh të tërhiqej, por leva përsëri i bie në shpinë me gjithë hov, dhe ajo bie përtokë, sikur t'ia kishin prerë të katër këmbët njëherësh.

— Mbaroje! — bërtet Mikolka dhe hidhet poshtë nga qerrja, sikur të mos e dinte ç'bën. Disa djem, edhe ata të kuq e të dehur, kapin ç'u del përpara — kamxhikë, shkopinj, shtizën — dhe vrapojnë te pelëza që po jep shpirt. Mikolka qëndron anash dhe fillon ta rrahë me levë kuturu nëpër shpinë. Gërdalla zgjat turirin, psherëtin rëndë dhe ngordh.

— E mbaroi! — bërtasin në turmë.

— E pse s'shkonte me galop!

— Malli im është! — bërtet Mikolka, me levën në duar e me sy të përgjakur. Qëndron sikur t'i vijë keq që s'ka më kë të rrahë.

— Hë, vërtet, s'paske kryq në qafë! — bërtasin nga turma tashmë shumë zëra.

Por djali i gjorë nuk e di më ç'bën. Me britma çan nëpër turmë drejt murrmes, ia përqafon turirin e vdekur, të përgjakur dhe e puth, e puth në sy, në buzë... Pastaj befas hidhet përpjetë dhe i tërbuar sulet me grushtet e tij të vogla mbi Mikolkën. Në atë çast i ati, që e kishte ndjekur prej kohësh, më në fund e kap dhe e nxjerr nga turma.

— Ikim! ikim! — i thotë ai, — ikim në shtëpi!

— Babi! Pse ata... kalin e gjorë... e vranë! — dënes ai, por fryma i zihet dhe fjalët i shpërthejnë si britma nga gjoksi i shtrënguar.

— Të dehur janë, bëjnë marrëzira, s'është puna jonë, ikim! — thotë i ati. Ai e përqafon të atin me duar, por gjoksi i shtrëngohet, i shtrëngohet. Do të marrë frymë, të thërrasë, dhe zgjohet.

U zgjua i tëri në djersë, me flokët të lagur nga djersa, duke gulçuar, dhe u ngrit pak, i tmerruar.

„Lavdi Zotit, është vetëm ëndërr! — tha ai, duke u ulur nën një pemë e duke marrë frymë thellë. — Po ç'është kjo? Mos po më fillon ndonjë ethe: një ëndërr kaq e shëmtuar!“

I gjithë trupi i ishte si i dërrmuar; në shpirt i ishte turbull e errët. Vuri bërrylat mbi gjunjë dhe e mbështeti kokën në të dyja duart.

„O Zot! — thirri ai, — vallë, vallë do ta marr vërtet sëpatën, do të filloj ta godas në kokë, do t'ia çaj kafkën... do të rrëshqas në gjakun ngjitës, të ngrohtë, do të thyej bravën, do të vjedh e do të dridhem; do të fshihem, i tëri i larë në gjak... me sëpatë... O Zot, vallë?“

Dridhej si gjethe, duke thënë këto.

„Po ç'kam kështu! — vazhdoi ai, duke u drejtuar përsëri e si në një habi të thellë, — unë e dija që s'do ta duroj dot këtë, atëherë pse e kam mundur veten deri tani? Qysh dje, dje, kur shkova ta

bëja atë... *sprovë*, qysh dje e kuptova plotësisht se s'do ta duroj... Ç'kam atëherë tani? Pse dyshoja ende deri tani? Qysh dje, duke zbritur shkallët, e thashë vetë që kjo është e poshtër, e neveritshme, e ulët, e ulët... vetëm nga mendimi, *zgjuar*, më erdhi për të vjellë dhe më kapi tmerri...

Jo, s'do ta duroj, s'do ta duroj! Le të mos ketë, le të mos ketë madje asnjë dyshim në gjithë këto llogari, le të jetë gjithçka që u vendos këtë muaj e qartë si drita e diellit, e drejtë si aritmetika. O Zot! Unë prapëseprapë s'do të guxoj! S'do ta duroj, s'do ta duroj!.. Pse, pse, atëherë, deri tani...“

U ngrit në këmbë, vështroi i habitur përreth, sikur të çuditej edhe që kishte ardhur deri këtu, dhe u nis drejt urës T—.[57] Ishte i zbehtë, sytë i digjnin, rraskapitja i ishte shtrirë në të gjitha gjymtyrët, por befas sikur filloi të merrte frymë më lehtë. Ndjeu se e kishte hedhur tashmë nga vetja atë barrë të tmerrshme që e kishte shtypur kaq gjatë, dhe në shpirt iu bë befas lehtë e paqe. „O Zot! — lutej ai, — ma trego rrugën time, dhe unë heq dorë nga kjo... ëndërr e mallkuar e imja!“

Duke kaluar urën, shikonte i qetë e i paqtë Nevën, perëndimin e ndritshëm të diellit të ndritshëm e të kuq. Megjithë dobësinë, nuk ndiente madje lodhje në vetvete. Sikur një çiban në zemrën e tij, që ishte mbushur gjithë muajin, të ishte çarë befas. Liri, liri! Ai tani është i lirë nga këto magji, nga shtrigëria, nga joshja, nga kjo marrosje!

Më vonë, kur i kujtonte këtë kohë dhe gjithçka që i ndodhi këto ditë, minutë pas minute, pikë pas pike, tipar pas tipari, e habiste gjithmonë deri në bestytni një rrethanë, ndonëse në thelb jo shumë e jashtëzakonshme, por që më pas i dukej vazhdimisht si një paracaktim i fatit të tij.

Pikërisht: nuk mundte në asnjë mënyrë ta kuptonte e ta shpjegonte vetes, pse ai, i lodhur, i rraskapitur, të cilit do t'i leverdiste më së shumti të kthehej në shtëpi nga rruga më e shkurtër e më

[57] Sipas identifikimit të zakonshëm, Ura Tuçkov, mbi Nevën e Vogël.

e drejtë, u kthye në shtëpi nëpër Sheshin Sennaja, ku s'kishte fare nevojë të shkonte. Rrotullimi ishte i vogël, por i dukshëm dhe krejt i panevojshëm. Natyrisht, i kishte ndodhur dhjetëra herë të kthehej në shtëpi pa i mbajtur mend rrugët nëpër të cilat kishte ecur. Po pse, pyeste ai gjithmonë, pse vallë një takim kaq i rëndësishëm, kaq vendimtar për të dhe në të njëjtën kohë kaq tejet i rastësishëm në Sheshin Sennaja (ku s'kishte pse të shkonte fare) erdhi pikërisht tani, në një orë të tillë, në një minutë të tillë të jetës së tij, pikërisht në një gjendje të tillë shpirtërore dhe në rrethana të tilla, në të cilat vetëm mund të kishte ai, ky takim, ndikimin më vendimtar e më përfundimtar mbi gjithë fatin e tij? Sikur ta priste aty qëllimisht!

Ishte rreth orës nëntë kur kalonte nëpër Sheshin Sennaja. Të gjithë tregtarët në tryeza, në tezga, në dyqane e dyqanqe po mbyllnin lokalet e tyre, ose hiqnin e mblidhnin mallin dhe shpërndaheshin nëpër shtëpi, ashtu si edhe blerësit e tyre. Rreth gjellëtoreve në katet e poshtme, nëpër oborret e ndyra e qelbanike të shtëpive të Sheshit Sennaja, e më shumë rreth pijetoreve, grumbulloheshin shumë njerëz të llojeve e të farave të ndryshme, që rronin me ç'të mundnin, dhe leckamanë. Raskolnikovi i donte veçanërisht këto vende, si edhe të gjitha rrugicat aty pranë, kur dilte pa qëllim në rrugë. Këtu leckat e tij nuk tërhiqnin vëmendjen mendjemadhe të askujt, dhe mund të ecje në çfarëdo pamjeje, pa skandalizuar njeri. Mu te rrugica K—,[58] në qoshe, një meshçan dhe një grua, e shoqja, shitnin mall në dy tryeza: pe, shirita, shami basme e të tjera. Edhe ata po ngriheshin për t'u kthyer në shtëpi, por ishin vonuar duke folur me një të njohur që u kishte ardhur. Kjo e njohur ishte Lizaveta Ivanovna, ose thjesht, siç e thërrisnin të gjithë, Lizaveta, motra më e vogël

[58] Sipas identifikimit të zakonshëm, Rrugica Konni, pranë Sheshit Sennaja.

e po asaj plake, Aljona Ivanovnës, regjistrueses kolegjiale[59] dhe fajdexhores, te e cila kishte qenë dje Raskolnikovi, kur kishte shkuar t'i linte peng orën e të bënte *sprovën* e tij... Ai e dinte prej kohësh gjithçka për këtë Lizavetë, madje edhe ajo e njihte pak. Ishte një vajzë e gjatë, e ngathët, e druajtur dhe e përulur, gati idiote, tridhjetë e pesë vjeçe, që ishte në skllavëri të plotë te e motra, punonte për të ditë e natë, dridhej para saj dhe duronte prej saj madje edhe rrahje. Qëndronte e menduar, me një bohçe, para meshçanit e gruas së tij dhe i dëgjonte me vëmendje. Ata i shpjegonin diçka me një zjarr të veçantë. Kur Raskolnikovi e pa befas, e pushtoi një ndjesi e çuditshme, që i ngjante habisë më të thellë, ndonëse në këtë takim nuk kishte asgjë për t'u habitur.

— Ju, Lizaveta Ivanovna, mund ta vendosni edhe vetë, — thoshte me zë të lartë meshçani. — Ejani nesër, aty nga ora shtatë, zonjë. Do të vijnë edhe ata.

— Nesër? — tha zvarrë e e menduar Lizaveta, sikur të mos vendoste dot.

— Eh, sa frikë ju ka futur Aljona Ivanovna! — ia nisi me një frymë gruaja e tregtarit, një grua e shkathët. — Ju shikoj, krejt si një fëmijë i vogël jeni. Dhe as motër e plotë s'ju është, por gjysmëmotër, e shih sa e ka marrë në dorë.

— Po ju këtë herë mos i thoni gjë Aljona Ivanovnës, — e ndërpreu i shoqi, — ky është kështilli im, zonjë, po ejani te ne pa i kërkuar leje. Është punë me leverdi. Pastaj edhe motra juaj mund ta kuptojë vetë.

— Të vij, pra?

— Rreth orës shtatë, nesër; do të vijnë edhe nga ana e tyre; do ta vendosni vetë, zonjë.

— Edhe samovarin do ta vëmë, — shtoi gruaja.

[59] Regjistrues kolegjial (rus. коллежский регистратор): grada më e ulët civile (klasa XIV) në Tabelën e Gradave. Gratë e nëpunësve mbanin titullin sipas gradës së burrit.

— Mirë, do të vij, — tha Lizaveta, ende duke menduar, dhe filloi ngadalë të largohej.

Raskolnikovi kishte kaluar tashmë dhe nuk dëgjoi më. Kalonte ngadalë, pa u vënë re, duke u përpjekur të mos i shpëtonte asnjë fjalë. Habia e tij e parë pak nga pak u zëvendësua nga tmerri, sikur t'i kishte kaluar një ngricë nëpër shpinë. E mori vesh, e mori vesh befas, papritur e krejt pa e pritur se nesër, mu në orën shtatë të mbrëmjes, Lizaveta, motra e plakës dhe e vetmja që jetonte me të, nuk do të ishte në shtëpi, dhe se, pra, plaka, mu në orën shtatë të mbrëmjes, *do të mbetej vetëm në shtëpi*.

Deri në banesën e tij i mbeteshin vetëm disa hapa. Hyri në dhomë si i dënuar me vdekje. Nuk arsyetonte për asgjë dhe s'mund të arsyetonte fare; por me gjithë qenien e tij ndjeu befas se nuk kishte më as liri arsyetimi, as vullnet, dhe se gjithçka ishte vendosur befas përfundimisht.

Natyrisht, edhe sikur t'i duhej të priste vite të tëra për një rast të përshtatshëm, edhe atëherë, duke pasur këtë synim, nuk mund të llogaritej me siguri në një hap më të dukshëm drejt suksesit të këtij synimi, sesa ai që i paraqitej befas tani. Sidoqoftë, do të ishte e vështirë të mësoje një ditë përpara dhe me siguri, me saktësi më të madhe e me rrezik më të vogël, pa asnjë pyetje e kërkim të rrezikshëm, se nesër, në filan orë, filan plakë, mbi të cilën përgatitej atentati, do të ishte në shtëpi krejt e vetme.

Pjesa e parë — VI

Më vonë Raskolnikovit i ndodhi të mësonte disi pse pikërisht meshçani dhe gruaja e tij e ftonin Lizavetën te ta. Puna ishte nga më të zakonshmet dhe s'kishte në vetvete asgjë kaq të veçantë. Një familje e ardhur dhe e varfëruar po shiste sende, rroba e të tjera, të gjitha gjëra grash. Meqë në treg s'kishte leverdi të shisje, kërkonin një tregtare, dhe Lizaveta merrej me këtë: merrte sende për t'i shitur me përqindje, shkonte për punë të tjerëve dhe kishte shumë klientë, sepse ishte shumë e ndershme dhe thoshte gjithmonë çmimin e fundit: ç'çmim thoshte, ashtu mbetej. Fliste përgjithësisht pak dhe, siç u tha, ishte aq e përulur e e frikshme...

Por Raskolnikovi kohët e fundit ishte bërë bestyt. Gjurmët e bestytnisë mbetën në të edhe për shumë kohë më pas, gati të pashlyeshme. Dhe në gjithë këtë punë ai qe gjithmonë i prirur të shihte më pas njëfarë çudie, njëfarë misteri, sikur të kishte aty praninë e ca ndikimeve e rastësish të veçanta. Qysh në dimër një student që e njihte, Pokorevi, duke u nisur për në Harkov, i kishte dhënë rastësisht në bisedë adresën e plakës Aljona Ivanovna, në rast se do t'i duhej të linte peng ndonjë gjë. Për shumë kohë nuk shkoi te ajo, sepse kishte mësime dhe disi ia dilte. Nja një muaj e gjysmë më parë iu kujtua adresa; kishte dy sende që mund të linte peng: orën e vjetër të argjendtë të babait dhe një unazë të vogël ari me tre gurë të vegjël të kuq, që ia kishte dhuruar e motra kur u ndanë, për kujtim. Vendosi të çonte unazën; kur e gjeti plakën, qysh në shikim të parë, pa ditur ende asgjë të

veçantë për të, ndjeu për të një neveri të papërmbajtshme, mori prej saj dy „kartëmonedha“ dhe rrugës hyri në një tavernë të vogël të mjerë. Kërkoi çaj, u ul dhe u zhyt thellë në mendime. Një mendim i çuditshëm po i çelte në kokë, si zogu nga veza, dhe e mbante shumë, shumë të zënë.

Pothuajse pranë tij, në një tryezë tjetër, rrinte një student, që ai s'e njihte fare e s'e mbante mend, dhe një oficer i ri. Kishin luajtur bilardo dhe filluan të pinin çaj. Befas dëgjoi studentin që i fliste oficerit për fajdexhoren, Aljona Ivanovnën, sekretaren kolegjiale,[60] dhe i jepte adresën e saj. Vetëm kjo i dukej Raskolnikovit disi e çuditshme: ai sapo vinte prej andej, dhe këtu po flitej pikërisht për të. Natyrisht, rastësi, por ja që ai s'mund të shkëputej tani nga një përshtypje tejet e pazakontë, dhe pikërisht këtu sikur dikush i bën shërbim: studenti befas fillon t'i tregojë shokut lloj-lloj hollësish për këtë Aljona Ivanovnë.

— E shkëlqyer është ajo, — thoshte ai, — te ajo mund të gjesh gjithmonë para. E pasur si çifut, mund të të japë përnjëherë pesë mijë, po s'e përbuz as pengun prej një ruble. Shumë nga tanët kanë qenë te ajo. Vetëm se është një bushtër e tmerrshme...

Dhe filloi të tregonte sa e ligë ishte, sa tekanjoze, se mjaftonte të vonoje pengun vetëm një ditë, dhe sendi humbte. Jep katër herë më pak se ç'vlen sendi, kurse kamatë merr nga pesë e madje nga shtatë përqind në muaj, e të tjera. Studenti u shkreh në fjalë dhe tregoi, përveç kësaj, se plaka kishte një motër, Lizavetën, të cilën ajo, kaq e vockël e e shëmtuar, e rrihte çdo minutë dhe e mbante në skllavëri të plotë, si një fëmijë të vogël, kurse Lizaveta ishte të paktën tetë vershokë e gjatë...[61]

---

[60] Sekretar kolegjial: gradë civile e klasës X në Tabelën e Gradave. Në kapitullin e mëparshëm Aljona Ivanovna quhet „regjistruese kolegjiale“; mospërputhja është në origjinal.

[61] Vershok (rus. вершок): njësi e vjetër ruse e gjatësisë, rreth 4,4 cm. Gjatësia e njeriut matej në vershokë mbi dy arshinë (rreth 142 cm), pra Lizaveta ishte rreth 1,78 m e gjatë.

— Ja edhe një fenomen! — thirri studenti dhe ia plasi të qeshurit.

Filluan të flisnin për Lizavetën. Studenti tregonte për të me një kënaqësi të veçantë dhe qeshte pa pushim, kurse oficeri dëgjonte me interes të madh dhe i kërkonte studentit t'ia dërgonte këtë Lizavetë për t'i arnuar të brendshmet. Raskolnikovit nuk i shpëtoi asnjë fjalë dhe i mësoi të gjitha përnjëherësh: Lizaveta ishte motra më e vogël e plakës, gjysmëmotër (nga nëna të ndryshme), dhe ishte tashmë tridhjetë e pesë vjeçe. Punonte për të motrën ditë e natë, ishte në shtëpi në vend të kuzhinieres e të rrobalarëses dhe, përveç kësaj, qepte për të shitur, madje pajtohej edhe për të larë dyshemetë, dhe të gjitha ia jepte së motrës. Asnjë porosi e asnjë punë nuk guxonte ta merrte përsipër pa lejen e plakës. Kurse plaka e kishte bërë tashmë testamentin, gjë që e dinte vetë Lizaveta, së cilës sipas testamentit nuk i binte asnjë grosh, përveç sendeve të luajtshme, karrigeve e të tjera; kurse të gjitha paratë ishin lënë për një manastir në krahinën N—, për përkujtimin e përjetshëm të shpirtit. Lizaveta ishte meshçane, jo nga shtresa e nëpunësve, vajzë e pamartuar, dhe e ngathët e tmerrshme nga pamja, me shtat jashtëzakonisht të gjatë, me këmbë të mëdha e të gjata, sikur të përdredhura, gjithmonë me këpucë të vogla prej lëkure dhie të shkelura, dhe e mbante veten pastër. Po gjëja kryesore për të cilën habitej e qeshte studenti ishte që Lizaveta ishte vazhdimisht shtatzënë...

— Po ti thua se është e shëmtuar? — vërejti oficeri.

— Po, kaq zeshkane, si ndonjë ushtar i veshur grua, po, e di, s'është fare e shëmtuar. Ka një fytyrë e sy kaq të mirë. Shumë madje. Prova — shumëve u pëlqen. Kaq e qetë, e butë, s'të kthen fjalë, e gatshme, e gatshme për gjithçka. Kurse buzëqeshja i është madje shumë e bukur.

— Po mos të pëlqen edhe ty? — qeshi oficeri.

— Nga çudia. Jo, dëgjo ç'do të të them. Unë këtë plakë të mallkuar do ta vrisja e do ta grabisja, dhe të siguroj se pa asnjë brejtje ndërgjegjeje, — shtoi me zjarr studenti.

Oficeri përsëri ia plasi të qeshurit, kurse Raskolnikovi u drodh. Sa e çuditshme ishte kjo!

— Më lejo, dua të të bëj një pyetje serioze, — u nxeh studenti. — Unë tani, natyrisht, bëra shaka, por shiko: nga njëra anë, një plakushë budallaqe, e pakuptimtë, e parëndësishme, e ligë, e sëmurë, që s'i duhet askujt e, përkundrazi, u bën dëm të gjithëve, që as vetë s'e di pse rron dhe që nesër do të vdesë vetvetiu. E kupton? E kupton?

— Hë, e kuptoj, — u përgjigj oficeri, duke e vështruar me vëmendje shokun që po nxehej.

— Dëgjo më tej. Nga ana tjetër, forca të reja, të freskëta, që humbin kot pa mbështetje, dhe këto me mijëra, dhe këto kudo! Njëqind, një mijë vepra e nisma të mira, që mund të ngrihen e të ndreqen me paratë e plakës, të caktuara për manastirin! Qindra, mijëra, ndoshta, ekzistenca të vëna në rrugë të mbarë; dhjetëra familje të shpëtuara nga skamja, nga shpërbërja, nga shkatërrimi, nga shthurja, nga spitalet venerike, — dhe të gjitha këto me paratë e saj. Vraje dhe merri paratë e saj, që me ndihmën e tyre t'ia kushtosh pastaj veten shërbimit të gjithë njerëzimit e kauzës së përbashkët: si mendon, a nuk do të shlyhet një krim i vogël, i vockël, me mijëra vepra të mira? Për një jetë — mijëra jetë të shpëtuara nga kalbja e shpërbërja. Një vdekje dhe njëqind jetë në këmbim — po kjo është aritmetikë! Dhe ç'vlen në peshoren e përgjithshme jeta e kësaj plakushe ftizike, budallaqe e të ligë? Jo më shumë se jeta e një morri, e një buburreci, madje as aq s'vlen, sepse plakusha është e dëmshme. Ajo ua ha jetën të tjerëve: ditët e shkuara Lizavetës ia kafshoi gishtin nga ligësia; desh ia prenë!

— Natyrisht, ajo s'është e denjë të rrojë, — vërejti oficeri, — po këtu është natyra.

— Eh, vëlla, po natyrën e ndreqin e e drejtojnë, përndryshe do të mbyteshim në paragjykime. Pa këtë s'do të kishte asnjë njeri të madh. Thonë: „detyra, ndërgjegjja“, — unë s'dua të them asgjë kundër detyrës e ndërgjegjes, — po si i kuptojmë ne ato? Prit, do të të bëj edhe një pyetje. Dëgjo!

— Jo, prit ti; unë do të të bëj një pyetje. Dëgjo!

— Hë!

— Ja, ti tani flet e mban ligjërata, po më thuaj: do ta vrasësh ti *vetë* plakën apo jo?

— Sigurisht që jo! Unë për drejtësinë... Nuk është puna te unë...

— Kurse sipas meje, po s'guxon vetë, atëherë këtu s'ka fare drejtësi! Hajde, edhe një lojë!

Raskolnikovi ishte jashtëzakonisht i trazuar. Natyrisht, të gjitha këto ishin bisedat e mendimet më të zakonshme e më të shpeshta të rinisë, që i kishte dëgjuar jo një herë, vetëm në forma të tjera e për tema të tjera. Por pse pikërisht tani i qëlloi të dëgjonte pikërisht një bisedë të tillë e mendime të tilla, kur në kokën e tij sapo kishin lindur... *pikërisht të njëjtat mendime*? Dhe pse pikërisht tani, sapo e kishte nxjerrë embrionin e mendimit të tij nga plaka, bie mu në një bisedë për plakën?.. Kjo rastësi i dukej gjithmonë e çuditshme. Kjo bisedë e parëndësishme tavernë pati një ndikim të jashtëzakonshëm mbi të në zhvillimin e mëtejshëm të punës: sikur të kishte vërtet këtu njëfarë paracaktimi, njëfarë shenje...

Kur u kthye nga Sheshi Sennaja, u hodh mbi divan dhe ndenji një orë të tërë pa lëvizur. Ndërkaq ishte errësuar; qiri nuk kishte, e as i shkonte ndër mend ta ndizte. Kurrë nuk mundi ta kujtonte: a mendonte për ndonjë gjë në atë kohë? Më në fund ndjeu ethet e mëparshme, të ngrirat, dhe me kënaqësi e mori me mend se mbi divan mund edhe të shtrihej. Shpejt një gjumë i rëndë, plumb, ra mbi të, sikur ta shtypte.

Fjeti jashtëzakonisht gjatë e pa ëndrra. Nastasja, që hyri te ai në orën dhjetë, të nesërmen në mëngjes, mezi e zgjoi duke e shtyrë. I solli çaj e bukë. Çaji ishte përsëri i ripërdorur, dhe përsëri në çajnikun e saj.

— Shih si fle! — thirri ajo e indinjuar, — gjithë kohën fle!

U ngrit me mundim. Koka i dhembte; u ngrit në këmbë, u rrotullua në kthinën e tij dhe ra përsëri në divan.

— Prapë në gjumë! — thirri Nastasja, — po mos je i sëmurë?

Nuk u përgjigj.

— Çaj do?

— Më vonë, — tha ai me mundim, duke mbyllur përsëri sytë e duke u kthyer nga muri. Nastasja ndenji pak mbi të.

— Vërtet, ndoshta është i sëmurë, — tha ajo, u kthye dhe iku.

Hyri përsëri në orën dy, me supë. Ai ishte shtrirë si më parë. Çaji qëndronte i paprekur. Nastasja madje u fye dhe filloi ta shtynte me inat.

— Ç'ke që fle si dru! — thirri ajo, duke e parë me neveri. Ai u ngrit pak dhe u ul, por s'i tha asgjë dhe shikonte përdhe.

— I sëmurë je apo jo? — pyeti Nastasja, dhe përsëri nuk mori përgjigje.

— Të paktën të dilje në rrugë, — tha ajo, pasi heshti pak, — të të frynte pak erë. Do të hash apo jo?

— Më vonë, — tha ai me zë të dobët, — ik! — dhe bëri me dorë.

Ajo ndenji edhe pak, e vështroi me dhembshuri dhe doli.

Pas disa minutash ngriti sytë dhe vështroi gjatë çajin e supën. Pastaj mori bukën, mori lugën dhe filloi të hante.

Hëngri pak, pa oreks, nja tri-katër lugë, si mekanikisht. Koka i dhembte më pak. Pasi hëngri, u shtri përsëri në divan, por s'mund të flinte më, dhe rrinte pa lëvizur, përmbys, me fytyrën të futur në jastëk. Gjithnjë i shfaqeshin ëndërrime, dhe të gjitha ëndërrime kaq të çuditshme: më shpesh i dukej se ishte diku në Afrikë, në Egjipt, në ndonjë oazë. Karvani pushon, devetë rrinë shtrirë të qeta; përreth palmat rriten në një rreth të tërë; të

gjithë po hanë drekë. Kurse ai pi ujë pa pushim, drejt nga përroi, që rrjedh e gurgullon aty pranë, në krah. Dhe është kaq freskët, dhe uji kaq i mrekullueshëm, i mrekullueshëm e i kaltër, i ftohtë, rrjedh mbi gurë shumëngjyrëshe e mbi një rërë kaq të pastër, me xixa ari... Befas dëgjoi qartë që ora po binte. U drodh, erdhi në vete, ngriti kokën, vështroi nga dritarja, e kuptoi kohën dhe befas u hodh përpjetë, krejt i përmendur, sikur ta kishte shkulur dikush nga divani. Në majë të gishtave iu afrua derës, e hapi pak ngadalë dhe filloi të dëgjonte poshtë, nga shkallët. Zemra i rrihte tmerrësisht. Por në shkallë ishte qetësi e plotë, sikur flinin të gjithë... I dukej e egër dhe e çuditshme që kishte mundur të flinte në një harresë të tillë që nga dita e djeshme dhe s'kishte bërë ende asgjë, s'kishte përgatitur asgjë... E ndërkaq, ndoshta, kishte rënë edhe ora gjashtë... Dhe në vend të gjumit e të mpirjes, e pushtoi befas një ngutje e jashtëzakonshme, e ethshme dhe si e hutuar. Përgatitjet, megjithatë, ishin të pakta. Tendoste të gjitha forcat që t'i mendonte të gjitha dhe të mos harronte asgjë; kurse zemra i rrihte e i trokiste aq fort, sa po e kishte të vështirë të merrte frymë. Së pari, duhej bërë një lak e qepur te palltoja — punë një minute. Futi dorën nën jastëk dhe gjeti midis të brendshmeve të ngjeshura nën të një këmishë të vjetër të tijën, krejt të shqyer, të palarë. Nga leckat e saj shqeu një shirit, një vershok të gjerë e nja tetë vershokë të gjatë. Këtë shirit e palosi më dysh, hoqi nga trupi palton e tij verore, të gjerë, të fortë, prej një stofi të trashë pambuku (rrobën e tij të vetme të sipërme) dhe filloi t'ua qepte të dy skajet e shiritit nën sqetullën e majtë, nga brenda. Duart i dridheshin duke qepur, por ia doli, dhe aq mirë, sa nga jashtë s'dukej asgjë kur e veshi përsëri palton. Gjilpëra e peri ishin përgatitur prej kohësh dhe qëndronin në tryezën e vogël, në një copë letër. Sa për lakun, ai ishte një shpikje shumë e zgjuar e tija: laku ishte për sëpatën. S'mund ta mbaje sëpatën në dorë nëpër rrugë. E po ta fshihje nën pallto, prapëseprapë do të duhej ta mbaje me dorë, gjë që do të binte në sy. Kurse tani, me lakun, mjaftonte të

fuste në të tehun e sëpatës, dhe ajo do të varej e qetë, nën sqetull nga brenda, gjithë rrugën. Duke futur dorën në xhepin anësor të palltos, mund ta mbante edhe fundin e bishtit të sëpatës, që të mos lëkundej; dhe meqë palltoja ishte shumë e gjerë, një thes i vërtetë, nga jashtë s'mund të dukej se ai mbante diçka me dorë përmes xhepit. Edhe këtë lak e kishte sajuar qysh dy javë më parë.

Kur mbaroi me këtë, futi gishtat në të çarën e vogël midis divanit të tij „turk“ dhe dyshemesë, kërkoi rreth qoshes së majtë dhe nxori *pengun*, të përgatitur e të fshehur prej kohësh atje. Ky peng, megjithatë, s'ishte fare peng, por thjesht një dërrasë e vogël druri, e lëmuar mirë, jo më e madhe e më e trashë se ç'mund të ishte një kuti argjendi cigaresh. Këtë dërrasë e kishte gjetur rastësisht, në një nga shëtitjet e tij, në një oborr, ku, në një ndërtesë anësore, ndodhej një punishte. Më pas i kishte shtuar dërrasës një rrip të lëmuar e të hollë hekuri, — ndoshta i thyer nga ndonjë gjë, — që e kishte gjetur po atëherë në rrugë. Pasi i vuri bashkë të dyja pllakat, nga të cilat ajo prej hekuri ishte më e vogël se ajo prej druri, i lidhi fort bashkë, kryq e tërthor, me pe; pastaj i mbështolli me kujdes e me hijeshi në një letër të bardhë të pastër dhe i lidhi me një shirit të hollë, edhe ky kryq, kurse nyjën e bëri të tillë që të zgjidhej sa më me zor. Kjo për t'ia tërhequr vëmendjen plakës për një çast, kur të fillonte të merrej me nyjën, dhe të kapte kështu një minutë. Kurse pllaka e hekurt ishte shtuar për peshë, që plaka, të paktën në minutën e parë, të mos e merrte me mend se „sendi“ ishte prej druri. Të gjitha këto i ruante deri në kohën e duhur nën divan. Sapo nxori pengun, befas diku në oborr dëgjoi dikë që bërtiste:

— Ka kohë që kaloi ora gjashtë!

— Ka kohë! O Zot!

U hodh te dera, dëgjoi, rrëmbeu kapelën dhe filloi të zbriste trembëdhjetë shkallaret e tij, me kujdes, pa zhurmë, si mace. E priste puna më e rëndësishme — të vidhte sëpatën nga kuzhina.

Që puna duhej bërë me sëpatë, e kishte vendosur prej kohësh. Kishte edhe një thikë kopshti që paloset; por te thika, e sidomos te forcat e veta, nuk kishte besim, prandaj u ndal përfundimisht te sëpata. Le të shënojmë, meqë ra fjala, një veçori lidhur me të gjitha vendimet përfundimtare që kishte marrë tashmë në këtë punë. Ato kishin një veti të çuditshme: sa më përfundimtare bëheshin, aq më të shëmtuara, aq më absurde bëheshin menjëherë edhe në sytë e tij. Megjithë gjithë luftën e tij të brendshme mundimtare, ai kurrë, asnjë çast të vetëm, nuk mundi të besonte se synimet e tij mund të realizoheshin, gjatë gjithë kësaj kohe.

Dhe sikur të kishte ndodhur ndonjëherë që gjithçka, deri në pikën e fundit, të ishte shqyrtuar e vendosur prej tij përfundimisht dhe të mos mbetej më asnjë dyshim, — atëherë, me sa duket, do të hiqte dorë nga gjithçka, si nga një absurditet, një përbindshmëri dhe një pamundësi. Por mbetej ende një humnerë e tërë pikash të pazgjidhura e dyshimesh. Sa për atë se ku ta gjente sëpatën, kjo gjë e vogël s'e shqetësonte aspak, sepse s'kishte gjë më të lehtë. Puna ishte se Nastasja, e sidomos në mbrëmje, s'ishte në shtëpi çdo minutë: ose ikën te fqinjët, ose në dyqan, dhe derën e lë gjithmonë hapur. E zonja e shtëpisë vetëm për këtë grindej me të. Pra, mjaftonte të hynte ngadalë në kuzhinë, kur të vinte koha, dhe të merrte sëpatën, e pastaj, pas një ore (kur gjithçka të kishte mbaruar), të hynte e ta vinte në vend. Por kishte edhe dyshime: le të themi se vjen pas një ore për ta vënë në vend, kurse Nastasja aty, e kthyer. Natyrisht, duhet të kalojë e të presë derisa ajo të dalë përsëri. Po sikur ndërkohë ajo ta kërkojë sëpatën, të fillojë ta kërkojë, të bëjë zhurmë, — ja edhe dyshimi, ose të paktën rasti për dyshim.

Por këto ishin ende gjëra të vogla, për të cilat as që kishte filluar të mendonte, e as kishte kohë. Mendonte për kryesoren, kurse gjërat e vogla i shtynte derisa *të bindej vetë për gjithçka*. Por kjo e fundit i dukej krejtësisht e parealizueshme. Kështu, të paktën, i dukej atij vetë. Në asnjë mënyrë nuk mund ta përfyty-

ronte, për shembull, se një ditë do të mbaronte së menduari, do të ngrihej dhe — thjesht do të shkonte atje... Madje edhe *sprovën* e tij të fundit (domethënë vizitën me qëllim që ta shqyrtonte përfundimisht vendin) vetëm sa kishte *provuar* ta bënte, por aspak seriozisht, po ashtu: „hë, të shkoj e ta provoj, ç'është kjo ëndërrim kot!“ — dhe menjëherë nuk duroi dot, pështyu dhe iku, i tërbuar me veten. E ndërkaq, me sa dukej, gjithë analiza, në kuptimin e zgjidhjes morale të pyetjes, ishte mbaruar tashmë prej tij: kazuistika e tij ishte mprehur si brisk, dhe në vetvete nuk gjente më kundërshtime të ndërgjegjshme. Por në rastin e fundit ai thjesht nuk i besonte vetes dhe me kokëfortësi, skllavërisht, kërkonte kundërshtime anash e me të prekur, sikur ta detyronte e ta tërhiqte dikush drejt kësaj. Kurse dita e fundit, që erdhi kaq papritur dhe e vendosi gjithçka përnjëherësh, veproi mbi të pothuajse krejt mekanikisht: sikur dikush ta kishte kapur për dore e ta tërhiqte pas vetes, në mënyrë të papërballueshme, verbërisht, me një forcë të panatyrshme, pa kundërshtime. Sikur t'i kishte rënë një cep i rrobës në rrotën e një makine, dhe ajo të kishte filluar ta tërhiqte brenda.

Në fillim — megjithatë, kishte shumë kohë që para kësaj — e kishte mbajtur të zënë një pyetje: pse zbulohen e dalin në shesh kaq lehtë pothuajse të gjitha krimet dhe pse duken kaq qartë gjurmët e pothuajse të gjithë kriminelëve? Pak nga pak arriti në përfundime të shumëllojshme e interesante, dhe, sipas mendimit të tij, shkaku kryesor qëndron jo aq te pamundësia materiale për ta fshehur krimin, sesa te vetë krimineli: vetë krimineli, pothuajse çdo kriminel, në çastin e krimit pëson njëfarë rënieje të vullnetit e të arsyes, të zëvendësuara, përkundrazi, nga një mendjelehtësi fenomenale fëminore, dhe pikërisht në atë çast kur arsyeja dhe kujdesi janë më të nevojshmit. Sipas bindjes së tij, dilte se ky errësim i arsyes dhe kjo rënie e vullnetit e pushtojnë njeriun si një sëmundje, zhvillohen gradualisht dhe arrijnë pikën e tyre më të lartë pak para kryerjes së krimit; vazhdojnë në

të njëjtën trajtë në vetë çastin e krimit dhe edhe për njëfarë kohe pas tij, sipas individit; pastaj kalojnë ashtu siç kalon çdo sëmundje. Kurse pyetjen: a e lind sëmundja vetë krimin, apo vetë krimi, për shkak të natyrës së tij të veçantë, shoqërohet gjithmonë nga diçka si sëmundje? — ende nuk ndihej në gjendje ta zgjidhte.

Pasi arriti në përfundime të tilla, vendosi se me të personalisht, në punën e tij, s'mund të ndodhnin përmbysje të tilla të sëmura, se arsyeja dhe vullneti do të mbeteshin me të, të patjetërsueshme, gjatë gjithë kohës së kryerjes së synimit, vetëm për arsyen se ajo që kishte synuar — „s'është krim"... Po e lëmë gjithë atë proces nëpërmjet të cilit arriti në vendimin e fundit; edhe pa këtë kemi dalë tepër përpara... Do të shtojmë vetëm se vështirësitë faktike, thjesht materiale, të punës luanin përgjithësisht në mendjen e tij rolin më dytësor. „Mjafton të ruash mbi to gjithë vullnetin e gjithë arsyen, dhe ato, në kohën e duhur, do të mposhten të gjitha, kur të vijë puna të njihesh deri në hollësinë më të vogël me të gjitha imtësitë e punës..." Por puna nuk fillonte. Vendimeve të tij përfundimtare vazhdonte t'u besonte më pak se gjithçkaje, dhe kur ra ora, gjithçka doli krejt ndryshe, disi rastësisht, madje gati papritur.

Një rrethanë fare e parëndësishme e futi në qorrsokak, që para se të zbriste shkallët. Kur arriti para kuzhinës së së zonjës së shtëpisë, si gjithmonë të hapur krejt, hodhi me kujdes sytë brenda, që të shikonte paraprakisht: mos ishte aty, në mungesë të Nastasjës, vetë e zonja e shtëpisë, e po të mos ishte, a ishin mbyllur mirë dyert e dhomës së saj, që edhe ajo të mos shikonte disi andej, kur ai të hynte për sëpatën? Po sa e madhe qe habia e tij, kur pa befas se Nastasja jo vetëm që këtë herë ishte në shtëpi, në kuzhinën e saj, por edhe po merrej me punë: po nxirrte të brendshmet nga shporta dhe po i varte në tel! Kur e pa, pushoi së varuri, u kthye nga ai dhe e shikoi gjatë gjithë kohës sa ai kaloi. Ai i largoi sytë dhe kaloi, sikur të mos vinte re asgjë. Por puna mbaroi: s'ka sëpatë! U trondit tmerrësisht.

„Dhe nga e nxora, — mendonte ai, duke zbritur nën portë, — nga e nxora që ajo patjetër s'do të ishte në shtëpi në këtë minutë? Pse, pse, pse e vendosa këtë me kaq siguri?“ Ishte i dërrmuar, madje disi i poshtëruar. I vinte të qeshte me veten nga inati... Një ligësi e trashë, shtazore, i ziente përbrenda.

U ndal i menduar nën portë. Të dilte në rrugë, kështu, për sy e faqe, për shëtitje, i vinte neveri; të kthehej në shtëpi — edhe më neveri. „Dhe ç'rast humba përgjithmonë!“ — mërmëriti ai, duke qëndruar pa qëllim nën portë, mu përballë dhomëzës së errët të portierit, edhe ajo e hapur. Befas u drodh. Nga dhomëza e portierit, që ishte dy hapa larg tij, nga poshtë stolit në të djathtë, diçka i shkëlqeu në sy... Vështroi përreth — askush. Në majë të gishtave iu afrua dhomëzës së portierit, zbriti poshtë dy shkallare dhe e thirri portierin me zë të dobët. „Ashtu është, s'është në shtëpi! Diku afër, megjithatë, në oborr, sepse dera është hapur krejt“. U hodh si rrufe mbi sëpatën (ishte sëpatë) dhe e nxori nga poshtë stolit, ku ishte midis dy kërcuj druri; aty për aty, pa dalë, e vari në lak, i futi të dyja duart në xhepa dhe doli nga dhomëza e portierit; askush nuk e vuri re! „Po s'më ndihmoi mendja, më ndihmoi djalli!“ — mendoi ai, duke buzëqeshur çuditshëm. Ky rast i dha zemër jashtëzakonisht.

Ecte rrugës ngadalë e *shtruar*, pa nxituar, që të mos ngjallte ndonjë dyshim. Pak i shikonte kalimtarët, madje përpiqej të mos u shikonte fare fytyrat dhe të binte sa më pak në sy. Këtu iu kujtua kapela. „O Zot! Edhe para kisha pardje, e s'mund ta ndërroja me një kasketë!“ Një mallkim i shpërtheu nga shpirti.

Kur hodhi rastësisht një sy brenda një dyqani, pa se atje, në orën e murit, ishte tashmë shtatë e dhjetë. Duhej edhe të nxitonte, edhe në të njëjtën kohë të bënte një rrotullim: t'i afrohej ndërtesës nga ana tjetër, duke i rënë përqark...

Më parë, kur i ndodhte t'i përfytyronte të gjitha këto, mendonte ndonjëherë se do të kishte shumë frikë. Por tani nuk kishte shumë frikë, madje nuk kishte fare frikë. E mbanin të zënë në atë

çast madje ca mendime të huaja, por të gjitha për pak kohë. Duke kaluar pranë Kopshtit të Jusupovit,[62] u zhyt madje shumë në mendimin për ndërtimin e shatërvanëve të lartë dhe se sa mirë do ta freskonin ajrin në të gjitha sheshet. Pak nga pak u bind se, po ta zgjeroje Kopshtin e Verës mbi gjithë Fushën e Marsit dhe madje ta bashkoje me kopshtin e Pallatit Mihajllovski,[63] do të ishte një gjë e shkëlqyer dhe shumë e dobishme për qytetin. Këtu e interesoi befas: pse pikërisht, në të gjitha qytetet e mëdha, njeriu, jo vetëm nga nevoja, por disi në mënyrë të veçantë, është i prirur të jetojë e të vendoset pikërisht në ato pjesë të qytetit ku s'ka as kopshte, as shatërvanë, ku ka baltë e qelbësirë e llojlloj ndyrësirash. Këtu iu kujtuan shëtitjet e tij nëpër Sheshin Sennaja, dhe për një minutë erdhi në vete. „Ç'marrëzi, — mendoi ai. — Jo, më mirë të mos mendoj fare për asgjë!“

„Kështu, me siguri, ata që i çojnë për ekzekutim u ngjiten me mendime të gjitha sendeve që u dalin përpara rrugës“, — i shkrepi në kokë, por vetëm i shkrepi si rrufe; ai vetë e shoi sa më shpejt këtë mendim... Por ja, tashmë është afër, ja ndërtesa, ja porta. Diku ora ra befas një goditje. „Ç'është kjo, mos është shtatë e gjysmë? S'mund të jetë, me siguri shkon përpara!“

Për fat të tij, në portë kaloi përsëri pa ngatërresa. Jo vetëm kaq, por, si me qëllim, pikërisht në atë çast, mu para tij hyri në portë një qerre e madhe me bar, që e mbuloi krejt gjatë gjithë kohës sa ai kaloi nën portë, dhe sapo qerrja doli nga porta në oborr, ai rrëshqiti sa hap e mbyll sytë djathtas. Atje, nga ana tjetër e qerres, dëgjohej se bërtisnin e grindeshin disa zëra, por askush s'e vuri re dhe askush s'i doli përpara. Shumë dritare që shihnin nga ky oborr i madh katror ishin të hapura në atë minutë, por

[62] Kopshti i Jusupovit: park publik në rrugën Sadovaja, jo larg Sheshit Sennaja.

[63] Kopshti i Verës, Fusha e Marsit dhe kopshti i Pallatit Mihajllovski: tri hapësira të gjelbra pranë njëra-tjetrës në qendër të Petersburgut.

ai nuk e ngriti kokën — s'kishte fuqi. Shkallët për te plaka ishin afër, menjëherë nga porta djathtas. Ishte tashmë në shkallë...

Pasi mori frymë dhe shtrëngoi me dorë zemrën që i trokiste, dhe aty për aty, pasi e preku e e ndreqi edhe një herë sëpatën, filloi të ngjitej me kujdes e ngadalë nëpër shkallë, duke dëgjuar çdo minutë. Por edhe shkallët në atë kohë ishin krejt bosh; të gjitha dyert ishin të mbyllura; s'i doli përpara askush. Në katin e dytë, një banesë bosh ishte, vërtet, e hapur krejt, dhe në të punonin ca bojaxhinj, por ata as që e vështruan. U ndal, mendoi dhe vazhdoi më tej. „Natyrisht, do të ishte më mirë sikur ata të mos ishin fare këtu, por... mbi ta janë edhe dy kate".

Por ja edhe kati i katërt, ja dera, ja banesa përballë; ajo, bosh. Në katin e tretë, sipas të gjitha shenjave, banesa që ndodhet mu nën atë të plakës ishte gjithashtu bosh: kartëvizita, e mbërthyer në derë me gozhdë të vogla, ishte hequr — ishin shpërngulur!.. Po i zihej fryma. Për një çast i kaloi në mendje mendimi: „Mos të iki?" Por nuk i dha vetes përgjigje dhe filloi të dëgjonte në banesën e plakës: qetësi vdekjeje. Pastaj dëgjoi edhe një herë poshtë nga shkallët, dëgjoi gjatë, me vëmendje... Pastaj vështroi përreth për herë të fundit, u mblodh, u ndreq dhe e provoi edhe një herë sëpatën në lak. „A mos jam i zbehtë... shumë? — mendonte ai, — mos jam në ndonjë trazim të veçantë? Ajo është mosbesuese... A të pres edhe pak... derisa të më pushojë zemra?.."

Por zemra nuk pushonte. Përkundrazi, si me qëllim, rrihte më fort, më fort, më fort... Nuk duroi dot, e zgjati ngadalë dorën drejt zilës dhe i ra. Pas gjysmë minute i ra edhe një herë, më fort.

Asnjë përgjigje. T'i binte ziles kot s'kishte kuptim, e as nuk i shkonte. Plaka, natyrisht, ishte në shtëpi, por ishte dyshuese dhe vetëm. Ai i njihte pjesërisht zakonet e saj... dhe edhe një herë e mbështeti veshin fort pas derës. A ishin shqisat e tij kaq të mprehta (gjë që përgjithësisht është e vështirë të supozohet), apo vërtet dëgjohej shumë, por befas dalloi si një fështërimë të kujdesshme dore te doreza e bravës dhe si një fështërimë fustani

pas vetë derës. Dikush qëndronte pa u ndier mu te brava dhe, ashtu si ai këtu, jashtë, dëgjonte, i fshehur nga brenda dhe, me sa dukej, edhe ai me veshin të mbështetur pas derës...

Ai lëvizi qëllimisht dhe mërmëriti diçka pak më fort, që të mos e jepte veten se po fshihej; pastaj i ra ziles për herë të tretë, por ngadalë, me qetësi e pa asnjë padurim. Kur e kujtonte këtë më pas, me gjallëri, qartë, — kjo minutë iu ngulit në shpirt për-gjithmonë, — nuk mund ta kuptonte nga e kishte marrë gjithë atë dinakëri, aq më tepër që mendja i errësohej si për çaste, kurse trupin e tij pothuajse nuk e ndiente fare mbi vete... Një çast më vonë u dëgjua që po hiqnin shulin.

Pjesa e parë — VII

Dera, si edhe atëherë, u hap sa një të çarë fare të vogël, dhe përsëri dy vështrime të mprehta e mosbesuese iu ngulën nga errësira. Këtu Raskolnikovi e humbi toruan dhe gati bëri një gabim të rëndë.

Nga frika se plaka do të trembej që ishin vetëm dhe pa shpresë se pamja e tij do ta qetësonte, kapi derën dhe e tërhoqi nga vetja, që plakës të mos i shkonte ndër mend ta mbyllte përsëri. Kur e pa këtë, ajo nuk e tërhoqi derën nga vetja, por as nuk e lëshoi dorezën e bravës, kështu që ai gati e nxori atë, bashkë me derën, në shkallë. Po kur pa se ajo qëndronte tërthor në derë dhe nuk e linte të kalonte, eci drejt mbi të. Ajo u hodh mbrapa e trembur, desh të thoshte diçka, por sikur s'mundi dhe e shikonte me sy të zgurdulluar.

— Mirëmbrëma, Aljona Ivanovna, — filloi ai sa më shkujdesur që mundi, por zëri nuk iu bind, iu këput e iu drodh, — ju solla... një send... po ja, më mirë të shkojmë këtu... në dritë... — Dhe, duke e lënë, hyri drejt, pa ftesë, në dhomë. Plaka vrapoi pas tij; iu zgjidh gjuha.

— O Zot! Po ç'doni?.. Kush jeni? Ç'urdhëroni?

— Na falni, Aljona Ivanovna... jam i njohuri juaj... Raskolnikov... ja, ju solla pengun, që ju premtova ditët e shkuara... — Dhe ia zgjaste pengun.

Plaka i hodhi një sy pengut, por menjëherë ia nguli sytë drejt në sy mysafirit të paftuar. Shikonte me vëmendje, me ligësi e me

mosbesim. Kaloi rreth një minutë; atij iu duk madje se në sytë e saj kishte diçka si tallje, sikur ajo t'i kishte marrë me mend të gjitha. Ndiente se po e humbte toruan, se pothuajse kishte frikë, aq frikë, sa i dukej se, po ta shikonte ajo kështu, pa thënë asnjë fjalë edhe nja gjysmë minute, do t'i ikte.

— Po pse më shikoni kështu, sikur s'më njohët? — tha ai befas, edhe ai me ligësi. — Po deshët, merreni, përndryshe do të shkoj te të tjerë, s'kam kohë.

As që e kishte menduar ta thoshte këtë, por ashtu, i doli vetvetiu.

Plaka erdhi në vete, dhe toni i vendosur i mysafirit, me sa dukej, i dha zemër.

— Po ç'ke kështu, biro, kaq befas... ç'është kjo? — pyeti ajo, duke vështruar pengun.

— Një kuti cigaresh prej argjendi: jua thashë herën e kaluar.

Ajo zgjati dorën.

— Po ç'keni që jeni kaq i zbehtë? Ja, edhe duart ju dridhen! Mos jeni larë në lumë, biro?

— Ethe, — u përgjigj ai prerë. — Pa dashur bëhesh i zbehtë... kur s'ke ç'të hash, — shtoi ai, duke i nxjerrë fjalët me zor. Forcat po e linin përsëri. Por përgjigjja iu duk e besueshme; plaka e mori pengun.

— Ç'është kjo? — pyeti ajo, duke e vështruar edhe një herë me ngulm Raskolnikovin e duke e peshuar pengun në dorë.

— Një send... kuti cigaresh... prej argjendi... shikojeni.

— Po, ç'e di, sikur s'është prej argjendi... Shih si e paska mbështjellë.

Duke u përpjekur të zgjidhte spangon dhe duke u kthyer nga dritarja, nga drita (të gjitha dritaret i kishte të mbyllura, megjithë mbytjen), e la krejt për disa sekonda dhe i ktheu shpinën. Ai zbërtheu palton dhe e liroi sëpatën nga laku, por ende s'e nxori krejt, vetëm e mbante me dorën e djathtë nën rroba. Duart i ishin tmerrësisht të dobëta; e dëgjonte vetë si i mpiheshin e i drurëzo-

heshin gjithnjë e më shumë me çdo çast. Kishte frikë se do ta lëshonte e do ta rrëzonte sëpatën... befas sikur iu morën mendtë.

— Po ç'paska mbështjellë këtu! — thirri me bezdi plaka dhe lëvizi drejt tij.

S'mund të humbiste më asnjë çast. E nxori krejt sëpatën, e ngriti me të dyja duart, mezi duke e ndier veten, dhe pothuajse pa mundim, pothuajse mekanikisht, ia lëshoi në kokë me kurrizin e sëpatës. Forcë sikur s'kishte fare në të atë çast. Por sapo e lëshoi njëherë sëpatën, aty lindi në të forca.

Plaka, si gjithmonë, ishte kokëzbuluar. Flokët e saj të çelët e të thinjur, të rrallë, të lyer si zakonisht trashë me vaj, ishin thurur në një gërshetë të hollë si bisht miu dhe ishin mbledhur nën një copë krehri prej briri, që i dilte në zverk. Goditja i ra mu në majë të kokës, gjë që e lehtësoi shtati i saj i vogël. Ajo lëshoi një britmë, por shumë të dobët, dhe befas u ul e tëra përdhe, ndonëse arriti t'i ngrinte të dyja duart te koka. Në njërën dorë vazhdonte ende ta mbante „pengun". Atëherë ai e goditi me gjithë fuqinë edhe një herë e edhe një herë, gjithnjë me kurrizin e sëpatës dhe gjithnjë në majë të kokës. Gjaku shpërtheu si nga një gotë e përmbysur, dhe trupi u rrëzua në shpinë. Ai u tërhoq mbrapa, e la të binte dhe menjëherë u përkul mbi fytyrën e saj; ajo ishte tashmë e vdekur. Sytë i kishte të zgurdulluar, sikur donin t'i dilnin jashtë, kurse balli dhe gjithë fytyra i ishin rrudhur e shtrembëruar nga një spazmë.

E vuri sëpatën përdhe, pranë së vdekurës, dhe menjëherë i futi dorën në xhep, duke u përpjekur të mos përlyhej me gjakun që rridhte, — pikërisht në atë xhepin e djathtë, nga i cili ajo i kishte nxjerrë çelësat herën e kaluar. Ishte plotësisht në vete, errësime e marramendje nuk kishte më, por duart ende i dridheshin. I kujtohej më vonë se ishte madje shumë i vëmendshëm, i kujdesshëm, përpiqej gjithë kohën të mos ndotej... Çelësat i nxori menjëherë; të gjithë, si edhe atëherë, ishin në një tufë, në një rreth çeliku. Menjëherë vrapoi me ta në dhomën e gjumit.

Ishte një dhomë shumë e vogël, me një kuti të madhe xhami plot ikona. Te muri tjetër ishte një shtrat i madh, shumë i pastër, me një jorgan mëndafshi me pambuk, të qepur me copa të vogla. Te muri i tretë ishte komoja. Çudi: sapo filloi t'i provonte çelësat te komoja, sapo dëgjoi tringëllimën e tyre, sikur i kaloi një spazmë nëpër trup. Befas i erdhi përsëri dëshira t'i linte të gjitha e të ikte. Por kjo zgjati vetëm një çast; të ikte ishte vonë. Madje buzëqeshi me veten, kur befas një tjetër mendim shqetësues i ra në kokë. Befas iu duk se plaka, ndoshta, ishte ende gjallë dhe mund të vinte ende në vete. I la çelësat dhe komonë, vrapoi mbrapsht te trupi, rrëmbeu sëpatën dhe e ngriti edhe një herë mbi plakën, por nuk e lëshoi. S'kishte dyshim se ishte e vdekur. Duke u përkulur e duke e shqyrtuar përsëri më nga afër, pa qartë se kafka ishte copëtuar dhe madje ishte shtrembëruar pak mënjanë. Desh ta prekte me gisht, por e tërhoqi dorën; edhe pa këtë dukej. Gjaku ndërkaq kishte bërë tashmë një pellg të tërë. Befas i vuri re në qafë një spango, e tërhoqi, por spangoja ishte e fortë dhe s'këputej; për më tepër, ishte njomur me gjak. Provoi ta nxirrte ashtu, nga gjiri, por diçka pengonte, kishte ngecur. Me padurim ngriti përsëri sëpatën, për ta prerë spangon aty, mbi trup, nga sipër, por nuk guxoi, dhe me mundim, duke përlyer duart e sëpatën, pas dy minutash rropatjeje, e preu spangon pa e prekur trupin me sëpatë dhe e hoqi; nuk ishte gabuar — një qese parash. Në spango ishin dy kryqe, njëri prej selvie e tjetri prej bakri, dhe, përveç kësaj, një ikonë e vogël prej smalti; dhe po aty, bashkë me to, varej një qese e vogël prej kamoshi, e yndyrosur, me një rreth çeliku e me një unazë. Qesja ishte mbushur shumë plot; Raskolnikovi e futi në xhep pa e parë, kryqet ia hodhi plakës mbi gjoks dhe, duke marrë këtë herë me vete edhe sëpatën, u hodh mbrapsht në dhomën e gjumit.

Nxitonte tmerrësisht, rrëmbeu çelësat dhe filloi përsëri të rropatej me ta. Por disi gjithçka i dilte keq: nuk futeshin në brava. Jo se i dridheshin aq shumë duart, por gabonte vazhdimisht: sheh,

për shembull, se çelësi s'është ai, s'i bën, e prapë e fut. Befas iu kujtua dhe e kuptoi se ky çelës i madh, me dhëmbëza, që varej aty bashkë me të tjerët e vegjël, patjetër s'duhej të ishte fare i komosë (siç i kishte shkuar ndër mend edhe herën e kaluar), por i ndonjë arke, dhe se pikërisht në atë arkë, ndoshta, ishin fshehur të gjitha. E la komonë dhe menjëherë u fut nën shtrat, duke e ditur se plakat zakonisht i mbajnë arkat nën shtrat. Ashtu ishte: qëndronte një arkë e konsiderueshme, më shumë se një arshin[64] e gjatë, me kapak të harkuar, e veshur me lëkurë të kuqe maroke e me gozhdë të vogla çeliku të ngulura në të. Çelësi me dhëmbëza i shkoi mu dhe e hapi. Sipër, nën një çarçaf të bardhë, ishte një gëzof i shkurtër prej lepuri, i veshur me stof të kuq; nën të ishte një fustan mëndafshi, pastaj një shall, dhe më thellë, me sa dukej, ishin vetëm lecka. Para së gjithash filloi t'i fshinte në stofin e kuq duart e përlyera me gjak. „E kuqe, pra mbi të kuqen gjaku bie më pak në sy“, — arsyetoi ai, dhe befas erdhi në vete: „O Zot! Mos po më lajthitet mendja?“ — mendoi i tmerruar.

Por sapo i lëvizi ato lecka, befas, nga poshtë gëzofit, rrëshqiti një orë ari. U hodh t'i kthente të gjitha përmbys. Vërtet, midis leckave ishin përzier sende ari — me siguri të gjitha pengje, të shpenguara e të pashpenguara, — byzylykë, zinxhirë, vathë, karfica e të tjera. Disa ishin në kuti, të tjerat thjesht të mbështjella me letër gazete, por me kujdes e me rregull, me fletë të dyfishta, dhe të lidhura përreth me shirita. Pa humbur asnjë çast, filloi t'i mbushte me to xhepat e pantallonave e të palltos, pa i zgjedhur e pa i hapur pakot e kutitë; por nuk arriti të merrte shumë...

Befas iu duk se në dhomën ku ishte plaka po ecte dikush. U ndal dhe ngriu si i vdekur. Por gjithçka ishte qetë, pra, vetëm sa i qe bërë. Befas u dëgjua qartë një britmë e lehtë, ose sikur dikush rënkoi ngadalë e me ndërprerje dhe heshti. Pastaj përsëri qetësi vdekjeje, një a dy minuta. Ai rrinte galiç para sëndukut

[64] Arshin (rus. аршин): njësi e vjetër ruse e gjatësisë, rreth 71 cm.

dhe priste duke marrë frymë me zor, por befas u hodh përpjetë, rrëmbeu sëpatën dhe doli me vrap nga dhoma e gjumit.

Në mes të dhomës qëndronte Lizaveta, me një bohçe të madhe në duar, dhe shikonte e ngrirë motrën e vrarë, e tëra e bardhë si pëlhurë dhe si e paaftë të bërtiste. Kur e pa që doli me vrap, u drodh si gjethe, me një dridhje të imët, dhe nëpër gjithë fytyrën i kaluan spazma; ngriti pak dorën, hapi gojën, por prapëseprapë nuk bërtiti dhe ngadalë, me shpinë, filloi të tërhiqej prej tij drejt qoshes, duke e shikuar me ngulm, drejt e në sy, por gjithnjë pa bërtitur, sikur s'i mjaftonte ajri për të bërtitur. Ai u hodh mbi të me sëpatë; buzët e saj u shtrembëruan aq vajtueshëm, si te fëmijët shumë të vegjël kur fillojnë të trembeshin nga diçka, e shikojnë me ngulm sendin që i tremb dhe bëhen gati të bërtasin. Dhe deri në atë shkallë ishte e thjeshtë, e shtypur dhe e trembur njëherë e përgjithmonë kjo Lizaveta fatkeqe, saqë as dorën nuk e ngriti për të mbrojtur fytyrën, ndonëse kjo ishte lëvizja më e nevojshme e më e natyrshme në atë minutë, sepse sëpata ishte ngritur drejt mbi fytyrën e saj. Ajo vetëm e ngriti fare pak dorën e majtë që kishte të lirë, larg fytyrës, dhe e zgjati ngadalë përpara drejt tij, sikur ta shtynte tutje. Goditja i ra drejt në kafkë, me teh, dhe ia çau përnjëherësh gjithë pjesën e sipërme të ballit, gati deri në majë të kokës. Ajo u rrëzua aty për aty. Raskolnikovi e humbi krejt toruan, rrëmbeu bohçen e saj, e hodhi përsëri dhe vrapoi në paradhomë.

Frika e pushtonte gjithnjë e më shumë, sidomos pas kësaj vrasjeje të dytë, krejt të papritur. Donte të ikte sa më shpejt që andej. Dhe sikur në atë minutë të ishte në gjendje të shihte e të arsyetonte më drejt; sikur vetëm të mund t'i kuptonte të gjitha vështirësitë e gjendjes së tij, gjithë dëshpërimin, gjithë shëmtinë dhe gjithë absurditetin e saj, të kuptonte njëherësh sa vështirësi, e ndoshta edhe krime, i mbeteshin ende për t'i kapërcyer e për t'i kryer, që të shpëtonte prej andej e të arrinte në shtëpi, shumë mundet që do t'i kishte lënë të gjitha dhe do të kishte shkuar

menjëherë vetë të kallëzonte veten, dhe jo nga frika për veten, por vetëm nga tmerri e neveria për atë që kishte bërë. Neveria sidomos ngrihej e rritej në të me çdo minutë. Për asgjë në botë s'do të shkonte tani te sënduku e madje as në dhoma.

Por njëfarë hutimi, madje sikur njëfarë humbjeje në mendime, filloi ta pushtonte pak nga pak: herë-herë sikur harrohej ose, më mirë të themi, harronte kryesoren dhe kapej pas gjërave të vogla. Megjithatë, kur hodhi një sy në kuzhinë dhe pa mbi stol një kovë gjysmë të mbushur me ujë, iu kujtua t'i lante duart dhe sëpatën. Duart i kishte me gjak dhe i ngjiteshin. Sëpatën e futi drejt me teh në ujë, rrëmbeu një copë sapun që ishte në dritare, në një pjatëz të plasaritur, dhe filloi t'i lante duart drejt në kovë. Pasi i lau, nxori edhe sëpatën, lau hekurin dhe për një kohë të gjatë, nja tri minuta, lau drurin, aty ku ishte përgjakur, duke e provuar gjakun madje edhe me sapun. Pastaj fshiu gjithçka me të brendshmet që po thaheshin aty në një tel të tendosur nëpër kuzhinë, dhe pastaj e shqyrtoi gjatë, me vëmendje, sëpatën pranë dritares. Gjurmë nuk kishin mbetur, vetëm bishti ishte ende i lagur. E futi me kujdes sëpatën në lak, nën pallto. Pastaj, aq sa e lejonte drita në kuzhinën e zymtë, i shqyrtoi palton, pantallonat, çizmet. Nga jashtë, në shikim të parë, sikur s'kishte asgjë; vetëm në çizme kishte njolla. Njomi një leckë dhe i fshiu çizmet. E dinte, megjithatë, se po shikonte keq, se ndoshta kishte diçka që të binte në sy e që ai s'e vinte re. Qëndroi i menduar në mes të dhomës. Një mendim i mundimshëm, i errët, ngrihej në të, — mendimi se po çmendej dhe se në këtë minutë s'ishte në gjendje as të arsyetonte, as ta mbronte veten, se ndoshta s'duhej bërë fare ajo që po bënte tani... „O Zot! Duhet të iki, të iki!“ — mërmëriti ai dhe u hodh në paradhomë. Por këtu e priste një tmerr të cilin, natyrisht, ende s'e kishte provuar asnjëherë.

Qëndronte, shikonte dhe nuk u besonte syve: dera, dera e jashtme, nga paradhoma në shkallë, po ajo ku i kishte rënë ziles pak më parë e nga kishte hyrë, ishte e pambyllur, madje e hapur

një pëllëmbë të tërë: as bravë, as shul, gjatë gjithë kohës, gjatë gjithë kësaj kohe! Plaka nuk e kishte mbyllur pas tij, ndoshta nga kujdesi. Po o Zot! E kishte parë pastaj Lizavetën! Dhe si mundi, si mundi të mos e merrte me mend se ajo kishte hyrë nga diku! Jo përmes murit.

U hodh te dera dhe vuri shulin.

„Por jo, përsëri jo ashtu! Duhet të iki, të iki...“

Hoqi shulin, hapi derën dhe filloi të dëgjonte nga shkallët.

Dëgjoi gjatë. Diku larg, poshtë, ndoshta nën portë, dy zëra bërtisnin fort e me zë të hollë, grindeshin e shaheshin. „Ç'kanë ata?..“ Priste me durim. Më në fund gjithçka pushoi përnjëherësh, si e prerë me thikë; ishin shpërndarë. Ai desh të dilte, por befas një kat më poshtë u hap me zhurmë një derë drejt shkallëve, dhe dikush filloi të zbriste, duke kënduar nën zë ndonjë melodi. „Pse bëjnë kaq zhurmë të gjithë!“ — i shkrepi në kokë. E mbylli përsëri derën pas vetes dhe priti. Më në fund gjithçka heshti, asnjë shpirt. Kishte bërë tashmë një hap në shkallë, kur befas u dëgjuan përsëri ca hapa të rinj.

Këto hapa u dëgjuan shumë larg, ende mu në fillim të shkallëve, por ai e mbante mend shumë mirë e qartë se qysh nga tingulli i parë, qysh atëherë, kishte filluar të dyshonte, për ndonjë arsye, se ato patjetër po vinin *këtu*, në katin e katërt, te plaka. Pse? A ishin tingujt kaq të veçantë, kaq kuptimplotë? Hapat ishin të rëndë, të njëtrajtshëm, të pangutur. Ja, *ai* e kaloi katin e parë, ja u ngjit edhe më; gjithnjë e më qartë e më qartë! U dëgjua gulçimi i rëndë i atij që po ngjitej. Ja, filloi edhe kati i tretë... Këtu! Dhe befas iu duk se ishte ngurosur, se ishte si në ëndërr, kur sheh që të ndjekin, janë afër, duan të të vrasin, kurse ti sikur ke zënë rrënjë në vend e s'mund të lëvizësh as duart.

Dhe më në fund, kur mysafiri kishte filluar tashmë të ngjitej në katin e katërt, vetëm atëherë u përmend i tëri befas dhe arriti megjithatë të rrëshqiste shpejt e me shkathtësi mbrapsht nga hyrja në banesë dhe të mbyllte derën pas vetes. Pastaj kapi shulin

dhe ngadalë, pa zhurmë, e futi grremçin në unazë. Instinkti e ndihmonte. Kur mbaroi gjithçka, u fsheh pa marrë frymë, mu pranë derës. Mysafiri i paftuar ishte gjithashtu te dera. Qëndronin tani përballë njëri-tjetrit, si pak më parë ai me plakën, kur dera i ndante dhe ai dëgjonte.

Mysafiri mori frymë rëndë disa herë. „I trashë dhe i madh, me siguri“, — mendoi Raskolnikovi, duke shtrënguar sëpatën në dorë. Vërtet, sikur të gjitha këto t'i shihte në ëndërr. Mysafiri kapi zilen dhe i ra fort.

Sapo tringëlliu tingulli prej teneqeje i zilës, befas sikur iu bë se në dhomë diçka lëvizi. Për disa sekonda madje dëgjoi seriozisht. I panjohuri i ra ziles edhe një herë, priti edhe pak dhe befas, me padurim, filloi ta tundte me gjithë fuqinë dorezën e derës. I tmerruar shikonte Raskolnikovi grremçin e shulit që kërcente në unazë dhe priste me një frikë të topitur se ja, ja, shuli do të dilte. Vërtet, kjo dukej e mundur: aq fort e tundnin. I shkoi ndër mend ta mbante shulin me dorë, por *a*i mund ta merrte me mend. Koka sikur po fillonte t'i vinte rrotull përsëri. „Ja, do të bie!“ — i shkrepi në mendje, por i panjohuri filloi të fliste, dhe ai erdhi menjëherë në vete.

— Po ç'kanë atje, gërhasin, apo i ka mbytur ndokush? Të trrrimallkuar! — gjëmoi ai si nga një fuçi. — Hej, Aljona Ivanovna, shtrigë plakë! Lizaveta Ivanovna, bukuroshe e papërshkrueshme! Hapni! Uh, të trimallkuara, flenë, apo ç'kanë?

Dhe përsëri, i tërbuar, i ra ziles nja dhjetë herë rresht, me sa fuqi kishte. Natyrisht, ky ishte njeri që urdhëronte dhe që e kishte këtë shtëpi si të tijën.

Pikërisht në atë minutë u dëgjuan befas, jo larg në shkallë, ca hapa të vegjël, të nxituar. Po afrohej edhe dikush tjetër. Raskolnikovi në fillim as nuk i dëgjoi.

— Mos vallë s'ka njeri? — thirri me zë të kumbueshëm e të gëzuar i sapoardhuri, duke iu drejtuar drejtpërdrejt vizitorit të parë, që vazhdonte ende t'i binte ziles. — Mirëmbrëma, Koh!

„Nga zëri, duhet të jetë shumë i ri“, — mendoi befas Raskolnikovi.

— Po djalli e di, gati e theva bravën, — u përgjigj Kohu. — Po ju nga më njihni?

— Ja tani! Pardje, në „Gambrinus“,[65] tri lojëra rresht jua mora në bilardo!

— A-a-a...

— Po s'paskan qenë? E çuditshme. Budallallëk i tmerrshëm, megjithatë. Ku mund të ketë shkuar plaka? Kam punë.

— Edhe unë kam punë, o mik!

— Hë, ç'të bëjmë? Pra, mbrapsht. E-eh! E unë që mendoja të gjeja para! — thirri djaloshi.

— Natyrisht, mbrapsht, po pse të caktonte orë? Vetë ajo, shtriga, ma caktoi orën. Për mua është rrugë e gjatë. Po ku dreqin të shkojë e të vërdallet, s'e kuptoj? Gjithë vitin rri shtriga, mykur, këmbët i dhembin, e tani befas paska dalë shëtitje!

— Mos ta pyesim portierin?

— Për çfarë?

— Ku shkoi dhe kur do të kthehet?

— Hm... dreqi... ta pyesim... Po ajo s'shkon kurrë gjëkundi... — dhe e tundi edhe një herë dorezën e bravës. — Dreqi e mori, s'kemi ç'të bëjmë, po ikim!

— Prisni! — thirri befas djaloshi, — shikoni: e shihni si largohet dera, po ta tundësh?

— Hë?

— Do të thotë se s'është mbyllur me kyç, po me shul, me grremç domethënë! E dëgjoni si tringëllon shuli?

— Hë?

— Po si s'e kuptoni? Do të thotë se ndonjëra prej tyre është në shtëpi. Sikur të kishin ikur të gjitha, do ta kishin mbyllur nga jashtë me kyç, e jo me shul nga brenda. Kurse këtu, — e

[65] „Gambrinus“: emër i përhapur birrarish, sipas Gambrinusit, mbretit legjendar që sipas gojëdhënave shpiku birrën.

dëgjoni si tringëllon shuli? Dhe që ta mbyllësh derën me shul nga brenda, duhet të jesh në shtëpi, e kuptoni? Pra, rrinë në shtëpi, po s'hapin!

— Ba! Po vërtet! — thirri Kohu i habitur. — Po ç'kanë atje! — Dhe filloi ta tundte derën si i tërbuar.

— Prisni! — thirri përsëri djaloshi, — mos e tundni! Këtu diçka s'shkon... ju i ratë ziles, e tundët — s'hapin; pra, ose të dyja kanë rënë të fikëta, ose...

— Ose çfarë?

— Ja çfarë: të shkojmë të thërrasim portierin; le t'i zgjojë ai vetë.

— Ashtu! — Të dy u nisën poshtë.

— Prisni! Rrini ju këtu, kurse unë do të vrapoj poshtë për portierin.

— Pse të rri?

— E kush e di ç'mund të ndodhë?..

— Mirë, pra...

— Unë po përgatitem të bëhem hetues gjyqësor! Këtu është e qartë, e qqqartë që diçka s'shkon! — thirri me zjarr djaloshi dhe u nis me vrap poshtë nëpër shkallë.

Kohu mbeti, e lëvizi edhe një herë ngadalë zilen, dhe ajo tringëlliu një goditje; pastaj ngadalë, sikur po mendonte e po shqyrtonte, filloi ta lëvizte dorezën e derës, duke e tërhequr e duke e lëshuar, që të bindej edhe një herë se ishte mbyllur vetëm me shul. Pastaj, duke gulçuar, u përkul dhe filloi të shikonte nga vrima e çelësit; por në të ishte çelësi nga brenda, dhe, pra, s'mund të shihej asgjë.

Raskolnikovi qëndronte dhe shtrëngonte sëpatën. Ishte si në kllapi. Madje po përgatitej të përleshej me ta, kur të hynin. Kur trokisnin e merreshin vesh, disa herë i erdhi befas mendimi t'i jepte fund gjithçkaje njëherësh dhe t'u thërriste nga pas derës. Herë-herë i vinte të fillonte t'i shante, t'i ngacmonte, derisa të

mos e kishin hapur. „Të paktën sa më shpejt!“ — i shkrepi në kokë.

— Po ky, dreqi...

Koha kalonte, një minutë, një tjetër — s'vinte njeri. Kohu filloi të lëvizte.

— Po dreqi!.. — thirri ai befas dhe, me padurim, duke e lënë rojën, u nis edhe ai poshtë, duke nxituar e duke trokitur me çizme nëpër shkallë. Hapat u shuan.

— O Zot, ç'të bëj!

Raskolnikovi hoqi shulin, e hapi pak derën — s'dëgjohej asgjë, dhe befas, krejt pa menduar më, doli, e mbylli derën pas vetes sa më fort që mundi dhe u hodh poshtë.

Kishte zbritur tashmë tri radhë shkallësh, kur befas u dëgjua një zhurmë e fortë më poshtë, — ku të futej! S'kishte ku të fshihej. Vrapoi mbrapsht, përsëri drejt banesës.

— Hej, djall, dreq! Kape!

Me britma doli me vrull dikush poshtë nga ndonjë banesë dhe jo që vrapoi, por sikur ra poshtë nëpër shkallë, duke bërtitur me sa i hante fyti:

— Mitka![66] Mitka! Mitka! Mitka! Mitka! Të marrtë dreqi-i-i!

Britma përfundoi me një ciklimë; tingujt e fundit u dëgjuan tashmë në oborr; gjithçka heshti. Por po në atë çast disa njerëz, që flisnin me zë të lartë e shpejt-shpejt, filluan të ngjiteshin me zhurmë nëpër shkallë. Ishin tre a katër. Ai dalloi zërin e kumbueshëm të djaloshit. „Ata janë!“

Në dëshpërim të plotë u nis drejt përballë tyre: ç'të bëhet, le të bëhet! Po ta ndalnin, gjithçka mbaroi; po ta linin të kalonte, prapë gjithçka mbaroi: do ta mbanin mend. Po afroheshin tashmë; midis tyre mbetej vetëm një radhë shkallësh — dhe befas shpëtimi! Disa shkallare larg tij, djathtas, një banesë bosh dhe e hapur krejt, po ajo banesë e katit të dytë, ku po lyenin punëtorët, kurse tani, si me qëllim, kishin ikur. Ata ishin, me siguri, që sapo

[66] Mitka: formë e shkurtër e emrit Dmitri.

kishin dalë me vrap me ato britma. Dyshemetë sapo ishin lyer, në mes të dhomës ishin një vozë e vogël dhe një enë balte me bojë e me furçë. Sa hap e mbyll sytë rrëshqiti nga dera e hapur dhe u fsheh pas murit, dhe ishte koha: ata qëndronin tashmë mu në sheshpushim. Pastaj u kthyen lart dhe kaluan pranë, për në katin e katërt, duke folur me zë të lartë. Ai priti, doli në majë të gishtave dhe vrapoi poshtë.

Askush në shkallë! As nën portë. Kaloi shpejt nën portë dhe u kthye majtas nëpër rrugë.

E dinte shumë mirë, e dinte jashtëzakonisht mirë se ata, në këtë çast, ishin tashmë në banesë, se ishin habitur shumë kur e kishin parë të hapur, ndërsa pak më parë kishte qenë e mbyllur, se po shikonin tashmë trupat dhe se s'do të kalonte më shumë se një minutë dhe do ta merrnin me mend e do ta kuptonin plotësisht se këtu sapo kishte qenë vrasësi dhe se kishte arritur të fshihej diku, të rrëshqiste pranë tyre, të ikte; do ta merrnin me mend, ndoshta, edhe se ai kishte ndenjur në banesën bosh, ndërsa ata kalonin lart. E ndërkaq, në asnjë mënyrë nuk guxonte ta shpejtonte shumë hapin, ndonëse deri te kthesa e parë mbeteshin nja njëqind hapa. „A të rrëshqas në ndonjë portë e të pres diku në ndonjë shkallë të panjohur? Jo, e keqe! Po a ta hedh diku sëpatën? A të marr një karrocë? E keqe! e keqe!“

Më në fund ja edhe rrugica; u fut në të gjysmë i vdekur; këtu ishte tashmë gjysmë i shpëtuar dhe e kuptonte këtë: më pak dyshime, e për më tepër këtu qarkullonte shumë popull, dhe ai humbiste në të si një kokërr rëre. Por të gjitha këto mundime e kishin rraskapitur aq shumë, sa mezi lëvizte. Djersa i rridhte pika-pika; qafa i ishte lagur e tëra. „Shih si qenka bërë tapë!“ — i thirri dikush, kur doli te kanali.

Tani nuk e mbante mend mirë veten; sa më tej, aq më keq. E mbante mend, megjithatë, si befas, kur doli te kanali, u tremb se kishte pak njerëz dhe se këtu binte më shumë në sy, dhe desh të kthehej mbrapsht në rrugicë. Megjithëse gati po binte, prapë-

seprapë bëri një rrotullim dhe arriti në shtëpi nga një anë krejt tjetër.

Jo plotësisht në vete kaloi edhe nën portën e shtëpisë së tij; të paktën kishte dalë tashmë në shkallë dhe vetëm atëherë iu kujtua sëpata. E ndërkaq e priste një detyrë shumë e rëndësishme: ta vinte në vend dhe sa më pa u vënë re. Natyrisht, ai s'ishte më në gjendje ta kuptonte se ndoshta do të ishte shumë më mirë të mos e vinte fare sëpatën në vendin e mëparshëm, por ta hidhte, qoftë edhe më vonë, diku në ndonjë oborr të huaj.

Por gjithçka shkoi mbarë. Dera e dhomëzës së portierit ishte e mbyllur, por jo me kyç, pra kishte shumë gjasa që portieri të ishte brenda. Por deri në atë shkallë e kishte humbur aftësinë për të kuptuar ndonjë gjë, sa iu afrua drejt dhomëzës së portierit dhe e hapi. Sikur portieri ta pyeste: „ç'do?“ — ai, ndoshta, do t'ia jepte drejt e sëpatën në dorë. Por portieri përsëri nuk ishte aty, dhe ai arriti ta vinte sëpatën në vendin e mëparshëm nën stol; madje e mbuloi me kërcu si më parë. Askënd, asnjë shpirt, nuk takoi pastaj deri në dhomën e tij; dera e së zonjës së shtëpisë ishte e mbyllur. Kur hyri te vetja, u hodh mbi divan, ashtu siç ishte. Nuk flinte, por ishte në harresë. Sikur të hynte dikush atëherë në dhomën e tij, do të hidhej menjëherë përpjetë e do të bërtiste. Copëza e grimca mendimesh i gëlonin në kokë; por asnjërin s'mund ta kapte, te asnjëri s'mund të ndalej, megjithë përpjekjet...

Pjesa e dytë — I

Kështu ndenji shtrirë shumë gjatë. Ndodhte sikur zgjohej, dhe në ato minuta vinte re se kishte kohë që ishte natë, por t'i ngrihej nuk i shkonte ndër mend. Më në fund vuri re se ishte tashmë dritë si ditën. Rrinte shtrirë në divan në shpinë, ende i shtangur nga harresa e mëparshme. Deri te ai arrinin me forcë ca ulërima të tmerrshme, të dëshpëruara nga rruga, të cilat, megjithatë, i dëgjonte çdo natë nën dritaren e tij, pas orës dy. Pikërisht ato e kishin zgjuar tani. „A! ja, të dehurit po dalin tashmë nga pijetoret, — mendoi ai, — ora ka kaluar dy, — dhe befas u hodh përpjetë, sikur ta kishte shkulur dikush nga divani. — Si! Ka kaluar tashmë ora dy!“ U ul në divan, — dhe atëherë i kujtoi të gjitha! Befas, në një çast, i kujtoi të gjitha!

Në çastin e parë mendoi se do të çmendej. Një e ftohtë e tmerrshme e mbërtheu; por e ftohta vinte edhe nga ethet, që i kishin filluar qysh më parë në gjumë. Kurse tani befas e kapi një dridhmë e tillë, sa gati i kërcyen dhëmbët dhe gjithçka në të u drodh. Hapi derën dhe filloi të dëgjonte: në shtëpi të gjithë flinin krejtësisht. Me habi e shikonte veten dhe gjithçka përreth në dhomë dhe nuk kuptonte: si kishte mundur dje, kur hyri, të mos e mbyllte derën me grremç dhe të hidhej mbi divan, jo vetëm pa u zhveshur, por madje me kapelë: ajo ishte rrokullisur dhe ndodhej aty përdhe, pranë jastëkut. „Sikur të hynte dikush, ç'do të mendonte? Që jam i dehur, por...“ U hodh te dritarja. Drita ishte mjaft, dhe ai filloi me nxitim ta shqyrtonte veten, të tërin,

nga koka te këmbët, gjithë rrobat e tij: mos kishte gjurmë? Por kështu nuk bëhej: duke u dridhur nga ethet, filloi të zhvishte gjithçka e ta shqyrtonte përsëri nga të gjitha anët. I ktheu të gjitha përmbys, deri në fijen e fundit e në copëzën e fundit, dhe, pa i besuar vetes, e përsëriti kontrollin nja tri herë. Por s'kishte asgjë, me sa dukej, asnjë gjurmë; vetëm aty ku pantallonat ishin shqyer poshtë e vareshin si thekë, në këto theka kishin mbetur gjurmë të trasha gjaku të mpiksur. Rrëmbeu thikën e madhe që paloset dhe i preu thekët. Asgjë tjetër, me sa dukej, s'kishte. Befas iu kujtua se qesja dhe sendet që i kishte nxjerrë plakës nga sënduku ishin të gjitha deri tani nëpër xhepat e tij! As që i kishte shkuar ndër mend deri tani t'i nxirrte e t'i fshihte! S'i kishin rënë ndër mend as tani, kur po shqyrtonte rrobat! Ç'është kjo? Sa hap e mbyll sytë u hodh t'i nxirrte e t'i hidhte mbi tryezë. Pasi i nxori të gjitha, madje duke i kthyer xhepat përmbys, për t'u siguruar se mos kishte mbetur ndonjë gjë tjetër, e çoi gjithë këtë grumbull në qoshe. Atje, mu në qoshe, poshtë, në një vend, letra e murit, e shqitur nga muri, ishte shqyer: menjëherë filloi t'i fuste të gjitha në atë vrimë, nën letër: „u futën! Të gjitha larg syve, edhe qesja!“ — mendonte i gëzuar, duke u ngritur pak e duke vështruar me hutim qoshen, vrimën që ishte fryrë edhe më shumë. Befas u drodh i tëri nga tmerri: „O Zot, — pëshpëriste i dëshpëruar, — ç'kam unë? Mos vallë kjo është fshehje? Mos vallë kështu fshihet?“

Vërtet, ai nuk kishte llogaritur për sende; mendonte se do të kishte vetëm para, prandaj s'kishte përgatitur që më parë vend, — „po tani, për çfarë gëzohem tani? — mendonte ai. — Mos vallë kështu fshihet? Me të vërtetë mendja po më lë!“ I rraskapitur u ul në divan, dhe menjëherë një dridhmë e padurueshme e tundi përsëri. Mekanikisht tërhoqi palton e tij të dikurshme dimërore prej studenti, që ishte aty pranë, në karrige, të ngrohtë, por tash-më gati lecka, u mbulua me të, dhe gjumi e kllapia e pushtuan përsëri përnjëherësh. Ra në harresë.

Jo më shumë se pas nja pesë minutash u hodh përsëri përpjetë dhe menjëherë, i tërbuar, u sul përsëri te rrobat e tij. „Si mund të më zinte përsëri gjumi, kur s'është bërë asgjë! Ashtu është, ashtu është: lakun nën sqetull ende s'e kam hequr! E harrova, një gjë të tillë e harrova! Një provë e tillë!“ E shkuli lakun dhe filloi me nxitim ta griste copa-copa, duke i futur copat nën jastëk, midis të brendshmeve. „Copat e një pëlhure të grisur s'do të ngjallin në asnjë rast dyshim; ashtu më duket, ashtu më duket!“ — përsëriste ai, duke qëndruar në mes të dhomës, dhe me një vëmendje të tendosur deri në dhimbje filloi përsëri të vështronte përreth, në dysheme e kudo, mos kishte harruar edhe ndonjë gjë tjetër? Bindja se gjithçka, madje edhe kujtesa, madje edhe gjykimi më i thjeshtë, po e linin, filloi ta mundonte në mënyrë të padurueshme. „Ç'është kështu, mos po fillon vallë, mos po vjen vallë ndëshkimi? Ja, ja, ashtu është!“ Vërtet, copat e thekëve që kishte prerë nga pantallonat ishin ende hedhur përdhe, në mes të dhomës, që t'i shihte i pari që vinte! „Po ç'kam unë!“ — thirri ai përsëri si i humbur.

Këtu i erdhi në kokë një mendim i çuditshëm: se ndoshta të gjitha rrobat i ishin me gjak, se ndoshta kishte shumë njolla, por që ai thjesht nuk i shihte, nuk i vinte re, sepse gjykimi i ishte dobësuar, ishte copëtuar... mendja i ishte errësuar... Befas iu kujtua se edhe qesja kishte gjak. „Ba! Pra, edhe në xhep duhet të ketë gjak, sepse e futa qesen ende të lagur në xhep atëherë!“ Sa hap e mbyll sytë e ktheu xhepin përmbys, dhe — ashtu ishte — në astarin e xhepit kishte gjurmë, njolla! „Pra, mendja s'më ka lënë ende krejt, pra kam ende gjykim e kujtesë, kur e kuptova vetë e e mora me mend! — mendoi ai me ngadhënjim, duke marrë frymë thellë e me gëzim me gjithë gjoksin, — thjesht dobësi nga ethet, kllapi për një minutë“, — dhe e shqeu gjithë astarin e xhepit të majtë të pantallonave. Në atë minutë një rreze dielli i ndriçoi çizmen e majtë: në çorapen që i dukej nga çizmja, sikur u shfaqën shenja. E hoqi çizmen: „vërtet shenja! Gjithë maja e çorapes është

njomur me gjak“; me siguri kishte shkelur atëherë pa kujdes në atë pellg... „Po ç'të bëj tani me këtë? Ku ta çoj këtë çorape, këto theka, këtë xhep?“

I mblodhi të gjitha në dorë dhe qëndronte në mes të dhomës. „Në sobë? Por në sobë do të fillojnë të gërmojnë para së gjithash. T'i djeg? Po me se t'i djeg? Nuk kam as shkrepëse. Jo, më mirë të dal diku e t'i hedh të gjitha. Po! Më mirë t'i hedh! — përsëriste ai, duke u ulur përsëri në divan, — dhe tani, këtë minutë, pa vonuar!..“ Por në vend të kësaj koka i ra përsëri mbi jastëk; përsëri e akulloi një dridhmë e padurueshme; përsëri tërhoqi mbi vete kapotën. Dhe për shumë kohë, disa orë, i dukej ende me vrull se „ja, tani, pa e shtyrë, të shkoj diku e t'i hedh të gjitha, që të mos shihen më, sa më shpejt, sa më shpejt!“ Disa herë u hodh nga divani, desh të ngrihej, por s'mundi më. Përfundimisht e zgjoi një trokitje e fortë në derë.

— Po hape, je gjallë apo jo? Gjithë kohës fle! — bërtiste Nastasja, duke i rënë derës me grusht, — ditë të tëra fle si qen! Qen je! Hape, de. Ka kaluar ora dhjetë.

— Po ndoshta s'është në shtëpi! — tha një zë burri.

„Ba! ky është zëri i portierit... Ç'kërkon ai?“

U hodh përpjetë dhe u ul në divan. Zemra i rrihte aq fort, sa i dhembte.

— Po me grremç kush e ka mbyllur? — kundërshtoi Nastasja, — shih, paska filluar të mbyllet! Mos do ta marrin vetë? Hape, o kokë, zgjohu!

„Ç'duan ata? Pse portieri? Gjithçka është marrë vesh. Të rezistoj apo të hap? Humbtë...“

U ngrit pak, u përkul përpara dhe hoqi grremçin.

E gjithë dhoma e tij ishte e tillë që grremçin mund ta hiqje pa u ngritur nga shtrati.

Ashtu ishte: qëndronin portieri dhe Nastasja.

Nastasja e vështroi disi çuditshëm. Ai e vështroi portierin me një pamje sfiduese e të dëshpëruar. Ky i zgjati në heshtje një copë letër gri, të palosur më dysh, të vulosur me dyllë të zakonshëm.

— Fletëthirrje, nga zyra, — tha ai, duke i dhënë letrën.

— Nga cila zyrë?..

— Në polici, domethënë, të thërrasin, në zyrë. Dihet cila zyrë.

— Në polici!.. Pse?..

— Po unë nga ta di. Të kërkojnë, e shko. — E vështroi me vëmendje, vështroi përreth dhe u kthye të ikte.

— Sikur qenka sëmurur krejt? — vërejti Nastasja, që nuk i ndante sytë prej tij. Edhe portieri e ktheu kokën për një minutë. — Që dje ka ethe, — shtoi ajo.

Ai nuk u përgjigj dhe e mbante letrën në duar pa e hapur.

— Po mos u ngri, — vazhdoi Nastasja, duke u prekur e duke parë se ai po i ulte këmbët nga divani. — Je i sëmurë, mos shko: s'digjet gjë. Ç'ke në duar?

Ai vështroi: në dorën e djathtë mbante copat e prera të thekëve, çorapen dhe copat e xhepit të shqyer. Kështu kishte fjetur me to. Më vonë, duke menduar për këtë, i kujtohej se, edhe kur zgjohej përgjysmë nga ethet, i shtrëngonte fort-fort në dorë të gjitha këto dhe kështu e zinte përsëri gjumi.

— Shih ç'lecka paska mbledhur dhe fle me to, si me ndonjë thesar... — Dhe Nastasja ia plasi të qeshurit të saj të sëmurë e nervoz. Sa hap e mbyll sytë i futi të gjitha nën kapotë dhe ia nguli sytë me ngulm. Ndonëse në atë minutë s'mund të gjykonte plotësisht e me mend për shumë gjëra, ndiente se me njeriun nuk do të silleshin kështu, kur të vinin ta merrnin. „Por... policia?“

— A do të pije çaj? Do, apo jo? Do ta sjell; ka mbetur...

— Jo... do të shkoj: do të shkoj tani, — mërmëriste ai, duke u ngritur në këmbë.

— Ndoshta as shkallët s'i zbret dot?

— Do të shkoj...

— Si të duash.

Ajo iku pas portierit. Menjëherë ai u hodh në dritë për të shqyrtuar çorapen dhe thekët: „Njolla ka, por s'bien shumë në sy; gjithçka është ndotur, është fërkuar dhe tashmë është zbardhur. Kush s'e di që më parë — s'dallon asgjë. Pra, Nastasja nuk mund të vinte re asgjë nga larg, lavdi Zotit!“ Atëherë e hapi me drithërimë fletëthirrjen dhe filloi ta lexonte; lexoi gjatë dhe më në fund e kuptoi. Ishte një fletëthirrje e zakonshme nga lagjja për t'u paraqitur po atë ditë, në orën nëntë e gjysmë, në zyrën e inspektorit të lagjes.[67]

„Po kur ka ndodhur kjo? Unë vetë s'kam asnjë punë me policinë! Dhe pse pikërisht sot? — mendonte ai në një hutim mundues. — O Zot, të paktën sa më shpejt!“ Desh të binte në gjunjë të lutej, por qeshi madje vetë, — jo me lutjen, por me veten. Filloi të vishej me nxitim. „Po humba, humba, njësoj është! Ta vesh çorapen! — i shkoi befas ndër mend, — do të fërkohet edhe më shumë në pluhur, dhe gjurmët do të zhduken“. Por sapo e veshi, menjëherë e hoqi me neveri e tmerr. E hoqi, por, duke kuptuar se s'kishte tjetër, e mori dhe e veshi përsëri — dhe përsëri qeshi. „Të gjitha këto janë të kushtëzuara, të gjitha relative, të gjitha këto janë vetëm forma, — mendoi ai kalimthi, vetëm me një cep të mendimit, ndërsa vetë dridhej me gjithë trup, — ja, e veshe! E mbarove duke e veshur!“ E qeshura, megjithatë, u zëvendësua menjëherë nga dëshpërimi. „Jo, s'më del fuqia...“ — i shkoi ndër mend. Këmbët i dridheshin. „Nga frika“, — mërmëriti me vete. Koka i vinte rrotull e i dhembte nga zjarrmia. „Kjo është dredhi! Ata duan të më joshin me dredhi e të më ngatërrojnë befas në gjithçka, — vazhdoi ai me vete, duke dalë në shkallë. — Gjëja e keqe është se jam gati në kllapi... mund të gënjej ndonjë marrëzi...“

[67] Inspektori i lagjes (rus. квартальный надзиратель): zyrtar policie që drejtonte rendin në një lagje (kvartal) të qytetit; zyra e tij quhej thjesht „zyra“.

Në shkallë iu kujtua se po i linte të gjitha sendet ashtu, në vrimën e letrës së murit, — „e ndoshta, pikërisht pa qenë ai, do të bëjnë kontroll“, — iu kujtua dhe u ndal. Por e pushtuan befas një dëshpërim i tillë dhe, po të mund të thuhet kështu, një cinizëm i tillë i shkatërrimit, sa bëri me dorë dhe vazhdoi rrugën.

„Vetëm sa më shpejt!..“

Në rrugë përsëri vapë e padurueshme; të paktën një pikë shi gjatë gjithë këtyre ditëve. Përsëri pluhur, tulla e gëlqere, përsëri qelbësirë nga dyqanet e nga pijetoret, përsëri çdo minutë të dehur, shitës ambulantë çuhonë[68] dhe karroca me qira gati të shkatërruara. Dielli i shkëlqeu fort në sy, aq sa i dhembte të shikonte dhe koka i vinte krejt rrotull, — ndjesia e zakonshme e njeriut me ethe që del befas në rrugë në një ditë me diell të ndritshëm.

Kur arriti te kthesa për në rrugën *e djeshme*, vështroi me një ankth mundues në të, te *ajo* ndërtesë... dhe menjëherë i largoi sytë.

„Po të më pyesin, ndoshta do t'ua them“, — mendoi ai, duke iu afruar zyrës.

Zyra ishte nja një çerek verste larg tij. Sapo ishte shpërngulur në një banesë të re, në një ndërtesë të re, në katin e katërt. Në banesën e mëparshme kishte qenë dikur kalimthi, por shumë kohë më parë. Kur hyri nën portë, pa djathtas një shkallë, nëpër të cilën po zbriste një fshatar me një libër në duar: „portier, pra; pra, këtu është zyra“, dhe filloi të ngjitej lart kuturu. Nuk donte të pyeste askënd për asgjë.

„Do të hyj, do të bie në gjunjë dhe do t'i tregoj të gjitha...“ — mendoi ai, duke hyrë në katin e katërt.

Shkalla ishte e ngushtë, e pjerrët dhe e tëra me ujëra të pista. Të gjitha kuzhinat e të gjitha banesave në të katër katet hapeshin nga kjo shkallë dhe rrinin kështu gati gjithë ditën. Prandaj

[68] Çuhonë (rus. чухонцы): emërtim popullor, pak përbuzës, për finlandezët e estonezët e rrethinave të Petersburgut.

kishte një mbytje të tmerrshme. Lart e poshtë ngjiteshin e zbritnin portierë me libra nën sqetull, korrierë të policisë dhe lloj-lloj njerëzish, burra e gra — vizitorë. Edhe dera e vetë zyrës ishte hapur krejt. Hyri dhe u ndal në paradhomë. Këtu po qëndronin e prisnin ca fshatarë. Edhe këtu mbytja ishte e jashtëzakonshme dhe, përveç kësaj, të binte në hundë deri në të përzier era e bojës së freskët, ende të patharë, me vaj të prishur, të dhomave të sapolyera. Pasi priti pak, vendosi të shtyhej edhe më përpara, në dhomën tjetër. Të gjitha dhomat ishin të vockla e të ulëta. Një padurim i tmerrshëm e tërhiqte gjithnjë e më tej. Askush nuk e vinte re. Në dhomën e dytë rrinin e shkruanin ca shkrues, të veshur ndoshta pak më mirë se ai, në pamje të gjithë njerëz disi të çuditshëm. U drejtua te njëri prej tyre.

— Ç'kërkon?

Ai i tregoi fletëthirrjen nga zyra.

— Jeni student? — pyeti ai, duke i hedhur një sy fletëthirrjes.

— Po, ish-student.

Shkruesi e vështroi, megjithatë pa asnjë kureshtje. Ishte një njeri disi tepër i pakrehur, me një ide të ngulët në vështrim.

„Nga ky s'mëson gjë, sepse për të njësoj është“, — mendoi Raskolnikovi.

— Shkoni atje, te sekretari i zyrës, — tha shkruesi dhe ngriti gishtin përpara, duke treguar dhomën e fundit.

Hyri në këtë dhomë (të katërtën me radhë), të ngushtë e plot e përplot me publik — me njerëz të veshur pak më pastër se në ato dhoma. Midis vizitorëve ishin dy zonja. Njëra, me rroba zie, e veshur varfër, rrinte në tryezë përballë sekretarit dhe shkruante diçka sipas diktimit të tij. Kurse zonja tjetër, shumë e shëndoshë dhe e kuqe flakë, me njolla, grua e pashme, dhe e veshur disi shumë me pompozitet, me një karficë në gjoks sa një pjatëz filxhani, qëndronte mënjanë dhe priste diçka. Raskolnikovi ia zgjati sekretarit fletëthirrjen e tij. Ai i hodhi një sy kalimthi, tha: „prisni“, dhe vazhdoi të merrej me zonjën me rroba zie.

Mori frymë më lirshëm. „Me siguri, s'është *ajo*!“ Pak nga pak filloi të merrte zemër, e qortonte veten me të gjitha forcat të merrte zemër e të vinte në vete.

„Ndonjë marrëzi, ndonjë pakujdesi fare e vogël, dhe mund ta tradhtoj krejt veten! Hm... për fat të keq këtu s'ka ajër, — shtoi ai, — mbytje... Koka më vjen rrotull edhe më shumë... edhe mendja...“

Ndiente në gjithë qenien e tij një rrëmujë të tmerrshme. Kishte frikë vetë se nuk do ta përmbante dot veten. Përpiqej të kapej pas diçkaje dhe të mendonte për çfarëdo qoftë, për diçka krejt të huaj, por kjo s'i dilte fare. Sekretari, megjithatë, e interesonte shumë: donte gjithnjë të merrte me mend diçka nga fytyra e tij, ta zbërthente. Ishte një njeri shumë i ri, nja njëzet e dy vjeç, me një fytyrë zeshkane e të lëvizshme, që dukej më e vjetër se mosha e tij, i veshur sipas modës dhe si dandi, me vijë flokësh në zverk, i krehur e i lyer me pomadë, me shumë unaza e vula në gishtat e bardhë, të pastruar me furçë, dhe me zinxhirë ari në jelek. Me një të huaj që ndodhej aty foli madje dy fjalë frëngjisht, dhe shumë mirë.

— Luiza Ivanovna, uluni, ju lutem, — i tha ai kalimthi zonjës së stolisur e të kuqe flakë, që qëndronte ende në këmbë, sikur s'guxonte të ulej vetë, ndonëse karrigia ishte pranë.

— *Ich danke*,[69] — tha ajo dhe ngadalë, me një fëshfërimë mëndafshi, u ul në karrige. Fustani i saj blu i çelët me dantella të bardha, si një balonë ajri, u shtri rreth karriges dhe zuri gati gjysmën e dhomës. U përhap erë parfumi. Por zonja, me sa dukej, ndrojtej që zinte gjysmën e dhomës dhe që i vinte kaq erë parfum, ndonëse buzëqeshte njëkohësisht me frikë e me paturpësi, por me një shqetësim të dukshëm.

Zonja me rroba zie më në fund mbaroi dhe filloi të ngrihej. Befas, me pak zhurmë, shumë trimërisht e duke i rrotulluar disi në mënyrë të veçantë supet me çdo hap, hyri një oficer, hodhi

[69] Gjerm. „Faleminderit“.

kasketën me kokardë mbi tryezë dhe u ul në kolltuk. Zonja e pompozuar u hodh përpjetë nga vendi kur e pa dhe me një entuziazëm të veçantë filloi të bënte përkulje; por oficeri nuk i kushtoi as vëmendjen më të vogël, kurse ajo nuk guxoi më të ulej para tij. Ishte një toger, ndihmësinspektor i lagjes, me mustaqe të kuqërreme që i dilnin horizontalisht nga të dyja anët dhe me tipare fytyre jashtëzakonisht të imta, që nuk shprehnin, megjithatë, asgjë të veçantë, përveç njëfarë paturpësie. E vështroi Raskolnikovin me bisht të syrit dhe pjesërisht me indinjatë: rrobat i ishin tepër të këqija, dhe, megjithë gjithë poshtërimin, qëndrimi i tij ende s'u përshtatej rrobave; Raskolnikovi, nga pakujdesia, e vështroi tepër drejt e gjatë, aq sa ai madje u fye.

— Ç'kërkon ti? — bërtiti ai, ndoshta i habitur që një leckaman i tillë as që mendonte të tërhiqej para vështrimit të tij si rrufe.

— Më thërritën... me fletëthirrje... — u përgjigj si mundi Raskolnikovi.

— Është për çështjen e kërkesës për të marrë para prej tij, prej *studentit*, — nxitoi sekretari, duke u shkëputur nga letra. — Ja, zotëri! — dhe i hodhi Raskolnikovit një fletore, duke i treguar një vend në të, — lexojeni!

„Para? Ç'para? — mendonte Raskolnikovi, — por... pra, me siguri s'është *ajo*!“ Dhe u drodh nga gëzimi. Iu bë befas tmerrësisht, pashprehshëm lehtë. Gjithçka i ra nga supet.

— Po në ç'orë ju është shkruar të vini, zotëri i nderuar? — bërtiti togeri, duke u fyer gjithnjë e më shumë, s'dihej nga se, — ju shkruajnë në orën nëntë, kurse tani ka kaluar ora njëmbëdhjetë!

— M'i sollën vetëm një çerek ore më parë, — u përgjigj me zë të lartë e përmbi sup Raskolnikovi, i zemëruar edhe ai befas e papritur për veten dhe madje duke gjetur në këtë njëfarë kënaqësie. — Dhe mjafton që erdha i sëmurë, me ethe.

— Mos urdhëroni të bërtisni!

— Unë as që bërtas, por flas shumë qetë, kurse ju po më bërtisni mua; dhe unë jam student e nuk lejoj të më bërtasin.

Ndihmësi u ndez aq shumë, sa në minutën e parë s'mundi madje të nxirrte asnjë fjalë, dhe vetëm ca stërkala i fluturonin nga goja. U hodh nga vendi.

— Urdhëroni të he-e-e-shtni! Jeni në zyrë shtetërore. Mos u bëni i pa-a-sjellshëm, zotëri!

— Edhe ju jeni në zyrë shtetërore, — thirri Raskolnikovi, — dhe përveç që bërtisni, pini edhe cigare, pra na mungoni respekt të gjithëve. — Pasi i tha këto, Raskolnikovi ndjeu një kënaqësi të pashprehshme.

Sekretari i shikonte duke buzëqeshur. Togeri gjaknxehtë ishte dukshëm i hutuar.

— Kjo s'është puna juaj, zotëri! — bërtiti ai më në fund me një zë disi të lartë e të panatyrshëm, — po urdhëroni më mirë të jepni deklaratën që ju kërkohet. Tregojani, Aleksandr Grigorjeviç. Ka ankesa kundër jush! S'paguani para! Shih ç'skifter i ndritur na doli!

Por Raskolnikovi nuk dëgjonte më dhe e rrëmbeu me lakmi letrën, duke kërkuar sa më shpejt zgjidhjen e enigmës. E lexoi një herë, dy herë, dhe nuk kuptoi.

— Ç'është kjo? — e pyeti ai sekretarin.

— Kjo është kërkesë për t'ju marrë para sipas një dëftese huaje, ekzekutim. Ju duhet ose të paguani me të gjitha shpenzimet, gjobat e të tjera, ose të jepni me shkrim deklaratë se kur mund të paguani, dhe njëkohësisht të merrni përsipër detyrimin të mos largoheni nga kryeqyteti deri në pagesë dhe të mos e shisni e të mos e fshihni pasurinë tuaj. Kurse huadhënësi është i lirë ta shesë pasurinë tuaj dhe të veprojë me ju sipas ligjeve.

— Po unë... s'i detyrohem njeriu!

— Kjo s'është më puna jonë. Kurse ne na ka ardhur për ekzekutim një dëftesë huaje e skaduar dhe e protestuar ligjërisht, prej njëqind e pesëmbëdhjetë rublash, e dhënë prej jush vejushës

Zarnicina, asesore kolegjiale,[70] nëntë muaj më parë, dhe e kaluar nga vejusha Zarnicina, me pagesë, te këshilltari i oborrit Çebarov, prandaj ju ftojmë të jepni deklaratën.

— Po ajo është e zonja e shtëpisë ku banoj?

— Hë, e ç'ka që është e zonja e shtëpisë?

Sekretari e shikonte me një buzëqeshje përulëse keqardhjeje, e njëkohësisht edhe njëfarë ngadhënjimi, si një rishtar që sapo kanë filluar ta qëllojnë: „Hë, si thua, si ndihesh tani?“ Por ç'punë, ç'punë kishte ai tani me dëftesën e huasë, me ekzekutimin! Ia vlente kjo tani qoftë edhe pak shqetësim, apo qoftë edhe pak vëmendje! Qëndronte, lexonte, dëgjonte, përgjigjej, madje pyeste edhe vetë, por të gjitha këto mekanikisht. Ngadhënjimi i vetëruajtjes, shpëtimi nga rreziku që e shtypte — ja ç'ia mbushte në atë minutë gjithë qenien, pa parashikim, pa analizë, pa hamendësime e zgjidhje për të ardhmen, pa dyshime e pa pyetje. Ishte një minutë gëzimi të plotë, të drejtpërdrejtë, thjesht shtazor. Por pikërisht në këtë minutë në zyrë ndodhi diçka si bubullimë e rrufe. Togeri, ende i tronditur i tëri nga mungesa e respektit, duke u djegur i tëri dhe, me sa dukej, duke dashur ta ruante krenarinë e plagosur, u sul me të gjitha rrufetë e Perunit[71] mbi „zonjën e pompozuar“ fatkeqe, që e shikonte, qysh nga çasti kur ai kishte hyrë, me një buzëqeshje nga më budallaqet.

— Kurse ti, e filanes e fistekes, — bërtiti ai befas me sa i hante fyti (zonja me rroba zie kishte dalë tashmë), — ç'ka ndodhur te ti natën e kaluar? a? Përsëri turp, përsëri skandal për gjithë rrugën. Përsëri zënie e pijanllëk. Për në shtëpinë e korrektimit të ka ënda! Sepse të kam thënë, të kam paralajmëruar dhjetë herë se të njëmbëdhjetën s'do ta fal! E ti përsëri, përsëri, e filanes e fistekes!

[70] Asesor kolegjial: gradë civile e klasës VIII në Tabelën e Gradave; Zarnicina e mban titullin sipas gradës së burrit.

[71] Peruni: zoti i bubullimës e i rrufesë te sllavët paganë.

Madje edhe letra i ra nga duart Raskolnikovit, dhe ai shikonte i hutuar zonjën e pompozuar, të cilën e shanin pa kurrfarë ceremonie; por shpejt, megjithatë, e kuptoi se për çfarë bëhej fjalë, dhe menjëherë gjithë kjo histori filloi t'i pëlqente madje shumë. Dëgjonte me kënaqësi, aq sa i vinte të qeshte, të qeshte, të qeshte... Të gjitha nervat i kërcenin.

— Ilja Petroviç! — ia nisi sekretari me kujdes, por u ndal për të pritur, sepse togerin e ndezur s'mund ta mbaje ndryshe veçse duke e kapur për duarsh, gjë që ai e dinte nga përvoja e vet.

Sa për zonjën e pompozuar, në fillim ajo u drodh e tëra nga bubullima e rrufeja; por, çudi: sa më të shumta e më të forta bëheshin sharjet, aq më e dashur bëhej pamja e saj, aq më magjepsëse bëhej buzëqeshja që i drejtonte togerit të tmerrshëm. Lëvizte këmbët në vend dhe bënte përkulje pa pushim, duke pritur me padurim që më në fund ta lejonin edhe atë të fuste fjalën e saj, dhe e priti.

— Asnjë zhurmë dhe asnjë zënie te mua s'pati, zoti kapitén, — ia nisi ajo befas me një frymë, sikur të derdhnin bizele, me theks të fortë gjerman, ndonëse rusishten e fliste rrjedhshëm, — dhe asnjë, asnjë shkandal, kurse ata ardhur i dehur, dhe këtë unë të gjitha tregoj, zoti kapitén, dhe unë s'jam fajtor... te mua është shtëpi fisnik, zoti kapitén, dhe sjellje fisnik, zoti kapitén, dhe unë gjithmonë, gjithmonë vetë s'dashur asnjë shkandal. Kurse ata ardhur krejt i dehur dhe pastaj përsëri tre shishe kërkuar, dhe pastaj një ngritur këmbët dhe filluar me këmbë piano luajtur, dhe kjo s'është fare mirë në shtëpi fisnik, dhe ai pianon *ganz*[72] thyer, dhe këtu krejt, krejt s'ka asnjë *Manier*, dhe unë thënë. Kurse ai shishen marrë dhe filluar të gjithë nga prapa me shishe shtyrë. Dhe kur unë shpejt portierin thirrur dhe Karli ardhur, ai Karlin kapur dhe syrin goditur, dhe Henrietës edhe syrin goditur, kurse mua pesë herë faqen rrahur. Dhe kjo kaq jo delikat

[72] Në të folurën e Luiza Ivanovnës: gjerm. *ganz* „krejt“, *Manier* „sjellje e mirë“, *sein Rock* „setrën e tij“, *man muss* „duhet“, *gedruckt* „e shtypur“.

në shtëpi fisnik, zoti kapitén, dhe unë bërtitur. Kurse ai dritaren nga kanali hapur dhe filluar në dritare, si derr i vogël, kuitur; dhe kjo turp. Dhe si mundet në dritare nga rruga, si derr i vogël, kuitur; dhe kjo turp. Fuj-fuj-fuj! Dhe Karli nga prapa për frakun nga dritarja tërhequr, dhe aty, kjo e vërtetë, zoti kapitén, atij *sein Rock* grisur. Dhe atëherë ai bërtitur që atij pesëmbëdhjetë rubla *man muss* gjobë paguar. Dhe unë vetë, zoti kapitén, pesë rubla atij për *sein Rock* paguar. Dhe ky mysafir jo fisnik, zoti kapitén, dhe gjithfarë shkandal bërë! Unë, thënë, për ju një satirë e madhe *gedruckt* do të jetë, sepse unë në të gjitha gazetat mund për ju të gjitha shkruar.

— Nga shkrimtarët, pra?

— Po, zoti kapitén, dhe ç'mysafir jo fisnik ky, zoti kapitén, kur në shtëpi fisnik...

— Hë-hë-hë! Mjaft! Të kam thënë, të kam thënë, të kam thënë unë...

— Ilja Petroviç! — tha përsëri me kuptim sekretari. Togeri i hodhi shpejt një vështrim; sekretari pohoi lehtë me kokë.

— ...Ja, pra, e nderuara *Laviza* Ivanovna, fjala ime e fundit, dhe kjo është për herë të fundit, — vazhdoi togeri. — Nëse në shtëpinë tënde fisnike ndodh edhe vetëm një herë skandal, do të të marr vetë në *cugunder*,[73] siç thuhet në stil të lartë. E dëgjove? Pra, letrari, shkrimtari, pesë rubla mori në „shtëpinë fisnike“ për cepin e frakut? Ja ç'janë shkrimtarët! — dhe i hodhi një vështrim përbuzës Raskolnikovit. — Pardje në një tavernë po ashtu një histori: hëngri drekë, e s'do të paguajë; „do t'ju përshkruaj, gjoja, për këtë në një satirë“. Në vapor, po ashtu, një tjetër, javën e kaluar, një familjeje të nderuar të një këshilltari shtetëror, gruas e së bijës, u tha fjalët më të ndyra. Nga një ëmbëltore ditët e shkuara një tjetër e nxorën me të shtyra. Ja ç'janë ata, shkrim-

[73] Cugunder (nga gjerm. *zu hundert*, „deri në njëqind“ [goditje]): shprehje e vjetër e ushtarëve rusë, „të ndëshkosh, të arrestosh“.

tarët, letrarët, studentët, kasnecët... pfu! E ti ik! Do të vij vetë të të shoh... atëherë ruhu! E dëgjove?

Luiza Ivanovna, me një mirësjellje të nxituar, filloi të bënte përkulje nga të gjitha anët dhe, duke bërë përkulje, u tërhoq me shpinë deri te dera; por te dera u përplas me prapanicë pas një oficeri të pashëm, me fytyrë të hapur e të freskët e me favorite bjonde jashtëzakonisht të dendura. Ky ishte vetë Nikodim Fomiçi, inspektori i lagjes. Luiza Ivanovna nxitoi të bënte një përkulje gati deri në tokë dhe me hapa të shpeshtë e të vegjël, duke kërcyer, fluturoi nga zyra.

— Përsëri gjëmim, përsëri bubullimë e rrufe, shakullinë, uragan! — iu drejtua me mirësjellje e miqësisht Nikodim Fomiçi Ilja Petroviçit, — përsëri ta trazuan zemrën, përsëri u ndeze! Qysh nga shkallët e dëgjova.

— Po ç'ka! — tha me një shkujdesje fisnike Ilja Petroviçi (dhe madje jo „ç'ka“, por disi: „Po ç'kaaa!“), duke kaluar me ca letra te një tryezë tjetër e duke i dridhur supet me çdo hap në mënyrë piktoreske, ku hapi, atje edhe supi; — ja, zotëri, urdhëroni shikoni: zoti shkrimtar, domethënë student, ish-student pra, s'paguan para, ka lëshuar kambiale, s'e liron banesën, kundër tij vijnë ankesa pa pushim, kurse ai paska urdhëruar të fyhet që pashë cigaren para tij! Bëjnë vetë p-p-poshtërsi, po ja, zotëri, urdhëroni shikojeni: ja ku është tani në pamjen e tij më tërheqëse, zotëri!

— Varfëria s'është ves, mik i dashur, po hë, ç'të bësh! Dihet, barut, s'e duroi dot fyerjen. Ju, me siguri, u fyet për diçka kundër tij dhe s'u përmbajtët dot vetë, — vazhdoi Nikodim Fomiçi, duke iu drejtuar me mirësjellje Raskolnikovit, — por këtë e bëtë kot: është njeriu më fi-i-isni-i-i-k, po ju them, por barut, barut! U ndez, ziu, u dogj — dhe mbaroi! Dhe gjithçka kaloi! Dhe në fund mbetet vetëm një zemër prej ari! Edhe në regjiment ia vunë nofkën: „togeri Barut“...

— Dhe ç'r-r-regjiment ishte ai! — thirri Ilja Petroviçi, shumë i kënaqur që ia kishin gudulisur kaq këndshëm, por ende duke u nxirë.

Raskolnikovit i erdhi befas dëshira t'u thoshte të gjithëve diçka jashtëzakonisht të këndshme.

— Po më falni, kapiten, — filloi ai shumë i shkujdesur, duke iu drejtuar befas Nikodim Fomiçit, — futuni edhe në gjendjen time... Jam gati madje t'i kërkoj ndjesë atij, nëse i kam munguar respekt në ndonjë gjë nga ana ime. Jam një student i varfër dhe i sëmurë, i dërrmuar (ai tha pikërisht kështu: „i dërrmuar“) nga varfëria. Jam ish-student, sepse tani s'mund ta mbaj veten, por do të marr para... Kam nënën dhe motrën në krahinën —. Do të më dërgojnë dhe unë... do të paguaj. E zonja e shtëpisë ku banoj është grua e mirë, por u zemërua aq shumë që i humba mësimet dhe s'paguaj prej katër muajsh, sa s'më dërgon as drekë... Dhe s'e kuptoj fare ç'kambial është ky! Tani ajo më kërkon para sipas kësaj dëftese huaje, po ç't'i paguaj unë, gjykoni vetë!..

— Po kjo s'është puna jonë... — vërejti përsëri sekretari...

— Më lejoni, më lejoni, jam plotësisht dakord me ju, por më lejoni edhe mua të sqaroj, — ia mori përsëri Raskolnikovi, duke iu drejtuar jo sekretarit, por gjithnjë Nikodim Fomiçit, por duke u përpjekur me të gjitha forcat t'i drejtohej edhe Ilja Petroviçit, ndonëse ky bënte me kokëfortësi sikur po rrëmonte në letra dhe me përbuzje nuk i kushtonte vëmendje, — më lejoni edhe mua nga ana ime të sqaroj se unë banoj te ajo tashmë rreth tre vjet, qysh nga ardhja nga provinca, dhe më parë... më parë... po, në fund të fundit, pse të mos e pranoj nga ana ime, qysh në fillim i dhashë fjalën se do të martohesha me të bijën, një premtim me gojë, krejt i lirë... Ishte një vajzë... megjithatë, madje më pëlqente... ndonëse s'isha i dashuruar... me një fjalë, rinia, domethënë dua të them se e zonja e shtëpisë më jepte atëherë shumë hua dhe unë bëja pjesërisht një jetë të tillë... isha shumë mendjelehtë...

— Nga ju s'kërkohen fare intimitete të tilla, zotëri i nderuar, e as kohë s'kemi, — e ndërpreu vrazhdë e me ngadhënjim Ilja Petroviçi, por Raskolnikovi e ndali me zjarr, ndonëse iu bë befas jashtëzakonisht rëndë të fliste.

— Por më lejoni, më lejoni pra, pjesërisht, t'i tregoj të gjitha... si ishte puna dhe... nga ana ime... ndonëse kjo është e tepërt, jam dakord me ju, për t'u treguar, — por para një viti kjo vajzë vdiq nga tifoja, kurse unë mbeta qiramarrës, siç isha, dhe e zonja e shtëpisë, kur u shpërngul në banesën e tanishme, më tha... dhe ma tha miqësisht... se ishte plotësisht e sigurt për mua dhe të gjitha... por nëse nuk do të doja t'i jepja këtë dëftesë huaje prej njëqind e pesëmbëdhjetë rublash, gjithë sa llogariste ajo se i kisha borxh. Më lejoni, zotëri: ajo tha pikërisht se, sapo t'ia jepja këtë letër, do të më jepte përsëri hua sa të doja dhe se kurrë, kurrë, nga ana e saj, — këto ishin fjalët e saj, — nuk do ta përdorte këtë letër, derisa të paguaja vetë... Dhe ja, tani, kur humba edhe mësimet dhe s'kam ç'të ha, ajo e jep për ekzekutim... Ç'të them unë tani?

— Të gjitha këto hollësi të ndjeshme, zotëri i nderuar, nuk na përkasin, — e preu me paturpësi Ilja Petroviçi, — ju duhet të jepni deklaratën dhe detyrimin, kurse që ju paskeni urdhëruar të jeni i dashuruar dhe gjithë këto vende tragjike, për këtë ne s'kemi fare punë.

— Hë, ti... je mizor... — mërmëriti Nikodim Fomiçi, duke u ulur në tryezë dhe duke filluar edhe ai të nënshkruante. I erdhi disi turp.

— Shkruani, pra, — i tha sekretari Raskolnikovit.

— Ç'të shkruaj? — pyeti ky disi veçanërisht vrazhdë.

— Do t'jua diktoj unë.

Raskolnikovit iu duk se sekretari ishte bërë më i shkujdesur e më përbuzës me të pas rrëfimit të tij, por, çudi, — atij vetë iu bë befas krejtësisht njësoj për mendimin e cilitdo qoftë, dhe ky ndryshim ndodhi disi në një çast, në një minutë. Po të donte të

mendonte pak, natyrisht, do të habitej si kishte mundur të fliste kështu me ta një minutë më parë, madje edhe t'u imponohej me ndjenjat e tij? Dhe nga kishin dalë këto ndjenja? Përkundrazi, tani, sikur dhoma të mbushej befas jo me policë lagjeje, por me miqtë e tij më të ngushtë, edhe atëherë, me sa duket, s'do të gjente për ta asnjë fjalë njerëzore, aq befas iu zbraz zemra. Një ndjesi e zymtë vetmie e tjetërsimi mundues, të pafund, iu shfaq befas me vetëdije shpirtit të tij. Nuk ishte poshtërsia e derdhjeve të zemrës së tij para Ilja Petroviçit, as poshtërsia e ngadhënjimit të togerit mbi të, ajo që ia përmbysi befas kështu zemrën. Oh, ç'punë kishte ai tani me poshtërsinë e vet, me gjithë këto krenari, togerë, gjermane, ekzekutime, zyra e të tjera, e të tjera! Sikur ta dënonin madje të digjej në këtë minutë, edhe atëherë s'do të lëvizte, madje vështirë se do ta dëgjonte me vëmendje vendimin. Me të po ndodhte diçka krejt e panjohur për të, e re, e papritur dhe që s'kishte ndodhur kurrë. Jo se e kuptonte, por e ndiente qartë, me gjithë forcën e ndjesisë, se jo vetëm me shpërthime të ndjeshme, si pak më parë, por me asgjë fare s'mund t'u drejtohej më këtyre njerëzve, në zyrën e policisë së lagjes, dhe sikur të ishin këta të gjithë vëllezërit e motrat e tij të gjakut, e jo togerë policie, edhe atëherë s'do të kishte fare pse t'u drejtohej, dhe në asnjë rast të jetës; kurrë deri në këtë minutë s'e kishte provuar një ndjesi kaq të çuditshme e të tmerrshme. Dhe ajo që ishte më munduesja nga të gjitha — kjo ishte më shumë ndjesi sesa vetëdije, sesa koncept; një ndjesi e drejtpërdrejtë, ndjesia më munduese nga të gjitha ndjesitë që kishte përjetuar deri atëherë në jetë.

Sekretari filloi t'i diktonte formën e zakonshme të deklaratës në raste të tilla, domethënë: s'mund të paguaj, premtoj atëherë e atëherë (ndonjëherë), nga qyteti s'do të largohem, pasurinë as do ta shes, as do ta dhuroj e të tjera.

— Po ju s'mund të shkruani, pena ju bie nga duart, — vërejti sekretari, duke e vështruar me kureshtje Raskolnikovin. — Jeni i sëmurë?

— Po... më vjen koka rrotull... vazhdoni!

— Po kaq ishte! nënshkruani.

Sekretari e mori letrën dhe u mor me të tjerët.

Raskolnikovi e dha penën, por në vend që të ngrihej e të ikte, vuri të dy bërrylat mbi tryezë dhe e shtrëngoi kokën me duar. Sikur t'i ngulnin një gozhdë në majë të kokës. I erdhi befas një mendim i çuditshëm: të ngrihej tani, t'i afrohej Nikodim Fomiçit dhe t'i tregonte gjithë të djeshmen, gjithçka deri në hollësinë e fundit, pastaj të shkonte bashkë me ta në banesë dhe t'u tregonte sendet, në qoshe, në vrimë. Shtysa ishte aq e fortë, sa u ngrit nga vendi për ta kryer. „A të mendohem të paktën një minutë? — i kaloi nëpër kokë. — Jo, më mirë pa menduar, dhe të heq barrën nga supet!“ Por befas u ndal si i ngulur: Nikodim Fomiçi i fliste me zjarr Ilja Petroviçit, dhe deri te ai arritën fjalët:

— S'mund të jetë, të dy do t'i lirojnë! Së pari, gjithçka bie në kundërshtim; gjykoni: pse ta thërrisnin portierin, sikur të ishte puna e tyre? Të kallëzonin veten, apo? Apo për dredhi? Jo, do të ishte tepër dinake! Dhe, më në fund, studentin Pestrjakov e panë mu te porta të dy portierët dhe një meshçane pikërisht në atë minutë kur po hynte: ecte me tre shokë dhe u nda me ta mu te porta dhe pyeti portierët se ku banonte ajo, ende në praninë e shokëve. Hë, do të pyeste një i tillë se ku banonte, sikur të shkonte me një qëllim të tillë? Kurse Kohu, ai, para se të hynte te plaka, ndenji gjysmë ore poshtë te argjendari dhe mu në tetë pa një çerek u ngjit prej tij lart te plaka. Tani mendojeni...

— Po më lejoni, si u doli atyre një kundërshti e tillë: vetë pohojnë se trokitën dhe se dera ishte e mbyllur, kurse pas tri minutash, kur erdhën me portierin, del se dera ishte e hapur?

— Pikërisht këtu qëndron hileja: vrasësi patjetër ishte ulur aty dhe ishte mbyllur me shul; dhe patjetër do ta kishin zënë

aty, sikur të mos kishte bërë budallallëkun Kohu, të mos kishte shkuar vetë për portierin. Kurse *ai* pikërisht në këtë ndërkohë arriti të zbriste nëpër shkallë dhe të rrëshqiste disi pranë tyre. Kohu bën kryq me të dyja duart: „Sikur të kisha mbetur atje, thotë, ai do të hidhej jashtë dhe do të më vriste me sëpatë". Do të porosisë molebeni rus,[74] he-he!..

— Po vrasësin s'e ka parë njeri?

— Po si ta shohësh këtu? Ndërtesa është Arka e Noes, — vërejti sekretari, që po dëgjonte nga vendi i tij.

— Puna është e qartë, puna është e qartë! — përsëriti me zjarr Nikodim Fomiçi.

— Jo, puna është shumë e paqartë, — e vulosi Ilja Petroviçi.

Raskolnikovi mori kapelën dhe shkoi drejt derës, por te dera nuk arriti...

Kur erdhi në vete, pa se ishte ulur në një karrige, se e mbante nga e djathta një njeri, se nga e majta qëndronte një njeri tjetër, me një gotë të verdhë të mbushur me ujë të verdhë, dhe se Nikodim Fomiçi qëndronte para tij dhe e shikonte me ngulm; u ngrit nga karrigia.

— Ç'është kjo, jeni i sëmurë? — pyeti mjaft prerë Nikodim Fomiçi.

— Edhe kur nënshkruante, mezi e lëvizte penën, — vërejti sekretari, duke u ulur në vendin e tij dhe duke u marrë përsëri me letrat.

— Po prej kur jeni i sëmurë? — bërtiti Ilja Petroviçi nga vendi i tij, duke shfletuar edhe ai letra. Edhe ai, natyrisht, e kishte shqyrtuar të sëmurin kur ky ishte i fikët, por u largua menjëherë kur ky erdhi në vete.

— Që dje... — mërmëriti Raskolnikovi në përgjigje.

— Po dje dolët nga shtëpia?

— Dola.

---

[74] Molebeni: shërbesë e shkurtër lutjeje ortodokse, p.sh. për falënderim. Kohu, si gjerman, s'është ortodoks, prandaj fjalët tingëllojnë si shaka.

— I sëmurë?

— I sëmurë.

— Në ç'orë?

— Pas orës shtatë të mbrëmjes.

— Po ku, më lejoni të pyes?

— Nëpër rrugë.

— Shkurt e qartë.

Raskolnikovi përgjigjej prerë, me ndërprerje, i tëri i bardhë si shami dhe pa i ulur sytë e tij të zinj e të përflakur para vështrimit të Ilja Petroviçit.

— Ai mezi qëndron në këmbë, kurse ti... — vërejti Nikodim Fomiçi.

— S'ka-gjë! — tha disi veçanërisht Ilja Petroviçi. Nikodim Fomiçi desh të shtonte diçka tjetër, por, kur vështroi sekretarin, që po e shikonte edhe ai shumë me ngulm, heshti. Të gjithë heshtën befas. Ishte e çuditshme.

— Hë, zotëri, mirë, — përfundoi Ilja Petroviçi, — ne s'ju mbajmë më.

Raskolnikovi doli. Mundi ende të dëgjonte se, pasi doli, filloi një bisedë e gjallë, në të cilën më fort se të gjithë dëgjohej zëri pyetës i Nikodim Fomiçit... Në rrugë erdhi krejt në vete.

„Kontroll, kontroll, tani kontroll! — përsëriste me vete, duke nxituar të arrinte; — kusarë! dyshojnë!“ Frika e mëparshme e pushtoi përsëri të tërin, nga koka te këmbët.

Pjesa e dytë — II

„Po sikur të jetë bërë tashmë kontrolli? Po sikur t'i gjej pikërisht në dhomën time?“

Por ja dhoma e tij. Asgjë dhe askush; askush s'kishte hyrë. As Nastasja s'kishte prekur gjë. Por, o Zot! Si mundi t'i linte pak më parë gjithë ato sende në atë vrimë?

U hodh në qoshe, futi dorën nën letrën e murit dhe filloi t'i nxirrte sendet e t'i mbushte xhepat me to. Gjithsej doli të ishin tetë copë: dy kuti të vogla me vathë ose me diçka të tillë — nuk i pa mirë; pastaj katër kuti të vogla prej lëkure maroke. Një zinxhir ishte thjesht i mbështjellë me letër gazete. Edhe diçka tjetër në letër gazete, me sa dukej një dekoratë...

I futi të gjitha nëpër xhepa të ndryshëm, në pallto dhe në xhepin e djathtë të pantallonave që i kishte mbetur, duke u përpjekur të binin sa më pak në sy. Mori edhe qesen bashkë me sendet. Pastaj doli nga dhoma, këtë herë madje duke e lënë krejt të hapur.

Ecte shpejt e me hap të sigurt, dhe ndonëse ndiente se ishte i dërrmuar i tëri, vetëdija e kishte me vete. Kishte frikë se mos e ndiqnin, kishte frikë se pas gjysmë ore, pas një çerek ore, ndoshta do të dilte tashmë urdhri për ta ndjekur; pra, me çdo kusht, duhej t'i zhdukte gjurmët para kohe. Duhej t'ia dilte, sa i kishin mbetur ende pak forca e pak arsye... Po ku të shkonte?

Kjo ishte vendosur prej kohësh: „Të gjitha në kanal, gjurmët në ujë, dhe mbaroi puna“. Kështu e kishte vendosur qysh natën,

në kllapi, në ato çaste kur, e mbante mend këtë, disa herë ishte hedhur të ngrihej e të shkonte: „sa më shpejt, sa më shpejt, dhe t'i hedh të gjitha“. Por t'i hidhte doli shumë e vështirë.

Endej nëpër bregun e Kanalit Jekaterininski tashmë nja gjysmë ore, e ndoshta edhe më shumë, dhe disa herë u hodhi sytë shkallëve që zbrisnin në kanal, kur i dilnin përpara. Por as që mund të mendonte ta kryente synimin: ose trapet ishin mu pranë shkallëve dhe mbi to rrobalarëset lanin rroba, ose ishin lidhur barka, dhe kudo njerëzit gëlonin, dhe nga kudo, nga bregjet, nga të gjitha anët, mund të shihje, të vije re: është e dyshimtë që një njeri zbriti qëllimisht, u ndal dhe hedh diçka në ujë. Po sikur kutitë të mos fundosen, por të notojnë? Patjetër do të notojnë. Do ta shohë kushdo. Edhe pa këtë të gjithë e shikojnë, kur e takojnë, e vështrojnë, sikur s'kanë punë tjetër veç atij. „Pse vallë kështu, apo mos më duket mua“, — mendonte ai.

Më në fund i erdhi në kokë se mos do të ishte më mirë të shkonte diku te Neva? Atje ka edhe më pak njerëz, edhe bie më pak në sy, dhe sidoqoftë është më e përshtatshme, kurse kryesorja — më larg nga këto vende. Dhe u habit befas: si kishte mundur të endej një gjysmë ore të tërë në ankth e në shqetësim, e në vende të rrezikshme, dhe s'e kishte sajuar këtë më parë! Dhe vetëm për atë arsye kishte humbur një gjysmë ore të tërë në një punë të pamend, ngaqë ashtu ishte vendosur njëherë në gjumë, në kllapi! Po bëhej jashtëzakonisht i hutuar e harraq dhe e dinte këtë. Duhej patjetër të nxitonte!

U nis drejt Nevës nëpër Prospektin V—;[75] por rrugës i erdhi befas edhe një mendim: „Pse te Neva? Pse në ujë? A s'do të ishte më mirë të shkoja diku shumë larg, qoftë edhe përsëri te Ishujt, dhe atje diku, në një vend të vetmuar, në pyll, nën një shkurre, t'i groposja të gjitha e ta shënoja, ndoshta, pemën?“ Dhe ndonëse ndiente se s'ishte në gjendje t'i shqyrtonte të gjitha qartë e me mend në atë minutë, mendimi iu duk i pagabueshëm.

[75] Sipas identifikimit të zakonshëm, Prospekti Voznesenski.

Por as te Ishujt nuk qe e shkruar të arrinte, dhe ndodhi diçka tjetër: duke dalë nga Prospekti V— në shesh, pa befas majtas hyrjen e një oborri, të rrethuar me mure krejt të verbër. Djathtas, menjëherë pas hyrjes në portë, shtrihej larg brenda oborrit muri i verbër, i palyer me gëlqere, i ndërtesës fqinje katërkatëshe. Majtas, paralel me murin e verbër dhe edhe ky menjëherë nga porta, shkonte një gardh druri, nja njëzet hapa thellë në oborr, dhe pastaj kthente majtas. Ishte një vend i mbyllur, i rrethuar, ku ishin ca materiale. Më tej, në thellësi të oborrit, dukej nga pas gardhit qoshja e një hangari të ulët, të nxirë nga tymi, prej guri, me sa dukej pjesë e ndonjë punishteje. Këtu, me siguri, ishte ndonjë punishte karrocash, ose bravandreqësish, ose diçka e tillë; kudo, gati që nga porta, nxinte shumë pluhur qymyri. „Ja ku t'i hedh e të iki!“ — i shkoi befas ndër mend. Pa parë njeri në oborr, kaloi portën dhe pa mu aty, pranë portës, një ulluk të ngjitur pas gardhit (siç bëhet shpesh në ato shtëpi ku ka shumë punëtorë fabrikash, artelesh, karrocierë e të tjerë), kurse mbi ulluk, aty në gardh, ishte shkruar me shkumës shakaja e zakonshme në raste të tilla: „Ktu qëndrimi ndalohed“. Pra, ishte mirë edhe për këtë, që s'kishte asnjë dyshim pse kishte hyrë e ishte ndalur. „Këtu t'i hedh të gjitha përnjëherësh diku në një grumbull e të iki!“

Pasi vështroi edhe një herë përreth, kishte futur tashmë dorën në xhep, kur befas, mu pranë murit të jashtëm, midis portës dhe ullukut, ku gjithë hapësira ishte sa një arshin e gjerë, vuri re një gur të madh e të palatuar, ndoshta nja një pud[76] e gjysmë i rëndë, që ishte mbështetur drejt pas murit prej guri të rrugës. Pas këtij muri ishte rruga, trotuari, dëgjohej si vërdalleshin kalimtarët, që këtu ishin gjithmonë mjaft; por pas portës s'mund ta shihte njeri, veç po të hynte dikush nga rruga, gjë që, megjithatë, mund të ndodhte shumë lehtë, prandaj duhej të nxitonte.

U përkul mbi gurin, e kapi fort nga maja me të dyja duart, mblodhi të gjitha forcat dhe e ktheu gurin përmbys. Nën gur u

[76] Pud (rus. пуд): njësi e vjetër ruse e peshës, rreth 16,4 kg.

krijua një gropë e vogël; menjëherë filloi të hidhte në të gjithçka nga xhepi. Qesja ra mu sipër, dhe prapëseprapë në gropë mbetej ende vend. Pastaj e kapi përsëri gurin, me një rrotullim e ktheu në anën e mëparshme, dhe ai ra mu në vendin e tij të mëparshëm, vetëm se dukej pak, fare pak më i lartë. Por ai mblodhi pak dhé dhe e shtypi me këmbë nëpër anët. S'dukej asgjë.

Atëherë doli dhe u nis drejt sheshit. Përsëri një gëzim i fortë, mezi i durueshëm, si pak më parë në zyrë, e pushtoi për një çast. „Gjurmët u groposën! Dhe kujt, kujt mund t'i shkojë ndër mend të kërkojë nën këtë gur? Ndoshta është aty qysh nga ndërtimi i shtëpisë dhe do të qëndrojë edhe aq. E le t'i gjenin: kush do të mendojë për mua? Gjithçka mbaroi! S'ka prova!“ — dhe qeshi. Po, e mbante mend më vonë që qeshi me një të qeshur nervoze, të imët, pa zë, të gjatë, dhe qeshi gjithë kohën, sa kaloi sheshin. Por kur shkeli në Bulevardin K—, ku pardje kishte takuar atë vajzën, e qeshura i iku befas. Mendime të tjera i hynë në kokë. Iu duk befas edhe se tani do t'i vinte tmerrësisht neveri të kalonte pranë atij stoli, ku ishte ulur atëherë e kishte menduar, pasi iku vajza, dhe se do të ishte tmerrësisht rëndë edhe të takonte përsëri atë mustaqelin, të cilit i kishte dhënë atëherë njëzet kopekët: „Në djall qoftë!“

Ecte duke vështruar përreth i hutuar e me ligësi. Të gjitha mendimet i vërtiteshin tani rreth njëfarë pike kryesore, — dhe ai vetë ndiente se kjo ishte vërtet pika kryesore dhe se tani, pikërisht tani, kishte mbetur vetëm për vetëm me këtë pikë kryesore, — dhe se kjo ishte madje për herë të parë pas këtyre dy muajve.

„Po në djall të gjitha këto! — mendoi ai befas në një shpërthim ligësie të pashtershme. — Hë, u nis, u nis, në djall ajo dhe jeta e re! Sa budallallëk, o Zot!.. E sa gënjeva e sa poshtërsi bëra sot! Sa ndyrë u lajkatova e u sajdisa pak më parë me Ilja Petroviçin e ndyrë! Po, në fund të fundit, edhe kjo është marrëzi! Pështyj mbi ta të gjithë, edhe mbi atë që u lajkatova e u sajdisa! Aspak ajo! Aspak ajo!..“

Befas u ndal; një pyetje e re, krejt e papritur dhe jashtëzakonisht e thjeshtë, e hutoi përnjëherësh dhe e habiti me hidhërim:

„Nëse gjithë kjo punë u bë vërtet me vetëdije, e jo si budalla, nëse kishe vërtet një qëllim të caktuar e të vendosur, atëherë si është e mundur që deri tani as nuk i ke hedhur një sy qeses dhe s'e di ç'të ra në dorë, për çfarë i duroje të gjitha mundimet dhe për çfarë hyre me vetëdije në një punë kaq të poshtër, të ndyrë, të ulët? Se ti tani doje ta hidhje në ujë, qesen, bashkë me të gjitha sendet, që as ato s'i ke parë ende... Si është kjo?"

Po, ashtu është; të gjitha këto janë ashtu. Ai, megjithatë, e dinte këtë edhe më parë, dhe kjo s'është aspak pyetje e re për të; dhe kur u vendos natën t'i hidhte në ujë, u vendos pa asnjë lëkundje e kundërshtim, por ashtu, sikur kështu duhej të ishte, sikur ndryshe s'mund të ishte... Po, të gjitha këto i dinte dhe i mbante mend; madje gati ishte vendosur kështu qysh dje, në po atë minutë kur ishte ulur mbi sëndukun dhe nxirrte kutitë prej tij... Ashtu është!..

„Kjo ngaqë jam shumë i sëmurë, — vendosi më në fund i vrenjtur, — e kam rraskapitur e e kam torturuar vetë veten dhe as vetë s'e di ç'bëj... Edhe dje, edhe pardje, edhe gjithë këtë kohë e kam torturuar veten... Do të shërohem dhe... s'do ta torturoj më veten... Po sikur të mos shërohem fare? O Zot! Sa më kanë ardhur në majë të hundës të gjitha këto!.." Ecte pa u ndalur. I vinte tmerrësisht të shpërqendrohej disi, por s'dinte ç'të bënte e ç'të ndërmerrte. Një ndjesi e re, e papërballueshme, e pushtonte gjithnjë e më shumë, gati me çdo minutë: ishte njëfarë neverie e pafund, gati fizike, për gjithçka që i dilte përpara e që e rrethonte, e kokëfortë, e ligë, plot urrejtje. I vinin neveri të gjithë kalimtarët, — i vinin neveri fytyrat e tyre, ecja, lëvizjet. Thjesht do të pështynte mbi ndonjërin, do ta kafshonte, me sa duket, sikur t'i fliste dikush...

U ndal befas, kur doli në bregun e Nevës së Vogël, në Ishullin Vasiljevski, pranë urës. „Ja, këtu banon ai, në këtë shtëpi, —

mendoi. — Ç'është kjo, sikur paskam ardhur vetë te Razumihini! Përsëri e njëjta histori si atëherë... Po shumë interesante, megjithatë: erdha vetë apo thjesht po ecja e u ndodha këtu? Njësoj është; thashë... pardje... që do të shkoja te ai të nesërmen pas *asaj*, hë, pra, do të shkoj! Sikur s'mund të hyj tani...“

U ngjit te Razumihini në katin e pestë.

Ai ishte në shtëpi, në kthinën e tij, dhe në atë minutë po punonte, po shkruante, dhe ia hapi vetë. Kishin nja katër muaj që s'ishin parë. Razumihini rrinte në dhomë me një rrobdishan të vjetëruar deri në lecka, me pantofla në këmbë pa çorape, i pakrehur, i parruar dhe i palarë. Në fytyrë iu shfaq habia.

— Ç'ke ti? — bërtiti ai, duke e shqyrtuar nga koka te këmbët shokun që hyri; pastaj heshti pak dhe fishkëlleu.

— Mos vallë je kaq keq? Po ti, vëlla, na kalove të gjithëve ne, — shtoi ai, duke shikuar leckat e Raskolnikovit. — Po ulu, pra, je lodhur me siguri! — dhe kur ky u rrëzua mbi divanin turk të veshur me mushama, që ishte edhe më i keq se i veti, Razumihini vuri re befas se mysafiri i tij ishte i sëmurë.

— Po ti je seriozisht i sëmurë, e di këtë? — Filloi t'i maste pulsin; Raskolnikovi e tërhoqi dorën.

— S'duhet, — tha ai, — erdha... për këtë: s'kam asnjë mësim... desha... megjithatë, s'më duhen fare mësime...

— Po e di ç'është? Ti po flet përçart! — vërejti Razumihini, që e vëzhgonte me ngulm.

— Jo, s'flas përçart... — Raskolnikovi u ngrit nga divani. Kur po ngjitej te Razumihini, nuk kishte menduar se, pra, do t'i duhej të takohej me të ballë për ballë. Kurse tani, në një çast, e kuptoi, tashmë nga përvoja, se në atë minutë ishte më pak se gjithçka i prirur të takohej ballë për ballë me këdo qoftë në gjithë botën. I gjithë vreri iu ngrit përpjetë. Gati u mbyt nga inati me veten, sapo kaloi pragun e Razumihinit.

— Lamtumirë! — tha ai befas dhe shkoi drejt derës.

— Po prit, prit, i çuditshëm!

— S'duhet!.. — përsëriti ky, duke e tërhequr përsëri dorën.

— Atëherë pse dreqin erdhe pas kësaj! Mos je lajthitur, a? Se kjo... është gati fyese. S'të lë kështu.

— Hë, dëgjo: erdha te ti, sepse përveç teje s'njoh njeri që të më ndihmonte... të filloja... sepse ti je më i miri nga të gjithë ata, domethënë më i zgjuari, dhe mund ta shqyrtosh... Kurse tani shoh se s'më duhet asgjë, e dëgjon, asgjë fare... asnjë shërbim e asnjë pjesëmarrje e askujt... Unë vetë... vetëm... Hë, mjaft! Lërmëni të qetë!

— Po prit një minutë, oxhakfshirës! Krejt i çmendur! Për mua, si të duash. E sheh: mësime s'kam as unë, dhe pështyj mbi to, po ka në Tolkuç[77] një librashitës, Heruvimovi, dhe ky vetë është në llojin e vet një mësim. Tani s'e ndërroj me pesë mësime te tregtarët. Ai nxjerr ca botime të vogla dhe libërza shkencash natyrore, — e si shiten! Vetëm titujt sa vlejnë! Ja, ti ke pohuar gjithmonë se jam budalla; për Zotin, vëlla, ka edhe më budallenj se unë! Tani është futur edhe në „tendencë“;[78] vetë s'merr vesh asgjë fare, po unë, natyrisht, e nxit. Ja, këtu janë dy fletë shtypi[79] e ca tekst gjermanisht, — sipas meje, sharlatanizmi më budalla: me një fjalë, shqyrtohet nëse gruaja është njeri apo jo? Hë, dhe, natyrisht, vërtetohet solemnisht se është njeri. Heruvimovi e përgatit këtë për çështjen e grave;[80] unë e përkthej; ai do t'i zgjasë këto dy fletë e gjysmë në nja gjashtë fletë, do të sajojmë një titull nga më pompozët prej gjysmë faqeje dhe do ta nxjerrim nga pesëdhjetë kopekë. Do të shitet! Për përkthimin më jep nga gjashtë rubla fleta, pra për të gjitha do të më bien nja pesëmbëdhjetë rubla, dhe gjashtë rubla i mora përpara. Kur ta mbarojmë

[77] Tolkuçi (rus. Толкучий рынок, „tregu i shtytjeve“): treg i sendeve të përdorura e të lira në Petersburg.

[78] Tendencë (rus. направление): në shtypin rus të viteve 1860, orientimi ideologjik i një botimi, sidomos ai përparimtar.

[79] Fletë shtypi: njësi e matjes së tekstit të botuar, rreth 16 faqe libri.

[80] Çështja e grave: debati në Rusinë e viteve 1860 për arsimimin, punën dhe të drejtat e grave.

këtë, do të fillojmë të përkthejmë për balenat, pastaj nga pjesa e dytë e *Confessions*[81] kanë shënuar ca thashetheme nga më të mërzitshmet, edhe ato do t'i përkthejmë; Heruvimovit i ka thënë dikush se gjoja Rusoi është në llojin e vet një Radishçev.[82] Unë, natyrisht, s'e kundërshtoj, në djall le të shkojë! Hë, do ta përkthesh fletën e dytë të „A është gruaja njeri?“ Po deshe, merre tani tekstin, merr pena, letër — të gjitha këto janë shtetërore — dhe merr tri rubla: meqë unë kam marrë përpara për gjithë përkthimin, për fletën e parë e të dytë, pra tri rubla të bien drejt në pjesën tënde. E kur ta mbarosh fletën — edhe tri rubla do të marrësh. Edhe diçka tjetër, të lutem, mos e quaj këtë ndonjë shërbim nga ana ime. Përkundrazi, sapo hyre, e llogarita se si do të më jesh i dobishëm. Së pari, në drejtshkrim jam i dobët, dhe së dyti, në gjermanisht ndonjëherë jam fare *schwach*,[83] kështu që më shumë sajoj nga vetja dhe ngushëllohem vetëm me atë që kështu del edhe më mirë. Po, kush e di, ndoshta s'del më mirë, po më keq... E merr apo jo?

Raskolnikovi mori në heshtje fletët gjermane të artikullit, mori tri rublat dhe, pa thënë asnjë fjalë, doli. Razumihini e vështroi i habitur pas. Por kur arriti tashmë te Linja e Parë,[84] Raskolnikovi u kthye befas, u ngjit përsëri te Razumihini dhe, duke vënë mbi tryezë edhe fletët gjermane, edhe tri rublat, përsëri pa thënë asnjë fjalë, iku.

— Po mos të kanë zënë ethet e pijanecëve, a! — gjëmoi më në fund Razumihini, i tërbuar. — Ç'komedi po luan! Edhe mua më hutove... Pse erdhe, pra, pas kësaj, djall?

---

[81] „Rrëfimet“ (fr. *Confessions*): vepra autobiografike e Zhan-Zhak Rusoit (1712–1778).

[82] Aleksandr Radishçev (1749–1802): shkrimtar rus, autor i „Udhëtimit nga Petersburgu në Moskë“ (1790), ku kritikonte bujkrobërinë; për këtë libër u internua në Siberi.

[83] Gjerm. „i dobët“.

[84] Linjat: rrugët paralele të Ishullit Vasiljevski, të numëruara (Linja e Parë, e Dytë e me radhë).

— S'më duhen... përkthime... — mërmëriti Raskolnikovi, duke zbritur tashmë shkallët.

— Atëherë ç'dreqin të duhet? — bërtiti nga lart Razumihini. Ai vazhdoi të zbriste në heshtje.

— Hej, ti! Ku banon?

Përgjigje nuk erdhi.

— Hë, të marrtë dr-r-reqi, pra!..

Por Raskolnikovi po dilte tashmë në rrugë. Në Urën Nikolajevski iu desh edhe një herë të vinte plotësisht në vete, për shkak të një rasti shumë të pakëndshëm për të. Karrocieri i një karroce e goditi fort me kamxhik nëpër shpinë, ngaqë gati ra nën kuaj, megjithëse karrocieri i kishte bërtitur nja tri a katër herë. Goditja e kamxhikut e tërboi aq shumë, sa ai, duke u hedhur te parmaku (s'dihej pse ecte mu në mes të urës, ku kalojnë karrocat e jo këmbësorët), kërciti dhëmbët me ligësi. Përreth, natyrisht, dëgjoheshin të qeshura.

— I takonte!

— Ndonjë mashtrues.

— Dihet, bën sikur është i dehur dhe futet qëllimisht nën rrota; e ti përgjigju për të.

— Me këtë rrojnë, i nderuar, me këtë rrojnë...

Por në atë minutë, kur qëndronte te parmaku dhe ende shikonte pa kuptim e me ligësi pas karrocës që po largohej, duke fërkuar shpinën, ndjeu befas se dikush po i fuste para në dorë. Vështroi: një tregtare e moshuar, me shami koke dhe me këpucë prej lëkure dhie, dhe me të një vajzë, me kapelë e me një ombrellë të gjelbër, me siguri e bija. „Merre, biro, për hir të Krishtit". E mori, dhe ato kaluan. Paratë ishin një monedhë prej njëzet kopekësh. Nga rrobat e nga pamja ato mund ta kishin marrë shumë mirë për lypës, për një mbledhës të vërtetë groshësh në rrugë, kurse dhënien e një monedhe të tërë prej njëzet kopekësh ia detyronte, me siguri, goditjes së kamxhikut, që i kishte prekur.

E shtrëngoi monedhën në dorë, eci nja dhjetë hapa dhe u kthye me fytyrë nga Neva, në drejtim të pallatit. Qielli ishte pa asnjë re, kurse uji gati i kaltër, gjë që në Nevë ndodh kaq rrallë. Kubeja e katedrales,[85] e cila nga asnjë pikë s'duket më bukur sesa kur e shikon që këtu, nga ura, pa arritur nja njëzet hapa te kishëza, shkëlqente, dhe përmes ajrit të pastër mund të dalloje qartë madje çdo zbukurim të saj. Dhimbja e kamxhikut u qetësua, dhe Raskolnikovi e harroi goditjen; një mendim i shqetësuar dhe jo krejt i qartë e mbante tani të zënë tërësisht. Qëndronte dhe shikonte në largësi gjatë e me ngulm; ky vend i ishte veçanërisht i njohur. Kur shkonte në universitet, zakonisht, — më shpesh duke u kthyer në shtëpi, — i kishte ndodhur, ndoshta njëqind herë, të ndalej pikërisht në po këtë vend, të vështronte me ngulm këtë panoramë vërtet madhështore dhe çdo herë gati të habitej me një përshtypje të vetën të paqartë e të pazgjidhshme. Një të ftohtë e pashpjegueshme i frynte gjithmonë nga kjo panoramë madhështore; një shpirt memec e i shurdhër e mbushte për të këtë tablo të shkëlqyer... Habitej çdo herë me përshtypjen e tij të zymtë e misterioze dhe e shtynte zgjidhjen e saj, pa i besuar vetes, për në të ardhmen. Tani befas i kujtoi me forcë këto pyetje e hutime të tij të dikurshme, dhe iu duk se nuk i kujtoi rastësisht tani. Vetëm kjo iu duk e egër e e çuditshme, që ishte ndalur në po atë vend si më parë, sikur të kishte përfytyruar vërtet se mund të mendonte tani për të njëjtën gjë si më parë dhe të interesohej për po ato tema e tablo të dikurshme, për të cilat interesohej... jo shumë kohë më parë. Gati iu bë madje qesharake dhe njëkohësisht i shtrëngoi gjoksin deri në dhimbje. Në njëfarë thellësie, poshtë, diku mezi të dukshme nën këmbë, iu shfaq tani gjithë kjo e kaluar e dikurshme, edhe mendimet e dikurshme, edhe detyrat e dikurshme, edhe temat e dikurshme, edhe përshtypjet e dikurshme, edhe gjithë kjo panoramë, edhe ai vetë, edhe

[85] Katedralja e Shën Isakut, në bregun e majtë të Nevës, përballë Ishullit Vasiljevski.

gjithçka, gjithçka... Dukej sikur fluturonte diku lart dhe gjithçka zhdukej para syve të tij... Duke bërë një lëvizje të pavullnetshme me dorë, ndjeu befas në grusht monedhën e shtrënguar. Hapi dorën, e vështroi me ngulm monedhën, e hodhi me hov dhe e flaku në ujë; pastaj u kthye dhe shkoi në shtëpi. Iu duk sikur në atë minutë e preu vetë veten me gërshërë nga të gjithë e nga gjithçka.

Arriti në shtëpi aty nga mbrëmja, pra kishte ecur gjithsej nja gjashtë orë. Ku e si u kthye, asgjë nga këto s'e mbante mend. U zhvesh dhe, duke u dridhur i tëri si një kalë i rraskapitur nga vrapi, u shtri në divan, tërhoqi mbi vete kapotën dhe menjëherë ra në harresë...

Erdhi në vete në muzg të plotë nga një britmë e tmerrshme. O Zot, ç'britmë ishte kjo! Tinguj të tillë të panatyrshëm, një ulërimë të tillë, vaje, kërcitje dhëmbësh, lot, rrahje e sharje të tilla s'i kishte dëgjuar e s'i kishte parë kurrë. As nuk mund ta përfytyronte një egërsi të tillë, një tërbim të tillë. I tmerruar u ngrit e u ul në shtratin e tij, duke ngrirë e duke u munduar çdo çast. Por rrahjet, vajet e sharjet bëheshin gjithnjë e më të forta. Dhe ja, për habinë e tij më të madhe, dalloi befas zërin e së zonjës së shtëpisë. Ajo ulërinte, klithte e qante me ligje, duke nxituar, duke u ngutur, duke i nxjerrë fjalët aq shpejt sa s'mund të kuptoje se për çfarë lutej, — natyrisht, që të pushonin së rrahuri, sepse e rrihnin pa mëshirë në shkallë. Zëri i atij që rrihte ishte bërë aq i tmerrshëm nga ligësia e tërbimi, sa vetëm ngjirej, por prapëseprapë edhe ai që rrihte thoshte diçka, edhe ai shpejt, pa u kuptuar, duke nxituar e duke u mbytur. Befas Raskolnikovi u drodh si gjethe: e njohu atë zë; ishte zëri i Ilja Petroviçit. Ilja Petroviçi këtu dhe rreh të zonjën e shtëpisë! E godet me shqelma, ia përplas kokën pas shkallëve, — kjo është e qartë, kjo dëgjohet nga tingujt, nga vajet, nga goditjet! Ç'është kjo, u përmbys bota, apo ç'ka? Dëgjohej se si në të gjitha katet, nëpër gjithë shkallët, po mblidhej turma, dëgjoheshin zëra, thirrje, ngjiteshin, trokis-

nin, përplasnin dyert, vraponin të gjithë andej. „Po pse, pse, dhe si mund të ndodhë kjo!“ — përsëriste ai, duke menduar seriozisht se ishte çmendur krejt. Por jo, ai dëgjon tepër qartë!.. Por, pra, edhe te ai do të vijnë tani, po të jetë kështu, „sepse... me siguri, të gjitha këto janë për të njëjtën gjë... për të djeshmen... O Zot!“ Desh të mbyllej me grremç, por dora s'iu ngrit... e as do të vlente! Frika, si akull, ia mbuloi shpirtin, e mundoi, e ngriu... Por ja, më në fund gjithë kjo zhurmë, që vazhdoi plot dhjetë minuta, filloi pak nga pak të qetësohej. E zonja e shtëpisë rënkonte e ofshante, Ilja Petroviçi ende kërcënonte e shante... Por ja, më në fund, me sa duket, edhe ai pushoi; ja, s'dëgjohet më; „mos ka ikur vallë! O Zot!“ Po, ja edhe e zonja e shtëpisë po ikën, ende duke rënkuar e duke qarë... ja edhe dera e saj u përplas... Ja edhe turma po shpërndahet nga shkallët nëpër banesa, — ah-ahasin, grinden, thërrasin njëri-tjetrin, herë duke e ngritur zërin deri në britmë, herë duke e ulur deri në pëshpëritje. Duhet të kenë qenë shumë; gati gjithë shtëpia ishte mbledhur. „Po o Zot, mos vallë të gjitha këto janë të mundshme! Dhe pse, pse erdhi ai këtu!“

Raskolnikovi ra i pafuqishëm në divan, por s'mund t'i mbyllte më sytë; ndenji shtrirë nja gjysmë ore në një vuajtje të tillë, në një ndjesi të tillë të padurueshme tmerri të pakufishëm, të cilën s'e kishte provuar kurrë. Befas një dritë e fortë ia ndriçoi dhomën: hyri Nastasja me një qiri e me një pjatë supë. Pasi e vështroi me vëmendje dhe pa se nuk flinte, e vuri qiririn në tryezë dhe filloi të shtronte ç'kishte sjellë: bukë, kripë, pjatë, lugë.

— Me siguri që dje s'ke ngrënë. Gjithë ditën u ende, e të dridhet trupi nga ethet.

— Nastasja... pse e rrahën të zonjën e shtëpisë?

Ajo e vështroi me ngulm.

— Kush e rrahu të zonjën e shtëpisë?

— Tani... para gjysmë ore, Ilja Petroviçi, ndihmësi i inspektorit, në shkallë... Pse e rrahu kështu? dhe... pse erdhi?..

Nastasja e shqyrtonte në heshtje e e vrenjtur dhe e shikoi kështu gjatë. Atij iu bë shumë e pakëndshme nga ky shqyrtim, madje i frikshëm.

— Nastasja, pse hesht? — tha ai më në fund i druajtur, me zë të dobët.

— Ky është gjaku, — u përgjigj ajo më në fund, ngadalë dhe sikur po fliste me vete.

— Gjaku!.. Ç'gjak?.. — mërmëriste ai, duke u zbehur e duke u tërhequr drejt murit. Nastasja vazhdonte ta shikonte në heshtje.

— Askush s'e rrahu të zonjën e shtëpisë, — tha ajo përsëri me zë të rreptë e të vendosur. Ai e shikonte, mezi duke marrë frymë.

— E dëgjova vetë... s'flija... isha ulur, — tha ai edhe më i druajtur. — Dëgjova gjatë... Erdhi ndihmësi i inspektorit... Në shkallë vrapuan të gjithë, nga të gjitha banesat...

— S'erdhi njeri. Kjo është gjaku që të bërtet përbrenda. Kur s'gjen dot rrugëdalje e fillon të të piqet në mëlçi, atëherë fillon e të bëhen gjëra... Do të hash, apo jo?

Ai nuk u përgjigj. Nastasja qëndronte ende mbi të, e shikonte me ngulm dhe s'ikte.

— Më jep ujë... Nastasjushka.

Ajo zbriti poshtë dhe pas nja dy minutash u kthye me ujë në një kupë të bardhë balte; por ai nuk e mbante më mend se ç'ndodhi më pas. Mbante mend vetëm si piu një gllënjkë ujë të ftohtë dhe derdhi nga kupa mbi gjoks. Pastaj ra në pavetëdije.

Pjesa e dytë — III

Megjithatë, ai nuk ishte krejt pa vetëdije gjatë gjithë kohës së sëmundjes: ishte një gjendje ethesh, me kllapi e gjysmëvetëdije. Shumë gjëra i kujtoi më pas. Herë i dukej se rreth tij mblidheshin shumë njerëz dhe donin ta merrnin e ta çonin diku, grindeshin e ziheshin shumë për të. Herë befas ishte vetëm në dhomë, të gjithë kishin ikur dhe kishin frikë prej tij, dhe vetëm herë pas here e hapnin fare pak derën për ta parë, e kërcënonin, merreshin vesh për diçka midis tyre, qeshnin e e ngacmonin. Nastasjën e mbante mend shpesh pranë vetes; dallonte edhe një njeri tjetër, gjoja shumë të njohur për të, por kush ishte pikërisht — në asnjë mënyrë s'e merrte dot me mend dhe brengosej për këtë, madje edhe qante. Ndonjëherë i dukej se kishte tashmë nja një muaj që ishte shtrirë; herë tjetër — se po vazhdonte ende e njëjta ditë. Por për *atë* — për *atë* e kishte harruar krejtësisht; po çdo minutë e mbante mend se kishte harruar diçka që s'duhej harruar, — mundohej, vuante duke u përpjekur ta kujtonte, rënkonte, binte në tërbim ose në një frikë të tmerrshme, të padurueshme. Atëherë hidhej nga vendi, donte të ikte, por gjithmonë dikush e ndalte me forcë, dhe ai binte përsëri në pafuqi e në pavetëdije. Më në fund erdhi plotësisht në vete.

Kjo ndodhi në mëngjes, në orën dhjetë. Në këtë orë të mëngjesit, në ditët e kthjellta, dielli kalonte gjithmonë si një rrip i gjatë nëpër murin e tij të djathtë dhe ndriçonte qoshen pranë derës. Pranë shtratit të tij qëndronin Nastasja dhe një njeri tjetër, që e

vështronte me shumë kureshtje dhe që i ishte krejt i panjohur. Ishte një djalë i ri me kaftan, me mjekërz, dhe nga pamja i ngjante një artelshçiku.[86] Nga dera gjysmë e hapur shikonte e zonja e shtëpisë. Raskolnikovi u ngrit pak.

— Kush është ky, Nastasja? — pyeti ai, duke treguar djaloshin.

— Shih, erdhi në vete! — tha ajo.

— Erdhët në vete, — ia ktheu artelshçiku. Kur e kuptoi se ai kishte ardhur në vete, e zonja e shtëpisë, që po shikonte fshehurazi nga dera, e mbylli menjëherë dhe u fsheh. Ajo ishte gjithmonë e turpshme dhe i duronte me mundim bisedat e sqarimet; ishte nja dyzet vjeçe, e trashë e e dhjamosur, me vetulla e me sy të zinj, e mirë nga trashësia e nga përtacia; dhe nga pamja madje mjaft e hijshme. Kurse e turpshme përtej nevojës.

— Ju... kush jeni? — vazhdoi ai të pyeste, duke iu drejtuar vetë artelshçikut. Por në këtë minutë dera u hap përsëri krejt dhe, duke u përkulur pak, sepse ishte i gjatë, hyri Razumihini.

— Ç'kabinë anijeje, — bërtiti ai, duke hyrë, — gjithmonë godas ballin; edhe kjo quhet banesë! Po ti, vëlla, erdhe në vete? Sapo e dëgjova nga Pashenka.[87]

— Sapo erdhi në vete, — tha Nastasja.

— Sapo erdhët në vete, — pohoi përsëri artelshçiku me një buzëqeshje të vogël.

— Po vetë ju kush urdhëroni të jeni, zotëri? — pyeti Razumihini, duke iu drejtuar befas atij. — Unë, ja, siç e shihni, jam Vrazumihin;[88] jo Razumihin, siç më thërrasin të gjithë, por

[86] Artelshçik (rus. артельщик): anëtar i një arteli, shoqatë punëtorësh në Rusi; artelshçikët e besuar shërbenin shpesh si arkëtarë e korrierë parash për tregtarët e bankat.

[87] Pashenka: formë përkëdhelëse e emrit Praskovja; kështu e thërret Razumihini Praskovja Pavlovna Zarnicinën, të zonjën e shtëpisë së Raskolnikovit.

[88] Lojë fjalësh: „Vrazumihin“ të kujton foljen ruse *vrazumit'*, „t'i vësh mend dikujt“.

Vrazumihin, student, bir fisniku, kurse ky është miku im. Hë, zotëri, po ju kush jeni?

— Unë jam artelshçik në zyrën tonë, te tregtari Shelopajev,[89] zotëri, dhe kam ardhur për një punë, zotëri.

— Urdhëroni uluni në këtë karrige, — vetë Razumihini u ul në një tjetër, në anën tjetër të tryezës së vogël. — Mirë që erdhe në vete, vëlla, — vazhdoi ai, duke iu drejtuar Raskolnikovit. — Është dita e katërt që mezi ha e pi. Vërtet, të jepnin çaj me lugë. Ta solla dy herë Zosimovin. E mban mend Zosimovin? Të vizitoi me vëmendje dhe tha menjëherë se s'ishte gjë, — të paska rënë diçka në kokë, apo ç'ka. Ca marrëzira nervash, racioni ka qenë i keq, thotë, birrë e rrikë të jepnin pak, prandaj edhe sëmundja, por s'ka gjë, do të kalojë e do të harrohet. Të lumtë Zosimovi! E nisi bukur mjekimin. Hë, zotëri, nuk ju mbaj më, — iu drejtua ai përsëri artelshçikut, — a doni të na shpjegoni nevojën tuaj? Vëre re, Rodja, nga zyra e tyre vijnë tashmë për herë të dytë; vetëm se më parë s'erdhi ky, po një tjetër, dhe me atë u sqaruam ne. Kush ishte ai që erdhi këtu para jush?

— Duhet të ketë qenë pardje, zotëri, ashtu është, zotëri. Ishte Aleksej Semjonoviçi; edhe ai është në zyrën tonë, zotëri.

— Po ai qenka pak më i mençur se ju, ç'thoni?

— Po, zotëri; ai vërtet është disi më serioz, zotëri.

— Për t'u lavdëruar; hë, zotëri, vazhdoni.

— Ja, nëpërmjet Afanasi Ivanoviç Vahrushinit, për të cilin, mendoj, keni dëgjuar jo një herë, zotëri, me kërkesë të mamasë suaj, nëpërmjet zyrës sonë ju ka ardhur një dërgesë, zotëri, — filloi artelshçiku, duke iu drejtuar drejtpërdrejt Raskolnikovit. — Në rast se jeni tashmë në vete, zotëri, t'ju dorëzoj tridhjetë e pesë rubla, zotëri, sepse Semjon Semjonoviçi mori lajmërim për këtë nga Afanasi Ivanoviçi, me kërkesë të mamasë suaj, si edhe herën e kaluar. E dini, zotëri?

[89] Mbiemër me kuptim: rus. *shelopaj*, „dembel, njeri i pavlerë“.

— Po... e mbaj mend... Vahrushin... — tha Raskolnikovi i menduar.

— E dëgjoni: e njeh tregtarin Vahrushin! — thirri Razumihini. — Si s'është në vete? Po, në fund të fundit, tani shoh se edhe ju jeni njeri i mençur. Hë, zotëri! Fjalët e mençura janë kënaqësi t'i dëgjosh.

— Pikërisht ai është, zotëri, Vahrushini, Afanasi Ivanoviçi, dhe me kërkesë të mamasë suaj, e cila nëpërmjet tij ju ka dërguar edhe një herë po në këtë mënyrë, ai edhe këtë herë nuk refuzoi, zotëri, dhe e lajmëroi Semjon Semjonoviçin këto ditë nga vendi i tij që t'ju dorëzojë tridhjetë e pesë rubla, zotëri, në pritje të më të mirës, zotëri.

— Ja, „në pritje të më të mirës“ ju doli më mirë nga të gjitha; edhe „mamaja juaj“ s'ishte keq. Hë, si thoni ju: është plotësisht në vete apo jo, a?

— Për mua s'ka problem, zotëri. Vetëm se do të duhej një dëftesë marrjeje, zotëri.

— Do ta shkarravitë! Ç'keni, libër?

— Libër, zotëri, ja, zotëri.

— Jepeni këtu. Hë, Rodja, ngrihu. Do të të mbaj unë; vëre këtu firmën Raskolnikov, merr penën, sepse, vëlla, paratë tani na duhen më shumë se mjalti.

— S'duhet, — tha Raskolnikovi, duke e shtyrë penën.

— Si s'duhet?

— S'do të nënshkruaj.

— Pfu, dreqi, po si pa dëftesë?

— S'më duhen... paratë...

— Paratë s'të duhen! Hë, vëlla, gënjen, jam dëshmitar! Mos u shqetësoni, ju lutem, ai vetëm ashtu... përsëri po bën udhëtime. Atij, në fakt, i ndodh kjo edhe zgjuar... Ju jeni njeri i arsyeshëm, dhe ne do ta drejtojmë, domethënë thjesht do t'ia drejtojmë dorën, dhe ai do të nënshkruajë. Hë, fillojmë...

— Po, në fund të fundit, mund të vij edhe një herë tjetër, zotëri.

— Jo, jo; pse të shqetësoheni. Ju jeni njeri i arsyeshëm... Hë, Rodja, mos e mbaj mysafirin... shih, po pret, — dhe u përgatit seriozisht t'ia drejtonte dorën Raskolnikovit.

— Lëre, do ta bëj vetë... — tha ky, mori penën dhe nënshkroi në libër. Artelshçiku i nxori paratë dhe iku.

— Bravo! E tani, vëlla, do të hash?

— Dua, — u përgjigj Raskolnikovi.

— Keni supë?

— Të djeshme, — u përgjigj Nastasja, që kishte qëndruar aty gjatë gjithë kësaj kohe.

— Me patate e me oriz?

— Me patate e me oriz.

— E di përmendësh. Sill supën, dhe jep edhe çaj.

— Do ta sjell.

Raskolnikovi i shikonte të gjitha me një habi të thellë dhe me një frikë të topitur e të pakuptimtë. Vendosi të heshte e të priste: ç'do të ndodhte më tej? „Me sa duket, s'jam në kllapi, — mendonte ai, — me sa duket, kjo është vërtet...“

Pas dy minutash Nastasja u kthye me supën dhe njoftoi se tani do të vinte edhe çaji. Me supën erdhën dy lugë, dy pjata dhe gjithë takëmi: kripore, piperore, mustardë për mishin e të tjera, gjë që s'kishte ndodhur prej kohësh në një rregull të tillë. Mbulesa e tryezës ishte e pastër.

— S'do të ishte keq, Nastasjushka, që Praskovja Pavlovna të na komandonte nja dy shishe birrë. Do t'i pimë, zotëri.

— Ah ti, këmbëshpejti! — mërmëriti Nastasja dhe shkoi ta kryente urdhrin.

I egër e i tendosur vazhdonte të vështronte Raskolnikovi. Ndërkohë Razumihini u ul pranë tij në divan, i ngathët si ari, ia përqafoi kokën me dorën e majtë, megjithëse ai mund të ngrihej edhe vetë, dhe me të djathtën i afroi te goja një lugë supë, pasi i

fryu disa herë më parë, që të mos digjej. Por supa ishte vetëm e vakët. Raskolnikovi e gëlltiti me lakmi një lugë, pastaj një tjetër, një të tretë. Por pasi i dha disa lugë, Razumihini u ndal befas dhe njoftoi se për të mëtejshmen duhej të këshillohej me Zosimovin.

Hyri Nastasja, duke sjellë dy shishe birrë.

— Po çaj do?

— Dua.

— Sill shpejt edhe çaj, Nastasja, se për çajin, me sa duket, mund të bëjmë edhe pa fakultetin e mjekësisë. Po ja edhe birra! — u ul në karrigen e tij, afroi supën e mishin dhe filloi të hante me një oreks të tillë, sikur s'kishte ngrënë tri ditë.

— Unë, vëlla Rodja, tani ha drekë kështu këtu te ju çdo ditë, — mërmëriti ai, aq sa e lejonte goja e mbushur plot me mish, — dhe të gjitha këto i bën Pashenka, e zonja jote e shtëpisë, që më nderon me gjithë shpirt. Unë, natyrisht, s'ngul këmbë, po as s'protestoj. Ja edhe Nastasja me çajin. Sa e shkathët! Nastenka, do birrë?

— Ik, more ngacmues!

— Po çaj?

— Çaj, po.

— Hidh. Prit, do ta hedh vetë; ulu në tryezë.

Menjëherë e rregulloi, hodhi çaj, pastaj hodhi edhe një filxhan tjetër, e la mëngjesin e tij dhe u ul përsëri në divan. Si më parë ia përqafoi me dorën e majtë kokën të sëmurit, e ngriti pak dhe filloi t'i jepte çaj me lugë çaji, përsëri duke i fryrë pa pushim e me zell të veçantë lugës, sikur në këtë proces fryrjeje të qëndronte pika më kryesore e shpëtimtare e shërimit. Raskolnikovi heshte dhe s'kundërshtonte, megjithëse ndiente në vete mjaft forca për t'u ngritur e për të ndenjur ulur në divan pa asnjë ndihmë nga jashtë, dhe jo vetëm për t'i zotëruar duart aq sa të mbante lugën a filxhanin, por madje, ndoshta, edhe për të ecur. Por nga njëfarë dinakërie e çuditshme, gati shtazore, i erdhi befas në kokë t'i fshihte për njëfarë kohe forcat, të rrinte i fshehur, të shtirej,

po të duhej, madje sikur ende s'kuptonte krejt, e ndërkaq të dëgjonte e të zbulonte se ç'po ndodhte këtu? Megjithatë, nuk e përmbajti dot neverinë: pasi gëlltiti nja dhjetë lugë çaj, e liroi befas kokën, e shtyu me teka lugën dhe ra përsëri mbi jastëk. Nën kokë i ishin vënë tani vërtet jastëkë të vërtetë — me pupla e me këllëfë të pastër; edhe këtë e vuri re dhe e mori parasysh.

— Duhet që Pashenka të na dërgojë që sot reçel mjedrash, për t'i bërë ndonjë pije, — tha Razumihini, duke u ulur në vendin e tij e duke iu kthyer përsëri supës e birrës.

— Po ku do t'i gjejë ajo mjedrat? — pyeti Nastasja, duke mbajtur mbi pesë gishtat e hapur pjatëzën e duke e pirë çajin „nëpërmjet sheqerit".[90]

— Mjedrat, mike, do t'i gjejë në dyqan. E sheh, Rodja, këtu ka ndodhur një histori e tërë pa ty. Kur më ike në atë mënyrë mashtruese dhe s'ma the adresën, më kapi befas një inat i tillë, sa vendosa të të gjej e të të ekzekutoj. Po atë ditë ia fillova. Ika, ika, pyeta, pyeta! Këtë banesën e tanishme e kisha harruar; po, në fund të fundit, kurrë s'e kisha mbajtur mend, sepse s'e dija. Kurse banesën e mëparshme, — kujtoj vetëm se ishte te Pesë Qoshet,[91] shtëpia e Harllamovit. Kërkova, kërkova këtë shtëpinë e Harllamovit, — po doli pastaj se s'ishte fare shtëpia e Harllamovit, po e Buhut, — si ngatërrohesh ndonjëherë me tingujt! Hë, dhe u zemërova. U zemërova dhe shkova, ç'të bëhet le të bëhet, të nesërmen në zyrën e adresave,[92] e merr me mend: brenda dy minutash të gjetën atje. Je i regjistruar atje.

— I regjistruar!

— Si jo; kurse gjeneralin Kobelev s'mundën ta gjenin në asnjë mënyrë para meje. Hë, zotëri, është e gjatë për ta treguar. Vetëm se, si u turra këtu, menjëherë u njoha me të gjitha punët e tua; me

[90] Pirja e çajit „nëpërmjet sheqerit": zakon popullor rus, kur mban një copë sheqer në gojë e pi çajin nëpër të, në vend që ta shkrish në filxhan.

[91] Pesë Qoshet: kryqëzim i njohur në Petersburg, ku takohen pesë rrugë.

[92] Zyra e adresave: zyrë e policisë ku regjistroheshin banorët e qytetit me adresat e tyre.

të gjitha, vëlla, me të gjitha, i di të gjitha; ja, edhe ajo e pa: edhe me Nikodim Fomiçin u njoha, edhe Ilja Petroviçin ma treguan, edhe me portierin, edhe me zotin Zametov, Aleksandr Grigorjeviçin, sekretarin e zyrës këtu, e më në fund edhe me Pashenkën, — kjo ishte kurora; ja, edhe ajo e di...

— E bëri sheqer, — mërmëriti Nastasja, duke buzëqeshur me dinakëri.

— Po ju, Nastasja Nikiforovna, sheqerin më mirë hidheni brenda në filxhan.[93]

— Ik, o qen! — thirri befas Nastasja dhe ia plasi të qeshurit. — Po unë jam e Pjotrit, jo e Nikiforit, — shtoi ajo befas, kur pushoi së qeshuri.

— Do ta kemi parasysh, zonjë. Hë, pra, vëlla, që të mos flas tepër, desha në fillim të lëshoja këtu rrymë elektrike kudo, që t'i shkulja përnjëherësh të gjitha paragjykimet në këtë anë; po Pashenka fitoi. Unë, vëlla, s'e prisja kurrë që ajo të ishte kaq... *avenante*...[94] a? Si mendon?

Raskolnikovi heshte, ndonëse asnjë minutë s'e ndante prej tij vështrimin e tij të shqetësuar, dhe tani vazhdonte ta shikonte me ngulm.

— Dhe madje shumë, — vazhdoi Razumihini, pa u hutuar aspak nga heshtja dhe sikur po pohonte përgjigjen që kishte marrë, — dhe madje shumë e rregullt, në të gjitha pikat.

— Shih ç'krijesë! — thirri përsëri Nastasja, së cilës kjo bisedë, me sa dukej, i jepte një lumturi të pashprehshme.

— Gjëja e keqe, vëlla, është se që në fillim s'dite ta merrje punën si duhet. Me të duhej ndryshe. Se ky është, si të thuash, karakteri më i papritur! Hë, për karakterin më vonë... Po si, për shembull, ta çosh punën deri aty sa ajo të guxojë të mos të dërgojë

[93] Lojë fjalësh: Nastasja thotë se Razumihini „e bëri sheqer“ të zonjën e shtëpisë (rus. *usaharil*, nga *sahar*, „sheqer“), kurse ai i përgjigjet duke e ngacmuar për mënyrën si pi çajin.

[94] Fr. „e këndshme, tërheqëse“; Razumihini e përdor me një prapashtesë përkëdhelëse ruse.

drekë? Ose, për shembull, ky kambial? Po ti qenke çmendur, të nënshkruash kambiale! Ose, për shembull, kjo martesë e menduar, kur ishte ende gjallë e bija, Natalja Jegorovna... I di të gjitha! Po, në fund të fundit, shoh se kjo është një tel i ndjeshëm dhe se unë jam gomar; më fal. Po meqë ra fjala për budallallëkun: si mendon, Praskovja Pavlovna s'është fare, vëlla, aq budallaqe sa mund të mendosh në shikim të parë, a?

— Po... — tha nëpër dhëmbë Raskolnikovi, duke vështruar anash, por duke kuptuar se kishte më leverdi ta mbante bisedën.

— A s'është e vërtetë? — thirri Razumihini, dukshëm i gëzuar që iu përgjigjën, — po as e zgjuar s'është, a? Karakter krejt, krejt i papritur! Unë, vëlla, pjesërisht e humbas toruan, të siguroj... Dyzet i ka plot. Ajo thotë — tridhjetë e gjashtë, dhe ka të drejtë të plotë për këtë. Megjithatë, të betohem se e gjykoj më shumë me mend, vetëm me metafizikë; këtu, vëlla, na u lidh një emblemë e tillë, që s'e ka as algjebra! S'kuptoj asgjë! Hë, po të gjitha këto janë marrëzira, po vetëm se ajo, duke parë që ti s'je më student, që ke humbur mësimet e rrobat dhe që pas vdekjes së zonjushës s'ka më pse të të mbajë si të afërm, u tremb befas; dhe meqë ti, nga ana jote, ishe fshehur në qoshe dhe s'e mbaje më asgjë nga e kaluara, asaj i shkoi ndër mend të të nxirrte nga banesa. Dhe prej kohësh e ushqente këtë qëllim, po i erdhi keq për kambialin. Për më tepër, ti vetë e siguroje se mamaja do të paguante...

— Këtë e thoja nga poshtërsia ime... Nëna ime vetë gati lyp lëmoshë... kurse unë gënjeja që të më mbanin në banesë e... të më ushqenin, — tha me zë të lartë e qartë Raskolnikovi.

— Po, këtë e bëre me mend. Vetëm se gjithë hileja është se këtu u ndodh zoti Çebarov, kështilltar oborri dhe njeri i punëve. Pashenka pa të s'do të sajonte asgjë, sepse është shumë e turpshme; po njeriu i punëve s'ka turp dhe, para së gjithash, natyrisht, e shtroi pyetjen: a ka shpresë të realizohet kambiali? Përgjigjja: ka, sepse ka një mama të tillë që nga pensioni i saj prej njëqind e njëzet e pesë rublash, edhe sikur të mos hajë vetë, do ta nxjerrë

Rodenkën nga halli, dhe ka një motër të tillë që për vëllanë do të shkojë në robëri. Mbi këtë u mbështet ai... Pse lëviz? Unë, vëlla, i mësova tani të gjitha të fshehtat e tua, jo kot u hape me Pashenkën kur ishe ende si i afërm, po tani të them nga dashuria... Ja ku qëndron puna: njeriu i ndershëm e i ndjeshëm hapet, kurse njeriu i punëve dëgjon e ha, e pastaj të ha edhe ty. Ja, dhe ajo ia kaloi këtë kambial gjoja si pagesë këtij Çebarovit, kurse ai e kërkoi zyrtarisht, pa u skuqur. Desha edhe atij, kur i mora vesh të gjitha këto, kështu, për të qetësuar ndërgjegjen, t'i lëshoja një rrymë, po në atë kohë midis meje dhe Pashenkës lindi harmonia, dhe urdhërova që gjithë kjo punë të ndërpritej, në vetë burimin domethënë, duke u bërë dorëzanë se ti do të paguash. Unë, vëlla, u bëra dorëzanë për ty, e dëgjon? Thirrëm Çebarovin, dhjetë rubla në dhëmbë, dhe letrën mbrapsht, dhe ja, kam nderin t'jua paraqes, — tani ju besojnë me fjalë, — ja, merreni, dhe e kam grisur siç duhet.

Razumihini e vuri mbi tryezë dëftesën e huasë; Raskolnikovi e vështroi dhe, pa thënë asnjë fjalë, u kthye nga muri. Madje edhe Razumihinin e preku kjo.

— E shoh, vëlla, — tha ai pas një minute, — se përsëri bëra budallain. Mendova të të zbavisja e të të argëtoja me llafe, po me sa duket vetëm ta ngrita vrerin.

— Ty s'të njihja në kllapi? — pyeti Raskolnikovi, duke heshtur edhe ai një minutë dhe pa e kthyer kokën.

— Mua, dhe madje binit në tërbim për këtë, sidomos kur e solla një herë Zametovin.

— Zametovin?.. Sekretarin?.. Pse? — Raskolnikovi u kthye shpejt dhe ia nguli sytë Razumihinit.

— Po ç'ke kështu... Pse u shqetësove? Deshi të njihej me ty; e deshi vetë, sepse folëm shumë për ty me të... Ndryshe, nga kush do t'i mësoja unë kaq shumë gjëra për ty? Djalë i shkëlqyer, vëlla, i mrekullueshëm... në llojin e vet, natyrisht. Tani jemi miq; pothuajse çdo ditë takohemi. Se unë u shpërngula në këtë anë.

S'e di ende? Sapo u shpërngula. Te Laviza kemi qenë me të nja dy herë. Lavizën e mban mend, Laviza Ivanovnën?

— Fola përçart për ndonjë gjë?

— Si jo! S'ishit në vete, zotëri.

— Për çfarë fola përçart?

— Ja tani! Për çfarë fole përçart? Dihet për çfarë flet përçart njeriu... Hë, vëlla, tani, që të mos humbasim kohë, në punë.

U ngrit nga karrigia dhe kapi kasketën.

— Për çfarë fola përçart?

— Shih si ngul këmbë! Mos ke frikë për ndonjë të fshehtë? Mos u shqetëso: për ndonjë konteshë s'u tha asgjë. Po për një buldog, për ca vathë, për ca zinxhirë, për Ishullin Krestovski, për një portier, për Nikodim Fomiçin, për Ilja Petroviçin, ndihmësin e inspektorit, u fol shumë. Dhe përveç kësaj, urdhëronit të interesoheshit shumë për çorapen tuaj, shumë! Ankoheshit: ma jepni, thoni, dhe kaq. Vetë Zametovi i kërkoi çorapet e tua nëpër të gjitha qoshet dhe me duart e veta të larë me parfum, me unaza, jua jepte këtë pisllëk. Vetëm atëherë u qetësuat, dhe një ditë e natë të tërë e mbajtët këtë pisllëk në duar; s'ta shkëpuste dot njeri. Duhet të jetë edhe tani diku nën jorganin tënd. Pastaj kërkoje edhe thekë pantallonash, dhe sa me lot! Ne pyesnim: ç'thekë janë këto? Po s'merrje vesh dot gjë... Hë, zotëri, pra në punë! Ja, këtu janë tridhjetë e pesë rubla; prej tyre marr dhjetë, dhe pas nja dy orësh do të jap llogari për to. Ndërkohë do ta lajmëroj edhe Zosimovin, ndonëse edhe pa këtë duhej të ishte këtu prej kohësh, sepse ora po shkon dymbëdhjetë. Kurse ju, Nastenka, ejani më shpesh pa mua, për ndonjë pije a për ndonjë gjë tjetër që të dëshirojë... Kurse Pashenkës do t'i them vetë tani ç'duhet. Mirupafshim!

— Pashenka e thërret! Ah, ti turi dinak! — tha pas tij Nastasja; pastaj hapi derën dhe filloi të përgjonte, por nuk duroi dot dhe vrapoi vetë poshtë. Shumë donte të mësonte se për çfarë po fliste

ai atje me të zonjën e shtëpisë; dhe në përgjithësi dukej se ajo ishte krejt e magjepsur nga Razumihini.

Sapo u mbyll dera pas saj, i sëmuri hodhi jorganin nga vetja dhe si i çmendur u hodh nga shtrati. Me një padurim përvëlues, spazmatik, kishte pritur që ata të iknin sa më shpejt, që menjëherë pa ta t'i hynte punës. Po cilës punë, ç'pune? — sikur ta kishte harruar tani, si me qëllim. „O Zot! më thuaj vetëm një gjë: a i dinë të gjitha, apo ende s'i dinë? Po sikur t'i dinë tashmë dhe vetëm shtiren, më ngacmojnë sa jam shtrirë, e pastaj befas hyjnë e thonë se gjithçka dihet prej kohësh e se ata vetëm ashtu... Ç'të bëj tani? Ja, e harrova, si me qëllim; e harrova befas, pak më parë e mbaja mend!.."

Qëndronte në mes të dhomës dhe vështronte përreth në një hutim mundues; iu afrua derës, e hapi, dëgjoi; por nuk ishte kjo. Befas, sikur t'i kujtohej, u hodh te qoshja ku ishte vrima në letrën e murit, filloi t'i shqyrtonte të gjitha, futi dorën në vrimë, kërkoi, por edhe kjo nuk ishte ajo. Shkoi te soba, e hapi dhe filloi të kërkonte në hi: copat e thekëve të pantallonave dhe lecka e xhepit të shqyer ishin hedhur ashtu siç i kishte hedhur atëherë, pra s'kishte parë njeri! Këtu iu kujtua çorapja, për të cilën sapo kishte folur Razumihini. Vërtet, ja ku është në divan, nën jorgan, por qysh atëherë ishte fërkuar e ishte ndotur aq shumë, sa Zametovi, natyrisht, s'kishte mundur të shihte asgjë.

„Ba, Zametovi!.. zyra!.. Po pse më thërrasin në zyrë? Ku është fletëthirrja? Ba!.. i ngatërrova: atëherë më thërritën! Atëherë po ashtu e shqyrtova çorapen, kurse tani... tani isha i sëmurë. Po pse erdhi Zametovi? Pse e solli Razumihini?.. — mërmëriste ai i pafuqishëm, duke u ulur përsëri në divan. — Ç'është kjo? A vazhdon ende kllapia me mua, apo është e vërtetë? Me sa duket, e vërtetë... A, m'u kujtua: të iki! sa më shpejt të iki, patjetër, patjetër të iki! Po... po ku? E ku i kam rrobat? S'ka çizme! I kanë hequr! I kanë fshehur! E kuptoj! A, ja palltoja — s'e kanë parë! Ja edhe paratë në tryezë, lavdi Zotit! Ja edhe kambiali... Do t'i marr

paratë e do të iki, do të marr me qira një banesë tjetër, s'do të më gjejnë!.. Po, po zyra e adresave? Do të më gjejnë! Razumihini do të më gjejë. Më mirë të iki fare... larg... në Amerikë, dhe të pështyj mbi ta! Edhe kambialin ta marr... atje do të më hyjë në punë. Ç'të marr tjetër? Ata mendojnë se jam i sëmurë! S'e dinë që mund të eci, he-he-he!.. Nga sytë e mora vesh që i dinë të gjitha! Vetëm të zbres shkallët! Po sikur të kenë atje roje, policë! Ç'është kjo, çaj? A, ja edhe birrë ka mbetur, gjysmë shishe, e ftohtë!"

Rrëmbeu shishen, në të cilën kishte mbetur ende birrë për një gotë të tërë, dhe e piu me kënaqësi me një frymë, sikur po shuante zjarrin në gjoks. Por s'kaloi as një minutë, dhe birra i hipi në kokë, kurse nëpër shpinë i kaloi një dridhje e lehtë dhe madje e këndshme. U shtri dhe tërhoqi jorganin mbi vete. Mendimet e tij, edhe pa këtë të sëmura e pa lidhje, filluan të ngatërroheshin gjithnjë e më shumë, dhe shpejt një gjumë i lehtë e i këndshëm e përfshiu. Me kënaqësi gjeti me kokë vendin në jastëk, u mbështoll më fort me jorganin e butë me pambuk, që ishte tani mbi të në vend të kapotës së shqyer të mëparshme, psherëtiu lehtë dhe e zuri një gjumë i thellë, i fortë, shërues.

U zgjua kur dëgjoi se dikush hyri te ai, hapi sytë dhe pa Razumihinin, që e kishte hapur derën krejt dhe qëndronte në prag, i hutuar: të hynte apo jo? Raskolnikovi u ngrit shpejt pak në divan dhe e shikonte, sikur po përpiqej të kujtonte diçka.

— A, s'fle, hë, ja edhe unë! Nastasja, sill këtu bohçen! — i bërtiti Razumihini poshtë. — Tani do ta marrësh llogarinë...

— Sa është ora? — pyeti Raskolnikovi, duke vështruar përreth i shqetësuar.

— Po fjete bukur, vëlla: jashtë është mbrëmje, do të jetë nja ora gjashtë. Fjete nja gjashtë orë e ca...

— O Zot! Po ç'bëra kështu!..

— Po ç'ke? Me shëndet! Ku nxiton? Mos ke ndonjë takim? E gjithë koha tani është e jona. Unë të pres tashmë nja tri orë; hyra nja dy herë, flije. Te Zosimovi shkova dy herë: s'është në

shtëpi, dhe kaq! Po s'ka gjë, do të vijë!.. Shkova edhe për punët e mia të vogla. Se unë sot u shpërngula, u shpërngula krejt, me xhaxhanë. Se tani kam një xhaxha... Hë, po në djall, në punë!.. Jepe këtu bohçen, Nastenka. Ja, tani... Po si ndihesh, vëlla?

— Jam mirë! s'jam i sëmurë... Razumihin, ke shumë që je këtu?

— Të thashë, po të pres tri orë.

— Jo, po më parë?

— Ç'më parë?

— Që kur vjen këtu?

— Po ta tregova pak më parë; mos s'e mban mend?

Raskolnikovi u mendua. Si në ëndërr i shfaqej ajo që kishte ndodhur pak më parë. S'mund ta kujtonte dot vetëm dhe e shikonte pyetës Razumihinin.

— Hm! — tha ky, — e harrove! Edhe pak më parë më dukej se ende s'ishe në vete... Tani nga gjumi u përmirësove... Vërtet, duket shumë më mirë. Të lumtë! Hë, në punë! Ja, tani do ta kujtosh. Shiko këtu, njeri i dashur.

Filloi të zgjidhte bohçen, për të cilën, me sa dukej, interesohej jashtëzakonisht.

— Kjo, vëlla, a më beson, më rëndonte veçanërisht në zemër. Sepse duhet të bëjmë njeri prej teje. Fillojmë: do të fillojmë nga lart. E sheh këtë kasketë? — filloi ai, duke nxjerrë nga bohçja një kasketë mjaft të bukur, por njëkohësisht shumë të zakonshme e të lirë. — Më lejon ta provoj?

— Më vonë, pastaj, — tha Raskolnikovi, duke bërë me dorë i mërzitur.

— Jo, vëlla Rodja, mos kundërshto, pastaj do të jetë vonë; edhe unë s'do të fle gjithë natën, sepse e bleva pa masë, kuturu. Mu! — thirri ai solemnisht, pasi ia provoi, — mu sipas masës! Mbulesa e kokës, vëlla, është gjëja më e para në veshje, një lloj rekomandimi. Tolstjakovi, miku im, detyrohet çdo herë ta heqë kapakun, kur hyn diku në ndonjë vend publik, ku të gjithë të

tjerët qëndrojnë me kapela e kasketa. Të gjithë mendojnë se e bën nga ndjenja skllavërore, kurse ai thjesht ngaqë i vjen turp nga foleja e tij e zogjve: njeri kaq i turpshëm! Hë, Nastenka, ja dy mbulesa koke: ky palmerston[95] (nxori nga qoshja kapelën e rrumbullakët e të shtrembëruar të Raskolnikovit, të cilën, s'dihej pse, e quajti palmerston) apo ky xhevahir? Vlerësoje, Rodja, sa mendon se pagova? Nastasjushka? — iu drejtua ai asaj, duke parë se ky heshte.

— Njëzet kopekë, me siguri, ke dhënë, — u përgjigj Nastasja.

— Njëzet kopekë, budallaqe! — bërtiti ai i fyer, — sot me njëzet kopekë s'të blen as ty, — tetëdhjetë kopekë! Edhe kjo sepse është e përdorur. Është e vërtetë, me një kusht: kur ta konsumosh këtë, vitin tjetër të japin një tjetër falas, për Zotin! Hë, zotëri, të fillojmë tani me Shtetet e Bashkuara të Amerikës, siç i quanim në gjimnaz.[96] Të paralajmëroj — me pantallonat krenohem! — dhe i shpalosi para Raskolnikovit pantallonat gri, prej një stofi të lehtë leshi veror, — asnjë vrimë, asnjë njollë, e megjithatë shumë të mira, ndonëse të përdorura, i tillë edhe jeleku, i së njëjtës ngjyrë, siç e kërkon moda. Kurse që janë të përdorura, kjo, të them të drejtën, është edhe më mirë: më të buta, më të ëmbla... E sheh, Rodja, për të bërë karrierë në botë, mjafton, sipas meje, ta ruash gjithmonë stinën; po të mos kërkosh shpargu në janar, do të ruash ca rubla në kuletë; po ashtu edhe me këtë blerje. Tani është stina e verës, dhe unë bëra një blerje verore, sepse në vjeshtë stina do të kërkojë edhe pa këtë stof më të ngrohtë, kështu që do të duhet t'i hedhësh... aq më tepër që deri atëherë të gjitha këto do të arrijnë të shkatërrohen vetë, në mos nga rritja e luksit, atëherë nga çrregullimet e brendshme. Hë, vlerësoji! Sa, sipas teje? Dy rubla e njëzet e pesë kopekë! Dhe mbaj mend,

[95] Lordi Palmerston (1784–1865): kryeministër britanik; Razumihini e quan me shaka me emrin e tij kapelën e vjetër të Raskolnikovit.

[96] Lojë fjalësh gjimnazistësh: rus. *shtaty* („shtete“) tingëllon si *shtany* („pantallona“).

përsëri me kushtin e mëparshëm: kur t'i konsumosh këto, vitin tjetër merr të tjera falas! Në dyqanin e Fedjajevit s'tregtojnë ndryshe: pagove një herë, dhe të mjafton për gjithë jetën, sepse herë tjetër s'shkon më vetë. Hë, zotëri, të fillojmë tani me çizmet — si të duken? Duket, natyrisht, që janë të përdorura, po për nja dy muaj do të bëjnë punë, sepse janë punë e huaj dhe mall i huaj: sekretari i ambasadës angleze i shiti javën e kaluar në Tolkuç; i paska mbajtur vetëm gjashtë ditë, po i duheshin shumë paratë. Çmimi një rubël e pesëdhjetë kopekë. Me fat?

— Po ndoshta s'i bëjnë! — vërejti Nastasja.

— S'i bëjnë! Po kjo ç'është? — dhe nxori nga xhepi çizmen e vjetër, të ngurtësuar, të ngjyer e tëra me baltë të tharë, të shpuar, të Raskolnikovit, — unë shkova me rezervë, dhe ma gjetën masën e vërtetë sipas kësaj përbindësheje. E gjithë kjo punë u bë me zemër. Kurse për të brendshmet u morëm vesh me të zonjën e shtëpisë. Ja, së pari, tri këmisha, prej pëlhure, po me jakë sipas modës... Hë, zotëri, pra: tetëdhjetë kopekë kasketa, dy rubla e njëzet e pesë rrobat e tjera, gjithsej tri rubla e pesë kopekë; një rubël e pesëdhjetë çizmet — sepse janë shumë të mira — gjithsej katër rubla e pesëdhjetë e pesë kopekë, dhe pesë rubla gjithë të brendshmet — i pazaruam me shumicë, — gjithsej plot nëntë rubla e pesëdhjetë e pesë kopekë. Dyzet e pesë kopekë kusur, me pesëkopekëshe bakri, ja, zotëri, urdhëroni merrini, — dhe kështu, Rodja, tani je restauruar në të gjithë veshjen, sepse, sipas mendimit tim, palltoja jote jo vetëm që mund të shërbejë ende, por madje ka në vete një pamje fisnikërie të veçantë: ja ç'do të thotë ta porositësh te Sharmeri![97] Për çorapet dhe për të tjerat po t'i lë ty vetë; paratë që na mbeten janë njëzet e pesë rubla, kurse për Pashenkën dhe për qiranë e banesës mos u shqetëso; e thashë: kredi pa kufi. E tani, vëlla, më lejo të t'i ndërroj të brendshmet, se ndoshta sëmundja tani rri vetëm te këmisha...

[97] Sharmeri: rrobaqepës i njohur e i shtrenjtë në Petersburg.

— Lëre! S'dua! — bënte me dorë Raskolnikovi, që e kishte dëgjuar me neveri raportin e tendosur e lozonjar të Razumihinit për blerjen e rrobave...

— Kjo, vëlla, s'është e mundur; atëherë pse i kam konsumuar çizmet! — ngulte këmbë Razumihini. — Nastasjushka, mos kini turp, po ndihmoni, ja kështu! — dhe, megjithë kundërshtimin e Raskolnikovit, prapëseprapë ia ndërroi të brendshmet. Ky ra mbi jastëk dhe për nja dy minuta s'tha asnjë fjalë.

„S'do të më shqiten shpejt!“ — mendonte ai. — Me ç'para janë blerë të gjitha këto? — pyeti ai më në fund, duke shikuar murin.

— Me ç'para? Ja ku na erdhi! Po me paratë e tua. Pak më parë erdhi artelshçiku, nga Vahrushini, i dërgoi mamaja; mos e harrove edhe këtë?

— Tani më kujtohet... — tha Raskolnikovi, pas një mendimi të gjatë e të zymtë. Razumihini, i vrenjtur, e shikonte me shqetësim.

Dera u hap dhe hyri një njeri i gjatë e i ngjeshur, që nga pamja i dukej disi i njohur edhe Raskolnikovit.

— Zosimov! Më në fund! — bërtiti Razumihini, i gëzuar.

Pjesa e dytë — IV

Zosimovi ishte një njeri i gjatë e i dhjamosur, me fytyrë të fryrë, të zbehtë e pa ngjyrë, të rruar lëmuar, me flokë të drejtë e të verdhë si kashta, me syze dhe me një unazë të madhe ari në një gisht të fryrë nga dhjami. Ishte nja njëzet e shtatë vjeç. Ishte veshur me një pallto të gjerë, të lehtë e me shije, me pantallona verore ngjyrë të çelët, dhe në përgjithësi gjithçka mbi të ishte e gjerë, e hijshme dhe krejt e re; të brendshmet të patëmetë, zinxhiri i orës masiv. Sjellja e tij ishte e ngadaltë, si e plogësht, dhe njëkohësisht e shkujdesur në mënyrë të studiuar; mendjemadhësia, ndonëse e fshehur me kujdes, i dukej çdo minutë. Të gjithë ata që e njihnin e gjenin njeri të rëndë, por thoshin se e dinte punën e tij.

— Unë, vëlla, erdha dy herë te ti... E sheh, erdhi në vete! — bërtiti Razumihini.

— E shoh, e shoh; hë, si ndihemi tani, a? — iu drejtua Zosimovi Raskolnikovit, duke e vështruar me ngulm dhe duke u ulur pranë tij në divan, te këmbët, ku menjëherë u shtri sa mundi.

— Po gjithë kohën është i mërzitur, — vazhdoi Razumihini, — sapo ia ndërruam të brendshmet, dhe gati qau.

— Është e kuptueshme; të brendshmet mund të prisnin, kur s'do vetë... Pulsi i shkëlqyer. Koka të dhemb ende pak, a?

— Jam mirë, jam krejtësisht mirë! — tha me ngulm e me nervozizëm Raskolnikovi, duke u ngritur befas pak në divan e duke shkrepur sytë, por menjëherë ra përsëri në jastëk dhe u kthye nga muri. Zosimovi e vëzhgonte me ngulm.

— Shumë mirë... gjithçka si duhet, — tha ai plogësht. — Ka ngrënë ndonjë gjë?

I treguan dhe e pyetën se ç'mund t'i jepnin.

— Po mund t'i jepni gjithçka... Supë, çaj... Kërpudha e kastraveca, natyrisht, mos i jepni, po as mish lope s'duhet, dhe... hë, po ç'të llomotitim këtu!.. — U pa me Razumihinin. — Ilaçin tutje, dhe të gjitha tutje; kurse nesër do ta shoh... Edhe sot do të mundej... hë, po...

— Nesër mbrëma do ta nxjerr shëtitje! — vendosi Razumihini, — në Kopshtin e Jusupovit, e pastaj do të hyjmë në „Palais de Cristal".[98]

— Nesër unë as që do ta lëvizja, po, në fund të fundit... pak... hë, do të shohim.

— Eh, ç'mërzi, sot pikërisht festoj shtëpinë e re, dy hapa larg; ja, sikur të vinte edhe ai. Të paktën të rrinte shtrirë në divan midis nesh! Ti do të vish? — iu drejtua befas Razumihini Zosimovit, — shiko mos harro, e premtove.

— Ndoshta, pak më vonë. Ç'ke përgatitur atje?

— Po asgjë, çaj, vodkë, harengë. Do të shërbejnë një byrek: do të mblidhen tanët.

— Kush pikërisht?

— Po të gjithë nga këtu dhe gati të gjithë të rinj, vërtet, — përveç ndoshta xhaxhait plak, po edhe ai i ri: sapo erdhi dje në Petersburg, për ca punë të vogla; shihemi një herë në pesë vjet.

— Kush është?

— Po ka vegjetuar gjithë jetën si shef poste në një rreth... merr një pension të vogël, gjashtëdhjetë e pesë vjeç, s'ia vlen të flasësh... Unë, megjithatë, e dua. Do të vijë Porfiri Petroviçi: hetuesi i çështjeve penale këtu... jurist pravoved.[99] Po, ti e njeh...

---

[98] „Palais de Cristal" (fr. „Pallati i Kristaltë"): emër tavernë në Petersburg, sipas Pallatit të Kristaltë të Ekspozitës Botërore të Londrës (1851), që për radikalët rusë të kohës ishte simbol i përparimit e i shoqërisë së ardhshme.

[99] Pravoved (rus. правовед): i diplomuar në Shkollën Perandorake të Jurisprudencës në Petersburg.

— Edhe ai qenka ndonjë i afërm yti?

— Nga më të largëtit; po ti pse vrenjtesh? Ngaqë u zutë një herë, ndoshta s'do të vish?

— Pështyj mbi të...

— Aq më mirë. Hë, kurse atje — studentë, një mësues, një nëpunës, një muzikant, një oficer, Zametovi...

— Më thuaj, të lutem, ç'mund të kesh të përbashkët ti, ose ja ky, — Zosimovi bëri me kokë nga Raskolnikovi, — me ndonjë Zametov?

— Oh, këta mërzitakët! Parimet!.. dhe ti i tëri qëndron mbi parime si mbi susta; nuk guxon të lëvizë sipas vullnetit të vet; kurse sipas meje, njeriu i mirë — ja parimi, dhe s'dua të di asgjë tjetër. Zametovi është njeri i mrekullueshëm.

— Edhe e mbush xhepin.

— Hë, edhe e mbush xhepin, e ç'ka! E ç'ka që e mbush! — bërtiti befas Razumihini, duke u nervozuar disi në mënyrë të panatyrshme, — mos ta lavdërova unë atë që e mbush xhepin? Thashë se është i mirë vetëm në llojin e vet! E po t'i shikosh drejt, në të gjitha llojet, — sa njerëz të mirë do të mbeten? Jam i sigurt se për mua, bashkë me të gjitha të brendshmet, do të japin vetëm një qepë të pjekur, dhe kjo po të të japin edhe ty si shtesë!..

— Kjo është pak; unë për ty do të jap dy...

— Kurse unë për ty vetëm një! Bëj edhe shaka! Zametovi është ende çunak, ende do t'ia shkul flokët, sepse duhet tërhequr, e jo shtyrë. Duke e shtyrë njeriun s'e ndreq, aq më pak një çunak. Me një çunak duhet dyfish kujdes. Eh, o ju budallenj përparimtarë, s'kuptoni asgjë! Njeriun s'e respektoni, veten e fyeni... E po do ta dish, ndoshta kemi edhe një punë të përbashkët.

— Do të doja ta dija.

— Po gjithë për çështjen e bojaxhiut, domethënë të lyerësit... Do ta nxjerrim ne! Po, në fund të fundit, tani s'ka asnjë të keqe. Puna tani është krejt, krejt e qartë! Do t'i hedhim vetëm pak avull.

— Ç'bojaxhi është ky?

— Si, mos s'ta kam treguar? Apo jo? Po, ta tregova vetëm fillimin... ja, për vrasjen e plakës fajdexhore, gruas së nëpunësit... hë, këtu u përzie tani edhe bojaxhiu...

— Po për këtë vrasje kam dëgjuar edhe para teje, madje interesohem për këtë çështje... pjesërisht... për një arsye... dhe lexova në gazeta! Po ja...

— Edhe Lizavetën e vranë! — ia plasi befas Nastasja, duke iu drejtuar Raskolnikovit. Ajo kishte ndenjur gjatë gjithë kohës në dhomë, e ngjeshur pranë derës, dhe dëgjonte.

— Lizavetën? — mërmëriti Raskolnikovi me një zë mezi të dëgjueshëm.

— Po Lizavetën, tregtaren, mos s'e njeh? Ajo vinte këtu poshtë. Edhe ta arnoi një këmishë.

Raskolnikovi u kthye nga muri, ku në letrën e ndotur të verdhë me lule të vogla të bardha zgjodhi një lule të bardhë të ngathët, me ca vija të vogla kafe, dhe filloi ta shqyrtonte: sa gjethe kishte, ç'dhëmbëza kishin gjethet dhe sa vija? Ndiente se i ishin mpirë duart e këmbët, sikur t'i ishin paralizuar, por as që provoi të lëvizte dhe vështronte me ngulm lulen.

— Hë, po bojaxhiu? — e ndërpreu me një pakënaqësi të veçantë Zosimovi llomotitjen e Nastasjës. Ajo psherëtiu dhe heshti.

— Edhe atë e regjistruan si vrasës! — vazhdoi me zjarr Razumihini.

— Ka ndonjë provë, apo jo?

— Ç'dreq prove! Po, në fund të fundit, pikërisht nga një provë, po kjo provë s'është provë, ja ç'duhet vërtetuar! Krejt njëlloj si në fillim, kur i morën e i dyshuan ata, si quheshin... Kohun e Pestrjakovin. Pfu! Sa budallaqe bëhen të gjitha këto, sa të vjen neveri edhe nga larg! Pestrjakovi, ndoshta, do të vijë sot te unë... Meqë ra fjala, Rodja, ti e di këtë punë, ndodhi para sëmundjes, mu një ditë para se të bije të fikët në zyrë, kur po tregonin atje për këtë...

Zosimovi e vështroi me kureshtje Raskolnikovin; ky nuk lëvizte.

— Po e di ç'është, Razumihin? Po të shikoj: sa i ngutshëm qenke, megjithatë, — vërejti Zosimovi.

— Le të jem, po prapëseprapë do ta nxjerrim! — bërtiti Razumihini, duke i rënë tryezës me grusht. — Se këtu ç'është më fyese? Jo që gënjejnë; gënjeshtrën mund ta falësh gjithmonë; gënjeshtra është gjë e dashur, sepse të çon te e vërteta. Jo, ajo që të nxeh është se gënjejnë dhe i falen edhe gënjeshtrës së tyre. Unë Porfirin e respektoj, por... Se ç'i hutoi ata, për shembull, para së gjithash? Dera ishte e mbyllur, e kur erdhën me portierin — e hapur: hë, pra, Kohu e Pestrjakovi e vranë! Ja logjika e tyre.

— Po mos u nxeh; thjesht i ndaluan; s'mund të... Meqë ra fjala: unë e kam takuar këtë Kohun; ai, siç doli, i blinte plakës sendet e paskaduara? a?

— Po, ndonjë mashtrues! Ai blen edhe kambiale. Spekullant. Po në djall le të shkojë! Unë për çfarë zemërohem, e kupton këtë? Zemërohem për rutinën e tyre të kalbur, banale, të ngurtësuar... Kurse këtu, vetëm në këtë punë, mund të hapet një rrugë e tërë e re. Vetëm me të dhëna psikologjike mund të tregosh se si duhet rënë në gjurmën e vërtetë. „Ne kemi, gjoja, faktet!“ Po faktet s'janë gjithçka; të paktën gjysma e punës qëndron te si di t'i trajtosh faktet!

— Po ti di t'i trajtosh faktet?

— Po s'mund të heshtësh, kur ndien, kur e ndien me të prekur se ja, mund ta ndihmoje punën, sikur... Eh!.. Ti e di punën me hollësi?

— Po pres për bojaxhiun.

— Po, vërtet! Hë, dëgjo historinë: mu ditën e tretë pas vrasjes, në mëngjes, kur ata ende merreshin me Kohun e Pestrjakovin, — megjithëse ata e kishin provuar çdo hap të tyre: e vërteta bërtet! — shfaqet befas një fakt nga më të papriturit. Njëfarë fshatari Dushkin, pronar i një pijetoreje mu përballë asaj ndërtese, vjen

në zyrë dhe sjell një kuti argjendari me vathë ari dhe tregon një përrallë të tërë: „Më erdhi me vrap, gjoja, pardje nga mbrëmja, aty nga fillimi i orës nëntë, — dita dhe ora! e kupton? — punëtori bojaxhi, që edhe më parë kishte ardhur te unë atë ditë, Mikolaji, dhe më solli këtë kutinë me vathë ari e me gurë, dhe më kërkoi për to dy rubla peng, kurse kur e pyeta: ku e more? — tha se e gjeti në trotuar. Më shumë s'e pyeta për këtë, — kështu thotë Dushkini, — po i nxora një kartëmonedhë — një rubël domethënë, sepse mendova, gjoja, që në mos te unë, do ta lërë peng te një tjetër, njësoj është — do ta pijë, e më mirë le të rrijë sendi te unë: ç'e vë më larg, e merr më afër, e po të dalë ndonjë gjë a të nisin fjalët, atëherë do ta paraqes“. Hë, natyrisht, tregon përralla gjyshesh, gënjen me sa ka në kokë, sepse unë e njoh këtë Dushkinin, ai vetë jep hua me peng e fsheh sende të vjedhura, dhe një send prej tridhjetë rublash nuk ia përlau Mikolajt që ta „paraqiste“. Thjesht u tremb. Hë, po në djall, dëgjo; vazhdon Dushkini: „Kurse këtë fshatarin, Mikolaj Dementjevin, e njoh që i vogël, nga krahina dhe rrethi ynë, i Zarajskut, sepse ne vetë jemi nga Rjazani. Dhe Mikolaji, ndonëse s'është pijanec, pi ndonjëherë, dhe e dinim që ai punonte në atë ndërtesë, lyente, bashkë me Mitrejin, se ai me Mitrejin janë nga të njëjtat vende. Dhe si e mori kartëmonedhën, e ndërroi menjëherë, piu përnjëherë dy gotëza, mori kusurin dhe iku, kurse Mitrejin s'e pashë me të në atë kohë. Kurse të nesërmen dëgjuam që Aljona Ivanovnën dhe motrën e saj Lizaveta Ivanovnën i kishin vrarë me sëpatë, kurse ne i njihnim, zotëri, dhe më hyri dyshimi për vathët, — sepse e dinim që e ndjera jepte para me peng. Shkova në shtëpinë e tyre dhe fillova me kujdes të pyesja me vete, me hapa të ngadaltë, dhe para së gjithash pyeta: a është këtu Mikolaji? Dhe Mitreji më tha që Mikolaji kishte dalë qejf, kishte ardhur në shtëpi në agim, i dehur, kishte ndenjur në shtëpi nja dhjetë minuta dhe kishte ikur përsëri, kurse Mitreji s'e kishte parë më pastaj dhe po e mbaronte punën vetëm. Kurse puna e tyre është në të njëjtat shkallë me të vrarat, në katin

e dytë. Si i dëgjuam të gjitha këto, ne atëherë s'i treguam asgjë askujt, — kështu thotë Dushkini, — kurse për vrasjen morëm vesh gjithçka që mundëm dhe u kthyem në shtëpi po me të njëjtin dyshim. Kurse sot në mëngjes, në orën tetë, — domethënë ditën e tretë, e kupton? — shoh, më hyn Mikolaji, jo esëll, po as fort i dehur, po e kupton bisedën. U ul në stol, hesht. Kurse përveç tij në pijetore në atë kohë ishte vetëm një njeri i huaj, dhe një tjetër po flinte në stol, i njohur, dhe dy çunat tanë, zotëri. ‚A e pe, e pyes, Mitrejin?' — ‚Jo, thotë, s'e pashë'. — ‚As këtu s'ka qenë?' — ‚S'ka qenë, thotë, që pardje'. — ‚Po sonte ku fjete?' — ‚Në Peski, thotë, te ata të Kolomnës'.[100] — ‚Po vathët, i them, ku i more atëherë?' — ‚Në trotuar i gjeta', — dhe e thotë këtë disi jo si duhet, dhe pa më parë në sy. ‚Po a dëgjove, i them, që filan e fistek ndodhi pikërisht atë mbrëmje e në atë orë, në ato shkallë?' — ‚Jo, thotë, s'kam dëgjuar', — kurse vetë dëgjon me sy të zgurdulluar, dhe u zbardh befas si shkumës. Unë ia tregoj këtë, shikoj, kurse ai kap kapelën dhe filloi të ngrihej. Atëherë desha ta mbaja: ‚Prit, Mikolaj, i them, s'do të pish një gotë?' Dhe i bëra me sy çunit të mbante derën, e dal nga pas banakut: kur ai ma mbathi, e në rrugë, e me vrap, e në rrugicë, — vetëm sa e pashë. Atëherë m'u zgjidh dyshimi, sepse mëkati është i tiji, ashtu siç është..."

— Si jo!.. — tha Zosimovi.

— Prit! Dëgjo fundin! U nisën, natyrisht, me sa kishin në këmbë ta kërkonin Mikolajn: Dushkinin e ndaluan dhe i bënë kontroll, edhe Mitrejit; i shkundën edhe ata të Kolomnës, — po befas pardje sjellin vetë Mikolajn: e kishin ndaluar pranë portës —, në një han. Kishte shkuar atje, kishte hequr nga qafa kryqin, prej argjendi, dhe kishte kërkuar për kryqin një gotëz vodkë. Ia dhanë. Pak minuta më vonë, një grua shkoi në stallë dhe sheh nga një e çarë: ai aty pranë, në hangar, kishte lidhur brezin pas trarit, kishte bërë lak; ishte hipur mbi një kërcu dhe donte të vinte lakun në qafë; gruaja bërtiti me sa kishte në kokë, vrapuan

[100] Peski dhe Kolomna: lagje periferike të Petersburgut.

të gjithë: „Ja ç'qenke!“ — „Më çoni, thotë, në filan njësi, do t'i rrëfej të gjitha“. Hë, me nderimet e duhura e çuan në filan njësi, këtu domethënë. Hë, kjo, ajo, kush, si, sa vjeç — „njëzet e dy“ — e të tjera, e të tjera. Pyetja: „Kur punonit me Mitrejin, a s'patë njeri në shkallë, ja, në filan e filan orë?“ Përgjigjja: „Dihet, kalonin ndoshta njerëz, po ne s'i vumë re“. — „Po a s'dëgjuat ndonjë gjë, ndonjë zhurmë e të tjera?“ — „S'dëgjuam asgjë të veçantë“. — „Po a e dije ti, Mikolaji, po atë ditë, që filan vejushë e kishin vrarë e grabitur në filan ditë e orë bashkë me motrën e saj?“ — „S'di gjë, s'kam dëgjuar gjë. Për herë të parë e dëgjova nga Afanasi Pavliçi, ditën e tretë, në pijetore“. — „Po vathët ku i more?“ — „Në trotuar i gjeta“. — „Pse të nesërmen s'erdhe me Mitrejin në punë?“ — „Se pata dalë qejf“. — „Po ku dole qejf?“ — „Atje e këtje“. — „Pse ike nga Dushkini?“ — „Se na pat zënë frika fort atëherë“. — „Nga se u trembe?“ — „Se kanë me na dënue“. — „Si mund të trembeshe nga kjo, kur ndihesh krejt i pafajshëm?..“ Hë, beso a mos beso, Zosimov, kjo pyetje u bë, dhe fjalë për fjalë me këto shprehje, e di me siguri, ma kanë treguar saktë! Si të duket? Si të duket?

— Hë, jo, megjithatë, provat ekzistojnë.

— Po unë s'flas tani për provat, flas për pyetjen, për atë se si e kuptojnë ata thelbin e tyre! Hë, po dreqi!.. Hë, pra, e shtrënguan, e shtrënguan, e shtypën, e shtypën, dhe ai rrëfeu: „Jo në trotuar, gjoja, i gjeta, po në banesë i gjeta, ku po lyenim me Mitrejin“. — „Si kështu?“ — „Ja kështu, që po lyenim me Mitrejin gjithë ditën, deri në orën tetë, dhe po bëheshim gati të iknim, kurse Mitreji mori furçën dhe ma lyeu turinjtë me bojë, ma lyeu turinjtë me bojë, dhe ia mbathi, kurse unë pas tij. Dhe po vrapoj pas tij, e vetë bërtas me sa kam në kokë; dhe kur po dilja nga shkallët nën portë, u përplasa me vrull me portierin e me zotërinjtë, e sa zotërinj ishin me të, s'e mbaj mend, kurse portieri më shau për këtë, dhe portieri tjetër më shau, dhe doli edhe gruaja e portierit, edhe ajo na shau, dhe një zotëri po hynte nën portë, me një zonjë, dhe edhe ai na shau, sepse unë me Mitkën ishim shtrirë tërthor

në rrugë: unë e kapa Mitkën për flokësh, e rrëzova dhe fillova ta godisja, kurse Mitka, nga poshtë meje, më kapi për flokësh dhe filloi të më godiste, po këtë s'e bënim nga inati, po nga gjithë dashuria, me lojë. E pastaj Mitka u lirua dhe vrapoi në rrugë, e unë pas tij, po s'e arrita dhe u ktheva vetëm në banesë, — sepse duhej të mblidhja gjërat. Fillova të mbledh e pres Mitrejin, mos vjen. Dhe te dera e hyrjes, pas murit, në qoshe, shkela mbi një kuti. Shikoj, qenka atje, e mbështjellë me kartë. E hoqa kartën, shoh ca kapëse kaq të vockla, i hoqëm kapëset — e në kuti vathët...“

— Pas derës? Pas derës ishte? Pas derës? — thirri befas Raskolnikovi, duke e vështruar Razumihinin me një vështrim të turbullt e të frikësuar, dhe ngadalë u ngrit pak në divan, duke u mbështetur me dorë.

— Po... e ç'ka? Ç'ke? Pse kështu? — Edhe Razumihini u ngrit pak nga vendi.

— Asgjë!.. — u përgjigj mezi i dëgjueshëm Raskolnikovi, duke rënë përsëri në jastëk e duke u kthyer përsëri nga muri. Të gjithë heshtën pak.

— Duhet të ketë dremitur, nga gjumi, — tha më në fund Razumihini, duke e vështruar pyetës Zosimovin; ky bëri një shenjë të lehtë mohuese me kokë.

— Hë, vazhdo, pra, — tha Zosimovi, — ç'ndodhi më tej?

— Po ç'të ndodhte më tej? Sapo i pa vathët, menjëherë, duke harruar edhe banesën, edhe Mitkën, rrëmbeu kapelën dhe vrapoi te Dushkini dhe, siç dihet, mori prej tij një rubël, kurse atij i gënjeu se i gjeti në trotuar, dhe menjëherë doli qejf. Kurse për vrasjen pohon të njëjtën gjë si më parë: „S'di gjë, s'kam dëgjuar gjë, vetëm ditën e tretë e dëgjova“. — „Po pse s'erdhe deri tani?“ — „Nga frika“. — „Po pse doje të varesh?“ — „Nga mendimet“. — „Nga ç'mendime?“ — „Se kanë me na dënue“. Hë, ja gjithë historia. Tani, si mendon, ç'nxorën ata prej këtej?

— Po ç'ka për të menduar, gjurmë ka, çfarëdo qoftë, por ka. Fakt. Nuk do ta lëshojnë të lirë bojaxhiun tënd?

— Po ata e kanë regjistruar tani drejt e si vrasës! Ata s'kanë më asnjë dyshim...

— Po gënjen; nxehesh. Hë, po vathët? Pranoje vetë që, kur po atë ditë e po atë orë i bien Nikolajt në dorë vathët nga sënduku i plakës, — pranoje vetë se ata duhet të kenë rënë disi në dorën e tij? Kjo s'është pak në një hetim të tillë.

— Si i ranë në dorë! Si i ranë në dorë? — thirri Razumihini, — e mos vallë ti, mjek, ti, që para së gjithash je i detyruar ta studiosh njeriun dhe ke rastin, më shumë se cilido tjetër, ta studiosh natyrën njerëzore, — mos vallë s'e sheh, nga të gjitha këto të dhëna, ç'natyrë është ky Nikolaji? Mos vallë s'e sheh, që herën e parë, se gjithçka që ai tha në marrje në pyetje është e vërteta më e shenjtë? Pikërisht kështu i ranë në dorë, siç tha. Shkeli mbi kuti dhe e mori!

— E vërteta më e shenjtë! Megjithatë, pranoi vetë se herën e parë gënjeu?

— Më dëgjo, dëgjo me vëmendje: edhe portieri, edhe Kohu, edhe Pestrjakovi, edhe portieri tjetër, edhe gruaja e portierit të parë, edhe meshçania që ndodhej në atë kohë te ajo në dhomëzën e portierit, edhe këshilltari i oborrit Krjukov, që në po atë minutë sapo kishte zbritur nga karroca dhe po hynte nën portë krah për krah me një zonjë, — të gjithë, domethënë tetë a dhjetë dëshmitarë, dëshmojnë njëzëri se Nikolaji e kishte shtypur Dmitrin për tokë, ishte shtrirë mbi të dhe e godiste, kurse ky i ishte kapur pas flokëve dhe e godiste gjithashtu. Janë shtrirë tërthor rrugës dhe e zënë kalimin; i shajnë nga të gjitha anët, kurse ata, „si fëmijë të vegjël“ (shprehja fjalë për fjalë e dëshmitarëve), janë shtrirë njëri mbi tjetrin, ciklojnë, zihen e qeshin, qeshin të dy si me garë, me fytyrat më qesharake, dhe, duke ndjekur njëri-tjetrin, si fëmijët, dolën me vrap në rrugë. E dëgjove? Tani vëre me rreptësi: trupat lart janë ende të ngrohtë, e dëgjon, të ngrohtë, kështu i gjetën! Nëse i vranë ata, ose vetëm Nikolaji, dhe në të njëjtën kohë grabitën sëndukët duke i thyer, ose vetëm morën pjesë disi në

grabitje, atëherë më lejo të të bëj vetëm një pyetje: a përputhet një gjendje e tillë shpirtërore, domethënë ciklimat, të qeshurat, zënia fëminore nën portë, — me sëpatat, me gjakun, me dinakërinë kriminale, me kujdesin, me grabitjen? Sapo kishin vrarë, vetëm nja pesë a dhjetë minuta më parë, — sepse kështu del, trupat janë ende të ngrohtë, — dhe befas, duke i lënë edhe trupat, edhe banesën të hapur, dhe duke e ditur që sapo kanë kaluar njerëz andej, dhe duke e lënë edhe plaçkën, ata, si fëmijë të vegjël, rrokullisen në rrugë, qeshin, tërheqin vëmendjen e të gjithëve mbi vete, dhe për këtë ka dhjetë dëshmitarë njëzëri!

— Natyrisht, e çuditshme! Sigurisht, e pamundur, por...

— Jo, vëlla, jo *por*, kurse nëse vathët, që u gjendën po atë ditë e po atë orë në duart e Nikolajt, përbëjnë vërtet një kundërprovë të rëndësishme faktike kundër tij — e cila megjithatë shpjegohet drejtpërdrejt me dëshmitë e tij, pra është ende *kundërprovë e diskutueshme*, — atëherë duhen marrë parasysh edhe faktet shfajësuese, aq më tepër që janë fakte *të pakundërshtueshme*. Po si mendon ti, sipas karakterit të jurisprudencës sonë, a do ta pranojnë, a janë në gjendje ta pranojnë një fakt të tillë, — të bazuar vetëm në një pamundësi psikologjike, vetëm në një gjendje shpirtërore, — si fakt të pakundërshtueshëm, që i rrëzon të gjitha faktet akuzuese e materiale, cilatdo qofshin? Jo, s'do ta pranojnë, s'do ta pranojnë për asgjë në botë, sepse gjoja kutinë e gjetën dhe njeriu deshi të varej, „gjë që s'mund të ndodhte, sikur të mos ndihej fajtor!“ Ja pyetja kapitale, ja pse nxehem unë! Kuptoje!

— Po e shoh që nxehesh. Prit, harrova të pyes: me se është vërtetuar që kutia me vathë është vërtet nga sënduku i plakës?

— Kjo është vërtetuar, — u përgjigj Razumihini, duke u vrenjtur e si pa dëshirë, — Kohu e njohu sendin dhe tregoi kush e kishte lënë peng, dhe ai vërtetoi prerazi se sendi ishte vërtet i tiji.

— Keq. Tani edhe diçka: a s'e pa dikush Nikolajn në kohën kur Kohu e Pestrjakovi kaluan lart, dhe a s'mund të vërtetohet kjo disi?

— Pikërisht kjo është, që s'e pa njeri, — u përgjigj Razumihini me bezdi, — pikërisht kjo është e keqja; madje as Kohu me Pestrjakovin s'i vunë re, kur kaluan lart, ndonëse dëshmia e tyre s'do të vlente tani shumë. „E pamë, thonë, që banesa ishte e hapur, që në të, me siguri, punohej, por, duke kaluar, s'i kushtuam vëmendje dhe s'e mbajmë mend saktë a ishin aty punëtorët në atë minutë apo jo“.

— Hm. Pra, shfajësimi i vetëm është që qëllonin njëri-tjetrin dhe qeshnin. Le të themi se kjo është provë e fortë, por... Më lejo tani: po si e shpjegon ti vetë gjithë faktin? Gjetjen e vathëve si e shpjegon, nëse vërtet i gjeti ashtu siç dëshmon?

— Si e shpjegoj? Po ç'ka këtu për të shpjeguar: puna është e qartë! Të paktën rruga nëpër të cilën duhet çuar puna është e qartë dhe e vërtetuar, dhe pikërisht kutia e vërtetoi. Vrasësi i vërtetë i rrëzoi këta vathë. Vrasësi ishte lart, kur Kohu e Pestrjakovi trokisnin, dhe rrinte me shul. Kohu bëri budallallëkun dhe zbriti poshtë; atëherë vrasësi doli me vrap dhe vrapoi edhe ai poshtë, sepse s'kishte asnjë rrugëdalje tjetër. Në shkallë u fsheh nga Kohu, Pestrjakovi e portieri në banesën bosh, pikërisht në atë minutë kur Dmitri e Nikolaji kishin dalë me vrap prej saj, qëndroi pas derës, kur portieri dhe ata kaluan lart, priti derisa u shuan hapat, dhe zbriti poshtë krejt i qetë, mu në atë minutë kur Dmitri me Nikolajn dolën me vrap në rrugë, dhe të gjithë u shpërndanë, dhe nën portë s'mbeti njeri. Ndoshta e panë, po s'e vunë re; s'kalojnë pak njerëz? Kurse kutinë e rrëzoi nga xhepi kur qëndronte pas derës, dhe s'e vuri re që e rrëzoi, sepse s'e kishte mendjen atje. Kurse kutia vërteton qartë se ai qëndroi pikërisht atje. Ja gjithë hileja!

— Dinake! Jo, vëlla, kjo është dinake. Kjo është më dinakja nga të gjitha!

— Po pse, pse?

— Po sepse gjithçka u përputh tepër me fat… dhe u ndërthur… krejt si në teatër.

— E-eh! — desh të thërriste Razumihini, por në këtë minutë u hap dera dhe hyri një fytyrë e re, e panjohur për asnjërin nga të pranishmit.

Pjesa e dytë — V

Ishte një zotëri jo më i ri në moshë, i ngrirë në etiketë, me paraqitje dinjitoze, me një fytyrë të kujdesshme e të vrenjtur, që e filloi duke u ndalur te dera, duke vështruar përreth me një habi fyese që s'e fshihte dhe sikur pyeste me vështrim: „Ku paskam rënë?“ Me mosbesim dhe madje me një shfaqje të shtirur frike, gati edhe fyerjeje, vështronte „kabinën e anijes“ të ngushtë e të ulët të Raskolnikovit. Me të njëjtën habi i ktheu e ia nguli pastaj sytë vetë Raskolnikovit, të zhveshur, të pakrehur, të palarë, që ishte shtrirë në divanin e tij të mjerë e të ndyrë dhe edhe ai e shikonte pa lëvizur. Pastaj, me të njëjtën ngadalësi, filloi të shqyrtonte figurën e çrregullt, të parruar e të pakrehur të Razumihinit, i cili nga ana e tij e shikonte drejt në sy me një pamje pyetëse e të pacipë, pa lëvizur nga vendi. Heshtja e tendosur zgjati nja një minutë, dhe më në fund, siç ishte për t'u pritur, ndodhi një ndryshim i vogël dekori. Duke kuptuar, me siguri, nga ca të dhëna, megjithatë shumë të qarta, se me një qëndrim tepër të rreptë këtu, në këtë „kabinë anijeje“, s'fitoje asgjë, zotëria që hyri u zbut disi dhe me mirësjellje, ndonëse jo pa rreptësi, tha, duke iu drejtuar Zosimovit e duke e shqiptuar qartë çdo rrokje të pyetjes së tij:

— Rodion Romaniç Raskolnikov, zoti student apo ish-student?

Zosimovi lëvizi ngadalë dhe, ndoshta, do të përgjigjej, sikur Razumihini, të cilit s'i ishin drejtuar fare, të mos e kishte paraprirë menjëherë:

— Ja ku është, shtrirë në divan! Po ju ç'ju duhet?

Ky „po ju ç'ju duhet?“ familjar e preu në mes zotërinë e ngrirë në etiketë; ai madje gati u kthye nga Razumihini, por arriti megjithatë ta përmbante veten në kohë dhe u kthye sa më shpejt përsëri nga Zosimovi.

— Ja Raskolnikovi! — mërmëriti Zosimovi, duke bërë me kokë nga i sëmuri, pastaj gogësiu, duke e hapur gojën disi jashtëzakonisht shumë dhe duke e mbajtur jashtëzakonisht gjatë në atë gjendje. Pastaj futi ngadalë dorën në xhepin e jelekut, nxori një orë ari tepër të madhe, të fryrë, me kapak, e hapi, e shikoi dhe po aq ngadalë e me përtesë u mor përsëri ta vinte në vend.

Vetë Raskolnikovi ishte shtrirë gjatë gjithë kohës në heshtje, në shpinë, dhe e shikonte me ngulm, ndonëse pa asnjë mendim, të ardhurin. Fytyra e tij, e kthyer tani nga lulja interesante e letrës së murit, ishte jashtëzakonisht e zbehtë dhe shprehte një vuajtje të pazakontë, sikur të kishte kaluar sapo një operacion mundues ose sikur ta kishin nxjerrë tani nga torturat. Por zotëria që hyri filloi pak nga pak t'i zgjonte gjithnjë e më shumë vëmendje, pastaj hutim, pastaj mosbesim e madje sikur frikë. Kurse kur Zosimovi, duke e treguar, tha: „ja Raskolnikovi“, ai befas, duke u ngritur shpejt, sikur u hodh, u ul në shtrat dhe me një zë gati sfidues, por të ndërprerë e të dobët, tha:

— Po! Unë jam Raskolnikov! Ç'ju duhet?

Mysafiri e vështroi me vëmendje dhe tha me rëndësi:

— Pjotr Petroviç Luzhin. Kam shpresë të plotë se emri im nuk ju është krejt i panjohur.

Por Raskolnikovi, që priste diçka krejt tjetër, e vështroi me hutim e i menduar dhe s'u përgjigj asgjë, sikur emrin e Pjotr Petroviçit ta dëgjonte prerazi për herë të parë.

— Si? Mos vallë deri tani s'keni urdhëruar të merrni ende asnjë lajm? — pyeti Pjotr Petroviçi, duke u fyer disi.

Si përgjigje Raskolnikovi u lëshua ngadalë mbi jastëk, vuri duart pas kokës dhe filloi të shikonte tavanin. Në fytyrën e Luzhinit u shfaq mërzia. Zosimovi e Razumihini filluan ta shikonin me kureshtje edhe më të madhe, dhe ai më në fund u hutua dukshëm.

— Unë supozoja dhe llogarisja, — mërmëriti ai, — që letra, e nisur tashmë më shumë se dhjetë ditë më parë, madje gati dy javë...

— Dëgjoni, pse rrini gjithë kohën në këmbë te dera? — e ndërpreu befas Razumihini, — po keni diçka për të sqaruar, uluni, se ju të dyve, me Nastasjën, ju bie ngushtë atje. Nastasjushka, hiqu mënjanë, lëre të kalojë! Kaloni, ja një karrige, këtu! Futuni, pra!

E shtyu karrigen e tij nga tryeza, liroi pak hapësirë midis tryezës dhe gjunjëve të tij dhe priti në një qëndrim disi të tendosur që mysafiri „të futej“ në këtë të çarë. Çasti ishte zgjedhur ashtu që s'mund të refuzoje në asnjë mënyrë, dhe mysafiri u fut nëpër hapësirën e ngushtë, duke nxituar e duke u penguar. Kur arriti te karrigia, u ul dhe e vështroi me dyshim Razumihinin.

— Ju, megjithatë, mos u hutoni, — ia plasi ky, — Rodja është tashmë dita e pestë që është i sëmurë dhe tri ditë foli përçart, kurse tani erdhi në vete dhe madje hëngri me oreks. Ja, ky që rri këtu është mjeku i tij, sapo e vizitoi, kurse unë jam shoku i Rodkës, edhe unë ish-student, dhe tani po kujdesem për të si dado; kështu që mos na merrni parasysh e mos u ndrojtni, por vazhdoni, ç'ju duhet.

— Ju falënderoj. Mos e shqetësoj megjithatë të sëmurin me praninë e me bisedën time? — iu drejtua Pjotr Petroviçi Zosimovit.

— J-jo, — mërmëriti Zosimovi, — madje mund edhe ta zbavitni, — dhe përsëri gogësiu.

— Oh, ai prej kohësh është në vete, që në mëngjes! — vazhdoi Razumihini, familjariteti i të cilit kishte pamjen e një naiviteti kaq të sinqertë, sa Pjotr Petroviçi u mendua dhe filloi të merrte zemër, ndoshta pjesërisht edhe ngaqë ky leckaman e i pacipë kishte arritur megjithatë të prezantohej si student.

— Mamaja juaj... — filloi Luzhini.

— Hm! — bëri me zë të lartë Razumihini. Luzhini e vështroi pyetës.

— Asgjë, ashtu; vazhdoni...

Luzhini ngriti supet.

— ...Mamaja juaj, kur isha ende pranë tyre, filloi t'ju shkruante një letër. Kur erdha këtu, lashë qëllimisht të kalonin disa ditë dhe s'erdha te ju, që të isha plotësisht i sigurt se ishit njoftuar për gjithçka; por tani, për habinë time...

— E di, e di! — tha befas Raskolnikovi, me një shprehje bezdie nga më të paduruarat. — Ju jeni? Dhëndri? Hë, e di!.. dhe mjaft!

Pjotr Petroviçi u fye prerazi, por heshti. Nxitonte me të gjitha forcat të kuptonte se ç'do të thoshin të gjitha këto? Heshtja zgjati nja një minutë.

Ndërkaq Raskolnikovi, që ishte kthyer pak nga ai kur iu përgjigj, filloi befas ta shqyrtonte përsëri me ngulm e me njëfarë kureshtjeje të veçantë, sikur pak më parë ende s'kishte arritur ta shqyrtonte të tërin, ose sikur diçka e re në të e kishte goditur: madje u ngrit pak qëllimisht nga jastëku për këtë. Vërtet, në pamjen e përgjithshme të Pjotr Petroviçit të binte në sy diçka si e veçantë, pikërisht diçka që sikur e justifikonte emrin „dhëndër“, që iu dha sapo kaq pa ceremoni. Së pari, dukej, madje dukej tepër, se Pjotr Petroviçi kishte nxituar me ngulm t'i shfrytëzonte ditët në kryeqytet, që të arrinte të stolisej e të zbukurohej në pritje të nuses, gjë që, megjithatë, ishte shumë e pafajshme dhe e lejueshme. Madje edhe vetëdija e tij, ndoshta tepër e kënaqur me veten, për ndryshimin e tij të këndshëm për mirë mund t'i falej për një rast të tillë, sepse Pjotr Petroviçi ishte në rolin e dhëndrit.

Të gjitha rrobat e tij sapo kishin dalë nga rrobaqepësi, dhe të gjitha ishin të mira, përveç ndoshta vetëm se të gjitha ishin tepër të reja dhe e zbulonin tepër njëfarë qëllimi. Madje edhe kapela e rrumbullakët, e hijshme, krejt e re, dëshmonte për këtë qëllim: Pjotr Petroviçi sillej me të disi tepër me nderim dhe e mbante në duar tepër me kujdes. Madje edhe një palë e mrekullueshme dorezash ngjyrë jargavani, të vërteta Zhuven,[101] dëshmonte të njëjtën gjë, qoftë edhe vetëm me atë që s'i vishte, por i mbante vetëm në duar për paradë. Në veshjen e Pjotr Petroviçit mbizotëronin ngjyrat e çelëta e rinore. Kishte veshur një xhaketë të bukur verore me nuancë kafe të çelët, pantallona të lehta ngjyrë të çelët, po ashtu jelekun, të brendshme të holla të sapoblera, një kravatë të vogël batiste nga më të lehtat me vija rozë, dhe, ç'ishte më e mira: të gjitha këto madje i shkonin Pjotr Petroviçit. Fytyra e tij, shumë e freskët e madje e bukur, edhe pa këtë dukej më e re se dyzet e pesë vjetët e tij. Favoritet e errëta ia hijëzonin këndshëm nga të dyja anët, si dy kotoleta, dhe dendësoheshin shumë bukur pranë mjekrës së rruar me kujdes që shkëlqente. Madje edhe flokët, megjithatë vetëm fare pak të thinjur, të krehur e të dredhur te berberi, nuk paraqitnin për këtë arsye asgjë qesharake a ndonjë pamje budallaqe, gjë që ndodh zakonisht gjithmonë me flokët e dredhur, sepse i japin fytyrës një ngjashmëri të pashmangshme me një gjerman që shkon në kurorëzim. E nëse kishte diçka vërtet të pakëndshme e që të largonte në këtë fizionomi mjaft të bukur e serioze, kjo vinte nga arsye të tjera. Pasi e shqyrtoi pa ceremoni zotin Luzhin, Raskolnikovi buzëqeshi me helm, ra përsëri në jastëk dhe filloi të shikonte si më parë tavanin.

Por zoti Luzhin u përmbajt dhe, me sa duket, vendosi të mos i vinte re për njëfarë kohe të gjitha këto çudira.

— Më vjen shumë e shumë keq që ju gjej në këtë gjendje, — filloi ai përsëri, duke e thyer me mundim heshtjen. — Sikur ta dija për sëmundjen tuaj, do të kisha ardhur më herët. Po, e dini,

[101] Zhuven (fr. *Jouvin*): fabrikë e njohur franceze dorezash.

punët!.. Kam për më tepër një çështje shumë të rëndësishme në profesionin tim të avokatit në Senat. Nuk po përmend ato shqetësime që do t'i merrni me mend edhe ju. Tuajat, domethënë mamanë dhe motrën, i pres nga ora në orë...

Raskolnikovi lëvizi dhe desh të thoshte diçka; fytyra e tij shprehu njëfarë trazimi. Pjotr Petroviçi u ndal pak, priti, por meqë s'erdhi asgjë, vazhdoi:

— ...Nga ora në orë. U gjeta për fillim një banesë...

— Ku? — tha me zë të dobët Raskolnikovi.

— Shumë afër këtu, shtëpia e Bakalejevit...

— Kjo është në Voznesenski, — e ndërpreu Razumihini, — atje janë dy kate me nomera;[102] i mban tregtari Jushin; kam qenë.

— Po, nomera, zotëri...

— Ndyrësi nga më të tmerrshmet: pisllëk, qelbësirë, dhe vend i dyshimtë; kanë ndodhur gjëra; e djalli e di kush s'banon atje!.. Edhe unë vetë kam shkuar për një rast skandaloz. Lirë, megjithatë.

— Unë, natyrisht, s'mund të mblidhja kaq shumë të dhëna, meqë jam vetë njeri i ri këtu, — kundërshtoi i prekur Pjotr Petroviçi, — po, megjithatë, dy dhoma të vogla shumë e shumë të pastra, dhe meqë kjo është për një afat shumë të shkurtër... Kam gjetur tashmë banesën e vërtetë, domethënë banesën tonë të ardhshme, — iu drejtua ai Raskolnikovit, — dhe tani po e rregullojnë; kurse ndërkohë edhe vetë po rri ngushtë në nomera, dy hapa larg këtej, te zonja Lippevehzel, në banesën e një miku tim të ri, Andrej Semjoniç Lebezjatnikovit; ai ma tregoi edhe shtëpinë e Bakalejevit...

— Lebezjatnikovit? — tha ngadalë Raskolnikovi, sikur po kujtonte diçka.

— Po, Andrej Semjoniç Lebezjatnikov, nëpunës në ministri. E njihni?

---

[102] Nomera (rus. нумера): dhoma me qira për ditë a për muaj, si një hotel i lirë.

— Po... jo... — u përgjigj Raskolnikovi.

— Më falni, m'u duk kështu nga pyetja juaj. Kam qenë dikur kujdestari i tij... një djalë i ri shumë i dashur... dhe që i ndjek gjërat... Unë gëzohem kur takoj të rinjtë: prej tyre mëson ç'ka të re. — Pjotr Petroviçi i vështroi me shpresë të gjithë të pranishmit.

— Në ç'kuptim? — pyeti Razumihini.

— Në kuptimin më serioz, si të thuash, në vetë thelbin e çështjes, — ia mori Pjotr Petroviçi, sikur u gëzua nga pyetja. — Unë, e shihni, s'e kam vizituar Petersburgun prej dhjetë vjetësh. Të gjitha këto risitë tona, reformat, idetë — të gjitha këto na kanë prekur edhe ne në provincë; por për të parë më qartë e për t'i parë të gjitha, duhet të jesh në Petersburg. Hë, zotëri, kurse mendimi im është pikërisht ky, se më shumë se gjithçka vë re e mëson duke vëzhguar brezat tanë të rinj. Dhe e pranoj: u gëzova...

— Për çfarë pikërisht?

— Pyetja juaj është e gjerë. Mund të gabohem, po më duket se gjej një vështrim më të qartë, më shumë, si të thuash, kritikë; më shumë zotësi praktike...

— Kjo është e vërtetë, — tha nëpër dhëmbë Zosimovi.

— Gënjen, zotësi praktike s'ka, — u kap Razumihini. — Zotësia praktike fitohet me zor, e nga qielli s'bie falas. Kurse ne prej gati dyqind vjetësh jemi shmësuar nga çdo punë... Idetë, ndoshta, vërtiten, — iu drejtua ai Pjotr Petroviçit, — dhe dëshira për të mirën ka, ndonëse fëminore; dhe madje edhe ndershmëri gjendet, megjithëse këtu janë grumbulluar mashtrues pa fund, po zotësi praktike prapëseprapë s'ka! Zotësia praktike ecën me çizme.

— S'jam dakord me ju, — kundërshtoi me një kënaqësi të dukshme Pjotr Petroviçi, — natyrisht, ka entuziazma, parregullsi, por duhet të jesh edhe i butë: entuziazmat dëshmojnë për zjarrin ndaj punës dhe për atë mjedis të jashtëm të parregullt në të cilin ndodhet puna. E nëse është bërë pak, edhe kohë ka pasur pak. Për mjetet as që po flas. Kurse sipas pikëpamjes sime

vetjake, po të doni, madje diçka edhe është bërë: janë përhapur mendime të reja, të dobishme, janë përhapur disa vepra të reja, të dobishme, në vend të atyre të mëparshmeve ëndërrimtare e romantike; letërsia po merr një nuancë më të pjekur; janë shkulur e janë vënë në lojë shumë paragjykime të dëmshme... Me një fjalë, jemi shkëputur pa kthim nga e kaluara, dhe kjo, sipas meje, është tashmë një punë, zotëri...

— E ka mësuar përmendësh! Po prezantohet, — tha befas Raskolnikovi.

— Si, zotëri? — pyeti Pjotr Petroviçi, pa dëgjuar, por nuk mori përgjigje.

— Të gjitha këto janë të drejta, — nxitoi të fuste fjalën Zosimovi.

— A s'është e vërtetë, zotëri? — vazhdoi Pjotr Petroviçi, duke e vështruar këndshëm Zosimovin. — Pranojeni vetë, — vazhdoi ai, duke iu drejtuar Razumihinit, por tashmë me një nuancë ngadhënjimi e epërsie, dhe gati sa nuk shtoi: „djalosh“, — që ka mbarësi, ose, siç thonë tani, progres, qoftë edhe në emër të shkencës e të së vërtetës ekonomike...

— Banalitet!

— Jo, s'është banalitet, zotëri! Nëse deri tani më thoshin, për shembull: „duaje të afërmin“, dhe unë e doja, ç'dilte prej kësaj? — vazhdoi Pjotr Petroviçi, ndoshta me një nxitim të tepërt, — dilte që e grisja kaftanin përgjysmë, e ndaja me të afërmin, dhe të dy mbeteshim gjysmë lakuriq, sipas fjalës së urtë ruse: „Po ndoqe disa lepuj njëherësh, s'kap asnjërin“. Kurse shkenca thotë: duaje para të gjithëve vetëm veten, sepse gjithçka në botë mbështetet te interesi vetjak. Po ta duash vetëm veten, edhe punët e tua do t'i rregullosh si duhet, edhe kaftani yt do të mbetet i tërë. Kurse e vërteta ekonomike shton se sa më shumë punë private të rregulluara dhe, si të thuash, kaftanë të tërë të ketë në shoqëri, aq më shumë themele të forta ka ajo dhe aq më shumë rregullohet në të edhe puna e përbashkët. Pra, duke fituar vetëm e vetëm për

veten, unë pikërisht me këtë sikur fitoj edhe për të gjithë dhe çoj drejt asaj që i afërmi të marrë diçka më shumë se një kaftan të grisur, dhe jo më nga bujaria private, e veçantë, por si pasojë e mbarësisë së përgjithshme. Mendim i thjeshtë, por, për fat të keq, që s'erdhi për shumë kohë, i mbuluar nga entuziazmi e ëndërrimi, ndërsa, me sa duket, s'duhej shumë zgjuarsi për ta marrë me mend...

— Më falni, as unë s'jam i zgjuar, — e ndërpreu prerë Razumihini, — prandaj le ta lëmë. Unë fola me qëllim, përndryshe gjithë kjo llomotitje për të kënaqur veten, gjithë këto banalitete të pandërprera, të pashtershme, dhe gjithnjë e njëjta gjë, e njëjta gjë, më janë neveritur aq shumë këto tre vjet, sa, për Zotin, skuqem kur i thonë të tjerët, jo unë, para meje. Ju, natyrisht, nxitonit të prezantoheshit me dijet tuaja, kjo është shumë e falshme, dhe s'ju dënoj. Kurse unë doja vetëm të mësoja tani se kush jeni ju, sepse, e shihni, pas kauzës së përbashkët kohët e fundit janë kapur kaq shumë spekullantë të llojeve të ndryshme dhe kanë shtrembëruar aq shumë, për interesin e tyre, gjithçka që kanë prekur, sa e kanë ndotur krejtësisht gjithë punën. Hë, zotëri, dhe mjaft!

— I nderuar zotëri, — filloi zoti Luzhin, duke u fyer me një dinjitet të jashtëzakonshëm, — mos doni të thoni, kaq pa ceremoni, se edhe unë...

— Oh, më falni, më falni... A mund ta bëja unë?.. Hë, zotëri, dhe mjaft! — e preu Razumihini dhe u kthye prerë nga Zosimovi për të vazhduar bisedën e mëparshme.

Pjotr Petroviçi doli aq i zgjuar sa t'i besonte menjëherë shpjegimit. Ai, megjithatë, vendosi të ikte pas dy minutash.

— Shpresoj që njohja jonë, e nisur tani, — iu drejtua ai Raskolnikovit, — pas shërimit tuaj dhe duke pasur parasysh rrethanat që i dini, do të forcohet edhe më... Ju uroj veçanërisht shëndet...

Raskolnikovi as kokën nuk e ktheu. Pjotr Petroviçi filloi të ngrihej nga karrigia.

— E vrau patjetër ndonjë nga ata që linin peng? — thoshte me bindje Zosimovi.

— Patjetër ndonjë nga ata që linin peng! — pohoi Razumihini. — Porfiri s'i tradhton mendimet e tij, po prapëseprapë po i merr në pyetje ata që linin peng...

— I merr në pyetje ata që linin peng? — pyeti me zë të lartë Raskolnikovi.

— Po, e ç'ka?

— Asgjë.

— Nga i gjen ai? — pyeti Zosimovi.

— Disa i tregoi Kohu; emrat e të tjerëve ishin shkruar në mbështjelljet e sendeve, kurse disa erdhën vetë, kur dëgjuan...

— Hë, duhet të jetë ndonjë horr i shkathët e me përvojë! Ç'guxim! Ç'vendosmëri!

— Pikërisht kjo është, që jo! — e ndërpreu Razumihini. — Pikërisht kjo ju nxjerr të gjithëve nga rruga. Kurse unë them — i pashkathët, pa përvojë dhe, me siguri, ky ishte hapi i parë! Supozo një llogari dhe një horr të shkathët, dhe del e pabesueshme. Kurse supozo një njeri pa përvojë, dhe del se vetëm rasti e nxori nga halli, e ç's'bën rasti? Më fal, po ai as pengesat, ndoshta, s'i kishte parashikuar! E si e çon punën? — merr sende prej dhjetë a njëzet rublash, i mbush xhepin me to, rrëmon në arkën e plakës, nëpër lecka, — kurse në komo, në sirtarin e sipërm, në një kuti, gjetën vetëm para të thata për një mijë e pesëqind, përveç letrave me vlerë! As të grabiste s'dinte, vetëm të vriste dinte! Hapi i parë, të them, hapi i parë; e humbi toruan! Dhe jo me llogari, po me rastësi shpëtoi!

— Kjo, me sa duket, është për vrasjen e kohëve të fundit të plakës, gruas së nëpunësit, — ndërhyri, duke iu drejtuar Zosimovit, Pjotr Petroviçi, tashmë në këmbë me kapelën e me dorezat në dorë, por që para se të ikte deshi të hidhte edhe disa fjalë të zgjuara. Me sa dukej, përpiqej të linte një përshtypje të mirë, dhe kotësia mundi maturinë.

— Po. E keni dëgjuar?

— Si jo, zotëri, në lagje...

— E dini me hollësi?

— S'mund ta them; por mua më intereson në këtë rast një rrethanë tjetër, si të thuash, një pyetje e tërë. S'po flas për atë se krimet në klasën e ulët, në pesë vitet e fundit, janë shtuar; s'po flas për grabitjet e zjarret e kudogjendura e të pandërprera; më e çuditshmja për mua është se krimet edhe në klasat e larta shtohen po në të njëjtën mënyrë e, si të thuash, paralelisht. Atje, dëgjohet, një ish-student grabiti postën në rrugën e madhe; atje njerëz të përparuar, për nga pozita e tyre shoqërore, bëjnë kartëmonedha false; atje, në Moskë, kapin një grup të tërë falsifikatorësh të obligacioneve të huasë së fundit me llotari, — dhe midis pjesëmarrësve kryesorë një pedagog i historisë botërore;[103] atje vrasin sekretarin tonë jashtë shtetit, për një shkak parash e misterioz... Dhe nëse tani kjo plakë fajdexhore është vrarë nga dikush prej atyre që linin peng, atëherë edhe ky, pra, ishte njeri nga një shoqëri më e lartë, — sepse fshatarët nuk lënë peng sende ari, — atëherë me se ta shpjegojmë këtë, nga njëra anë, shthurje të pjesës së qytetëruar të shoqërisë sonë?

— Ka shumë ndryshime ekonomike... — ia ktheu Zosimovi.

— Me se ta shpjegojmë? — u kap Razumihini. — Ja, pikërisht me mungesën tepër të rrënjosur të zotësisë praktike mund të shpjegohej.

— Domethënë, si kështu, zotëri?

— Po ç'u përgjigj në Moskë ja ky pedagogu juaj në pyetjen pse falsifikonte obligacione: „Të gjithë pasurohen me mënyra të ndryshme, kështu edhe mua më erdhi dëshira të pasurohesha sa më shpejt“. Fjalët e sakta s'i mbaj mend, po kuptimi ishte: falas, sa më shpejt, pa mundim! Jemi mësuar të rrojmë me gjithçka

[103] Aludim për një çështje të vërtetë të vitit 1865: në Moskë u zbulua një grup falsifikatorësh të obligacioneve të huasë shtetërore me llotari, midis të cilëve ishte edhe një mësues i historisë botërore. Edhe rastet e tjera që përmend Luzhini kujtojnë lajme të shtypit të kohës.

gati, të ecim me rripat e të tjerëve, të hamë të përtypurën. Hë, kurse kur ra ora e madhe,[104] secili tregoi nga shikon...

— Po, megjithatë, morali? Dhe, si të thuash, rregullat...

— Po për çfarë shqetësoheni? — ndërhyri papritur Raskolnikovi. — Sipas teorisë suaj doli!

— Si kështu sipas teorisë sime?

— Po çojeni deri në pasojat e saj atë që predikonit pak më parë, dhe do të dalë se njerëzit mund t'i therësh...

— Më falni! — thirri Luzhini.

— Jo, kjo s'është kështu! — ia ktheu Zosimovi.

Raskolnikovi ishte shtrirë i zbehtë, me buzën e sipërme që i dridhej, dhe merrte frymë me zor.

— Gjithçka ka një masë, — vazhdoi me mendjemadhësi Luzhini, — ideja ekonomike s'është ende ftesë për vrasje, dhe nëse vetëm të supozojmë...

— Po a është e vërtetë që ju, — e ndërpreu befas përsëri Raskolnikovi me një zë që i dridhej nga ligësia, në të cilin dëgjohej njëfarë gëzimi i fyerjes, — a është e vërtetë që ju i thatë nuses suaj... pikërisht në atë orë kur morët pëlqimin e saj, se gëzoheshit më shumë se për gjithçka... që ajo ishte e varfër... sepse ka më leverdi ta marrësh gruan nga varfëria, që pastaj ta sundosh... dhe t'ia përmendësh se e ke mbushur me të mira?..

— I nderuar zotëri! — thirri me ligësi e me nervozizëm Luzhini, duke u skuqur i tëri e duke u hutuar, — i nderuar zotëri... ta shtrembërosh kështu mendimin! Më falni, por duhet t'ju them se thashethemet që kanë arritur te ju, ose, më mirë të them, që jua kanë sjellë, s'kanë as hijen e një themeli të shëndoshë, dhe unë... dyshoj se kush... me një fjalë... kjo shigjetë... me një fjalë, mamaja juaj... Ajo edhe pa këtë m'u duk, megjithë cilësitë e saj të shkëlqyera, disi me një nuancë entuziaste e romantike në mendime... Por unë prapëseprapë isha një mijë versta larg nga

[104] Aludim për reformat e viteve 1860, sidomos për heqjen e bujkrobërisë në vitin 1861.

supozimi se ajo mund ta kuptonte e ta paraqiste punën në një trajtë kaq të shtrembëruar nga fantazia... Dhe më në fund... më në fund...

— Po e dini ç'është? — thirri Raskolnikovi, duke u ngritur pak mbi jastëk dhe duke e shikuar drejt në sy me një vështrim depërtues e që shkëndijonte, — e dini ç'është?

— Ç'është, zotëri? — Luzhini u ndal dhe priti me një pamje të fyer e sfiduese. Për disa sekonda zgjati heshtja.

— Është se, nëse ju edhe një herë... guxoni të përmendni qoftë edhe një fjalë... për nënën time... do t'ju hedh kokëposhtë nga shkallët!

— Ç'ke! — bërtiti Razumihini.

— A, pra kështu qenka, zotëri! — Luzhini u zbardh dhe kafshoi buzën. — Më dëgjoni, zotëri, — filloi ai me ngadalë, duke e përmbajtur veten me të gjitha forcat, por prapëseprapë duke u mbytur, — qysh pak më parë, që nga hapi i parë, e mora me mend armiqësinë tuaj, por mbeta këtu qëllimisht, që të mësoja edhe më shumë. Shumë gjëra mund t'i falja një të sëmuri e një të afërmi, por tani... juve... kurrë, zotëri...

— S'jam i sëmurë! — thirri Raskolnikovi.

— Aq më tepër, zotëri...

— Shporruni në djall!

Por Luzhini po dilte tashmë vetë, pa e mbaruar fjalën, duke u futur përsëri midis tryezës e karriges; Razumihini këtë herë u ngrit që ta linte të kalonte. Pa vështruar askënd dhe pa i bërë madje me kokë Zosimovit, i cili prej kohësh i bënte shenjë ta linte të qetë të sëmurin, Luzhini doli, duke e ngritur nga kujdesi kapelën deri te supi, kur, duke u përkulur pak, kalonte nga dera. Dhe madje në përkuljen e shpinës së tij sikur shprehej në këtë rast se ai po merrte me vete një fyerje të tmerrshme.

— A bëhet, a bëhet kështu? — thoshte Razumihini i hutuar, duke tundur kokën.

— Lërmëni, lërmëni të gjithë! — thirri i tërbuar Raskolnikovi. — Po a do të më lini më në fund, o torturues! Nuk kam frikë prej jush! Tani s'kam frikë nga askush, nga askush! Larg meje! Dua të jem vetëm, vetëm, vetëm, vetëm!

— Ikim! — tha Zosimovi, duke i bërë me kokë Razumihinit.

— Po më fal, si ta lëmë kështu?

— Ikim! — përsëriti me ngulm Zosimovi dhe doli. Razumihini u mendua dhe vrapoi ta arrinte.

— Mund të ishte më keq, sikur të mos e dëgjonim, — tha Zosimovi, tashmë në shkallë. — S'duhet ngacmuar...

— Ç'ka ai?

— Sikur t'i vinte vetëm ndonjë shtysë e mbarë, ja kjo do të duhej! Pak më parë ishte në fuqi... E di, ai ka diçka në mendje! Diçka të palëvizshme, që e rëndon... Nga kjo kam shumë frikë; patjetër!

— Po ja, ky zotëri, ndoshta, Pjotr Petroviçi! Nga biseda duket se ai po martohet me motrën e tij dhe se Rodja për këtë mori një letër, mu para sëmundjes...

— Po; e solli djalli tani; ndoshta e prishi gjithë punën. Po a e vure re që ai është indiferent ndaj gjithçkaje, hesht për gjithçka, përveç një pike, për të cilën del nga vetja: kjo vrasje...

— Po, po! — ia mori Razumihini, — e vura re shumë mirë! Interesohet, trembet. E trembën pikërisht ditën kur u sëmur, në zyrën e inspektorit; ra të fikët.

— Ma trego këtë më hollësisht në mbrëmje, dhe unë do të të them diçka pastaj. Më intereson, shumë! Pas gjysmë ore do të vij ta shoh... Inflamacion, megjithatë, s'do të ketë...

— Faleminderit! Kurse unë ndërkohë do të pres te Pashenka dhe do ta vëzhgoj nëpërmjet Nastasjës...

Raskolnikovi, kur mbeti vetëm, e vështroi me padurim e me mërzi Nastasjën; por ajo ende po vononte të ikte.

— Çaj do të pish tani? — pyeti ajo.

— Më vonë! Dua të fle! Lërmë...

U kthye me spazmë nga muri; Nastasja doli.

Pjesa e dytë — VI

Por sapo ajo doli, ai u ngrit, mbylli derën me grremç, zgjidhi bohçen me rroba që e kishte sjellë pak më parë Razumihini dhe që po ai e kishte lidhur përsëri, dhe filloi të vishej. Çudi: dukej sikur ishte bërë befas krejt i qetë; s'kishte as kllapi të marrë, si pak më parë, as frikë paniku, si gjatë gjithë kohës së fundit. Ishte minuta e parë e njëfarë qetësie të çuditshme, të papritur. Lëvizjet i kishte të sakta e të qarta, në to dukej një qëllim i vendosur. „Sot, që sot!..“ — mërmëriste me vete. E kuptonte, megjithatë, se ishte ende i dobët, por tendosja shpirtërore më e fortë, që kishte arritur deri në qetësi, deri në një ide të ngulët, i jepte forca e vetëbesim; shpresonte, megjithatë, se nuk do të binte në rrugë. Pasi u vesh krejt, me të gjitha rrobat e reja, vështroi paratë që ishin mbi tryezë, u mendua dhe i futi në xhep. Paratë ishin njëzet e pesë rubla. Mori edhe të gjitha pesëkopekëshat e bakrit, kusurin e dhjetë rublave që kishte shpenzuar Razumihini për rrobat. Pastaj hoqi ngadalë grremçin, doli nga dhoma, zbriti shkallët dhe hodhi një sy në kuzhinën e hapur krejt: Nastasja i kishte kthyer shpinën dhe, e përkulur, po i frynte samovarit të së zonjës së shtëpisë. S'dëgjoi asgjë. E kush mund ta supozonte që ai do të ikte? Pas një minute ishte tashmë në rrugë.

Ishte rreth orës tetë, dielli po perëndonte. Mbytja ishte si më parë; por ai e thithi me lakmi këtë ajër të qelbur, plot pluhur, të infektuar nga qyteti. Koka kishte filluar t'i vinte pak rrotull; njëfarë energjie e egër u ndez befas në sytë e tij të përflakur e në

fytyrën e tij të rrëgjuar, të verdhë në të zbehtë. Nuk e dinte, e as mendonte, se ku të shkonte; dinte vetëm një gjë: „që gjithë *kjo* duhet mbaruar që sot, përnjëherësh, tani; që në shtëpi ndryshe s'do të kthehej, sepse *s'do të rrojë kështu*“. Si ta mbaronte? Me se ta mbaronte? Për këtë s'kishte asnjë ide, e as donte të mendonte. E largonte mendimin: mendimi e torturonte. Vetëm ndiente e dinte se duhej që gjithçka të ndryshonte, në një mënyrë a në një tjetër, „si do që të jetë“, përsëriste ai me një vetëbesim e vendosmëri të dëshpëruar e të palëvizshme.

Nga zakoni i vjetër, nëpër rrugën e zakonshme të shëtitjeve të tij të mëparshme, u nis drejt për në Sheshin Sennaja. Pa arritur te Sennaja, në kalldrëm, para një dyqani të vogël, qëndronte një djalë i ri flokëzi me një organo rrugësh dhe i binte një romance shumë të ndjeshme. Shoqëronte një vajzë që qëndronte para tij në trotuar, nja pesëmbëdhjetë vjeçe, e veshur si zonjushë, me krinolinë, me mantele të vogël, me doreza e me një kapelë kashte me një pendë ngjyrë zjarri; të gjitha këto ishin të vjetra e të konsumuara. Me një zë rruge, që dridhej, por mjaft të këndshëm e të fortë, ajo këndonte romancën, duke pritur një dykopekësh nga dyqani. Raskolnikovi u ndal pranë dy-tre dëgjuesve, dëgjoi, nxori një pesëkopekësh dhe ia vuri vajzës në dorë. Ajo e ndërpreu befas këngën mu në notën më të ndjeshme e më të lartë, sikur ta prerë me thikë, i bërtiti prerë organistit: „mjaft!“, dhe të dy u nisën më tej, drejt dyqanit tjetër.

— A ju pëlqejnë këngët e rrugës? — iu drejtua befas Raskolnikovi një kalimtari, jo më të ri, që qëndronte pranë tij te organoja dhe kishte pamjen e një flanëri. Ai e vështroi i hutuar dhe u habit.
— Mua më pëlqejnë, — vazhdoi Raskolnikovi, por me një pamje sikur s'fliste fare për këngët e rrugës, — mua më pëlqen kur këndojnë me organo në një mbrëmje vjeshte të ftohtë, të errët e të lagësht, patjetër të lagësht, kur të gjithë kalimtarët kanë fytyra të gjelbra në të zbehtë e të sëmura; ose, edhe më mirë, kur bie

borë e lagësht, krejt drejt, pa erë, e dini? kurse përmes saj shkëlqejnë fenerët me gaz...

— S'e di, zotëri... Më falni... — mërmëriti zotëria, i trembur edhe nga pyetja, edhe nga pamja e çuditshme e Raskolnikovit, dhe kaloi në anën tjetër të rrugës.

Raskolnikovi eci drejt dhe doli në atë qoshe të Sheshit Sennaja, ku shitnin meshçani dhe gruaja që kishin folur atëherë me Lizavetën; por ata tani s'ishin. Kur e njohu vendin, u ndal, vështroi përreth dhe iu drejtua një djali të ri me këmishë të kuqe, që po gogësinte në hyrje të një magazine mielli.

— Këtu në qoshe shet një meshçan, me një grua, me të shoqen, a?

— Shesin lloj-lloj njerëzish, — u përgjigj djaloshi, duke e matur nga lart Raskolnikovin.

— Si e quajnë?

— Siç e pagëzuan, ashtu e quajnë.

— Mos je edhe ti nga Zarajsku? Nga cila krahinë?

Djaloshi e vështroi përsëri Raskolnikovin.

— Ne, shkëlqesia juaj, s'kemi krahinë, po rreth, kurse ka udhëtuar vëllai, unë kam ndenjur në shtëpi, kështu që s'e di, zotëri... Më falni, shkëlqesia juaj, bujarisht.

— Kjo lart është gjellëtore?

— Është tavernë, edhe bilardo ka; edhe prenceresha gjenden... Lju-lí!

Raskolnikovi kaloi sheshin. Atje, në qoshe, qëndronte një turmë e dendur njerëzish, të gjithë fshatarë. U fut mu në mes të turmës, duke shikuar fytyrat. Për ndonjë arsye i vinte të fliste me të gjithë. Por fshatarët nuk i kushtonin vëmendje dhe të gjithë bërtisnin diçka midis tyre, duke u mbledhur grupe-grupe. Qëndroi pak, u mendua dhe shkoi djathtas, nëpër trotuar, drejt V—. Pasi kaloi sheshin, ra në një rrugicë...

Edhe më parë kishte kaluar shpesh nëpër këtë rrugicë të shkurtër, që bën një bërryl dhe të çon nga sheshi në rrugën Sa-

dovaja. Kohët e fundit madje i vinte të endej nëpër të gjitha këto vende, kur i vinte për të vjellë, „që t'i vinte edhe më keq“. Kurse tani hyri pa menduar për asgjë. Këtu ka një ndërtesë të madhe, e tëra me pijetore e me lokale të tjera për të ngrënë e për të pirë; prej tyre dilnin çdo minutë me vrap gra të veshura siç dalin „te fqinjët“ — kokëjashtë e vetëm me fustan. Në dy-tri vende grumbulloheshin në trotuar në grupe, sidomos pranë shkallëve që të çonin në katin e poshtëm, ku, nëpër dy shkallare, mund të zbrisje në lokale të ndryshme shumë argëtuese. Në njërin prej tyre, në atë minutë, bëhej një zhurmë e rrëmujë për gjithë rrugën, cingëronte një kitarë, këndoheshin këngë dhe ishte shumë gëzim. Një grup i madh grash ishte grumbulluar te hyrja; disa ishin ulur në shkallë, të tjera në trotuar, të tjera qëndronin në këmbë e flisnin. Pranë, në kalldrëm, endej, duke sharë me zë të lartë, një ushtar i dehur me një cigare dhe, me sa dukej, donte të hynte diku, por sikur e kishte harruar ku. Një leckaman shante një leckaman tjetër, dhe njëfarë i dehur si i vdekur ishte shtrirë tërthor rrugës. Raskolnikovi u ndal pranë grupit të madh të grave. Ato flisnin me zëra të ngjirur; të gjitha ishin me fustane basme, me këpucë prej lëkure dhie dhe kokëjashtë. Disa kishin kaluar të dyzetat, po kishte edhe nga shtatëmbëdhjetë vjeçe, pothuajse të gjitha me sy të nxirë nga goditjet.

Për ndonjë arsye e mbante të zënë kënga dhe gjithë kjo zhurmë e rrëmujë, atje, poshtë... Prej andej dëgjohej se si, midis të qeshurave e ciklimave, nën falsetin e hollë të një kënge të shfrenuar e nën kitarë, dikush hidhte valle si i dëshpëruar, duke rrahur kohën me takat.

Ti, *rojtari*[105] *im i bukur, more,*

Mos më rrih kot me ato dore!

„A të hyj? — mendoi ai. — Qeshin! Nga e dehura. Po pse jo, a të dehem?“

[105]Rojtar (rus. будочник): polic roje që qëndronte në një kabinë në rrugë.

— S'hyni, zotëri i dashur? — pyeti njëra nga gratë me një zë mjaft të kumbueshëm e jo krejt të ngjirur ende. Ishte e re dhe madje jo e neveritshme — e vetmja nga gjithë grupi.

— Shih, sa e bukur! — u përgjigj ai, duke u ngritur pak e duke e vështruar.

Ajo buzëqeshi; komplimenti i pëlqeu shumë.

— Edhe ju vetë jeni shumë i bukur, — tha ajo.

— Sa i dobët! — vërejti me zë të trashë një tjetër, — mos ka dalë nga spitali, a?

— Duken si bija gjeneralësh, po hundët i kanë të gjitha të shtypura! — ndërhyri befas një fshatar që u afrua, i pirë, me kapotë të hapur e me një turi që qeshte dinakërisht. — Shih ç'gëzim!

— Hyr, po erdhe!

— Do të hyj! Ëmbëlsi!

Dhe u rrokullis poshtë.

Raskolnikovi vazhdoi rrugën.

— Dëgjoni, zotëri! — i thirri pas vajza.

— Ç'ka?

Ajo u hutua.

— Unë, zotëri i dashur, gjithmonë do të gëzohem t'i ndaj orët me ju, kurse tani ja, s'e mbledh dot ndërgjegjen para jush. Më dhuroni, kavalier i këndshëm, gjashtë kopekë për të pirë!

Raskolnikovi nxori sa i dolën: tre pesëkopekëshe.

— Ah, ç'zotëri shpirtmirë!

— Si të quajnë?

— Pyetni për Duklidën.

— Jo, kjo ç'është, — vërejti befas njëra nga grupi, duke tundur kokën nga Duklida. — Unë s'e di si mund të lypësh kështu! Unë, më duket, do të futesha nën dhe vetëm nga turpi...

Raskolnikovi e vështroi me kureshtje atë që foli. Ishte një vajzë lëkurëpikëlore, nja tridhjetë vjeçe, e tëra me shenja goditjesh, me buzën e sipërme të fryrë. Fliste e dënonte e qetë dhe seriozisht.

„Ku vallë, — mendoi Raskolnikovi, duke ecur më tej, — ku e kam lexuar se si një i dënuar me vdekje, një orë para vdekjes, thotë ose mendon se, sikur t'i duhej të jetonte diku lart, mbi një shkëmb, dhe mbi një shesh kaq të ngushtë sa të mund të vinte vetëm dy këmbët, — kurse përreth të ishin humnera, oqeani, errësirë e përjetshme, vetmi e përjetshme dhe stuhi e përjetshme, — dhe të mbetej kështu, duke qëndruar mbi një arshin hapësirë, gjithë jetën, një mijë vjet, përjetësisht, — më mirë të jetonte kështu, sesa të vdiste tani! Vetëm të rrojë, të rrojë e të rrojë! Si do që të rrojë — vetëm të rrojë!.. Ç'e vërtetë! O Zot, ç'e vërtetë! I poshtër është njeriu! Dhe i poshtër është ai që e quan të poshtër për këtë“, — shtoi ai pas një minute.

Doli në një rrugë tjetër: „Ba! ‚Pallati i Kristaltë‘![106] Pak më parë Razumihini fliste për ‚Pallatin e Kristaltë‘. Vetëm, ç'doja të bëja vallë? Po, të lexoja!.. Zosimovi tha se kishte lexuar në gazeta...“

— Keni gazeta? — pyeti ai, duke hyrë në një tavernë shumë të gjerë e madje të pastër, me disa dhoma, megjithatë mjaft bosh. Dy-tre klientë pinin çaj, dhe në një dhomë të largët rrinte një grup, nja katër veta, dhe pinin shampanjë. Raskolnikovit iu duk se midis tyre ishte Zametovi. Megjithatë, nga larg s'mund të shihej mirë.

„Po le të jetë!“ — mendoi ai.

— Do të urdhëroni vodkë, zotëri? — pyeti kamerieri.

— Sill çaj. Dhe më sill gazeta, të vjetra, nja pesë ditë rresht, e do të të jap për vodkë.

— Urdhëroni, zotëri. Ja të sotmet, zotëri. Edhe vodkë do të urdhëroni, zotëri?

Gazetat e vjetra dhe çaji erdhën. Raskolnikovi u ul dhe filloi të kërkonte: „Izler — Izler — Aztekët — Aztekët — Izler — Bartola

[106] Taverna „Palais de Cristal“, të cilën Razumihini e kishte përmendur me emrin frëngjisht (shih kapitullin IV).

— Maksimo — Aztekët — Izler...[107] pfu, dreqi! A, ja shënimet: ra nga shkallët — një meshçan u dogj nga pija — zjarr në Peski — zjarr në Anën e Petersburgut — prapë zjarr në Anën e Petersburgut — prapë zjarr në Anën e Petersburgut — Izler — Izler — Izler — Izler — Maksimo... A, ja..."

Më në fund gjeti atë që kërkonte dhe filloi të lexonte; rreshtat i kërcenin para syve, megjithatë e lexoi deri në fund gjithë „lajmin" dhe filloi të kërkonte me lakmi në numrat e tjerë shtesat e mëvonshme. Duart i dridheshin, duke i shfletuar fletët, nga një padurim spazmatik. Befas dikush u ul pranë tij, në tryezën e tij. Ai vështroi — Zametovi, po ai Zametov dhe në të njëjtën pamje, me unaza, me zinxhirë, me vijë në flokët e zinj, kaçurrelë e të lyer me pomadë, me jelek elegant e me një redingotë pak të konsumuar e të brendshme jo të freskëta. Ishte i gëzuar, të paktën buzëqeshte shumë gazmor e me shpirtmirësi. Fytyra e tij zeshkane ishte skuqur pak nga shampanja që kishte pirë.

— Si! Ju këtu? — filloi ai i hutuar dhe me një ton sikur ta njihte prej një shekulli, — kurse mua dje Razumihini ende më thoshte se s'jeni në vete. Ja çudi! Po unë kam qenë te ju...

Raskolnikovi e dinte se ai do t'i afrohej. I la gazetat mënjanë dhe u kthye nga Zametovi. Në buzë kishte një buzëqeshje, dhe në këtë buzëqeshje dukej njëfarë padurimi i ri, nervoz.

— Këtë e di që keni qenë, — u përgjigj ai, — e dëgjova, zotëri. Kërkonit çorapen... E dini, Razumihini është i çmendur pas jush, thotë se keni shkuar me të te Laviza Ivanovna, ja ajo për të cilën përpiqeshit atëherë, togerit Barut i bënit me sy, kurse ai s'kuptonte asgjë, e mbani mend? Si s'e kuptonte, më duket, — puna ishte e qartë... a?

— Po ç'zhurmaxhi që është!

— Baruti?

---

[107] Izler: pronar i një kopshti argëtimesh të njohur në Petersburg. „Aztekët" Maksimo e Bartola: një vëlla e një motër me mikrocefali, që në vitin 1865 u shfaqën në Petersburg si „azteket e fundit". Për të gjitha këto shkruante shumë shtypi i kohës.

— Jo, miku juaj, Razumihini...

— Po ju rroni mirë, zoti Zametov; në vendet më të këndshme hyni pa doganë! Kush ju hidhte tani shampanjë?

— Po ne... pimë... Po ç'është kjo, hidhte?!

— Honorar! Përfitoni nga gjithçka! — Raskolnikovi qeshi. — S'ka gjë, djalë shpirtmirë, s'ka gjë! — shtoi ai, duke i rënë Zametovit në sup, — unë s'e them me ligësi, po „nga gjithë dashuria, me lojë“, ja si thoshte ai punëtori juaj, kur e godiste Mitkën, ja, për çështjen e plakës.

— Po ju nga e dini?

— Po unë, ndoshta, di më shumë se ju.

— Sa i çuditshëm që jeni... Me siguri, jeni ende shumë i sëmurë. Kot dolët...

— Ju dukem i çuditshëm?

— Po. Ç'janë këto gazeta që lexoni?

— Gazeta.

— Shkruajnë shumë për zjarret...

— Jo, unë s'lexoj për zjarret. — Këtu e vështroi Zametovin në mënyrë misterioze; një buzëqeshje tallëse ia shtrembëroi përsëri buzët. — Jo, unë s'lexoj për zjarret, — vazhdoi ai, duke i bërë me sy Zametovit. — Po pranojeni, djalosh i dashur, që ju vjen tmerrësisht të dini se për çfarë lexova?

— Aspak s'më vjen; ashtu pyeta. Mos s'bën të pyesësh? Pse ju gjithë kohën...

— Dëgjoni, ju jeni njeri i arsimuar, letrar, a?

— Kam bërë gjashtë klasë gjimnaz, — u përgjigj Zametovi me njëfarë dinjiteti.

— Gjashtë! Ah, harabelushi im! Me vijë në flokë, me unaza — njeri i pasur! Pfu, sa djalë i lezetshëm! — Këtu Raskolnikovi ia plasi një të qeshure nervoze, drejt në fytyrë Zametovit. Ky u tërhoq mbrapa dhe, jo se u fye, po u habit shumë.

— Pfu, sa i çuditshëm! — përsëriti Zametovi shumë seriozisht. — Më duket se ende flisni përçart.

— Flas përçart? Gënjen, harabelush!.. Pra, jam i çuditshëm? Hë, po a ju ngjall kureshtje, a? Ju ngjall kureshtje?

— Më ngjallni.

— Pra, t'ju them për çfarë lexova, ç'kërkoja? Shih sa numra urdhërova të më sillnin! E dyshimtë, a?

— Hë, thoni.

— Veshët pipëz?

— Ç'pipëz?

— Do t'ju them më vonë ç'pipëz, kurse tani, i dashuri im, po ju deklaroj... jo, më mirë: „po rrëfehem"... Jo, as kjo s'është ajo: „unë po jap dëshmi, e ju po e regjistroni" — ja kështu! Pra, po jap dëshmi se lexova, u interesova... kërkova... gjurmova... — Raskolnikovi i mblodhi sytë dhe priti, — gjurmova — dhe për këtë hyra këtu — për vrasjen e plakës, gruas së nëpunësit, — tha ai më në fund, gati me pëshpëritje, duke e afruar jashtëzakonisht fytyrën te fytyra e Zametovit. Zametovi e shikonte drejt në sy, pa lëvizur e pa e larguar fytyrën nga fytyra e tij. Më e çuditshmja iu duk më pas Zametovit që heshtja midis tyre zgjati plot një minutë të tërë dhe plot një minutë të tërë ata e shikuan kështu njëri-tjetrin.

— Hë, e ç'ka që lexuat? — thirri ai befas i hutuar e i paduruar. — Ç'punë kam unë! E ç'ka këtu?

— Kjo është ajo plaka, — vazhdoi Raskolnikovi, me të njëjtën pëshpëritje e pa lëvizur nga thirrja e Zametovit, — po ajo, për të cilën, e mbani mend, kur filluan të tregonin në zyrë, kurse unë rashë të fikët. Ç'është, tani e kuptoni?

— Po ç'është? Ç'të... „kuptoj"? — tha Zametovi gati i shqetësuar.

Fytyra e palëvizshme e serioze e Raskolnikovit u shndërrua në një çast, dhe befas ai ia plasi përsëri asaj të qeshure nervoze, si pak më parë, sikur vetë të mos ishte fare në gjendje ta përmbante veten. Dhe në një çast iu kujtua deri në një qartësi të jashtëzakonshme ndjesie një çast i para pak ditësh, kur qëndronte pas derës,

me sëpatë, shuli kërcente, ata pas derës shaheshin e shtyheshin, kurse atij i erdhi befas dëshira t'u bërtiste, të shahej me ta, t'u nxirrte gjuhën, t'i ngacmonte, të qeshte, të qeshte, të qeshte, të qeshte!

— Ju ose jeni i çmendur, ose... — tha Zametovi — dhe u ndal, sikur ta kishte goditur befas një mendim që i shkrepi papritur në mendje.

— Ose? Ç'„ose“? Hë, ç'ka? Hë, thoni pra!

— Asgjë! — u përgjigj Zametovi i nxehur, — të gjitha janë marrëzira!

Të dy heshtën. Pas shpërthimit të papritur të së qeshurës, si në krizë, Raskolnikovi u bë befas i menduar e i trishtuar. U mbështet me bërryl në tryezë dhe e mbështeti kokën në dorë. Dukej sikur e kishte harruar krejt Zametovin. Heshtja zgjati mjaft gjatë.

— Pse s'e pini çajin? Do të ftohet, — tha Zametovi.

— A? Ç'ka? Çajin?.. Mirë... — Raskolnikovi piu një gllënjkë nga gota, futi në gojë një copë bukë dhe befas, duke e vështruar Zametovin, sikur i kujtoi të gjitha dhe sikur u shkund: fytyra e tij mori në po atë minutë shprehjen tallëse të fillimit. Vazhdoi të pinte çaj.

— Sot janë shtuar shumë këto mashtrime, — tha Zametovi. — Ja, edhe kohët e fundit lexova në „Moskovskije vedomosti“[108] se në Moskë kapën një bandë të tërë falsifikatorësh monedhash. Ishte një shoqëri e tërë. Falsifikonin bileta.

— Oh, kjo është e vjetër! E kam lexuar qysh një muaj më parë, — u përgjigj i qetë Raskolnikovi. — Pra, këta sipas jush janë mashtrues? — shtoi ai, duke buzëqeshur.

— Si të mos jenë mashtrues?

[108] „Moskovskije vedomosti“ (rus. «Московские ведомости», „Lajmet e Moskës“): gazetë e përditshme e Moskës.

[109] Nga fr. *blancs-becs*, „sqepbardhë“, domethënë „të papjekur, rishtarë“.

— Këta? Këta janë fëmijë, *blanbekë*,[109] e jo mashtrues! Një pesëdhjetëshe e tërë njerëzish mblidhen për një qëllim të tillë! Mos vallë është e mundur? Këtu edhe tre janë shumë, dhe atëherë vetëm nëse secili është më i sigurt për tjetrin se për veten! Ndryshe, mjafton që njërit t'i shpëtojë goja nga e dehura, dhe gjithçka shkoi në erë! Blanbekë! Pajtojnë njerëz të pabesueshëm për të këmbyer biletat nëpër zyra: një punë të tillë t'ia besosh të parit që të del përpara? Hë, le të themi se ua doli mbarë edhe me blanbekët, le të themi se secili këmbeu për vete nga një milion, po pastaj? Gjithë jetën? Secili varet nga tjetri për gjithë jetën e tij! Më mirë të varesh! Kurse ata as t'i këmbenin s'dinin: filloi njëri t'i këmbente në zyrë, mori pesë mijë, dhe i dridhën duart. Katër i numëroi, kurse të pestën e mori pa e numëruar, me besim, vetëm që ta futte në xhep e të ikte sa më shpejt. Hë, dhe ngjalli dyshim. Dhe pëlciti gjithçka për shkak të një budallai! Mos vallë është e mundur kështu?

— Që i dridhën duart? — ia mori Zametovi, — jo, kjo është e mundur, zotëri. Jo, për këtë jam plotësisht i sigurt që është e mundur. Ndonjëherë s'e duron dot.

— Këtë?

— Po ju, ndoshta, do ta duronit? Jo, unë s'do ta duroja! Për një shpërblim prej njëqind rublash të shkosh në një tmerr të tillë! Të shkosh me një biletë false — ku? — në një zyrë bankieri, ku ia kanë hedhur të gjitha, — jo, unë do të hutohesha. Po ju s'do të hutoheshit?

Raskolnikovit i erdhi befas një dëshirë e tmerrshme të „nxirrte gjuhën“ përsëri. Herë-herë i kalonte një dridhmë nëpër shpinë.

— Unë s'do ta bëja kështu, — filloi ai nga larg. — Unë ja si do t'i këmbeja: do ta numëroja mijëshen e parë, nja katër herë nga të gjitha anët, duke e vështruar çdo kartëmonedhë, dhe do të filloja mijëshen tjetër; do të filloja ta numëroja, do ta numëroja deri në mes, dhe do të nxirrja ndonjë pesëdhjetëshe, dhe në dritë, dhe

do ta ktheja përmbys e përsëri në dritë — mos është false? „Unë, gjoja, kam frikë: një e afërme e imja humbi ditët e shkuara njëzet e pesë rubla në këtë mënyrë“; dhe do të tregoja këtu një histori. E kur të filloja të numëroja mijëshen e tretë — jo, më lejoni: më duket se atje, në mijëshen e dytë, e numërova gabim qindëshen e shtatë, më kap dyshimi, dhe do ta lija të tretën, e përsëri te e dyta, — e kështu të pesta. E kur të mbaroja, nga e pesta dhe nga e dyta do të nxirrja nga një kartëmonedhë, e përsëri në dritë, e përsëri e dyshimtë, „ndërrojeni, ju lutem“, — dhe do ta çoja nëpunësin deri në djersën e shtatë, aq sa s'do ta dinte si të më hiqte qafe! Do t'i mbaroja më në fund të gjitha, do të shkoja, do ta hapja derën — po jo, më falni, përsëri do të kthehesha, për të pyetur për diçka, për të marrë ndonjë shpjegim, — ja kështu do ta bëja unë!

— Pfu, sa gjëra të tmerrshme thoni! — tha Zametovi duke qeshur. — Vetëm se të gjitha këto janë vetëm fjalë, kurse në vepër, me siguri, do të pengoheshit. Këtu, po ju them, sipas meje, jo vetëm ne të dy, po edhe një njeri me përvojë, i dëshpëruar, s'mund të garantojë për veten. Po ç'të shkojmë larg — ja një shembull: në lagjen tonë, e vranë plakën. Se, me sa duket, ishte kokë e dëshpëruar, në mes të ditës u rrezikua në të gjitha rreziqet, shpëtoi vetëm me mrekulli, — po duart prapëseprapë i dridhën: s'dinte të grabiste, s'duroi; nga puna duket...

Raskolnikovi sikur u fye.

— Duket! Po kapeni tani, shkoni ta kapni! — thirri ai, duke e ngacmuar Zametovin me një gëzim të keq.

— E ç'ka, do ta kapin.

— Kush? Ju? Ju ta kapni? Do të këputeni duke kërcyer! Ja ç'është kryesorja për ju: a i shpenzon njeriu paratë apo jo? S'kishte para, e tani befas fillon të shpenzojë, — hë, si të mos jetë ai? Kështu që një fëmijë si ky do t'jua hedhë me këtë, po të dojë!

— Pikërisht kjo është, që të gjithë kështu bëjnë, — u përgjigj Zametovi, — e vret me dinakëri, e rrezikon jetën, e pastaj menjë-

herë kapet në mejhane. Me shpenzimin i kapin. S'janë të gjithë dinakë si ju. Ju s'do të shkonit në mejhane, natyrisht?

Raskolnikovi i rrudhi vetullat dhe e vështroi me ngulm Zametovin.

— Ju, me sa duket, ju ka hyrë qejfi dhe doni të dini si do të veproja unë edhe këtu? — pyeti ai me pakënaqësi.

— Do të doja, — u përgjigj ai me vendosmëri e seriozisht. Diçka tepër seriozisht kishte filluar të fliste e të shikonte.

— Shumë?

— Shumë.

— Mirë. Unë ja si do të veproja, — filloi Raskolnikovi, duke e afruar përsëri befas fytyrën te fytyra e Zametovit, duke e shikuar përsëri drejt në sy dhe duke folur përsëri me pëshpëritje, aq sa ky madje u drodh këtë herë. — Unë ja si do ta bëja: do t'i merrja paratë e sendet dhe, kur të ikja prej andej, menjëherë, pa hyrë gjëkundi, do të shkoja diku ku është vend i shkretë dhe vetëm gardhe, dhe pothuajse s'ka njeri, — ndonjë kopsht perimesh a diçka e tillë. Do të kisha parë atje që më parë, në atë oborr, ndonjë gur të tillë, nja një pud a një pud e gjysmë i rëndë, diku në qoshe, pranë gardhit, që ndoshta është aty qysh nga ndërtimi i shtëpisë; do ta ngrija këtë gur — nën të duhet të ketë një gropë, — dhe në këtë gropë do t'i vija të gjitha sendet e paratë. Do t'i vija dhe do ta rëndoja me gurin, ashtu siç ishte më parë, do ta shtypja me këmbë dhe do të ikja. Dhe një vit, dy vjet s'do t'i merrja, tre s'do t'i merrja, — hë, kërkoni! Ishte, po iku e shkoi!

— Ju jeni i çmendur, — tha për ndonjë arsye Zametovi, edhe ai gati me pëshpëritje, dhe për ndonjë arsye u largua befas nga Raskolnikovi. Atij i shkrepën sytë; u zbardh tmerrësisht; buza e sipërme iu drodh e filloi t'i kërcente. U përkul drejt Zametovit sa më afër që mundi dhe filloi të lëvizte buzët, pa shqiptuar asgjë; kështu zgjati nja gjysmë minute; e dinte ç'bënte, por s'mund ta përmbante veten. Fjala e tmerrshme, si shuli i derës atëherë, i

kërcente në buzë: ja, ja do t'i shpëtojë; ja, ja vetëm ta lëshojë, ja, ja vetëm ta shqiptojë!

— Po sikur unë ta kem vrarë plakën dhe Lizavetën? — tha ai befas dhe — erdhi në vete.

Zametovi e vështroi i hutuar dhe u zbardh si mbulesë tryeze. Fytyra iu shtrembërua nga një buzëqeshje.

— Po mos vallë është e mundur? — tha ai mezi i dëgjueshëm.

Raskolnikovi e vështroi me ligësi.

— Pranojeni që e besuat? Po? Apo jo, po?

— Aspak! Tani më shumë se kurrë s'e besoj! — tha me nxitim Zametovi.

— U kape më në fund! E kapëm harabelin. Pra, e besonit më parë, kur tani „më shumë se kurrë s'e besoni"?

— Po aspak! — thërriste Zametovi, dukshëm i hutuar. — Për këtë më trembët, që të më çonit këtu?

— Pra, s'e besoni? Po për çfarë folët pa mua, kur dola atëherë nga zyra? E pse më mori në pyetje togeri Barut pas të fikëtit? Hej ti, — i bërtiti ai kamerierit, duke u ngritur e duke marrë kasketën, — sa të detyrohem?

— Tridhjetë kopekë gjithsej, zotëri, — u përgjigj ky, duke vrapuar.

— Ja ku i ke edhe njëzet kopekë për vodkë. Shih sa para! — i zgjati ai Zametovit dorën që i dridhej me kartëmonedhat, — të kuqe, të kaltra,[110] njëzet e pesë rubla. Nga erdhën? E nga erdhën rrobat e reja? Se e dini që s'kisha asnjë kopek! Të zonjën e shtëpisë, me siguri, e keni pyetur tashmë... Hë, mjaft! *Assez causé!*[111] Mirupafshim... dhe gjithë të mirat!..

Doli, duke u dridhur i tëri nga njëfarë ndjesie e egër histerike, në të cilën megjithatë kishte edhe një pjesë kënaqësie të padurueshme, — megjithatë i zymtë, tmerrësisht i lodhur. Fytyra i ishte

[110] Kartëmonedhat ruse të kohës kishin ngjyra sipas vlerës: ajo prej dhjetë rublash ishte e kuqe, ajo prej pesë rublash e kaltër.

[111] Fr. „Mjaft llafe!"

shtrembëruar, si pas ndonjë krize. Lodhja i rritej shpejt. Forcat i ngjalleshin e i vinin tani befas, me shtysën e parë, me ndjesinë e parë ngacmuese, dhe po aq shpejt dobësoheshin, sa dobësohej ndjesia.

Kurse Zametovi, kur mbeti vetëm, ndenji ende gjatë në po atë vend, i menduar. Raskolnikovi papritur ia kishte përmbysur të gjitha mendimet për pikën e njohur dhe ia kishte vendosur përfundimisht mendimin.

„Ilja Petroviçi është budalla!“ — vendosi ai përfundimisht.

Sapo Raskolnikovi hapi derën nga rruga, mu në sundurmë u përplas me Razumihinin, që po hynte. Të dy, madje edhe një hap larg, s'e kishin parë njëri-tjetrin, aq sa gati u përplasën me kokë. Për ca kohë e matën njëri-tjetrin me sy. Razumihini ishte në habinë më të madhe, por befas zemërimi, zemërimi i vërtetë, i shkrepi kërcënueshëm në sy.

— Pra, këtu qenke! — bërtiti ai me sa i hante fyti. — Ike nga shtrati! E unë të kërkova atje madje nën divan! Shkuam edhe në papafingo! Nastasjën gati e rraha për ty... E ai qenka këtu! Rodka! Ç'do të thotë kjo? Thuaj gjithë të vërtetën! Rrëfehu! E dëgjon?

— Do të thotë se të gjithë më keni mërzitur për vdekje dhe dua të jem vetëm, — u përgjigj i qetë Raskolnikovi.

— Vetëm? Kur ende s'mund të ecësh, kur ende turinjtë i ke të zbehtë si pëlhurë, dhe gulçon! Budalla!.. Ç'bëje në „Pallatin e Kristaltë“? Rrëfehu menjëherë!

— Më lësho! — tha Raskolnikovi dhe desh të kalonte. Kjo e nxori Razumihinin nga vetja: e kapi fort nga supi.

— Të të lëshoj? Ti guxon të thuash: „më lësho“? Po a e di ç'do të të bëj tani? Do të të marr në krahë, do të të lidh nyjë dhe do të të çoj nën sqetull në shtëpi, nën kyç!

— Dëgjo, Razumihin, — filloi ngadalë dhe, me sa dukej, krejt i qetë Raskolnikovi, — mos vallë s'e sheh se s'i dua të mirat e tua? Dhe ç'qejf ke t'u bësh të mira atyre që... pështyjnë mbi to? Atyre, më në fund, që me të vërtetë e kanë rëndë t'i durojnë? Hë, pse

më gjete në fillim të sëmundjes? Unë, ndoshta, do të isha shumë i lumtur të vdisja? Hë, mos vallë s'ta tregova mjaftueshëm sot që ti më mundon, që ti më ke... mërzitur! Ç'qejf, vërtet, të mundosh njerëzit! Të siguroj, pra, se të gjitha këto ma pengojnë seriozisht shërimin, sepse më acarojnë pa pushim. Se Zosimovi iku pak më parë, që të mos më acaronte! Hiqmu edhe ti, për hir të Zotit! Dhe ç'të drejtë ke, më në fund, të më mbash me forcë? Mos vallë s'e sheh se tani po flas krejtësisht në vete? Me se, me se, më mëso, të të lutem, më në fund, që të mos më ngacmosh e të mos më bësh të mira? Le të jem mosmirënjohës, le të jem i ulët, vetëm hiqmuni të gjithë, për hir të Zotit, hiqmuni! Hiqmuni! Hiqmuni!

E filloi i qetë, duke u gëzuar që më parë për gjithë helmin që po bëhej gati të derdhte, kurse e mbaroi i tërbuar e duke u mbytur, si pak më parë me Luzhinin.

Razumihini qëndroi, u mendua dhe ia lëshoi dorën.

— Shporru, pra, në djall! — tha ai ngadalë dhe gati i menduar. — Prit! — gjëmoi befas, kur Raskolnikovi u nis nga vendi, — më dëgjo. Po të deklaroj se të gjithë ju, deri tek i fundit, jeni llafazanë të vegjël e fanfaronë të vegjël! T'ju dalë ndonjë vuajtje e vogël — e mbani si pula vezën! Edhe këtu vidhni autorë të huaj. Asnjë shenjë jete të pavarur s'keni! Prej pomade spermaceti[112] jeni bërë, e në vend të gjakut keni hirrë! Asnjërit prej jush s'i besoj! Puna e parë për ju, në të gjitha rrethanat — si të mos i ngjani një njeriu! Pri-i-it! — bërtiti ai me tërbim të dyfishuar, kur vuri re se Raskolnikovi po nisej përsëri të ikte, — dëgjo deri në fund! E di, te unë mblidhen sot për festën e shtëpisë së re, ndoshta kanë ardhur tashmë, po unë e lashë atje xhaxhanë, — sapo shkova me vrap, — që të presë ata që vijnë. Pra, ja, sikur të mos ishe budalla, budalla banal, budalla i mbushur, përkthim nga e huaja... e sheh, Rodja, e pranoj, ti je djalë i zgjuar, por je budalla! — pra, ja, sikur të mos ishe budalla, do të bëje më mirë të vije sot te unë, të rrish

[112]Spermacet: lëndë si dyll nga koka e kashalotit, që përdorej për pomada e qirinj.

një mbrëmje, sesa t'i konsumosh kot çizmet. Dole tashmë, e s'ke ç'të bësh! Do të të afroja një kolltuk kaq të butë, të zotët e shtëpisë kanë... Pak çaj, shoqëri... E po s'deshe, do të të shtrij edhe në kanape, — prapëseprapë do të rrish shtrirë midis nesh... Edhe Zosimovi do të jetë. Do të vish, apo jo?

— Jo.

— Gën-n-njen! — thirri me padurim Razumihini, — nga e di ti? Ti s'mund të përgjigjesh për veten! Dhe s'kupton asgjë nga këto... Unë një mijë herë jam ndarë kështu me pështymë nga njerëzit e përsëri jam kthyer me vrap... Do të të vijë turp — dhe do të kthehesh te njeriu! Pra, mbaje mend, shtëpia e Poçinkovit, kati i tretë...

— Po kështu ju, ndoshta, do të lejoni t'ju rrahë ndokush, zoti Razumihin, nga kënaqësia për të bërë të mira.

— Kë? Mua! Vetëm për këtë fantazi do të ta përdredh hundën! Shtëpia e Poçinkovit, numri dyzet e shtatë, në banesën e nëpunësit Babushkin...

— S'do të vij, Razumihin! — Raskolnikovi u kthye dhe iku.

— Vë bast që do të vish! — i bërtiti pas Razumihini. — Përndryshe ti... përndryshe s'dua të të njoh më! Prit, hej! Zametovi është atje?

— Atje është.

— E pe?

— E pashë.

— Dhe fole?

— Fola.

— Për çfarë? Hë, po në djall, mos ma thuaj. Poçinkov, dyzet e shtatë, Babushkin, mbaje mend!

Raskolnikovi arriti deri te Sadovaja dhe u kthye pas qoshes. Razumihini e shikonte pas, i menduar. Më në fund, duke bërë me dorë, hyri në ndërtesë, por u ndal në mes të shkallëve.

„Dreqi e mori! — vazhdoi ai, gati me zë, — flet me mend, po sikur... Edhe unë jam budalla! Po mos vallë të çmendurit

s'flasin me mend? Kurse Zosimovi, m'u duk, pikërisht nga kjo ka pak frikë! — I ra ballit me gisht. — Po sikur... si ta lë vetëm tani? Ndoshta do të mbytet... Eh, gabova! S'bën!“ Dhe vrapoi mbrapsht, pas Raskolnikovit, por atij i kishte humbur gjurma. Pështyu dhe me hapa të shpejtë u kthye në „Pallatin e Kristaltë“, ta merrte në pyetje sa më shpejt Zametovin.

Raskolnikovi shkoi drejt në urën —, qëndroi në mes, te parmaku, u mbështet mbi të me të dy bërrylat dhe filloi të shikonte përgjatë. Pasi u nda me Razumihinin, ishte dobësuar aq shumë, sa mezi kishte arritur deri këtu. I vinte të ulej a të shtrihej diku, në rrugë. I përkulur mbi ujë, shikonte mekanikisht reflektimin e fundit, rozë, të perëndimit, radhën e shtëpive që nxinin në muzgun që po dendësohej, një dritare të largët, diku në një papafingo, në bregun e majtë, që shkëlqente si në flakë nga rrezja e fundit e diellit që e goditi për një çast, ujin që nxinte të kanalit, dhe, me sa dukej, e vështronte me vëmendje këtë ujë. Më në fund para syve filluan t'i vërtiteshin ca rrathë të kuq, shtëpitë lëvizën, kalimtarët, bregjet, karrocat — të gjitha këto u vërtitën e vallëzuan përreth. Befas u drodh, ndoshta i shpëtuar përsëri nga të fikët prej një pamjeje të egër e të shëmtuar. Ndjeu se dikush qëndroi pranë tij, djathtas, pranë; vështroi — dhe pa një grua, të gjatë, me shami në kokë, me një fytyrë të verdhë, të zgjatur, të rrëgjuar nga pija, dhe me sy të kuqërremtë, të futur thellë. Ajo e shikonte drejt, por, me sa dukej, s'shihte asgjë dhe s'dallonte askënd. Befas u mbështet me dorën e djathtë në parmak, ngriti këmbën e djathtë dhe e hodhi përtej hekurave, pastaj të majtën, dhe u hodh në kanal. Uji i ndyrë u ça, e përpiu për një çast viktimën, por pas një minute e mbytura doli në sipërfaqe, dhe rryma e mori ngadalë poshtë, me kokë e me këmbë në ujë, me shpinë sipër, me fundin e rrëmbyer e të fryrë mbi ujë si jastëk.

— U mbyt! U mbyt! — bërtisnin dhjetëra zëra; njerëzit vraponin të gjithë andej, të dy bregjet u mbushën me spektatorë, në

urë, rreth Raskolnikovit, u grumbullua populli, duke e shtyrë e duke e shtypur nga prapa.

— O nëna ime, kjo është Afrosinjushka jonë! — u dëgjua diku jo larg një britmë vajtuese gruaje. — O nëna ime, shpëtojeni! Etër të dashur, nxirreni!

— Barkë! Barkë! — bërtisnin në turmë.

Por barka s'duhej më: një polic vrapoi poshtë nëpër shkallët e kanalit, hodhi kapotën, çizmet dhe u hodh në ujë. Punë s'kishte shumë: rryma e çonte të mbyturën dy hapa larg shkallëve, ai e kapi për rrobash me dorën e djathtë, me të majtën arriti të kapej pas një shkopi që ia zgjati një shok, dhe menjëherë e mbytura u nxor. E vunë mbi pllakat e granitit të shkallëve. Ajo erdhi shpejt në vete, u ngrit pak, u ul dhe filloi të teshtinte e të frynte, duke fshirë pa kuptim me duar fustanin e lagur. S'thoshte asgjë.

— E piu deri sa pa djaj, o nëna ime, deri sa pa djaj, — ulërinte i njëjti zë gruaje, tashmë pranë Afrosinjushkës, — ditët e shkuara deshi të varej, e zbritën nga litari. Unë shkova tani në dyqan, e lashë vajzën e vogël ta ruante, — e ja, ndodhi e keqja! Meshçane, o nëna ime, meshçania jonë, banojmë pranë, shtëpia e dytë nga cepi, ja këtu...

Populli po shpërndahej, policët ende merreshin me të mbyturën, dikush bërtiti diçka për zyrën... Raskolnikovi i shikonte të gjitha me një ndjesi të çuditshme indiference e mospjesëmarrjeje. Iu bë neveri. „Jo, e ndyrë... uji... s'ia vlen, — mërmëriste ai me vete. — S'do të ndodhë asgjë, — shtoi ai, — s'ka ç'të pritet. Ç'është kjo, zyra... Po pse s'është Zametovi në zyrë? Zyra është e hapur deri pas orës nëntë...“ U kthye me shpinë nga parmaku dhe vështroi përreth.

„Hë, e ç'ka! Le të jetë!“ — tha ai me vendosmëri; u nis nga ura dhe shkoi nga ana ku ishte zyra. Zemra i ishte e zbrazët dhe e shurdhër. Nuk donte të mendonte. Madje edhe mërzia i kishte kaluar, asnjë gjurmë nga energjia e mëparshme, kur kishte dalë

nga shtëpia për „t'i dhënë fund gjithçkaje!“ Vendin e saj e kishte zënë një apati e plotë.

„E ç'ka, kjo është rrugëdalje! — mendonte ai, duke ecur ngadalë e plogësht nëpër bregun e kanalit. — Prapëseprapë do t'i jap fund, sepse dua... Po a është rrugëdalje, megjithatë? Njësoj është! Do të ketë një arshin hapësirë, — he! Po ç'fund, megjithatë! Mos vallë fund? Do t'ua them apo s'do t'ua them? E... dreqi! Dhe jam lodhur: të shtrihesha a të ulesha diku sa më shpejt! Më e turpshmja është se është shumë budallallëk. Po pështyj edhe mbi këtë. Pfu, ç'marrëzira më vijnë në kokë...“

Për në zyrë duhej të shkonte gjithnjë drejt dhe në kthesën e dytë të merrte majtas: ishte aty, dy hapa larg. Por kur arriti te kthesa e parë, u ndal, u mendua, u kthye në një rrugicë dhe shkoi duke bërë xhiro, nëpër dy rrugë, — ndoshta pa asnjë qëllim, e ndoshta që ta zgjaste qoftë edhe një minutë e të fitonte kohë. Ecte dhe shikonte përdhe. Befas sikur dikush i pëshpëriti diçka në vesh. Ngriti kokën dhe pa se ndodhej para *asaj* ndërtese, mu te porta. Që nga *ajo* mbrëmje nuk kishte qenë këtu dhe s'kishte kaluar andej.

Një dëshirë e papërballueshme e e pashpjegueshme e tërhoqi. Hyri në ndërtesë, kaloi gjithë kalimin nën portë, pastaj në hyrjen e parë djathtas, dhe filloi të ngjitej nëpër shkallët e njohura, për në katin e katërt. Në shkallët e ngushta e të pjerrëta ishte shumë errësirë. Ndalej në çdo sheshpushim dhe vështronte përreth me kureshtje. Në sheshpushimin e katit të parë korniza e dritares ishte hequr krejt: „Kjo atëherë s'ishte“, — mendoi ai. Ja edhe banesa e katit të dytë, ku punonin Nikolashka dhe Mitka: „E mbyllur; dhe dera e lyer rishtas; jepet, pra, me qira“. Ja edhe kati i tretë... dhe i katërti... „Këtu!“ E kapi hutimi: dera e kësaj banese ishte hapur krejt, aty kishte njerëz, dëgjoheshin zëra; këtë s'e priste në asnjë mënyrë. Pasi u lëkund pak, u ngjit nëpër shkallaret e fundit dhe hyri në banesë.

Edhe atë po e rregullonin rishtas; brenda kishte punëtorë; kjo sikur e goditi. I përfytyrohej, për ndonjë arsye, se do t'i gjente të gjitha krejt njësoj siç i kishte lënë atëherë, madje, ndoshta, edhe trupat në po ato vende përdhe. Kurse tani: mure të zhveshura, asnjë orendi; disi e çuditshme! Shkoi te dritarja dhe u ul në parvaz.

Gjithsej ishin dy punëtorë, të dy djem të rinj, njëri më i madh, kurse tjetri shumë më i ri. Po ngjitnin në mure letër të re, të bardhë, me lule të vogla vjollcë, në vend të asaj të mëparshmes së verdhë, të grisur e të konsumuar. Raskolnikovit, për ndonjë arsye, kjo s'i pëlqeu fare; i shikonte këto letra të reja me armiqësi, sikur t'i vinte keq që i kishin ndryshuar të gjitha kështu.

Punëtorët, me sa dukej, ishin vonuar dhe tani po mblidhnin me nxitim letrën e tyre dhe po bëheshin gati të shkonin në shtëpi. Shfaqja e Raskolnikovit pothuajse nuk ua tërhoqi vëmendjen. Po flisnin për diçka. Raskolnikovi kryqëzoi duart dhe filloi të dëgjonte.

— Më vjen ajo, pra, në mëngjes, — i thoshte i madhi të voglit, — që herët fare, e tëra e stolisur. „E ç'më limonizohesh, i them, para meje, ç'më portokallizohesh, i them, para meje?“ — „Unë dua, thotë, Tit Vasiljiç, që tani e tutje të jem plotësisht në vullnetin tuaj“. Ja si qenka puna! E sa e stolisur: revistë, një revistë e vërtetë!

— Po ç'është kjo, xhaxho, revista? — pyeti i riu. Me sa dukej, mësonte nga „xhaxhai“.

— Revista, vëllai im, janë ca piktura të vogla, të ngjyrosura, dhe u vijnë këtu rrobaqepësve të këtushëm çdo të shtunë, me postë, nga jashtë, që ta dinë domethënë si duhet të vishet secili, si gjinia mashkullore, po ashtu edhe femërore. Vizatim, domethënë. Gjinia mashkullore pikturohet më shumë me bekesha, kurse në degën femërore ka, vëlla, ca sufllera të tilla, që jepmë gjithçka, e prapë pak është!

— Dhe ç's'ka në këtë Piter![113] — thirri me entuziazëm i vogli, — përveç babës e nënës, gjithçka ka!

— Përveç kësaj, vëllai im, gjithçka gjendet, — vendosi me ton mësuesi i madhi.

Raskolnikovi u ngrit dhe shkoi në dhomën tjetër, ku më parë kishin qenë arka, shtrati dhe komoja; dhoma iu duk tmerrësisht e vogël pa orendi. Letra e murit ishte po ajo; në qoshe, në letër, shihej qartë vendi ku kishte qenë kutia me ikona. E vështroi dhe u kthye në dritaren e tij. Punëtori i madh e vështronte me bisht të syrit.

— Ç'kërkoni, zotëri? — pyeti ai befas, duke iu drejtuar atij.

Në vend të përgjigjes, Raskolnikovi u ngrit, doli në paradhomë, kapi zilen dhe e tërhoqi. Po ajo zile, po ai tingull prej teneqeje! E tërhoqi për herë të dytë, të tretë; dëgjonte dhe kujtonte. Ndjesia e mëparshme, mundimtare e tmerrshme, e shëmtuar, filloi t'i kujtohej gjithnjë e më qartë e më gjallë, ai dridhej me çdo goditje, dhe i bëhej gjithnjë e më e këndshme.

— Po ç'do ti? Kush je? — bërtiti punëtori, duke dalë drejt tij. Raskolnikovi hyri përsëri nga dera.

— Dua të marr banesën me qira, — tha ai, — po e shikoj.

— Banesë natën s'merret me qira; dhe për më tepër duhet të vini me portierin.

— Dyshemenë e latë; do ta lyeni? — vazhdoi Raskolnikovi. — Gjak s'ka?

— Ç'gjak?

— Po këtu e vranë plakën me motrën. Këtu ishte një pellg i tërë.

— Po ç'njeri je ti? — bërtiti i shqetësuar punëtori.

— Unë?

— Po.

— Do ta dish?.. Ejani në zyrë, atje do ta them.

Punëtorët e vështruan të hutuar.

[113] Piter: emri popullor i Petersburgut.

— Ne duhet të ikim, zotëri, u vonuam. Ikim, Aljoshka. Duhet mbyllur, — tha punëtori i madh.

— Hë, ikim! — u përgjigj Raskolnikovi indiferent dhe doli përpara, duke zbritur ngadalë shkallët. — Hej, portier! — bërtiti ai, duke dalë nën portë.

Disa njerëz qëndronin mu në hyrje të ndërtesës nga rruga, duke vështruar kalimtarët: të dy portierët, një grua, një meshçan me rrobdishan e ndonjë tjetër. Raskolnikovi shkoi drejt tek ata.

— Ç'kërkoni? — ia ktheu njëri nga portierët.

— Ke qenë në zyrë?

— Sapo isha. Ç'kërkoni?

— Janë atje?

— Janë.

— Edhe ndihmësi është atje?

— Ishte për ca kohë. Ç'kërkoni?

Raskolnikovi nuk u përgjigj dhe qëndroi pranë tyre, i menduar.

— Erdhi të shikonte banesën, — tha, duke u afruar, punëtori i madh.

— Ç'banesë?

— Po ku punojmë. „Pse, gjoja, e latë gjakun? Këtu, thotë, ndodhi një vrasje, kurse unë erdha ta marr me qira". Dhe filloi t'i binte ziles, gati e këputi. Ikim, thotë, në zyrë, atje do t'i vërtetoj të gjitha. Na u qep.

Portieri e shqyrtonte Raskolnikovin i hutuar e i vrenjtur.

— Po ju kush jeni? — bërtiti ai më kërcënueshëm.

— Unë jam Rodion Romaniç Raskolnikov, ish-student, dhe banoj në shtëpinë e Shilit, këtu në rrugicë, jo larg prej këtej, në banesën numër katërmbëdhjetë. Pyete portierin... më njeh. — Raskolnikovi i tha të gjitha këto disi me përtesë e i menduar, pa u kthyer e duke shikuar me ngulm rrugën që po errësohej.

— Po pse erdhët në banesë?

— Ta shikoja.

— Ç'ka atje për të parë?

— Po sikur ta marrim e ta çojmë në zyrë? — ndërhyri befas meshçani dhe heshti.

Raskolnikovi i hodhi sytë përmbi sup, e vështroi me vëmendje dhe tha po aq ngadalë e me përtesë:

— Ikim!

— Po, ta çojmë! — ia mori meshçani, që mori zemër. — Pse pyeti ai për *atë*, ç'ka në mendje, a?

— I dehur, jo i dehur, Zoti e di, — mërmëriti punëtori.

— Po ç'kërkoni? — bërtiti përsëri portieri, që kishte filluar të zemërohej seriozisht, — pse na je qepur?

— U trembe nga zyra? — i tha me tallje Raskolnikovi.

— Nga se të trembem? Pse na je qepur?

— Mashtrues! — bërtiti gruaja.

— Po ç'të flasësh me të, — bërtiti portieri tjetër, një fshatar i madh, me kapotë të hapur e me çelësat në brez. — Ik!.. Vërtet mashtrues... Ik!

Dhe, duke e kapur Raskolnikovin nga supi, e hodhi në rrugë. Ky u rrokullis, por nuk ra, u drejtua, i vështroi në heshtje të gjithë spektatorët dhe vazhdoi më tej.

— Njeri i çuditshëm, — tha punëtori.

— Të çuditshëm janë bërë njerëzit sot, — tha gruaja.

— Prapëseprapë duhej çuar në zyrë, — shtoi meshçani.

— S'ka pse të ngatërrohesh, — vendosi portieri i madh. — Mashtrues i vërtetë! Vetë e kërkon, dihet, po ngatërrohu me të, e s'del dot... E dimë!

„Pra, të shkoj, apo jo“, — mendonte Raskolnikovi, duke u ndalur në mes të kalldrëmit në udhëkryq e duke vështruar përreth, sikur të priste nga dikush fjalën e fundit. Por asgjë s'u përgjigj nga askund; gjithçka ishte e shurdhër e e vdekur, si gurët mbi të cilët shkelte, e vdekur për të, vetëm për të... Befas, larg, nja dyqind hapa larg tij, në fund të rrugës, në errësirën që po dendësohej, dalloi një turmë, zëra, britma... Midis turmës qëndronte

një karrocë... Në mes të rrugës vezulloi një dritë e vogël. „Ç'është kjo?“ Raskolnikovi u kthye djathtas dhe shkoi drejt turmës. Sikur kapej pas gjithçkaje, dhe buzëqeshi ftohtë kur e mendoi këtë, sepse e kishte vendosur me siguri për zyrën dhe e dinte me bindje se tani gjithçka do të mbaronte.

Pjesa e dytë — VII

Në mes të rrugës qëndronte një karrocë, elegante e zotërie, e mbrehur me një palë kuaj gri të nxehtë; udhëtarë s'kishte, dhe vetë karrocieri, pasi kishte zbritur nga ndenjësja, qëndronte pranë; kuajt i mbanin për freri. Përreth shtyhej një mori njerëzish, para të gjithëve policët. Njëri prej tyre kishte në dorë një fener të vogël të ndezur, me të cilin, duke u përkulur, ndriçonte diçka në kalldrëm, mu pranë rrotave. Të gjithë flisnin, bërtisnin, ofshanin; karrocieri dukej i hutuar dhe herë pas here përsëriste:

— Ç'mëkat! O Zot, ç'mëkat!

Raskolnikovi u shtyu përpara sa mundi dhe pa më në fund shkakun e gjithë kësaj rrëmuje e kureshtjeje. Përdhe ishte shtrirë një njeri që sapo e kishin shtypur kuajt, pa ndjenja me sa dukej, i veshur shumë keq, por me rroba „fisnike“, i tëri në gjak. Nga fytyra, nga koka i rridhte gjak; fytyra i ishte e tëra e rrahur, e gërvishtur, e shpërfytyruar. Dukej se e kishin shtypur me të vërtetë.

— O nëna ime! — vajtonte karrocieri, — si ta shihja këtu! Sikur ta kisha shtyrë fort, ose të mos i kisha bërtitur, po unë ecja pa nxitim, njëtrajtshëm. Të gjithë e panë: ç'thonë njerëzit, them edhe unë. Me të dehurin s'ia del dot — dihet!.. E shoh, po kalon rrugën, lëkundet, gati bie, — i bërtita njëherë, dhe dy, dhe tri, dhe i mbajta kuajt; kurse ai ra drejt nën këmbët e tyre! Mos e bëri qëllimisht, apo ishte shumë i dehur... Kuajt janë të rinj,

trembaçë, — u hodhën, kurse ai bërtiti — ata edhe më keq... ja tek ndodhi e keqja.

— Ashtu është, siç thotë! — u dëgjua në turmë një zë dëshmitari.

— I bërtiti, kjo është e vërtetë, tri herë i bërtiti, — ia ktheu një zë tjetër.

— Saktë tri herë, të gjithë e dëgjuan! — bërtiti i treti.

Megjithatë, karrocieri nuk ishte shumë i dëshpëruar e i trembur. Dukej se karroca i përkiste një pronari të pasur e të rëndësishëm, që po e priste diku të vinte; policët, natyrisht, shqetësoheshin jo pak si ta rregullonin këtë rrethanë të fundit. Të shtypurin duhej ta çonin në njësinë e policisë e në spital. Askush nuk ia dinte emrin.

Ndërkaq Raskolnikovi u shtyu dhe u përkul edhe më afër. Befas feneri ndriçoi fort fytyrën e fatkeqit; ai e njohu.

— E njoh, e njoh! — bërtiti ai, duke u shtyrë krejt përpara, — ky është nëpunës, i dalë nga shërbimi, këshilltar titullar, Marmeladov! Banon këtu, pranë, në shtëpinë e Kozelit... Një mjek, shpejt! Do të paguaj unë, ja! — Nxori paratë nga xhepi dhe ia tregonte policit. Ishte jashtëzakonisht i trazuar.

Policët ishin të kënaqur që mësuan kush ishte i shtypuri. Raskolnikovi tha edhe emrin e vet, dha adresën e vet dhe me të gjitha forcat, sikur të bëhej fjalë për babanë e tij, i bindte ta çonin sa më shpejt Marmeladovin pa ndjenja në banesën e tij.

— Ja këtu, tri shtëpi më tej, — ngutej ai, — shtëpia e Kozelit, një gjermani të pasur... Tani, me siguri, i dehur, po kthehej në shtëpi. E njoh... Është pijanec... Atje ka familjen, gruan, fëmijët, ka edhe një vajzë. Derisa ta çoni në spital, e këtu, me siguri, në vetë shtëpinë ka mjek! Do të paguaj, do të paguaj!.. Prapëseprapë do të ketë kujdesin e vet, do ta ndihmojnë menjëherë, përndryshe do të vdesë para se të arrijë në spital...

Arriti madje t'i fuste diçka në dorë pa u vënë re; puna, megjithatë, ishte e qartë e e ligjshme, dhe sidoqoftë këtu ndihma ishte

më afër. Të shtypurin e ngritën dhe e morën; u gjetën ndihmës. Shtëpia e Kozelit ishte nja tridhjetë hapa larg. Raskolnikovi ecte prapa, i mbante me kujdes kokën dhe u tregonte rrugën.

— Këtej, këtej! Në shkallë duhet ta ngjitni me kokë lart; kthe-ni... ja kështu! Do të paguaj, do t'ju falënderoj, — mërmëriste ai.

Katerina Ivanovna, si gjithmonë, sapo i dilte një minutë e lirë, fillonte menjëherë të ecte përpara e prapa nëpër dhomën e saj të vogël, nga dritarja te soba e mbrapsht, me duart e kryqëzuara fort mbi gjoks, duke folur me vete e duke u kollitur. Kohët e fundit kishte filluar të fliste gjithnjë e më shpesh e më gjatë me vajzën e saj më të madhe, Polenkën dhjetëvjeçare, e cila, ndonëse ende s'kuptonte shumë gjëra, e kishte kuptuar shumë mirë se i duhej nënës, prandaj e ndiqte gjithmonë me sytë e saj të mëdhenj e të zgjuar dhe me të gjitha forcat përdorte dinakëri që të dukej se i kuptonte të gjitha. Këtë herë Polenka po zhvishte vëllanë e vogël, që kishte qenë i sëmurë gjithë ditën, për ta vënë të flinte. Duke pritur sa t'ia ndërronin këmishën, që duhej larë po atë natë, djali rrinte në karrige në heshtje, me një pamje serioze, drejt e pa lëvizur, me këmbëzat të zgjatura përpara, të ngjitura fort me njëra-tjetrën, me thembrat nga publiku e me majat larg njëra-tjetrës. Dëgjonte çfarë i thoshte mamaja motrës, duke fryrë buzët, duke zgurdulluar sytë e pa lëvizur, krejt ashtu siç duhet të rrinë zakonisht të gjithë djemtë e zgjuar kur i zhveshin për të shkuar të flenë. Një vajzë edhe më e vogël se ai, krejt me lecka, qëndronte pranë paravanit dhe priste radhën e saj. Dera nga shkallët ishte e hapur, që të mbroheshin të paktën pak nga valët e tymit të duhanit që shpërthenin nga dhomat e tjera dhe që e detyronin çdo minutë ftizikën e gjorë të kollitej gjatë e me mundim. Katerina Ivanovna sikur ishte dobësuar edhe më shumë këtë javë, dhe njollat e kuqe në faqe i digjeshin edhe më fort se më parë.

— S'do ta besosh, as s'mund ta përfytyrosh, Polenka, — thoshte ajo, duke ecur nëpër dhomë, — deri në ç'shkallë jetonim me

gëzim e me shkëlqim në shtëpinë e babit dhe si më shkatërroi ky pijanec mua dhe do t'ju shkatërrojë të gjithëve juve! Babai ishte kolonel civil[114] dhe gati guvernator; i mbetej vetëm edhe një hap, kështu që të gjithë vinin te ai dhe thoshin: „Ne ju quajmë tashmë, Ivan Mihajliç, guvernatorin tonë". Kur unë... kh! kur unë... kh-kh-kh... o jetë e trimallkuar! — thirri ajo, duke nxjerrë gëlbazë e duke u kapur për gjoks, — kur unë... ah, kur në ballon e fundit... te marshalli i fisnikërisë...[115] më pa princesha Bezzemelnaja,[116] — e cila më bekoi pastaj kur u martova me babain tënd, Polja, — pyeti menjëherë: „Mos është kjo vajza e mirë që kërceu me shall në diplomim?"... (E çara duhet qepur; ja, të merrje gjilpërën e ta arnoje tani, siç të kam mësuar, përndryshe nesër... kh! nesër... kh-kh-kh!.. do të grisë edhe më shumë! — bërtiti ajo, duke u këputur)... — Atëherë sapo kishte ardhur nga Petersburgu kamerjunkeri princi Shçegolskoj...[117] kërceu me mua mazurkën dhe të nesërmen desh të vinte me propozim; por unë vetë e falënderova me shprehje lavdëruese dhe i thashë se zemra ime i përkiste prej kohësh një tjetri. Ky tjetri ishte babai yt, Polja; babi u zemërua tmerrësisht... Po uji gati është? Hë, jepe këmishën e vogël; po çorapet?.. Lida, — iu drejtua ajo vajzës së vogël, — ti kështu, pa këmishë, fli këtë natë; disi... dhe çorapet vëri pranë... Bashkë t'i laj... Pse s'vjen ky leckaman, pijanec! Këmishën e ka konsumuar si ndonjë leckë fshirjeje, e ka grisur krejt... T'i laja të gjitha njëherësh, që të mos mundohesha dy net rresht! O Zot! Kh-kh-kh-kh! Prapë! Ç'është kjo? — thirri ajo, duke vështruar turmën në paradhomë e njerëzit që po shtyheshin me një barrë në dhomën e saj. — Ç'është kjo? Ç'po sjellin? O Zot!

---

[114] Kolonel civil: shprehje popullore për këshilltarin kolegjial (klasa VI), gradë e barazvlefshme me atë të kolonelit.

[115] Marshalli i fisnikërisë (rus. предводитель дворянства): përfaqësuesi i zgjedhur i fisnikëve të një krahine a rrethi.

[116] Mbiemër me kuptim: rus. *bezzemelnaja*, „pa tokë".

[117] Kamer-junker: titull oborri në Rusinë cariste. Mbiemri Shçegolskoj vjen nga *shçegol*, „dandi".

— Ku ta vëmë këtu? — pyeste polici, duke vështruar përreth, kur e kishin futur tashmë në dhomë Marmeladovin të përgjakur e pa ndjenja.

— Në divan! Vëreni drejt në divan, ja, me kokë këtej, — tregonte Raskolnikovi.

— E shtypën në rrugë! Të dehur! — bërtiti dikush nga paradhoma.

Katerina Ivanovna qëndronte e tëra e zbehtë dhe merrte frymë me zor. Fëmijët u trembën. Lidoçka e vogël bërtiti, u hodh te Polenka, e përqafoi dhe u drodh e tëra.

Pasi e vuri Marmeladovin të shtrirë, Raskolnikovi u hodh te Katerina Ivanovna:

— Për hir të Zotit, qetësohuni, mos u trembni! — thoshte ai me nxitim, — po kalonte rrugën, e shtypi një karrocë, mos u shqetësoni, do të vijë në vete, unë urdhërova ta sillnin këtu... kam qenë te ju, e mbani mend... Do të vijë në vete, do të paguaj unë!

— E arriti! — thirri e dëshpëruar Katerina Ivanovna dhe u hodh te i shoqi.

Raskolnikovi vuri re shpejt se kjo grua s'ishte nga ato që bien menjëherë të fikëta. Sa hap e mbyll sytë nën kokën e fatkeqit u gjend një jastëk, për të cilin s'kishte menduar ende askush; Katerina Ivanovna filloi ta zhveshte, ta shqyrtonte, ngutej e s'e humbiste toruan, duke harruar veten, duke kafshuar buzët që i dridheshin e duke shtypur britmat që ishin gati t'i shpërthenin nga gjoksi.

Raskolnikovi ndërkohë e bindi dikë të vraponte për mjek. Mjeku, siç doli, banonte një shtëpi më tej.

— Dërgova për mjek, — i përsëriste ai Katerina Ivanovnës, — mos u shqetësoni, do të paguaj unë. A s'keni ujë?.. Dhe jepni një pecetë, një peshqir, diçka, shpejt; ende s'dihet si është plagosur... Është plagosur, s'është vrarë, jini të sigurt... Ç'do të thotë mjeku!

Katerina Ivanovna u hodh te dritarja; atje, në një karrige të shembur, në qoshe, ishte vënë një legen i madh balte me ujë, i

përgatitur për larjen e natës të të brendshmeve të fëmijëve e të burrit. Këtë larje nate e bënte vetë Katerina Ivanovna, me duart e saj, të paktën dy herë në javë, e ndonjëherë edhe më shpesh, sepse kishin arritur deri aty sa të brendshme për të ndërruar pothuajse s'kishin fare, dhe secili anëtar i familjes kishte vetëm nga një copë, kurse Katerina Ivanovna s'e duronte dot papastërtinë dhe pranonte më mirë ta mundonte veten netëve e mbi fuqitë e saj, kur të gjithë flinin, që të arrinte deri në mëngjes t'i thante të brendshmet e lagura në një tel të tendosur e t'i jepte të pastra, sesa të shihte pisllëk në shtëpi. E kapi legenin për ta sjellë sipas kërkesës së Raskolnikovit, por gati ra me barrën. Por ky kishte arritur tashmë të gjente një peshqir, e njomi me ujë dhe filloi t'i lante Marmeladovit fytyrën e mbuluar me gjak. Katerina Ivanovna qëndronte aty, duke marrë frymë me dhimbje e duke mbajtur gjoksin me duar. Edhe ajo vetë kishte nevojë për ndihmë. Raskolnikovi filloi të kuptonte se ndoshta kishte bërë keq që i bindi ta sillnin këtu të shtypurin. Edhe polici qëndronte i hutuar.

— Polja! — bërtiti Katerina Ivanovna, — vrapo te Sonja, shpejt. Po s'e gjete në shtëpi, njësoj është, thuaj që babain e shtypën kuajt dhe që të vijë menjëherë këtu... sapo të kthehet. Shpejt, Polja! Merr, mbulohu me shami!

— Vlap me sa ke fuqi! — bërtiti befas djali nga karrigia dhe, si e tha këtë, u zhyt përsëri në ndenjjen e tij të mëparshme të heshtur e të drejtë në karrige, me sy të zgurdulluar, me thembrat përpara e me majat larg njëra-tjetrës.

Ndërkaq dhoma u mbush aq shumë, sa s'kishte ku të binte një mollë. Policët ikën, përveç njërit, që mbeti për njëfarë kohe dhe përpiqej ta nxirrte publikun, që ishte mbledhur nga shkallët, përsëri në shkallë. Por nga dhomat e brendshme dolën gati të gjithë qiramarrësit e zonjës Lippevehzel dhe në fillim u grumbulluan vetëm te dera, po pastaj u derdhën grumbull në vetë dhomën. Katerina Ivanovna ra në tërbim.

— Të paktën të na linit të vdesim të qetë! — u bërtiti ajo gjithë turmës, — ç'spektakël gjetët! Me cigare! Kh-kh-kh! Hyni edhe me kapela!.. Ja, njëri është me kapelë... Jashtë! Të paktën respekt për trupin e vdekur!

Kolla e mbyti, por kërcënimi bëri punë. Katerina Ivanovnës, me sa dukej, i kishin madje pak frikë; qiramarrësit, njëri pas tjetrit, u shtynë mbrapsht drejt derës me atë ndjesi të çuditshme të brendshme kënaqësie që vihet re gjithmonë, madje edhe te njerëzit më të afërm, kur i ndodh papritur një fatkeqësi të afërmit të tyre, dhe nga e cila s'shpëton asnjë njeri, pa përjashtim, madje edhe me ndjenjën më të sinqertë të keqardhjes e të pjesëmarrjes.

Pas derës, megjithatë, u dëgjuan zëra për spitalin dhe se këtu s'duhej shqetësuar kot.

— Të vdesësh s'duhet! — bërtiti Katerina Ivanovna dhe ishte hedhur tashmë ta hapte derën që t'u lëshonte një bubullimë të tërë, por u përplas te dera me vetë zonjën Lippevehzel, e cila sapo kishte arritur ta dëgjonte fatkeqësinë dhe kishte ardhur me vrap për të vënë rregull. Ishte një gjermane jashtëzakonisht grindavece e e çrregullt.

— Ah, Zoti im! — përplasi ajo duart, — burri juaj i dehur kali shkelur. Në spital ai! Unë jam e zonja!

— Amalija Ljudvigovna! Ju lutem të kujtoni se ç'po thoni, — filloi me mendjemadhësi Katerina Ivanovna (me të zonjën e shtëpisë fliste gjithmonë me ton mendjemadh, që ajo „ta dinte vendin e saj“, dhe as tani s'mundi ta mohonte vetes këtë kënaqësi), — Amalija Ljudvigovna...

— Unë ju thënë një-herë-për-gjithmonë që ju kurrë s'guxuar thënë mua Amal Ljudvigovna; unë jam Amal-Ivan!

— Ju s'jeni Amal-Ivan, por Amalija Ljudvigovna, dhe meqë unë s'u përkas lajkatarëve tuaj të poshtër, si zoti Lebezjatnikov, që po qesh tani pas derës (pas derës vërtet u dëgjua një e qeshur dhe një britmë: „u kapën!“), do t'ju thërras gjithmonë Amalija Ljudvigovna, ndonëse s'e kuptoj dot fare pse s'ju pëlqen ky emër.

E shihni vetë ç'i ndodhi Semjon Zaharoviçit; po vdes. Ju lutem ta mbyllni menjëherë këtë derë dhe të mos lini të hyjë njeri këtu. Të paktën të na lini të vdesë i qetë! Përndryshe, ju siguroj, që nesër veprimi juaj do të jetë i njohur për vetë guvernatorin e përgjithshëm. Princi më njihte që kur isha vajzë dhe e mban mend shumë mirë Semjon Zaharoviçin, të cilit i ka bërë shumë herë të mira. Të gjithë e dinë që Semjon Zaharoviçi kishte shumë miq e mbrojtës, të cilët i la vetë nga krenaria fisnike, duke e ndier dobësinë e tij fatkeqe, por tani (ajo tregoi Raskolnikovin) na ndihmon një djalë i ri zemërgjerë, që ka mjete e lidhje, dhe që Semjon Zaharoviçi e njihte që fëmijë, dhe jini e sigurt, Amalija Ljudvigovna...

Të gjitha këto u thanë me një shpejtësi të jashtëzakonshme, sa më tej, aq më shpejt, por kolla e ndërpreu përnjëherësh elokuencën e Katerina Ivanovnës. Në atë minutë ai që po vdiste erdhi në vete dhe rënkoi, dhe ajo vrapoi te ai. I sëmuri hapi sytë dhe, ende pa e njohur e pa kuptuar, filloi të vështronte Raskolnikovin që qëndronte mbi të. Merrte frymë rëndë, thellë e rrallë; në cepat e buzëve i doli gjak; djersa i shpërtheu në ballë. Pa e njohur Raskolnikovin, filloi të vërtiste sytë i shqetësuar. Katerina Ivanovna e shikonte me një vështrim të trishtuar, por të rreptë, kurse nga sytë i rridhnin lot.

— O Zot! I është shtypur i gjithë gjoksi! Sa gjak, sa gjak! — tha ajo e dëshpëruar. — Duhet t'ia heqim gjithë rrobat e sipërme! Kthehu pak, Semjon Zaharoviç, po mundesh, — i bërtiti ajo.

Marmeladovi e njohu.

— Një prift! — tha ai me zë të ngjirur.

Katerina Ivanovna shkoi te dritarja, e mbështeti ballin pas kornizës së dritares dhe thirri e dëshpëruar:

— O jetë e trimallkuar!

— Një prift! — tha përsëri ai që po vdiste pas një minute heshtjeje.

— Shkuan ta thërrasi-i-in! — i bërtiti Katerina Ivanovna; ai iu bind britmës dhe heshti. Me një vështrim të druajtur e të brengosur e kërkonte me sy; ajo u kthye përsëri te ai dhe qëndroi te koka e tij. Ai u qetësua disi, por jo për shumë kohë. Shpejt sytë iu ndalën te Lidoçka e vogël (e dashura e tij), që dridhej në qoshe si në krizë dhe e shikonte me sytë e saj të habitur, me ngulm fëminor.

— A... a... — e tregonte ai i shqetësuar. Donte të thoshte diçka.

— Ç'ka tjetër? — bërtiti Katerina Ivanovna.

— Zbathur! Zbathur! — mërmëriste ai, duke treguar me një vështrim gjysmë të çmendur këmbëzat e zbathura të vajzës.

— Pusho-o-o! — bërtiti me nervozizëm Katerina Ivanovna, — e di vetë pse është zbathur!

— Lavdi Zotit, mjeku! — bërtiti i gëzuar Raskolnikovi.

Hyri mjeku, një plak i rregullt, gjerman, duke vështruar përreth me një pamje mosbesuese; iu afrua të sëmurit, i mori pulsin, i preku me vëmendje kokën dhe, me ndihmën e Katerina Ivanovnës, ia zbërtheu gjithë këmishën e njomur me gjak dhe ia zbuloi gjoksin të sëmurit. I gjithë gjoksi ishte i shpërfytyruar, i shtypur e i copëtuar; disa brinjë në anën e djathtë ishin thyer. Në anën e majtë, mu mbi zemër, ishte një njollë ogurzezë, e madhe, e zezë në të verdhë, një goditje mizore thundre. Mjeku u vrenjt. Polici i tregoi se të shtypurin e kishte kapur rrota dhe e kishte tërhequr, duke e rrotulluar, nja tridhjetë hapa nëpër kalldrëm.

— Është për t'u habitur si erdhi ende në vete, — i pëshpëriti ngadalë mjeku Raskolnikovit.

— Ç'thoni? — pyeti ky.

— Tani do të vdesë.

— Mos vallë s'ka asnjë shpresë?

— As më të voglën! Po jep frymën e fundit... Për më tepër, koka është plagosur shumë rrezikshëm... Hm. Mund t'i marrim gjak, ndoshta... por... do të jetë e kotë. Pas pesë a dhjetë minutash do të vdesë patjetër.

— Atëherë më mirë merrini gjak!

— Mirë... Megjithatë, ju paralajmëroj, do të jetë krejtësisht e kotë.

Në këtë kohë u dëgjuan edhe hapa të tjerë, turma në paradhomë u hap, dhe në prag u shfaq prifti me kungatën e rezervuar,[118] një plak i thinjur. Pas tij vinte një polic, qysh nga rruga. Mjeku i liroi menjëherë vendin dhe këmbeu me të një vështrim domethënës. Raskolnikovi iu lut mjekut të priste të paktën pak. Ky ngriti supet dhe mbeti.

Të gjithë u tërhoqën. Rrëfimi zgjati shumë pak. Ai që po vdiste vështirë se kuptonte mirë diçka; mund të nxirrte vetëm tinguj të ndërprerë, të paqartë. Katerina Ivanovna mori Lidoçkën, uli djalin nga karrigia dhe, duke shkuar në qoshe pranë sobës, ra në gjunjë, kurse fëmijët i vuri në gjunjë para vetes. Vajza vetëm dridhej; kurse djali, duke qëndruar mbi gjunjët e tij të zhveshur, ngrinte me ritëm dorëzën, bënte kryq të plotë dhe përkulej deri në tokë, duke e përplasur ballin, gjë që, me sa dukej, i jepte një kënaqësi të veçantë. Katerina Ivanovna kafshonte buzët dhe i mbante lotët; lutej edhe ajo, duke i ndrequr herë pas here këmishën fëmijës dhe duke arritur t'u hidhte mbi supet tepër të zbuluara të vajzës një shami të vogël, që e mori nga komoja pa u ngritur nga gjunjët e duke u lutur. Ndërkaq dyert e dhomave të brendshme filluan përsëri të hapeshin nga kureshtarët. Kurse në paradhomë spektatorët, qiramarrësit e gjithë shkallëve, shtyheshin gjithnjë e më dendur, pa e kapërcyer, megjithatë, pragun e dhomës. Vetëm një bisht qiriri e ndriçonte gjithë skenën.

Në këtë minutë nga paradhoma, përmes turmës, u shtyu shpejt Polenka, që kishte vrapuar për motrën. Hyri, duke marrë frymë mezi nga vrapimi, hoqi shaminë, kërkoi me sy nënën, iu afrua dhe i tha: „Po vjen! E takova në rrugë!“ E ëma e uli në gjunjë dhe e vuri pranë vetes. Nga turma, pa zhurmë e me druajtje, u

[118] Kungata e rezervuar (rus. запасные дары): kungata e shenjtëruar më parë, të cilën prifti e çonte te të sëmurët që po vdisnin.

shtyu një vajzë, dhe e çuditshme ishte shfaqja e saj e papritur në këtë dhomë, midis varfërisë, leckave, vdekjes e dëshpërimit. Edhe ajo ishte me lecka; veshja e saj ishte pa vlerë, por e stolisur sipas mënyrës së rrugës, sipas shijes e rregullave që ishin formuar në botën e saj të veçantë, me një qëllim që binte në sy me shkëlqim e me turp. Sonja u ndal në paradhomë mu te pragu, por nuk e kapërceu pragun dhe shikonte si e humbur, pa kuptuar, me sa dukej, asgjë, duke harruar edhe fustanin e saj prej mëndafshi, të blerë nga dora e katërt, të pahijshëm këtu, shumëngjyrësh, me një bisht tepër të gjatë e qesharak, edhe krinolinën e pafund, që e zinte gjithë derën, edhe këpucët e çelëta, edhe ombrellëzën, të panevojshme natën, por që e kishte marrë me vete, edhe kapelën qesharake të rrumbullakët prej kashte me një pendë të ndezur ngjyrë zjarri. Nga poshtë kësaj kapele, të vënë si djalë shtrembër mbi kokë, dukej një fytyrë e vogël, e thatë, e zbehtë e e trembur, me gojë të hapur e me sy të ngrirë nga tmerri. Sonja ishte e shkurtër, nja tetëmbëdhjetë vjeçe, e hollë, por mjaft e bukur, bjonde, me sy të kaltër të mrekullueshëm. Shikonte me ngulm shtratin, priftin; edhe ajo gulçonte nga ecja e shpejtë. Më në fund pëshpëritjet, disa fjalë në turmë, me siguri arritën deri te ajo. Uli sytë, bëri një hap përtej pragut dhe qëndroi në dhomë, por përsëri mu te dera.

Rrëfimi dhe kungimi mbaruan. Katerina Ivanovna iu afrua përsëri shtratit të burrit. Prifti u tërhoq dhe, duke ikur, iu drejtua Katerina Ivanovnës për t'i thënë dy fjalë përcjelljeje e ngushëllimi.

— Po këta ku t'i çoj unë? — e ndërpreu ajo prerë e me nervozizëm, duke treguar të vegjlit.

— Zoti është i mëshirshëm; shpresoni te ndihma e të Lartit, — filloi prifti.

— E-eh! I mëshirshëm, po jo për ne!

— Kjo është mëkat, mëkat, zonjë, — vërejti prifti, duke tundur kokën.

— E kjo s'është mëkat? — bërtiti Katerina Ivanovna, duke treguar burrin që po vdiste.

— Ndoshta ata që ishin shkaku i pavullnetshëm do të pranojnë t'ju shpërblejnë, qoftë edhe për humbjen e të ardhurave...

— S'më kuptoni! — bërtiti me nervozizëm Katerina Ivanovna, duke bërë me dorë. — Po për çfarë të më shpërblejnë? Se ai vetë, i dehur, u fut nën kuaj! Ç'të ardhura? Prej tij s'kishte të ardhura, po vetëm mundim. Se ai, pijaneci, i pinte të gjitha. Na vidhte e i çonte në mejhane, jetën e tyre e të timen e shkatërroi në mejhane! Dhe lavdi Zotit që po vdes! Më pak dëm!

— Duhej të falnit në orën e vdekjes, kurse kjo është mëkat, zonjë, ndjenja të tilla janë mëkat i madh!

Katerina Ivanovna ngutej rreth të sëmurit, i jepte të pinte, i fshinte djersën e gjakun nga koka, i ndreqte jastëkët dhe fliste me priftin, duke arritur herë pas here të kthehej nga ai midis punëve. Kurse tani u sul befas mbi të gati e tërbuar.

— Eh, at i nderuar! Fjalë e vetëm fjalë! Ta fal! Ja, sikur të vinte sot i dehur, po të mos e kishin shtypur, me një këmishë mbi trup, të konsumuar krejt, e me lecka, do të binte të flinte si i ngordhur, kurse unë do të isha deri në agim në ujë, do t'i lija leckat e tij e të fëmijëve, pastaj do t'i thaja në dritare, e po aty, sapo të gdhinte, do të ulesha t'i arnoja, — ja nata ime!.. Atëherë ç'të flasim këtu për falje! Edhe ashtu e kam falur!

Një kollë e thellë, e tmerrshme, ia ndërpreu fjalët. Pështyu në shami dhe ia nguli priftit para syve, duke e mbajtur me dhimbje gjoksin me dorën tjetër. Shamia ishte e tëra me gjak...

Prifti uli kokën dhe s'tha asgjë.

Marmeladovi ishte në agoninë e fundit; nuk i ndante sytë nga fytyra e Katerina Ivanovnës, që ishte përkulur përsëri mbi të. Gjithnjë donte t'i thoshte diçka; madje ia nisi, duke e lëvizur me mundim gjuhën e duke i shqiptuar paqartë fjalët, por Katerina Ivanovna, që e kuptoi se ai donte t'i kërkonte falje, i bërtiti menjëherë urdhëruese:

— Pusho-o-o! S'duhet!.. E di ç'do të thuash!.. — Dhe i sëmuri heshti; por po në atë minutë vështrimi i tij endacak ra te dera, dhe ai pa Sonjën...

Deri atëherë s'e kishte vënë re: ajo qëndronte në qoshe e në hije.

— Kush është ajo? Kush është ajo? — tha ai befas me një zë të ngjirur që i zihej, i tëri i shqetësuar, duke treguar me tmerr me sy derën ku qëndronte e bija, dhe duke u përpjekur të ngrihej.

— Rri shtrirë! Rri shtri-i-irë! — i bërtiti Katerina Ivanovna.

Por ai, me një përpjekje të panatyrshme, arriti të mbështetej mbi dorë. Për ca kohë e shikoi të bijën i egër e pa lëvizur, sikur s'e njihte. Edhe asnjëherë s'e kishte parë në një veshje të tillë. Befas e njohu, të poshtëruar, të shkatërruar, të stolisur e të turpëruar, që priste e përulur radhën e saj për t'u ndarë me të atin që po vdiste. Një vuajtje e pafund iu pikturua në fytyrë.

— Sonja! Bija ime! Më fal! — thirri ai dhe desh të zgjaste dorën drejt saj, por, duke humbur mbështetjen, u shkëput dhe u përplas nga divani, drejt me fytyrë përdhe; u hodhën ta ngrinin, e vunë të shtrirë, por ai tashmë po jepte shpirt. Sonja thirri me zë të dobët, vrapoi, e përqafoi dhe ngriu kështu në atë përqafim. Ai vdiq në duart e saj.

— E arriti atë që donte! — thirri Katerina Ivanovna, kur pa trupin e të shoqit, — hë, ç'të bëj tani! Me se ta varros! E këta, këta nesër me se t'i ushqej?

Raskolnikovi iu afrua Katerina Ivanovnës.

— Katerina Ivanovna, — filloi ai, — javën e kaluar burri juaj i ndjerë më tregoi gjithë jetën e tij dhe të gjitha rrethanat... Jini e sigurt se fliste për ju me një respekt entuziast. Që nga ajo mbrëmje, kur mora vesh se sa i përkushtuar ishte ndaj të gjithëve juve dhe sa ju respektonte e ju donte veçanërisht juve, Katerina Ivanovna, megjithë dobësinë e tij fatkeqe, që nga ajo mbrëmje u bëmë miq... Më lejoni, pra, tani... të ndihmoj për t'i dhënë nderin e fundit mikut tim të ndjerë. Ja këtu... njëzet rubla, me sa duket,

— dhe nëse kjo mund t'ju shërbejë si ndihmë, atëherë... unë... me një fjalë, do të vij — patjetër do të vij... ndoshta do të vij qysh nesër... Mirupafshim!

Dhe doli shpejt nga dhoma, duke u shtyrë sa më shpejt nëpër turmë drejt shkallëve; por në turmë u përplas befas me Nikodim Fomiçin, që e kishte marrë vesh fatkeqësinë dhe donte të jepte urdhra vetë. Që nga skena në zyrë s'ishin parë, por Nikodim Fomiçi e njohu sa hap e mbyll sytë.

— A, ju jeni? — e pyeti ai.

— Vdiq, — u përgjigj Raskolnikovi. — Erdhi mjeku, erdhi prifti, gjithçka në rregull. Mos e shqetësoni shumë gruan e gjorë, ajo edhe pa këtë ka ftizë. Jepini zemër, po të mundeni me ndonjë gjë... Se ju jeni njeri i mirë, e di... — shtoi ai me një buzëqeshje, duke e shikuar drejt në sy.

— Po ju, megjithatë, qenkeni njomur me gjak, — vërejti Nikodim Fomiçi, duke parë në dritën e fenerit disa njolla të freskëta në jelekun e Raskolnikovit.

— Po, jam njomur... jam i tëri në gjak! — tha Raskolnikovi me një pamje disi të veçantë, pastaj buzëqeshi, pohoi me kokë dhe zbriti shkallët.

Zbriste ngadalë, pa nxituar, i tëri në ethe dhe, pa e kuptuar, i mbushur me një ndjesi të vetme, të re, të pafund, të një jete të plotë e të fuqishme që i kishte vërshuar befas. Kjo ndjesi mund t'i ngjante ndjesisë së një të dënuari me vdekje, të cilit i shpallin befas e papritur faljen. Në mes të shkallëve e arriti prifti që po kthehej në shtëpi; Raskolnikovi e la të kalonte përpara në heshtje, duke këmbyer me të një përshëndetje pa fjalë. Por kur po zbriste tashmë shkallaret e fundit, dëgjoi befas hapa të nxituar pas vetes. Dikush po e ndiqte. Ishte Polenka; vraponte pas tij dhe e thërriste: „Dëgjoni! Dëgjoni!“

U kthye nga ajo. Ajo zbriti me vrap radhën e fundit të shkallëve dhe u ndal mu para tij, një shkallare më lart se ai. Një dritë e zbehtë vinte nga oborri. Raskolnikovi dalloi fytyrëzën e thatë,

por të ëmbël, të vajzës, që i buzëqeshte dhe e shikonte me gëzim, si fëmijë. Kishte ardhur me vrap me një porosi që, me sa dukej, i pëlqente shumë asaj vetë.

— Dëgjoni, si quheni?.. edhe: ku banoni? — pyeti ajo duke nxituar, me një zë të vogël që i zihej.

Ai i vuri të dyja duart mbi supe dhe e shikonte me njëfarë lumturie. I vinte kaq këndshëm ta shikonte, — as vetë s'e dinte pse.

— Po kush ju dërgoi?

— Më dërgoi motra Sonja, — u përgjigj vajza, duke buzëqeshur edhe më me gëzim.

— Ashtu e dija, që ju dërgoi motra Sonja.

— Më dërgoi edhe mamaja. Kur motra Sonja filloi të më dërgonte, mamaja erdhi edhe ajo dhe tha: „Vrapo shpejt, Polenka!"

— E doni motrën Sonja?

— Unë e dua më shumë se të gjithë! — tha Polenka me një vendosmëri të veçantë, dhe buzëqeshja e saj u bë befas më serioze.

— Po mua do të më doni?

Në vend të përgjigjes ai pa fytyrëzën e vajzës që po i afrohej dhe buzëzat e plota që u zgjatën me naivitet për ta puthur. Befas krahët e saj, të hollë si shkrepse, e përqafuan fort-fort, koka iu mbështet në supin e tij, dhe vajza qau ngadalë, duke e shtrënguar fytyrën pas tij gjithnjë e më fort.

— Më vjen keq për babin! — tha ajo pas një minute, duke ngritur fytyrëzën e përlotur e duke fshirë lotët me duar, — tani po vijnë gjithfarë fatkeqësish, — shtoi ajo papritur, me atë pamje veçanërisht serioze që marrin me ngulm fëmijët, kur duan befas të flasin si „të mëdhenjtë".

— Po babai ju donte?

— Ai e donte Lidoçkën më shumë se të gjithë ne, — vazhdoi ajo shumë seriozisht dhe pa buzëqeshur, tashmë krejt si flasin të mëdhenjtë, — e donte sepse është e vogël, edhe sepse është e sëmurë, dhe i sillte gjithmonë dhurata, kurse neve na mësonte

të lexonim, kurse mua gramatikë e mësim feje, — shtoi ajo me dinjitet, — kurse mamaja s'thoshte asgjë, por ne e dinim që asaj i pëlqente kjo, edhe babi e dinte, kurse mamaja do të më mësojë frëngjisht, sepse mua më ka ardhur koha të marr arsim.

— Po të luteni dini?

— Oh, si jo, dimë! Prej kohësh; unë, meqë jam e madhe, lutem vetë me vete, kurse Kolja me Lidoçkën bashkë me mamanë me zë; në fillim thonë „Hyjlindësen“,[119] e pastaj edhe një lutje tjetër: „O Zot, fale dhe bekoje motrën Sonja“, e pastaj edhe: „O Zot, fale dhe bekoje babin tonë tjetër“, sepse babi ynë i parë ka vdekur, kurse ky është babi tjetër, dhe ne lutemi edhe për atë.

— Poleçka, mua më quajnë Rodion; lutuni ndonjëherë edhe për mua: „dhe për shërbëtorin e Zotit Rodion“[120] — asgjë më shumë.

— Gjithë jetën time të ardhshme do të lutem për ju, — tha me zjarr vajza dhe befas qeshi përsëri, u hodh drejt tij dhe e përqafoi përsëri fort.

Raskolnikovi i tha emrin e vet, i dha adresën dhe premtoi se patjetër do të vinte qysh nesër. Vajza iku krejt e magjepsur prej tij. Ishte pas orës dhjetë kur doli në rrugë. Pas pesë minutash qëndronte në urë, mu në atë vend nga ishte hedhur pak më parë gruaja.

„Mjaft! — tha ai me vendosmëri e solemnisht, — tutje mirazhet, tutje frikërat e shtirura, tutje fantazmat!.. Ka jetë! Mos vallë s'rrojta tani? Jeta ime s'ka vdekur ende bashkë me plakën! Zoti e pastë në parajsë dhe — mjaft, nënë, është koha të prehesh! Tani është mbretëria e arsyes e e dritës dhe... dhe e vullnetit, dhe e forcës... dhe do të shohim tani! Do të matemi tani! — shtoi ai me arrogancë, sikur t'i drejtohej një force të errët e ta sfidonte. — Se unë kisha pranuar tashmë të rroja mbi një arshin hapësirë!

[119] Lutja „Hyjlindëse Virgjëreshë, gëzohu“, një nga lutjet më të zakonshme ortodokse.

[120] Formulë e lutjeve ortodokse për dikë: „për shërbëtorin e Zotit (filan)“.

...Jam shumë i dobët në këtë minutë, por... me sa duket, gjithë sëmundja kaloi. E dija që do të kalonte kur dola pak më parë. Meqë ra fjala: shtëpia e Poçinkovit, është dy hapa larg. Patjetër te Razumihini, edhe sikur të mos ishte dy hapa larg... le ta fitojë bastin!.. Le të zbavitet edhe ai, — s'ka gjë, le të zbavitet!.. Forcë, forcë duhet: pa forcë s'fiton asgjë; kurse forcën duhet ta fitosh po me forcë, ja këtë s'e dinë ata", — shtoi ai me krenari e me vetëbesim dhe iku nga ura, duke i hequr mezi këmbët. Krenaria e vetëbesimi i rriteshin çdo minutë; që në minutën tjetër s'ishte më i njëjti njeri që kishte qenë në atë të mëparshmen. Po ç'kishte ndodhur, megjithatë, kaq e veçantë, që e përmbysi kështu? As vetë s'e dinte; atij, si atij që kapet pas një fije kashte, iu duk befas se edhe ai „mund të rrojë, se ka ende jetë, se jeta e tij s'ka vdekur bashkë me plakën". Ndoshta nxitoi tepër me përfundimin, por për këtë s'mendoi.

„Po, për shërbëtorin e Zotit Rodion i kërkova, megjithatë, të lutej, — i shkrepi befas në kokë, — hë, po kjo... për çdo rast!" — shtoi ai, dhe aty për aty qeshi vetë me këtë gjest të tij prej djaloshi. Ishte në humorin më të shkëlqyer.

E gjeti lehtë Razumihinin; në shtëpinë e Poçinkovit qiramarrësin e ri e njihnin tashmë, dhe portieri i tregoi menjëherë rrugën. Qysh nga mesi i shkallëve mund të dalloje zhurmën dhe bisedën e gjallë të një mbledhjeje të madhe. Dera nga shkallët ishte hapur krejt; dëgjoheshin britma e debate. Dhoma e Razumihinit ishte mjaft e madhe, kurse të mbledhurit ishin nja pesëmbëdhjetë veta. Raskolnikovi u ndal në paradhomë. Këtu, pas një ndarëseje, dy shërbëtore të së zonjës së shtëpisë ngutnin rreth dy samovarëve të mëdhenj, rreth shisheve, pjatave e tepsive me byrek e me meze, të sjella nga kuzhina e së zonjës. Raskolnikovi dërgoi të thërrisnin Razumihinin. Ai erdhi me vrap, i entuziazmuar. Që në shikim të parë dukej se kishte pirë jashtëzakonisht shumë, dhe ndonëse Razumihini pothuajse kurrë s'mund të dehej, këtë herë diçka dukej.

— Dëgjo, — nxitoi Raskolnikovi, — erdha vetëm të të them se e fitove bastin dhe se vërtet askush s'e di ç'mund t'i ndodhë. Të hyj s'mundem: jam aq i dobët, sa tani do të bie. Prandaj mirëmbrëma dhe lamtumirë! E nesër eja te unë...

— E di ç'është, do të të përcjell në shtëpi! Kur ti vetë thua se je i dobët, atëherë...

— Po mysafirët? Kush është ky kaçurreli, që shikoi tani këtu?

— Ky? Djalli e di! Ndonjë i njohur i xhaxhait, me siguri, e ndoshta ka ardhur vetë... Me ta do ta lë xhaxhanë; është njeri i çmuar; keq që s'mund të njihesh tani me të. Po, në fund të fundit, në djall të gjithë! Tani s'e kanë mendjen te unë, edhe unë duhet të freskohem, prandaj, vëlla, erdhe në kohë: edhe dy minuta, dhe do të zihesha atje, për Zotin! Gënjejnë gjëra kaq të egra... S'mund ta përfytyrosh deri në ç'shkallë mund të gënjejë më në fund njeriu! Po, megjithatë, si s'mund ta përfytyrosh? Mos vallë ne vetë s'gënjejmë? Dhe le të gënjejnë: pastaj nuk do të gënjejnë më... Ulu një minutë, do të sjell Zosimovin.

Zosimovi u sul mbi Raskolnikovin madje me njëfarë lakmie; në të dukej njëfarë kureshtjeje e veçantë; shpejt fytyra iu ndriçua.

— Menjëherë në gjumë, — vendosi ai, pasi e vizitoi pacientin sa mundi, — dhe për natën do të ishte mirë të merrnit një gjë. Do ta merrni? E kam përgatitur qysh më parë... një pluhur.

— Edhe dy, — u përgjigj Raskolnikovi.

Pluhurin e piu aty për aty.

— Shumë mirë që po e çon vetë, — i vërejti Zosimovi Razumihinit; — ç'do të jetë nesër, do ta shohim, kurse sot s'është aspak keq: ndryshim i madh nga pak më parë. Sa të rrosh, do të mësosh...

— E di ç'më pëshpëriti tani Zosimovi, kur po dilnim, — ia plasi Razumihini, sapo dolën në rrugë. — Unë, vëlla, do të t'i them të gjitha drejt, sepse ata janë budallenj. Zosimovi më tha të llomotis me ty rrugës e të të bëj edhe ty të llomotisësh, e pastaj

t'ia tregoj atij, sepse ai ka një ide... që ti... je i çmendur ose afër kësaj. Përfytyroje këtë! Së pari, ti je tri herë më i zgjuar se ai, së dyti, po të mos jesh i çmendur, atëherë pështyj mbi atë që ai ka në kokë një marrëzi të tillë, dhe së treti, ky copë mishi, dhe për më tepër kirurg nga specialiteti, është çmendur tani pas sëmundjeve të shpirtit, kurse për ty ia ktheu mendjen përfundimisht biseda jote e sotme me Zametovin.

— Zametovi të tregoi të gjitha?

— Të gjitha, dhe bëri shumë mirë. Unë tani i kuptova të gjitha deri në fund, dhe Zametovi i kuptoi... Hë, me një fjalë, Rodja... puna është se... Tani jam pak i pirë... Por s'ka gjë... puna është se ky mendim... e kupton? vërtet po u çelte në kokë... e kupton? Domethënë askush prej tyre s'guxonte ta shprehte me zë, sepse ishte marrëzi nga më absurdet, dhe sidomos kur e morën atë bojaxhiun, të gjitha këto pëlcitën e u shuan përgjithmonë. Po pse janë ata budallenj? Unë atëherë e rraha pak Zametovin, — kjo midis nesh, vëlla; të lutem, mos jep as shenjë që e di; vura re se është i ndjeshëm; ndodhi te Laviza, — po sot, sot u bë gjithçka e qartë. Kryesorja, ky Ilja Petroviçi! Ai e shfrytëzoi atëherë të fikëtit tënd në zyrë, po pastaj i erdhi turp edhe vetë; e di unë...

Raskolnikovi dëgjonte me lakmi. Razumihinit nga e dehura i shpëtonte goja.

— Unë rashë të fikët atëherë sepse ishte mbytje dhe vinte erë bojë vaji, — tha Raskolnikovi.

— Ende shpjegon! Po s'ishte vetëm boja: inflamacioni po përgatitej gjithë muajin; Zosimovi është dëshmitar! Po s'mund ta përfytyrosh sa i dërrmuar është tani ky çunak! „S'e vlej, thotë, as gishtin e vogël të këtij njeriu!“ Tëndin, domethënë. Ai ka, vëlla, ndonjëherë ndjenja të mira. Po mësimi, mësimi që i dhe sot në „Pallatin e Kristaltë“, ky është kulmi i përsosmërisë! Se ti e trembe në fillim, e çove deri në spazma! Se ti gati e detyrove të bindej përsëri për gjithë atë absurditet të shëmtuar, e pastaj, befas, — i nxore gjuhën: „Ja, more, ç'more!“ Përsosmëri! Është

i shtypur, i shkatërruar tani! Mjeshtër je, për Zotin, kështu u duhet atyre. Eh, që s'isha unë atje! Të priste tani tmerrësisht, edhe Porfiri do të njihet me ty...

— A... edhe ky... Po pse më regjistruan si të çmendur?

— Domethënë jo si të çmendur. Unë, vëlla, me sa duket, të llomotita tepër... E goditi, e sheh, pak më parë që ty të intereson vetëm kjo pikë; tani është e qartë pse të intereson; duke i ditur të gjitha rrethanat... dhe si të acaroi atëherë kjo e u ndërthur me sëmundjen... Unë, vëlla, jam pak i pirë, vetëm se, djalli e di, ai ka një ide të tijën... Të them: është çmendur pas sëmundjeve të shpirtit. Po ti pështyj...

Për nja gjysmë minute të dy heshtën.

— Dëgjo, Razumihin, — foli Raskolnikovi, — dua të të them drejt: sapo isha te një i vdekur, vdiq një nëpunës... atje dhashë të gjitha paratë e mia... dhe, përveç kësaj, më puthi tani një qenie, e cila, edhe sikur të kisha vrarë dikë, prapë do të... me një fjalë, atje pashë edhe një qenie tjetër... me pendë ngjyrë zjarri... po, në fund të fundit, po flas përçart; jam shumë i dobët, më mbaj... tani vijnë edhe shkallët...

— Ç'ke? Ç'ke? — pyeste i shqetësuar Razumihini.

— Më vjen pak koka rrotull, po s'është puna këtu, po këtu që jam kaq i trishtuar, kaq i trishtuar! si grua... vërtet! Shiko, ç'është kjo? Shiko! shiko!

— Ç'është?

— Mos s'e sheh? Dritë në dhomën time, e sheh? Nga e çara...

Qëndronin tashmë para radhës së fundit të shkallëve, pranë derës së së zonjës së shtëpisë, dhe vërtet dukej nga poshtë se në kthinën e Raskolnikovit kishte dritë.

— E çuditshme! Ndoshta Nastasja, — vërejti Razumihini.

— Ajo kurrë s'është te unë në këtë orë, dhe ka kohë që fle, po... mua njësoj më bën! Lamtumirë!

— Ç'ke? Po do të të përcjell, do të hyjmë bashkë!

— E di që do të hyjmë bashkë, po dua të ta shtrëngoj dorën këtu e të ndahem me ty këtu. Hë, ma jep dorën, lamtumirë!

— Ç'ke, Rodja?

— Asgjë; ikim; do të jesh dëshmitar...

Filluan të ngjiteshin nëpër shkallë, dhe Razumihinit i shkrepi mendimi se Zosimovi, ndoshta, kishte të drejtë. „Eh! E trazova me llomotitjet e mia!“ — mërmëriti ai me vete. Befas, kur po i afroheshin derës, dëgjuan zëra në dhomë.

— Po ç'ka këtu? — thirri Razumihini.

Raskolnikovi i pari kapi derën dhe e hapi krejt, e hapi dhe qëndroi në prag si i ngulur.

E ëma dhe e motra ishin ulur te ai në divan dhe e prisnin tashmë një orë e gjysmë. Pse vallë i priste më pak se gjithçka dhe mendonte më pak se gjithçka për to, megjithë lajmin, të përsëritur madje edhe sot, se po niseshin, po vinin, do të arrinin së shpejti? Gjatë gjithë kësaj ore e gjysmë e kishin pyetur njëra pas tjetrës Nastasjën, që qëndronte edhe tani para tyre dhe kishte arritur t'u tregonte tashmë të gjitha të fshehtat. S'dinin ku ishin nga frika kur dëgjuan se ai „iku sot“, i sëmurë dhe, siç dukej nga tregimi, patjetër në kllapi! „O Zot, ç'ka ai!“ Të dyja qanin, të dyja kishin hequr mundimet e kryqit në këtë orë e gjysmë pritjeje.

Një britmë gëzimi e entuziazmi e priti shfaqjen e Raskolnikovit. Të dyja u hodhën drejt tij. Por ai qëndronte si i vdekur; një vetëdije e papritur, e padurueshme, e goditi si rrufe. Dhe duart nuk i ngriheshin t'i përqafonte: s'mundnin. E ëma e e motra e shtrëngonin në përqafim, e puthnin, qeshnin, qanin... Ai bëri një hap, u lëkund dhe u rrëzua përdhe i fikët.

Alarm, britma tmerri, rënkime... Razumihini, që qëndronte në prag, u turr në dhomë, e mori të sëmurin në krahët e tij të fuqishëm, dhe ky u gjend sa hap e mbyll sytë në divan.

— S'ka gjë, s'ka gjë! — u bërtiste ai nënës e motrës, — kjo është të fikët, s'është gjë! Sapo tha mjeku se është shumë më mirë, se

është krejtësisht mirë! Ujë! Hë, ja, po vjen në vete, hë, ja, erdhi në vete!..

Dhe, duke e kapur Duneçkën për dore aq fort sa gati ia përdrodhi krahun, e përkuli që të shihte se „ja, ai erdhi në vete“. Edhe e ëma, edhe e motra e shikonin Razumihinin si të dërguar nga Zoti, me mallëngjim e mirënjohje; e kishin dëgjuar tashmë nga Nastasja se ç'kishte qenë për Rodjën e tyre, gjatë gjithë sëmundjes, ky „djalë i ri i shkathët“, siç e quajti, po atë mbrëmje, në një bisedë intime me Dunjën, vetë Pulherija Aleksandrovna Raskolnikova.

Pjesa e tretë — I

Raskolnikovi u ngrit pak dhe u ul në divan.

I bëri me dorë dobët Razumihinit, që të ndalte një rrjedhë të tërë ngushëllimesh të tij të zjarrta e pa lidhje, që u drejtonte nënës e motrës, i kapi të dyja për dore dhe për nja dy minuta i vështroi në heshtje herë njërën, herë tjetrën. E ëma u tremb nga vështrimi i tij. Në këtë vështrim shkëlqente një ndjenjë e fortë deri në vuajtje, por njëkohësisht kishte diçka të palëvizshme, madje sikur të çmendur. Pulherija Aleksandrovna qau.

Avdotja Romanovna ishte e zbehtë; dora i dridhej në dorën e vëllait.

— Shkoni në shtëpi... me të, — tha ai me zë të ndërprerë, duke treguar Razumihinin, — deri nesër; nesër të gjitha... Ka shumë që keni ardhur?

— Në mbrëmje, Rodja, — u përgjigj Pulherija Aleksandrovna, — treni u vonua tmerrësisht. Po, Rodja, për asgjë në botë s'do të largohem tani prej teje! Do të kaloj natën këtu pranë...

— Mos më mundoni! — tha ai, duke bërë me dorë i nervozuar.

— Do të rri unë me të! — thirri Razumihini, — s'do ta lë asnjë minutë, e në djall të gjithë të mitë atje, le të ngjiten nëpër mure! Atje xhaxhai im është kryetar.

— Si, si t'ju falënderoj! — filloi Pulherija Aleksandrovna, duke i shtrënguar përsëri duart Razumihinit, por Raskolnikovi e ndërpreu përsëri:

— S'mundem, s'mundem, — përsëriste ai i nervozuar, — mos më mundoni! Mjaft, ikni... S'mundem!..

— Ikim, mama, të paktën të dalim një minutë nga dhoma, — pëshpëriti e trembur Dunja, — po e vrasim, kjo duket.

— Po mos vallë s'do ta shoh as një herë, pas tre vjetësh! — qau Pulherija Aleksandrovna.

— Prisni! — i ndali ai përsëri, — ju gjithë kohën më ndërprisni, kurse mua më ngatërrohen mendimet... E patë Luzhinin?

— Jo, Rodja, por ai e di tashmë që kemi ardhur. Dëgjuam, Rodja, që Pjotr Petroviçi qe kaq i mirë sa të vizitoi sot, — shtoi me njëfarë druajtjeje Pulherija Aleksandrovna.

— Po... qe kaq i mirë... Dunja, pak më parë i thashë Luzhinit se do ta hidhja nga shkallët dhe e përzura në djall...

— Rodja, ç'thua! Ti, me siguri... s'do të thuash, — filloi e trembur Pulherija Aleksandrovna, por u ndal, duke vështruar Dunjën.

Avdotja Romanovna e vështronte me ngulm vëllanë dhe priste vazhdimin. Të dyja ishin njoftuar tashmë për grindjen nga Nastasja, aq sa kishte mundur ajo të kuptonte e ta tregonte, dhe ishin rraskapitur në hutim e në pritje.

— Dunja, — vazhdoi me mundim Raskolnikovi, — unë s'e dua këtë martesë, prandaj ti duhet, që nesër, me fjalën e parë, t'i thuash jo Luzhinit, që të mos i dëgjohet as era.

— O Zot! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

— Vëlla, mendo ç'po thua! — filloi me gjaknxehtësi Avdotja Romanovna, por menjëherë u përmbajt. — Ti, ndoshta, tani s'je në gjendje, je lodhur, — tha ajo butë.

— Në kllapi? Jo... Ti martohesh me Luzhinin për mua. Kurse unë flijim s'pranoj. Prandaj, deri nesër, shkruaj një letër... me refuzim... Në mëngjes ma jep ta lexoj, dhe mbaroi!

— Këtë s'mund ta bëj! — thirri vajza e fyer. — Me ç'të drejtë...

— Duneçka, edhe ti je gjaknxehtë, mjaft, nesër... Mos vallë s'e sheh... — u tremb e ëma, duke u hedhur te Dunja. — Ah, më mirë të ikim!

— Flet përçart! — bërtiti Razumihini i pirë, — ndryshe si do të guxonte! Nesër do t'i dalë gjithë kjo marrëzi... Kurse sot vërtet e përzuri. Ashtu ishte. Hë, kurse ai u zemërua... Mbajti ligjërata këtu, nxori në pah dijet e tij, e iku me bisht ndër shalë...

— Pra, është e vërtetë? — thirri Pulherija Aleksandrovna.

— Deri nesër, vëlla, — tha me dhembshuri Dunja, — ikim, mama... Lamtumirë, Rodja!

— Dëgjo, motër, — përsëriti ai pas tyre, duke mbledhur forcat e fundit, — s'jam në kllapi; kjo martesë është poshtërsi. Le të jem unë i poshtër, po ti s'duhet... njëri nga ne... dhe unë, ndonëse i poshtër, një motër të tillë s'do ta quaj motër. Ose unë, ose Luzhini! Ikni...

— Po ti qenke çmendur! Despot! — gjëmoi Razumihini, por Raskolnikovi s'u përgjigj më, e ndoshta s'kishte më forcë të përgjigjej. U shtri në divan dhe u kthye nga muri krejt i rraskapitur. Avdotja Romanovna e vështroi me kureshtje Razumihinin; sytë e saj të zinj shkrepën: Razumihini madje u drodh nën këtë vështrim. Pulherija Aleksandrovna qëndronte si e goditur.

— Për asgjë në botë s'mund të iki! — i pëshpëriste ajo Razumihinit, gati e dëshpëruar, — do të rri këtu, diku... përcilleni Dunjën.

— Dhe do ta prishni gjithë punën! — pëshpëriti edhe Razumihini, duke dalë nga vetja, — të dalim të paktën në shkallë. Nastasja, ndriço! Ju betohem, — vazhdoi ai me gjysmë zëri, tashmë në shkallë, — që pak më parë na desh rrahur, mua dhe mjekun! E kuptoni këtë? Vetë mjekun! Dhe ai u tërhoq, që të mos e acaronte, dhe iku, kurse unë mbeta poshtë ta ruaja, kurse ai u vesh këtu dhe ia mbathi. Edhe tani do t'ia mbathë, po ta acaroni, natën, dhe do t'i bëjë ndonjë gjë vetes...

— Ah, ç'thoni!

— Edhe Avdotja Romanovna s'mund të rrijë vetëm pa ju në nomera! Mendoni ku keni zënë vend! Se ai i poshtër, Pjotr Petroviçi, mos s'mund t'ju gjente një banesë më të mirë... Po, e dini, jam pak i pirë dhe prandaj... e shava; mos ia vini veshin...

— Po unë do të shkoj te e zonja e shtëpisë këtu, — ngulte këmbë Pulherija Aleksandrovna, — do t'i lutem të na japë mua e Dunjës një qoshe për këtë natë. S'mund ta lë kështu, s'mundem!

Duke folur kështu, qëndronin në shkallë, në sheshpushim, mu para derës së së zonjës së shtëpisë. Nastasja u bënte dritë nga shkallarja e poshtme. Razumihini ishte në një trazim të pazakontë. Gjysmë ore më parë, kur e përcillte Raskolnikovin në shtëpi, ndonëse ishte tepër llafazan, gjë që e kuptonte edhe vetë, ishte krejt i gjallë dhe gati i freskët, megjithë sasinë e tmerrshme të verës që kishte pirë atë mbrëmje. Kurse tani gjendja e tij i ngjante madje njëfarë ekstaze, dhe njëkohësisht sikur gjithë vera e pirë t'i ishte hedhur përsëri në kokë, përnjëherësh e me forcë të dyfishtë. Qëndronte me të dyja zonjat, duke i mbajtur të dyja për dore, duke i bindur e duke u paraqitur arsye me një çiltërsi të habitshme, dhe, me siguri për t'i bindur më mirë, gati me çdo fjalë të tij u shtrëngonte të dyjave duart fort-fort, si në morsë, deri në dhimbje, dhe, me sa dukej, e hante me sy Avdotja Romanovnën, pa u ndrojtur aspak për këtë. Nga dhimbja ato ndonjëherë i shkëpusnin duart nga dora e tij e madhe e kockëzuar, por ai jo vetëm që s'e vinte re se ç'po ndodhte, por i tërhiqte edhe më fort drejt vetes. Sikur t'i urdhëronin tani, për shërbimin e tyre, të hidhej kokëposhtë nga shkallët, do ta bënte menjëherë, pa menduar e pa dyshuar. Pulherija Aleksandrovna, e shqetësuar e tëra nga mendimi për Rodjën e saj, ndonëse ndiente se djaloshi ishte tepër ekscentrik dhe ia shtrëngonte dorën tepër me dhimbje, meqë njëkohësisht ai ishte për të si i dërguar nga Zoti, s'donte t'i vinte re të gjitha këto hollësi ekscentrike. Por, megjithë po atë shqetësim, Avdotja Romanovna, ndonëse s'ishte me karakter frikacak, i priste me habi e gati edhe me frikë vështrimet e mikut

të vëllait të saj, që shkëlqenin me një zjarr të egër, dhe vetëm besimi i pakufishëm, i ngjallur nga tregimet e Nastasjës për këtë njeri të çuditshëm, e mbajti të mos përpiqej të ikte prej tij e të tërhiqte pas vetes nënën. E kuptonte edhe se ndoshta tani as që mund t'i iknin. Megjithatë, pas nja dhjetë minutash u qetësua shumë: Razumihini kishte vetinë ta shprehte veten të tërin sa hap e mbyll sytë, në çfarëdo gjendjeje qoftë, kështu që të gjithë e merrnin vesh shumë shpejt me kë kishin të bënin.

— Te e zonja e shtëpisë s'bën, dhe është marrëzi nga më të tmerrshmet! — thirri ai, duke e bindur Pulherija Aleksandrovnën. — Ndonëse jeni nënë, po të mbeteni, do ta çoni deri në tërbim, dhe atëherë djalli e di ç'do të ndodhë! Dëgjoni, ja ç'do të bëj: tani te ai do të rrijë Nastasja, kurse unë do t'ju çoj të dyja te ju, sepse ju vetëm s'mund të ecni nëpër rrugë; te ne në Petersburg për këtë punë... Hë, pështyj!.. Pastaj nga ju vrapoj menjëherë këtu dhe pas një çerek ore, për fjalën time më të ndershme, do t'ju sjell raport: si është? fle apo jo? e të gjitha të tjerat. Pastaj, dëgjoni! Pastaj nga ju sa hap e mbyll sytë te unë, — atje kam mysafirë, të gjithë të dehur, — marr Zosimovin — ky është mjeku që e mjekon, tani rri te unë, s'është i pirë; ky s'është i pirë, ky kurrë s'është i pirë! E tërheq te Rodka e pastaj menjëherë te ju, pra, brenda një ore do të merrni dy lajme për të — edhe nga mjeku, e kuptoni, nga vetë mjeku; kjo s'është më njësoj si nga unë! Po të jetë keq, ju betohem, do t'ju sjell vetë këtu, e po të jetë mirë, atëherë shtrihuni e flini. Kurse unë do të kaloj gjithë natën këtu, në paradhomë, ai as s'do ta dëgjojë, kurse Zosimovit do t'i them të flejë te e zonja e shtëpisë, që të jetë afër. Hë, ç'është më mirë për të tani, ju apo mjeku? Se mjeku është më i dobishëm, më i dobishëm. Hë, pra, shkoni në shtëpi! Kurse te e zonja e shtëpisë s'bën; mua më bën, ju s'ju bën: s'do t'ju lërë, sepse... sepse është budallaqe. Do të ketë xhelozi për mua me Avdotja Romanovnën, po doni ta dini, dhe me ju gjithashtu... Kurse me Avdotja Romanovnën patjetër. Ky është karakter krejt, krejt i

papritur! Megjithatë, edhe unë jam budalla... Pështyj! Ikim! Më besoni? Hë, më besoni apo jo?

— Ikim, mama, — tha Avdotja Romanovna, — ai me siguri do ta bëjë ashtu siç premton. Ai e ka ringjallur tashmë vëllanë, dhe nëse është e vërtetë që mjeku do të pranojë të kalojë natën këtu, ç'mund të ketë më mirë?

— Ja, ju... ju... më kuptoni, sepse ju jeni engjëll! — thirri në ekstazë Razumihini. — Ikim! Nastasja! Sa hap e mbyll sytë lart dhe rri atje pranë tij, me dritë; do të vij pas një çerek ore...

Pulherija Aleksandrovna, ndonëse s'u bind plotësisht, nuk kundërshtoi më. Razumihini i mori të dyja nën krahë dhe i tërhoqi poshtë shkallëve. Megjithatë, ai e shqetësonte: „ndonëse i shkathët e i mirë, a është në gjendje ta kryejë atë që premton? Në ç'gjendje është!..“

— A, e kuptoj, ju mendoni se jam në një gjendje të tillë! — ia ndërpreu mendimet Razumihini, duke i marrë me mend e duke ecur me hapat e tij tejet të mëdhenj nëpër trotuar, aq sa të dyja zonjat mezi e ndiqnin, gjë që ai, megjithatë, s'e vinte re. — Marrëzi! domethënë... jam i pirë si budalla, po s'është puna këtu; jam i pirë jo nga vera. Kurse kjo, sapo ju pashë, më hipi në kokë... Po pështyj mbi mua! Mos ma vini veshin: gënjej; s'jam i denjë për ju... S'jam në shkallën më të lartë i denjë për ju!.. E kur t'ju çoj, sa hap e mbyll sytë, këtu në kanal, do të hedh mbi kokë dy kova ujë, dhe gati... Sikur ta dinit vetëm sa ju dua të dyja!.. Mos qeshni e mos u zemëroni!.. Zemërohuni me të gjithë, po me mua mos u zemëroni! Unë jam miku i tij, pra edhe miku juaj. Kështu dua... E parandieja këtë... vjet, pati një çast të tillë... Megjithatë, aspak s'e parandieja, sepse ju sikur ratë nga qielli. E unë, ndoshta, s'do të fle gjithë natën... Ky Zosimovi pak më parë kishte frikë se mos ai çmendej... Ja pse s'duhet acaruar...

— Ç'thoni! — thirri e ëma.

— Vallë vetë mjeku tha kështu? — pyeti Avdotja Romanovna, e trembur.

— E tha, po s'është ajo, aspak ajo. Ai i dha edhe një ilaç, një pluhur, e pashë, kurse ju erdhët këtu... Eh!.. Më mirë të kishit ardhur nesër! Mirë që ikëm. Kurse pas një ore do t'jua raportojë të gjitha vetë Zosimovi. Ja ai s'është i pirë! Edhe unë s'do të jem i pirë... Po pse u ngjesha kaq shumë? Sepse më futën në debat, të mallkuarit! Se jam betuar të mos debatoj!.. Thonë gjëra kaq të marra! Gati u zura! Atje e lashë xhaxhanë, kryetar... Hë, a e besoni: kërkojnë mungesë të plotë personaliteti dhe pikërisht në këtë gjejnë shijen më të madhe! Vetëm të mos jesh vetvetja, vetëm t'i ngjash vetes sa më pak! Pikërisht kjo quhet tek ata përparimi më i lartë. Edhe të paktën të gënjenin në mënyrën e tyre, po ja...

— Dëgjoni, — e ndërpreu me druajtje Pulherija Aleksandrovna, por kjo vetëm sa i shtoi zjarrin.

— Po ç'mendoni ju? — bërtiste Razumihini, duke e ngritur zërin edhe më lart, — mendoni se zemërohem ngaqë gënjejnë? Marrëzi! Mua më pëlqen kur gënjejnë! Gënjeshtra është privilegji i vetëm njerëzor përpara të gjithë organizmave. Po gënjeve — do të arrish te e vërteta! Pikërisht se gënjej, jam njeri. Asnjë të vërtete s'i kanë arritur pa gënjyer më parë nja katërmbëdhjetë herë, e ndoshta njëqind e katërmbëdhjetë, dhe kjo është në llojin e vet nder; hë, kurse ne as të gënjejmë me mendjen tonë s'dimë! Ti më gënje, po gënje në mënyrën tënde, dhe atëherë do të të puth. Të gënjesh në mënyrën tënde — kjo është pothuajse më mirë se një e vërtetë vetëm në mënyrën e tjetrit; në rastin e parë je njeri, kurse në të dytin je vetëm zog! E vërteta s'ikën, kurse jetën mund ta gozhdosh; ka pasur shembuj. Hë, ç'jemi ne tani? Të gjithë ne, të gjithë pa përjashtim, sa i përket shkencës, zhvillimit, mendimit, shpikjeve, idealeve, dëshirave, liberalizmit, arsyes, përvojës dhe gjithçkaje, gjithçkaje, gjithçkaje, gjithçkaje, gjithçkaje, ende rrimë në klasën e parë përgatitore të gjimnazit! Na pëlqeu të rrojmë me mendjen e të tjerëve — u ngulëm aty! A s'është kështu? A s'e them kështu? — bërtiste Razumihini, duke

i tundur e duke u shtrënguar duart të dyja zonjave, — a s'është kështu?

— Oh, Zoti im, s'e di, — tha Pulherija Aleksandrovna e gjorë.

— Kështu është, kështu... ndonëse s'jam dakord me ju për të gjitha, — shtoi seriozisht Avdotja Romanovna dhe aty për aty thirri, aq me dhimbje ia shtrëngoi ai këtë herë dorën.

— Kështu? Ju thoni, kështu? Hë, atëherë pas kësaj ju... ju... — bërtiti ai në ekstazë, — ju jeni burim mirësie, pastërtie, arsyeje dhe... përsosmërie! Ma jepni dorën, ma jepni... edhe ju ma jepni tuajën, dua t'ju puth duart këtu, tani, në gjunjë!

Dhe ra në gjunjë në mes të trotuarit, për fat, këtë herë të shkretë.

— Mjaft, ju lutem, ç'po bëni? — thirri Pulherija Aleksandrovna, e shqetësuar në kulm.

— Ngrihuni, ngrihuni! — qeshte e shqetësohej edhe Dunja.

— Për asgjë në botë, derisa të më jepni duart! Ja kështu, dhe mjaft, dhe u ngrita, dhe ikim! Jam një budalla fatkeq, s'jam i denjë për ju, dhe i pirë, dhe kam turp... S'jam i denjë t'ju dua, po t'ju falem — kjo është detyrë e secilit, veç po të mos jetë krejt bagëti! Dhe unë u fala... Ja edhe nomerat tuaj, dhe vetëm për këtë ka të drejtë Rodioni që e përzuri pak më parë Pjotr Petroviçin tuaj! Si guxoi t'ju vendosë në nomera të tillë? Kjo është skandal! E dini kë lënë të hyjë këtu? Kurse ju jeni nuse! Ju jeni nuse, po? Hë, atëherë do t'ju them se dhëndri juaj pas kësaj është i poshtër!

— Dëgjoni, zoti Razumihin, ju e harruat veten... — filloi Pulherija Aleksandrovna.

— Po, po, keni të drejtë, e harrova veten, kam turp! — erdhi në vete Razumihini, — por... por... ju s'mund të zemëroheni me mua që flas kështu! Sepse flas sinqerisht, e jo sepse... hm! kjo do të ishte e poshtër; me një fjalë, jo sepse unë për ju... hm!.. hë, le të jetë, s'duhet, s'do ta them pse, s'guxoj!.. Kurse ne të gjithë e kuptuam pak më parë, kur hyri, se ky njeri s'është nga shoqëria jonë. Jo sepse hyri me flokë të dredhur te berberi, jo sepse

nxitonte të nxirrte në pah mendjen e tij, po sepse është spiun e spekullant; sepse është çifut e palaço, dhe kjo duket. Ju mendoni se është i zgjuar? Jo, është budalla, budalla! Hë, a është ai shok për ju? O Zoti im! E shihni, zonja, — u ndal ai befas, duke u ngjitur tashmë nëpër shkallët e nomerave, — ndonëse ata te unë atje janë të gjithë të dehur, po të gjithë janë të ndershëm, dhe ndonëse gënjejmë, sepse edhe unë gënjej, prapë do të gënjejmë deri sa të arrijmë më në fund te e vërteta, sepse qëndrojmë në rrugë fisnike, kurse Pjotr Petroviçi... s'qëndron në rrugë fisnike. Ndonëse unë sapo i shava me sharje të rënda, po unë i respektoj të gjithë; madje edhe Zametovin, ndonëse s'e respektoj, e dua, sepse — është këlysh! Madje edhe këtë bagëti Zosimovin, sepse — është i ndershëm dhe e di punën... Po mjaft, u tha gjithçka dhe u fal gjithçka. U fal? A është kështu? Hë, ikim. E njoh këtë korridor, kam qenë; ja këtu, në numrin e tretë, pati një skandal... Hë, ku jeni ju këtu? Cili numër? I teti? Hë, atëherë mbylluni për natën, mos lini njeri të hyjë. Pas një çerek ore kthehem me lajm, e pastaj edhe pas gjysmë ore me Zosimovin, do ta shihni! Lamtumirë, po vrapoj!

— O Zot, Duneçka, ç'do të ndodhë? — tha Pulherija Aleksandrovna, duke iu drejtuar së bijës e shqetësuar e e trembur.

— Qetësohuni, mama, — u përgjigj Dunja, duke hequr kapelën e mantelin e vogël, — këtë zotëri na e dërgoi vetë Zoti, ndonëse vjen drejt e nga ndonjë pijatikë. Te ai mund të mbështetesh, ju siguroj. Dhe gjithçka që ka bërë tashmë për vëllanë...

— Ah, Duneçka, Zoti e di nëse do të vijë! Dhe si guxova ta lë Rodjën!.. Dhe aspak, aspak s'e përfytyroja ta gjeja kështu! Sa i ashpër ishte, sikur s'gëzohej për ne...

Lotët iu shfaqën në sy.

— Jo, s'është kështu, mama. Ju s'e vutë re mirë, gjithë kohës qanit. Ai është shumë i trazuar nga një sëmundje e rëndë — ja shkaku i gjithçkaje.

— Ah, kjo sëmundje! Ç'do të ndodhë, ç'do të ndodhë! Dhe si fliste me ty, Dunja! — tha e ëma, duke i vështruar me druajtje në sy së bijës, për t'i lexuar gjithë mendimin, dhe tashmë gjysmë e ngushëlluar nga ajo që vetë Dunja e mbronte Rodjën, pra e kishte falur. — Jam e sigurt se nesër do të mendohet mirë, — shtoi ajo, duke u përpjekur ta zbulonte deri në fund.

— Kurse unë jam e sigurt se edhe nesër do të thotë të njëjtën gjë... për këtë, — e preu Avdotja Romanovna, dhe, natyrisht, kjo ishte pikë e vështirë, sepse këtu ishte një çështje për të cilën Pulherija Aleksandrovna kishte tani tepër frikë të fliste. Dunja u afrua dhe e puthi nënën. Ajo e përqafoi fort në heshtje. Pastaj u ul në pritje të shqetësuar të kthimit të Razumihinit dhe filloi të ndiqte me druajtje të bijën, e cila, me duart e kryqëzuara, edhe ajo në pritje, filloi të ecte përpara e prapa nëpër dhomë, duke menduar me vete. Kjo ecje nga një qoshe në tjetrën, e menduar, ishte zakon i rëndomtë i Avdotja Romanovnës, dhe e ëma kishte gjithmonë njëfarë frike t'ia prishte në ato çaste mendimet.

Razumihini, natyrisht, ishte qesharak me pasionin e tij të papritur, të ndezur nga e dehura, për Avdotja Romanovnën; por, po ta shikoje Avdotja Romanovnën, sidomos tani, kur ecte me duart e kryqëzuara nëpër dhomë, e trishtuar e e menduar, ndoshta shumë do ta falnin, pa folur më për gjendjen e tij ekscentrike. Avdotja Romanovna ishte jashtëzakonisht e bukur — e gjatë, çuditërisht e hijshme, e fortë, e sigurt në vete, gjë që shprehej në çdo gjest të saj dhe që, megjithatë, s'ua hiqte aspak lëvizjeve të saj butësinë e hirin. Në fytyrë i ngjante vëllait, por atë madje mund ta quaje bukuroshe. Flokët i kishte ngjyrë gështenjë të errët, pak më të çelët se të vëllait; sytë gati të zinj, që shkëlqenin, krenarë dhe njëkohësisht ndonjëherë, në disa çaste, jashtëzakonisht të mirë. Ishte e zbehtë, por jo e zbehtë si e sëmurë; fytyra i shkëlqente nga freskia e shëndeti. Goja i ishte pak e vogël, kurse buza e poshtme, e freskët e e kuqe flakë, i dilte fare pak përpara, bashkë me mjekrën, — parregullsia e vetme në këtë fytyrë të bukur,

që i jepte megjithatë një karakter të veçantë dhe, ndër të tjera, sikur njëfarë mendjemadhësie. Shprehja e fytyrës së saj ishte gjithmonë më shumë serioze se e gëzuar, e menduar; por sa i shkonte kësaj fytyre buzëqeshja, sa i shkonte e qeshura, e gëzuar, rinore, pa rezerva! Kuptohet që Razumihini i zjarrtë, i çiltër, pak naiv, i ndershëm, i fortë si një kreshnik, dhe i pirë, që s'kishte parë kurrë diçka të tillë, e humbi kokën që në shikim të parë. Për më tepër, rasti, si me qëllim, ia tregoi Dunjën për herë të parë në çastin e bukur të dashurisë e të gëzimit të takimit me vëllanë. E pa pastaj si iu drodh nga indinjata buza e poshtme në përgjigje të urdhrave të pacipë e mizorë, mosmirënjohës, të vëllait, — dhe s'mundi t'i rezistonte.

Ai, megjithatë, tha të vërtetën kur llomotiti pak më parë nga e dehura në shkallë se e zonja ekscentrike e shtëpisë së Raskolnikovit, Praskovja Pavlovna, do të kishte xhelozi për të jo vetëm me Avdotja Romanovnën, por ndoshta edhe me vetë Pulherija Aleksandrovnën. Megjithëse Pulherija Aleksandrovna ishte tashmë dyzet e tre vjeçe, fytyra e saj ruante ende mbetjet e bukurisë së dikurshme, dhe për më tepër dukej shumë më e re se mosha e saj, gjë që ndodh pothuajse gjithmonë me gratë që e kanë ruajtur kthjelltësinë e shpirtit, freskinë e përshtypjeve dhe zjarrin e ndershëm e të pastër të zemrës deri në pleqëri. Le ta themi në kllapa se ta ruash të gjithë këtë është mjeti i vetëm për të mos e humbur bukurinë edhe në pleqëri. Flokët kishin filluar t'i thinjeshin e t'i rralloheshin, rrudhat e vogla rrezatuese ishin shfaqur prej kohësh rreth syve, faqet i ishin futur e i ishin tharë nga shqetësimi e hidhërimi, dhe prapëseprapë kjo fytyrë ishte e bukur. Ishte portreti i fytyrës së Duneçkës, vetëm njëzet vjet më vonë, përveç shprehjes së buzës së poshtme, e cila tek ajo s'dilte përpara. Pulherija Aleksandrovna ishte e ndjeshme, megjithatë jo deri në tepri, e druajtur dhe lëshonte pe, por deri në një vijë të caktuar: mund të lëshonte shumë, mund të pranonte shumë, madje edhe nga ato që binin ndesh me bindjet e saj, por

kishte gjithmonë një vijë ndershmërie, rregullash e bindjesh të skajshme, përtej së cilës asnjë rrethanë s'mund ta detyronte të kalonte.

Mu pas njëzet minutash nga ikja e Razumihinit u dëgjuan dy trokitje jo të forta, por të nxituara, në derë; ishte kthyer.

— S'hyj, s'kam kohë! — nxitoi ai, kur i hapën derën, — fle top, shkëlqyeshëm, qetë, dhe dhëntë Zoti të flejë nja dhjetë orë. Te ai është Nastasja; i thashë të mos dalë derisa të vij unë. Tani do të sjell Zosimovin, ai do t'ju raportojë, e pastaj edhe ju në shtrat; jeni rraskapitur, e shoh, deri në fund.

Dhe u nis prej tyre nëpër korridor.

— Ç'djalë i ri i shkathët dhe... i përkushtuar! — thirri Pulherija Aleksandrovna, jashtëzakonisht e gëzuar.

— Me sa duket, një njeri i shkëlqyer! — u përgjigj me njëfarë zjarri Avdotja Romanovna, duke filluar përsëri të ecte përpara e prapa nëpër dhomë.

Gati pas një ore u dëgjuan hapa në korridor dhe një trokitje tjetër në derë. Të dyja gratë prisnin, këtë herë duke i besuar plotësisht premtimit të Razumihinit; dhe vërtet, ai arriti ta sillte Zosimovin. Zosimovi pranoi menjëherë ta linte gostinë e të shkonte ta shihte Raskolnikovin, por te zonjat shkoi pa dëshirë e me shumë mosbesim, pa i besuar Razumihinit të pirë. Por sedra iu qetësua menjëherë e madje iu përkëdhel: kuptoi se vërtet e prisnin si orakull. Ndenji plot dhjetë minuta dhe arriti plotësisht ta bindte e ta qetësonte Pulherija Aleksandrovnën. Foli me një pjesëmarrje të pazakontë, por i përmbajtur e disi tepër serioz, krejt si një mjek njëzet e shtatë vjeçar në një konsultë të rëndësishme, dhe asnjë fjalë s'u largua nga tema dhe s'tregoi as dëshirën më të vogël të hynte në marrëdhënie më personale e më private me të dyja zonjat. Kur vuri re qysh në hyrje se sa verbuesisht e bukur ishte Avdotja Romanovna, u përpoq menjëherë madje të mos e vinte fare re gjatë gjithë vizitës dhe i drejtohej vetëm Pulherija Aleksandrovnës. E gjithë kjo i jepte një kënaqësi

të brendshme të jashtëzakonshme. Për të sëmurin vetë u shpreh se e gjente në këtë çast në një gjendje mjaft të kënaqshme. Sipas vëzhgimeve të tij, sëmundja e pacientit, përveç mjedisit të keq material të muajve të fundit të jetës, kishte edhe disa shkaqe morale, „ishte, si të thuash, produkt i shumë ndikimeve të ndërlikuara morale e materiale, shqetësimeve, frikërave, brengave, disa ideve... e të tjera“. Kur vuri re kalimthi se Avdotja Romanovna kishte filluar të dëgjonte veçanërisht me vëmendje, Zosimovi u zgjat pak më shumë në këtë temë. Kurse në pyetjen e shqetësuar e të druajtur të Pulherija Aleksandrovnës lidhur me „gjoja ca dyshime për çmenduri“, ai u përgjigj me një buzëqeshje të qetë e të çiltër se fjalët e tij ishin tepër të zmadhuara; se, natyrisht, te i sëmuri vihej re një mendim i ngulët, diçka që tregonte monomani, — meqë ai, Zosimovi, po e ndiqte tani veçanërisht këtë degë jashtëzakonisht interesante të mjekësisë, — por duhej kujtuar se gati deri sot i sëmuri kishte qenë në kllapi, dhe... dhe, natyrisht, ardhja e të afërmve do ta forcojë, do ta shpërqendrojë e do të veprojë shpëtimtarisht, „vetëm nëse do të mund të shmangen tronditje të reja të veçanta“, — shtoi ai me kuptim. Pastaj u ngrit, u përshëndet me rëndësi e përzemërsisht, i përcjellë nga bekime, mirënjohje të zjarrtë, lutje e madje nga dora e vogël e Avdotja Romanovnës, që iu zgjat për ta shtrënguar pa e kërkuar ai, dhe doli jashtëzakonisht i kënaqur me vizitën e tij e edhe më shumë me veten.

— Kurse do të flasim nesër; shtrihuni, tani, patjetër! — e vulosi Razumihini, duke ikur me Zosimovin. — Nesër, sa më herët që të mundem, jam te ju me raport.

— Megjithatë, ç'vajzë magjepsëse kjo Avdotja Romanovna! — vërejti Zosimovi, gati duke lëpirë buzët, kur të dy dolën në rrugë.

— Magjepsëse? Ti the magjepsëse! — gjëmoi Razumihini dhe befas u hodh mbi Zosimovin dhe e kapi për gryke. — Nëse ti ndonjëherë guxon... E kupton? E kupton? — bërtiste ai, duke e tundur për jake e duke e shtypur pas murit, — e dëgjove?

— Po më lësho, djall i dehur! — mbrohej Zosimovi, dhe pastaj, kur ai e lëshoi, e vështroi me ngulm dhe befas ia plasi të qeshurit. Razumihini qëndronte para tij, me duar të lëshuara, i zhytur në një mendim të zymtë e serioz.

— Natyrisht, jam gomar, — tha ai, i zymtë si re, — po... edhe ti.

— Hë, jo, vëlla, aspak edhe unë. Unë për marrëzira s'ëndërroj.

Ecën në heshtje, dhe vetëm kur po i afroheshin banesës së Raskolnikovit, Razumihini, shumë i shqetësuar, e theu heshtjen.

— Dëgjo, — i tha ai Zosimovit, — ti je djalë i shkëlqyer, por ti, përveç të gjitha cilësive të tua të këqija, je edhe kurvar, këtë e di, dhe nga më të ndyrët. Ti je një gjë e ndyrë nervoze, e dobët, je tekanjoz, je majmur dhe s'mund t'i mohosh vetes asgjë, — kurse këtë unë e quaj ndyrësi, sepse të çon drejt e në ndyrësi. E ke përkëdhelur aq shumë veten, sa, ta pranoj, më pak se gjithçka e kuptoj si mund të jesh me gjithë këtë një mjek i mirë e madje vetëmohues. Fle në dyshek me pupla (mjeku!), e netëve ngrihet për të sëmurin! Pas nja tre vjetësh s'do të ngrihesh më për të sëmurin... Hë, po, dreqi, s'është puna këtu, po ja ku është: ti sot do të flesh në banesën e së zonjës së shtëpisë (mezi e bindja!), kurse unë në kuzhinë: ja ku keni rast të njiheni më nga afër! Jo ajo që mendon ti! Këtu, vëlla, s'ka as hije të kësaj...

— Po unë aspak s'e mendoj.

— Këtu, vëlla, ka turp, heshtje, ndrojtje, dlirësi të egërsuar, dhe me gjithë këtë — psherëtima, dhe shkrihet si dylli, shkrihet fare! Më shpëto prej saj, për hir të të gjithë djajve të botës! Shumë-shumë *avenante*!.. Do ta shpërblej, me kokë do ta shpërblej!

Zosimovi ia plasi të qeshurit edhe më fort se më parë.

— Shih si të paska marrë! Po ç'më duhet mua ajo?

— Të siguroj, s'ka shumë mundim, vetëm thuaj ç'të duash, ç'të të vijë ndër mend, vetëm ulu pranë saj e fol. Për më tepër, ti je mjek, filloje ta mjekosh për diçka. Betohem, s'do të pendohesh. Ka një klavikord; unë, e di, i bie pak; kam atje një këngë, ruse, të vërtetë: „Do të derdh lot të hidhur...“ Asaj i pëlqejnë të vërtetat,

— hë, nga kënga filloi; kurse ti në piano je virtuoz, mjeshtër, Rubinshtejn...[121] Të siguroj, s'do të pendohesh!

— Po mos i ke dhënë ndonjë premtim, a? Ndonjë dëftesë me formë? Ndoshta i ke premtuar të martohesh...

— Asgjë, asgjë, absolutisht asgjë nga këto! Po ajo s'është fare e tillë; ishte Çebarovi te ajo...

— Hë, atëherë lëre!

— Po s'mund ta lësh kështu!

— Po pse s'mund?

— Hë, po, disi s'mund, dhe kaq! Këtu, vëlla, ka një parim që të tërheq brenda.

— Atëherë pse e joshe?

— Po unë aspak s'e josha, unë, ndoshta, jam joshur vetë, nga budallallëku im, kurse për të do të jetë krejtësisht njësoj, ti apo unë, vetëm të rrijë dikush pranë e të psherëtijë. Këtu, vëlla... S'mund ta shpreh këtë, këtu, — hë, ja, ti matematikën e di mirë, dhe merresh ende me të, e di... hë, fillo t'i mësosh njehsimin integral, për Zotin s'bëj shaka, flas seriozisht, për të do të jetë krejtësisht njësoj: do të të shikojë e do të psherëtijë, dhe kështu një vit të tërë rresht. Unë, ndër të tjera, i fola shumë gjatë, dy ditë rresht, për Dhomën e Zotërinjve të Prusisë[122] (sepse për çfarë të flasësh me të?), — vetëm psherëtinte e avullonte! Vetëm për dashuri mos i fol, — e turpshme deri në spazma, — po bëj sikur s'mund të ikësh prej saj, — hë, dhe mjafton. Tmerrësisht rehat; krejt si në shtëpi, — lexo, rri, shtrihu, shkruaj... Mund ta puthësh madje, me kujdes...

— Po ç'më duhet mua ajo?

— Eh, në asnjë mënyrë s'mund të ta shpjegoj! E sheh: ju të dy i përshtateni krejtësisht njëri-tjetrit! Edhe më parë kam menduar për ty... Se me këtë do ta mbarosh! Atëherë a s'të bën njësoj — më herët apo më vonë? Këtu, vëlla, ka njëfarë parimi dysheku me

[121] Anton Rubinshtejn (1829–1894): pianist e kompozitor rus i famshëm.

[122] Dhoma e Zotërinjve: dhoma e sipërme e parlamentit të Prusisë.

pupla, — eh! dhe jo vetëm dysheku! Këtu të tërheq; këtu është fundi i botës, spiranca, strehë e qetë, kërthiza e tokës, themeli i botës mbi tre peshq,[123] esenca e petullave, e kulebjakave[124] të yndyrshme, e samovarit të mbrëmjes, e psherëtimave të qeta dhe e xhaketave të ngrohta, e stolave të nxehta të sobës, — hë, ja, krejt sikur ke vdekur, e në të njëjtën kohë je gjallë, të dyja përfitimet njëherësh! Hë, vëlla, dreqi, fola përçart, është koha për gjumë! Dëgjo: unë natën ndonjëherë zgjohem, dhe shkoj ta shoh. Po s'ka gjë, marrëzi, gjithçka mirë. As ti mos u shqetëso shumë, po po deshe, shko edhe ti një herë. Po sapo të vësh re ndonjë gjë, kllapi për shembull, ose zjarrmi, ose ndonjë gjë, zgjomë menjëherë. Megjithatë, s'mund të jetë...

[123] Sipas besimeve popullore ruse, toka mbështetej mbi tre peshq.
[124] Kulebjakë: byrek i madh rus i mbushur me peshk, mish ose lakër.

Pjesa e tretë — II

I shqetësuar e serioz u zgjua Razumihini të nesërmen pas orës shtatë. Shumë hutime të reja e të paparashikuara iu gjendën befas atë mëngjes. As që e kishte përfytyruar më parë se ndonjëherë do të zgjohej kështu. I mbante mend deri në hollësitë e fundit të gjitha ato të djeshmet dhe e kuptonte se me të kishte ndodhur diçka e jashtëzakonshme, se kishte marrë në vete një përshtypje deri atëherë krejt të panjohur për të dhe që s'u ngjante të gjitha të mëparshmeve. Njëkohësisht e kuptonte qartë se ëndrra që i ishte ndezur në kokë ishte në shkallën më të lartë e parealizueshme, — aq e parealizueshme, sa madje i erdhi turp prej saj, dhe kaloi sa më shpejt te shqetësimet e hutimet e tjera, më të ngutshme, që i kishin mbetur trashëgim nga „dita e djeshme e trimallkuar".

Kujtimi më i tmerrshëm për të ishte si doli dje „i ulët e i ndyrë", jo vetëm ngaqë ishte i pirë, por ngaqë e shau para vajzës, duke përfituar nga gjendja e saj, nga një xhelozi budallaqe e e nxituar, dhëndrin e saj, pa i ditur jo vetëm marrëdhëniet e detyrimet e tyre të ndërsjella, por pa e njohur mirë as vetë njeriun. Dhe ç'të drejtë kishte ai ta gjykonte kaq me nxitim e kaq pa u menduar? Dhe kush e kishte thirrur për gjykatës! Dhe mos vallë një qenie si Avdotja Romanovna mund t'i jepej një njeriu të padenjë për para? Pra, ka edhe në të ndonjë vlerë. Nomerat? Po nga mund ta dinte ai, në fakt, se ishin nomera të tillë? Se po përgatit një banesë... pfu, sa e ulët është e gjithë kjo! Dhe ç'justifikim është që ishte i pirë? Shfajësim budalla, që e poshtëron edhe më! Në

verë është e vërteta, dhe ja e vërteta doli e gjitha, „domethënë doli gjithë ndyrësia e zemrës së tij ziliqare e të vrazhdë“! Dhe mos vallë i lejohet qoftë edhe pak një ëndërr e tillë atij, Razumihinit? Kush është ai krahasuar me një vajzë të tillë, — ai, një zhurmaxhi i pirë dhe mburravec i djeshëm? „Mos vallë është e mundur një përballje kaq cinike e qesharake?“ Razumihini u skuq i dëshpëruar nga ky mendim, dhe befas, si me qëllim, po në atë çast, iu kujtua qartë se si u kishte thënë atyre dje, duke qëndruar në shkallë, që e zonja e shtëpisë do të kishte xhelozi për të me Avdotja Romanovnën... kjo ishte tashmë e padurueshme. Me gjithë fuqinë i ra me grusht sobës së kuzhinës, vrau dorën dhe nxori një tullë.

„Natyrisht, — mërmëriti ai me vete pas një minute, me njëfarë ndjenje vetëposhtërimi, — natyrisht, gjithë këto ndyrësi s'mund të lyhen e të fshihen më kurrë... pra, s'ka pse të mendosh për këtë, prandaj duhet të paraqitem në heshtje, dhe... të kryej detyrat e mia... po ashtu në heshtje, dhe... dhe të mos kërkoj ndjesë, e të mos them asgjë, dhe... dhe, natyrisht, tani gjithçka humbi!“

E megjithatë, duke u veshur, i shqyrtoi rrobat më me kujdes se zakonisht. Rroba të tjera s'kishte, e sikur të kishte, ndoshta s'do t'i vishte, — „ashtu, qëllimisht s'do t'i vishte“. Por sidoqoftë s'mund të mbetej cinik e i ndyrë i çrregullt: s'ka të drejtë t'i fyejë ndjenjat e të tjerëve, aq më tepër që këta të tjerët kanë vetë nevojë për të dhe e thërrasin vetë. Rrobat i pastroi me kujdes me furçë. Kurse të brendshmet i kishte gjithmonë të pranueshme; për këtë ishte veçanërisht i pastër.

Atë mëngjes u la me zell, — Nastasja kishte sapun, — lau flokët, qafën e sidomos duart. Kur erdhi puna te pyetja: ta rruante apo jo qimen e parruar (Praskovja Pavlovna kishte brisqe të shkëlqyera, të ruajtura qysh nga i ndjeri zoti Zarnicin), pyetja madje me tërbim u zgjidh në mënyrë mohuese: „Le të mbetet kështu! Po sikur të mendojnë se u rrova për... dhe patjetër do ta mendojnë! Për asgjë në botë!

Dhe... dhe kryesorja, ai është kaq i vrazhdë, i ndyrë, sjellje prej tavernë ka; dhe... dhe, le të themi, ai e di se edhe ai, hë, të paktën pak, është njeri i ndershëm... hë, po ç'ka për t'u krenuar këtu që është njeri i ndershëm? Çdokush duhet të jetë njeri i ndershëm, e edhe më i pastër, dhe... dhe prapëseprapë (e mban mend këtë) ka pasur edhe ai ca punë të vogla... jo se të pandershme, po megjithatë!.. E ç'mendime i kanë shkuar nëpër kokë! hm... dhe të gjitha këto t'i vësh pranë Avdotja Romanovnës! Hë, po, dreqi! Le të jetë! Hë, edhe qëllimisht do të jem kaq i ndyrë, i yndyrosur, prej tavernë, dhe pështyj! Edhe më shumë do të jem!..“

Në këta monologë e gjeti Zosimovi, që kishte kaluar natën në sallonin e Praskovja Pavlovnës.

Po shkonte në shtëpi dhe, duke ikur, nxitonte t'i hidhte një sy të sëmurit. Razumihini i raportoi se ai flinte si marmot. Zosimovi urdhëroi të mos e zgjonin, derisa të zgjohej vetë. Kurse vetë premtoi të vinte pas orës dhjetë.

— Vetëm nëse do të jetë në shtëpi, — shtoi ai. — Pfu, dreqi! S'ke pushtet mbi të sëmurin tënd, eja e mjekoje! S'e di, *ai* do të shkojë tek ata, apo *ata* do të vijnë këtu?

— Ata, mendoj, — u përgjigj Razumihini, duke e kuptuar qëllimin e pyetjes, — dhe do të flasin, natyrisht, për punët e tyre familjare. Unë do të iki. Ti, si mjek, natyrisht, ke më shumë të drejta se unë.

— As unë s'jam rrëfyes; do të vij e do të iki; edhe pa ta kam shumë punë.

— Më shqetëson një gjë, — e ndërpreu Razumihini duke u vrenjtur, — dje, nga e dehura, i llomotita rrugës për lloj-lloj marrëzirash... lloj-lloj... ndër të tjera, që ti ke frikë se ai gjoja... është i prirur drejt çmendurisë...

— Edhe zonjave u llomotite dje po këtë.

— E di që është budallallëk! Më rrih po deshe! Po vërtet, e kishe ndonjë mendim të prerë?

— Po marrëzi, të them; ç'mendim të prerë! Ti vetë e përshkrove si monoman kur më çove te ai... Hë, kurse dje i shtuam edhe zjarr, ti domethënë, me ato tregime... për bojaxhiun; bukur bisedë, kur ndoshta ai vetë është çmendur pikërisht për këtë! Sikur ta dija saktë se ç'ndodhi atëherë në zyrë dhe se atje ndonjë horr e... fyeu me këtë dyshim! Hm... s'do ta kisha lejuar dje një bisedë të tillë. Se këta monomanët nga një pikë bëjnë oqean, shohin zgjuar përralla me fytyra të gjalla... Me sa mbaj mend, dje, nga ky tregim i Zametovit, m'u sqarua gjysma e punës. Po ç'të them! Unë di një rast kur një hipokondrik dyzetvjeçar, duke mos qenë në gjendje të duronte talljet e përditshme në tryezë të një çunaku tetëvjeçar, e theri! Kurse këtu, i tëri me lecka, një polic lagjeje i pacipë, një sëmundje që po fillonte, dhe një dyshim i tillë! Një hipokondriku të tërbuar! Me një kotësi të çmendur, të jashtëzakonshme! Po këtu, ndoshta, rri gjithë pika e nisjes së sëmundjes! Hë, po, dreqi!.. Meqë ra fjala, ky Zametovi vërtet është çunak i dashur, vetëm se hm... kot i tregoi të gjitha këto dje. Llafazan i tmerrshëm!

— Po kujt ia tregoi? Mua e ty?

— Edhe Porfirit.

— E ç'ka që ia tregoi Porfirit?

— Meqë ra fjala, a ke ndonjë ndikim mbi ato, mbi nënën e motrën? Do të duhej më shumë kujdes me të sot...

— Do të merren vesh! — u përgjigj pa dëshirë Razumihini.

— Po pse e ka kaq me këtë Luzhinin? Njeri me para, asaj, me sa duket, s'i vjen neveri... kurse ato s'kanë asnjë grosh? a?

— Po ti pse po më merr në pyetje? — bërtiti i nervozuar Razumihini, — nga ta di unë, kanë grosh apo s'kanë? Pyeti vetë, ndoshta e merr vesh...

— Pfu, sa budalla je ndonjëherë! Rri ende pija e djeshme... Mirupafshim; falënderoje nga ana ime Praskovja Pavlovnën tënde për strehimin. U mbyll, në *bonjour*-in tim s'u përgjigj nga pas

derës, kurse vetë u ngrit në orën shtatë, samovarin ia çuan nëpër korridor nga kuzhina... S'u nderova ta shoh me sy...

Mu në orën nëntë Razumihini u paraqit në nomerat e Bakalejevit. Të dyja zonjat e prisnin prej kohësh me një padurim histerik. Ishin ngritur rreth orës shtatë, e ndoshta edhe më herët. Ai hyri i vrenjtur si nata, u përshëndet i ngathët, gjë për të cilën u zemërua menjëherë — me veten, natyrisht. I kishte bërë hesapet pa hanxhiun: Pulherija Aleksandrovna u hodh drejt tij, ia kapi të dyja duart dhe gati ia puthi. Ai e vështroi me druajtje Avdotja Romanovnën; por edhe në atë fytyrë mendjemadhe kishte në atë minutë një shprehje të tillë mirënjohjeje e miqësie, një respekt kaq të plotë e të papritur për të (në vend të vështrimeve tallëse e të përbuzjes së pavullnetshme, të fshehur keq!), sa do t'i ishte, vërtet, më lehtë sikur ta kishin pritur me sharje, se përndryshe i erdhi tepër ndrojtje. Për fat, kishte një temë të gatshme për bisedë, dhe u kap sa më shpejt pas saj.

Kur dëgjoi se „ende s'është zgjuar", por „gjithçka shkëlqyeshëm", Pulherija Aleksandrovna deklaroi se kjo ishte edhe më mirë, „sepse asaj i duhej shumë, shumë, shumë të fliste më parë". Erdhi pyetja për çajin dhe ftesa për ta pirë bashkë; ato vetë ende s'e kishin pirë duke pritur Razumihinin. Avdotja Romanovna i ra ziles, në thirrje u shfaq një leckaman i ndyrë, dhe i urdhëruan çaj, i cili u shërbye më në fund, por kaq ndyrë e kaq pahijshëm, sa zonjave u erdhi turp. Razumihini desh ta shante me energji nomerin, por, kur iu kujtua Luzhini, heshti, u hutua dhe u gëzua tmerrësisht kur pyetjet e Pulherija Aleksandrovnës filluan më në fund të binin njëra pas tjetrës pa pushim.

Duke iu përgjigjur atyre, foli tre çerekë ore, i ndërprerë e i pyetur rishtas vazhdimisht, dhe arriti t'u tregonte të gjitha faktet më kryesore e më të nevojshme që dinte nga viti i fundit i jetës së Rodion Romanoviçit, duke përfunduar me një tregim të hollësishëm për sëmundjen e tij. Shumë gjëra, megjithatë, i kaloi, ato që duheshin kaluar, ndër të tjera edhe skenën në zyrë

me të gjitha pasojat. Tregimin e tij e dëgjonin me lakmi; por kur mendoi se kishte mbaruar e i kishte kënaqur dëgjueset e tij, doli se për to ai sikur s'kishte filluar ende.

— Më thoni, më thoni, si mendoni... ah, më falni, ende s'e di emrin tuaj? — nxitonte Pulherija Aleksandrovna.

— Dmitri Prokofiç.

— Pra, ja, Dmitri Prokofiç, do të doja shumë, shumë të dija... si i shikon tani në përgjithësi gjërat, domethënë, më kuptoni, si t'jua them, domethënë më mirë të them: ç'i pëlqen e ç's'i pëlqen? A është gjithmonë kaq nervoz? Ç'dëshira ka dhe, si të thuash, ëndrra, po të jetë e mundur? Ç'ka tani ndikim të veçantë mbi të? Me një fjalë, do të doja...

— Ah, mama, si mund t'u përgjigjesh të gjitha këtyre kështu përnjëherësh! — vërejti Dunja.

— Ah, Zoti im, se unë s'e prisja aspak, aspak ta gjeja kështu, Dmitri Prokofiç.

— Kjo është shumë e natyrshme, zonjë, — u përgjigj Dmitri Prokofiçi. — Unë nënë s'kam, kurse xhaxhai vjen këtu çdo vit dhe pothuajse çdo herë s'më njeh, madje as nga pamja, ndonëse është njeri i zgjuar; hë, kurse në tre vjet ndarje ka rrjedhur shumë ujë. Po ç't'ju them? Rodionin e njoh prej një viti e gjysmë: i vrenjtur, i zymtë, mendjemadh e krenar; kohët e fundit (e ndoshta qysh shumë më parë) dyshues e hipokondrik. Zemërgjerë e i mirë. S'i pëlqen t'i shprehë ndjenjat e veta dhe më shpejt bën një mizori sesa ta shprehë zemrën me fjalë. Ndonjëherë, megjithatë, s'është fare hipokondrik, por thjesht i ftohtë e i pandjeshëm deri në çnjerëzi, vërtet, sikur në të të ndërroheshin me radhë dy karaktere të kundërta. Ndonjëherë është tmerrësisht i pafjalë! S'ka kurrë kohë, gjithmonë e pengojnë, kurse vetë rri shtrirë e s'bën asgjë. S'është tallës, dhe jo se i mungon mprehtësia, po sikur s'ka kohë për gjëra të tilla të kota. S'i dëgjon deri në fund ato që thuhen. Kurrë s'interesohet për atë për të cilën interesohen të gjithë në atë çast. E çmon veten tmerrësisht lart

dhe, me sa duket, jo pa njëfarë të drejte. Hë, ç'tjetër?.. Më duket se ardhja juaj do të ketë mbi të ndikimin më shpëtimtar.

— Ah, dhëntë Zoti! — thirri Pulherija Aleksandrovna, e mundur nga përshkrimi që Razumihini i bëri Rodjës së saj.

Kurse Razumihini më në fund e vështroi pak më me guxim Avdotja Romanovnën. E kishte vështruar shpesh gjatë bisedës, por kalimthi, vetëm për një çast, dhe menjëherë i largonte sytë. Avdotja Romanovna herë ulej në tryezë dhe dëgjonte me vëmendje, herë ngrihej përsëri dhe fillonte të ecte, sipas zakonit të saj, nga një qoshe në tjetrën, me duart e kryqëzuara, me buzët e shtrënguara, duke bërë herë pas here pyetjen e saj, pa e ndërprerë ecjen, e menduar. Edhe ajo e kishte zakon të mos i dëgjonte deri në fund ato që thuheshin. Ishte veshur me një fustan të errët prej stofi të lehtë, kurse në qafë kishte lidhur një shall të vogël të bardhë, të tejdukshëm. Nga shumë shenja Razumihini e vuri re menjëherë se gjendja e të dyja grave ishte jashtëzakonisht e varfër. Sikur Avdotja Romanovna të ishte veshur si mbretëreshë, me sa duket nuk do të kishte fare frikë prej saj; kurse tani, ndoshta pikërisht ngaqë ishte veshur kaq varfër dhe ngaqë ai e vuri re gjithë këtë mjedis të mjerë, në zemër i hyri frika, dhe filloi të kishte frikë për çdo fjalë të tij, për çdo gjest, gjë që, natyrisht, ishte e bezdisshme për një njeri që edhe pa këtë s'kishte besim te vetja.

— Thatë shumë gjëra interesante për karakterin e vëllait dhe... i thatë pa anësi. Kjo është mirë; mendoja se ju e adhuronit, — vërejti Avdotja Romanovna me një buzëqeshje. — Me sa duket, është e vërtetë edhe që pranë tij duhet të jetë një grua, — shtoi ajo e menduar.

— Këtë s'e thashë, po, në fund të fundit, ndoshta edhe këtu keni të drejtë, vetëm...

— Ç'ka?

— Se ai s'do askënd; ndoshta edhe s'do të dashurojë kurrë, — e preu Razumihini.

— Domethënë s'është në gjendje të dashurojë?

— Po e dini, Avdotja Romanovna, ju vetë i ngjani tmerrësisht vëllait tuaj, madje në gjithçka! — ia plasi ai befas, papritur edhe për veten, por menjëherë, kur iu kujtua ç'i kishte thënë sapo asaj për vëllanë, u skuq si karkalec dhe u hutua tmerrësisht. Avdotja Romanovna s'mundi të mos qeshte duke e parë.

— Për Rodjën mund të gaboheni të dy, — ia mori Pulherija Aleksandrovna, disi e fyer. — Unë s'flas për të tanishmen, Duneçka. Ajo që shkruan Pjotr Petroviçi në këtë letër... dhe ajo që supozonim me ty, — ndoshta s'është e vërtetë, por ju s'mund ta përfytyroni, Dmitri Prokofiç, sa fantastik është dhe, si ta them, tekanjoz. Karakterit të tij s'kam mundur kurrë t'i besoj, madje edhe kur ishte vetëm pesëmbëdhjetë vjeç. Jam e sigurt se edhe tani mund të bëjë befas me veten diçka të tillë që asnjë njeri s'do ta mendonte kurrë ta bënte... Po s'kemi pse të shkojmë larg: e dini se si, një vit e gjysmë më parë, më habiti, më tronditi dhe gati më vrau krejt, kur i shkoi ndër mend të martohej me atë, si quhej, — me të bijën e asaj Zarnicinës, të zonjës së tij të shtëpisë?

— E dini ndonjë gjë me hollësi për këtë histori? — pyeti Avdotja Romanovna.

— Mendoni ju, — vazhdoi me zjarr Pulherija Aleksandrovna, — se do ta kishin ndalur atëherë lotët e mi, lutjet e mia, sëmundja ime, vdekja ime, ndoshta, nga brenga, varfëria jonë? Do t'i kishte kapërcyer krejt i qetë të gjitha pengesat. Po mos vallë, mos vallë ai s'na do?

— Ai vetë kurrë s'më ka folur për këtë histori, — u përgjigj me kujdes Razumihini, — por diçka kam dëgjuar nga vetë zonja Zarnicina, e cila, edhe ajo, në llojin e vet, s'është nga ato që tregojnë, dhe ç'kam dëgjuar, ndoshta është madje pak e çuditshme...

— Po ç'keni dëgjuar, ç'keni dëgjuar? — pyetën njëherësh të dyja gratë.

— Megjithatë, asgjë kaq të veçantë. Mësova vetëm se kjo martesë, krejt e rregulluar tashmë dhe që s'u bë vetëm për shkak të

vdekjes së nuses, nuk i pëlqente aspak vetë zonjës Zarnicina... Përveç kësaj, thonë se nusja s'ishte madje e bukur, domethënë, thonë, madje e shëmtuar... dhe kaq e sëmurë, dhe... dhe e çuditshme... po, në fund të fundit, me sa duket, me disa vlera. Patjetër duhet të ketë pasur ndonjë vlerë; ndryshe s'kuptohet asgjë... Pajë gjithashtu asnjë, po ai as s'do të llogariste për pajë... Në përgjithësi, në një punë të tillë është vështirë të gjykosh.

— Jam e sigurt se ishte vajzë e denjë, — vërejti shkurt Avdotja Romanovna.

— Zoti më faltë, po unë u gëzova atëherë për vdekjen e saj, ndonëse s'e di kush do ta kishte shkatërruar tjetrin: ai atë, apo ajo atë? — përfundoi Pulherija Aleksandrovna; pastaj me kujdes, me ndalesa e duke i hedhur sy pa pushim Dunjës, gjë që, me sa dukej, asaj s'i pëlqente, filloi përsëri të pyeste për skenën e djeshme midis Rodjës dhe Luzhinit. Kjo ngjarje, siç dukej, e shqetësonte më shumë se gjithçka, deri në frikë e dridhje. Razumihini e tregoi përsëri të gjithën, me hollësi, por këtë herë shtoi edhe përfundimin e tij: e fajësoi drejtpërdrejt Raskolnikovin për fyerje të paramenduar të Pjotr Petroviçit, duke e justifikuar këtë herë shumë pak me sëmundjen.

— Këtë e kishte menduar qysh para sëmundjes, — shtoi ai.

— Edhe unë kështu mendoj, — tha Pulherija Aleksandrovna me një pamje të dërrmuar. Por e goditi shumë që për Pjotr Petroviçin Razumihini u shpreh këtë herë kaq me kujdes e madje sikur me respekt. Kjo e goditi edhe Avdotja Romanovnën.

— Pra, ky është mendimi juaj për Pjotr Petroviçin? — nuk duroi dot pa pyetur Pulherija Aleksandrovna.

— Për burrin e ardhshëm të bijës suaj s'mund të kem mendim tjetër, — u përgjigj me vendosmëri e me zjarr Razumihini, — dhe këtë s'e them vetëm nga mirësjellja banale, po sepse... sepse... hë, qoftë edhe vetëm për atë se vetë Avdotja Romanovna, me dëshirën e saj, e nderoi këtë njeri duke e zgjedhur. E nëse e shava kaq shumë dje, kjo ishte sepse dje isha i pirë ndyrë dhe për më tepër...

i çmendur; po, i çmendur, pa kokë, krejt i lajthitur... dhe sot kam turp për këtë!.. — U skuq dhe heshti. Avdotja Romanovna u ndez, por s'e theu heshtjen. S'kishte thënë asnjë fjalë qysh nga çasti kur filluan të flisnin për Luzhinin.

Ndërkaq Pulherija Aleksandrovna, pa mbështetjen e saj, ishte dukshëm në mëdyshje. Më në fund, duke u penguar e duke i hedhur sy pa pushim së bijës, deklaroi se e shqetësonte jashtëzakonisht tani një rrethanë.

— E shihni, Dmitri Prokofiç... — filloi ajo. — Të jem krejt e çiltër me Dmitri Prokofiçin, Duneçka?

— Natyrisht, mama, — vërejti me rëndësi Avdotja Romanovna.

— Ja ku qëndron puna, — nxitoi ajo, sikur t'i kishin hequr një mal nga supet me lejen për ta treguar hallin. — Sot, shumë herët, morëm nga Pjotr Petroviçi një shënim si përgjigje të njoftimit tonë të djeshëm për ardhjen. E shihni, dje ai duhej të na priste, siç kishte premtuar, në vetë stacionin. Në vend të kësaj në stacion na dërgoi përpara një lake me adresën e këtyre nomerave dhe që të na tregonte rrugën, kurse Pjotr Petroviçi urdhëronte të na thuhej se do të vinte vetë këtu sot në mëngjes. Në vend të kësaj sot në mëngjes erdhi prej tij ky shënim... Më mirë, lexojeni vetë; këtu ka një pikë që më shqetëson shumë... do ta shihni vetë tani se cila është kjo pikë, dhe... më thoni mendimin tuaj të çiltër, Dmitri Prokofiç! Ju e njihni më mirë se të gjithë karakterin e Rodjës dhe mund të kështilloni më mirë se të gjithë. Ju paralajmëroj se Duneçka i ka zgjidhur tashmë të gjitha, që në hapin e parë, kurse unë, unë ende s'e di si të veproj, dhe... dhe gjithë kohës ju prisja juve.

Razumihini e hapi shënimin, me datën e djeshme, dhe lexoi sa vijon:

„E nderuara zonjë Pulherija Aleksandrovna, kam nderin t'ju njoftoj se, për shkak të vonesave të papritura që ndodhën, nuk

munda t'ju prisja në debarkader,[125] duke dërguar për këtë qëllim një njeri shumë të shkathët. Po ashtu do ta privoj veten nga nderi i takimit me ju edhe nesër në mëngjes, për shkak të punëve të pashtyshme në Senat dhe që të mos pengoj takimin tuaj familjar me djalin tuaj dhe të Avdotja Romanovnës me vëllanë e saj. Do të kem nderin t'ju vizitoj e t'ju paraqes respektet në banesën tuaj jo ndryshe veçse ditën e nesërme, mu në orën tetë pas mesdite, dhe guxoj të shtoj këtu lutjen time bindëse dhe, do të shtoj, këmbëngulëse, që në takimin tonë të përbashkët Rodion Romanoviçi të mos jetë i pranishëm, meqë ai më fyeu pa shembull e pa mirësjellje gjatë vizitës sime të djeshme kur ishte i sëmurë, dhe, përveç kësaj, meqë kam personalisht me ju një sqarim të domosdoshëm e të hollësishëm për pikën e njohur, për të cilën dëshiroj të mësoj interpretimin tuaj vetjak. Kam nderin t'ju paralajmëroj që tani se, nëse, në kundërshtim me lutjen, do të ndesh Rodion Romanoviçin, do të detyrohem të largohem menjëherë, dhe atëherë fajin do ta keni ju vetë. Shkruaj duke supozuar se Rodion Romanoviçi, që dukej kaq i sëmurë gjatë vizitës sime, pas dy orësh u shërua befas, dhe, pra, duke dalë nga shtëpia, mund të vijë edhe te ju. Për këtë u binda me sytë e mi, në banesën e një pijaneci të shtypur nga kuajt, që vdiq nga kjo, së bijës së të cilit, një vajze me sjellje famëkeqe, i dha dje deri në njëzet e pesë rubla, me pretekstin e varrimit, gjë që më habiti shumë, duke ditur me ç'mundime e keni mbledhur ju këtë shumë. Me këtë rast, duke i shprehur respektin tim të veçantë Avdotja Romanovnës së nderuar, ju lutem të pranoni ndjenjat e përkushtimit plot respekt të shërbëtorit tuaj të bindur P. Luzhin."

— Ç'të bëj tani, Dmitri Prokofiç? — foli Pulherija Aleksandrovna, gati duke qarë. — Si t'i propozoj Rodjës të mos vijë? Ai kërkonte dje me kaq ngulm t'i thoshim jo Pjotr Petroviçit, kurse

[125] Debarkader (fr. *débarcadère*): platforma e stacionit hekurudhor; fjalë e zgjedhur që përdor Luzhini në stilin e tij zyrtar.

këtu urdhërojnë që të mos e presim atë vetë! Po ai do të vijë qëllimisht, kur ta marrë vesh, dhe... ç'do të ndodhë atëherë?

— Veproni ashtu siç ka vendosur Avdotja Romanovna, — u përgjigj i qetë dhe menjëherë Razumihini.

— Ah, Zoti im! Ajo thotë... ajo thotë Zoti e di se ç'thotë dhe s'ma shpjegon qëllimin! Thotë se do të jetë më mirë, domethënë jo se më mirë, po për ndonjë arsye duhet patjetër, gjoja, që edhe Rodja të vijë qëllimisht sot në orën tetë dhe që ata patjetër të takohen... Kurse unë as letrën s'doja t'ia tregoja, dhe disi me dinakëri, nëpërmjet jush, ta bëja që të mos vinte... sepse është kaq nervoz... Dhe s'kuptoj fare ç'pijanec vdiq atje, dhe ç'bijë, dhe si mundi t'i jepte kësaj bije të gjitha paratë e fundit... të cilat...

— Të cilat ju kushtuan kaq shtrenjtë, mama, — shtoi Avdotja Romanovna.

— Dje s'ishte në vete, — tha i menduar Razumihini. — Sikur ta dinit ç'tha dje në tavernë, ndonëse me mend... hm! Për një të vdekur e për një vajzë vërtet më tha diçka dje, kur po shkonim në shtëpi, po s'kuptova asnjë fjalë... Po, në fund të fundit, edhe unë vetë dje...

— Më mirë, mama, të shkojmë vetë te ai, dhe atje, ju siguroj, do ta shohim menjëherë ç'duhet bërë. Dhe për më tepër, është koha, — o Zot! Ka kaluar ora dhjetë! — thirri ajo, duke i hedhur një sy orës së saj të mrekullueshme prej ari me smalt, që i varej në qafë në një zinxhir të hollë venecian dhe që s'përputhej tmerrësisht me pjesën tjetër të veshjes. „Dhurata e dhëndrit“, — mendoi Razumihini.

— Ah, është koha!.. Është koha, Duneçka, është koha! — u ngut e shqetësuar Pulherija Aleksandrovna, — mos mendojë se jemi zemëruar për të djeshmen, që po vonojmë kaq shumë. Ah, Zoti im!

Duke thënë këto, hidhte me nxitim mbi vete mantelin dhe vinte kapelën; edhe Duneçka u vesh. Dorezat i kishte jo vetëm të konsumuara, por madje të grisura, gjë që e vuri re Razumihini,

e megjithatë kjo varfëri e dukshme e veshjes u jepte të dyja zonjave madje njëfarë pamjeje dinjiteti të veçantë, gjë që ndodh gjithmonë me ata që dinë ta mbajnë rrobën e varfër. Razumihini e shikonte me adhurim Duneçkën dhe krenohej që do ta shoqëronte. „Ajo mbretëresha, — mendonte ai me vete, — që i arnonte çorapet në burg,[126] natyrisht, në atë çast dukej si mbretëreshë e vërtetë, e madje më shumë se gjatë festave e daljeve më madhështore."

— O Zot! — thirri Pulherija Aleksandrovna, — a e mendoja unë që do të kisha frikë nga takimi me djalin, me Rodjën tim të dashur, të dashur, si kam frikë tani!.. Kam frikë, Dmitri Prokofiç! — shtoi ajo, duke e vështruar me druajtje.

— Mos kini frikë, mama, — tha Dunja, duke e puthur, — më mirë besoni tek ai. Unë besoj.

— Ah, Zoti im! Besoj edhe unë, po s'fjeta gjithë natën! — thirri gruaja e gjorë.

Dolën në rrugë.

— E di, Duneçka, sapo më zuri pak gjumi nga mëngjesi, pashë befas në ëndërr të ndjerën Marfa Petrovna... dhe e tëra me të bardha... m'u afrua, më kapi për dore, kurse vetë tund kokën nga unë, dhe kaq rreptë, rreptë, sikur më dënon... A është për mirë? Ah, Zoti im, Dmitri Prokofiç, ju ende s'e dini: Marfa Petrovna vdiq!

— Jo, s'e di; cila Marfa Petrovna?

— Papritur! Dhe përfytyroni...

— Më vonë, mama, — ndërhyri Dunja, — se ata s'e dinë ende kush është Marfa Petrovna.

— Ah, s'e dini? E unë mendoja se ju i dinit të gjitha tashmë. Më falni, Dmitri Prokofiç, këto ditë më ngatërrohet thjesht mendja. Vërtet, ju quaj si një dërgatë të Zotit për ne, prandaj isha kaq e

[126] Me sa duket, aludim për mbretëreshën franceze Mari Antuanetë (1755–1793), që para ekzekutimit u mbajt në burg.

bindur se ju i dinit të gjitha. Ju quaj si të afërm... Mos u zemëroni që flas kështu. Ah, Zoti im, ç'keni në dorën e djathtë! E vratë?

— Po, e vrava, — mërmëriti Razumihini i lumturuar.

— Unë ndonjëherë flas tepër nga zemra, aq sa Dunja më ndreq... Por, o Zot, në ç'kthinë banon ai! A është zgjuar, megjithatë? Dhe ajo grua, e zonja e tij e shtëpisë, e quan këtë dhomë? Dëgjoni, ju thoni se s'i pëlqen ta tregojë zemrën, kështu që unë, ndoshta, do ta mërzit me... dobësitë e mia?.. A s'do të më mësonit, Dmitri Prokofiç? Si të sillem me të? Unë, e dini, eci krejt si e humbur.

— Mos e pyetni shumë për ndonjë gjë, po të shihni se vrenjtet; sidomos për shëndetin mos e pyetni shumë: s'i pëlqen.

— Ah, Dmitri Prokofiç, sa e rëndë është të jesh nënë! Po ja edhe këto shkallë... Ç'shkallë të tmerrshme!

— Mama, jeni madje e zbehtë, qetësohuni, shpirti im, — tha Dunja, duke e përkëdhelur, — ai duhet të jetë i lumtur që ju sheh, kurse ju e mundoni kaq shumë veten, — shtoi ajo, duke shkrepur sytë.

— Prisni, do të shoh unë përpara, a është zgjuar?

Zonjat shkuan ngadalë pas Razumihinit, që u nis përpara nëpër shkallë, dhe kur arritën në katin e katërt para derës së së zonjës së shtëpisë, vunë re se dera e së zonjës ishte e hapur sa një të çarë e vogël dhe se dy sy të zinj e të shpejtë i shqyrtonin të dyja nga errësira. Kur vështrimet u takuan, dera u përplas befas, dhe me një zhurmë të tillë, sa Pulherija Aleksandrovna gati thirri nga frika.

Pjesa e tretë — III

— Shëndoshë, shëndoshë! — thirri me gëzim Zosimovi drejt atyre që hynë. Kishte ardhur qysh para nja dhjetë minutash dhe ishte ulur në qoshen e tij të djeshme në divan. Raskolnikovi ishte ulur në qoshen përballë, krejt i veshur e madje i larë e i krehur me kujdes, gjë që s'i kishte ndodhur prej kohësh. Dhoma u mbush përnjëherësh, por Nastasja prapëseprapë arriti të hynte pas vizitorëve dhe filloi të dëgjonte.

Vërtet, Raskolnikovi ishte gati i shëndoshë, sidomos krahasuar me ditën e djeshme, vetëm se ishte shumë i zbehtë, i hutuar e i vrenjtur. Nga jashtë i ngjante disi një njeriu të plagosur ose që po duron ndonjë dhimbje të fortë fizike: vetullat i kishte të mbledhura, buzët të shtrënguara, vështrimin të përflakur. Fliste pak e pa dëshirë, si me zor ose sikur të kryente një detyrë, dhe njëfarë shqetësimi shfaqej herë pas here në lëvizjet e tij.

I mungonte vetëm ndonjë fashë në dorë ose ndonjë këllëf tafte në gisht për t'i ngjarë plotësisht një njeriu që, për shembull, i dhemb shumë një gisht i qelbëzuar, ose ka vrarë dorën, ose diçka e tillë.

Megjithatë, edhe kjo fytyrë e zbehtë e e vrenjtur u ndriçua për një çast si nga një dritë, kur hynë e ëma dhe e motra, por kjo i shtoi shprehjes së tij, në vend të hutimit të mëparshëm të brengosur, vetëm një mundim si më të përqendruar. Drita u shua shpejt, por mundimi mbeti, dhe Zosimovi, që e vëzhgonte e e studionte pacientin e tij me gjithë zjarrin rinor të një mjeku

që sapo fillon të mjekojë, vuri re me habi tek ai, me ardhjen e të afërmve, në vend të gëzimit, sikur një vendosmëri të rëndë e të fshehur për të duruar një-dy orë torture që s'mund të shmangej më. Pa pastaj se si pothuajse çdo fjalë e bisedës që pasoi sikur prekte ndonjë plagë të pacientit të tij dhe e ngacmonte; por një-kohësisht u habit pjesërisht me aftësinë e sotme për ta zotëruar veten e për t'i fshehur ndjenjat e monomanit të djeshëm, që dje për fjalën më të vogël binte gati në tërbim.

— Po, tani e shoh edhe vetë që jam gati i shëndoshë, — tha Raskolnikovi, duke e puthur me përzemërsi nënën e motrën, gjë nga e cila Pulherija Aleksandrovna u ndriçua menjëherë, — dhe këtë s'e them më *si dje*, — shtoi ai, duke iu drejtuar Razumihinit e duke ia shtrënguar miqësisht dorën.

— Kurse unë madje u habita me të sot, — filloi Zosimovi, shumë i gëzuar për ata që erdhën, sepse brenda dhjetë minutash kishte arritur tashmë ta humbiste fillin e bisedës me të sëmurin e tij. — Pas nja tri-katër ditësh, po të vazhdojë kështu, do të jetë krejt si më parë, domethënë si ishte një muaj më parë, ose dy... ose, ndoshta, edhe tre? Se kjo filloi nga larg e po përgatitej... a? E pranoni tani që ndoshta edhe vetë keni pasur faj? — shtoi ai me një buzëqeshje të kujdesshme, sikur ende kishte frikë se mos e acaronte me ndonjë gjë.

— Shumë mundet, — u përgjigj ftohtë Raskolnikovi.

— E them për këtë, — vazhdoi Zosimovi, që i kishte hyrë qejfi, — se shërimi juaj i plotë, në thelb, varet tani vetëm nga ju. Tani, kur mund të flitet tashmë me ju, do të doja t'ju bindja se është e domosdoshme të mënjanoni shkaqet fillestare, si të thuash, rrënjësore, që ndikuan në lindjen e gjendjes suaj të sëmurë, atëherë do të shëroheni, përndryshe do të jetë madje edhe më keq. Këto shkaqe fillestare unë s'i di, por ju duhet t'i dini. Ju jeni njeri i zgjuar dhe, natyrisht, e keni vëzhguar veten. Më duket se fillimi i çrregullimit tuaj përkon pjesërisht me largimin tuaj nga universiteti. Ju s'mund të mbeteni pa punë, prandaj puna dhe

një qëllim i vënë me vendosmëri para vetes, më duket, do t'ju ndihmonin shumë.

— Po, po, keni krejtësisht të drejtë... ja, do të regjistrohem sa më shpejt në universitet, dhe atëherë gjithçka do të shkojë... si në vaj...

Zosimovi, që i kishte filluar këshillat e tij të zgjuara pjesërisht edhe për efekt para zonjave, natyrisht, u hutua disi kur, pasi mbaroi fjalimin dhe vështroi dëgjuesin e tij, vuri re në fytyrën e tij një tallje të vendosur. Megjithatë, kjo zgjati vetëm një çast. Pulherija Aleksandrovna filloi menjëherë ta falënderonte Zosimovin, sidomos për vizitën e djeshme të natës në hotel.

— Si, ai erdhi te ju edhe natën? — pyeti Raskolnikovi, sikur u shqetësua. — Pra, edhe ju s'fjetët pas rrugës?

— Ah, Rodja, të gjitha këto ishin vetëm deri në orën dy. Unë me Dunjën edhe në shtëpi kurrë s'shtriheshim para orës dy.

— As unë s'e di si ta falënderoj, — vazhdoi Raskolnikovi, duke u vrenjtur befas e duke ulur sytë. — Duke e lënë mënjanë çështjen e parave, — më falni që e përmenda këtë (iu drejtua ai Zosimovit), — s'e di me se e kam merituar nga ju një vëmendje kaq të veçantë? Thjesht s'e kuptoj... dhe... dhe ajo më rëndon madje, sepse është e pakuptueshme: po jua them sinqerisht.

— Po mos u nervozoni, — qeshi me zor Zosimovi, — supozoni se jeni pacienti im i parë, hë, kurse ne, që sapo kemi filluar praktikën, i duam pacientët tanë të parë si fëmijët tanë, kurse disa gati dashurohen pas tyre. Kurse unë s'jam i pasur me pacientë.

— As që po flas për të, — shtoi Raskolnikovi, duke treguar Razumihinin, — edhe ai, përveç fyerjeve e mundimeve, s'ka parë gjë tjetër prej meje.

— Shih si gënjen! Po mos je në humor të ndjeshëm sot, a? — bërtiti Razumihini.

Po të ishte më mendjemprehtë, do ta shihte se këtu s'kishte aspak humor të ndjeshëm, por madje diçka krejt e kundërt.

Por Avdotja Romanovna e vuri re këtë. Ajo e ndiqte vëllanë me ngulm e me shqetësim.

— Kurse për ju, mama, as që guxoj të flas, — vazhdoi ai, sikur të ishte një mësim i mësuar përmendësh që në mëngjes, — vetëm sot munda ta kuptoj disi se si duhet të jeni mundur ju këtu, dje, duke pritur kthimin tim. — Pasi tha këtë, i zgjati befas motrës dorën, në heshtje e me buzëqeshje. Por në këtë buzëqeshje vezulloi këtë herë një ndjenjë e vërtetë, e pashtirur. Dunja e kapi menjëherë dorën që iu zgjat dhe e shtrëngoi me zjarr, e gëzuar e mirënjohëse. Ishte hera e parë që i drejtohej asaj pas mosmarrëveshjes së djeshme. Fytyra e nënës u ndriçua nga ekstaza e lumturia kur pa këtë pajtim përfundimtar e pa fjalë të vëllait me motrën.

— Ja, pikërisht për këtë e dua! — pëshpëriti Razumihini, që i zmadhonte të gjitha, duke u kthyer me energji në karrige. — Ka këto lëvizje!..

„Dhe sa bukur i dalin të gjitha, — mendonte e ëma me vete, — ç'shtysa fisnike ka, dhe sa thjesht, sa delikatisht ia dha fund gjithë asaj mosmarrëveshjeje të djeshme me motrën — vetëm me atë që zgjati dorën në një çast të tillë dhe e pa bukur... Dhe ç'sy të bukur ka, dhe sa e bukur është gjithë fytyra!.. Është madje më i bukur se Duneçka... Por, o Zot, ç'rroba ka, sa tmerrësisht keq është veshur! Vasja, korrieri në dyqanin e Afanasi Ivanoviçit, është veshur më mirë!.. Dhe ja, kështu, kështu, më duket, do të hidhesha te ai, do ta përqafoja, dhe... do të qaja, — po kam frikë, kam frikë... disi i çuditshëm është, o Zot!.. Ja, flet me dashuri, po prapë kam frikë! Hë, po nga se kam frikë?..“

— Ah, Rodja, s'do ta besosh, — ia mori ajo befas, duke nxituar t'i përgjigjej vërejtjes së tij, — sa... fatkeqe ishim dje unë me Duneçkën! Tani, që gjithçka kaloi e mbaroi dhe të gjithë jemi përsëri të lumtur, — mund ta tregojmë. Përfytyroje, vrapojmë këtu për të të përqafuar, gati drejt nga vagoni, kurse kjo grua, — a, ja ku është! Mirëdita, Nastasja!.. Na thotë befas që ti lëngon me

ethe të rënda e në kllapi dhe sapo ke ikur fshehurazi nga mjeku, duke folur përçart, në rrugë, dhe që kanë vrapuar të të kërkojnë. S'do ta besosh ç'hoqëm! M'u kujtua pikërisht si vdiq tragjikisht togeri Potançikov, i njohuri ynë, miku i babait tënd, — ti s'e mban mend, Rodja, — edhe ai me ethe të tilla e në kllapi, dhe po kështu doli me vrap dhe ra në pus në oborr, vetëm të nesërmen mundën ta nxirrnin. Kurse ne, natyrisht, e zmadhuam edhe më shumë. Desh u hodhëm të kërkonim Pjotr Petroviçin, që të paktën me ndihmën e tij... sepse ne ishim vetëm, krejt vetëm, — e zgjati ajo me zë vajtues dhe befas u ndal krejt, kur iu kujtua se të flisje për Pjotr Petroviçin ishte ende mjaft e rrezikshme, megjithëse „të gjithë jemi përsëri krejtësisht të lumtur".

— Po, po... të gjitha këto, natyrisht, janë të bezdisshme... — mërmëriti në përgjigje Raskolnikovi, por me një pamje kaq të hutuar e gati të pavëmendshme, sa Duneçka e vështroi e habitur.

— Ç'desha të thoja tjetër vallë, — vazhdoi ai, duke u përpjekur të kujtonte, — po: ju lutem, mama, dhe ti, Duneçka, mos mendoni se s'desha të vija i pari te ju sot dhe se prisja që të vinit ju të parat.

— Po ç'thua, Rodja! — thirri Pulherija Aleksandrovna, edhe ajo e habitur.

„Ç'ka ai, na përgjigjet nga detyra, apo ç'ka? — mendoi Duneçka, — edhe pajtohet, edhe kërkon falje, sikur bën shërbim a sikur ka mësuar përmendësh një mësim".

— Sapo u zgjova dhe desha të vija, po më mbajtën rrobat; harrova dje t'i thoja asaj... Nastasjës... ta lante këtë gjak... Vetëm tani arrita të vishem.

— Gjak! ç'gjak? — u shqetësua Pulherija Aleksandrovna.

— Ashtu... mos u shqetësoni. Ky gjak është ngaqë dje, kur endesha pak në kllapi, u ndesha me një njeri të shtypur... me një nëpunës...

— Në kllapi? Po ti i mban mend të gjitha, — e ndërpreu Razumihini.

— Kjo është e vërtetë, — iu përgjigj kësaj Raskolnikovi disi me një kujdes të veçantë, — i mbaj mend të gjitha, madje deri në hollësinë më të vogël, po ja shiko: pse e bëra atë, e pse shkova atje, e pse thashë atë? ja këtë s'mund ta shpjegoj mirë.

— Fenomen tepër i njohur, — ndërhyri Zosimovi, — kryerja e punës ndonjëherë është mjeshtërore, tejet dinake, kurse drejtimi i veprimeve, fillimi i veprimeve, është i çrregulluar dhe varet nga përshtypje të ndryshme të sëmura. I ngjan ëndrrës.

„Po kjo, ndoshta, është edhe mirë, që ai më quan gati të çmendur“, — mendoi Raskolnikovi.

— Po kështu, ndoshta, edhe të shëndoshët, — vërejti Duneçka, duke e vështruar me shqetësim Zosimovin.

— Vërejtje mjaft e saktë, — u përgjigj ai, — në këtë kuptim vërtet të gjithë ne, e mjaft shpesh, jemi gati si të çmendur, me një ndryshim të vogël vetëm, që „të sëmurët“ janë pak më të çmendur se ne, prandaj këtu është e domosdoshme të dallosh vijën. Kurse njeri harmonik, kjo është e vërtetë, gati s'ka fare; në dhjetëra, e ndoshta në shumë qindra mijë, gjendet një, dhe ky në ekzemplarë mjaft të dobët...

Te fjala „i çmendur“, që i shpëtoi pa kujdes Zosimovit, që u zgjat në temën e tij të preferuar, të gjithë u vrenjtën. Raskolnikovi rrinte sikur s'i kushtonte vëmendje, i menduar e me një buzëqeshje të çuditshme në buzët e zbehta. Vazhdonte të peshonte diçka.

— Hë, po ç'u bë me të shtypurin? Të ndërpreva! — bërtiti sa më shpejt Razumihini.

— Ç'ka? — sikur u zgjua ai, — po... hë, u njolla me gjak kur ndihmova ta çonim në banesë... Meqë ra fjala, mama, bëra dje një gjë të pafalshme; vërtet s'isha në vete. Dje të gjitha paratë që më dërguat ia dhashë... gruas së tij... për varrimin. Tani është vejushë, ftizike, grua e mjerë... tre jetimë të vegjël, të uritur... shtëpia bosh... dhe ka edhe një bijë... Ndoshta do t'i jepnit edhe ju vetë, sikur t'i shihnit... Unë, megjithatë, s'kisha asnjë të drejtë,

e pranoj, sidomos duke ditur se si i keni fituar ju vetë këto para. Që të ndihmosh, duhet të kesh më parë një të drejtë të tillë, përndryshe: „*Crevez chiens, si vous n'êtes pas contents!*“[127] — Ai qeshi. — A s'është kështu, Dunja?

— Jo, s'është kështu, — u përgjigj me vendosmëri Dunja.

— Ba! edhe ti... me qëllime!.. — mërmëriti ai, duke e vështruar gati me urrejtje e duke buzëqeshur me tallje. — Duhej ta kisha marrë me mend këtë... Ç'ka, edhe për t'u lavdëruar; aq më mirë për ty... dhe do të arrish te një vijë të tillë, që po s'e kapërceve — do të jesh fatkeqe, e po e kapërceve — ndoshta do të jesh edhe më fatkeqe... Po, në fund të fundit, të gjitha këto janë marrëzira! — shtoi ai i nervozuar, i bezdisur me rrëmbimin e tij të pavullnetshëm. — Desha vetëm të them që ju kërkoj falje, mama, — përfundoi ai prerë e me ndërprerje.

— Mjaft, Rodja, jam e sigurt se gjithçka që bën ti, gjithçka është e bukur! — tha e ëma e gëzuar.

— Mos jini e sigurt, — u përgjigj ai, duke e shtrembëruar gojën në buzëqeshje. Pasoi heshtja. Kishte diçka të tendosur në gjithë këtë bisedë, edhe në heshtje, edhe në pajtim, edhe në falje, dhe të gjithë e ndienin këtë.

„Po sikur kanë vërtet frikë prej meje“, — mendonte vetë me vete Raskolnikovi, duke vështruar vëngër nënën e motrën. Pulherija Aleksandrovna, vërtet, sa më shumë heshte, aq më shumë druhej.

„Në mungesë, me sa duket, i doja kaq shumë“, — i shkrepi nëpër kokë.

— E di, Rodja, Marfa Petrovna vdiq! — ia plasi befas Pulherija Aleksandrovna.

— Cila Marfa Petrovna?

— Ah, Zoti im, po Marfa Petrovna, Svidrigajlova! Të kam shkruar kaq shumë për të.

[127] Fr. „Ngordhni, qen, po s'jeni të kënaqur!“

— A-a-a, po, e mbaj mend... Pra, vdiq? Ah, vërtet? — u përmend ai befas, sikur u zgjua. — Vallë vdiq? Nga se?

— Përfytyroje, papritur! — nxitoi Pulherija Aleksandrovna, e nxitur nga kureshtja e tij, — dhe pikërisht në atë kohë kur të dërgova atëherë letrën, madje po atë ditë! Përfytyroje, ai njeri i tmerrshëm, me sa duket, qe shkaku i vdekjes së saj. Thonë se e rrahu tmerrësisht!

— Mos jetonin kështu? — pyeti ai, duke iu drejtuar motrës.

— Jo, madje përkundrazi. Me të ishte gjithmonë shumë i duruar, madje i sjellshëm. Në shumë raste ishte madje tepër i butë me karakterin e saj, plot shtatë vjet... Disi befas e humbi durimin.

— Pra, s'është aspak kaq i tmerrshëm, kur duroi shtatë vjet? Ti, Duneçka, me sa duket, e justifikon?

— Jo, jo, është njeri i tmerrshëm! Më të tmerrshëm s'mund të përfytyroj, — u përgjigj Dunja gati duke u rrëqethur, i rrudhi vetullat dhe u mendua.

— Kjo u ndodhi në mëngjes, — vazhdoi duke nxituar Pulherija Aleksandrovna. — Pas kësaj ajo urdhëroi menjëherë të mbrehnin kuajt, që menjëherë pas drekës të shkonte në qytet, sepse në raste të tilla shkonte gjithmonë në qytet; në drekë, thonë, hëngri me shumë oreks...

— E rrahur?

— ...Ajo, megjithatë, e kishte gjithmonë këtë... zakon, dhe sapo hëngri drekë, që të mos vonohej të nisej, shkoi menjëherë në kabinën e larjes... E sheh, ajo disi mjekohej atje me larje; kanë atje një burim të ftohtë, dhe ajo lahej në të rregullisht çdo ditë, dhe sapo hyri në ujë, befas i ra pika!

— Si jo! — tha Zosimovi.

— Dhe e rrahu shumë?

— Njësoj është, — ia ktheu Dunja.

— Hm! Po, në fund të fundit, ç'qejf keni, mama, të tregoni marrëzira të tilla, — tha befas i nervozuar e si pa dashje Raskolnikovi.

— Ah, miku im, po s'dija më për çfarë të flisja, — i shpëtoi Pulherija Aleksandrovnës.

— Po ç'keni, mos keni frikë të gjithë prej meje? — tha ai me një buzëqeshje të shtrembëruar.

— Kjo është vërtet e vërtetë, — tha Dunja, duke e vështruar vëllanë drejt e rreptë. — Mamaja, kur po ngjitej shkallët, bëri madje kryq nga frika.

Fytyra iu shtrembërua si nga një spazmë.

— Ah, ç'thua, Dunja! Mos u zemëro, të lutem, Rodja... Pse kështu, Dunja! — foli e hutuar Pulherija Aleksandrovna, — unë, vërtet, duke ardhur këtu, gjithë rrugën ëndërroja, në vagon: si do të takohemi, si do t'ia tregojmë njëri-tjetrit të gjitha... dhe isha aq e lumtur, sa s'e pashë fare rrugën! Po ç'them! Edhe tani jam e lumtur... Kot, Dunja! Jam e lumtur vetëm që të shoh, Rodja...

— Mjaft, mama, — mërmëriti ai i hutuar, pa e vështruar e duke ia shtrënguar dorën, — do të kemi kohë të flasim sa të duam!

Pasi tha këtë, u hutua befas dhe u zbardh: përsëri një ndjesi e tmerrshme e kohëve të fundit i kaloi nëpër shpirt si një e ftohtë vdekjeje; përsëri iu bë befas krejt e qartë e e kuptueshme se sapo kishte thënë një gënjeshtër të tmerrshme, se jo vetëm që s'do të kishte më kurrë kohë të fliste sa të donte, por se tani s'mund të *fliste* më për asgjë, kurrë dhe me askënd. Përshtypja e këtij mendimi mundues ishte aq e fortë, sa ai, për një çast, gati e harroi krejt veten, u ngrit nga vendi dhe, pa vështruar askënd, shkoi të dilte nga dhoma.

— Ç'ke? — bërtiti Razumihini, duke e kapur për dore.

U ul përsëri dhe filloi të vështronte përreth në heshtje; të gjithë e shikonin të hutuar.

— Po pse jeni të gjithë kaq të mërzitur! — thirri ai befas, krejt papritur, — thoni diçka! Pse të rrimë vërtet kështu! Hë, flisni, pra! Le të bisedojmë... U mblodhëm e heshtim... Hë, diçka!

— Lavdi Zotit! E unë mendova se po i fillonte diçka si dje, — tha, duke bërë kryq, Pulherija Aleksandrovna.

— Ç'ke, Rodja? — pyeti me mosbesim Avdotja Romanovna.

— Asgjë, m'u kujtua një gjë qesharake, — u përgjigj ai dhe befas qeshi.

— Hë, po të jetë gjë qesharake, atëherë mirë! Se edhe unë vetë mendova... — mërmëriti Zosimovi, duke u ngritur nga divani. — Mua, megjithatë, më erdhi koha; do të vij edhe një herë, ndoshta... nëse ju gjej...

U përshëndet dhe doli.

— Ç'njeri i shkëlqyer! — vërejti Pulherija Aleksandrovna.

— Po, i shkëlqyer, i mrekullueshëm, i arsimuar, i zgjuar... — foli befas Raskolnikovi me njëfarë shpejtësie të papritur e me një gjallëri deri atëherë të pazakontë, — s'e mbaj mend më ku e kam takuar më parë, para sëmundjes... Më duket se e kam takuar diku... Ja, edhe ky është njeri i mirë! — bëri ai me kokë nga Razumihini, — të pëlqen, Dunja? — e pyeti ai dhe befas, s'dihej pse, qeshi.

— Shumë, — u përgjigj Dunja.

— Pfu, sa... derrkuc që je! — tha Razumihini, i hutuar tmerrësisht e i skuqur, dhe u ngrit nga karrigia. Pulherija Aleksandrovna buzëqeshi lehtë, kurse Raskolnikovi ia plasi të qeshurit me zë.

— Po ku po shkon?

— Edhe unë... më duhet.

— Aspak s'të duhet, rri! Zosimovi iku, prandaj edhe ty të duhet. Mos shko... Po sa është ora? Është dymbëdhjetë? Ç'orë të bukur ke, Dunja! Po pse heshtni përsëri? Vetëm unë flas e unë!..

— Është dhuratë e Marfa Petrovnës, — u përgjigj Dunja.

— Dhe shumë e shtrenjtë, — shtoi Pulherija Aleksandrovna.

— A-a-a! sa e madhe, gati jo prej zonje.

— Mua më pëlqejnë të tilla, — tha Dunja.

„Pra, s'është dhuratë e dhëndrit“, — mendoi Razumihini dhe u gëzua, s'dihej pse.

— Kurse unë mendova se ishte dhuratë e Luzhinit, — vërejti Raskolnikovi.

— Jo, ai ende s'i ka dhuruar asgjë Duneçkës.

— A-a-a! Po e mbani mend, mama, unë isha dashuruar dhe doja të martohesha, — tha ai befas, duke shikuar nënën, të goditur nga kthesa e papritur dhe nga toni me të cilin foli ai për këtë.

— Ah, miku im, po! — Pulherija Aleksandrovna u pa me Duneçkën e me Razumihinin.

— Hm! Po! Po ç't'ju tregoj? Madje pak e mbaj mend. Ishte një vajzë kaq e sëmurë, — vazhdoi ai, sikur u zhyt befas përsëri në mendime e duke ulur sytë, — krejt e sëmurë; i pëlqente t'u jepte lëmoshë lypësve, dhe gjithnjë ëndërronte për manastirin, dhe një herë shpërtheu në lot kur filloi të më fliste për këtë, po, po... e mbaj mend... e mbaj shumë mend. Kaq e shëmtuar... nga pamja. Vërtet, s'e di pse u lidha atëherë me të, me sa duket ngaqë ishte gjithmonë e sëmurë... Sikur të ishte edhe e çalë ose me gungë, më duket se do ta kisha dashur edhe më shumë... (Buzëqeshi i menduar.) Ashtu... ishte njëfarë kllapie pranverore...

— Jo, këtu s'ka qenë vetëm një kllapi pranverore, — tha me gjallëri Duneçka.

Ai e vështroi motrën me vëmendje e me tendosje, por nuk i dëgjoi ose madje s'i kuptoi fjalët e saj. Pastaj, në një mendim të thellë, u ngrit, iu afrua nënës, e puthi, u kthye në vend dhe u ul.

— Ti edhe tani e do! — tha e prekur Pulherija Aleksandrovna.

— Atë? Tani? Ah po... ju flisni për të! Jo. Të gjitha këto tani janë si në botën tjetër... dhe kaq kohë më parë. Dhe gjithçka përreth sikur s'ndodh këtu...

I vështroi me vëmendje.

— Ja, edhe ju... sikur ju shikoj nga një mijë versta larg... Po djalli e di pse flasim për këtë! Dhe pse pyesni? — shtoi ai me bezdi dhe heshti, duke kafshuar thonjtë e duke u zhytur përsëri në mendime.

— Ç'banesë e keqe që ke, Rodja, si arkivol, — tha befas Pulherija Aleksandrovna, duke e ndërprerë heshtjen e rëndë, — jam e sigurt se gjysmën e melankolisë e ke nga banesa.

— Banesa?.. — u përgjigj ai i hutuar. — Po, banesa ka ndihmuar shumë... edhe unë kam menduar për këtë... Po sikur ta dinit, megjithatë, ç'mendim të çuditshëm thatë tani, mama, — shtoi ai befas, duke buzëqeshur çuditshëm.

Edhe pak, dhe kjo shoqëri, këta të afërm, pas një ndarjeje trevjeçare, ky ton familjar bisede, me pamundësinë e plotë për të folur për çfarëdo qoftë, — do t'i bëheshin më në fund krejtësisht të padurueshëm. Kishte, megjithatë, një punë të pashtyshme, që në një mënyrë a në një tjetër duhej patjetër zgjidhur sot, — kështu e kishte vendosur qysh në mëngjes, kur u zgjua. Tani u gëzua për *punën*, si për një rrugëdalje.

— Ja ç'është, Dunja, — filloi ai seriozisht e thatë, — natyrisht, të kërkoj falje për të djeshmen, por e quaj detyrë të të kujtoj përsëri se nga kryesorja ime s'do të tërhiqem. Ose unë, ose Luzhini. Le të jem unë i poshtër, po ti s'duhet. Njëri nga ne. E nëse martohesh me Luzhinin, unë menjëherë pushoj së të quajturi motër.

— Rodja, Rodja! Po kjo është e njëjta gjë si dje, — thirri me hidhërim Pulherija Aleksandrovna, — dhe pse e quan gjithë kohës veten të poshtër, s'mund ta duroj këtë! Edhe dje e njëjta gjë...

— Vëlla, — u përgjigj me vendosmëri e edhe ajo thatë Dunja, — në gjithë këtë ka një gabim nga ana jote. E mendova gjatë natës dhe e gjeta gabimin. Gjithçka qëndron në atë që ti, me sa duket, supozon se unë flijoj veten për dikë e për hir të dikujt. Aspak s'është kështu. Unë thjesht martohem për veten, sepse e kam vetë rëndë; e pastaj, natyrisht, do të gëzohem nëse do të arrij

t'u jem e dobishme të afërmve, por në vendimin tim kjo s'është shtysa më kryesore...

„Gënjen! — mendonte ai me vete, duke kafshuar thonjtë nga inati. — Mendjemadhe! S'do të pranojë që do të bëjë mirë! Oh, karaktere të ulëta! Edhe kur duan, sikur urrejnë... Oh, si i... urrej të gjithë!"

— Me një fjalë, martohem me Pjotr Petroviçin, — vazhdoi Duneçka, — sepse nga dy të këqija zgjedh më të voglën. Kam ndër mend të kryej me ndershmëri gjithçka që ai pret prej meje, pra nuk e mashtroj... Pse buzëqeshe ashtu tani?

Edhe ajo u ndez, dhe në sy i vezulloi zemërimi.

— Do t'i kryesh të gjitha? — pyeti ai, duke buzëqeshur me helm.

— Deri në një kufi të caktuar. Edhe mënyra, edhe forma e kërkesës për martesë e Pjotr Petroviçit më treguan menjëherë se ç'i duhet. Ai, natyrisht, e çmon veten, ndoshta tepër lart, po shpresoj se e çmon edhe mua... Pse qesh përsëri?

— Po ti pse skuqesh përsëri? Ti gënjen, motër, gënjen qëllimisht, vetëm nga kokëfortësia femërore, vetëm që ta bësh të tënden para meje... Ti s'mund ta respektosh Luzhinin: e pashë dhe fola me të. Pra, e shet veten për para, dhe, pra, sidoqoftë vepron në mënyrë të ulët, dhe gëzohem që të paktën mund të skuqesh!

— S'është e vërtetë, s'gënjej!.. — thirri Duneçka, duke e humbur gjithë gjakftohtësinë, — s'do të martohem me të pa qenë e bindur se ai më çmon e më do; s'do të martohem me të pa qenë e bindur fort se mund ta respektoj vetë. Për fat, mund të bindem për këtë me siguri, madje që sot. Dhe një martesë e tillë s'është poshtërsi, siç thua ti! Dhe sikur të kishe të drejtë, sikur të kisha vendosur vërtet për një poshtërsi, — mos vallë s'është e pamëshirshme nga ana jote të flasësh kështu me mua? Pse kërkon prej meje një heroizëm që ndoshta s'e ke as ti vetë? Ky është despotizëm, kjo është dhunë! Nëse shkatërroj dikë, do

të shkatërroj vetëm veten... Unë ende s'kam therur askënd!.. Pse më shikon kështu? Pse u zbardhe kështu? Rodja, ç'ke? Rodja, i dashur!..

— O Zot! E çoi deri në të fikët! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

— Jo, jo... marrëzi... asgjë!.. Më erdhi pak koka rrotull. S'është aspak të fikët... Ç'i keni ngulur këto të fikëta!.. Hm! po... ç'desha të thoja vallë? Po: si do të bindesh që sot se mund ta respektosh dhe se ai... të çmon, apo si e the? Me sa duket, the që sot? Apo mos dëgjova keq?

— Mama, tregojani vëllait letrën e Pjotr Petroviçit, — tha Duneçka.

Pulherija Aleksandrovna ia dha letrën me duar që i dridheshin. Ai e mori me shumë kureshtje. Por para se ta hapte, e vështroi befas disi i habitur Duneçkën.

— E çuditshme, — tha ai ngadalë, sikur ta kishte goditur befas një mendim i ri, — po pse shqetësohem kaq shumë? Pse gjithë kjo zhurmë? Po martohu me kë të duash!

E tha sikur për vete, por e shqiptoi me zë dhe për ca kohë e shikoi motrën, sikur të ishte i hutuar.

Më në fund e hapi letrën, duke ruajtur ende njëfarë pamjeje habie të çuditshme; pastaj filloi ta lexonte ngadalë e me vëmendje dhe e lexoi dy herë. Pulherija Aleksandrovna ishte në një shqetësim të veçantë; edhe të gjithë prisnin diçka të veçantë.

— Kjo më habit, — filloi ai pas pak mendimi, duke ia kthyer letrën nënës, por pa iu drejtuar askujt veçanërisht, — se ai merret me punë, është avokat, dhe edhe biseda e tij është e tillë... me pretendime, — po sa me gabime shkruan.

Të gjithë lëvizën; aspak s'e prisnin këtë.

— Po të gjithë kështu shkruajnë, — vërejti prerë Razumihini.

— Ti e lexove?

— Po.

— Ia treguam, Rodja, ne... u këshilluam pak më parë, — filloi e hutuar Pulherija Aleksandrovna.

— Ky, në të vërtetë, është stil gjyqësor, — e ndërpreu Razumihini, — shkresat gjyqësore deri sot shkruhen kështu.

— Gjyqësor? Po, pikërisht gjyqësor, i punëve... Jo se shumë me gabime, as shumë letrar; i punëve!

— Pjotr Petroviçi s'e fsheh që ka studiuar me paratë e pakta të bakrit dhe madje mburret që e ka çarë vetë rrugën e tij, — vërejti Avdotja Romanovna, disi e fyer nga toni i ri i vëllait.

— E ç'ka, po mburret, ka me se, — s'e kundërshtoj. Ti, motër, me sa duket, u fyeve që nga gjithë letra nxora një vërejtje kaq mendjelehtë, dhe mendon se fola qëllimisht për gjëra të tilla të kota, që të tallem me ty nga inati. Përkundrazi, mua, lidhur me stilin, më erdhi në kokë një vërejtje aspak e tepërt në këtë rast. Atje ka një shprehje: „fajin do ta keni ju vetë“, e vënë shumë me kuptim e qartë, dhe përveç kësaj, ka një kërcënim që ai do të ikë menjëherë, nëse vij unë. Ky kërcënim për të ikur — është njësoj si kërcënimi për t'ju braktisur të dyja, po të mos bindeni, dhe t'ju braktisë tani, kur ju ka thirrur tashmë në Petersburg. Hë, si mendon: a mund të fyhesh nga një shprehje e tillë e Luzhinit po aq sa sikur ta kishte shkruar ja ky (tregoi Razumihinin), ose Zosimovi, ose ndonjë nga ne?

— J-jo, — u përgjigj Duneçka, duke u gjallëruar, — e kuptova shumë mirë se kjo është shprehur tepër naivisht dhe se ai, ndoshta, thjesht s'është mjeshtër i të shkruarit... Këtë e gjykove mirë, vëlla. As që e prisja...

— Kjo është shprehur në mënyrë gjyqësore, kurse në mënyrë gjyqësore s'mund të shkruhet ndryshe, dhe doli më vrazhdë nga ç'donte ndoshta ai. Megjithatë, duhet të të zhgënjej pak: në këtë letër ka edhe një shprehje tjetër, një shpifje në llogarinë time, dhe mjaft e poshtër. Paratë ia dhashë dje vejushës, ftizike e të dërrmuar, dhe jo „me pretekstin e varrimit“, por drejt për varrimin, dhe jo në duart e së bijës — një vajze, siç shkruan

ai, „me sjellje famëkeqe“ (të cilën e pashë dje për herë të parë në jetë), por pikërisht vejushës. Në gjithë këtë shoh një dëshirë tepër të nxituar për të më përlyer e për të më grindur me ju. Dhe shprehur përsëri në mënyrë gjyqësore, domethënë me një zbulim tepër të dukshëm të qëllimit e me një nxitim shumë naiv. Është njeri i zgjuar, po për të vepruar me mend — mendja vetëm s'mjafton. Të gjitha këto e pikturojnë njeriun dhe... s'mendoj se të çmon shumë. Ta them vetëm për mësim, sepse sinqerisht të uroj të mirën...

Duneçka nuk u përgjigj; vendimin e saj e kishte marrë qysh më parë, priste vetëm mbrëmjen.

— Pra, si vendos, Rodja? — pyeti Pulherija Aleksandrovna, edhe më e shqetësuar se më parë nga toni i tij i papritur, i ri, i *punëve*.

— Ç'është kjo: „vendos“?

— Po ja, Pjotr Petroviçi shkruan që të mos jesh te ne në mbrëmje dhe që ai do të ikë... po të vish ti. Pra, si do të... vish?

— Këtë, natyrisht, s'e vendos unë, por, së pari, ju, nëse një kërkesë e tillë e Pjotr Petroviçit s'ju fyen, dhe, së dyti, Dunja, nëse as ajo s'fyhet. Kurse unë do të bëj si është më mirë për ju, — shtoi ai thatë.

— Duneçka ka vendosur tashmë, dhe unë jam plotësisht dakord me të, — nxitoi të shtonte Pulherija Aleksandrovna.

— Vendosa të të lutem, Rodja, të të lutem me ngulm të jesh patjetër te ne në këtë takim, — tha Dunja, — do të vish?

— Do të vij.

— Edhe juve ju lutem të jeni te ne në orën tetë, — iu drejtua ajo Razumihinit. — Mama, edhe atë e ftoj.

— Shumë mirë, Duneçka. Hë, ashtu siç e keni vendosur ju, — shtoi Pulherija Aleksandrovna, — ashtu le të jetë. Edhe mua më lehtësohet; s'më pëlqen të shtirem e të gënjej; më mirë të themi gjithë të vërtetën... Zemërohet, s'zemërohet tani Pjotr Petroviçi!

Pjesa e tretë — IV

Në këtë minutë dera u hap ngadalë, dhe në dhomë, duke vështruar përreth me druajtje, hyri një vajzë. Të gjithë u kthyen nga ajo me habi e me kureshtje. Raskolnikovi s'e njohu në shikim të parë. Ishte Sofja Semjonovna Marmeladova. E kishte parë dje për herë të parë, por në një çast të tillë, në një mjedis të tillë e me një veshje të tillë, sa në kujtesën e tij ishte pasqyruar pamja e një fytyre krejt tjetër. Tani ishte një vajzë e veshur thjesht e madje varfër, ende shumë e re, gati si një vajzë e vogël, me sjellje të thjeshtë e të hijshme, me një fytyrë të kthjellët, por si pak të trembur. Kishte veshur një fustan shtëpie fare të thjeshtë, në kokë një kapelë të vjetër, të modës së dikurshme; vetëm në duar kishte, si dje, ombrellën. Kur pa papritur dhomën plot me njerëz, jo se u hutua, por e humbi krejt, u tremb si një fëmijë i vogël dhe madje bëri një lëvizje për t'u kthyer mbrapsht.

— Ah... ju jeni?.. — tha Raskolnikovi në një habi të jashtëzakonshme dhe befas u hutua edhe vetë.

Menjëherë i erdhi në mendje se e ëma dhe e motra dinin tashmë kalimthi, nga letra e Luzhinit, për njëfarë vajze me sjellje „famëkeqe“. Sapo kishte protestuar kundër shpifjes së Luzhinit dhe kishte përmendur se e kishte parë këtë vajzë për herë të parë, dhe befas ajo hyn vetë. Iu kujtua edhe se s'kishte protestuar aspak kundër shprehjes: „me sjellje famëkeqe“. Të gjitha këto i kaluan në kokë paqartë e sa hap e mbyll sytë. Por, kur e vështroi më me ngulm, pa befas se kjo qenie e poshtëruar ishte poshtëru-

ar aq shumë, sa iu bë befas keq. E kur ajo bëri një lëvizje për të ikur nga frika, — në të diçka sikur u përmbys.

— S'ju prisja fare, — nxitoi ai, duke e ndalur me vështrim. — Bëni të mirë, uluni. Ju, me siguri, vini nga Katerina Ivanovna. Më lejoni, jo këtu, ja, uluni këtu...

Kur hyri Sonja, Razumihini, që ishte ulur në njërën nga tri karriget e Raskolnikovit, mu pranë derës, u ngrit pak për ta lënë të hynte. Në fillim Raskolnikovi i tregoi vendin në qoshe të divanit, ku ishte ulur Zosimovi, por, kur iu kujtua se ky divan ishte një vend tepër *familjar* dhe i shërbente si shtrat, nxitoi t'i tregonte karrigen e Razumihinit.

— Kurse ti ulu këtu, — i tha ai Razumihinit, duke e ulur në qoshen ku kishte qenë Zosimovi.

Sonja u ul, gati duke u dridhur nga frika, dhe i vështroi me druajtje të dyja zonjat. Dukej se as vetë s'e kuptonte si kishte mundur të ulej pranë tyre. Kur e kuptoi këtë, u tremb aq shumë, sa befas u ngrit përsëri dhe, e hutuar krejt, iu drejtua Raskolnikovit.

— Unë... unë... erdha për një minutë, më falni që ju shqetësova, — foli ajo duke u penguar. — Vij nga Katerina Ivanovna, kurse ajo s'kishte kë të dërgonte... Kurse Katerina Ivanovna më urdhëroi t'ju lutem shumë të jeni nesër në shërbesën e varrimit, në mëngjes... gjatë meshës... në Mitrofanievski,[128] e pastaj te ne... te ajo... të hani... T'i bëni nder... Ajo tha t'ju lutem.

Sonja u pengua dhe heshti.

— Do të përpiqem patjetër... patjetër, — u përgjigj Raskolnikovi, duke u ngritur edhe ai pak e duke u penguar edhe ai e pa e mbaruar fjalën... — Bëni të mirë, uluni, — tha ai befas, — më duhet të flas me ju. Ju lutem, — ju, ndoshta, nxitoni, — bëni të mirë, më dhuroni dy minuta...

[128]Varrezat Mitrofanievski: varreza në periferi të Petersburgut, ku varroseshin kryesisht të varfrit.

Dhe ia afroi karrigen. Sonja u ul përsëri dhe përsëri i vështroi me druajtje, e humbur, me nxitim, të dyja zonjat dhe befas uli sytë.

Fytyra e zbehtë e Raskolnikovit u ndez; sikur iu drodh i gjithë trupi; sytë i shkrepën.

— Mama, — tha ai me vendosmëri e me ngulm, — kjo është Sofja Semjonovna Marmeladova, e bija e po atij zotit fatkeq Marmeladov, që dje e shtypën kuajt para syve të mi dhe për të cilin ju kam folur tashmë...

Pulherija Aleksandrovna e vështroi Sonjën dhe i mblodhi pak sytë. Megjithë gjithë hutimin para vështrimit këmbëngulës e sfidues të Rodjës, në asnjë mënyrë s'mundi ta mohonte vetes këtë kënaqësi. Duneçka ia nguli sytë seriozisht e me ngulm drejt në fytyrë vajzës së gjorë dhe e shqyrtonte e hutuar. Sonja, kur dëgjoi prezantimin, ngriti përsëri sytë, por u hutua edhe më shumë se më parë.

— Desha t'ju pyes, — iu drejtua asaj sa më shpejt Raskolnikovi, — si u rregulluat sot? A s'ju shqetësuan?.. për shembull, nga policia.

— Jo, zotëri, gjithçka kaloi... Se duket tepër qartë nga se ishte vdekja; s'na shqetësuan; vetëm qiramarrësit po zemërohen.

— Pse?

— Që trupi qëndron shumë... se tani bën vapë, era... kështu që sot, në mbrëmësore, do ta çojnë në varreza, deri nesër, në kishëzë. Katerina Ivanovna në fillim s'donte, po tani e sheh edhe vetë që s'bën...

— Pra, sot?

— Ajo ju lutet të na bëni nderin të jeni nesër në shërbesën e varrimit në kishë, e pastaj të vini te ajo, në drekën përkujtimore.

— Ajo po bën drekë përkujtimore?

— Po, zotëri, pak meze; ju falënderon shumë që na ndihmuat dje... pa ju s'do të kishim me se ta varrosnim. — Dhe buzët e

mjekra i kërcyen befas, por ajo u përmbajt dhe u mbajt, duke i ulur përsëri sa më shpejt sytë përdhe.

Gjatë bisedës Raskolnikovi e shqyrtonte me ngulm. Ishte një fytyrë e vogël, e thatë, krejt e thatë dhe e zbehtë, mjaft e çrregullt, disi e mprehtë, me një hundë të vogël e me mjekër të mprehtë. As e bukur s'mund ta quaje, por, në këmbim, sytë e saj të kaltër ishin kaq të kthjellët, dhe kur gjallëroheshin, shprehja e fytyrës së saj bëhej kaq e mirë e kaq e çiltër, sa të tërhiqte pa dashur drejt saj. Në fytyrën e saj, e madje në gjithë figurën, kishte për më tepër një tipar karakteristik të veçantë: megjithë tetëmbëdhjetë vjetët e saj, dukej ende gati vajzë e vogël, shumë më e re se mosha e saj, krejt gati fëmijë, dhe kjo shfaqej ndonjëherë madje në mënyrë qesharake në disa lëvizje të saj.

— Po vallë Katerina Ivanovna mundi t'ia dalë me mjete kaq të pakta, madje ka ndër mend edhe meze?.. — pyeti Raskolnikovi, duke e vazhduar me ngulm bisedën.

— Arkivoli do të jetë i thjeshtë, zotëri... dhe gjithçka do të jetë e thjeshtë, kështu që s'do të kushtojë shtrenjtë... pak më parë i llogaritëm të gjitha me Katerina Ivanovnën, kështu që do të mbetet edhe për përkujtimin... kurse Katerina Ivanovna do shumë që të jetë kështu. Se s'mund, zotëri... asaj i jep ngushëllim... ajo është e tillë, e dini...

— E kuptoj, e kuptoj... natyrisht... Pse po ma shqyrtoni dhomën? Ja, edhe mamaja thotë se i ngjan arkivolit.

— Ju na i dhatë dje të gjitha! — tha befas në përgjigje Soneçka, me një pështpëritje të fortë e të shpejtë, duke ulur përsëri fort sytë. Buzët e mjekra i kërcyen përsëri. Prej kohësh e kishte goditur mjedisi i varfër i Raskolnikovit, dhe tani këto fjalë i shpërthyen befas vetvetiu. Pasoi heshtja. Sytë e Duneçkës sikur u kthjelluan, kurse Pulherija Aleksandrovna madje e vështroi me dashamirësi Sonjën.

— Rodja, — tha ajo, duke u ngritur, — ne, natyrisht, do të hamë drekë bashkë. Duneçka, ikim... Kurse ti, Rodja, të dilje

pak, të shëtisje pak, e pastaj të pushoje, të shtriheshe, e pastaj eja shpejt... Se të lodhëm, kam frikë...

— Po, po, do të vij, — u përgjigj ai, duke u ngritur e duke nxituar... — Megjithatë, kam një punë...

— Po mos vallë do të hani drekë veç e veç? — bërtiti Razumihini, duke e vështruar i habitur Raskolnikovin, — ç'është kjo?

— Po, po, do të vij, natyrisht, natyrisht... Po ti rri një minutë. Se tani s'ju duhet, mama? Apo ndoshta po jua marr?

— Oh, jo, jo! Kurse ju, Dmitri Prokofiç, do të vini për drekë, do të jeni kaq i mirë?

— Ju lutem, ejani, — iu lut Dunja.

Razumihini u përshëndet dhe u ndriçua i tëri. Për një çast të gjithë u hutuan befas disi çuditshëm.

— Lamtumirë, Rodja, domethënë mirupafshim; s'më pëlqen të them „lamtumirë". Lamtumirë, Nastasja... ah, përsëri „lamtumirë" thashë!..

Pulherija Aleksandrovna desh t'i përkulej edhe Soneçkës, por disi s'i doli, dhe, duke nxituar, doli nga dhoma.

Por Avdotja Romanovna sikur priste radhën dhe, duke kaluar pas nënës pranë Sonjës, i bëri një përkulje të vëmendshme, të sjellshme e të plotë. Soneçka u hutua, u përkul disi me nxitim e e trembur, madje njëfarë ndjesie e dhimbshme iu pasqyrua në fytyrë, sikur mirësjellja e vëmendja e Avdotja Romanovnës t'i ishin të rënda e munduese.

— Dunja, lamtumirë, pra! — bërtiti Raskolnikovi tashmë në paradhomë, — ma jep, pra, dorën!

— Po ta dhashë, harrove? — u përgjigj Dunja, duke u kthyer nga ai me përkëdheli e ngathtësisht.

— Hë, e ç'ka, ma jep edhe një herë!

Dhe ia shtrëngoi fort gishtat. Duneçka i buzëqeshi, u skuq, e tërhoqi sa më shpejt dorën dhe iku pas nënës, edhe ajo, s'dihej pse, e tëra e lumtur.

— Hë, ja, sa bukur! — i tha ai Sonjës, duke u kthyer në dhomë e duke e vështruar me kthjelltësi, — Zoti i preftë të vdekurit, kurse të gjallët kanë ende për të rrojtur! A s'është kështu? A s'është kështu? Se kështu është?

Sonja madje e shikonte e habitur fytyrën e tij që u ndriçua papritur; ai për disa çaste e vështroi në heshtje e me ngulm: gjithë tregimi i babait të saj të ndjerë për të i kaloi në atë minutë befas nëpër kujtesë...

— O Zot, Duneçka! — foli menjëherë Pulherija Aleksandrovna, sapo dolën në rrugë, — ja, tani edhe vetë sikur gëzohem që ikëm: disi më lehtë. Hë, a e mendoja dje, në vagon, se do të gëzohesha madje edhe për këtë!

— Ju them përsëri, mama, ai është ende shumë i sëmurë. Vallë s'e shihni? Ndoshta, duke vuajtur për ne, e trazoi veten. Duhet të jesh i butë, dhe shumë, shumë gjëra mund të falen.

— Po ja, ti s'ishe e butë! — e ndërpreu menjëherë me zjarr e me xhelozi Pulherija Aleksandrovna. — E di, Dunja, ju shikoja të dyve, je portreti i tij i përsosur, dhe jo aq në fytyrë, sa në shpirt: të dy jeni melankolikë, të dy të vrenjtur e gjaknxehtë, të dy mendjemëdhenj e të dy zemërgjerë... Se s'mund të jetë që ai të jetë egoist, Duneçka? a?.. Po kur mendoj ç'do të ndodhë te ne sonte, më ikën gjithë zemra!

— Mos u shqetësoni, mama, do të ndodhë ajo që duhet të ndodhë.

— Duneçka! Po mendo vetëm në ç'gjendje jemi tani! Hë, po sikur Pjotr Petroviçi të heqë dorë? — i shpëtoi befas pa kujdes Pulherija Aleksandrovnës së gjorë.

— Atëherë ç'vlen ai pas kësaj! — u përgjigj prerë e me përbuzje Duneçka.

— Mirë që ikëm tani, — nxitoi, duke e ndërprerë, Pulherija Aleksandrovna, — ai po nxitonte diku për punë; le të ecë pak, të marrë të paktën pak ajër... te ai është mbytje e tmerrshme... po ku të marrësh ajër këtu? Këtu edhe në rrugë është si në dhoma

pa dritare ajrimi. O Zot, ç'qytet!.. Prit, hiqu mënjanë, do të na shtypin, po mbajnë diçka! Se kjo është piano që kaluan, vërtet... si shtyhen... Edhe nga kjo vajzë kam shumë frikë...

— Nga cila vajzë, mama?

— Po nga kjo, Sofja Semjonovna, që ishte tani...

— Pse?

— Kam një parandjenjë të tillë, Dunja. Hë, beso a mos beso, sapo hyri ajo, në po atë minutë mendova se pikërisht këtu qëndron kryesorja...

— Aspak s'qëndron gjë! — thirri me bezdi Dunja. — Dhe ç'jeni ju me parandjenjat tuaja, mama! Ai e njeh vetëm që dje, kurse tani, kur hyri, s'e njohu.

— Hë, ja, do ta shohësh!.. Më shqetëson ajo, ja, do ta shohësh, do ta shohësh! Dhe kaq u tremba: më shikon, më shikon, ç'sy, mezi qëndrova në karrige, e mban mend kur filloi ta prezantonte? Dhe më duket e çuditshme: Pjotr Petroviçi shkruan kështu për të, kurse ai na e prezanton, e për më tepër ty! Pra, i është e shtrenjtë!

— Ç's'shkruan! Edhe për ne kanë folur, madje edhe kanë shkruar, mos e harruat? Kurse unë jam e sigurt se ajo është... e mrekullueshme dhe se të gjitha këto janë marrëzira!

— Dhëntë Zoti!

— Kurse Pjotr Petroviçi është një thashethemexhi i poshtër, — e preu befas Duneçka.

Pulherija Aleksandrovna u përkul fare. Biseda u ndërpre.

— Ja ç'është, ja ç'punë kam me ty... — tha Raskolnikovi, duke e çuar Razumihinin te dritarja...

— Atëherë do t'i them Katerina Ivanovnës që do të vini... — nxitoi Sonja, duke u përshëndetur për të ikur.

— Tani, Sofja Semjonovna, ne s'kemi të fshehta, ju s'na pengoni... Do të doja t'ju thoja edhe dy fjalë... Ja ç'është, — iu drejtua ai befas Razumihinit, pa e mbaruar, sikur e këputi. — Ti e njeh atë... Si quhet!.. Porfiri Petroviçin?

— Si jo! I afërm. Po ç'është? — shtoi ky me një shpërthim kureshtjeje.

— Se ai tani po e çon këtë çështje... hë, ja, për këtë vrasje... ja, për të cilën flisnit dje?

— Po... hë? — Razumihini zgurdulloi befas sytë.

— Ai i pyeste ata që kishin lënë peng, kurse atje kam edhe unë pengje, kështu, gjëra pa vlerë, por megjithatë unaza e motrës, që ma dhuroi për kujtim kur u nisa këtu, dhe ora e argjendtë e babait. Të gjitha vlejnë nja pesë-gjashtë rubla, po për mua janë të shtrenjta, kujtim. Pra, ç'të bëj tani? S'dua që sendet të humbasin, sidomos ora. U drodha pak më parë se mos mamaja kërkonte ta shihte, kur folën për orën e Duneçkës. E vetmja gjë që ka mbetur pas babait. Do të sëmuret po të humbasë! Gratë! Pra, si të veproj, më mëso! E di që do të duhej të njoftoja në njësinë e policisë. Po a s'është më mirë te vetë Porfiri, a? Si mendon? Ta mbaroja punën sa më shpejt. Do ta shohësh që mamaja do ta kërkojë qysh para drekës!

— Kurrsesi në njësi, dhe patjetër te Porfiri! — bërtiti Razumihini me njëfarë trazimi të pazakontë. — Hë, sa gëzohem! Po ç'pret, ikim tani, dy hapa, me siguri do ta gjejmë!

— Mirë... ikim...

— Dhe ai do të gëzohet shumë, shumë, shumë, shumë të njihet me ty! I kam folur shumë për ty, në kohë të ndryshme... Edhe dje i fola. Ikim!.. Pra, ti e njihje plakën? Ja tek!.. Ma-dhësh-tor-isht u kthyen të gjitha!.. Ah po... Sofja Ivanovna...

— Sofja Semjonovna, — e ndreqi Raskolnikovi. — Sofja Semjonovna, ky është miku im, Razumihini, dhe është njeri i mirë...

— Nëse tani ju duhet të shkoni... — filloi Sonja, pa e vështruar fare Razumihinin, dhe prandaj edhe më e hutuar.

— Dhe ikim! — vendosi Raskolnikovi, — do të vij te ju që sot, Sofja Semjonovna, më thoni vetëm ku banoni?

Jo se ngatërrohej, po ashtu, sikur nxitonte e i shmangej vështrimeve të saj. Sonja i dha adresën dhe u skuq. Dolën të gjithë bashkë.

— Nuk e mbyll? — pyeti Razumihini, duke zbritur shkallët pas tyre.

— Kurrë!.. Megjithatë, ja, prej dy vjetësh dua të blej një bravë, — shtoi ai shkujdesur. — Të lumtur janë njerëzit që s'kanë ç'të mbyllin, apo jo? — iu drejtua ai duke qeshur Sonjës.

Në rrugë u ndalën te porta.

— Ju shkoni djathtas, Sofja Semjonovna? Meqë ra fjala: si më gjetët? — pyeti ai, sikur donte t'i thoshte diçka krejt tjetër. I vinte gjithnjë ta shikonte në sytë e saj të qetë e të kthjellët, dhe disi kjo nuk i dilte si duhej...

— Po ju ia dhatë dje adresën Poleçkës.

— Polja? Ah po... Poleçka! Kjo... e vogla... kjo është motra juaj? Pra, i dhashë adresën?

— Po mos e harruat?

— Jo... e mbaj mend...

— Kurse unë për ju kisha dëgjuar nga i ndjeri qysh atëherë... Vetëm se s'e dija atëherë mbiemrin tuaj, as ai vetë s'e dinte... Kurse tani erdha... dhe si e mësova dje mbiemrin tuaj... pyeta sot: ku banon këtu zoti Raskolnikov?.. Dhe s'e dija që edhe ju banoni te qiramarrës... Mirupafshim, zotëri... Unë te Katerina Ivanovna...

Ishte tmerrësisht e gëzuar që më në fund iku; eci me sy përdhe, duke nxituar, që të humbiste sa më shpejt disi nga sytë e tyre, që t'i kalonte disi sa më shpejt ata njëzet hapa deri te kthesa djathtas në rrugë dhe të mbetej më në fund vetëm, e atje, duke ecur, duke nxituar, pa vështruar askënd, pa vënë re asgjë, të mendonte, të kujtonte, të peshonte çdo fjalë të thënë, çdo rrethanë. Kurrë, kurrë s'kishte ndier diçka të tillë. Një botë e tërë e re i zbriti në shpirt, e panjohur e e turbullt. I kujtohej

befas se vetë Raskolnikovi donte të vinte te ajo sot, ndoshta që në mëngjes, ndoshta tani!

— Vetëm jo sot, ju lutem, jo sot! — mërmëriste ajo me zemrën që i ngrinte, sikur t'i lutej dikujt, si një fëmijë i trembur. — O Zot! Te unë... në atë dhomë... do të shohë... o Zot!

Dhe, natyrisht, në atë minutë s'mund ta vinte re një zotëri të panjohur për të, që e ndiqte me kujdes dhe e përcillte këmbë për këmbë. E kishte përcjellë qysh nga dalja nga porta. Në atë minutë kur të tre, Razumihini, Raskolnikovi dhe ajo, u ndalën për dy fjalë në trotuar, ky kalimtar, duke kaluar pranë tyre, sikur u drodh befas, kur kapi rastësisht në fluturim fjalët e Sonjës: „dhe pyeta: ku banon zoti Raskolnikov?“ I vështroi shpejt, por me vëmendje, të tre, e sidomos Raskolnikovin, të cilit i drejtohej Sonja; pastaj vështroi shtëpinë dhe e vuri re. Të gjitha këto u bënë në një çast, në ecje, dhe kalimtari, duke u përpjekur të mos jepte as pamje, vazhdoi më tej, duke e ngadalësuar hapin e si në pritje. Priste Sonjën; kishte parë se po ndaheshin dhe se Sonja do të shkonte tani diku në shtëpinë e saj.

„Pra, ku në shtëpinë e saj? E kam parë diku këtë fytyrë, — mendonte ai, duke kujtuar fytyrën e Sonjës... — duhet ta mësoj“.

Kur arriti te kthesa, kaloi në anën tjetër të rrugës, u kthye dhe pa se Sonja po ecte tashmë pas tij, nëpër po atë rrugë, pa vënë re asgjë. Kur arriti te kthesa, u kthye pikërisht edhe ajo në po atë rrugë. Ai shkoi pas saj, pa ia ndarë sytë nga trotuari i përballë; pasi eci nja pesëdhjetë hapa, kaloi përsëri në atë anë ku ecte Sonja, e arriti dhe shkoi pas saj, duke mbetur pesë hapa larg.

Ishte një njeri nja pesëdhjetë vjeç, më i gjatë se mesatarja, i ngjeshur, me supe të gjera e të fuqishme, gjë që i jepte një pamje disi të kërrusur. Ishte veshur me shije e rehat dhe dukej një zotëri dinjitoz. Në duar kishte një bastun të bukur, me të cilin trokiste në trotuar me çdo hap, kurse duart i kishte me doreza të reja. Fytyra e tij e gjerë, me mollëza të dala, ishte mjaft e këndshme, dhe ngjyra e fytyrës ishte e freskët, jo petersburgase. Flokët,

ende shumë të dendur, ishin krejt bjondë dhe ndoshta vetëm fare pak të thinjur, kurse mjekra e gjerë, e dendur, që i zbriste si lopatë, ishte edhe më e çelët se flokët e kokës. Sytë i kishte të kaltër dhe shikonin ftohtë, me ngulm e me mendim; buzët të kuqe flakë. Në përgjithësi ishte një njeri i ruajtur shkëlqyeshëm, që dukej shumë më i ri se mosha e tij.

Kur Sonja doli te kanali, u gjendën vetëm të dy në trotuar. Duke e vëzhguar, ai arriti të vinte re se ishte e menduar e e hutuar. Kur arriti te shtëpia e saj, Sonja u kthye nga porta, ai pas saj, sikur pak i habitur. Kur hyri në oborr, ajo mori djathtas, në qoshen ku ishte shkalla për në banesën e saj. „Ba!“ — mërmëriti zotëria i panjohur dhe filloi të ngjitej pas saj nëpër shkallë. Vetëm atëherë e vuri re Sonja. Ajo kaloi në katin e tretë, u kthye në galeri dhe i ra ziles së numrit nëntë, në derën e të cilit ishte shkruar me shkumës: „Kapernaumov, rrobaqepës“. „Ba!“ — përsëriti përsëri i panjohuri, i habitur nga rastësia e çuditshme, dhe i ra ziles aty pranë, të numrit tetë. Të dyja dyert ishin nja gjashtë hapa larg njëra-tjetrës.

— Ju banoni te Kapernaumovi! — tha ai, duke e shikuar Sonjën e duke qeshur. — Ai ma ndreqi dje jelekun. Kurse unë këtu, pranë jush, te zonja Resslih, Gertruda Karlovna. Si qëlloi!

Sonja e vështroi me vëmendje.

— Fqinjë, — vazhdoi ai disi veçanërisht gazmor. — Unë jam vetëm ditën e tretë në qytet. Hë, zonjë, mirupafshim.

Sonja nuk u përgjigj; ia hapën derën, dhe ajo rrëshqiti brenda. Për ndonjë arsye i erdhi turp, dhe sikur u tremb...

Razumihini, rrugës për te Porfiri, ishte në një gjendje veçanërisht të ngacmuar.

— Kjo, vëlla, është bukur, — përsëriti ai disa herë, — dhe gëzohem! Gëzohem!

„Po për çfarë gëzohesh?“ — mendonte me vete Raskolnikovi.

— Unë s'e dija që edhe ti kishe lënë peng te plaka. Dhe... dhe... ka shumë kohë? Domethënë ka shumë kohë që ke qenë te ajo?

„Ç'budalla naiv!“

— Kur?.. — u ndal pak Raskolnikovi, duke kujtuar, — po, me sa duket, kam qenë te ajo nja tri ditë para vdekjes së saj. Megjithatë, s'po shkoj t'i shpengoj sendet tani, — ia mori ai me njëfarë kujdesi të nxituar e të veçantë për sendet, — se kam përsëri vetëm një rubël argjendi... për shkak të kësaj kllapie të mallkuar të djeshme!..

Për kllapinë foli me një rëndësi të veçantë.

— Hë, po, po, po, — pohonte me nxitim e s'dihej për çfarë Razumihini, — pra, ja pse të... goditi atëherë pjesërisht... e di, edhe në kllapi përmendje gjithnjë ca unaza e zinxhirë!.. Hë, po, po... Kjo është e qartë, tani gjithçka është e qartë.

„Ja ku qenka! Sa u paska përhapur ky mendim tek ata! Se ja, ky njeri do të shkonte në kryq për mua, po gëzohet shumë që *u sqarua* pse përmendja unaza në kllapi! Sa u paska ngulur tek të gjithë ata!..“

— Po do ta gjejmë? — pyeti ai me zë.

— Do ta gjejmë, do ta gjejmë, — nxitonte Razumihini. — Ky, vëlla, është djalë i shkëlqyer, do ta shohësh! Pak i ngathët, domethënë është edhe njeri i shoqërisë, po unë them i ngathët në një kuptim tjetër. Djalë i zgjuar, i zgjuar, madje aspak budalla, vetëm se ka njëfarë mënyre mendimi të veçantë... Mosbesues, skeptik, cinik... i pëlqen t'ua hedhë, domethënë jo t'ua hedhë, po t'i bëjë budallenj... Hë, edhe metoda e vjetër materiale... Po punën e di, e di... Ai zbuloi një çështje, vjet, për një vrasje, në të cilën gati të gjitha gjurmët ishin humbur! Do shumë, shumë, shumë të njihet me ty!

— Po pse shumë?

— Domethënë jo se... e sheh, kohët e fundit, që kur u sëmure, më ka qëlluar shpesh e shumë të të përmend... Hë, ai dëgjonte... dhe kur mori vesh që ti je në juridik dhe s'mund t'i mbarosh studimet, për shkak të rrethanave, tha: „Sa keq!“ Dhe unë nxora përfundimin... domethënë të gjitha këto bashkë, jo vetëm kjo;

dje Zametovi... E sheh, Rodja, të llomotita dje diçka i pirë, kur po shkonim në shtëpi... prandaj, vëlla, kam frikë se mos e zmadhon, e sheh...

— Ç'është kjo? Që më quajnë të çmendur? Po, ndoshta, edhe është e vërtetë.

Buzëqeshi i tendosur.

— Po... po... domethënë pfu, jo!.. Hë, po gjithçka që thashë (edhe për të tjerat aty), të gjitha ishin marrëzira e nga pija.

— Po pse kërkon ndjesë! Sa më kanë mërzitur të gjitha këto! — bërtiti Raskolnikovi me një nervozizëm të tepruar. Ai, megjithatë, pjesërisht shtirej.

— E di, e di, e kuptoj. Ji i sigurt që e kuptoj. Më vjen turp edhe ta them...

— E po të vjen turp, atëherë mos e thuaj!

Të dy heshtën. Razumihini ishte më shumë se në ekstazë, dhe Raskolnikovi e ndiente këtë me neveri. E shqetësonte edhe ajo që sapo kishte thënë Razumihini për Porfirin.

„Edhe këtij duhet t'i këndosh Llazarin,[129] — mendonte ai, duke u zbehur e me zemrën që i trokiste, — dhe ta këndosh më natyrshëm. Më e natyrshmja do të ishte të mos këndoje asgjë. Të mos këndosh asgjë me ngulm! Jo, *me ngulm* do të ishte përsëri e panatyrshme... Hë, si të dalë... do të shohim... tani... a është mirë apo jo që po shkoj? Flutura fluturon vetë drejt qiririt. Zemra më troket, ja kjo s'është mirë!.."

— Në këtë shtëpi gri, — tha Razumihini.

„Më e rëndësishmja, a e di Porfiri apo s'e di që dje isha në banesën e asaj shtrige... dhe pyeta për gjakun? Duhet ta marr vesh këtë në një çast, që në hapin e parë, kur të hyj, nga fytyra ta marr vesh; ndry-she... qoftë edhe të humbas, po do ta marr vesh!"

[129] „Të këndosh Llazarin": shprehje ruse, „të shtiresh si i mjerë, të ankohesh që t'u dhimbsesh të tjerëve", nga kënga e lypësve për Llazarin e varfër (Luka 16:19–31).

— Po e di ç'është? — iu drejtua ai befas Razumihinit me një buzëqeshje dinake, — unë, vëlla, e vura re sot që ti që nga mëngjesi je në njëfarë trazimi të pazakontë? E vërtetë?

— Ç'trazim? Aspak s'jam në ndonjë trazim, — u drodh Razumihini.

— Jo, vëlla, vërtet, duket. Në karrige rrije pak më parë si s'rri kurrë, disi në cep, dhe gjithë kohës të shkundte një spazmë. Hidheshe përpjetë pa asnjë shkak. Herë i zemëruar, e herë befas turinjtë të bëhen si një karamele nga më të ëmblat. Madje skuqeshe; sidomos kur të ftuan për drekë, u skuqe tmerrësisht.

— Po s'kam gjë; gënjen!.. Për çfarë po flet?

— Po pse dredhon si nxënës! Pfu, dreqi, po ky u skuq përsëri!

— Ç'derr që je, megjithatë!

— Po pse hutohesh? Romeo! Prit, do ta tregoj këtë sot diku, ha-ha-ha! Ja, do ta bëj mamanë të qeshë... e edhe dikë tjetër...

— Dëgjo, dëgjo, dëgjo, se kjo është serioze, se kjo... Ç'do të ndodhë atëherë pas kësaj, dreqi! — u ngatërrua përfundimisht Razumihini, duke ngrirë nga tmerri. — Ç'do t'u tregosh? Unë, vëlla... Pfu, ç'derr që je!

— Thjesht një trëndafil pranveror! Dhe sa të shkon, sikur ta dije; një Romeo dhjetë vershokë i gjatë![130] Po si u lave sot, i paske pastruar edhe thonjtë, a? Kur ka ndodhur kjo? Po për Zotin, paske vënë edhe pomadë! Përkulu pak!

— Derr!!!

Raskolnikovi qeshi aq shumë, sa dukej se s'mund ta përmbante më veten, dhe kështu me të qeshur hynë në banesën e Porfiri Petroviçit. Kjo i duhej Raskolnikovit: nga dhomat mund të dëgjohej që ata hynë duke qeshur dhe po qeshnin ende me të madhe në paradhomë.

— Asnjë fjalë këtu, ose do të... ta çaj kokën! — pëshpëriti i tërbuar Razumihini, duke e kapur Raskolnikovin nga supi.

[130] Domethënë rreth 1,86 m (gjatësia matej në vershokë mbi dy arshinë).

Pjesa e tretë — V

Ai po hynte tashmë në dhoma. Hyri me një pamje sikur po përmbahej me të gjitha forcat që të mos ia plaste të qeshurit. Pas tij, me një fytyrë krejt të përmbysur e të egër, i kuq si bozhure, i gjatë e i ngathët, hyri Razumihini i turpëruar. Fytyra e tij dhe gjithë figura ishin vërtet qesharake në këtë minutë dhe e justifikonin të qeshurën e Raskolnikovit. Raskolnikovi, ende pa u prezantuar, i bëri një përkulje të zotit të shtëpisë, që qëndronte në mes të dhomës dhe i shikonte pyetës, ia zgjati dhe ia shtrëngoi dorën, ende me një përpjekje dukshëm të jashtëzakonshme për ta shtypur gëzimin e për të shqiptuar të paktën dy-tri fjalë, që të prezantohej. Por sapo arriti të merrte një pamje serioze e të mërmëriste diçka — befas, sikur pa dashje, vështroi përsëri Razumihinin dhe këtu s'mundi të përmbahej më: e qeshura e shtypur shpërtheu aq më e papërmbajtshme, sa më fort ishte përmbajtur deri atëherë. Egërsia e jashtëzakonshme me të cilën e priste Razumihini këtë të qeshur „të përzemërt“ i jepte gjithë kësaj skene pamjen e gëzimit më të sinqertë dhe, kryesorja, të natyrshmërisë. Razumihini, si me qëllim, e ndihmoi edhe më punën.

— Pfu, dreqi! — gjëmoi ai, duke tundur dorën, dhe e goditi pikërisht pas një tryeze të vogël të rrumbullakët, mbi të cilën ishte një gotë çaji e pirë. Gjithçka fluturoi e tringëlliu.

— Po pse t'i thyeni karriget, zotërinj, është dëm për thesarin! — bërtiti gazmor Porfiri Petroviçi.

Skena dukej kështu: Raskolnikovi po e mbaronte së qeshuri, duke e harruar dorën në dorën e të zotit të shtëpisë, por, duke e ditur masën, priste çastin që ta mbaronte sa më shpejt e sa më natyrshëm. Razumihini, i hutuar përfundimisht nga rrëzimi i tryezës së vogël e nga gota e thyer, vështroi i vrenjtur copat, pështyu dhe u kthye prerë nga dritarja, ku qëndroi me shpinë nga publiku, me një fytyrë tmerrësisht të vrenjtur, duke shikuar nga dritarja e pa parë asgjë. Porfiri Petroviçi qeshte dhe donte të qeshte, por dukej qartë se i duheshin shpjegime. Në qoshe, në një karrige, rrinte Zametovi, që u ngrit pak kur hynë mysafirët dhe qëndronte në pritje, me gojën të hapur në buzëqeshje, por duke e shikuar gjithë skenën i hutuar e madje sikur me mosbesim, kurse Raskolnikovin madje me njëfarë sikleti. Prania e papritur e Zametovit e goditi në mënyrë të pakëndshme Raskolnikovin.

„Edhe këtë duhet ta peshoj!“ — mendoi ai.

— Më falni, ju lutem, — filloi ai, duke u hutuar me ngulm, — Raskolnikov...

— Ju lutem, shumë e këndshme, zotëri, edhe hytë kaq këndshëm... Ç'ka, ai as të përshëndetet s'do më? — bëri me kokë Porfiri Petroviçi nga Razumihini.

— Për Zotin, s'e di pse u tërbua me mua. I thashë vetëm rrugës që i ngjan Romeos, dhe... dhe ia vërtetova, dhe asgjë më shumë, me sa duket, s'pati.

— Derr! — ia ktheu, pa u kthyer, Razumihini.

— Pra, ka pasur arsye shumë serioze që të zemërohej kaq shumë për një fjalë të vetme, — qeshi Porfiri.

— Hë, ti! hetues!.. Hë, po në djall të gjithë! — e preu Razumihini dhe befas, duke qeshur vetë, me fytyrë të gëzuar, sikur të mos kishte ndodhur gjë, iu afrua Porfiri Petroviçit.

— Mjaft! Të gjithë budallenj; te puna: ja një mik, Rodion Romaniç Raskolnikov, së pari, ka dëgjuar për ty dhe ka dashur të njihet, e së dyti, ka një punë të vogël me ty. Ba! Zametov! Ti si ndodhesh këtu? Po mos njiheni? Ka shumë që jeni afruar?

„Ç'është edhe kjo!“ — mendoi i shqetësuar Raskolnikovi.

Zametovi sikur u hutua, por jo shumë.

— Dje u njohëm, pikërisht te ti, — tha ai i shkujdesur.

— Pra, Zoti më shpëtoi nga dëmi: javën e kaluar më lutej tmerrësisht që t'i prezantohej disi ty, Porfiri, kurse ju edhe pa mua paskeni nuhatur njëri-tjetrin... Ku e ke duhanin?

Porfiri Petroviçi ishte me rroba shtëpie, me rrobdishan, me të brendshme shumë të pastra e me pantofla të shkelura. Ishte një njeri nja tridhjetë e pesë vjeç, më i shkurtër se mesatarja, i shëndoshë e madje me bark, i rruar, pa mustaqe e pa favorite, me flokë të qethur shkurt mbi një kokë të madhe të rrumbullakët, disi veçanërisht e fryrë e e rrumbullakosur në zverk. Fytyra e tij e fryrë, e rrumbullakët dhe pak hundështypur kishte një ngjyrë të sëmurë, të verdhë në të errët, por mjaft të gjallë e madje tallëse. Do të ishte madje edhe zemërmirë, sikur të mos e pengonte shprehja e syve, me njëfarë shkëlqimi të hollë e ujor, të mbuluar nga qerpikë gati të bardhë, që mbylleshin e hapeshin, sikur i bënin me sy dikujt. Vështrimi i këtyre syve s'përputhej disi çuditshëm me gjithë figurën, që kishte në vete madje diçka prej gruaje, dhe i jepte asaj diçka shumë më serioze nga ç'mund të prisje prej saj në shikim të parë.

Porfiri Petroviçi, sapo dëgjoi se mysafiri kishte me të një „punë të vogël“, i kërkoi menjëherë të ulej në divan, u ul vetë në anën tjetër dhe ia nguli sytë mysafirit, duke pritur menjëherë paraqitjen e çështjes, me atë vëmendje të tendosur e tepër serioze që madje të rëndon e të hutoj herën e parë, sidomos kur s'e njeh tjetrin, e sidomos nëse ajo që paraqisni, sipas mendimit tuaj, është shumë larg nga përpjesëtimi me një vëmendje kaq jashtëzakonisht të rëndësishme që ju tregohet. Por Raskolnikovi me fjalë të shkurtra e të lidhura e shpjegoi çështjen e tij qartë e saktë dhe mbeti aq i kënaqur me veten, sa arriti madje ta shqyrtonte mjaft mirë Porfirin. Edhe Porfiri Petroviçi asnjë herë s'i hoqi sytë prej tij gjatë gjithë kohës. Razumihini, i vendosur përballë, në po

atë tryezë, e ndiqte me zjarr e me padurim paraqitjen e çështjes, duke i kaluar sytë çdo minutë nga njëri te tjetri e mbrapsht, gjë që po e kalonte pak masën.

„Budalla!“ — e shau me vete Raskolnikovi.

— Ju duhet të paraqisni një deklaratë në polici, — u përgjigj me pamjen më zyrtare Porfiri, — që, zotëri, duke u njoftuar për filan ngjarje, domethënë për këtë vrasje, ju lutni, nga ana juaj, të njoftohet hetuesi, të cilit i është ngarkuar çështja, se filan sende ju përkasin juve dhe se dëshironi t'i shpengoni... ose ashtu... po, në fund të fundit, do t'jua shkruajnë.

— Pikërisht kjo është, që unë, në këtë çast, — u përpoq sa mundi të hutohej Raskolnikovi, — s'jam krejt me para... dhe as një shumë kaq të vogël s'mund... unë, ja e shihni, do të doja tani vetëm të deklaroja se këto sende janë të miat, po që kur të kem para...

— Kjo s'ka rëndësi, zotëri, — u përgjigj Porfiri Petroviçi, duke e pritur ftohtë shpjegimin për financat, — po, në fund të fundit, mund të më shkruani edhe drejtpërdrejt mua, po të doni, në të njëjtin kuptim, që ja, duke u njoftuar për filan gjë e duke deklaruar për filan sende të miat, lutem...

— Kjo është në letër të thjeshtë? — nxitoi ta ndërpriste Raskolnikovi, duke u interesuar përsëri për anën financiare të çështjes.

— Oh, në më të thjeshtën, zotëri! — dhe befas Porfiri Petroviçi e vështroi disi dukshëm tallës, duke i mbledhur sytë e sikur i bëri me sy. Megjithatë, kjo ndoshta vetëm iu duk ashtu Raskolnikovit, sepse zgjati vetëm një çast. Të paktën, diçka e tillë pati. Raskolnikovi do të betohej se ai i bëri me sy, djalli e di pse.

„E di!“ — i shkrepi si rrufe.

— Më falni që ju shqetësova për gjëra kaq të vogla, — vazhdoi ai, disi i hutuar, — sendet e mia vlejnë vetëm pesë rubla, por janë veçanërisht të shtrenjta për mua, si kujtim i atyre prej të cilëve më kanë mbetur, dhe, e pranoj, kur mora vesh, u tremba shumë...

— Ja pse u hodhe kështu dje, kur i llomotita Zosimovit që Porfiri po pyet ata që kishin lënë peng! — e futi fjalën Razumihini, me një qëllim të dukshëm.

Kjo ishte tashmë e padurueshme. Raskolnikovi nuk duroi dot dhe i shkrepi me ligësi sytë e tij të zinj, të ndezur nga zemërimi. Menjëherë erdhi në vete.

— Ti, vëlla, me sa duket, po tallesh me mua? — iu drejtua ai, me një nervozizëm të sajuar me shkathtësi. — Jam dakord që, ndoshta, merrem tepër me këtë pisllëk, në sytë e tu; por s'mund të më quash për këtë as egoist, as lakmues, dhe, në sytë e mi, këto dy sende të vogla të parëndësishme mund të mos jenë fare pisllëk. Ta thashë tani që kjo orë argjendi, që s'vlen asnjë grosh, është e vetmja gjë që më ka mbetur pas babait. Tallu me mua, po te unë ka ardhur nëna, — u kthye ai befas nga Porfiri, — dhe sikur ta merrte vesh, — u kthye përsëri sa më shpejt nga Razumihini, duke u përpjekur veçanërisht që t'i dridhej zëri, — që kjo orë ka humbur, atëherë, ju betohem, do të ishte e dëshpëruar! Gratë!

— Po aspak! S'e thashë në atë kuptim! Krejt përkundrazi! — bërtiste Razumihini i hidhëruar.

„A ishte mirë? A ishte e natyrshme? Mos e teprova? — dridhej me vete Raskolnikovi. — Pse thashë: ‚gratë'?"

— Po te ju ka ardhur nëna? — u interesua, për ndonjë arsye, Porfiri Petroviçi.

— Po.

— Po kur, zotëri?

— Dje mbrëma.

Porfiri heshti pak, sikur të peshonte diçka.

— Sendet tuaja në asnjë rast s'mund të humbnin, — vazhdoi ai i qetë e ftohtë. — Se unë prej kohësh po ju pres këtu.

Dhe, sikur të mos kishte ndodhur gjë, filloi t'i vinte me kujdes Razumihinit përpara tavllën, ndërsa ky po e ndotte pa mëshirë qilimin me cigare. Raskolnikovi u drodh, por Porfiri sikur s'shikonte fare, ende i shqetësuar për cigaren e Razumihinit.

— Ç'ka-a? Po e prisje! Po ti e dije që edhe ai kishte lënë peng *atje*? — bërtiti Razumihini.

Porfiri Petroviçi iu drejtua drejtpërdrejt Raskolnikovit:

— Të dyja sendet tuaja, unaza dhe ora, ishin te *ajo* të mbështjella në një copë letër, dhe në letër ishte shënuar qartë me laps emri juaj, si edhe data e muajit kur i kishte marrë prej jush...

— Si qenkeni kaq i vëmendshëm?.. — desh të buzëqeshte ngathtësisht Raskolnikovi, duke u përpjekur veçanërisht ta shikonte drejt në sy; por s'mundi të përmbahej dhe befas shtoi: — E vura re këtë tani, sepse, me siguri, kanë qenë shumë ata që kanë lënë peng... kështu që do t'ju vinte e vështirë t'i mbanit mend të gjithë... Kurse ju, përkundrazi, i mbani mend kaq qartë të gjithë, dhe... dhe...

„Budallallëk! E dobët! Pse e shtova këtë!"

— Po gati të gjithë ata që kanë lënë peng dihen tashmë, kështu që vetëm ju s'keni urdhëruar të vini, — u përgjigj Porfiri me një nuancë mezi të dukshme talljeje.

— S'isha krejt mirë.

— Edhe për këtë kam dëgjuar, zotëri. Kam dëgjuar madje që ishit shumë i trazuar nga diçka. Edhe tani sikur jeni i zbehtë?

— Aspak s'jam i zbehtë... përkundrazi, jam krejt mirë! — e preu vrazhdë e me ligësi Raskolnikovi, duke e ndryshuar befas tonin. Ligësia i ziente përbrenda, dhe s'mund ta shtypte. „Po nga ligësia do ta tradhtoj veten! — i shkrepi përsëri. — Po pse më mundojnë!.."

— Jo krejt mirë! — ia mori Razumihini. — Ja ç'paska thënë! Deri dje fliste përçart gati pa vetëdije... Hë, a më beson, Porfiri, mezi qëndron vetë në këmbë, po sapo ne, unë dhe Zosimovi, kthyem shpinën dje — u vesh dhe ia mbathi fshehurazi dhe bëri marrëzira diku gati deri në mesnatë, dhe kjo në kllapinë më të plotë, po të them, a mund ta përfytyrosh këtë! Rast nga më të shquarit!

— Dhe vallë në *kllapinë më të plotë*? Pa shiko! — tundi kokën Porfiri me një gjest prej gruaje.

— E, marrëzi! Mos e besoni! Po, në fund të fundit, ju edhe pa këtë s'e besoni! — i shpëtoi Raskolnikovit tepër nga ligësia. Por Porfiri Petroviçi sikur s'i dëgjoi këto fjalë të çuditshme.

— Po si mund të dilje, po të mos ishe në kllapi? — u nxeh befas Razumihini. — Pse dole? Për çfarë?.. Dhe pse pikërisht fshehurazi? Hë, a kishe atëherë mend të shëndoshë? Tani, kur kaloi gjithë rreziku, po ta them drejt!

— Më kishin mërzitur shumë dje, — iu drejtua befas Raskolnikovi Porfirit me një buzëqeshje të pacipë e sfiduese, — dhe ika prej tyre të merrja me qira një banesë, që të mos më gjenin, dhe mora me vete një grumbull parash. Ja, zoti Zametov i pa paratë. Po si thoni, zoti Zametov, isha i mençur dje apo në kllapi, zgjidheni debatin?

Do ta kishte mbytur, me sa duket, në këtë minutë Zametovin. Tepër s'i pëlqenin vështrimi e heshtja e tij.

— Sipas meje, flisnit shumë me mend, zotëri, madje me dinakëri, zotëri, vetëm se ishit tepër nervoz, — deklaroi thatë Zametovi.

— Kurse sot më tregoi Nikodim Fomiçi, — e futi fjalën Porfiri Petroviçi, — që ju takoi dje, shumë vonë, në banesën e një nëpunësi të shtypur nga kuajt...

— Hë, ja, qoftë edhe ky nëpunës! — ia mori Razumihini, — hë, a s'ishe i çmendur te nëpunësi? Paratë e fundit ia dhe vejushës për varrimin! Hë, doje të ndihmoje — jep pesëmbëdhjetë, jep njëzet, po të paktën tri rubla mbaji për vete, kurse ti të njëzet e pesat i dhe ashtu!

— Po ndoshta kam gjetur diku një thesar, e ti s'e di? Ja, prandaj u bëra dje bujar... Ja, zoti Zametov e di që kam gjetur një thesar!.. Më falni, ju lutem, — iu drejtua ai me buzë që i dridheshin Porfirit, — që ju shqetësojmë gjysmë ore me një sqarim kaq të kotë. Ju mërzitëm, a?

— Ju lutem, zotëri, përkundrazi, për-ku-ndrazi! Sikur ta dinit sa më interesoni! Është interesante edhe t'ju shikosh, edhe t'ju dëgjosh... dhe unë, e pranoj, jam kaq i gëzuar që më në fund keni urdhëruar të vini...

— Po jep të paktën çaj! Më është tharë fyti! — thirri Razumihini.

— Ide e shkëlqyer! Ndoshta edhe të gjithë do të na bëjnë shoqëri. Po mos do... diçka më substanciale, para çajit?

— Shporru!

Porfiri Petroviçi doli të urdhëronte çaj.

Mendimet i vërtiteshin si shakullinë në kokë Raskolnikovit. Ishte tmerrësisht i acaruar.

„Kryesorja, as që fshihen, dhe s'duan të bëjnë ceremoni! E me ç'rast, kur s'më njeh fare, ke folur për mua me Nikodim Fomiçin? Pra, as s'duan ta fshehin që më ndjekin si një tufë qensh! Kështu hapur më pështyjnë në turi! — dridhej ai nga tërbimi. — Hë, më goditni drejt, e mos luani si macja me miun. Kjo s'është e sjellshme, Porfiri Petroviç, se unë, ndoshta, s'do ta lejoj, zotëri!.. Do të ngrihem dhe do t'ua përplas të gjithëve në turi gjithë të vërtetën; dhe do ta shihni sa ju përbuz!.. — Mori frymë me mundim. — Po sikur vetëm të më duket kështu? Po sikur të jetë mirazh, dhe unë gaboj në gjithçka, zemërohem nga mungesa e përvojës, s'e duroj dot rolin tim të poshtër? Ndoshta të gjitha këto janë pa qëllim? Të gjitha fjalët e tyre janë të zakonshme, po diçka ka në to... Të gjitha këto mund t'i thuash gjithmonë, po diçka ka. Pse tha drejt ,te ajo'? Pse shtoi Zametovi që unë fola *me dinakëri*? Pse flasin me një ton të tillë? Po... toni... Razumihini rrinte aty, pse atij s'i duket asgjë? Këtij budallai të pafajshëm kurrë s'i duket asgjë! Prapë ethet!.. Më bëri me sy pak më parë Porfiri apo jo? Me siguri, marrëzi; pse të më bënte me sy? Mos duan të m'i acarojnë nervat, apo po më ngacmojnë? Ose gjithçka është mirazh, ose *e dinë*!.. Madje edhe Zametovi është i pacipë... A është i pacipë Zametovi? Zametovi ndërroi mendje gjatë natës.

E parandieja që do të ndërronte mendje! Ai këtu është si në shtëpi të vet, kurse vetë është për herë të parë. Porfiri s'e quan mysafir, i rri me shpinë. Kanë nuhatur njëri-tjetrin! Patjetër *për shkakun tim* kanë nuhatur njëri-tjetrin! Patjetër para nesh kanë folur për mua!.. A e dinë për banesën? Sa më shpejt!.. Kur thashë se ika dje të merrja me qira një banesë, ai e kaloi, s'e mori... Po këtë e futa me shkathtësi për banesën: do të më hyjë në punë më vonë!.. Në kllapi, gjoja!.. Ha-ha-ha! Ai e di gjithë mbrëmjen e djeshme! Për ardhjen e nënës s'e dinte!.. Po shtriga e paska shkruar edhe datën me laps!.. Gënjeni, s'ju dorëzohem! Se këto s'janë ende fakte, këto janë vetëm mirazh! Jo, ma jepni faktet! Edhe banesa s'është fakt, po kllapi; e di ç'duhet t'u them... A e dinë për banesën? S'do të iki pa e marrë vesh! Pse erdha? Po ja, që po zemërohem tani, kjo, ndoshta, është fakt! Pfu, sa nervoz që jam! Po ndoshta edhe është mirë; roli i të sëmurit... Po më prek me dorë. Do të përpiqet të më ngatërrojë. Pse erdha?"

Të gjitha këto i kaluan si rrufe nëpër kokë.

Porfiri Petroviçi u kthye sa hap e mbyll sytë. U bë befas disi më i gëzuar.

— Mua, vëlla, që nga mbrëmja jote e djeshme më dhemb koka... Edhe i tëri jam disi i shpërbërë, — filloi ai me një ton krejt tjetër, duke qeshur, drejt Razumihinit.

— Po si ishte, interesante? Se unë ju lashë dje në pikën më interesante? Kush fitoi?

— Askush, natyrisht. Ramë në pyetjet e përjetshme, fluturuam nëpër qiej.

— Përfytyroje, Rodja, ku ramë dje: a ekziston krimi apo jo? Të thashë që gënjyen deri sa panë djaj!

— Ç'ka për t'u habitur? Pyetje e zakonshme shoqërore, — u përgjigj i hutuar Raskolnikovi.

— Pyetja s'ishte formuluar kështu, — vërejti Porfiri.

— Jo krejt kështu, kjo është e vërtetë, — pranoi menjëherë Razumihini, duke nxituar e duke u nxehur si zakonisht. — E

sheh, Rodion: dëgjo dhe thuaj mendimin tënd. Dua. Dje dola nga lëkura me ta dhe të prisja ty; edhe atyre u thashë për ty që do të vije... Filloi me pikëpamjen e socialistëve. Dihet pikëpamja: krimi është protestë kundër jonormalitetit të rregullimit shoqëror — dhe vetëm kaq, dhe asgjë më shumë, dhe asnjë shkak tjetër s'pranohet, — dhe asgjë!..

— Ja ku gënjeve! — bërtiti Porfiri Petroviçi. Me sa dukej, po gjallërohej dhe qeshte çdo minutë, duke e shikuar Razumihinin, gjë me të cilën e ndizte edhe më shumë.

— A-asgjë s'pranohet! — e ndërpreu me zjarr Razumihini, — s'gënjej!.. Do të t'i tregoj librat e tyre: gjithçka tek ata ndodh sepse „mjedisi e hëngri“,[131] — dhe asgjë më shumë! Fraza e preferuar! Prej këtej drejt, që po ta rregullosh shoqërinë normalisht, atëherë përnjëherësh do të zhduken edhe të gjitha krimet, meqë s'do të ketë pse të protestosh, dhe të gjithë në një çast do të bëhen të drejtë. Natyra s'merret parasysh, natyra dëbohet, natyrë s'duhet! Tek ata s'është njerëzimi që, duke u zhvilluar deri në fund në rrugë historike, *të gjallë*, do të shndërrohet vetvetiu më në fund në një shoqëri normale, por, përkundrazi, sistemi shoqëror, duke dalë nga ndonjë kokë matematikore, do ta rregullojë menjëherë gjithë njerëzimin dhe në një çast do ta bëjë të drejtë e pa mëkat, para çdo procesi të gjallë, pa asnjë rrugë historike e të gjallë! Prandaj ata e urrejnë kaq instinktivisht historinë: „vetëm shëmtira e budallallëqe ka në të“ — dhe gjithçka shpjegohet vetëm me budallallëk! Prandaj s'e duan procesin *e gjallë* të jetës: s'duhet *shpirt i gjallë*! Shpirti i gjallë do të kërkojë jetë, shpirti i gjallë s'do t'i bindet mekanikës, shpirti i gjallë është dyshues, shpirti i gjallë është prapanik! Kurse këtu, ndonëse të vjen pak erë kërmë, mund ta bësh prej kauçuku, — por nuk është i gjallë, por është pa vullnet, por është skllav, s'do të ngrihet në revoltë! Dhe del në fund se gjithçka e katandisën vetëm te vënia e tullave

[131] „Mjedisi e hëngri“: shprehje e njohur e kohës, që ia vishte krimin e vesin kushteve shoqërore.

dhe te rregullimi i korridoreve e i dhomave në falanster![132] Falansteri është gati, po natyra juaj për falansterin s'është ende gati, do jetë, procesin e jetës s'e ka mbaruar ende, është herët për në varreza! Vetëm me logjikë s'mund ta kapërcesh natyrën! Logjika do të parashikojë tri raste, kurse janë një milion! Ta presësh gjithë milionin dhe gjithçka ta katandisësh në një pyetje të vetme, në atë të komoditetit! Zgjidhja më e lehtë e problemit! Joshëse e qartë, dhe s'ke pse të mendosh! Kryesorja — s'ke pse të mendosh! Gjithë misteri i jetës futet në dy fletë të shtypura!

— Ja, shpërtheu, po i bie daulles! Duhet kapur për duarsh, — qeshte Porfiri. — Përfytyroni, — u kthye ai nga Raskolnikovi, — po kështu dje mbrëma, në një dhomë, me gjashtë zëra, e për më tepër i dha më parë të pinin punç, — a mund ta përfytyroni? Jo, vëlla, gënjen: „mjedisi“ ka shumë rëndësi në krim; këtë do ta vërtetoj unë.

— E di edhe vetë që ka shumë, po ti ma thuaj këtë: një dyzetvjeçar përdhunon një vajzë dhjetëvjeçare, — mos e shtyu mjedisi për këtë?

— Po, e ç'ka, në kuptimin e ngushtë, ndoshta edhe mjedisi, — vërejti me një rëndësi të habitshme Porfiri, — krimi ndaj vajzës mund të shpjegohet shumë e shumë me „mjedisin“.

Razumihini gati u tërbua.

— Hë, po do të ta *nxjerr* tani, — gjëmoi ai, — që ty të kanë qerpikët e bardhë vetëm e vetëm sepse kambanorja e Ivanit të Madh[133] është tridhjetë e pesë sazhenë e lartë, dhe do ta nxjerr qartë, saktë, në mënyrë përparimtare e madje me një nuancë liberale? E marr përsipër! Hë, do bast?

— E pranoj! Ta dëgjojmë, ju lutem, si do ta nxjerrë!

[132] Falanster: ndërtesa-komunë e shoqërisë ideale sipas socialistit utopist francez Sharl Furie (1772–1837).

[133] Kambanorja e Ivanit të Madh: kambanore në Kremlinin e Moskës. Sazhen: njësi e vjetër ruse e gjatësisë, rreth 2,13 m.

— Po gjithë kohën shtiret, dreqi! — thirri Razumihini, u hodh përpjetë dhe tundi dorën. — Hë, ia vlen të flasësh me ty! Se ai i bën të gjitha këto qëllimisht, ti ende s'e njeh, Rodion! Edhe dje mori anën e tyre, vetëm që t'i bënte të gjithë budallenj. E ç'thoshte dje, o Zot! E ata u gëzuan për të!.. Se ai e mban këtë rol nga dy javë. Vjet na bindi, për ndonjë arsye, se po hynte murg: dy muaj nguli këmbë! Kohët e fundit i shkoi ndër mend të na bindte se po martohej, se gjithçka ishte gati për kurorëzim. Madje qepi edhe rroba të reja. Ne filluam ta uronim. As nuse, as gjë s'kishte: gjithçka mirazh!

— Ja ku gënjeve! Rrobat i kisha qepur më parë. Pikërisht me rastin e rrobave të reja më erdhi në kokë t'ua hidhja të gjithëve.

— Vërtet jeni kaq i shtirur? — pyeti shkujdesur Raskolnikovi.

— Po ju ç'mendonit, jo? Prisni, do t'jua hedh edhe juve — ha-ha-ha! Jo, e shihni, zotëri, do t'ju them gjithë të vërtetën. Me rastin e gjithë këtyre pyetjeve, krimeve, mjedisit, vajzave, m'u kujtua tani, — po, në fund të fundit, gjithmonë më ka interesuar, — një artikull i vogël i juaji: „Për krimin“... apo si e keni, e harrova titullin, s'e mbaj mend. Para dy muajsh pata kënaqësinë ta lexoja në „Fjala periodike“.

— Artikulli im? Në „Fjala periodike“? — pyeti i habitur Raskolnikovi, — vërtet shkrova, gjysmë viti më parë, kur lashë universitetin, me rastin e një libri, një artikull, por atëherë e çova në gazetën „Fjala e javës“, e jo në „Periodike“.

— Po doli në „Periodike“.

— Po „Fjala e javës“ pushoi së dali, prandaj atëherë s'e botuan...

— Kjo është e vërtetë, zotëri; por, duke pushuar së dali, „Fjala e javës“ u bashkua me „Fjalën periodike“,[134] prandaj edhe artikulli juaj, para dy muajsh, u shfaq në „Fjala periodike“. Po ju s'e dinit?

Raskolnikovi vërtet s'dinte asgjë.

[134] „Fjala periodike“ dhe „Fjala e javës“: emra gazetash të sajuar nga autori.

— Ju lutem, po ju mund t'u kërkoni para për artikullin! Ç'karakter që keni, megjithatë! Jetoni kaq të veçuar, sa s'i dini gjëra të tilla që ju prekin drejtpërdrejt. Ky është fakt, zotëri.

— Bravo, Rodka! As unë s'e dija! — thirri Razumihini. — Që sot do të shkoj në sallën e leximit e do ta kërkoj numrin! Dy muaj më parë? Në ç'datë? Njësoj e gjej! Ja ç'gjë! Dhe s'e thotë!

— Po ju si e morët vesh që artikulli është i imi? Është nënshkruar me një shkronjë.

— Rastësisht, dhe kjo këto ditë. Nëpërmjet redaktorit; e njoh... U interesova shumë.

— Shqyrtoja, më kujtohet, gjendjen psikologjike të kriminelit gjatë gjithë rrjedhës së krimit.

— Po, zotëri, dhe nguleni këmbë se akti i kryerjes së krimit shoqërohet gjithmonë nga një sëmundje. Shumë, shumë origjinale, por... mua, në të vërtetë, s'më interesoi kjo pjesë e artikullit tuaj, por një mendim i futur në fund të artikullit, të cilin ju, për fat të keq, e shtjelloni vetëm me aludim, paqartë... Me një fjalë, po ta kujtoni, shtjellohet një aludim se në botë ekzistojnë gjoja disa persona të tillë që mund... domethënë jo se mund, por kanë të drejtë të plotë të kryejnë çdo lloj shthurjeje e krimi, dhe se për ta gjoja ligji s'është shkruar.

Raskolnikovi buzëqeshi me shtrembërimin e tendosur e të qëllimshëm të idesë së tij.

— Si? Ç'është kjo? E drejta për krim? Po jo sepse „mjedisi e hëngri“? — pyeti Razumihini madje me njëfarë frike.

— Jo, jo, jo krejt për këtë, — u përgjigj Porfiri. — Gjithë puna qëndron në atë që në artikullin e tij të gjithë njerëzit ndahen disi në „të zakonshëm“ dhe „të jashtëzakonshëm“. Të zakonshmit duhet të rrojnë në bindje dhe s'kanë të drejtë ta shkelin ligjin, sepse ata, e shihni, janë të zakonshëm. Kurse të jashtëzakonshmit kanë të drejtë të bëjnë çdo lloj krimi e ta shkelin ligjin në çdo mënyrë, në të vërtetë, sepse janë të jashtëzakonshëm. Kështu e keni, me sa duket, po të mos gabohem?

— Po si është e mundur kjo? S'mund të jetë kështu! — mërmëriste i hutuar Razumihini.

Raskolnikovi buzëqeshi përsëri. E kuptoi përnjëherësh se për çfarë bëhej fjalë dhe ku donin ta shtynin; e mbante mend artikullin e tij. Vendosi ta pranonte sfidën.

— Tek unë s'është krejt kështu, — filloi ai thjesht e me modesti. — Megjithatë, e pranoj, e paraqitët gati saktë, madje, po të doni, krejtësisht saktë... (Sikur i vinte mirë të pranonte që ishte krejtësisht saktë.) Ndryshimi është vetëm se unë aspak s'ngul këmbë që njerëzit e jashtëzakonshëm duhet patjetër e janë të detyruar të bëjnë gjithmonë çdo lloj shthurjeje, siç thoni ju. Më duket madje se një artikull të tillë s'do ta linin as të botohej. Unë thjesht aludova se njeriu „i jashtëzakonshëm" ka të drejtë... domethënë jo të drejtë zyrtare, por ka vetë të drejtë t'i lejojë ndërgjegjes së vet të kapërcejë... disa pengesa, dhe vetëm në atë rast nëse kryerja e idesë së tij (ndonjëherë shpëtimtare, ndoshta, për gjithë njerëzimin) e kërkon këtë. Ju urdhëroni të thoni se artikulli im është i paqartë; jam gati t'jua shpjegoj, sa është e mundur. Ndoshta s'do të gabohem po të supozoj se, me sa duket, pikërisht këtë doni; urdhëroni, zotëri. Sipas meje, sikur zbulimet e Keplerit e të Njutonit, si pasojë e ndonjë kombinimi rrethanash, në asnjë mënyrë s'do të mund të bëheshin të njohura për njerëzit ndryshe veçse duke flijuar jetën e një, dhjetë, njëqind e kështu me radhë njerëzve, që do ta pengonin këtë zbulim ose do t'i dilnin përpara si pengesë, atëherë Njutoni do të kishte të drejtë, e madje do të ishte i detyruar... *t'i mënjanonte* këta dhjetë ose njëqind njerëz, që t'i bënte të njohura zbulimet e tij për gjithë njerëzimin. Prej kësaj, megjithatë, aspak s'del se Njutoni kishte të drejtë të vriste këdo që t'i tekej, këdo që i dilte përpara, ose të vidhte çdo ditë në pazar. Më tej, më kujtohet, unë zhvilloj në artikullin tim se të gjithë... hë, për shembull, qoftë edhe ligjvënësit e themeluesit e njerëzimit, duke filluar nga më

të lashtët, duke vazhduar me Likurgët, Solonët,[135] Muhamedët, Napoleonët e kështu me radhë, të gjithë deri tek i fundit ishin kriminelë, vetëm me atë që, duke dhënë një ligj të ri, me këtë vetë shkelnin ligjin e lashtë, të nderuar shenjtërisht nga shoqëria e të trashëguar nga etërit, dhe, natyrisht, s'ndaleshin as para gjakut, vetëm nëse gjaku (ndonjëherë krejt i pafajshëm e i derdhur me trimëri për ligjin e lashtë) mund t'i ndihmonte. Është madje për t'u shënuar që shumica e këtyre bamirësve e themeluesve të njerëzimit ishin gjakderdhës veçanërisht të tmerrshëm. Me një fjalë, unë nxjerr përfundimin se të gjithë, jo vetëm të mëdhenjtë, por edhe njerëzit që dalin fare pak nga udha e rrahur, domethënë që janë madje fare pak në gjendje të thonë diçka të re, duhet, nga natyra e tyre, të jenë patjetër kriminelë, — pak a shumë, natyrisht. Ndryshe është e vështirë për ta të dalin nga udha e rrahur, kurse të mbeten në udhën e rrahur, natyrisht, s'mund të pranojnë, përsëri nga natyra e tyre, kurse sipas meje, madje janë të detyruar të mos pranojnë. Me një fjalë, e shihni se deri këtu s'ka asgjë veçanërisht të re. Kjo është shtypur e lexuar një mijë herë. Sa për ndarjen time të njerëzve në të zakonshëm e të jashtëzakonshëm, jam dakord që është disi arbitrare, por unë s'ngul këmbë në shifra të sakta. Besoj vetëm në mendimin tim kryesor. Ai qëndron pikërisht në atë se njerëzit, sipas ligjit të natyrës, ndahen *përgjithësisht* në dy kategori: në atë të ulët (të zakonshmit), domethënë, si të thuash, në material që shërben vetëm për të lindur të ngjashëm me veten, dhe në njerëzit e vërtetë, domethënë që kanë dhuntinë a talentin të thonë në mjedisin e tyre *një fjalë të re*. Nënndarjet këtu, natyrisht, janë të pafundme, por tiparet dalluese të të dy kategorive janë mjaft të prera: kategoria e parë, domethënë materiali, në përgjithësi, janë njerëz nga natyra konservatorë, të rregullt, rrojnë në bindje dhe u pëlqen të jenë të bindur. Sipas meje, ata janë edhe të

[135]Likurgu: ligjvënësi legjendar i Spartës; Soloni: ligjvënës i Athinës në shek. VI p.e.s.

detyruar të jenë të bindur, sepse ky është caktimi i tyre, dhe këtu s'ka absolutisht asgjë poshtëruese për ta. Kategoria e dytë, të gjithë e shkelin ligjin, janë shkatërrimtarë ose të prirur drejt kësaj, sipas aftësive. Krimet e këtyre njerëzve, natyrisht, janë relative e të shumëllojshme; në pjesën më të madhe ata kërkojnë, në deklarata shumë të larmishme, shkatërrimin e së tashmes në emër të së mirës. Por nëse atij i duhet, për idenë e tij, të kapërcejë qoftë edhe një kufomë, gjakun, atëherë ai përbrenda vetes, sipas ndërgjegjes, mund, sipas meje, t'i japë vetes leje ta kapërcejë gjakun, — duke parë, megjithatë, idenë e përmasat e saj, — këtë vëreni. Vetëm në këtë kuptim flas unë në artikullin tim për të drejtën e tyre për krim. (E mbani mend, se te ne filloi nga një pyetje juridike.) Megjithatë, s'ka pse të shqetësohemi shumë: masa gati kurrë s'ua njeh atyre këtë të drejtë, i ekzekuton e i var (pak a shumë) dhe me këtë, krejt me të drejtë, e kryen caktimin e saj konservator, me kusht, megjithatë, që në brezat pasardhës po kjo masë t'i vërë të ekzekutuarit në piedestal e t'u falet (pak a shumë). Kategoria e parë është gjithmonë zotëria e së tashmes, kategoria e dytë — zotëria e së ardhmes. Të parët e ruajnë botën dhe e shtojnë në numër; të dytët e lëvizin botën dhe e çojnë drejt qëllimit. Si të parët, si të dytët kanë një të drejtë krejt të barabartë për të ekzistuar. Me një fjalë, tek unë të gjithë kanë të drejtë të barabartë, dhe — *vive la guerre éternelle*,[136] — deri në Jerusalemin e Ri,[137] natyrisht!

— Pra, ju prapëseprapë besoni në Jerusalemin e Ri?

— Besoj, — u përgjigj me vendosmëri Raskolnikovi; duke thënë këtë, e gjatë gjithë tiradës së tij të gjatë, shikonte përdhe, duke zgjedhur për vete një pikë në qilim.

— E-e-e në Zot besoni? Më falni që jam kaq kureshtar.

[136] Fr. „Rroftë lufta e përjetshme“.

[137] Jerusalemi i Ri: qyteti qiellor i së ardhmes në Apokalipsin e Gjonit (21:2), simbol i mbretërisë së ardhshme të drejtësisë.

— Besoj, — përsëriti Raskolnikovi, duke ngritur sytë drejt Porfirit.

— E-e në ringjalljen e Llazarit[138] besoni?

— Be-besoj. Pse ju duhen të gjitha këto?

— Besoni fjalë për fjalë?

— Fjalë për fjalë.

— Ja kështu, zotëri... ashtu, u bëra kureshtar. Më falni, zotëri. Po më lejoni, — po kthehem te ajo e mëparshmja, — se ata s'i ekzekutojnë gjithmonë; disa, përkundrazi...

— Triumfojnë sa janë gjallë? Oh po, disa e arrijnë edhe sa janë gjallë, dhe atëherë...

— Fillojnë vetë të ekzekutojnë?

— Nëse duhet, dhe, e dini, madje në pjesën më të madhe. Në përgjithësi vërejtja juaj është e mprehtë.

— Ju falënderoj, zotëri. Po më thoni këtë: me se t'i dallosh këta të jashtëzakonshmit nga të zakonshmit? Në lindje, apo si, ka shenja të tilla? E them në kuptimin që këtu do të duhej më shumë saktësi, si të thuash, më shumë përcaktim i jashtëm: ma falni shqetësimin e natyrshëm të një njeriu praktik e me qëllime të mira, po a s'mund të vendosej këtu, për shembull, një veshje e veçantë, të mbanin diçka, ndonjë damkë, apo ç'ka?.. Sepse, pranojeni, po të ndodhë ndonjë ngatërresë dhe dikush nga njëra kategori të përfytyrojë se i përket kategorisë tjetër dhe të fillojë „të mënjanojë të gjitha pengesat“, siç u shprehët shumë me fat, atëherë këtu...

— Oh, kjo ndodh shumë shpesh! Kjo vërejtje e juaja është madje më e mprehtë se e mëparshmja...

— Ju falënderoj, zotëri...

— S'ka përse, zotëri; por merrni parasysh se gabimi është i mundur vetëm nga ana e kategorisë së parë, domethënë e njerëzve „të zakonshëm“ (siç i quajta unë, ndoshta shumë pa fat). Megjithë prirjen e tyre të lindur drejt bindjes, për shkak

[138] Ringjallja e Llazarit nga Jezusi (Gjoni 11), një nga mrekullitë e Ungjillit.

të njëfarë lojshmërie të natyrës, që s'i mohohet as lopës, shumë prej tyre e pëlqejnë ta përfytyrojnë veten si njerëz të përparuar, „shkatërrimtarë“, dhe të futen në „fjalën e re“, dhe këtë e bëjnë krejt sinqerisht, zotëri. Kurse ata vërtet *të rinjtë* shumë shpesh në të njëjtën kohë s'i vënë re e madje i përbuzin, si njerëz të prapambetur e që mendojnë në mënyrë poshtëruese. Por, sipas meje, këtu s'mund të ketë rrezik të madh, dhe ju, vërtet, s'keni pse të shqetësoheni, sepse ata kurrë s'shkojnë larg. Për rrëmbimin, natyrisht, ndonjëherë mund t'i fshikullosh pak, që t'u kujtosh vendin e tyre, por jo më shumë; këtu s'duhet as xhelat: ata do ta fshikullojnë vetë veten, sepse janë shumë të sjellshëm; disa ia bëjnë njëri-tjetrit këtë shërbim, e të tjerë vetë veten me duart e veta... Me këtë rast i vënë vetes edhe lloj-lloj pendesash publike, — del bukur e edukuese, me një fjalë, ju s'keni pse të shqetësoheni... Ka një ligj të tillë.

— Hë, të paktën nga kjo anë, ju më qetësuat disi; po ja ku është përsëri e keqja, zotëri: më thoni, ju lutem, a janë shumë njerëz të tillë që kanë të drejtë t'i therin të tjerët, këta „të jashtëzakonshmit“? Unë, natyrisht, jam gati t'u përulem, por, pranojeni, është rrëqethëse, zotëri, po të jenë tepër shumë, a?

— Oh, mos u shqetësoni as për këtë, — vazhdoi me të njëjtin ton Raskolnikovi. — Në përgjithësi njerëz me mendim të ri, madje fare pak të aftë të thonë qoftë edhe diçka *të re*, lindin jashtëzakonisht pak, madje çuditërisht pak. Është e qartë vetëm një gjë, se rendi i lindjes së njerëzve, i të gjitha këtyre kategorive e nënndarjeve, duhet të jetë caktuar shumë saktë e përpikërisht nga ndonjë ligj i natyrës. Ky ligj, natyrisht, tani është i panjohur, por unë besoj se ekziston dhe më vonë mund të bëhet edhe i njohur. Masa e madhe e njerëzve, materiali, ekziston në botë vetëm që më në fund, nëpërmjet njëfarë përpjekjeje, nëpërmjet një procesi ende të fshehtë, nëpërmjet ndonjë kryqëzimi gjinish e racash, të sforcohet e të lindë më në fund në botë, hë, qoftë edhe një nga një mijë, një njeri qoftë edhe pak të pavarur. Me

një pavarësi edhe më të gjerë lind, ndoshta, një nga dhjetë mijë (e them përafërsisht, për ilustrim). Me një edhe më të gjerë — një nga njëqind mijë. Njerëzit gjenialë — nga milionat, kurse gjenitë e mëdhenj, kurorëzuesit e njerëzimit, — ndoshta pasi të kenë kaluar shumë mijëra milionë njerëz në tokë. Me një fjalë, në retortën ku ndodhin të gjitha këto s'kam hedhur sy. Por një ligj i caktuar patjetër ka dhe duhet të ketë; këtu s'mund të ketë rastësi.

— Po ç'keni ju të dy, bëni shaka, apo ç'ka? — thirri më në fund Razumihini. — Po e mashtroni njëri-tjetrin apo jo? Rrinë dhe tallen njëri me tjetrin! Ti flet seriozisht, Rodja?

Raskolnikovi ngriti në heshtje drejt tij fytyrën e tij të zbehtë e gati të trishtuar dhe s'u përgjigj asgjë. Dhe e çuditshme iu duk Razumihinit, pranë kësaj fytyre të qetë e të trishtuar, thumbimi i pafshehur, ngulmues, nervoz e i *pasjellshëm* i Porfirit.

— Hë, vëlla, nëse vërtet është serioze, atëherë... Ti, natyrisht, ke të drejtë kur thua se kjo s'është e re dhe i ngjan gjithçkaje që kemi lexuar e dëgjuar një mijë herë; por ajo që është vërtet o*rigjinale* në gjithë këtë, — dhe që i përket vërtet vetëm ty, për tmerrin tim, — është se prapëseprapë e lejon gjakun *sipas ndërgjegjes*, dhe, më fal, madje me një fanatizëm të tillë... Pra, këtu qëndron edhe mendimi kryesor i artikullit tënd. Se kjo leje e gjakut *sipas ndërgjegjes*, kjo... kjo, sipas meje, është më e tmerrshme se sikur të ishte një leje zyrtare për të derdhur gjak, e ligjshme...

— Krejt e drejtë, — më e tmerrshme, zotëri, — ia ktheu Porfiri.

— Jo, ti disi u rrëmbeve! Këtu ka gabim. Do ta lexoj... U rrëmbeve! S'mund të mendosh kështu... Do ta lexoj.

— Në artikull s'ka gjithë këtë, atje ka vetëm aludime, — tha Raskolnikovi.

— Ashtu, zotëri, ashtu, — s'rrinte dot Porfiri, — tani m'u bë gati e qartë si urdhëroni ta shikoni krimin, zotëri, por... më falni për ngulmimin tim (po ju shqetësoj shumë, më vjen turp edhe vetë!) — e shihni, zotëri: më qetësuat shumë pak më parë, zotëri,

lidhur me rastet e gabuara të ngatërrimit të të dy kategorive, por... më shqetësojnë përsëri këtu raste të ndryshme praktike! Hë, po sikur ndonjë burrë, a ndonjë djalë i ri, të përfytyrojë se është Likurg a Muhamed... — i ardhshëm, natyrisht, — dhe të fillojë të mënjanojë për këtë të gjitha pengesat... E pret, gjoja, një fushatë e largët, kurse për fushatë duhen para... hë, dhe fillon t'i sigurojë për fushatën... e dini?

Zametovi befas fërgëlloi nga qoshja e tij. Raskolnikovi as sytë s'i ngriti drejt tij.

— Duhet ta pranoj, — u përgjigj ai i qetë, — se raste të tilla vërtet duhet të ketë. Budallenjtë e mendjemëdhenjtë sidomos bien në këtë grep; rinia veçanërisht.

— Ja, e shihni, zotëri. Hë, po atëherë si, zotëri?

— Po ashtu, — buzëqeshi Raskolnikovi, — s'kam faj unë për këtë. Kështu është e do të jetë gjithmonë. Ja, ky (bëri me kokë nga Razumihini) tha tani se unë e lejoj gjakun. E ç'ka? Shoqëria është tepër e siguruar me internime, burgje, hetues gjyqësorë, katorga, — ç'ka për t'u shqetësuar? E kërkoni hajdutin!..

— Hë, po sikur ta gjejmë?

— Atje e ka vendin.

— Ju jeni megjithatë logjik. Hë, zotëri, po sa për ndërgjegjen e tij?

— Po ç'punë keni ju me të?

— Ashtu, nga humanizmi, zotëri.

— Kush e ka, le të vuajë, po e kupton gabimin. Ky është edhe ndëshkimi për të, — përveç katorgës.

— Hë, po ata vërtet gjenialët, — pyeti Razumihini duke u vrenjtur, — ja ata, të cilëve u është dhënë e drejta të therin, ata pra duhet të mos vuajnë fare, madje as për gjakun e derdhur?

— Pse fjala: *duhet*? Këtu s'ka as leje, as ndalim. Le të vuajë, po t'i vijë keq për viktimën... Vuajtja e dhimbja janë gjithmonë të detyrueshme për një vetëdije të gjerë e për një zemër të thellë. Njerëzit vërtet të mëdhenj, më duket, duhet të ndiejnë në botë

një trishtim të madh, — shtoi ai befas i menduar, madje jo në tonin e bisedës.

Ngriti sytë, i vështroi të gjithë me mendim, buzëqeshi dhe mori kasketën. Ishte tepër i qetë krahasuar me mënyrën si kishte hyrë pak më parë, dhe e ndiente këtë. Të gjithë u ngritën.

— Hë, zotëri, më shani a jo, zemërohuni a jo, po unë s'mund të përmbahem, — përfundoi përsëri Porfiri Petroviçi, — më lejoni edhe një pyetje të vogël (ju shqetësoj tepër shumë, zotëri!), desha të fusja vetëm një ide të vogël, vetëm që të mos e harroj, zotëri...

— Mirë, thoni idenë tuaj të vogël, — qëndronte para tij në pritje Raskolnikovi, serioz e i zbehtë.

— Ja pra, zotëri... vërtet, s'e di si të shprehem më me fat... ideja e vogël është tepër lozonjare... psikologjike, zotëri... Ja pra, zotëri, kur e shkruat atë artikullin tuaj, — s'mund të jetë, he-he! që të mos e quanit veten, hë, qoftë edhe një pikë, — edhe ju njeri „të jashtëzakonshëm" e që thotë *një fjalë të re*, — në kuptimin tuaj domethënë, zotëri... A s'është kështu, zotëri?

— Shumë mundet, — u përgjigj me përbuzje Raskolnikovi.

Razumihini bëri një lëvizje.

— E po të jetë kështu, zotëri, a do të guxonit vallë vetë — hë, për shkak të ndonjë dështimi e ngushtice jetësore, ose për të ndihmuar disi gjithë njerëzimin — ta kapërcenit pengesën?.. Hë, për shembull, të vrisnit e të grabitnit?..

Dhe disi befas i bëri përsëri me syrin e majtë dhe qeshi pa zë, — krejt si pak më parë.

— Sikur ta kisha kapërcyer, natyrisht, s'do t'jua thosha juve, — u përgjigj Raskolnikovi me një përbuzje sfiduese e mendjemadhe.

— Jo, zotëri, unë vetëm ashtu interesohem, në të vërtetë, për ta kuptuar artikullin tuaj, vetëm nga pikëpamja letrare, zotëri...

„Pfu, sa e dukshme e e pacipë!" — mendoi me neveri Raskolnikovi.

— Më lejoni t'ju vërej, — u përgjigj ai thatë, — se as Muhamed, as Napoleon s'e quaj veten... as ndonjë nga personat e tillë, pra, duke mos qenë ata, s'mund t'ju jap një shpjegim të kënaqshëm se si do të veproja.

— Hë, mjaft, kush s'e quan veten tani Napoleon te ne në Rusi? — tha befas me një familjaritet të tmerrshëm Porfiri. Madje në intonacionin e zërit të tij kishte këtë herë diçka veçanërisht të qartë.

— Mos ndonjë Napoleon i ardhshëm e vrau me sëpatë javën e kaluar edhe Aljona Ivanovnën tonë? — ia plasi befas nga qoshja Zametovi.

Raskolnikovi heshte dhe e shikonte me ngulm e me vendosmëri Porfirin. Razumihini u vrenjt i zymtë. Edhe më parë sikur kishte filluar t'i dukej diçka. Vështroi përreth me zemërim. Kaloi një minutë heshtjeje të zymtë. Raskolnikovi u kthye të ikte.

— Po ikni tashmë! — tha me dashamirësi Porfiri, duke ia zgjatur dorën jashtëzakonisht përzemërsisht. — Shumë, shumë i gëzuar për njohjen. Kurse për kërkesën tuaj mos kini as dyshim. Shkruani pikërisht ashtu siç ju thashë. Po më mirë ejani vetë te unë atje... ndonjë ditë nga këto... qoftë edhe nesër. Do të jem atje nja aty nga ora njëmbëdhjetë, me siguri. Do t'i rregullojmë të gjitha... do të flasim... Ju, si një nga të fundit që keni qenë *atje*, ndoshta mund të na thoni ndonjë gjë... — shtoi ai me pamjen më zemërmirë.

— Doni të më merrni në pyetje zyrtarisht, me gjithë procedurën? — pyeti prerë Raskolnikovi.

— Pse, zotëri? Për momentin kjo aspak s'kërkohet. S'e kuptuat mirë. Unë, e shihni, s'e lë rastin të më ikë dhe... dhe kam folur tashmë me të gjithë ata që kanë lënë peng... nga disa kam marrë dëshmi... kurse ju, si i fundit... Po ja, meqë ra fjala! — thirri ai, i gëzuar befas për diçka, — meqë ra fjala m'u kujtua, po ç'bëj unë!.. — u kthye ai nga Razumihini, — ja, ti ma shpove veshin atëherë për këtë Nikolashkën... hë, po e di edhe vetë, e di edhe vetë, — u

kthye ai nga Raskolnikovi, — që djali është i pastër, po ç'të bësh, edhe Mitkën ja, u desh ta shqetësojmë... ja ku qëndron puna, zotëri, gjithë thelbi, zotëri: kur kalonit atëherë nëpër shkallë... më lejoni: ju qetë atje pas orës shtatë, zotëri?

— Pas orës shtatë, — u përgjigj Raskolnikovi, duke ndier në mënyrë të pakëndshme po në atë sekondë se mund të mos e thoshte këtë.

— Pra, kur kalonit pas orës shtatë, zotëri, nëpër shkallë, a s'patë të paktën ju, në katin e dytë, në banesën e hapur — e mbani mend? — dy punëtorë, ose të paktën njërin prej tyre? Ata po lyenin atje, a s'i vutë re? Kjo është shumë, shumë e rëndësishme për ta!..

— Bojaxhinjtë? Jo, s'i pashë... — u përgjigj ngadalë Raskolnikovi, si duke rrëmuar në kujtime, duke u tendosur po në atë çast me gjithë qenien e tij e duke ngrirë nga mundimi për ta marrë me mend sa më shpejt ku qëndronte pikërisht kurthi, e për të mos lënë pa parë ndonjë gjë? — Jo, s'i pashë, madje as një banesë të tillë të hapur s'e vura re... po ja, në katin e katërt (e kishte zotëruar tashmë plotësisht kurthin dhe po ngadhënjente) — e mbaj mend që një nëpunës po shpërngulej nga banesa... përballë Aljona Ivanovnës... e mbaj mend... këtë e mbaj mend qartë... ushtarët po nxirrnin një divan dhe më shtypën pas murit... kurse bojaxhinj — jo, s'e mbaj mend që të kishte bojaxhinj... madje as banesë të hapur s'kishte gjëkundi, me sa duket. Po; s'kishte...

— Po ti ç'ke! — bërtiti befas Razumihini, sikur erdhi në vete e e kuptoi, — po bojaxhinjtë lyenin pikërisht ditën e vrasjes, kurse ai kishte qenë atje tri ditë më parë? Ç'po e pyet?

— Pfu! i ngatërrova! — i ra ballit Porfiri. — Dreqi e mori, me këtë çështje po më ngatërrohet mendja! — iu drejtua ai, sikur madje po kërkonte ndjesë, Raskolnikovit, — se do të ishte kaq e rëndësishme për ne të dinim nëse i pa dikush, pas orës shtatë, në banesë, sa m'u bë tani se edhe ju mund të na thonit... i ngatërrova krejt!

— Atëherë duhet të jesh më i vëmendshëm, — vërejti i vrenjtur Razumihini.

Fjalët e fundit u thanë tashmë në paradhomë. Porfiri Petroviçi i përcolli deri te dera jashtëzakonisht përzemërsisht. Të dy dolën të zymtë e të vrenjtur në rrugë dhe për disa hapa s'thanë asnjë fjalë. Raskolnikovi mori frymë thellë...

Pjesa e tretë — VI

— ...S'e besoj! S'mund ta besoj! — përsëriste Razumihini i hutuar, duke u përpjekur me të gjitha forcat t'i hidhte poshtë argumentet e Raskolnikovit. Po i afroheshin tashmë nomerave të Bakalejevit, ku Pulherija Aleksandrovna dhe Dunja i prisnin prej kohësh. Razumihini ndalej rrugës çdo minutë në zjarrin e bisedës, i hutuar e i trazuar vetëm nga ajo që për herë të parë kishin filluar të flisnin për *këtë* qartë.

— Mos e beso! — u përgjigj Raskolnikovi me një buzëqeshje të ftohtë e të shkujdesur, — ti, sipas zakonit tënd, s'vure re asgjë, kurse unë e peshoja çdo fjalë.

— Ti je dyshues, prandaj i peshoje... Hm... vërtet, jam dakord, toni i Porfirit ishte mjaft i çuditshëm, e sidomos ai i poshtër Zametovi!.. Ke të drejtë, kishte diçka në të, — po pse? Pse?

— Ndërroi mendje gjatë natës.

— Po përkundrazi, përkundrazi! Sikur ta kishin këtë mendim pa tru, do të përpiqeshin me të gjitha forcat ta fshihnin e t'i mbulonin letrat, që të të kapnin pastaj... Kurse tani — kjo është e pacipë e pa kujdes!

— Sikur të kishin fakte, domethënë fakte të vërteta, ose të paktën dyshime pak a shumë të bazuara, atëherë vërtet do të përpiqeshin ta fshihnin lojën, me shpresë se do të fitonin edhe më shumë (po, në fund të fundit, do të kishin bërë prej kohësh kontroll!). Po ata s'kanë fakt, asnjë, — gjithçka mirazh, gjithçka me dy kokë, vetëm një ide fluturake — ja, prandaj përpiqen të të

ngatërrojnë me paturpësi. E ndoshta edhe vetë u zemërua që s'ka fakte, shpërtheu nga inati. E ndoshta ka edhe ndonjë qëllim... Me sa duket, është njeri i zgjuar... Ndoshta donte të më trembte me atë që di... Këtu, vëlla, ka një psikologji të veçantë... Po, në fund të fundit, është e neveritshme t'i shpjegosh të gjitha këto. Lëre!

— Dhe fyese, fyese! Të kuptoj! Por... meqë tani folëm qartë (dhe është shkëlqyeshëm që folëm më në fund qartë, gëzohem!) — atëherë po ta pranoj tani drejt se prej kohësh e kam vënë re këtë tek ata, këtë mendim, gjatë gjithë kësaj kohe, natyrisht, vetëm në një trajtë fare të vogël, zvarranike, po pse qoftë edhe zvarranike! Si guxojnë? Ku, ku fshihen tek ata këto rrënjë? Sikur ta dije sa u tërbova! Si: ngaqë një student i varfër, i gjymtuar nga varfëria e hipokondria, në prag të një sëmundjeje mizore me kllapi, që ndoshta kishte filluar tashmë tek ai (vëre re!), dyshues, sedërli, që e di vlerën e vet, dhe gjashtë muaj s'ka parë njeri në qoshen e tij, me lecka e me çizme pa shuall, — qëndron para ca policëve të lagjes e duron poshtërimin e tyre; e këtu, papritur, një borxh para hundës, një kambial i skaduar me këshilltarin e oborrit Çebarov, bojë e qelbur, tridhjetë gradë Reomyr,[139] ajër i zënë, një grumbull njerëzish, tregimi për vrasjen e personit te i cili kishte qenë një ditë më parë, dhe të gjitha këto — me bark bosh! Po si të mos ndodhë këtu të fikët! Dhe mbi këtë, mbi këtë të mbështetësh gjithçka! Dreqi e mori! E kuptoj që kjo është e bezdisshme, po në vendin tënd, Rodka, unë do t'ua qeshja të gjithëve në sy, ose më mirë: do t'u pë-shtyj-a të gjithëve në turi, e mirë-mirë, dhe do t'u shpërndaja nga të gjitha anët nja njëzet shuplaka, me mend, siç duhen dhënë gjithmonë, dhe me kaq do ta mbyllja. Pështyj! Merr zemër! Turp!

„Megjithatë, e shtjelloi mirë“, — mendoi Raskolnikovi.

[139]Shkalla e Reomyrit: shkallë temperature e përdorur atëherë në Rusi; 30° Reomyr janë rreth 37,5° Celsius.

— Të pështyj? Po nesër prapë marrje në pyetje! — tha ai me hidhërim, — mos vallë duhet të hyj në shpjegime me ta? Edhe pa këtë më vjen inat që dje u ula deri te Zametovi në tavernë...

— Dreqi e mori! Do të shkoj vetë te Porfiri! Dhe do ta shtrëngoj, *si të afërm*; le të m'i nxjerrë të gjitha deri në rrënjë! Kurse Zametovin...

„Më në fund e mori me mend!“ — mendoi Raskolnikovi.

— Prit! — bërtiti Razumihini, duke e kapur befas nga supi, — prit! Gënjeve! E mendova: gënjeve! Hë, ç'kurth është ky? Thua se pyetja për punëtorët ishte kurth? Mendoje: hë, sikur *këtë* ta kishe bërë ti, a do të të shpëtonte goja që pe si lyenin banesën... dhe punëtorët? Përkundrazi: s'kishe parë asgjë, edhe sikur të kishe parë! Kush e pranon diçka kundër vetes?

— Sikur *atë punë* ta kisha bërë unë, atëherë patjetër do të thosha që pashë edhe punëtorët, edhe banesën, — vazhdoi të përgjigjej pa dëshirë e me një neveri të dukshme Raskolnikovi.

— Po pse të flasësh kundër vetes?

— Sepse vetëm fshatarët, ose rishtarët më pa përvojë, në marrje në pyetje i mohojnë të gjitha drejt e njëherësh. Kurse një njeri pak i zhvilluar e me përvojë patjetër, sa të jetë e mundur, përpiqet t'i pranojë të gjitha faktet e jashtme e të pamënjanueshme; vetëm u gjen shkaqe të tjera, fut ndonjë tipar të tillë të vetin, të veçantë e të papritur, që u jep atyre krejt një kuptim tjetër e i vë në një dritë tjetër. Porfiri mund të llogariste pikërisht që unë patjetër do të përgjigjesha kështu dhe patjetër do të thosha që pashë, për besueshmëri, dhe njëkohësisht do të fusja diçka për shpjegim...

— Po ai do të të thoshte menjëherë që dy ditë më parë punëtorët s'mund të ishin atje dhe që, pra, ti ishe pikërisht ditën e vrasjes, pas orës shtatë. Me një gjë fare të kotë do të të ngatërronte!

— Po pikërisht për këtë llogariste, që unë s'do të arrija ta mendoja, dhe do të nxitoja të përgjigjesha më besueshëm, e do të harroja që dy ditë më parë punëtorët s'mund të ishin atje.

— Po si mund ta harrosh këtë?

— Gjëja më e lehtë! Pikërisht në gjëra të tilla fare të kota ngatërrohen më lehtë njerëzit dinakë. Sa më dinak të jetë njeriu, aq më pak e dyshon se do ta ngatërrojnë me diçka të thjeshtë. Njeriun më dinak pikërisht me gjënë më të thjeshtë duhet ta ngatërrosh. Porfiri s'është aspak aq budalla sa mendon ti...

— I poshtër qenka atëherë pas kësaj!

Raskolnikovi s'mundi të mos qeshte. Por po në atë minutë iu duk e çuditshme gjallëria e tij dhe dëshira me të cilën e kishte thënë këtë shpjegim të fundit, ndërsa gjithë bisedën e mëparshme e kishte mbajtur me një neveri të zymtë, me sa dukej për qëllime, nga nevoja.

„Po më hyn shija për disa pika!“ — mendoi ai me vete.

Por gati po në atë minutë u shqetësua disi befas, sikur ta kishte goditur një mendim i papritur e shqetësues. Shqetësimi i rritej. Kishin arritur tashmë te hyrja e nomerave të Bakalejevit.

— Shko vetëm, — tha befas Raskolnikovi, — kthehem tani.

— Ku po shkon? Po ja, arritëm!

— Më duhet, më duhet; një punë... do të vij pas gjysmë ore... Thuaju atje.

— Si të duash, po unë do të vij pas teje!

— Ç'është, edhe ti do të më torturosh! — thirri ai me një nervozizëm kaq të hidhur, me një dëshpërim të tillë në vështrim, sa Razumihinit i ranë duart. Ca kohë qëndroi në sundurmë dhe shikoi i vrenjtur si ai ecte me hapa të shpejtë drejt rrugicës së tij. Më në fund, duke shtrënguar dhëmbët e duke shtrënguar grushtet, duke u betuar aty për aty se që sot do ta shtrydhte gjithë Porfirin si limon, u ngjit lart të qetësonte Pulherija Aleksandrovnën, tashmë të shqetësuar nga mungesa e tyre e gjatë.

Kur Raskolnikovi arriti në shtëpinë e tij, tëmthat i kishte të lagur nga djersa dhe merrte frymë rëndë. U ngjit me nxitim nëpër shkallë, hyri në banesën e tij të pambyllur dhe menjëherë u mbyll me grremç. Pastaj, i trembur e si i çmendur, u hodh në qoshe, te po ajo vrimë në letrën e murit, ku kishin qenë atëherë sendet, futi dorën në të dhe për disa minuta e kontrolloi me kujdes vrimën, duke i prekur të gjitha qoshet e të gjitha palat e letrës. Pa gjetur asgjë, u ngrit dhe mori frymë thellë. Kur po i afrohej pak më parë sundurmës së Bakalejevit, i ishte bërë befas se ndonjë send, ndonjë zinxhir, ndonjë kopsë mënge ose madje letra në të cilën ishin mbështjellë, me shenjën e dorës së plakës, mund të kishte rrëshqitur disi atëherë e të kishte humbur në ndonjë të çarë të vogël, e pastaj t'i dilte befas përpara si një provë e papritur e e pakundërshtueshme.

Qëndronte si i menduar, dhe një buzëqeshje e çuditshme, e poshtëruar, gjysmë e pakuptimtë i endej nëpër buzë. Më në fund mori kasketën dhe doli ngadalë nga dhoma. Mendimet i ngatërroheshin. I menduar zbriti nën portë.

— Ja ku është vetë! — bërtiti një zë i fortë; ai ngriti kokën.

Portieri qëndronte te dera e dhomëzës së tij dhe ia tregonte drejt atë një njeriu jo të gjatë, që nga pamja i ngjante një meshçani, i veshur me diçka si rrobdishan, me jelek, dhe që nga larg i ngjante shumë një gruaje. Koka e tij, me një kasketë të yndyrosur, i varej poshtë, dhe i tëri ishte si i kërrusur. Fytyra e tij e vyshkur, me rrudha, tregonte mbi pesëdhjetë vjet; sytë e vegjël, të zhytur në dhjamë, shikonin të vrenjtur, rreptë e me pakënaqësi.

— Ç'është? — pyeti Raskolnikovi, duke iu afruar portierit.

Meshçani i hodhi sytë vëngër nga poshtë vetullave dhe e shqyrtoi me ngulm e me vëmendje, pa nxituar; pastaj u kthye ngadalë dhe, pa thënë asnjë fjalë, doli nga porta e shtëpisë në rrugë.

— Po ç'është! — thirri Raskolnikovi.

— Po ja, njëfarë njeriu pyeste nëse banon këtu studenti, ju përmendi emrin, te kush banoni. Ju zbritët këtu, ia tregova, e ai iku. Ja ç'është.

Edhe portieri ishte në njëfarë hutimi, por jo shumë, dhe pasi mendoi edhe një pikë, u kthye dhe u fut përsëri në dhomëzën e tij.

Raskolnikovi u hodh pas meshçanit dhe e pa menjëherë, duke ecur nga ana tjetër e rrugës, me të njëjtin hap të njëtrajtshëm e të pangutur, me sytë përdhe e sikur po mendonte diçka. E arriti shpejt, por për ca kohë eci prapa; më në fund u barazua me të dhe i hodhi një sy fytyrës nga anash. Ai e vuri re menjëherë, e vështroi shpejt, por përsëri uli sytë, dhe kështu ecën nja një minutë, njëri pranë tjetrit e pa folur asnjë fjalë.

— Ju pyetët për mua... te portieri? — tha më në fund Raskolnikovi, por disi shumë ngadalë.

Meshçani s'dha asnjë përgjigje e madje as s'e vështroi. Përsëri heshtën.

— Po ç'keni... vini të pyesni... e heshtni... po ç'është kjo? — Zëri i Raskolnikovit ndërpritej, dhe fjalët sikur s'donin të shqiptoheshin qartë.

Meshçani këtë herë ngriti sytë dhe e vështroi Raskolnikovin me një vështrim ogurzi, të zymtë.

— Vrastar! — tha ai befas me një zë të ulët, por të qartë e të prerë...

Raskolnikovi ecte pranë tij. Këmbët iu dobësuan befas tmerrësisht, në shpinë i ra një e ftohtë, dhe zemra për një çast sikur i ngriu; pastaj befas filloi të trokiste, sikur të ishte shkëputur nga një grremç. Kështu ecën nja njëqind hapa, njëri pranë tjetrit e përsëri krejt në heshtje.

Meshçani s'e shikonte.

— Po ç'thoni... ç'... kush është vrasës? — mërmëriti Raskolnikovi mezi i dëgjueshëm.

— Ti je vrastar, — tha ai, edhe më ndarë e më me rëndësi, e sikur me buzëqeshjen e njëfarë ngadhënjimi plot urrejtje, dhe përsëri e vështroi drejt në fytyrën e zbehtë të Raskolnikovit e në sytë e tij të vdekur. Atëherë të dy arritën në një udhëkryq. Meshçani u kthye në rrugën majtas dhe iku pa u kthyer. Raskolnikovi mbeti në vend dhe e shikoi gjatë pas. E pa se si ai, pasi kishte ecur tashmë nja pesëdhjetë hapa, u kthye dhe e vështroi atë, që qëndronte ende pa lëvizur në po atë vend. S'mund të dallohej, por Raskolnikovit iu duk se ai edhe këtë herë buzëqeshi me buzëqeshjen e tij të ftohtë, plot urrejtje e ngadhënjimtare.

Me hap të qetë, të dobësuar, me gjunjë që i dridheshin e sikur i ngrirë tmerrësisht, u kthye Raskolnikovi mbrapsht dhe u ngjit në kthinën e tij. Hoqi kasketën, e vuri në tryezë dhe për nja dhjetë minuta qëndroi pranë saj, pa lëvizur. Pastaj, i pafuqishëm, u shtri në divan dhe me dhimbje, me një rënkim të dobët, u zgjat mbi të; sytë i kishte të mbyllur. Kështu ndenji shtrirë nja gjysmë ore.

S'mendonte për asgjë. Kështu, kishte ca mendime ose copëza mendimesh, ca përfytyrime, pa rregull e pa lidhje, — fytyra njerëzish që i kishte parë qysh në fëmijëri ose që i kishte takuar diku vetëm një herë e për të cilët s'do t'i kujtohej kurrë; kambanorja e kishës V—; bilardoja në një tavernë dhe njëfarë oficeri pranë bilardos, era e purove në një dyqan duhani në bodrum, një pijetore, shkallët e zeza, krejt të errëta, të larë me ujëra të pista e të mbushura me lëvozhga vezësh, e nga diku vjen tingulli i kambanave të së dielës... Sendet ndërroheshin e vërtiteshin si shakullinë. Disa madje i pëlqenin, dhe ai kapej pas tyre, por ato shuheshin, dhe në përgjithësi diçka e shtypte përbrenda, por jo shumë. Ndonjëherë madje ishte mirë... Dridhja e lehtë s'i kalonte, dhe edhe këtë ishte gati mirë ta ndiente.

Dëgjoi hapat e nxituar të Razumihinit dhe zërin e tij, mbylli sytë dhe bëri sikur flinte. Razumihini hapi derën dhe për ca kohë qëndroi në prag, sikur të mendohej. Pastaj hyri ngadalë në

dhomë dhe iu afrua me kujdes divanit. U dëgjua pëshpëritja e Nastasjës:

— Mos e cyt; lëre të flejë; pastaj le të hajë.

— Vërtet, — u përgjigj Razumihini.

Të dy dolën me kujdes dhe e mbyllën derën. Kaloi edhe nja gjysmë ore. Raskolnikovi hapi sytë dhe u kthye përsëri në shpinë, duke i vënë duart pas kokës...

„Kush është ai? Kush është ky njeri që doli nga nëntoka? Ku ishte dhe ç'pa? Pa gjithçka, kjo s'ka dyshim. Po ku qëndronte atëherë dhe nga shikonte? Pse del vetëm tani nga nën dysheme? Dhe si mundi të shihte — mos vallë është e mundur?.. Hm... — vazhdoi Raskolnikovi, duke ngrirë e duke u dridhur, — po kutia që gjeti Nikolaji pas derës: mos vallë edhe kjo është e mundur? Provat? Mjafton të të shpëtojë një vijëz sa një e njëqindmijta — dhe ja ku e ke provën sa një piramidë egjiptiane! Fluturoi një mizë, ajo pa! Mos vallë është e mundur kështu?“

Dhe ndjeu befas me neveri sa ishte dobësuar, dobësuar fizikisht.

„Duhej ta dija këtë, — mendonte ai me një buzëqeshje të hidhur, — dhe si guxova, duke e njohur veten, duke e *parandier* veten, të merrja sëpatën e të përgjakesha! Isha i detyruar ta dija që më parë... E! po unë e dija që më parë!..“ — pëshpëriti ai i dëshpëruar.

Herë-herë ndalej pa lëvizur para ndonjë mendimi:

„Jo, ata njerëz s'janë bërë kështu; *sunduesi* i vërtetë, të cilit gjithçka i lejohet, e rrënon Tulonin, bën kasaphanë në Paris, e *harron* ushtrinë në Egjipt, *shpenzon* gjysmë milioni njerëz në fushatën e Moskës dhe shpëton me një lojë fjalësh në Vilnë;[140] dhe atij, pas vdekjes, i ngrenë idhuj, — pra, edhe *gjithçka* lejohet. Jo, njerëz të tillë, me sa duket, s'kanë trup, po bronz!“

[140] Aludime për Napoleonin: rrethimi i Tulonit (1793), shtypja me top e kryengritjes rojaliste në Paris (1795), braktisja e ushtrisë në Egjipt (1799), fushata e Moskës (1812) dhe fjala që thuhet se tha në Vilnë gjatë tërheqjes: „Nga madhështorja te qesharakja është vetëm një hap“.

Një mendim i papritur, i huaj, befas gati e bëri të qeshte:

„Napoleoni, piramidat, Vaterloja — dhe një regjistruese e thatë, e shëmtuar, një plakushë, fajdexhore, me një arkë të kuqe nën shtrat, — hë, si ta gëlltisë këtë qoftë edhe Porfiri Petroviçi!.. Ku ta gëlltisin ata!.. Do t'i pengojë estetika: a do të futej, gjoja, Napoleoni nën shtratin e një ‚plakushe'! Eh, pisllëk!..“

Herë-herë ndiente se sikur po fliste përçart: binte në një gjendje ekstaze me ethe.

„Plakusha është marrëzi! — mendonte ai me zjarr e me vrull, — plaka, ndoshta, është edhe gabim, s'është puna te ajo! Plaka ishte vetëm sëmundja... unë doja ta kapërceja sa më shpejt... unë s'vrava njeri, vrava një parim! Parimin e vrava, po ta kapërcej s'e kapërceva, mbeta në këtë anë... Vetëm të vras ia dola. E as këtë s'e dita, siç po del... Parim? Pse i shante pak më parë budallai Razumihin socialistët? Populli i zellshëm e tregtar; merren me ‚lumturinë e përgjithshme'... Jo, mua jeta më jepet një herë, dhe kurrë s'do të jetë më, s'dua të pres ‚lumturinë e gjithmbarshme'. Edhe unë vetë dua të rroj, përndryshe më mirë të mos rroj fare. E ç'ka? Unë vetëm s'desha të kaloja pranë nënës së uritur, duke shtrënguar në xhep rublën time, në pritje të ‚lumturisë së gjithmbarshme'. ‚Po çoj, gjoja, një tullë për lumturinë e gjithmbarshme dhe prandaj ndiej qetësi në zemër'. Ha-ha! Po pse më lejuat mua të kaloja? Se unë rroj vetëm një herë, se edhe unë dua... Eh, morr estetik jam unë, dhe asgjë më shumë, — shtoi ai befas, duke qeshur si i çmendur. — Po, jam vërtet morr, — vazhdoi ai, duke u kapur me një gëzim të keq pas mendimit, duke rrëmuar në të, duke luajtur e duke u zbavitur me të, — dhe qoftë vetëm për atë që, së pari, tani arsyetoj se jam morr; sepse, së dyti, një muaj të tërë e shqetësova Providencën gjithëmirëse, duke e thirrur për dëshmitare se, gjoja, s'e ndërmarr për mishin e epshin tim, por kam parasysh një qëllim të shkëlqyer e të këndshëm, — ha-ha! Sepse, së treti, vendosa të ruaja drejtësinë e mundshme në kryerje, peshën e masën dhe aritmetikën: nga të

gjithë morrat zgjodha më të padobishmin nga të gjithë dhe, pasi ta vrisja, vendosa t'i merrja pikërisht aq sa më duhej për hapin e parë, dhe as më shumë, as më pak (kurse pjesa tjetër, pra, do të shkonte ashtu për manastirin, sipas testamentit — ha-ha!)... Sepse, sepse jam përfundimisht morr, — shtoi ai, duke kërcitur dhëmbët, — sepse vetë unë, ndoshta, jam edhe më i ndyrë e më i neveritshëm se morri i vrarë, dhe e *parandieja* që më parë se do t'ia them vetes këtë *pasi* të vras! Mos vallë mund të krahasohet diçka me një tmerr të tillë! Oh, banalitet! Oh, poshtërsi!.. Oh, si e kuptoj ‚profetin', me shpatë, mbi kalë. Urdhëron Allahu, dhe bindu, krijesë ‚që dridhesh'![141] Ka të drejtë, ka të drejtë ‚profeti', kur vë diku tërthor rrugës një bateri të mi-i-irë dhe gjuan mbi të drejtin e mbi fajtorin, pa denjuar madje të shpjegohet! Bindu, krijesë që dridhesh, dhe — *mos dëshiro*, sepse — s'është puna jote!.. Oh, për asgjë, për asgjë në botë s'do t'ia fal plakushës!"

Flokët i kishte të lagur nga djersa, buzët që i dridheshin i ishin tharë, vështrimi i palëvizshëm i ishte ngulur në tavan.

„Nëna, motra, sa i doja! Pse tani i urrej? Po, i urrej, i urrej fizikisht, s'i duroj dot pranë vetes... Pak më parë u afrova dhe e putha nënën, e mbaj mend... Ta përqafosh e të mendosh se po ta merrte vesh, atëherë... mos vallë t'ia them atëherë? Kjo nga unë mund të ndodhë... Hm! *a*jo duhet të jetë e njëjtë si unë, — shtoi ai, duke menduar me mundim, sikur të luftonte me kllapinë që po e pushtonte. — Oh, sa e urrej tani plakushën! Më duket se do ta vrisja edhe një herë, po të vinte në vete! Lizaveta e gjorë! Pse u ndodh ajo aty!.. E çuditshme, megjithatë, pse për të pothuajse s'mendoj, sikur s'e kam vrarë?.. Lizaveta! Sonja! Të gjora, të buta, me sy të butë... Të dashura!.. Pse s'qajnë? Pse s'rënkojnë?.. Ato i japin të gjitha... shikojnë butë e qetë... Sonja, Sonja! Sonja e qetë!.."

[141] Aludim për ciklin e poezive të Pushkinit „Imitime të Kuranit" (1824), ku profeti urdhërohet t'i predikojë „krijesës që dridhet".

Ra në harresë; iu duk e çuditshme që s'e mbante mend si kishte mundur të gjendej në rrugë. Ishte tashmë mbrëmje vonë. Muzgu po dendësohej, hëna e plotë ndriçonte gjithnjë e më fort; por në ajër ishte disi veçanërisht mbytje. Njerëzit ecnin grumbull nëpër rrugë; zejtarët e njerëzit e zënë po shpërndaheshin nëpër shtëpi, të tjerët shëtisnin; vinte erë gëlqere, pluhuri, uji të ndenjur. Raskolnikovi ecte i trishtuar e i shqetësuar: e mbante mend shumë mirë se kishte dalë nga shtëpia me njëfarë qëllimi, se duhej bërë diçka e duhej nxituar, por ç'ishte pikërisht — e kishte harruar. Befas u ndal dhe pa se në anën tjetër të rrugës, në trotuar, qëndronte një njeri dhe i bënte me dorë. Shkoi drejt tij përmes rrugës, por befas ky njeri u kthye dhe iku sikur të mos kishte ndodhur gjë, me kokë ulur, pa u kthyer e pa dhënë pamje se e kishte thirrur. „Po mjaft, a më thirri vallë?“ — mendoi Raskolnikovi, por prapëseprapë filloi ta ndiqte. Pa arritur nja dhjetë hapa, befas e njohu dhe — u tremb; ishte meshçani i mëparshëm, me të njëjtin rrobdishan e po aq i kërrusur. Raskolnikovi ecte nga larg; zemra i trokiste; u kthyen në një rrugicë — ai gjithnjë s'kthehej. „A e di që po shkoj pas tij?“ — mendonte Raskolnikovi. Meshçani hyri në portën e një shtëpie të madhe. Raskolnikovi iu afrua sa më shpejt portës dhe filloi të shikonte: mos kthehej dhe mos e thërriste? Vërtet, pasi kaloi gjithë kalimin nën portë e duke dalë tashmë në oborr, ai u kthye befas dhe përsëri sikur i bëri me dorë. Raskolnikovi kaloi menjëherë nën portë, por në oborr meshçani s'ishte më. Pra, kishte hyrë tani në shkallët e para. Raskolnikovi u hodh pas tij. Vërtet, dy kate më lart dëgjoheshin ende hapat e matur, të pangutur të dikujt. E çuditshme, shkallët sikur ishin të njohura! Ja dritarja në katin e parë; e trishtuar e misterioze kalonte nëpër xhama drita e hënës; ja edhe kati i dytë. Ba! Kjo është po ajo banesë ku lyenin punëtorët... Si s'e njohu menjëherë? Hapat e njeriut që ecte përpara u shuan: „pra, u ndal ose u fsheh diku“. Ja edhe kati i tretë; të shkojë më tej? Dhe ç'qetësi ka atje, madje e frikshme... Por ai shkoi. Zhurma e hapave të tij e

trembte e e shqetësonte. O Zot, sa errësirë! Meshçani, me siguri, është fshehur diku këtu në qoshe. A! banesa është hapur krejt nga shkallët; u mendua dhe hyri. Në paradhomë ishte shumë errësirë e bosh, asnjë shpirt, sikur t'i kishin nxjerrë të gjitha; ngadalë, në majë të gishtave, kaloi në sallon: e gjithë dhoma ishte larë fort nga drita e hënës; gjithçka këtu si më parë: karriget, pasqyra, divani i verdhë dhe pikturat në korniza. Një hënë e madhe, e rrumbullakët, e kuqe si bakri, shikonte drejt nga dritaret. „Kjo qetësi është nga hëna, — mendoi Raskolnikovi, — ajo, me siguri, tani po thotë një gjëegjëzë". Qëndronte dhe priste, priste gjatë, dhe sa më e qetë ishte hëna, aq më fort i trokiste zemra, madje i dhembte. Dhe gjithnjë qetësi. Befas u dëgjua një kërcitje e thatë e çastit, sikur të thyenin një cifël, dhe gjithçka ngriu përsëri. Një mizë që u zgjua u përplas befas me vrull pas xhamit dhe zukati ankueshëm. Pikërisht në këtë minutë, në qoshe, midis dollapit të vogël dhe dritares, dalloi sikur një mantel grash të varur në mur. „Pse është këtu ky mantel? — mendoi ai, — se më parë s'ishte..." U afrua ngadalë dhe e mori me mend se pas mantelit sikur fshihej dikush. Me kujdes e largoi me dorë mantelin dhe pa se aty qëndronte një karrige, kurse në karrige, në qoshe, rrinte plakusha, e tëra e mbledhur kruspull dhe me kokën të përkulur, kështu që ai s'mund t'ia dallonte në asnjë mënyrë fytyrën, por ishte ajo. Qëndroi mbi të: „ka frikë!" — mendoi ai, e liroi ngadalë sëpatën nga laku dhe e goditi plakën në majë të kokës, një herë e dy herë. Por çudi: ajo as që lëvizi nga goditjet, sikur të ishte prej druri. U tremb, u përkul më afër dhe filloi ta shqyrtonte; por edhe ajo e uli kokën edhe më poshtë. Atëherë ai u përkul krejt deri në dysheme dhe i pa fytyrën nga poshtë, e pa dhe u ngrir: plakusha rrinte dhe qeshte, — shpërthente në një të qeshur të qetë, pa zë, duke u përmbajtur me të gjitha forcat që ai të mos e dëgjonte. Befas iu duk se dera e dhomës së gjumit u hap fare pak dhe se edhe atje sikur qeshnin e pëshpëritnin. Tërbimi e pushtoi: me gjithë fuqinë filloi ta godiste plakën në kokë, por me

çdo goditje sëpate e qeshura dhe pështpëritja nga dhoma e gjumit dëgjoheshin gjithnjë e më fort e më qartë, kurse plakusha tundej e tëra nga e qeshura. U hodh të ikte, por gjithë paradhoma ishte tashmë plot me njerëz, dyert nga shkallët ishin hapur krejt, dhe në sheshpushim, në shkallë e atje poshtë — kudo njerëz, kokë me kokë, të gjithë shikojnë, — por të gjithë janë fshehur dhe presin, heshtin... Zemra iu shtrëngua, këmbët s'lëvizin, kanë zënë rrënjë... Desh të thërriste dhe — u zgjua.

Mori frymë rëndë, — por çudi, ëndrra sikur vazhdonte ende: dera e tij ishte hapur krejt, dhe në prag qëndronte një njeri krejt i panjohur për të dhe e shqyrtonte me ngulm.

Raskolnikovi s'kishte arritur t'i hapte krejt sytë dhe sa hap e mbyll sytë i mbylli përsëri. Rrinte shtrirë në shpinë dhe s'lëvizi. „Kjo është ëndrra që vazhdon apo jo“, — mendoi ai dhe ngriti përsëri fare pak, pa u vënë re, qerpikët për të parë: i panjohuri qëndronte në po atë vend dhe vazhdonte ta vështronte. Befas e kapërceu me kujdes pragun, e mbylli me kujdes derën pas vetes, iu afrua tryezës, priti nja një minutë, — gjatë gjithë kësaj kohe pa ia ndarë sytë, — dhe ngadalë, pa zhurmë, u ul në karrigen pranë divanit; kapelën e vuri anash, përdhe, kurse me të dyja duart u mbështet mbi bastun, duke ulur mjekrën mbi duar. Dukej se ishte përgatitur të priste gjatë. Me sa mund të dallohej nëpër qerpikët që dridheshin, ky njeri ishte jo më i ri, i ngjeshur e me një mjekër të dendur, të çelët, gati të bardhë...

Kaluan nja dhjetë minuta. Ishte ende dritë, por po ngrysej. Në dhomë ishte qetësi e plotë. Madje as nga shkallët s'vinte asnjë tingull. Vetëm zukaste e përplasej një mizë e madhe, duke u goditur me vrull pas xhamit. Më në fund kjo u bë e padurueshme: Raskolnikovi u ngrit befas pak dhe u ul në divan.

— Hë, thoni, ç'ju duhet?

— Po unë ashtu e dija që s'flini, por vetëm bëni sikur, — u përgjigj çuditshëm i panjohuri, duke qeshur i qetë. — Arkadi Ivanoviç Svidrigajlov, më lejoni të prezantohem...

Pjesa e katërt — I

„Mos vallë është vazhdimi i ëndrrës?“ — mendoi edhe një herë Raskolnikovi. Me kujdes e me mosbesim e shqyrtonte mysafirin e papritur.

— Svidrigajlov? Ç'marrëzi! S'mund të jetë! — tha ai më në fund me zë, i hutuar.

Dukej se mysafiri nuk u habit fare nga kjo thirrje.

— Për dy shkaqe erdha te ju: së pari, desha t'ju njihja personalisht, meqë prej kohësh kam dëgjuar për ju nga një pikëpamje shumë interesante e të favorshme për ju; e së dyti, ëndërroj që ndoshta nuk do të shmangeni të më ndihmoni në një sipërmarrje që prek drejtpërdrejt interesin e motrës suaj, Avdotja Romanovnës. Mua vetëm, pa rekomandim, ndoshta ajo tani as në oborr s'do të më lërë të hyj, për shkak të paragjykimit, por me ndihmën tuaj, përkundrazi, unë llogaris...

— Keq llogaritni, — e ndërpreu Raskolnikovi.

— Ato mbërritën vetëm dje, më lejoni të pyes?

Raskolnikovi nuk u përgjigj.

— Dje, e di. Edhe unë vetë mbërrita vetëm pardje. Hë, zotëri, ja ç'do t'ju them për këtë punë, Rodion Romanoviç; ta shfajësoj veten e quaj të tepërt, por më lejoni edhe mua të deklaroj: ç'ka këtu, në gjithë këtë, vërtet, kaq veçanërisht kriminale nga ana ime, domethënë pa paragjykime, por duke gjykuar me mend të shëndoshë?

Raskolnikovi vazhdonte ta shqyrtonte në heshtje.

— Që në shtëpinë time ndoqa një vajzë të pambrojtur dhe „e fyeja me propozimet e mia të ndyra“, — kështu, apo jo, zotëri? (Po ia marr vetë përpara!) Po supozoni vetëm se edhe unë njeri jam, *et nihil humanum*...[142] me një fjalë, se edhe unë jam i aftë të magjepsem e të dashuroj (gjë që, natyrisht, nuk bëhet me urdhrin tonë), atëherë gjithçka shpjegohet në mënyrën më të natyrshme. Këtu e gjithë pyetja është: jam unë përbindësh apo vetë viktimë? Po sikur të jem viktimë? Se duke i propozuar sendit të dashurisë sime të ikte me mua në Amerikë ose në Zvicër, unë ndoshta ushqeja ndjenjat më plot respekt, dhe madje mendoja të ndërtoja lumturinë e përbashkët!.. Arsyeja i shërben pasionit; unë, ndoshta, e shkatërroja edhe më shumë veten, mëshirë!..

— Po s'është aspak puna këtu, — e ndërpreu me neveri Raskolnikovi, — thjesht e qartë ju jeni të neveritshëm, keni të drejtë apo s'keni të drejtë, ja pra s'duan t'ia kenë punën me ju, dhe ju dëbojnë, dhe ikni!..

Svidrigajlovi shpërtheu befas në të qeshur.

— Megjithatë ju... megjithatë juve s'ju ngatërron dot njeri! — tha ai, duke qeshur në mënyrën më të sinqertë, — unë mendova të bëja dinakëri, po jo, ju u vutë drejt e në pikën më të vërtetë!

— Po ju edhe në këtë minutë vazhdoni të bëni dinakëri.

— E ç'pastaj? E ç'pastaj? — përsëriste Svidrigajlovi, duke qeshur me gjithë shpirt, — se kjo është *bonne guerre*,[143] siç thonë, dhe dinakëria më e lejueshme!.. Por megjithatë ju më ndërpretë; kështu ose ashtu, e pohoj përsëri: s'do të kishte pasur kurrfarë pakëndshmërie, sikur të mos kishte ndodhur rasti në kopsht. Marfa Petrovna...

— Edhe Marfa Petrovnën, thonë, e paskeni futur ju në dhe? — e ndërpreu vrazhdë Raskolnikovi.

---

[142] *Et nihil humanum* (lat.): „dhe asgjë njerëzore“ — nga fjala e njohur e Terencit: „Homo sum, humani nihil a me alienum puto“ („Jam njeri dhe asgjë njerëzore s'e quaj të huaj për mua“).

[143] *Bonne guerre* (fr.): luftë e ndershme, lojë e drejtë.

— Edhe për këtë paskeni dëgjuar? Po si të mos dëgjoni, në fund të fundit... Hë, sa për këtë pyetjen tuaj, vërtet s'di si t'jua them, megjithëse ndërgjegjja ime është në shkallën më të lartë e qetë për këtë punë. Domethënë, mos mendoni se kam frikë nga ndonjë gjë e atillë: e gjitha u krye në rregull të plotë e me saktësi të plotë: hetimi mjekësor zbuloi apopleksi, të shkaktuar nga larja menjëherë pas një dreke të rëndë, me gati një shishe verë të pirë, e as që mund të zbulonte gjë tjetër... Jo, zotëri, ja për çfarë mendoja me vete për ca kohë, sidomos rrugës, duke ndenjur në vagon: mos vallë e nxita unë gjithë këtë... fatkeqësi, disi, me ndonjë acarim moral apo me diçka të tillë? Por arrita në përfundimin se as kjo s'mund të ishte në asnjë mënyrë.

Raskolnikovi qeshi.

— Ç'qejf keni të shqetësoheni kështu!

— Po ju pse qeshni? Mendojeni: unë e godita gjithsej vetëm dy herë me kamxhik, madje as shenja s'mbetën... Mos më quani, ju lutem, cinik; unë e di me saktësi sa e ndyrë është kjo nga ana ime, e kështu me radhë; po unë e di gjithashtu me siguri se Marfa Petrovna, ndoshta, edhe u gëzua për këtë, si të them, rrëmbim timin. Historia për motrën tuaj ishte shteruar deri në pikën e fundit. Marfa Petrovna ishte e detyruar të rrinte në shtëpi qysh prej tri ditësh; s'kishte me se të dilte në qytezë, e i kishte mërzitur të gjithë atje me atë letrën e saj (për leximin e letrës keni dëgjuar?). E befas këto dy kamxhikë sikur bien nga qielli! E para gjë që bëri, urdhëroi të mbrehnin karrocën!.. Nuk po flas fare për faktin që te gratë ka raste të tilla kur është shumë e shumë e këndshme të jesh e fyer, pavarësisht nga gjithë indinjata e dukshme. I kanë të gjithë, këto raste; njeriu në përgjithësi shumë e shumë madje e do të jetë i fyer, e keni vënë re këtë? Por te gratë kjo është veçanërisht. Madje mund të thuhet se vetëm me këtë mbahen gjallë.

Për një çast Raskolnikovi mendoi të ngrihej e të ikte dhe kështu t'i jepte fund takimit. Por njëfarë kureshtjeje e madje sikur njëfarë llogarie e mbajtën për një çast.

— Ju pëlqen të rrihni? — pyeti ai i hutuar.

— Jo, jo shumë, — u përgjigj i qetë Svidrigajlovi. — Kurse me Marfa Petrovnën pothuajse kurrë s'jemi rrahur. Kemi jetuar shumë në marrëveshje, dhe ajo mbetej gjithmonë e kënaqur me mua. Kamxhikun e përdora, gjatë gjithë shtatë vjetëve tona, vetëm dy herë gjithsej (po të mos llogaritet edhe një rast i tretë, shumë i dykuptimtë, megjithatë): herën e parë — dy muaj pas martesës sonë, sapo mbërritëm në fshat, dhe ja tani rastin e fundit. E ju menjëherë menduat se jam një përbindësh i tillë, retrograd, pronar bujkrobërish? he-he... E meqë ra fjala: a nuk ju kujtohet, Rodion Romanoviç, si para disa vjetësh, qysh në kohët e publicitetit mirëbërës,[144] e turpëruan te ne para gjithë popullit e para gjithë letërsisë një fisnik — e harrova mbiemrin! — ja atë që e fshikulloi gjermanen në vagon, ju kujtohet?[145] Atëherë, po në atë vit, më duket, ndodhi edhe „Veprimi i shëmtuar i ‚*Vekut*'"[146] (hë, „Netët egjiptiane", leximi publik, ju kujtohet? Ata sytë e zinj! Oh, ku je ti, koha e artë e rinisë sonë!). Hë, zotëri, ja mendimi im: zotërisë që e fshikulloi gjermanen nuk i jap thellësisht të drejtë, sepse në të vërtetë... ç'të drejtë t'i japësh! Por me këtë rast s'mund të mos deklaroj se ndodhin ndonjëherë „gjermane" kaq nxitëse, sa që, më duket, s'ka asnjë përparimtar të vetëm që të mund të garantonte plotësisht për veten. Nga kjo

[144] Publiciteti (rus. *glasnost*): liria relative e shtypit për të diskutuar çështjet shoqërore në vitet e para të mbretërimit të Aleksandrit II, në fund të viteve 1850 dhe fillim të viteve 1860.

[145] Aludim për një rast të vërtetë nga fillimi i viteve 1860, kur një pronar tokash rrahu një grua gjermane në një vagon treni; ngjarja u diskutua gjerësisht në shtyp.

[146] Më 1861 revista „Veku" („Векъ") botoi një artikull tallës për një zonjë që kishte lexuar publikisht në Perm „Netët egjiptiane" të Pushkinit; artikulli u dënua në shtyp me titullin „Veprimi i shëmtuar i ‚Vekut'" dhe shkaktoi një polemikë të gjerë.

pikëpamje askush s'e shikoi atëherë çështjen, e megjithatë pikërisht kjo pikëpamje është ajo e vërteta humane, vërtet, zotëri, kështu është!

Pasi tha këtë, Svidrigajlovi befas qeshi përsëri. Raskolnikovit iu bë e qartë se ky ishte një njeri që kishte vendosur me vendosmëri për diçka dhe që e dinte vetë se ç'bënte.

— Ju, me siguri, s'keni folur me njeri disa ditë me radhë? — pyeti ai.

— Gati kështu. Po ç'ka: me siguri çuditeni që jam një njeri kaq i shkathët në të folur?

— Jo, unë çuditem që jeni tepër i shkathët.

— Ngaqë nuk u fyeva nga vrazhdësia e pyetjeve tuaja? Kështu, apo jo? Po... pse të fyhem? Si më pyetët, ashtu u përgjigja, — shtoi ai me një shprehje të çuditshme thjeshtësie. — Se unë veçanërisht pothuajse për asgjë s'interesohem, për Zotin, — vazhdoi ai disi i menduar. — Sidomos tani, s'jam fare i zënë me asgjë... Megjithatë, ju lejohet të mendoni se po ju bëj lajka me qëllim, aq më tepër që kam një punë me motrën tuaj, e deklarova vetë. Por do t'jua them sinqerisht: shumë mërzi! Sidomos këto tri ditë, sa që madje u gëzova që ju pashë... Mos u zemëroni, Rodion Romanoviç, por ju vetë më dukeni, s'e di pse, tmerrësisht i çuditshëm. Si të doni, por diçka ka te ju; dhe pikërisht tani, domethënë jo pikërisht në këtë minutë, por në përgjithësi tani... Hë, hë, s'do të flas më, s'do të flas më, mos u vrenjtni! Unë s'jam ndonjë ari aq i egër sa mendoni ju.

Raskolnikovi e vështroi i zymtë.

— Ju ndoshta s'jeni fare ari, — tha ai. — Madje më duket se jeni nga shoqëria shumë e mirë ose, të paktën, dini, kur bie rasti, të jeni edhe njeri i hijshëm.

— Po unë veçanërisht për mendimin e askujt s'interesohem, — u përgjigj thatë e sikur madje me një nuancë mendjemadhësie Svidrigajlovi, — prandaj pse të mos jesh edhe pak vulgar, kur kjo

veshje në klimën tonë vishet kaq lehtë dhe... dhe sidomos kur ke edhe prirje natyrore për këtë, — shtoi ai, duke qeshur përsëri.

— Kam dëgjuar, megjithatë, se këtu keni shumë të njohur. Ju jeni ai që quhet „jo pa lidhje“. Atëherë pse ju duhem unë, në këtë rast, përveçse për ndonjë qëllim?

— Këtë e thatë të vërtetë, që kam të njohur, — e kapi fjalën Svidrigajlovi, pa iu përgjigjur pikës kryesore, — kam takuar tashmë; se po endem qysh prej tri ditësh; i njoh vetë, dhe edhe mua, më duket, më njohin. Natyrisht, jam veshur denjësisht dhe kalon se s'jam njeri i varfër; neve, në fund të fundit, edhe reforma fshatare na kaloi anash:[147] pyje e livadhe që përmbyten nga lumi, të ardhurat nuk humbasin; por... s'do të shkoj atje; edhe më parë më ishte mërzitur: po endem qysh prej tri ditësh e s'i tregohem askujt... E këtu edhe qyteti! Domethënë si u sajua ky te ne, më thoni, ju lutem! Qytet kancelaristësh e seminaristësh të të gjitha llojeve! Vërtet, shumë gjëra këtu s'i vija re më parë, nja tetë vjet më parë, kur endesha këtej... Vetëm te anatomia shpresoj tani, për Zotin!

— Te cila anatomi?

— Po sa për këto klube, këta Dyso, këto „Pika“ tuajat[148] apo, ndoshta, edhe përparimin — hë, ky le të bëhet pa ne, — vazhdoi ai, pa e vënë re përsëri pyetjen. — E pastaj, ç'qejf ke të bëhesh hile-bërës në letra?

— Po ju paskeni qenë edhe hile-bërës?

— Po si pa këtë? Ishim një shoqëri e tërë, nga më të hijshmet, nja tetë vjet më parë; e kalonim kohën; dhe të gjithë, e dini, njerëz me sjellje, kishte poetë, kishte kapitalistë. Dhe në përgjithësi te ne, në shoqërinë ruse, sjelljet më të mira i kanë ata që janë rrahur, — e keni vënë re këtë? Kjo sepse unë tani në fshat jam katandisur. E megjithatë atëherë më futën në burg për borxhe,

[147] Reforma fshatare: heqja e bujkrobërisë në Rusi më 1861.

[148] Dysoja (Dussaux): restorant francez në modë në Petersburg. „Pika“: maja perëndimore e ishullit Jelagin, vend shëtitjeje i shoqërisë së lartë.

një grekush nga Nezhini.[149] Pikërisht atëherë u ndodh Marfa Petrovna, bëri pazar dhe më shpengoi për tridhjetë mijë argjendë.[150] (Gjithsej unë kisha borxh shtatëdhjetë mijë.) U lidhëm me të me martesë të ligjshme, dhe ajo më mori menjëherë me vete në fshat, si ndonjë thesar. Se ajo ishte pesë vjet më e madhe se unë. Më donte shumë. Shtatë vjet s'dola nga fshati. E vini re, gjithë jetën e mbajti një dokument kundër meje, në emër të një tjetri, për këto tridhjetë mijë, kështu që po të më shkonte mendja të ngrija krye për ndonjë gjë, — menjëherë në çark! Dhe do ta bënte! Se te gratë të gjitha këto rrojnë bashkë.

— E sikur të mos ishte dokumenti, do t'ia kishit mbathur?

— S'di si t'jua them. Ky dokument pothuajse s'më shqetësonte. S'kisha dëshirë të shkoja gjëkundi, kurse jashtë shtetit vetë Marfa Petrovna më ftoi nja dy herë, duke parë që mërzitesha. Po ç'ka! Jashtë kam qenë më parë, dhe gjithmonë më vinte keq. Jo se, por ja, gdhin agimi, gjiri i Napolit, deti, shikon, dhe disi të vjen trishtim. Më e neveritshmja është se vërtet për diçka trishtohesh! Jo, në atdhe është më mirë: këtu, të paktën, për gjithçka fajëson të tjerët, kurse veten e shfajëson. Unë ndoshta tani do të nisesha në një ekspeditë në Polin e Veriut, sepse *j'ai le vin mauvais*,[151] dhe të pi më vjen neveri, kurse përveç verës s'mbetet asgjë tjetër. E kam provuar. Po ç'thonë, Bergu të dielën do të fluturojë në Kopshtin e Jusupovit me një balonë të madhe, fton shokë udhëtimi me një pagesë të caktuar, a është e vërtetë?[152]

— E ç'pastaj, ju do të fluturonit?

— Unë? Jo... ashtu... — mërmëriti Svidrigajlovi, vërtet sikur të ishte zhytur në mendime.

---

[149] Nezhini: qytet në Ukrainë, i njohur për koloninë e tregtarëve grekë, që merreshin shpesh edhe me fajde.

[150] Aludim për tridhjetë argjendët për të cilët Juda e tradhtoi Krishtin (Mateu 26:15).

[151] *J'ai le vin mauvais* (fr.): kur pi bëhem i keq.

[152] Aeronauti Berg bënte në Petersburg, në mesin e viteve 1860, fluturime me balonë dhe ftonte pasagjerë me pagesë.

„Po ç'ka ky, vërtet, apo si?“ — mendoi Raskolnikovi.

— Jo, dokumenti s'më shqetësonte, — vazhdoi Svidrigajlovi i menduar, — isha unë vetë që s'dilja nga fshati. Dhe ka pothuajse një vit që Marfa Petrovna, në ditën e emrit tim, ma ktheu edhe këtë dokument, e për më tepër më dhuroi edhe një shumë të konsiderueshme. Se ajo kishte kapital. „Shihni sa ju besoj, Arkadi Ivanoviç“, — vërtet, kështu u shpreh. S'e besoni që u shpreh kështu? E dini: unë në fshat u bëra zot shtëpie i rregullt; më njohin në rrethinë. Porositja edhe libra. Marfa Petrovna në fillim e miratonte, e pastaj kishte gjithnjë frikë se mos e teproja me studimet.

— Ju, me sa duket, e merrni shumë malli për Marfa Petrovnën?

— Unë? Ndoshta. Vërtet, ndoshta. E meqë ra fjala, besoni në fantazma?

— Në ç'fantazma?

— Në fantazma të zakonshme, po në ç'fantazma!

— Po ju besoni?

— Po, ndoshta jo, *pour vous plaire*...[153] Domethënë, jo se jo...

— Ju shfaqen, apo si?

Svidrigajlovi e vështroi disi çuditshëm.

— Marfa Petrovna denjon të më vizitojë, — tha ai, duke e shtrembëruar gojën në njëfarë buzëqeshjeje të çuditshme.

— Si domethënë denjon t'ju vizitojë?

— Po ja, ka ardhur tri herë. Herën e parë e pashë po atë ditë të varrimit, një orë pasi u kthyem nga varrezat. Kjo ishte në prag të nisjes sime këtu. Herën e dytë pardje, rrugës, në agim, në stacionin e Malaja Visherës;[154] kurse herën e tretë, dy orë më parë, në banesën ku qëndroj, në dhomë; isha vetëm.

— Zgjuar?

[153] *Pour vous plaire* (fr.): për t'ju bërë qejfin.

[154] Malaja Vishera: stacion në hekurudhën Moskë–Petersburg, rreth 160 km nga Petersburgu.

— Krejtësisht. Të tri herët zgjuar. Vjen, flet një minutë dhe ikën nga dera; gjithmonë nga dera. Madje sikur dëgjohet.

— Pse vallë e mendoja se ju patjetër ju ndodh diçka e tillë! — tha befas Raskolnikovi dhe po në atë minutë u habit që e tha këtë. Ishte shumë i tronditur.

— Ashtu-u? Ju e menduat këtë? — pyeti i habitur Svidrigajlovi, — vallë vërtet? Hë, a s'ju thashë që midis nesh ka njëfarë pike të përbashkët, a?

— Kurrë s'e keni thënë këtë! — u përgjigj prerë e me zjarr Raskolnikovi.

— S'e kam thënë?

— Jo!

— M'u duk se e kam thënë. Pak më parë, kur hyra dhe pashë që rrinit shtrirë me sy mbyllur, e vetë bënit sikur, — i thashë menjëherë vetes: „Ky është pikërisht ai!“

— Ç'do të thotë kjo: pikërisht ai? Për çfarë e keni këtë? — thirri Raskolnikovi.

— Për çfarë? Vërtet, s'e di për çfarë... — mërmëriti Svidrigajlovi sinqerisht, e disi i ngatërruar vetë.

Një minutë heshtën. Të dy e vështronin njëri-tjetrin me sy të hapur.

— Të gjitha këto janë marrëzira! — thirri i mërzitur Raskolnikovi. — E ç'ju thotë ajo kur vjen?

— Ajo? Përfytyroni, për vogëlsirat më të parëndësishme, dhe çuditu me njeriun: pikërisht kjo më zemëron. Herën e parë hyri (unë, e dini, isha i lodhur: shërbesa e varrimit, „Me shenjtorët prehe“, pastaj litia,[155] meze, — më në fund mbeta vetëm në kabinet, ndeza një puro, u zhyta në mendime), hyri nga dera: „Ju, thotë, Arkadi Ivanoviç, sot nga punët harruat t'i kurdisni sahatin në dhomën e ngrënies“. E këtë sahat unë, vërtet, gjatë gjithë shtatë vjetëve, çdo javë e kurdisja vetë, e po ta harroja — gjithmo-

[155] „Me shenjtorët prehe“: himn i shërbesës ortodokse të varrimit. Litia: lutje e shkurtër për të vdekurin, që thuhet pas varrimit.

në ma kujtonte. Të nesërmen tashmë po nisesha këtu. Hyra, në agim, në stacion, — gjatë natës kisha dremitur, i dërrmuar, me sy të përgjumur, — mora kafe; shikoj — Marfa Petrovna befas ulet pranë meje, me një palë letra në duar: „A t'jua hedh letrat, Arkadi Ivanoviç, për rrugë?“ Se ajo ishte mjeshtre në hedhjen e letrave. Hë, dhe s'do ta fal veten që s'i lashë t'i hidhte! Ika, i trembur, e pikërisht atëherë, vërtet, ra edhe zilja. Rri sot pas një dreke nga më të ndyrat nga gjellëtorja, me stomak të rënduar, — rri, pi duhan — befas përsëri Marfa Petrovna, hyn e stolisur e tëra, me një fustan të ri mëndafshi të gjelbër, me një bisht shumë të gjatë: „Mirëdita, Arkadi Ivanoviç! Si ju duket fustani im? Aniska nuk e qep dot kështu“. (Aniska është një rrobaqepëse në fshatin tonë, nga ish-bujkrobërit, ka qenë për të mësuar zanatin në Moskë — një vajzë e bukurush.) Qëndron, vërtitet para meje. E shqyrtova fustanin, pastaj e vështrova me vëmendje në fytyrë: „Ç'qejf keni, i them, Marfa Petrovna, të vini tek unë për vogëlsira të tilla, të shqetësoheni“. — „Ah, Zoti im, biro, as të të shqetësojmë s'na lejohet!“ I them, për ta ngacmuar: „Unë, Marfa Petrovna, dua të martohem“. — „Nga ju pritet kjo, Arkadi Ivanoviç; s'është ndonjë nder i madh për ju që, pa arritur ta varrosni gruan, u nisët menjëherë të martoheni. Dhe të paktën të kishit zgjedhur mirë, po ja, unë e di — as asaj, as vetes, veç do t'i bëni njerëzit e mirë të qeshin“. E mori e doli, dhe me bisht sikur bënte fëshfërimë. Ç'marrëzi, apo jo?

— Po ju, megjithatë, ndoshta po gënjeni gjithçka? — u përgjigj Raskolnikovi.

— Unë rrallë gënjej, — u përgjigj Svidrigajlovi, i menduar e sikur s'e kishte vënë re fare vrazhdësinë e pyetjes.

— Po më parë, para kësaj, kurrë s'keni parë fantazma?

— J... jo, kam parë, vetëm një herë në jetë, gjashtë vjet më parë. Filka, një shërbëtor oborri, e kisha; sapo e kishin varrosur, unë thirra, i harruar: „Filka, llullën!“ — hyri dhe drejt e te dollapi me xhama, ku m'i rrinë llullat. Unë rri e mendoj: „Ky erdhi

të hakmerret ndaj meje“, sepse para vdekjes së tij ishim grindur keq. „Si guxon, i them, të hysh tek unë me bërryl të grisur, — jashtë, maskara!“ U kthye, doli dhe s'erdhi më. Marfa Petrovnës s'i thashë atëherë. Desha t'i bëja një panihidë, po më erdhi turp.

— Shkoni te mjeku.

— Këtë e kuptoj edhe pa ju, që s'jam mirë, megjithëse, vërtet, s'di nga se; sipas meje, unë, me siguri, jam pesë herë më i shëndetshëm se ju. Unë s'ju pyeta për këtë, — a besoni apo jo se shfaqen fantazmat? Unë ju pyeta: a besoni se ka fantazma?

— Jo, për asgjë s'do ta besoj! — thirri Raskolnikovi madje me njëfarë inati.

— Si thonë zakonisht? — mërmëriste Svidrigajlovi, sikur me vete, duke shikuar anash e duke e përkulur pak kokën. — Ata thonë: „Ti je i sëmurë, pra ajo që të përfytyrohet s'është veçse një kllapi që s'ekziston“. Po këtu s'ka logjikë të rreptë. Jam dakord që fantazmat u shfaqen vetëm të sëmurëve; po kjo provon vetëm se fantazmat s'mund t'u shfaqen ndryshe veçse të sëmurëve, e jo se ato s'ekzistojnë vetvetiu.

— Natyrisht që s'ekzistojnë! — ngulmonte i nervozuar Raskolnikovi.

— S'ekzistojnë? Kështu mendoni ju? — vazhdoi Svidrigajlovi, duke e vështruar ngadalë. — Hë, po sikur të arsyetojmë kështu (ja, më ndihmoni pak): „Fantazmat janë, si të thuash, copëza e fragmente të botëve të tjera, fillimi i tyre. Njeriut të shëndetshëm, natyrisht, s'ka pse t'i shohë, sepse njeriu i shëndetshëm është njeriu më tokësor, e pra duhet të jetojë vetëm me jetën e kësaj bote, për plotësinë e për rregullin. Kurse sapo sëmuret pak, sapo prishet pak rregulli normal tokësor në organizëm, menjëherë fillon të shfaqet mundësia e një bote tjetër, dhe sa më i sëmurë të jetë, aq më shumë janë edhe takimet me botën tjetër, kështu që kur njeriu vdes krejt, kalon drejt e në botën tjetër“. Për këtë kam arsyetuar prej kohësh. Po të besoni në jetën e ardhshme, mund t'i besoni edhe këtij arsyetimi.

— Unë s'besoj në jetën e ardhshme, — tha Raskolnikovi.

Svidrigajlovi rrinte i zhytur në mendime.

— Po sikur atje të ketë vetëm merimanga apo diçka e tillë, — tha ai befas.

„Ky është i çmendur“, — mendoi Raskolnikovi.

— Neve na përfytyrohet gjithnjë përjetësia si një ide që s'mund të kuptohet, diçka e madhe, e madhe! Po pse patjetër e madhe? E befas, në vend të gjithë kësaj, përfytyroni, atje do të jetë një dhomëz, ja si ndonjë banjë fshati,[156] e nxirë nga bloza, e nëpër të gjitha qoshet merimanga, dhe ja gjithë përjetësia. Mua, e dini, ndonjëherë më bëhet diçka e tillë.

— Dhe vallë, vallë s'ju përfytyrohet asgjë më ngushëlluese e më e drejtë se kjo! — thirri Raskolnikovi me një ndjenjë të sëmurë.

— Më e drejtë? Po kush e di, ndoshta kjo është pikërisht e drejta, dhe e dini, unë patjetër do ta bëja kështu me qëllim! — u përgjigj Svidrigajlovi, duke buzëqeshur në mënyrë të papërcaktuar.

Një e ftohtë e pushtoi befas Raskolnikovin nga kjo përgjigje e shëmtuar. Svidrigajlovi ngriti kokën, e vështroi me ngulm dhe befas shpërtheu në të qeshur.

— Jo, ju ja mendojeni këtë, — bërtiti ai, — gjysmë ore më parë ne s'ishim parë ende me njëri-tjetrin, quhemi armiq, midis nesh ka një punë të pazgjidhur; e lamë punën dhe ja në ç'letërsi u futëm! Hë, a s'thashë të vërtetën, që jemi të një brumi?

— Bëmëni nder, — vazhdoi i nervozuar Raskolnikovi, — më lejoni t'ju lutem të shpjegoheni sa më shpejt dhe të më thoni pse më nderuat me vizitën tuaj... dhe... dhe... unë nxitoj, s'kam kohë, dua të dal...

— Me kënaqësi, me kënaqësi. Motra juaj, Avdotja Romanovna, po martohet me zotin Luzhin, Pjotr Petroviçin?

[156] Banja ruse e fshatit: kasolle me avull, shpesh pa oxhak, prandaj e nxirë nga tymi.

— A s'mund ta anashkaloni disi çdo pyetje për motrën time dhe të mos ia përmendni emrin? Madje s'e kuptoj si guxoni ta shqiptoni emrin e saj para meje, nëse jeni vërtet Svidrigajlovi?

— Po unë pikërisht për të erdha të flas, si të mos e përmend?

— Mirë; flisni, po shpejt!

— Jam i sigurt se për këtë zotin Luzhin, të afërmin tim nga ana e gruas, e keni krijuar tashmë mendimin tuaj, nëse e keni parë qoftë edhe gjysmë ore ose keni dëgjuar qoftë edhe diçka të vërtetë e të saktë për të. Avdotja Romanovnës ai s'i shkon. Sipas meje, Avdotja Romanovna në këtë punë po e flijon veten shumë bujarisht dhe pa llogari për... për familjen e saj. M'u duk, nga gjithçka që kam dëgjuar për ju, se ju nga ana juaj do të ishit shumë i kënaqur, sikur kjo martesë të mund të prishej pa cenuar interesat. Tani, që ju njoha personalisht, madje jam i sigurt për këtë.

— Nga ana juaj e gjithë kjo është shumë naive; më falni, desha të thosha: e pacipë, — tha Raskolnikovi.

— Domethënë me këtë shprehni se unë po përpiqem për xhepin tim. Mos u shqetësoni, Rodion Romanoviç, sikur të përpiqesha për përfitimin tim, s'do të flisja kaq drejt, s'jam krejt budalla, në fund të fundit. Për këtë punë do t'ju zbuloj një çuditshmëri psikologjike. Pak më parë, duke e justifikuar dashurinë time për Avdotja Romanovnën, thashë se isha vetë viktimë. Hë, pra dijeni se tani s'ndiej kurrfarë dashurie, a-asnjë, sa që madje më duket e çuditshme edhe mua vetë, sepse vërtet ndieja diçka...

— Nga përtacia e shthurja, — e ndërpreu Raskolnikovi.

— Vërtet, jam njeri i shthurur e përtac. Po, megjithatë, motra juaj ka kaq shumë cilësi, sa as unë s'mund të mos i nënshtrohesha një farë përshtypjeje. Por e gjitha kjo është marrëzi, siç e shoh tani edhe vetë.

— Që kur e patë këtë?

— Fillova ta vija re qysh më parë, kurse përfundimisht u binda pardje, pothuajse në minutën kur mbërrita në Petersburg.

Megjithatë, qysh në Moskë përfytyroja se po vija për të kërkuar dorën e Avdotja Romanovnës e për t'u rivalizuar me zotin Luzhin.

— Më falni që po ju ndërpres, bëmëni nder: a s'mund ta shkurtoni e të kaloni drejt e te qëllimi i vizitës suaj? Unë nxitoj, duhet të dal...

— Me kënaqësinë më të madhe. Pasi mbërrita këtu dhe vendosa tani të ndërmarr njëfarë... *voyage*,[157] desha të bëja disa urdhërime paraprake të nevojshme. Fëmijët e mi mbetën te tezja; ata janë të pasur, kurse unë personalisht s'u duhem. Po ç'baba jam unë! Për vete mora vetëm atë që më dhuroi para një viti Marfa Petrovna. Më mjafton. Më falni, po kaloj tani te vetë puna. Para *voyage*-it, i cili ndoshta edhe do të bëhet, dua t'i jap fund edhe zotit Luzhin. Jo se e urrej shumë, por nëpërmjet tij, megjithatë, doli edhe kjo grindja ime me Marfa Petrovnën, kur mora vesh se ajo e kishte gatuar këtë martesë. Dëshiroj tani të takohem me Avdotja Romanovnën, me ndërmjetësinë tuaj, dhe, ndoshta, në praninë tuaj t'i shpjegoj, së pari, se nga zoti Luzhin jo vetëm që s'do të ketë as përfitimin më të vogël, por madje me siguri do të ketë dëm të dukshëm. Pastaj, pasi t'i kërkoja falje për të gjitha këto pakëndshmëri të kohëve të fundit, do t'i kërkoja leje t'i ofroja dhjetë mijë rubla dhe kështu t'ia lehtësoja prishjen me zotin Luzhin, një prishje nga e cila, jam i sigurt, as ajo vetë s'do të ishte kundër, vetëm të dilte mundësia.

— Por ju jeni vërtet, vërtet i çmendur! — thirri Raskolnikovi, jo aq i zemëruar sa i habitur. — Si guxoni të flisni kështu!

— E dija që do të bërtisnit; por, së pari, megjithëse s'jam i pasur, këto dhjetë mijë rubla i kam të lira, domethënë krejt, krejt s'më duhen. Po s'i pranoi Avdotja Romanovna, unë, ndoshta, do t'i përdor edhe më marrëzisht. Kjo një. E dyta: ndërgjegjja ime është krejt e qetë; unë po i ofroj pa kurrfarë llogarie. Besoni a mos besoni, po më vonë do ta merrni vesh edhe ju, edhe Avdotja Ro-

[157] *Voyage* (fr.): udhëtim.

manovna. E gjitha është se unë vërtet i solla ca telashe e pakëndshmëri motrës suaj shumë të nderuar; pra, duke ndier pendim të sinqertë, dëshiroj me gjithë zemër, — jo të shpengohem, jo të paguaj për pakëndshmëritë, por thjesht e qartë të bëj diçka të dobishme për të, me arsyetimin se s'kam marrë vërtet privilegj të bëj vetëm të keqen. Sikur në propozimin tim të kishte qoftë edhe një të miliontën pjesë llogarie, s'do ta propozoja kaq drejt; dhe s'do të propozoja vetëm dhjetë mijë, kur vetëm pesë javë më parë i propozoja më shumë. Përveç kësaj, unë, ndoshta, shumë e shumë shpejt do të martohem me një vajzë, e rrjedhimisht, të gjitha dyshimet për ndonjë synim kundër Avdotja Romanovnës duhet të zhduken vetvetiu. Në përfundim do të them se, duke u martuar me zotin Luzhin, Avdotja Romanovna po merr po ato para, vetëm nga një anë tjetër... Po mos u zemëroni, Rodion Romanoviç, gjykoni qetë e me gjakftohtësi.

Duke thënë këtë, Svidrigajlovi ishte vetë jashtëzakonisht gjakftohtë e i qetë.

— Ju lutem ta mbyllni, — tha Raskolnikovi. — Në çdo rast, kjo është paturpësi e pafalshme.

— Aspak. Pas kësaj njeriu njeriut në këtë botë mund t'i bëjë vetëm të keqen dhe, përkundrazi, s'ka të drejtë t'i bëjë as një thërrime të mirë, për shkak të formaliteteve boshe të pranuara. Kjo është absurde. Se sikur unë, për shembull, të vdisja e t'ia lija këtë shumë motrës suaj me testament, vallë edhe atëherë do të refuzonte ta pranonte?

— Shumë mundet.

— Hë, jo, këtë jo, zotëri. Po, megjithatë, jo, në rregull, jo, le të jetë kështu. Vetëm se dhjetë mijë janë një gjë e bukur, kur bie rasti. Në çdo rast, do t'ju lutem t'ia përcillni Avdotja Romanovnës ato që thashë.

— Jo, s'do t'ia përcjell.

— Në këtë rast, Rodion Romanoviç, do të jem i detyruar të përpiqem vetë për një takim personal, e pra, ta shqetësoj.

— Po sikur t'ia përcjell, nuk do të përpiqeni për takim personal?

— S'di vërtet si t'jua them. Do të dëshiroja shumë ta takoja një herë.

— Mos shpresoni.

— Gjynah. Megjithatë, ju s'më njihni. Ja, ndoshta do të afrohemi më shumë.

— Ju mendoni se do të afrohemi më shumë?

— Po pse jo? — tha Svidrigajlovi duke buzëqeshur, u ngrit dhe mori kapelën, — se unë s'është se dëshiroja kaq shumë t'ju shqetësoja dhe, duke ardhur këtu, as nuk llogarisja shumë, megjithëse fizionomia juaj më kishte tronditur qysh sot në mëngjes...

— Ku më patë sot në mëngjes? — pyeti i shqetësuar Raskolnikovi.

— Rastësisht, zotëri... Më duket gjithnjë se te ju ka diçka që i afrohet timës... Po mos u shqetësoni, s'jam i bezdisshëm; edhe me hile-bërësit e letrave ia dola të rroja bashkë, edhe princit Svirbej, të afërmit tim të largët dhe fisnik të madh, nuk i rashë në qafë, edhe për Madonën e Rafaelit[158] dita t'i shkruaja në album zonjës Prilukova, edhe me Marfa Petrovnën shtatë vjet jetova pa lëvizur nga fshati, edhe në shtëpinë e Vjazemskit në Sennaja[159] kam fjetur dikur, edhe me balonën me Bergun, ndoshta, do të fluturoj.

— Hë, mirë, zotëri. Më lejoni të pyes, a do të niseni shpejt për udhëtim?

— Për ç'udhëtim?

— Hë po për atë „*voyage*“... Ju vetë e thatë.

---

[158] Madona e Rafaelit: me shumë gjasë „Madona Sistina“ në Dresden, vepër shumë e admiruar nga lexuesit rusë të kohës.

[159] Shtëpia e Vjazemskit (e quajtur edhe „Lavra e Vjazemskit“): kompleks ndërtesash pranë Sheshit Sennaja, i njohur si strehë e varfanjakëve, e lypësve dhe e kriminelëve.

— Për *voyage*? Ah, po!.. vërtet, ju fola për një *voyage*... Hë, kjo është një pyetje e gjerë... Po sikur ta dinit, megjithatë, ç'po pyetni! — shtoi ai dhe befas qeshi me zë të lartë e shkurt. — Unë ndoshta, në vend të *voyage*-it, do të martohem; po më gjejnë nuse.

— Këtu?

— Po.

— Kur arritët ta bënit?

— Po me Avdotja Romanovnën dëshiroj shumë të takohem një herë. Ju lutem seriozisht. Hë, mirupafshim... ah, po! Ja ç'harrova! Thuajini, Rodion Romanoviç, motrës suaj se në testamentin e Marfa Petrovnës ajo përmendet me tre mijë. Kjo është e sigurt plotësisht. Marfa Petrovna e urdhëroi një javë para vdekjes, dhe puna u bë në praninë time. Pas dy-tri javësh Avdotja Romanovna mund t'i marrë edhe paratë.

— Thoni të vërtetën?

— Të vërtetën. Përcilljani. Hë, zotëri, shërbëtori juaj. Unë banoj shumë afër jush.

Duke dalë, Svidrigajlovi u përplas te dera me Razumihinin.

Pjesa e katërt — II

Ishte tashmë gati ora tetë; të dy nxitonin për te Bakalejevi, që të arrinin para Luzhinit.

— Hë, kush ishte ai? — pyeti Razumihini, sapo dolën në rrugë.

— Ishte Svidrigajlovi, po ai pronar tokash, në shtëpinë e të cilit u fye motra, kur shërbente te ata si guvernante. Për shkak të ndjekjeve të tij dashurore ajo iku prej tyre, e dëbuar nga gruaja e tij, Marfa Petrovna. Kjo Marfa Petrovna i kërkoi pastaj Dunjës falje, e tani befas vdiq. Për të flisnim pak më parë. S'e di pse, por kam shumë frikë nga ky njeri. Ai erdhi menjëherë pas varrimit të gruas. Është shumë i çuditshëm dhe ka vendosur për diçka... Sikur di diçka... Dunjën duhet ta ruajmë prej tij... ja këtë desha të të thosha, a dëgjon?

— Ta ruajmë! Po ç'mund t'i bëjë ai Avdotja Romanovnës? Hë, të falënderoj, Rodja, që më flet kështu... Do ta ruajmë, do ta ruajmë!.. Ku banon?

— S'e di.

— Pse s'e pyete? Eh, gjynah! Megjithatë, do ta mësoj!

— E pe ti? — pyeti Raskolnikovi pas njëfarë heshtjeje.

— Po, e vura re; e vura re mirë.

— E pe vërtet? E pe qartë? — ngulmonte Raskolnikovi.

— Po, e mbaj mend qartë; e njoh midis një mijë vetash, unë i mbaj mend fytyrat.

Përsëri heshtën.

— Hm... pikërisht... — mërmëriti Raskolnikovi. — Sepse, e di... m'u duk... më duket gjithnjë... se kjo mund të jetë edhe fantazi.

— Po për çfarë e ke? S'po të kuptoj fort mirë.

— Ja, ju të gjithë thoni, — vazhdoi Raskolnikovi, duke e shtrembëruar gojën në një buzëqeshje, — se jam i çmendur; edhe mua m'u duk tani se, ndoshta, jam vërtet i çmendur dhe pashë vetëm një fantazmë!

— Po ç'të gjeti?

— Po kush e di! Ndoshta jam vërtet i çmendur, dhe gjithçka që ndodhi gjatë gjithë këtyre ditëve, gjithçka, ndoshta, ishte ashtu, vetëm në përfytyrim...

— Eh, Rodja! Prapë të trazuan!.. Po ç'të tha, me ç'punë erdhi?

Raskolnikovi s'u përgjigj, Razumihini u mendua një minutë.

— Hë, dëgjo pra përgjigjen time, — filloi ai. — Erdha te ti, ti flije. Pastaj hëngrëm drekë, e pastaj shkova te Porfiri. Zametovi gjithnjë atje. Desha të filloja, dhe s'doli asgjë. Gjithnjë s'arrija të flisja si duhet. Ata sikur s'kuptojnë e s'mund të kuptojnë, po aspak s'turpërohen. E mora Porfirin te dritarja dhe fillova t'i flisja, po prapë s'e di pse s'doli ashtu: ai shikon anash, edhe unë shikoj anash. Më në fund ia vura grushtin para turirit dhe i thashë që do ta bëj copë-copë, si të afërm. Ai vetëm më vështroi. Pështyva dhe ika, ja kaq. Shumë budallallëk. Me Zametovin asnjë fjalë. Vetëm, e sheh: mendova se e prisha punën, po teksa zbrisja shkallët, më erdhi një mendim, sikur më ndriçoi: përse po mundohemi unë e ti? Sikur të të kanosej ndonjë rrezik, a ndonjë gjë e tillë, hë, natyrisht. Po ty ç'të duhet! Ti s'ke të bësh fare këtu, ndaj pështyji; do t'i qeshim më vonë, kurse unë në vendin tënd do të filloja edhe t'i mistifikoja. Se sa turp do t'u vijë më vonë! Pështyji; më vonë mund edhe t'i rrahim, kurse tani le të qeshim!

— Natyrisht, kështu! — u përgjigj Raskolnikovi. „Po nesër ç'do të thuash vallë?“ — mendoi me vete. Gjë e çuditshme, deri tani s'i kishte shkuar ndër mend asnjëherë: „ç'do të mendojë Razumi-

hini, kur ta marrë vesh?“ Duke menduar këtë, Raskolnikovi e vështroi me ngulm. Kurse raporti i tanishëm i Razumihinit për vizitën te Porfiri e interesonte fare pak: aq shumë kishte rënë qysh atëherë e aq shumë ishte shtuar!..

Në korridor u përplasën me Luzhinin: ai erdhi saktësisht në orën tetë dhe po kërkonte nomerin, kështu që që të tre hynë bashkë, por pa e vështruar njëri-tjetrin e pa u përshëndetur. Të rinjtë kaluan përpara, kurse Pjotr Petroviçi, për hir të mirësjelljes, u vonua pak në paradhomë, duke hequr pallton. Pulherija Aleksandrovna doli menjëherë ta priste në prag. Dunja po përshëndetej me të vëllanë.

Pjotr Petroviçi hyri dhe u përshëndet me zonjat mjaft përzemërsisht, megjithëse me një solemnitet të dyfishuar. Megjithatë, shikonte sikur të ishte ngatërruar pak e s'e kishte gjetur ende veten. Pulherija Aleksandrovna, edhe ajo sikur e hutuar, nxitoi menjëherë t'i ulte të gjithë rreth tryezës së rrumbullakët, mbi të cilën vlonte samovari. Dunja dhe Luzhini u vendosën përballë njëri-tjetrit, në të dy skajet e tryezës. Razumihini dhe Raskolnikovi ranë përballë Pulherija Aleksandrovnës — Razumihini më afër Luzhinit, kurse Raskolnikovi pranë së motrës.

Ra një heshtje e çastit. Pjotr Petroviçi nxori pa nxitim një shami batisti, nga e cila vinte erë parfumi, dhe shfryu hundët me pamjen e një njeriu të virtytshëm, por megjithatë pak të fyer në dinjitetin e tij, e përveç kësaj të vendosur me vendosmëri të kërkonte shpjegime. Qysh në paradhomë i kishte shkuar ndër mend: të mos e hiqte pallton e të ikte, dhe kështu t'i ndëshkonte rreptë e në mënyrë mbresëlënëse të dyja zonjat, që t'ua bënte të ndienin gjithçka përnjëherësh. Por s'guxoi. Përveç kësaj, ky njeri s'e donte të panjohurën, kurse këtu duhej sqaruar: nëse urdhri i tij ishte shkelur kaq hapur, atëherë diçka ka, e pra, më mirë ta mësonte që më parë; kurse për ndëshkim gjithmonë do të kishte kohë, dhe kjo ishte në duart e tij.

— Shpresoj se udhëtimi shkoi mbarë? — iu drejtua ai zyrtarisht Pulherija Aleksandrovnës.

— Lavdi Zotit, Pjotr Petroviç.

— Shumë e këndshme, zonjë. Dhe Avdotja Romanovna gjithashtu nuk u lodh?

— Unë jam e re e e fortë, s'lodhem, po mamasë iu bë shumë e rëndë, — u përgjigj Duneçka.

— Ç'të bësh, zonjushë; rrugët tona kombëtare janë shumë të gjata. E madhe është e ashtuquajtura „Nëna Rusi"... Kurse unë, me gjithë dëshirën, në asnjë mënyrë s'munda të nxitoja dje për t'ju pritur. Shpresoj, megjithatë, se gjithçka shkoi pa telashe të veçanta?

— Ah, jo, Pjotr Petroviç, ne ishim shumë të dëshpëruara, — nxitoi të deklaronte me një intonacion të veçantë Pulherija Aleksandrovna, — dhe sikur vetë Zoti, më duket, të mos na kishte dërguar dje Dmitri Prokofiçin, do të kishim humbur krejt. Ja ku është, Dmitri Prokofiç Razumihini, — shtoi ajo, duke ia prezantuar Luzhinit.

— Si jo, pata kënaqësinë... dje, — mërmëriti Luzhini, duke i hedhur një sy armiqësor Razumihinit, pastaj u vrenjt dhe heshti. Dhe në përgjithësi Pjotr Petroviçi u përkiste atyre njerëzve që, me sa duket, janë jashtëzakonisht të sjellshëm në shoqëri e që sidomos pretendojnë të jenë të sjellshëm, por që, sapo diçka nuk shkon sipas qejfit të tyre, i humbasin menjëherë të gjitha mjetet dhe u ngjajnë më shumë thasëve me miell sesa kavalierëve të shkathët që i japin gjallëri shoqërisë. Të gjithë heshtën përsëri: Raskolnikovi heshtte me kokëfortësi, Avdotja Romanovna s'donte ta ndërpriste heshtjen para kohe, Razumihini s'kishte ç'të thoshte, kështu që Pulherija Aleksandrovna u shqetësua përsëri.

— Marfa Petrovna vdiq, e dëgjuat? — filloi ajo, duke iu drejtuar mjetit të saj kryesor.

— Si jo, e dëgjova, zonjë. U njoftova që në lajmin e parë dhe madje erdha tani t'ju njoftoj se Arkadi Ivanoviç Svidrigajlovi, menjëherë pas varrimit të bashkëshortes, u nis me nxitim për në Petersburg. Kështu, të paktën, sipas lajmeve më të sakta që kam marrë.

— Në Petersburg? Këtu? — pyeti e shqetësuar Duneçka dhe pa me të ëmën.

— Pikërisht kështu, zonjushë, dhe, natyrisht, jo pa qëllime, duke marrë parasysh nxitimin e nisjes dhe, në përgjithësi, rrethanat e mëparshme.

— O Zot! Mos vallë as këtu s'do ta lërë Duneçkën të qetë? — thirri Pulherija Aleksandrovna.

— Më duket se s'ka ndonjë arsye të veçantë për t'u shqetësuar, as për ju, as për Avdotja Romanovnën, natyrisht nëse vetë nuk dëshironi të hyni në çfarëdo marrëdhëniesh me të. Sa më përket mua, unë po ndjek dhe tani po kërkoj ku ka zënë vend...

— Ah, Pjotr Petroviç, s'e besoni deri në ç'shkallë më trembët tani! — vazhdoi Pulherija Aleksandrovna. — Unë e kam parë gjithsej vetëm dy herë, dhe m'u duk i tmerrshëm, i tmerrshëm! Jam e sigurt se ai qe shkaku i vdekjes së së ndjerës Marfa Petrovna.

— Për këtë s'mund të nxirret përfundim. Unë kam lajme të sakta. S'e kundërshtoj, ndoshta ai e shpejtoi rrjedhën e gjërave, si të thuash, me ndikimin moral të fyerjes; por sa i përket sjelljes dhe, në përgjithësi, karakteristikës morale të personit, jam dakord me ju. S'e di nëse është i pasur tani dhe ç'i la pikërisht Marfa Petrovna; këtë do ta mësoj në afatin më të shkurtër; por, natyrisht, këtu, në Petersburg, duke pasur qoftë edhe ca mjete parash, do t'u kthehet menjëherë të vjetrave. Ky është njeriu më i shthurur e më i humbur në vese, nga të gjithë njerëzit e këtij lloji! Kam baza të konsiderueshme për të supozuar se Marfa Petrovna, që pati fatkeqësinë ta dashurojë kaq shumë e ta shpengojë nga borxhet, tetë vjet më parë, i shërbeu edhe në një drejtim tjetër:

vetëm me përpjekjet e sakrificat e saj u shua, qysh në fillim, një çështje penale, me përzierje të një vrasjeje shtazore e, si të thuash, fantastike, për të cilën ai shumë e shumë mund të kishte bërë një shëtitje deri në Siberi. Ja ç'njeri është ky, nëse doni ta dini.

— Ah, o Zot! — thirri Pulherija Aleksandrovna. Raskolnikovi dëgjonte me vëmendje.

— A thoni të vërtetën që keni të dhëna të sakta për këtë? — pyeti Dunja, rreptë e në mënyrë mbresëlënëse.

— Them vetëm atë që kam dëgjuar vetë, në fshehtësi, nga e ndjera Marfa Petrovna. Duhet vënë re se nga pikëpamja juridike kjo çështje është shumë e errët. Këtu jetonte, dhe edhe tani, me sa duket, jeton njëfarë Resslih, e huaj e për më tepër fajdexhore e vogël, që merret edhe me punë të tjera. Me këtë Resslih zoti Svidrigajlov kishte qysh prej kohësh disa marrëdhënie shumë të afërta e misterioze. Tek ajo jetonte një e afërme e largët, mbesë, më duket, shurdhmemece, një vajzë rreth pesëmbëdhjetë e madje katërmbëdhjetë vjeçe, të cilën kjo Resslih e urrente pa masë dhe ia përmendte çdo kafshatë; madje e rrihte në mënyrë çnjerëzore. Një ditë e gjetën në papafingo të varur. U vendos se ishte vetëvrasje. Pas procedurave të zakonshme me kaq u mbyll çështja, por më vonë doli, megjithatë, një kallëzim se fëmija ishte... fyer mizorisht nga Svidrigajlovi. E vërtetë, e gjitha kjo ishte e errët, kallëzimi ishte nga një tjetër gjermane, një grua e njohur për keq e që s'gëzonte besim; më në fund, në thelb, as kallëzim s'pati, falë përpjekjeve e parave të Marfa Petrovnës; gjithçka u kufizua në një fjalë goje. Por, megjithatë, kjo fjalë goje ishte shumë domethënëse. Ju, natyrisht, Avdotja Romanovna, keni dëgjuar gjithashtu atje historinë e shërbëtorit Filip, që vdiq nga torturat, nja gjashtë vjet më parë, qysh në kohën e bujkrobërisë.

— Unë kam dëgjuar, përkundrazi, që ky Filipi u var vetë.

— Pikërisht kështu, zonjushë, por e detyroi apo, më mirë të themi, e shtyu drejt vdekjes së dhunshme sistemi i pandërprerë i ndjekjeve e i ndëshkimeve të zotit Svidrigajlov.

— Këtë s'e di, — u përgjigj thatë Dunja, — kam dëgjuar vetëm njëfarë historie shumë të çuditshme, se ky Filipi ishte njëfarë hipokondriku, njëfarë filozofi shtëpiak, njerëzit thoshin „i ka hyrë leximi në kokë", dhe se u var më shumë nga talljet, e jo nga goditjet e zotit Svidrigajlov. Kurse ai, në kohën time, sillej mirë me shërbëtorët, dhe shërbëtorët madje e donin, megjithëse vërtet e fajësonin edhe ata për vdekjen e Filipit.

— Shoh se ju, Avdotja Romanovna, befas jeni bërë disi e prirur ta shfajësoni, — vuri re Luzhini, duke e shtrembëruar gojën në një buzëqeshje të dykuptimtë. — Vërtet, ai është njeri dinak e joshës me zonjat, për çka shembull i trishtuar është Marfa Petrovna, që vdiq kaq çuditshëm. Unë vetëm desha t'ju shërbeja juve dhe mamasë suaj me këshillën time, duke pasur parasysh përpjekjet e tij të reja e pa dyshim të pritshme. Sa më përket mua, jam plotësisht i bindur se ky njeri pa dyshim do të zhduket përsëri në burgun e borxhlinjve. Marfa Petrovna kurrsesi s'pati ndonjëherë qëllim t'i linte diçka në emër të tij, duke pasur parasysh fëmijët, dhe nëse i la diçka, atëherë vetëm diçka më të domosdoshmen, me vlerë të vogël, kalimtare, që njeriut me zakonet e tij s'do t'i mjaftojë as për një vit.

— Pjotr Petroviç, ju lutem, — tha Dunja, — le të mos flasim më për zotin Svidrigajlov. Kjo më sjell trishtim.

— Ai erdhi tani te unë, — tha befas Raskolnikovi, duke e ndërprerë heshtjen për herë të parë.

Nga të gjitha anët u dëgjuan thirrje, të gjithë u kthyen nga ai. Madje edhe Pjotr Petroviçi u trazua.

— Nja një orë e gjysmë më parë, kur flija, hyri, më zgjoi dhe u prezantua, — vazhdoi Raskolnikovi. — Ishte mjaft i shkujdesur e i gëzuar dhe shpreson plotësisht se do të afrohem me të. Ndër të tjera, lutet shumë dhe kërkon një takim me ty, Dunja, kurse mua

më lutej të isha ndërmjetës në këtë takim. Ka një propozim për ty; ç'është, ma tregoi mua. Përveç kësaj, më njoftoi me siguri se Marfa Petrovna, një javë para vdekjes, arriti të të linte ty, Dunja, me testament tre mijë rubla, dhe këto para mund t'i marrësh tani në kohën më të shkurtër.

— Lavdi Zotit! — thirri Pulherija Aleksandrovna dhe u kryqëzua. — Lutu për të, Dunja, lutu!

— Kjo është e vërteta e plotë, — i shpëtoi Luzhinit.

— Hë-hë, e pastaj? — e nxitonte Duneçka.

— Pastaj tha se vetë s'është i pasur dhe gjithë pasuria u kalon fëmijëve të tij, që tani janë te tezja. Pastaj, se ka zënë vend diku afër meje, po ku? — s'e di, s'e pyeta...

— Po ç'do, ç'do t'i propozojë Duneçkës? — pyeti e trembur Pulherija Aleksandrovna. — Ta tha?

— Po, ma tha.

— Po ç'është?

— Do ta them më vonë. — Raskolnikovi heshti dhe iu kthye çajit të tij.

Pjotr Petroviçi nxori orën dhe shikoi.

— Duhet të nisem për një punë, dhe kështu s'do t'ju pengoj, — shtoi ai me një pamje disi të cytur dhe filloi të ngrihej nga karrigia.

— Rrini, Pjotr Petroviç, — tha Dunja, — se ju kishit ndër mend ta kalonit mbrëmjen këtu. Përveç kësaj, ju vetë shkruat se dëshironi të sqaroni diçka me mamanë.

— Pikërisht kështu, Avdotja Romanovna, — tha me peshë Pjotr Petroviçi, duke u ulur përsëri në karrige, por duke e mbajtur ende kapelën në duar, — vërtet desha të sqarohesha edhe me ju, edhe me mamanë tuaj shumë të nderuar, dhe madje për pika shumë të rëndësishme. Por, ashtu si edhe vëllai juaj s'mund të sqarohet para meje për disa propozime të zotit Svidrigajlov, ashtu edhe unë s'dëshiroj e s'mund të sqarohem... para të tjerëve...

për disa pika shumë e shumë të rëndësishme. Përveç kësaj, lutja ime kryesore e më bindëse nuk u plotësua...

Luzhini mori një pamje të hidhur dhe heshti me madhështi.

— Lutja juaj, që vëllai të mos ishte në takimin tonë, nuk u plotësua vetëm për shkak të ngulmimit tim, — tha Dunja. — Ju shkruat se u fyet nga vëllai; mendoj se kjo duhet sqaruar menjëherë dhe ju duhet të pajtoheni. Dhe nëse Rodja ju ka fyer vërtet, atëherë ai *duhet* dhe *do* t'ju kërkojë falje.

Pjotr Petroviçi u kapardis menjëherë.

— Ka disa fyerje, Avdotja Romanovna, të cilat, me gjithë vullnetin e mirë, s'mund të harrohen, zonjushë. Në çdo gjë ka një vijë, të cilën është e rrezikshme ta kalosh; sepse, po ta kapërcesh një herë, është e pamundur të kthehesh mbrapsht.

— Unë s'ju flisja për këtë, në të vërtetë, Pjotr Petroviç, — e ndërpreu Dunja pak me padurim, — kuptojeni mirë se e gjithë e ardhmja jonë varet tani nga kjo, nëse do të sqarohet e do të rregullohet gjithë kjo sa më shpejt apo jo? Po ju them drejt, që nga fjala e parë, se ndryshe s'mund ta shoh, dhe nëse më çmoni qoftë edhe pak, atëherë, sado e vështirë, gjithë kjo histori duhet të mbarojë që sot. Po ju përsërit, nëse vëllai është fajtor, ai do të kërkojë falje.

— Çuditem që e shtroni kështu pyetjen, Avdotja Romanovna, — nervozohej gjithnjë e më shumë Luzhini. — Duke ju çmuar e, si të thuash, duke ju adhuruar, unë njëkohësisht shumë e shumë mund të mos e dua dikë nga njerëzit e shtëpisë suaj. Duke pretenduar lumturinë e dorës suaj, s'mund të marr njëkohësisht përsipër detyrime të papajtueshme...

— Ah, lëreni gjithë këtë prekshmëri, Pjotr Petroviç, — e ndërpreu Dunja me ndjenjë, — dhe jini ai njeri i zgjuar e fisnik që ju kam quajtur gjithmonë e dua t'ju quaj. Unë ju dhashë një premtim të madh, jam e fejuara juaj; atëherë më besoni mua në këtë punë, dhe besomëni, do të jem në gjendje të gjykoj pa anësi. Që po marr përsipër rolin e gjykatëses, kjo është po aq e papritur

për vëllain tim sa edhe për ju. Kur e ftova sot, pas letrës suaj, të vinte patjetër në takimin tonë, s'i tregova asgjë nga qëllimet e mia. Kuptojeni që nëse nuk pajtoheni, atëherë unë duhet të zgjedh midis jush: ose ju, ose ai. Kështu u shtrua pyetja edhe nga ana e tij, edhe nga ana juaj. Nuk dua dhe s'duhet të gabohem në zgjedhje. Për ju duhet të prish me vëllain; për vëllain duhet të prish me ju. Dua dhe mund ta mësoj tani me siguri: a është ai vëlla për mua? Dhe për ju: a jam e shtrenjtë për ju, a më çmoni: a jeni burrë për mua?

— Avdotja Romanovna, — tha Luzhini, duke u shtangur i fyer, — fjalët tuaja janë tepër domethënëse për mua, do të them më shumë, madje fyese, duke pasur parasysh pozitën që kam nderin të zë në raport me ju. Pa thënë asnjë fjalë për krahasimin fyes e të çuditshëm, në një rrafsh, midis meje dhe... një djaloshi mendjemadh, me fjalët tuaja ju pranoni mundësinë e shkeljes së premtimit që më është dhënë. Ju thoni: „ose ju, ose ai“, pra, me këtë më tregoni sa pak vlej për ju... unë s'mund ta lejoj këtë në marrëdhëniet dhe... detyrimet që ekzistojnë midis nesh.

— Si! — u ndez Dunja, — unë e vë interesin tuaj krah për krah me gjithçka që deri tani ka qenë e çmuar për mua në jetë, me atë që deri tani ka qenë *gjithë* jeta ime, dhe befas ju fyheni ngaqë ju çmoj *pak*!

Raskolnikovi buzëqeshi në heshtje e me thumb, Razumihini u drodh i tërë; por Pjotr Petroviçi s'e pranoi kundërshtimin; përkundrazi, me çdo fjalë bëhej gjithnjë më ngatërrestar e më i nervozuar, sikur po i hynte shija.

— Dashuria për shokun e ardhshëm të jetës, për burrin, duhet të jetë më e madhe se dashuria për vëllain, — tha ai me ton sentencash, — dhe në çdo rast, unë s'mund të qëndroj në një rrafsh... Megjithëse ngula këmbë pak më parë se në praninë e vëllait tuaj s'dëshiroj e s'mund të shpjegoj gjithçka me të cilën erdha, megjithatë tani kam ndër mend t'i drejtohem mamasë suaj shumë të nderuar për një shpjegim të domosdoshëm për një pikë shumë

kryesore e fyese për mua. I biri juaj, — iu drejtua ai Pulherija Aleksandrovnës, — dje, në praninë e zotit Rassudkin[160] (apo... kështu, më duket? më falni, ma ka ikur nga mendja mbiemri juaj, — iu përkul ai me mirësjellje Razumihinit), më fyeu duke shtrembëruar mendimin tim, që jua kisha thënë atëherë në një bisedë private, pranë kafesë, domethënë që martesa me një vajzë të varfër, që e ka provuar tashmë hidhërimin e jetës, sipas meje, është më e favorshme në drejtim bashkëshortor sesa me një që ka provuar mirëqenien, sepse është më e dobishme për moralin. I biri juaj me qëllim e zmadhoi kuptimin e fjalëve deri në absurditet, duke më akuzuar për qëllime keqdashëse dhe, sipas pikëpamjes sime, duke u mbështetur në korrespondencën tuaj. Do ta quaj veten të lumtur, nëse ju, Pulherija Aleksandrovna, do të mundeni të më bindni për të kundërtën dhe kështu të më qetësoni ndjeshëm. Më thoni, pra, me ç'terma pikërisht i përcollët fjalët e mia në letrën tuaj Rodion Romanoviçit?

— Nuk më kujtohet, — u ngatërrua Pulherija Aleksandrovna, — po i përcolla siç i kuptova vetë. S'e di si jua përcolli Rodja... Ndoshta e zmadhoi diçka.

— Pa nxitjen tuaj s'mund ta zmadhonte.

— Pjotr Petroviç, — tha me dinjitet Pulherija Aleksandrovna, — prova që unë dhe Dunja s'i morëm fjalët tuaja në kuptimin shumë të keq është se jemi *këtu*.

— Mirë, mama! — tha me miratim Dunja.

— Pra, edhe këtu jam unë fajtori! — u fye Luzhini.

— Ja, Pjotr Petroviç, ju gjithnjë Rodionin fajësoni, kurse vetë shkruat pak më parë për të në letër një gënjeshtër, — shtoi, duke marrë zemër, Pulherija Aleksandrovna.

— Nuk më kujtohet të kem shkruar ndonjë gënjeshtër, zonjë.

[160] Rassudkin: Luzhini e shtrembëron mbiemrin e Razumihinit (nga *razum*, „arsye, mendje“) në një tjetër me kuptim të ngjashëm (nga *rassudok*, „arsyetim, gjykim“).

— Ju shkruat, — tha prerë Raskolnikovi, pa u kthyer nga Luzhini, — se dje unë ua dhashë paratë jo të vesë së të shtypurit, siç ndodhi në të vërtetë, por së bijës së tij (të cilën deri dje s'e kisha parë kurrë). Këtë e shkruat për të më grindur me të afërmit, dhe për këtë shtuat, me shprehje të ndyra, për sjelljen e një vajze që ju s'e njihni. E gjitha kjo është thashethem e poshtërsi.

— Më falni, zotëri, — u përgjigj Luzhini duke u dridhur nga inati, — në letrën time u zgjata për cilësitë e për veprimet tuaja vetëm për të plotësuar kështu lutjen e motrës e të mamasë suaj për t'u përshkruar atyre: si ju gjeta dhe ç'përshtypje më bëtë? Sa për atë që është shënuar në letrën time, gjeni qoftë edhe një rresht të padrejtë, domethënë që ju s'i shpenzuat paratë dhe që në atë familje, sado fatkeqe, s'kishte persona të padenjë?

— Kurse sipas meje, ju, me gjithë cilësitë tuaja, s'vleni sa gishti i vogël i kësaj vajze fatkeqe, mbi të cilën hidhni gurin.[161]

— Pra, ju do të guxonit ta futnit edhe në shoqërinë e nënës e të motrës suaj?

— E kam bërë tashmë, nëse doni ta dini. E ula sot pranë mamasë e Dunjës.

— Rodja! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

Duneçka u skuq; Razumihini rrudhi vetullat. Luzhini buzëqeshi me thumb e me mendjemadhësi.

— E shihni vetë, Avdotja Romanovna, — tha ai, — a është e mundur këtu marrëveshja? Shpresoj tani se kjo punë mbaroi dhe u sqarua njëherë e përgjithmonë. Kurse unë do të largohem, që të mos pengoj këndshmërinë e mëtejshme të takimit familjar dhe komunikimin e sekreteve (ai u ngrit nga karrigia dhe mori kapelën). Por, duke ikur, guxoj të vërej se në të ardhmen shpresoj të më kursejnë nga takime të tilla dhe, si të thuash, kompromise. Kurse juve do t'ju lutem veçanërisht, shumë e nderuar Pulherija

[161] Aludim për fjalët e Krishtit për gruan e zënë në kurorëshkelje: „Ai nga ju që është pa mëkat, le të hedhë i pari gurin kundër saj“ (Gjoni 8:7).

Aleksandrovna, për po këtë temë, aq më tepër që edhe letra ime ishte drejtuar juve, e jo ndonjë tjetri.

Pulherija Aleksandrovna u fye pak.

— Ju po na merrni krejt në pushtetin tuaj, Pjotr Petroviç. Dunja jua tregoi shkakun pse nuk u plotësua dëshira juaj: ajo kishte qëllime të mira. Dhe pastaj ju më shkruani sikur urdhëroni. Mos vallë duhet ta quajmë çdo dëshirë tuajën urdhër? Kurse unë, përkundrazi, do t'ju them se tani duhet të jeni me ne veçanërisht delikat e zemërbutë, sepse ne i lamë të gjitha dhe, duke ju besuar, erdhëm këtu, e pra, edhe pa këtë, jemi pothuajse në pushtetin tuaj.

— Kjo s'është krejt e drejtë, Pulherija Aleksandrovna, dhe sidomos në çastin e tanishëm, kur është njoftuar për tre mijë rublat e lëna me testament nga Marfa Petrovna, gjë që, më duket, vjen shumë në kohë, duke gjykuar nga toni i ri me të cilin më folët, — shtoi ai me thumb.

— Duke gjykuar nga kjo vërejtje, mund të supozohet vërtet se ju llogaritnit në pafuqinë tonë, — vuri re e nervozuar Dunja.

— Por tani, të paktën, s'mund të llogaris kështu dhe sidomos s'dëshiroj të pengoj komunikimin e propozimeve të fshehta të Arkadi Ivanoviç Svidrigajlovit, me të cilat ai e ka autorizuar vëllanë tuaj dhe të cilat, siç po shoh, kanë për ju një rëndësi kryesore, e ndoshta edhe shumë të këndshme.

— Ah, Zoti im! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

Razumihini s'rrinte dot në karrige.

— S'të vjen turp tani, motër? — pyeti Raskolnikovi.

— Më vjen turp, Rodja, — tha Dunja. — Pjotr Petroviç, dilni jashtë! — iu drejtua ajo atij, e zbehur nga zemërimi.

Pjotr Petroviçi, me sa duket, s'e priste fare një fund të tillë. Ai shpresonte tepër te vetja, te pushteti i tij e te pafuqia e viktimave të veta. S'e besoi as tani. U zbeh dhe buzët filluan t'i dridheshin.

— Avdotja Romanovna, nëse dal tani nga kjo derë, me një përcjellje të tillë, atëherë — llogariteni këtë — s'do të kthehem më kurrë. Mendojeni mirë! Fjala ime është e prerë.

— Ç'paturpësi! — thirri Dunja, duke u ngritur shpejt nga vendi, — po unë as nuk dua që të ktheheni!

— Si? Kështu qe-e-enka puna, zonjushë! — thirri Luzhini, që s'e kishte besuar deri në çastin e fundit një zgjidhje të tillë, e prandaj e kishte humbur krejt fillin, — kështu pra, zonjushë! Po a e dini, Avdotja Romanovna, se unë mund edhe të protestoja, zonjushë?

— Ç'të drejtë keni të flisni kështu me të! — ndërhyri me zjarr Pulherija Aleksandrovna, — me se mund të protestoni? Dhe ç'janë këto të drejtat tuaja? Hë, a do t'jua jap unë juve, një të tillë, Dunjën time? Ikni, na lini krejt! Ne vetë jemi fajtore që u futëm në një punë të padrejtë, e më shumë se të gjitha unë...

— Megjithatë, Pulherija Aleksandrovna, — ndizej i tërbuar Luzhini, — ju më lidhët me fjalën e dhënë, të cilën tani po e mohoni... dhe më në fund... më në fund, unë u futa, si të thuash, për këtë shkak në shpenzime...

Ky pretendim i fundit ishte aq shumë në karakterin e Pjotr Petroviçit, sa Raskolnikovi, që zbehej nga zemërimi e nga përpjekjet për ta mbajtur, befas s'duroi dot dhe — shpërtheu në të qeshur. Por Pulherija Aleksandrovna doli nga vetja:

— Në shpenzime? Në ç'shpenzime? Mos po flisni për sëndukun tonë? Po atë jua solli konduktori falas. O Zot, ne qenkemi ato që ju lidhëm! Po ejani në vete, Pjotr Petroviç, ju na lidhët ne këmbë e duar, e jo ne juve!

— Mjaft, mama, të lutem, mjaft! — lutej Avdotja Romanovna. — Pjotr Petroviç, bëni të mirë, ikni!

— Do të iki, zonjushë, por vetëm një fjalë të fundit! — tha ai, tashmë pothuajse fare pa e zotëruar veten, — mamaja juaj, me sa duket, ka harruar krejt se unë vendosa t'ju marr, si të thuash, pas fjalës së qytetit, që u përhap në gjithë rrethinën për reputacionin

tuaj. Duke përçmuar për ju opinionin publik e duke rivendosur reputacionin tuaj, natyrisht, do të mund të shpresoja, shumë e shumë, në shpërblim e madje të kërkoja mirënjohjen tuaj... Dhe vetëm tani m'u hapën sytë! Shoh vetë se, ndoshta, shumë e shumë veprova me nxitim, duke përçmuar zërin publik...

— Po ky a ka dy koka, apo si! — bërtiti Razumihini, duke u hedhur nga karrigia e duke u bërë gati t'i jepte llogari.

— Jeni njeri i ulët e i ligë! — tha Dunja.

— Asnjë fjalë! Asnjë gjest! — thirri Raskolnikovi, duke e mbajtur Razumihinin; pastaj, duke iu afruar Luzhinit gati sy më sy:

— Urdhëroni dilni jashtë! — tha ai me zë të ulët e duke i ndarë fjalët, — dhe asnjë fjalë më, përndryshe...

Pjotr Petroviçi e vështroi disa sekonda me fytyrë të zbehur e të shtrembëruar nga inati, pastaj u kthye, doli, dhe, natyrisht, rrallë kush ka marrë me vete në zemër kaq urrejtje të ligë kundër dikujt, sa ky njeri kundër Raskolnikovit. Atë, dhe vetëm atë, e fajësonte për gjithçka. Është për t'u vënë re që, edhe duke zbritur shkallët, ai përfytyronte ende se puna, ndoshta, s'ishte fare e humbur dhe, sa u përket vetëm zonjave, madje „shumë e shumë“ e ndreqshme.

Pjesa e katërt — III

Puna kryesore ishte se ai, deri në minutën e fundit, në asnjë mënyrë s'e kishte pritur një zgjidhje të tillë. Ishte kapardisur deri në vijën e fundit, pa e supozuar madje as mundësinë që dy gra të varfra e të pambrojtura mund të dilnin nga pushteti i tij. Kësaj bindjeje i ndihmuan shumë kotësia dhe ajo shkallë vetëbesimi që më mirë se gjithçka do ta quaje vetëdashuri. Pjotr Petroviçi, pasi kishte çarë rrugën nga hiçi, ishte mësuar në mënyrë të sëmurë të mrekullohej me veten, e çmonte lart mendjen e aftësitë e tij dhe madje ndonjëherë, kur ishte vetëm, mrekullohej me fytyrën e vet në pasqyrë. Por më shumë se gjithçka në botë donte e çmonte paratë e tij, të fituara me punë e me të gjitha mjetet: ato e barazonin me gjithçka që ishte mbi të.

Duke i kujtuar tani me hidhërim Dunjës se kishte vendosur ta merrte, pavarësisht nga fjala e keqe për të, Pjotr Petroviçi fliste krejt sinqerisht dhe madje ndiente një indinjatë të thellë kundër një „mosmirënjohjeje kaq të zezë". E megjithatë, kur e kishte kërkuar atëherë Dunjën për grua, ishte plotësisht i bindur për absurditetin e gjithë këtyre thashethemeve, të përgënjeshtruara para gjithë popullit nga vetë Marfa Petrovna dhe të lëna prej kohësh mënjanë nga gjithë qytetza, që e shfajësonte Dunjën me zjarr. Dhe as ai vetë s'do ta mohonte tani se të gjitha këto i dinte qysh atëherë. E megjithatë ai prapëseprapë e çmonte lart vendosmërinë e tij për ta ngritur Dunjën deri te vetja dhe e quante këtë një bëmë. Duke ia qortuar tani Dunjës këtë, ai

shprehte mendimin e tij të fshehtë, të përkëdhelur, me të cilin ishte mrekulluar jo një herë, dhe s'mund ta kuptonte si mund të mos mrekulloheshin të tjerët me bëmën e tij. Kur kishte shkuar atëherë për vizitë te Raskolnikovi, kishte hyrë me ndjenjën e një bamirësi që bëhet gati të korrë frytet e të dëgjojë komplimente shumë të ëmbla. Dhe, natyrisht, tani, duke zbritur shkallët, e quante veten në shkallën më të lartë të fyer e të pavlerësuar.

Kurse Dunja i ishte thjesht e domosdoshme; të hiqte dorë prej saj ishte për të e pamendueshme. Prej kohësh, qysh prej disa vjetësh, ëndërronte me ëndje martesën, por gjithnjë grumbullonte para e priste. Me dehje mendonte, në fshehtësinë më të thellë, për një vajzë të mirësjellshme e të varfër (patjetër të varfër), shumë të re, shumë të bukur, fisnike e të shkolluar, shumë të trembur, që të kishte provuar jashtëzakonisht shumë fatkeqësi e që të ishte përulur plotësisht para tij, një vajzë të tillë që gjithë jetën ta quante atë shpëtimin e saj, ta nderonte me përulje, t'i nënshtrohej, të mrekullohej me të, dhe vetëm me të. Sa skena, sa episode të ëmbla kishte krijuar në përfytyrim për këtë temë joshëse e lozonjare, duke pushuar në qetësi nga punët! E ja, ëndrra e kaq vjetëve ishte gati duke u realizuar: bukuria dhe arsimi i Avdotja Romanovnës e kishin tronditur; gjendja e saj e pafuqishme e kishte ndezur deri në skaj. Këtu dilte madje diçka më shumë nga sa kishte ëndërruar: kishte dalë një vajzë krenare, me karakter, e virtytshme, me edukatë e zhvillim më të lartë se ai (këtë e ndiente), dhe një qenie e tillë do t'i ishte skllavërisht mirënjohëse gjithë jetën për bëmën e tij e do të asgjësohej me nderim para tij, kurse ai do të sundonte pa kufi e plotësisht!.. Si me qëllim, pak kohë para kësaj, pas shumë llogarive e pritjesh, kishte vendosur më në fund ta ndërronte përfundimisht karrierën e të hynte në një rreth më të gjerë veprimtarie, e bashkë me këtë, pak nga pak, të kalonte edhe në një shoqëri më të lartë, për të cilën prej kohësh mendonte me epsh... Me një fjalë, kishte vendosur ta provonte Petersburgun. E dinte se me anë të grave mund

të fitohej „shumë e shumë“. Hijeshia e një gruaje të këndshme, të virtytshme e të shkolluar mund t'ia zbukuronte mrekullisht rrugën, të tërhiqte njerëz drejt tij, t'i krijonte një aureolë... dhe ja, gjithçka u shemb! Kjo prishje e tanishme e papritur, e shëmtuar, ndikoi mbi të si një goditje rrufeje. Ishte njëfarë shakaje e shëmtuar, absurditet! Ai ishte kapardisur vetëm një pikëz; madje s'kishte arritur të thoshte gjithçka, thjesht kishte bërë shaka, ishte rrëmbyer, e mbaroi kaq seriozisht! Më në fund, se ai madje e donte tashmë Dunjën në mënyrën e tij, tashmë sundonte mbi të në ëndrrat e tij — e befas!.. Jo! Që nesër, që nesër gjithë kjo duhet rikthyer, shëruar, ndrequr, e kryesorja — duhet asgjësuar ky qumështor mendjemadh, ky çunak, që ishte shkaku i gjithçkaje. Me një ndjesi të sëmurë i kujtohej, gjithashtu disi pa dashje, Razumihini... por, megjithatë, shpejt u qetësua nga kjo anë: „Vetëm kjo mungonte, ta vë edhe këtë krah tij!“ Por ai nga i cili kishte vërtet frikë seriozisht — ishte Svidrigajlovi... Me një fjalë, e prisnin shumë telashe.

— Jo, unë, unë jam më fajtorja nga të gjithë! — thoshte Duneçka, duke e përqafuar e duke e puthur të ëmën, — u joshova nga paratë e tij, por, të betohem, vëlla, — as që e përfytyroja se ishte një njeri kaq i padenjë. Sikur ta kisha njohur më parë, s'do të joshesha nga asgjë! Mos më fajëso, vëlla!

— Zoti na shpëtoi! Zoti na shpëtoi! — mërmëriste Pulherija Aleksandrovna, por disi pa vetëdije, sikur s'e kishte kuptuar ende krejt gjithçka që kishte ndodhur.

Të gjithë gëzoheshin, pas pesë minutash madje qeshnin. Vetëm ndonjëherë Duneçka zbehej dhe rrudhte vetullat, duke kujtuar ç'kishte ndodhur. Pulherija Aleksandrovna as që mund ta përfytyronte se edhe ajo do të gëzohej; prishja me Luzhinin i dukej që në mëngjes një fatkeqësi e tmerrshme. Por Razumihini ishte i ngazëllyer. Ende s'guxonte ta shprehte plotësisht, por dridhej i tëri si në ethe, sikur t'i kishte rënë nga zemra një peshë pesë pudësh. Tani ai ka të drejtë t'u japë atyre gjithë jetën e tij,

t'u shërbejë... E ç's'ka tani! Megjithatë, ai i dëbonte edhe më i trembur mendimet e mëtejshme dhe kishte frikë nga përfytyrimi i vet. Vetëm Raskolnikovi rrinte gjithnjë në po atë vend, gati i zymtë e madje i hutuar. Ai, që kishte ngulur këmbë më shumë se të gjithë për largimin e Luzhinit, tani sikur interesohej më pak se të gjithë për atë që kishte ndodhur. Dunja mendoi pa dashje se ai ishte ende shumë i zemëruar me të, kurse Pulherija Aleksandrovna e vështronte me druajtje.

— Po ç'të tha Svidrigajlovi? — iu afrua Dunja.

— Ah, po, po! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

Raskolnikovi ngriti kokën:

— Ai dëshiron patjetër të të dhurojë dhjetë mijë rubla dhe njëkohësisht shpreh dëshirën të të shohë një herë në praninë time.

— Të shohë! Për asgjë në botë! — thirri Pulherija Aleksandrovna, — dhe si guxon t'i ofrojë para!

Pastaj Raskolnikovi tregoi (mjaft thatë) bisedën e tij me Svidrigajlovin, duke i kapërcyer fantazmat e Marfa Petrovnës, që të mos hynte në materie të tepërt e duke ndier neveri të niste çfarëdo bisede tjetër përveç më të domosdoshmes.

— Po ti ç'iu përgjigje? — pyeti Dunja.

— Në fillim i thashë që s'do të të përcjell asgjë. Atëherë ai deklaroi se do të përpiqet vetë, me të gjitha mjetet, për një takim. Siguronte se pasioni i tij për ty ishte një tekë dhe se tani s'ndien asgjë për ty... Ai s'do që të martohesh me Luzhinin... Në përgjithësi fliste ngatërruar.

— Si e shpjegon ti vetë, Rodja? Si të dukej?

— E pranoj, s'kuptoj gjë mirë. Ofron dhjetë mijë, kurse vetë thoshte se s'është i pasur. Deklaron se do të ikë diku, dhe pas dhjetë minutash harron që ka folur për këtë. Befas thotë gjithashtu se do të martohet dhe se po i gjejnë nuse... Natyrisht, ka qëllime, dhe më shumë gjasa — të këqija. Por prapë është disi e çuditshme të supozosh që t'i qasej punës kaq budallallëqe, po të kishte qëllime të këqija ndaj teje... Unë, natyrisht, ia refuzova,

për ty, këto para, njëherë e përgjithmonë. Në përgjithësi m'u duk shumë i çuditshëm, dhe... madje... me shenja si të një çmendurie. Por mund të jem gabuar; ndoshta këtu ka thjesht njëfarë mashtrimi. Vdekja e Marfa Petrovnës, me sa duket, i bën përshtypje...

— Prehe, o Zot, shpirtin e saj! — thirri Pulherija Aleksandrovna, — përjetë, përjetë do t'i lutem Zotit për të! Hë, ç'do të bëhej me ne tani, Dunja, pa këto tre mijë! O Zot, sikur ranë nga qielli! Ah, Rodja, se në mëngjes na kishin mbetur vetëm tri rubla argjendi[162] në xhep, dhe unë me Duneçkën vetëm llogarisnim si ta linim sa më shpejt peng sahatin diku, që vetëm të mos merrnim nga ai, derisa ta merrte me mend vetë.

Dunjën sikur e kishte tronditur tepër propozimi i Svidrigajlovit. Ajo qëndronte gjithnjë e menduar.

— Ai ka menduar diçka të tmerrshme! — tha ajo gati me pëshpëritje me vete, gati duke u drithëruar.

Raskolnikovi e vuri re këtë frikë të tepruar.

— Me sa duket, do të më duhet ta shoh edhe jo një herë, — i tha ai Dunjës.

— Do ta ndjekim! Unë do ta gjurmoj! — bërtiti me energji Razumihini. — S'do t'ia ndaj sytë! Rodja më lejoi. Ai vetë më tha pak më parë: „Ruaje motrën". Po ju a më lejoni, Avdotja Romanovna?

Dunja buzëqeshi dhe i zgjati dorën, por shqetësimi s'i largohej nga fytyra. Pulherija Aleksandrovna e vështronte me druajtje; megjithatë, tre mijë rublat dukshëm e qetësonin.

Pas një çerek ore të gjithë ishin në bisedën më të gjallë. Madje edhe Raskolnikovi, ndonëse s'fliste, dëgjoi me vëmendje për ca kohë. Oratorizonte Razumihini.

— Dhe pse, pse të ikni! — derdhej ai i dehur në një fjalim plot ngazëllim, — dhe ç'do të bëni në qytetzë? E kryesorja, këtu jeni të gjithë bashkë dhe njëri-tjetrit i nevojiteni, e si i nevojiteni, — më kuptoni! Hë, të paktën për ca kohë... Kurse mua më merrni për mik, për ortak, dhe ju siguroj që do të nisim një sipërmarrje të

[162] Rubla argjendi (rus. *celkovyj*): emërtim popullor i rublës së plotë.

shkëlqyer. Dëgjoni, do t'jua shpjegoj të gjitha me hollësi — gjithë projektin! Qysh në mëngjes, kur ende s'kishte ndodhur asgjë, më vërtitej në kokë... Ja ku qëndron puna: kam një dajë (do t'ju njoh me të; një plakush shumë i shkathët e shumë i nderuar!), dhe ky dajë ka një mijë rubla kapital, kurse vetë rron me pension e s'ka nevojë. Ka dy vjet që më ngulmon t'ia marr këtë mijëshe, e t'i paguaj gjashtë për qind. Unë e shoh dredhinë: ai thjesht do të më ndihmojë; po vitin e kaluar s'kisha nevojë, kurse këtë vit vetëm prisja ardhjen e tij dhe vendosa ta marr. Pastaj ju do të jepni një mijëshe tjetër, nga tre mijë tuajat, dhe ja mjafton për fillim, ja ku bashkohemi. E ç'do të bëjmë?

Këtu Razumihini filloi ta shtjellonte projektin e tij dhe foli gjatë se si pothuajse të gjithë librashitësit e botuesit tanë kuptojnë pak nga malli i tyre, e prandaj zakonisht janë edhe botues të këqij, ndërsa botimet e rregullta në përgjithësi e nxjerrin shpenzimin e japin fitim, ndonjëherë të konsiderueshëm. Pikërisht për veprimtarinë botuese ëndërronte Razumihini, që punonte prej dy vjetësh për të tjerët dhe njihte jo keq tri gjuhë evropiane, megjithëse nja gjashtë ditë më parë i kishte thënë Raskolnikovit se në gjermanisht ishte *schwach*, me qëllim që ta bindte të merrte përsipër gjysmën e punës së përkthimit dhe tri rubla kapar: edhe atëherë kishte gënjyer, dhe Raskolnikovi e dinte që po gënjente.

— Pse, pse ta lëmë të na ikë e jona, kur na ka rënë në dorë një nga mjetet më kryesore — paratë tona? — ndizej Razumihini. — Natyrisht, duhet shumë punë, po ne do të punojmë, ju, Avdotja Romanovna, unë, Rodioni... disa botime japin tani fitim të bukur! E baza kryesore e sipërmarrjes është se do ta dimë pikërisht se ç'duhet përkthyer. Do të përkthejmë, do të botojmë e do të mësojmë, të gjitha bashkë. Tani mund të jem i dobishëm, sepse kam përvojë. Ja, së shpejti dy vjet që sillem rrotull botuesve dhe ua di të gjitha të fshehtat: s'janë shenjtorë ata që punojnë poçet, besomëni! Dhe pse, pse ta kalosh kafshatën pranë gojës!

Po unë vetë di, e i ruaj në fshehtësi, dy-tri vepra të tilla, sa vetëm për idenë për t'i përkthyer e botuar mund të marrësh nga njëqind rubla për secilin libër, kurse për njërin prej tyre s'do të marr as pesëqind rubla për idenë. Dhe ç'mendoni, sikur t'ia tregoja dikujt, ndoshta do të dyshonte edhe, ç'trungje! Kurse sa për telashet e punëve vetë, shtypshkronjat, letrën, shitjen, këto m'i lini mua! I njoh të gjitha qoshet! Do të fillojmë pak nga pak, do të arrijmë te e madhja, të paktën do të kemi me se të mbajmë frymën, dhe në çdo rast do ta nxjerrim tonën.

Dunjës i shkëlqenin sytë.

— Ajo që thoni më pëlqen shumë, Dmitri Prokofiç, — tha ajo.

— Unë këtu, natyrisht, s'di asgjë, — u përgjigj Pulherija Aleksandrovna, — ndoshta është mirë, po prapë Zoti e di. Është disi e re, e panjohur. Natyrisht, ne duhet patjetër të mbetemi këtu, të paktën për ca kohë...

Ajo e vështroi Rodjën.

— Si mendon ti, vëlla? — tha Dunja.

— Mendoj se ai ka një mendim shumë të mirë, — u përgjigj ai. — Për firmë, natyrisht, s'duhet ëndërruar që tani, por pesëgjashtë libra mund të botohen vërtet me sukses të padyshimtë. Edhe unë vetë di një vepër që patjetër do të shitet. E sa për atë që ai do të dijë ta drejtojë punën, për këtë s'ka asnjë dyshim: e kupton punën... Megjithatë, do të keni ende kohë të merreni vesh...

— Urra! — bërtiti Razumihini, — tani prisni, këtu ka një banesë, në po këtë shtëpi, nga po këta pronarë. Është e veçantë, më vete, s'komunikon me këto nomera, dhe e mobiluar, me çmim të arsyeshëm, tri dhomëza. Ja, për fillim zëreni këtë. Sahatin do t'jua lë peng nesër e do t'ju sjell paratë, e pastaj gjithçka do të rregullohet. E kryesorja, mund të jetoni të tre bashkë, edhe Rodja me ju... Po ku po shkon, Rodja?

— Si, Rodja, po ikën tashmë? — pyeti madje e trembur Pulherija Aleksandrovna.

— Në një minutë të tillë! — bërtiti Razumihini.

Dunja e vështronte të vëllanë me një habi plot mosbesim. Në duar kishte kasketën; po bëhej gati të dilte.

— Ç'paskeni, sikur po më varrosni a po më ndaheni përjetë, — tha ai disi çuditshëm.

Sikur buzëqeshi, por sikur kjo s'ishte buzëqeshje.

— Po kush e di, ndoshta po shihemi edhe për herë të fundit, — shtoi ai pa dashje.

Këtë e kishte menduar vetëm me vete, por disi i doli vetë me zë.

— Po ç'ke! — thirri e ëma.

— Ku po shkon, Rodja? — pyeti disi çuditshëm Dunja.

— Ashtu, më duhet shumë, — u përgjigj ai turbullt, sikur të lëkundej në atë që donte të thoshte. Por në fytyrën e tij të zbehtë kishte njëfarë vendosmërie të prerë.

— Desha të thosha... duke ardhur këtu... desha t'ju thosha, mama... edhe ty, Dunja, se do të ishte më mirë të ndaheshim për ca kohë. Nuk ndihem mirë, s'jam i qetë... do të vij më vonë, do të vij vetë, kur... të jetë e mundur. Ju mbaj mend dhe ju dua... Më lini! Më lini vetëm! Kështu e vendosa, qysh më parë... E vendosa me siguri... Çfarëdo që të më ndodhë, do të humbas apo jo, dua të jem vetëm. Harromëni krejt... Kështu është më mirë... Mos pyesni për mua. Kur të duhet, do të vij vetë ose... do t'ju thërras. Ndoshta gjithçka do të ringjallet!.. Kurse tani, nëse më doni, hiqni dorë... Përndryshe, do t'ju urrej, e ndiej... Lamtumirë!

— O Zot! — thirri Pulherija Aleksandrovna.

Edhe nëna, edhe motra ishin të tmerruara; edhe Razumihini.

— Rodja, Rodja! Pajtohu me ne, të jemi si më parë! — thirri nëna e gjorë.

Ai u kthye ngadalë nga dera dhe doli ngadalë nga dhoma. Dunja e arriti.

— Vëlla! Ç'po i bën nënës! — pëshpëriti ajo me një vështrim që i digjej nga indinjata.

Ai e vështroi rëndë.

— S'ka gjë, do të vij, do të vij gjithmonë! — mërmëriti ai me gjysmë zëri, sikur s'e kuptonte plotësisht se ç'donte të thoshte, dhe doli nga dhoma.

— Egoist pa ndjenja, i lig! — thirri Dunja.

— Ai është i ç-m-e-n-d-u-r, jo pa ndjenja! Ai është i luajtur nga mendtë! Vallë s'e shihni këtë? Ju jeni pa ndjenja pas kësaj!.. — pëshpëriti me zjarr Razumihini mu në vesh të saj, duke ia shtrënguar fort dorën.

— Kthehem tani! — bërtiti ai, duke iu drejtuar Pulherija Aleksandrovnës, që ishte zbehur si e vdekur, dhe doli me vrap nga dhoma.

Raskolnikovi e priste në fund të korridorit.

— E dija që do të dilje me vrap, — tha ai. — Kthehu te ato dhe rri me to... Rri edhe nesër me to... dhe gjithmonë. Unë... ndoshta do të vij... po të jetë e mundur. Lamtumirë!

Dhe, pa i zgjatur dorën, iku prej tij.

— Po ku po shkon? Ç'ke? Po ç'të ka gjetur? Po a mund të bëhet kështu!.. — mërmëriste Razumihini krejt i humbur.

Raskolnikovi u ndal edhe një herë.

— Njëherë e përgjithmonë: kurrë mos më pyet për asgjë. S'kam ç'të të përgjigjem... Mos eja te unë. Ndoshta do të vij unë këtu... Më lër mua, kurse ato... *mos i lër*. Më kupton?

Në korridor ishte errësirë; ata qëndronin pranë llambës. Një minutë e vështruan njëri-tjetrin në heshtje. Razumihini e mbajti mend gjithë jetën këtë minutë. Vështrimi i zjarrtë e i ngulët i Raskolnikovit sikur forcohej me çdo çast, depërtonte në shpirtin e tij, në vetëdije. Befas Razumihini u drodh. Diçka e çuditshme sikur kaloi midis tyre... Njëfarë ideje rrëshqiti, si një aluzion; diçka e tmerrshme, e shëmtuar, e kuptuar befas nga të dyja anët... Razumihini u zbeh si i vdekur.

— Kupton tani?.. — tha befas Raskolnikovi me fytyrë të shtrembëruar nga dhimbja. — Kthehu, shko te ato, — shtoi ai befas dhe, duke u kthyer shpejt, doli nga shtëpia...

Nuk do të përshkruaj tani ç'ndodhi atë mbrëmje te Pulherija Aleksandrovna, si u kthye Razumihini tek ato, si i qetësonte, si betohej se Rodjës duhej t'i jepej mundësi të pushonte në sëmundje, betohej se Rodja do të vinte patjetër, do të vinte çdo ditë, se ai ishte shumë, shumë i tronditur, se s'duhej nervozuar; si ai, Razumihini, do ta ndiqte, do t'i gjente një mjek të mirë, më të mirin, një konsulte të tërë... Me një fjalë, që nga ajo mbrëmje Razumihini u bë për to bir e vëlla.

Pjesa e katërt — IV

Kurse Raskolnikovi shkoi drejt e te shtëpia buzë kanalit, ku bananonte Sonja. Shtëpia ishte trekatëshe, e vjetër dhe me ngjyrë të gjelbër. Gjeti portierin dhe mori prej tij udhëzime të paqarta se ku banonte Kapernaumovi, rrobaqepësi. Pasi gjeti në një qoshe të oborrit hyrjen për te shkallët e ngushta e të errëta, u ngjit më në fund në katin e dytë dhe doli në galerinë që e rrethonte nga ana e oborrit. Ndërsa endej në errësirë e në hutim se ku mund të ishte hyrja për te Kapernaumovi, befas, tre hapa larg tij, u hap një derë; ai u kap pas saj pa e menduar.

— Kush është aty? — pyeti e shqetësuar një zë gruaje.

— Jam unë... te ju, — u përgjigj Raskolnikovi dhe hyri në një paradhomë të vockël. Këtu, mbi një karrige me ndenjëse të shembur, në një shandan bakri të shtrembëruar, qëndronte një qiri.

— Ju jeni! O Zot! — thirri dobët Sonja dhe mbeti si e ngulur në vend.

— Nga hyhet te ju? Këtej?

Dhe Raskolnikovi, duke u përpjekur të mos e vështronte, kaloi sa më shpejt në dhomë.

Pas një minute hyri me qiri edhe Sonja, e vuri qiriun dhe qëndroi vetë para tij, krejt e hutuar, e tëra në një trazim të papërshkrueshëm dhe, dukshëm, e trembur nga vizita e tij e papritur. Befas fytyra e saj e zbehtë iu skuq, dhe madje i dolën lot në sy... I vinte edhe neveri, edhe turp, edhe ëmbëlsi... Raskolnikovi

u kthye shpejt mënjanë dhe u ul në karrige pranë tryezës. Arriti ta përfshinte shkarazi dhomën me sy.

Ishte një dhomë e madhe, por jashtëzakonisht e ulët, e vetmja që jepnin me qira Kapernaumovët, dera e mbyllur për te të cilët ndodhej në murin majtas. Në anën e kundërt, në murin djathtas, ishte edhe një derë tjetër, gjithmonë e mbyllur me çelës. Atje ishte tashmë një banesë tjetër, fqinje, me një numër tjetër. Dhoma e Sonjës i ngjante disi një hambari, kishte pamjen e një katërkëndëshi shumë të çrregullt, dhe kjo i jepte diçka të shëmtuar. Muri me tri dritare, që dilte nga kanali, e priste dhomën disi tërthorazi, prandaj njëra qoshe, tmerrësisht e mprehtë, ikte diku në thellësi, kështu që, në dritën e dobët, as s'mund të dallohej mirë; kurse qoshja tjetër ishte tepër e shëmtuar, e hapur. Në gjithë këtë dhomë të madhe pothuajse s'kishte fare mobilie. Në qoshe, djathtas, ndodhej shtrati; pranë tij, më afër derës, një karrige. Përgjatë po atij muri ku ishte shtrati, mu te dera për te banesa e huaj, qëndronte një tryezë e thjeshtë prej dërrase, e mbuluar me një mbulesë të kaltër; pranë tryezës dy karrige me thurje. Pastaj, te muri i kundërt, afër qoshes së mprehtë, qëndronte një komo e vogël prej druri të thjeshtë, sikur e humbur në zbrazëti. Ja gjithçka që ishte në dhomë. Letra e murit, e verdhemë, e fërkuar e e rreckosur, ishte nxirë nëpër të gjitha qoshet; me siguri këtu bëhej lagështi e erë tymi në dimër. Varfëria dukej; madje as shtrati s'kishte perde.

Sonja e vështronte në heshtje mysafirin e saj, që e shqyrtonte dhomën e saj kaq me vëmendje e pa ceremoni, dhe madje filloi, më në fund, të dridhej nga frika, sikur të qëndronte para gjykatësit e vendimtarit të fatit të saj.

— Erdha vonë... A është ora njëmbëdhjetë? — pyeti ai, ende pa i ngritur sytë drejt saj.

— Është, — mërmëriti Sonja. — Ah, po, është! — nxitoi ajo befas, sikur në këtë të ishte për të gjithë rrugëdalja, — tani sapo ra sahati te të zotët e shtëpisë... dhe e dëgjova vetë... Është.

— Kam ardhur te ju për herë të fundit, — vazhdoi i zymtë Raskolnikovi, megjithëse edhe tani ishte vetëm për herë të parë, — unë ndoshta s'do t'ju shoh më...

— Ju... po ikni?

— S'e di... gjithçka nesër...

— Pra nesër s'do të jeni te Katerina Ivanovna? — iu drodh zëri Sonjës.

— S'e di. Gjithçka nesër në mëngjes... S'është puna këtu: erdha të them një fjalë...

Ngriti mbi të vështrimin e tij të menduar dhe befas vuri re se ai rrinte ulur, kurse ajo ende qëndronte në këmbë para tij.

— Pse rrini në këmbë? Uluni, — tha ai befas me një zë të ndryshuar, të qetë e të përkëdhelshëm.

Ajo u ul. Ai e vështroi me dashamirësi e gati me dhembshuri për një minutë.

— Sa e dobët që jeni! Shih ç'dorë keni! Krejt e tejdukshme. Gishtat si të një të vdekure.

I mori dorën. Sonja buzëqeshi dobët.

— Gjithmonë kështu kam qenë, — tha ajo.

— Edhe kur rronit në shtëpi?

— Po.

— Hë, po, natyrisht! — tha ai shkurt, dhe shprehja e fytyrës, edhe tingulli i zërit iu ndërruan përsëri befas. Edhe një herë hodhi sytë përreth.

— Këtë e merrni me qira nga Kapernaumovi?

— Po...

— Ata janë atje, pas derës?

— Po... Edhe ata kanë një dhomë të tillë.

— Të gjithë në një?

— Në një.

— Unë në dhomën tuaj natën do të kisha frikë, — vuri re ai i zymtë.

— Të zotët e shtëpisë janë shumë të mirë, shumë të dashur, — u përgjigj Sonja, ende sikur pa ardhur në vete e pa e marrë veten, — dhe gjithë mobiliet, dhe gjithçka... gjithçka është e të zotëve. Dhe janë shumë të mirë, edhe fëmijët vijnë shpesh te unë...

— Ata që belbëzojnë?

— Po... Ai belbëzon dhe çalon gjithashtu. Edhe e shoqja gjithashtu... Jo se belbëzon, po sikur s'i shqipton të gjitha. Ajo është e mirë, shumë. Kurse ai ka qenë dikur shërbëtor oborri. Kurse fëmijë kanë shtatë... dhe vetëm më i madhi belbëzon, kurse të tjerët janë thjesht të sëmurë... po nuk belbëzojnë... Po ju nga i dini ju ata? — shtoi ajo me njëfarë habie.

— Ma tregoi atëherë babai juaj gjithçka. Ai më tregoi gjithçka për ju... Edhe si dolët në orën gjashtë e u kthyet pas orës tetë, edhe si Katerina Ivanovna qëndroi në gjunjë pranë shtratit tuaj.

Sonja u turbullua.

— Sikur e pashë sot, — pëshpëriti ajo me ngurrim.

— Kë?

— Babanë. Po ecja në rrugë, atje afër, në qoshe, pas orës nëntë, e ai sikur po ecën përpara. Dhe sikur ishte vërtet ai. Desha të hyja te Katerina Ivanovna...

— Ju shëtisnit?

— Po, — pëshpëriti shkurt Sonja, duke u turbulluar përsëri e duke ulur sytë.

— Katerina Ivanovna gati ju rrihte, kur ishit te babai?

— Ah jo, ç'thoni, ç'thoni kështu, jo! — e vështroi Sonja madje me njëfarë tmerri.

— Pra ju e doni?

— Atë? Po si-i-i jo! — e zgjati Sonja me ankim e me vuajtje, duke kryqëzuar befas duart. — Ah! ju atë... Sikur ta dinit vetëm. Se ajo është krejt si një fëmijë... Se mendja i është krejt si e luajtur... nga hidhërimi. E sa e zgjuar ka qenë... sa bujare... sa e mirë! Ju s'dini asgjë, asgjë... ah!

Sonja e tha këtë si në dëshpërim, duke u trazuar e duke vuajtur, e duke përdredhur duart. Faqet e zbehta iu ndezën përsëri, në sy iu shpreh mundimi. Dukej se tek ajo kishin prekur tmerrësisht shumë gjëra, se ajo donte tmerrësisht të shprehte diçka, të thoshte, të mbronte. Njëfarë dhembshurie *e pangopshme*, në qoftë se mund të shprehemi kështu, iu përvijua befas në të gjitha tiparet e fytyrës.

— Më rrihte! Po ç'thoni kështu! O Zot, më rrihte! E sikur të më rrihte, e ç'pastaj! Hë, e ç'pastaj? Ju s'dini asgjë, asgjë... Ajo është kaq fatkeqe, ah, sa fatkeqe! Dhe e sëmurë... Ajo kërkon drejtësi... Ajo është e pastër. Ajo beson aq shumë se në çdo gjë duhet të ketë drejtësi, dhe e kërkon... Dhe edhe sikur ta torturoni, ajo s'do të bëjë gjë të padrejtë. Ajo vetë s'e vë re se si e gjithë kjo s'është e mundur, që të ketë drejtësi te njerëzit, dhe nervozohet... Si fëmijë, si fëmijë! Ajo është e drejtë, e drejtë!

— Po me ju ç'do të bëhet?

Sonja e vështroi me pyetje.

— Se ata mbetën mbi ju. E vërtetë, edhe më parë gjithçka ishte mbi ju, edhe i ndjeri vinte te ju të kërkonte për të pirë kur i dhembte koka nga e pira. Hë, po tani ç'do të bëhet?

— S'e di, — tha e trishtuar Sonja.

— Ata do të mbeten atje?

— S'e di, ata i kanë borxh asaj banese; vetëm e zonja e shtëpisë, thonë, tha sot se do t'i nxjerrë, kurse Katerina Ivanovna thotë se as vetë s'do të rrijë asnjë minutë.

— Nga i vjen gjithë ky guxim? Te ju shpreson?

— Ah jo, mos flisni kështu!.. Ne jemi një, rrojmë si një, — u trazua befas përsëri e madje u nervozua Sonja, tamam sikur të ishte zemëruar një kanarinë apo ndonjë zog tjetër i vogël. — E pastaj ç'të bëjë ajo? Hë, si, si të bëjë? — pyeste ajo, duke u ndezur e duke u trazuar. — E sa, sa qau sot! Mendja i ngatërrohet, s'e keni vënë re këtë? I ngatërrohet; herë shqetësohet, si e vogël, që nesër gjithçka të jetë e hijshme, të ketë meze e gjithçka... herë

përdredh duart, pështyn gjak, qan, befas fillon të godasë kokën pas murit, si në dëshpërim. E pastaj përsëri ngushëllohet, te ju shpreson gjithnjë: thotë se ju tani jeni ndihmësi i saj dhe se ajo do të marrë hua diku pak para e do të shkojë në qytetin e saj, me mua, e do të hapë një konvikt për vajza fisnike, kurse mua do të më marrë mbikëqyrëse, dhe do të na fillojë një jetë krejt e re, e bukur, dhe më puth, më përqafon, më ngushëllon, dhe beson kaq shumë! beson kaq shumë në fantazitë! Hë, vallë mund ta kundërshtosh? Kurse vetë gjithë ditën sot lan, pastron, arnon, magjen e futi vetë në dhomë, me ato forcat e saj të dobëta, iu mor fryma, ra drejt e mbi shtrat; e pastaj në mëngjes shkuam me të te dyqanet në rresht, t'u blinim këpucë Poleçkës e Lenës, sepse iu janë prishur të gjitha, vetëm se s'na dolën paratë sipas llogarisë, na mungonin shumë, kurse ajo zgjodhi ca këpucë kaq të bukura, sepse ka shije, ju s'e dini... Aty në dyqan qau, para tregtarëve, që s'na dolën... Ah, sa të vinte keq ta shikoje.

— Hë, dhe kuptohet pas kësaj që ju... jetoni kështu, — tha Raskolnikovi me një buzëqeshje të hidhur.

— Po juve vallë s'ju vjen keq? S'ju vjen keq? — u ngrit përsëri Sonja, — se ju, e di, ju vetë dhatë të fundit, pa parë ende asgjë. E sikur t'i kishit parë të gjitha, o Zot! E sa, sa herë e kam bërë unë të qajë! Madje javën e kaluar! Oh, unë! Vetëm një javë para vdekjes së tij. Veprova mizorisht! E sa, sa herë e kam bërë këtë. Ah, sa më dhembi sot gjithë ditën kur e kujtoja!

Sonja madje përdridhte duart duke folur, nga dhimbja e kujtimit.

— Ju qenkeni mizore?

— Po unë, unë! Erdha atëherë, — vazhdoi ajo duke qarë, — kurse i ndjeri më thotë: „lexomë, thotë, Sonja, më dhemb pak koka, lexomë... ja librin“, — një libër e kishte, ia kishte marrë Andrej Semjoniçit, Lebezjatnikovit, banon këtu, ai sillte gjithmonë libra të tillë qesharakë. Kurse unë i them: „më duhet të shkoj“, dhe s'desha t'i lexoja, kurse kisha shkuar tek ata, kryesisht për

t'i treguar Katerina Ivanovnës ca jakë; Lizaveta, tregtarja, më kishte sjellë lirë jakë e mëngore, të bukura, të reja e me qëndisje. Dhe Katerina Ivanovnës i pëlqyen shumë, i vuri dhe u pa në pasqyrë, dhe i pëlqyen shumë, shumë: „m'i dhuro, thotë, Sonja, të lutem". *Të lutem*, kërkoi, dhe aq shumë i donte. E ku t'i vinte ajo! Ashtu: iu kujtua vetëm koha e dikurshme, e lumtur! Shikohet në pasqyrë, mrekullohet, dhe asnjë, asnjë fustan s'ka, asnjë send, ja sa vjet! Dhe kurrë s'i kërkon asgjë askujt; është krenare, më shpejt jep vetë të fundit, kurse këtu kërkoi, — aq shumë i pëlqyen! Kurse unë më erdhi keq t'i jepja, „ç'ju duhen, i them, Katerina Ivanovna?" Kështu i thashë, „ç'ju duhen". Pikërisht këtë s'duhej t'ia thosha! Ajo më vështroi kështu, dhe iu bë kaq rëndë, kaq rëndë që e refuzova, dhe sa të vinte keq ta shikoje... Dhe jo për jakët i erdhi rëndë, po për atë që e refuzova, e pashë. Ah, sikur, më duket, tani do t'i ktheja të gjitha, do t'i ndryshoja të gjitha, të gjitha ato fjalë të dikurshme... Oh, unë... po ç'ka!.. juve s'ju bën përshtypje!

— Këtë Lizavetën, tregtaren, e njihnit?

— Po... Po ju vallë e njihnit? — pyeti përsëri me njëfarë habie Sonja.

— Katerina Ivanovna ka tuberkuloz, të keq; ajo së shpejti do të vdesë, — tha Raskolnikovi pasi heshti pak, pa iu përgjigjur pyetjes.

— Oh, jo, jo, jo! — Dhe Sonja, me një gjest të pavetëdijshëm, e kapi nga të dyja duart, sikur t'i lutej që të mos ishte kështu.

— Po kjo është më mirë, po të vdesë.

— Jo, s'është më mirë, s'është më mirë, aspak s'është më mirë! — përsëriste ajo e trembur e pa e kuptuar.

— Po fëmijët? Ku do t'i merrni atëherë, po jo te ju?

— Oh, s'e di! — thirri Sonja gati e dëshpëruar dhe u kap për koke. Dukej se ky mendim i kishte shkuar edhe asaj vetë nëpër mend shumë e shumë herë, dhe ai vetëm e kishte trembur përsëri këtë mendim.

— Hë, po sikur ju, ende kur Katerina Ivanovna të jetë gjallë, tani, të sëmureni e t'ju çojnë në spital, hë, ç'do të bëhet atëherë? — ngulmonte ai pa mëshirë.

— Ah, ç'thoni, ç'thoni! Kjo s'mund të ndodhë! — dhe fytyra e Sonjës u shtrembërua nga një tmerr i frikshëm.

— Si s'mund të ndodhë? — vazhdoi Raskolnikovi me një buzëqeshje të ashpër, — s'jeni e siguruar, apo jo? Atëherë ç'do të bëhet me ta? Do të dalin në rrugë gjithë turma, ajo do të kollitet e do të lypë, e do ta godasë kokën diku pas murit, si sot, kurse fëmijët do të qajnë... E pastaj do të bjerë, do ta çojnë në rajon, në spital, do të vdesë, kurse fëmijët...

— Oh, jo!.. Zoti s'do ta lejojë këtë! — i shpërtheu më në fund nga kraharori i shtrënguar Sonjës. Ajo dëgjonte, duke e vështruar me lutje e duke i kryqëzuar duart në një lutje të heshtur, sikur gjithçka të varej prej tij.

Raskolnikovi u ngrit dhe filloi të ecte nëpër dhomë. Kaloi nja një minutë. Sonja qëndronte me duar e kokë të ulur, në një ankth të tmerrshëm.

— Po të kursesh s'mundesh? Të lësh mënjanë për ditë të zeza? — pyeti ai, duke u ndalur befas para saj.

— Jo, — pëshpëriti Sonja.

— Natyrisht, jo! Po e keni provuar? — shtoi ai gati me tallje.

— E kam provuar.

— Dhe dështoi! Hë, po, natyrisht! Ç'ke për të pyetur!

Dhe përsëri filloi të ecte nëpër dhomë. Kaloi edhe nja një minutë.

— S'fitoni çdo ditë?

Sonja u turbullua më shumë se më parë, dhe ngjyra i goditi përsëri fytyrën.

— Jo, — pëshpëriti ajo me një përpjekje të mundimshme.

— Me Poleçkën, me siguri, do të ndodhë po e njëjta gjë, — tha ai befas.

— Jo! jo! S'mund të jetë, jo! — thirri me zë të lartë Sonja si e dëshpëruar, sikur ta kishin plagosur befas me thikë. — Zoti, Zoti s'do ta lejojë një tmerr të tillë!..

— Të tjerëve ua lejon.

— Jo, jo! Atë do ta mbrojë Zoti, Zoti!.. — përsëriste ajo pa e ditur ç'bënte.

— Po ndoshta Zoti as që ekziston fare, — u përgjigj Raskolnikovi madje me njëfarë gëzimi të keq, qeshi dhe e vështroi.

Fytyra e Sonjës ndryshoi befas tmerrësisht: nëpër të kaluan ngërçe. Me një qortim të papërshkrueshëm e vështroi, desh të thoshte diçka, por s'mundi të shqiptonte asgjë dhe vetëm befas shpërtheu në një dënesë të hidhur, të hidhur, duke mbuluar fytyrën me duar.

— Ju thoni se Katerina Ivanovnës i ngatërrohet mendja; po juve vetë ju ngatërrohet mendja, — tha ai pas njëfarë heshtjeje.

Kaluan nja pesë minuta. Ai ecte gjithnjë andej-këtej, në heshtje e pa e vështruar. Më në fund iu afrua; sytë i shkreptinin. E kapi me të dyja duart nga supet dhe e vështroi drejt në fytyrën e saj që qante. Vështrimi i tij ishte i thatë, i përflakur, i mprehtë, buzët i dridheshin fort... Befas u përkul i tëri shpejt dhe, duke rënë përdhe, i puthi këmbën. Sonja u zmbraps me tmerr prej tij, si prej një të çmenduri. Dhe vërtet, ai dukej krejt si i çmendur.

— Ç'bëni, ç'bëni kështu? Para meje! — mërmëriti ajo, duke u zbehur, dhe zemra iu shtrëngua befas me dhimbje, me dhimbje.

Ai u ngrit menjëherë.

— Nuk t'u përula ty, iu përula gjithë vuajtjes njerëzore, — tha ai disi egërsisht dhe u largua te dritarja. — Dëgjo, — shtoi ai, duke u kthyer tek ajo pas një minute, — pak më parë i thashë një fyesi se ai s'vlen sa gishti yt i vogël... dhe se motrës sime i bëra sot nder, duke e ulur pranë teje.

— Ah, ç'u paskeni thënë atyre! Edhe para saj? — thirri e trembur Sonja, — të rrijë me mua! Nder! Po unë jam... e pandershme... jam mëkatare e madhe, e madhe! Ah, ç'paskeni thënë!

— Jo për çnderimin e mëkatin e thashë këtë për ty, por për vuajtjen tënde të madhe. E që je mëkatare e madhe, kjo është e vërtetë, — shtoi ai gati me ngazëllim, — e mbi të gjitha je mëkatare ngaqë e vrave e e tradhtove veten *më kot*. Si të mos jetë ky tmerr! Si të mos jetë tmerr që rron në këtë baltë, që e urren kaq shumë, dhe njëkohësisht e di vetë (mjafton vetëm të hapësh sytë) që me këtë s'ndihmon askënd e s'shpëton askënd nga asgjë! Po më thuaj më në fund, — tha ai, gati në ekstazë, — si bashkëjetojnë te ti një turp i tillë e një poshtërsi e tillë krah për krah me ndjenja të tjera, të kundërta e të shenjta? Se do të ishte më e drejtë, një mijë herë më e drejtë e më e arsyeshme të hidheshe drejt e me kokë në ujë e t'i jepje fund njëherë e mirë!

— Po me ata ç'do të bëhet? — pyeti dobët Sonja, duke e vështruar me vuajtje, por njëkohësisht sikur aspak e habitur nga propozimi i tij. Raskolnikovi e vështroi çuditshëm.

Ai e lexoi gjithçka në një vështrim të saj. Pra, vërtet, edhe ajo vetë e kishte pasur tashmë këtë mendim. Ndoshta shumë herë e seriozisht e kishte menduar në dëshpërim, si t'i jepte fund njëherë e mirë, dhe aq seriozisht, sa tani pothuajse s'u habit nga propozimi i tij. Madje as mizorinë e fjalëve të tij s'e vuri re (kuptimin e qortimeve të tij dhe vështrimin e tij të veçantë mbi turpin e saj, natyrisht, as këto s'i vuri re, dhe kjo i dukej qartë atij). Por ai e kuptoi plotësisht deri në ç'dhimbje të përbindshme e kishte torturuar, e prej kohësh, mendimi për gjendjen e saj të pandershme e të turpshme. Ç'mund, ç'mund ta kishte ndalur pra, mendonte ai, deri tani vendosmërinë e saj për t'i dhënë fund njëherë e mirë? Dhe vetëm atëherë e kuptoi plotësisht ç'kuptim kishin për të këta fëmijë të gjorë, të vegjël, jetimë, dhe kjo Katerina Ivanovna e mjerë, gjysmë e çmendur, me tuberkulozin e saj e me goditjet e kokës pas murit.

Por megjithatë atij i ishte përsëri e qartë se Sonja me karakterin e saj e me atë zhvillim, sido që të ishte, që kishte marrë, në asnjë mënyrë s'mund të mbetej kështu. Megjithatë për të mbetej

pyetje: pse ajo mundi të mbetej kaq tepër gjatë në një gjendje të tillë e s'u çmend, nëse s'kishte forcë të hidhej në ujë? Natyrisht, ai e kuptonte se gjendja e Sonjës ishte një dukuri e rastësishme në shoqëri, megjithëse, për fat të keq, aspak e vetmuar dhe e jashtëzakonshme. Por pikërisht kjo rastësi, ky njëfarë zhvillimi dhe gjithë jeta e saj e mëparshme mund ta kishin vrarë, me sa duket, menjëherë që në hapin e parë në këtë rrugë të neveritshme. Ç'e mbante pra? Jo shthurja? Se ky turp, dukshëm, e kishte prekur vetëm mekanikisht; shthurja e vërtetë s'i kishte depërtuar ende as me një pikë në zemër: këtë ai e shihte; ajo qëndronte para tij në të vërtetë...

„Ajo ka tri rrugë, — mendonte ai: — të hidhet në kanal, të përfundojë në çmendinë, ose... ose, më në fund, të hidhet në shthurje, që e trullos mendjen e e gurëzon zemrën". Mendimi i fundit i ishte më i neveritshmi; por ai ishte tashmë skeptik, ishte i ri, abstrakt e, rrjedhimisht, mizor, prandaj s'mund të mos besonte se rrugëdalja e fundit, domethënë shthurja, ishte më e mundshmja.

„Por vallë a është e vërtetë kjo, — thirri ai me vete, — vallë edhe kjo krijesë, që e ka ruajtur ende pastërtinë e shpirtit, do të tërhiqet më në fund me vetëdije në këtë gropë të ndyrë e të qelbur? Vallë kjo tërheqje ka filluar tashmë, dhe vallë vetëm prandaj mundi ajo të durojë deri tani, sepse vesi s'i duket më aq i neveritshëm? Jo, jo, s'mund të jetë! — thërriste ai, si pak më parë Sonja, — jo, nga kanali e ka mbajtur deri tani mendimi për mëkatin, dhe *ata*, *ata*... E nëse deri tani s'është çmendur ende... Po kush tha se s'është çmendur tashmë? Vallë është me mendje të shëndoshë? Vallë mund të flasësh kështu si ajo? Vallë me mendje të shëndoshë mund të arsyetosh kështu si ajo? Vallë mund të rrish kështu mbi humbjen, drejt e mbi gropën e qelbur në të cilën po e tërheq tashmë, e të tundësh duart e të zësh veshët, kur të flasin për rrezikun? Ç'është kjo, mos vallë pret ndonjë mrekulli?

Me siguri kështu është. Vallë të gjitha këto s'janë shenja çmendurie?“

Ai u ndal me kokëfortësi te ky mendim. Kjo rrugëdalje madje i pëlqente më shumë se çdo tjetër. Filloi ta shqyrtonte më me ngulm.

— Pra ti i lutesh shumë Zotit, Sonja? — e pyeti ai.

Sonja heshtte, ai qëndronte pranë saj e priste përgjigjen.

— Ç'do të isha unë pa Zotin? — pëshpëriti ajo shpejt, me energji, duke ngritur shkarazi drejt tij sytë që iu ndezën befas, dhe ia shtrëngoi fort dorën me dorën e saj.

„Hë, pikërisht kështu!“ — mendoi ai.

— Po ty ç'të bën Zoti për këtë? — pyeti ai, duke e ngacmuar më tej.

Sonja heshti gjatë, sikur s'mund të përgjigjej. Kraharori i saj i dobët valëzohej i tëri nga trazimi.

— Heshtni! Mos pyetni! Ju s'e meritoni!.. — thirri ajo befas, duke e vështruar rreptë e me zemërim.

„Pikërisht kështu! pikërisht kështu!“ — përsëriste ai me ngulm me vete.

— Gjithçka bën! — pëshpëriti ajo shpejt, duke ulur përsëri sytë.

„Ja dhe rrugëdalja! Ja dhe shpjegimi i rrugëdaljes!“ — vendosi ai me vete, duke e shqyrtuar me një kureshtje të babëzitur.

Me një ndjenjë të re, të çuditshme, gati të sëmurë, e shqyrtonte këtë fytyrëz të zbehtë, të dobët e të çrregullt, këndore, këta sy të butë të kaltër, që mund të shkreptinin me një zjarr të tillë, me një ndjenjë kaq të ashpër e energjike, këtë trup të vogël, që ende dridhej nga indinjata e zemërimi, dhe të gjitha këto i dukeshin gjithnjë e më të çuditshme, gati të pamundura. „E marrë e Zotit! e marrë e Zotit!“[163] — përsëriste ai me vete.

[163] Rus. *jurodivaja*: „e marrë për hir të Krishtit“. Në traditën ortodokse ruse, *jurodivyj* quhej njeriu që dukej i çmendur ose tepër i thjeshtë, por që populli e nderonte si të shenjtë e të frymëzuar nga Zoti.

Mbi komo ishte një libër. Ai e vinte re çdo herë, duke kaluar andej-këtej; kurse tani e mori dhe e shikoi. Ishte Dhiata e Re në përkthimin rusisht.[164] Libri ishte i vjetër, i përdorur, me lidhje lëkure.

— Nga është ky? — i bërtiti ai përmes dhomës. Ajo qëndronte gjithnjë në po atë vend, tre hapa larg tryezës.

— Ma sollën, — u përgjigj ajo, sikur pa dëshirë e pa e vështruar.

— Kush ta solli?

— Ma solli Lizaveta, ia kisha kërkuar.

„Lizaveta! E çuditshme!“ — mendoi ai. Gjithçka te Sonja i bëhej disi më e çuditshme e më e mrekullueshme me çdo minutë. E çoi librin pranë qiriut dhe filloi ta shfletonte.

— Ku është këtu ajo për Llazarin? — pyeti ai befas.

Sonja shikonte me kokëfortësi përdhe dhe s'përgjigjej. Qëndronte pak anash tryezës.

— Ku është ajo për ringjalljen e Llazarit? Gjeje, Sonja.

Ajo i hodhi një sy vëngër.

— Nuk po shikoni aty ku duhet... në ungjillin e katërt...[165] — pëshpëriti ajo rreptë, pa lëvizur drejt tij.

— Gjeje dhe ma lexo, — tha ai, u ul, u mbështet me bërryl në tryezë, e mbështeti kokën në dorë dhe nguli sytë i zymtë anash, duke u bërë gati të dëgjonte.

„Pas nja tri javësh në verstën e shtatë,[166] mirë se vini! Unë, me sa duket, do të jem vetë atje, po s'u bë edhe më keq“, — mërmëriste ai me vete.

---

[164] Dhiata e Re ishte botuar e plotë në rusishten e kohës vetëm pak vite më parë (1862); në shërbesat kishtare përdorej sllavishtja kishtare.

[165] Ungjilli i katërt: Ungjilli sipas Gjonit; ringjallja e Llazarit tregohet në kapitullin 11.

[166] Versta e shtatë: në rrugën e Peterhofit, në verstën e shtatë nga qyteti, ndodhej spitali i Petersburgut për të sëmurët mendorë.

Sonja bëri një hap me ngurrim drejt tryezës, pasi e dëgjoi me mosbesim dëshirën e çuditshme të Raskolnikovit. Megjithatë, e mori librin.

— Vallë s'e keni lexuar? — pyeti ajo, duke e vështruar përmes tryezës, nën vetulla. Zëri i saj bëhej gjithnjë e më i ashpër.

— Shumë kohë më parë... Kur mësoja. Lexo!

— Po në kishë s'e keni dëgjuar?

— Unë... s'shkoja. Po ti shkon shpesh?

— J-jo, — pëshpëriti Sonja.

Raskolnikovi buzëqeshi.

— E kuptoj... Dhe pra, nesër s'do të shkosh ta varrosësh babanë?

— Do të shkoj. Edhe javën e kaluar isha... bëra një panihidë.

— Për kë?

— Për Lizavetën. E vranë me sëpatë.

Nervat i acaroheshin gjithnjë e më shumë. Koka filloi t'i vërtitej.

— Ti ishe mike me Lizavetën?

— Po... Ajo ishte e drejtë... vinte... rrallë... s'mundej. Lexonim bashkë me të e... flisnim. Ajo do ta shohë Zotin.[167]

Të çuditshme i tingëllonin këto fjalë librash, dhe përsëri diçka e re: ca takime misterioze me Lizavetën, dhe që të dyja — të marra të Zotit.

„Këtu bëhesh edhe vetë i marrë i Zotit! Ngjitet!“ — mendoi ai.
— Lexo! — thirri ai befas me ngulm e me nervozizëm.

Sonja ngurronte ende. Zemra i trokiste. Disi s'guxonte t'i lexonte. Gati me mundim e vështronte ai „të gjorën e çmendur“.

— Pse ju duhet? Se ju s'besoni?.. — pëshpëriti ajo ngadalë e disi duke iu marrë fryma.

— Lexo! Kështu dua! — ngulmonte ai, — i lexoje Lizavetës!

[167] Jehonë e fjalëve të Krishtit: „Lum ata që janë të pastër në zemër, sepse ata do ta shohin Perëndinë“ (Mateu 5:8).

Sonja e hapi librin dhe gjeti vendin. Duart i dridheshin, zëri s'i mjaftonte. Dy herë filloi, dhe gjithnjë s'i shqiptohej rrokja e parë.

„Ishte i sëmurë njëfarë Llazari, nga Betania…“ — shqiptoi ajo më në fund, me mundim, por befas, që nga fjala e tretë, zëri i kumboi dhe iu këput, si një tel i tendosur tepër. Fryma iu pre, dhe kraharori iu shtrëngua.

Raskolnikovi e kuptonte pjesërisht pse Sonja s'guxonte t'i lexonte, dhe sa më shumë e kuptonte këtë, aq më vrazhdë e më me nervozizëm sikur ngulmonte për leximin. E kuptonte shumë mirë sa e rëndë i ishte asaj tani të zbulonte e të nxirrte në shesh gjithë atë që ishte *e saja*. E kuptoi se këto ndjenja vërtet sikur përbënin *të fshehtën* e saj të vërtetë dhe tashmë të vjetër, ndoshta qysh nga mosha e njomë, qysh në familje, pranë babait fatkeq e njerkës së çmendur nga hidhërimi, midis fëmijëve të uritur, britmave të shëmtuara e qortimeve. Por njëkohësisht ai e mori vesh tani, dhe e mori vesh me siguri, se, ndonëse ajo ishte e pikëlluar dhe kishte tmerrësisht frikë nga diçka, duke filluar tani të lexonte, prapëseprapë asaj vetë i digjej shpirti të lexonte, pavarësisht nga gjithë pikëllimi e nga gjithë frika, dhe pikërisht *atij*, që ai të dëgjonte, dhe patjetër *tani* — „çfarëdo që të dalë pastaj!“… Këtë e lexoi në sytë e saj, e kuptoi nga trazimi i saj i ngazëllyer… Ajo e mposhti veten, e shtypi ngërçin e fytit që ia kishte prerë zërin në fillim të vargut, dhe vazhdoi leximin e kapitullit të njëmbëdhjetë të Ungjillit të Gjonit. Kështu arriti deri te vargu i 19-të:

„Dhe shumë nga judenjtë kishin ardhur te Marta e Maria për t'i ngushëlluar në hidhërimin për vëllanë e tyre. Marta, kur dëgjoi se po vjen Jezusi, doli ta takonte; kurse Maria rrinte në shtëpi. Atëherë Marta i tha Jezusit: Zot! sikur të kishe qenë këtu, vëllai im s'do të kishte vdekur. Por edhe tani e di se çfarëdo që t'i kërkosh Perëndisë, Perëndia do të ta japë“.

Këtu ajo u ndal përsëri, duke parandier me turp se zëri do t'i dridhej e do t'i këputej përsëri...

„Jezusi i thotë: Vëllai yt do të ringjallet. Marta i tha: E di se do të ringjallet në ringjallje, ditën e fundit. Jezusi i tha: *Unë jam ringjallja dhe jeta*; ai që beson në mua, edhe sikur të vdesë, do të rrojë. Dhe kushdo që rron e beson në mua, s'do të vdesë kurrë. A e beson këtë? Ajo i thotë

(dhe sikur duke marrë frymë me dhimbje, Sonja lexoi duke i ndarë fjalët e me forcë, sikur ta rrëfente vetë para gjithë botës):

Po, Zot! Unë besoj se ti je Krishti, Biri i Perëndisë, që vjen në botë".

Ajo desh të ndalej, ngriti shpejt sytë drejt tij, por e mposhti sa më shpejt veten dhe filloi të lexonte më tej. Raskolnikovi rrinte e dëgjonte pa lëvizur, pa u kthyer, i mbështetur me bërryl në tryezë e duke shikuar anash. Arritën deri te vargu i 32-të.

„Kurse Maria, kur erdhi atje ku ishte Jezusi dhe e pa, ra në këmbët e tij; dhe i tha: Zot! sikur të kishe qenë këtu, vëllai im s'do të kishte vdekur. Jezusi, kur e pa që qante, dhe që qanin edhe judenjtë që kishin ardhur me të, u pikëllua në shpirt dhe u trondit. Dhe tha: Ku e keni vënë? I thonë: Zot! eja e shih. Jezusi qau. Atëherë judenjtë thoshin: Shih sa e donte! Kurse disa prej tyre thanë: A s'mund ky, që ia hapi sytë të verbrit, të bënte që edhe ky të mos vdiste?"

Raskolnikovi u kthye nga ajo dhe e vështronte i trazuar: po, pikërisht kështu! Ajo dridhej tashmë e tëra në ethe të vërteta, të njëmendta. Ai e kishte pritur këtë. Ajo po i afrohej fjalës për mrekullinë më të madhe e të padëgjuar, dhe një ndjenjë ngadhënjimi të madh e pushtoi. Zëri i saj u bë kumbues si metal; ngadhënjimi e gëzimi tingëllonin në të dhe e forconin. Rreshtat i ngatërroheshin përpara, sepse sytë i errësoheshin, por ajo e dinte përmendësh atë që lexonte. Te vargu i fundit: „A s'mund ky, që ia hapi sytë të verbrit..." — ajo, duke e ulur zërin, e përcolli me zjarr e me pasion dyshimin, qortimin e blasfeminë e judenjve

mosbesues, të verbër, që tani, pas një minute, si të goditur nga rrufeja, do të bien, do të qajnë me dënesë e do të besojnë... „Dhe *ai*, *ai* — edhe ai i verbuar e mosbesues, — edhe ai do të dëgjojë tani, edhe ai do të besojë, po, po! menjëherë, që tani“, — ëndërronte ajo, dhe dridhej nga një pritje e gëzueshme.

„Kurse Jezusi, duke u pikëlluar përsëri përbrenda, shkon te varri. Ishte një shpellë, dhe mbi të ishte vënë një gur. Jezusi thotë: Hiqeni gurin. Motra e të vdekurit, Marta, i thotë: Zot! tashmë qelbet, sepse ka *katër* ditë që është në varr“.

Ajo e theksoi me energji fjalën: *katër*.

„Jezusi i thotë: A s'të thashë se, po të besosh, do të shohësh lavdinë e Perëndisë? E hoqën, pra, gurin nga shpella ku dergjej i vdekuri. Kurse Jezusi i ngriti sytë nga qielli dhe tha: Atë, të falënderoj që më dëgjove. Unë e dija që ti më dëgjon gjithmonë; po e thashë këtë për popullin që qëndron këtu, që të besojnë se ti më ke dërguar. Pasi tha këtë, thirri me zë të madh: Llazar! dil jashtë. *Dhe i vdekuri doli*,

(lexoi ajo me zë të lartë e me ngazëllim, duke u dridhur e duke u ftohur, sikur ta shihte me sytë e vet):

Atëherë shumë nga judenjtë, që kishin ardhur te Maria dhe kishin parë ç'bëri Jezusi, besuan në të“.

Më tej ajo s'lexoi e s'mund të lexonte, e mbylli librin dhe u ngrit shpejt nga karrigia.

— E gjitha për ringjalljen e Llazarit, — pëshpëriti ajo shkurt e rreptë dhe qëndroi pa lëvizur, e kthyer anash, pa guxuar e sikur duke pasur turp t'i ngrinte sytë drejt tij. Dridhja e saj si në ethe vazhdonte ende. Cungu i qiriut po shuhej prej kohësh në shandanin e shtrembër, duke ndriçuar zbehtë në këtë dhomë lypësish vrasësin dhe laviren, që ishin bashkuar çuditshëm në leximin e librit të përjetshëm. Kaluan nja pesë minuta a më shumë.

— Erdha të flas për një punë, — tha befas Raskolnikovi me zë të lartë e i vrenjtur, u ngrit dhe iu afrua Sonjës. Ajo ngriti në

heshtje sytë drejt tij. Vështrimi i tij ishte veçanërisht i ashpër, dhe në të shprehej njëfarë vendosmërie e egër.

— Sot i braktisa të afërmit, — tha ai, — nënën e motrën. Nuk do të shkoj më tek ato tani. Atje i këputa të gjitha.

— Pse? — pyeti Sonja si e shtangur. Takimi i mëparshëm me nënën e motrën e tij i kishte lënë një përshtypje të jashtëzakonshme, ndonëse të paqartë edhe për vetë atë. Lajmin për prishjen e dëgjoi gati me tmerr.

— Tani kam vetëm ty, — shtoi ai. — Eja të shkojmë bashkë... Erdha te ti. Jemi të mallkuar bashkë, bashkë edhe do të shkojmë!

Sytë i shkreptinin. „Si gjysmë i çmendur!“ — mendoi nga ana e saj Sonja.

— Ku të shkojmë? — pyeti ajo me frikë dhe u zmbraps pa dashje.

— Po nga ta di unë? Di vetëm që në një rrugë, e di me siguri, — dhe kaq. Një qëllim!

Ajo e vështronte dhe s'kuptonte asgjë. Kuptonte vetëm që ai ishte tmerrësisht, pafundësisht fatkeq.

— Asnjëri prej tyre s'do të kuptojë asgjë, po t'u flasësh, — vazhdoi ai, — kurse unë kuptova. Ti më duhesh, prandaj erdha te ti.

— S'kuptoj... — pëshpëriti Sonja.

— Do ta kuptosh më vonë. Vallë ti s'bëre të njëjtën gjë? Edhe ti e kapërceve... mundove ta kapërcesh. Ti ngrite dorë mbi veten, ti e shkatërrove një jetë... *tënden* (është njësoj!). Ti mund të rroje me shpirt e me mendje, kurse do të përfundosh në Sennaja... Por ti s'mund të durosh, dhe po të mbetesh *vetëm*, do të çmendesh, si edhe unë. Ti edhe tani je si e çmendur; pra, duhet të shkojmë bashkë, në një rrugë! Eja!

— Pse? Pse e thoni këtë! — tha Sonja, e trazuar çuditshëm e me rebelim nga fjalët e tij.

— Pse? Sepse kështu s'mund të mbetet — ja pse! Duhet më në fund të gjykosh seriozisht e drejt, e jo të qash si fëmijë e të bërta-

sësh që Zoti s'do ta lejojë! Hë, ç'do të bëhet, po të të çojnë vërtet nesër në spital? Ajo s'është në mend e ka tuberkuloz, do të vdesë shpejt, po fëmijët? Vallë Poleçka s'do të humbasë? Vallë s'ke parë këtu fëmijë, nëpër qoshe, që nënat i dërgojnë të lypin? Unë kam pyetur ku rrojnë këto nëna e në ç'mjedis. Atje fëmijët s'mund të mbeten fëmijë. Atje shtatëvjeçari është i shthurur e vjedhës. Po fëmijët janë shëmbëlltyra e Krishtit: „E tyre është mbretëria e Perëndisë".[168] Ai urdhëroi t'i nderojmë e t'i duam, ata janë njerëzimi i ardhshëm...

— Po ç'të bëj, ç'të bëj? — përsëriste Sonja, duke qarë në histeri e duke përdredhur duart.

— Ç'të bësh? Të thyesh atë që duhet, njëherë e përgjithmonë, dhe kaq: dhe ta marrësh vuajtjen përsipër! Ç'ka? S'e kupton? Do ta kuptosh më vonë... Lirinë e pushtetin, e kryesorja pushtetin! Mbi gjithë krijesën që dridhet e mbi gjithë milingonën!.. Ja qëllimi! Mbaje mend këtë! Kjo është porosia ime për ty! Ndoshta po flas me ty për herë të fundit. Po të mos vij nesër, do t'i dëgjosh të gjitha vetë, dhe atëherë kujtoji këto fjalë të tanishme. Dhe ndonjë ditë, më vonë, pas vitesh, me jetën, ndoshta edhe do ta kuptosh ç'donin të thoshin. Kurse po të vij nesër, do të të them kush e vrau Lizavetën. Lamtumirë!

Sonja u drodh e tëra nga frika.

— Po vallë ju e dini kush e vrau? — pyeti ajo, duke ngrirë nga tmerri e duke e vështruar egërsisht.

— E di dhe do ta them... Ty, vetëm ty! Unë të zgjodha ty. Nuk do të vij të të kërkoj falje, thjesht do ta them. Të kam zgjedhur prej kohësh që të ta them këtë, qysh atëherë, kur babai yt fliste për ty e kur Lizaveta ishte gjallë, e mendova këtë. Lamtumirë. Mos më jep dorën. Nesër!

Ai doli. Sonja e vështronte si një të çmendur; por edhe ajo vetë ishte si e marrë dhe e ndiente këtë. Koka i vërtitej. „O Zot!

[168] Aludim për fjalët e Krishtit: „Lërini fëmijët të vijnë tek unë... sepse e tyre është mbretëria e Perëndisë" (Marku 10:14).

si e di ai kush e vrau Lizavetën? Ç'donin të thoshin këto fjalë? E tmerrshme është kjo!“ Por njëkohësisht *mendimi* s'i vinte ndër mend. Në asnjë mënyrë! Në asnjë mënyrë!.. „Oh, ai duhet të jetë tmerrësisht fatkeq!.. I braktisi nënën e motrën. Pse? Ç'ndodhi? Dhe ç'ka ai ndër mend? Ç'ishin këto që i thoshte? I puthi këmbën dhe i thoshte... i thoshte (po, këtë e tha qartë) se pa të s'mund të rrojë më... O Zot!“

Në ethe e në kllapi e kaloi Sonja gjithë natën. Herë-herë hidhej përpjetë, qante, përdridhte duart, herë binte përsëri në një gjumë me ethe, dhe shihte në ëndërr Poleçkën, Katerina Ivanovnën, Lizavetën, leximin e Ungjillit dhe atë... atë, me fytyrën e tij të zbehtë, me sytë që i digjnin... Ai i puth këmbët, qan... O Zot!

Pas derës djathtas, pas po asaj dere që e ndante banesën e Sonjës nga banesa e zonjës Gertruda Karlovna Resslih, ishte një dhomë e ndërmjetme, prej kohësh bosh, që i përkiste banesës së zonjës Resslih dhe që ajo e jepte me qira, për çka ishin vënë edhe etiketa te porta e ishin ngjitur letra te xhamat e dritareve që dilnin nga kanali. Sonja prej kohësh ishte mësuar ta quante këtë dhomë të pabanuar. E megjithatë, gjatë gjithë kësaj kohe, te dera në dhomën bosh kishte qëndruar zoti Svidrigajlov dhe, i fshehur, kishte përgjuar. Kur doli Raskolnikovi, ai qëndroi pak, u mendua, shkoi në majë të gishtave në dhomën e tij, ngjitur me dhomën bosh, mori një karrige dhe e solli pa zhurmë mu te dera që të çonte në dhomën e Sonjës. Biseda iu duk interesante e domethënëse, dhe i pëlqeu shumë, shumë, — aq i pëlqeu, sa e solli edhe karrigen, që në të ardhmen, qoftë edhe nesër, për shembull, të mos i nënshtrohej përsëri pakëndshmërisë së qëndrimit një orë të tërë në këmbë, po të rregullohej më rehat, që të merrte kënaqësinë e plotë në të gjitha drejtimet.

Pjesa e katërt — V

Kur të nesërmen në mëngjes, saktësisht në orën njëmbëdhjetë, Raskolnikovi hyri në godinën e rajonit —, në zyrën e hetuesit për çështjet penale, dhe kërkoi që t'i lajmërohej Porfiri Petroviçit, madje u habit sa gjatë s'e pritën: kaluan të paktën dhjetë minuta derisa e thirrën. Kurse sipas llogarisë së tij, duhej, me sa duket, të sulmoheshin menjëherë mbi të. Ndërkaq ai qëndronte në sallën e pritjes, dhe pranë tij shkonin e vinin njerëz, që, me sa dukej, s'kishin asnjë punë me të. Në dhomën tjetër, që i ngjante një kancelarie, rrinin e shkruanin disa shkrues, dhe ishte e qartë se asnjëri prej tyre s'kishte as idenë: kush dhe ç'ishte Raskolnikovi? Me një vështrim të shqetësuar e dyshues vëzhgonte rreth vetes, duke kërkuar: mos kishte pranë vetes ndonjë roje, ndonjë vështrim misterioz, të caktuar për ta ruajtur që të mos ikte gjëkundi? Por s'kishte asgjë të tillë: shihte vetëm fytyra kancelarie, të shqetësuara për gjëra të vogla, pastaj edhe ca njerëz të tjerë, dhe askujt s'i duhej fare: edhe sikur të ikte menjëherë nga t'i shihnin sytë. Gjithnjë e më fort i forcohej mendimi se, sikur vërtet ai njeri enigmatik i djeshëm, ajo fantazmë që doli nga nëntoka, t'i dinte e t'i kishte parë të gjitha, — a do ta linin atë, Raskolnikovin, të qëndronte kështu tani e të priste i qetë? Dhe a do ta prisnin këtu deri në orën njëmbëdhjetë, derisa t'i tekej vetë të vinte? Dilte se ose ai njeri s'kishte kallëzuar ende asgjë, ose... ose thjesht as ai s'di gjë dhe s'ka parë asgjë me sytë e vet (e si mund të shihte?), e pra, e gjithë kjo, e djeshmja, që i kishte ndodhur

atij, Raskolnikovit, ishte përsëri një fantazmë, e zmadhuar nga përfytyrimi i tij i acaruar e i sëmurë. Ky hamendësim kishte filluar t'i forcohej qysh dje, gjatë shqetësimeve e dëshpërimit më të fortë. Duke i rimenduar tani të gjitha këto dhe duke u bërë gati për një betejë të re, ndjeu befas se po dridhej, — dhe madje i vloi indinjata kur mendoi se po dridhej nga frika para Porfiri Petroviçit të urryer. Gjëja më e tmerrshme për të ishte ta takonte përsëri këtë njeri: e urrente pa masë, pafundësisht, dhe madje kishte frikë se mos e tradhtonte veten disi me urrejtjen e tij. Dhe aq e fortë ishte indinjata e tij, sa ia ndali menjëherë dridhjen; u bë gati të hynte me një pamje të ftohtë e të paturpshme dhe i dha vetes fjalën të heshtte sa më shumë, të vëzhgonte e të dëgjonte me vëmendje dhe, të paktën këtë herë, me çdo kusht, ta mposhtte natyrën e tij të acaruar në mënyrë të sëmurë. Pikërisht në këtë kohë e thirrën te Porfiri Petroviçi.

Doli që në këtë minutë Porfiri Petroviçi ishte vetëm në kabinetin e tij. Kabineti i tij ishte një dhomë as e madhe, as e vogël; në të ndodheshin: një tryezë e madhe shkrimi para një divani të veshur me mushama, një byro, një dollap në qoshe dhe disa karrige — të gjitha mobilie shtetërore, prej druri të verdhë të lustruar. Në qoshe, në murin e pasmë ose, më mirë të themi, në një ndarëse, ishte një derë e mbyllur: atje më tej, pas ndarëses, duhej të ndodheshin, pra, edhe ca dhoma të tjera. Kur hyri Raskolnikovi, Porfiri Petroviçi e mbylli menjëherë derën nga e cila kishte hyrë ai, dhe mbetën vetëm. E priti mysafirin e tij, me sa dukej, me pamjen më të gëzuar e më miqësore, dhe vetëm pas disa minutash Raskolnikovi, nga disa shenja, vuri re tek ai sikur një hutim, — sikur ta kishin ngatërruar befas ose ta kishin zënë në ndonjë punë shumë të vetmuar e të fshehtë.

— A, i nderuari im! Ja ku jeni edhe ju... në anët tona... — filloi Porfiri, duke i zgjatur të dyja duart. — Hë, uluni, i dashur! Apo ndoshta s'ju pëlqen t'ju quajnë i nderuar e... i dashur, — kështu,

tout court?[169] Mos e quani, ju lutem, si familjaritet... Ja këtu, zotëri, në divanin.

Raskolnikovi u ul, pa ia ndarë sytë.

„Në anët tona", kërkimi i ndjesës për familjaritetin, fjalëza frënge „tout court" e kështu me radhë, e kështu me radhë, — të gjitha këto ishin shenja karakteristike. „Ai, megjithatë, m'i zgjati të dyja duart, po asnjërën s'ma dha, e tërhoqi në kohë", — i shkrepi me dyshim. Të dy e ndiqnin njëri-tjetrin, por sapo u takoheshin vështrimet, të dy, me shpejtësinë e rrufesë, i largonin nga njëri-tjetri.

— Ju solla këtë letrën... për orën... ja ku është. A është shkruar kështu apo duhet rishkruar prapë?

— Ç'ka? Letra? Po, po... mos u shqetësoni, pikërisht kështu, zotëri, — tha Porfiri Petroviçi, sikur të nxitonte diku, dhe, pasi e tha këtë, e mori letrën dhe e shikoi. — Po, pikërisht kështu. S'duhet asgjë më shumë, — e pohoi ai me po atë të folur të shpejtë dhe e vuri letrën mbi tryezë. Pastaj, pas një minute, duke folur tashmë për diçka tjetër, e mori përsëri nga tryeza dhe e kaloi te byroja e tij.

— Ju, me sa duket, thatë dje se do të dëshironit të më pyesnit... zyrtarisht... për njohjen time me atë... të vrarën? — filloi përsëri Raskolnikovi, — „po pse e futa *me sa duket*?" — i shkrepi si rrufe. — „Po pse shqetësohem kaq shumë që e futa këtë *me sa duket*?" — i shkrepi menjëherë një mendim tjetër, si rrufe.

Dhe ai ndjeu befas se dyshimi i tij, vetëm nga një prekje me Porfirin, vetëm nga dy fjalë, vetëm nga dy vështrime, ishte rritur tashmë në një çast në përmasa të përbindshme... dhe se kjo ishte tmerrësisht e rrezikshme: nervat acarohen, trazimi rritet. „Hata! Hata!.. Prapë do të më shpëtojë goja".

— Po-po-po! Mos u shqetësoni! Koha pret, koha pret, zotëri, — mërmëriste Porfiri Petroviçi, duke ecur andej-këtej pranë tryezës, por disi pa asnjë qëllim, sikur duke u hedhur herë te dritarja,

[169] *Tout court* (fr.): shkurt e shqip, pa ceremoni.

herë te byroja, herë përsëri te tryeza, herë duke iu shmangur vështrimit dyshues të Raskolnikovit, herë duke u ndalur befas vetë në vend e duke e vështruar drejt e sy më sy. Jashtëzakonisht e çuditshme dukej në këtë rast figura e tij e vogël, e shëndoshë e e rrumbullakët, si një top që rrokullisej në anë të ndryshme e kërcente menjëherë mbrapsht nga të gjitha muret e qoshet.

— Do të arrijmë, zotëri, do të arrijmë!.. Po ju pini duhan? Keni? Ja, zotëri, një cigare, zotëri... — vazhdoi ai, duke i dhënë mysafirit një cigare. — E dini, unë ju pres këtu, po banesa ime është ja këtu, pas ndarëses... shtetërore, zotëri, kurse unë tani për ca kohë jam në një banesë private. Duheshin bërë këtu ca ndreqje të vogla. Tani është gati gati... banesa shtetërore, e dini, është gjë e bukur, — a? Si mendoni ju?

— Po, gjë e bukur, — u përgjigj Raskolnikovi, duke e vështruar gati me tallje.

— Gjë e bukur, gjë e bukur... — përsëriste Porfiri Petroviçi, sikur të ishte zhytur befas në mendime për diçka krejt tjetër, — po! gjë e bukur! — gati thirri ai në fund, duke ngritur befas sytë drejt Raskolnikovit e duke u ndalur dy hapa larg tij. Kjo përsëritje e shumëfishtë budallaqe, se banesa shtetërore ishte gjë e bukur, me banalitetin e saj binte tepër ndesh me vështrimin serioz, të menduar e enigmatik që ai e ngulte tani mbi mysafirin e tij.

Por kjo e vloi edhe më shumë inatin e Raskolnikovit, dhe ai s'mundi më në asnjë mënyrë ta përmbante një sfidë tallëse e mjaft të pakujdesshme.

— E dini ç'ka, — pyeti ai befas, duke e vështruar gati me paturpësi e sikur duke ndier kënaqësi nga paturpësia e tij, — ekziston, me sa duket, një rregull i tillë juridik, një mjeshtëri e tillë juridike — për të gjithë hetuesit e mundshëm — të fillosh së pari nga larg, me vogëlsira, apo madje me diçka serioze, por krejt të huaj, që, si të thuash, ta inkurajosh apo, më mirë të themi, t'ia largosh vëmendjen të pyeturit, t'ia vësh në gjumë kujdesin e pastaj befas, në mënyrën më të papritur, ta shtangësh në majë

të kokës me ndonjë pyetje nga më fatalet e më të rrezikshmet; apo jo? Për këtë, me sa duket, në të gjitha rregullat e udhëzimet përmendet deri më sot me shenjtëri?

— Po, po... e ç'ka, ju mendoni se unë me banesën shtetërore ju... a? — Dhe, pasi tha këtë, Porfiri Petroviçi i mblodhi sytë, shkeli syrin; diçka e gëzuar e dinake i kaloi nëpër fytyrë, rrudhat e ballit iu shtrinë, sytë e vegjël iu ngushtuan, tiparet e fytyrës iu zgjatën, dhe befas shpërtheu në një të qeshur nervoze, të zgjatur, duke u trazuar e duke u lëkundur me gjithë trupin e duke e vështruar drejt në sy Raskolnikovin. Ky desh të qeshte edhe vetë, duke e detyruar pak veten; por kur Porfiri, duke parë që edhe ai po qeshte, shpërtheu në një të qeshur të tillë sa gati u bë i kuq si gjak, neveria e Raskolnikovit e kapërceu befas gjithë kujdesin: ai pushoi së qeshuri, u vrenjt dhe e vështroi gjatë e me urrejtje Porfirin, pa i ndarë sytë, gjatë gjithë së qeshurës së tij të gjatë e sikur me qëllim të pandërprerë. Pakujdesia ishte, megjithatë, e dukshme nga të dyja anët: dilte se Porfiri Petroviçi sikur qeshte në sy me mysafirin e tij, që e priste këtë të qeshur me urrejtje, dhe shumë pak turpërohej nga kjo rrethanë. Kjo e fundit ishte shumë domethënëse për Raskolnikovin: e kuptoi se, me siguri, Porfiri Petroviçi as pak më parë s'ishte turpëruar fare, e, përkundrazi, ishte vetë ai, Raskolnikovi, që kishte rënë, ndoshta, në kurth; se këtu dukshëm ekziston diçka që ai s'e di, njëfarë qëllimi; se, ndoshta, gjithçka është përgatitur tashmë dhe tani, në këtë minutë, do të dalë në shesh e do të shembet mbi të...

Ai shkoi menjëherë drejt e te puna, u ngrit nga vendi dhe mori kasketën.

— Porfiri Petroviç, — filloi ai me vendosmëri, por me një nervozizëm mjaft të fortë, — ju shprehët dje dëshirën që të vija për ca marrje në pyetje (Ai e theksoi veçanërisht fjalën: *marrje në pyetje*). Erdha, dhe nëse ju duhet diçka, atëherë pyetni, përndryshe, më lejoni të largohem. S'kam kohë, kam një punë... Duhet të jem në varrimin e atij nëpunësi të shtypur nga kuajt, për të cilin

ju... gjithashtu e dini... — shtoi ai, duke u zemëruar menjëherë për këtë shtesë, e prandaj duke u nervozuar menjëherë edhe më shumë, — mua më është mërzitur e gjitha kjo, zotëri, a dëgjoni, dhe prej kohësh... pjesërisht edhe prej kësaj isha i sëmurë... me një fjalë, — gati thirri ai, duke ndier se fraza për sëmundjen ishte edhe më pa vend, — me një fjalë: urdhëroni ose më pyesni, ose më lini të shkoj, menjëherë... e po të më pyesni, atëherë jo ndryshe veçse sipas formës, zotëri! Ndryshe s'do ta lejoj; prandaj, deri atëherë lamtumirë, meqë ne të dy s'kemi ç'të bëjmë tani.

— O Zot! Po ç'thoni kështu! Po për çfarë t'ju pyes, — kakaris befas Porfiri Petroviçi, duke ndërruar menjëherë edhe tonin, edhe pamjen e duke pushuar në çast së qeshuri, — po mos u shqetësoni, ju lutem, — vërtitej ai, herë duke u hedhur përsëri në të gjitha anët, herë duke filluar befas ta ulte Raskolnikovin, — koha pret, koha pret, zotëri, dhe të gjitha këto janë vetëm vogëlsira, zotëri! Unë, përkundrazi, gëzohem kaq shumë që më në fund erdhët te ne... Ju pres si mysafir. Kurse për këtë të qeshur të mallkuar, ju, i dashur Rodion Romanoviç, më falni. Rodion Romanoviç? Kështu, më duket, ju thërrasin sipas babait?.. Njeri nervoz, zotëri, më bëtë shumë të qesh me mprehtësinë e vërejtjes suaj; ndonjëherë, vërtet, dridhem si llastik, kështu, për gjysmë ore... Qesh lehtë, zotëri. Nga trupi im madje kam frikë nga paraliza. Po uluni, pra, ç'keni?.. Ju lutem, i dashur, përndryshe do të mendoj se u zemëruat...

Raskolnikovi heshtte, dëgjonte e vëzhgonte, ende i vrenjtur nga zemërimi. Megjithatë, u ul, por pa e lëshuar kasketën nga duart.

— Do t'ju them një gjë për veten, i dashur Rodion Romanoviç, si të thuash, për ta shpjeguar karakteristikën, — vazhdoi Porfiri Petroviçi, duke u vërtitur nëpër dhomë e duke shmangur si më parë takimin e syve me mysafirin e tij. — Unë, e dini, jam njeri beqar, kështu, jo i shoqërisë së lartë e i panjohur, e për më tepër njeri i mbaruar, njeri i ngurtësuar, zotëri, i dalë në

farë dhe... dhe... dhe a e keni vënë re, Rodion Romanoviç, se te ne, domethënë te ne në Rusi, zotëri, e sidomos në rrethet tona petërburgase, nëse dy njerëz të zgjuar, që s'njihen ende shumë me njëri-tjetrin, por që, si të thuash, e respektojnë njëri-tjetrin, ja si ne të dy tani, zotëri, takohen bashkë, atëherë gjysmë ore të tërë në asnjë mënyrë s'mund të gjejnë temë për bisedë, — ngrijnë njëri para tjetrit, rrinë e turpërohen të dy? Të gjithë kanë temë për bisedë, zonjat, për shembull... njerëzit e shoqërisë, për shembull, të tonit të lartë, kanë gjithmonë temë bisede, *c'est de rigueur*,[170] kurse njerëzit e llojit të mesëm, si ne, — të gjithë janë të turpshëm e fjalëpakë... ata që mendojnë, domethënë. Nga vjen kjo, i dashur? Mos s'kemi interesa shoqërore, apo jemi tepër të ndershëm e s'duam ta mashtrojmë njëri-tjetrin, s'e di, zotëri. A? Si mendoni ju? Po lëreni kasketën, zotëri, sikur po bëheni gati të ikni tani, vërtet, të vjen ngushtë ta shikosh... Unë, përkundrazi, gëzohem kaq shumë, zotëri...

Raskolnikovi e la kasketën, duke vazhduar të heshtte e duke dëgjuar seriozisht, i vrenjtur, llafazanërinë boshe e të ngatërruar të Porfirit. „Po ç'është, vërtet, mos do të ma largojë vëmendjen me llafet e tij budallaqe?“

— Me kafe s'po ju gostis, zotëri, s'është vendi; por pse të mos rrish nja pesë minuta me një mik, për zbavitje, — derdhte pa pushim Porfiri, — dhe e dini, zotëri, të gjitha këto detyra zyrtare... po ju, i dashur, mos u fyeni që po eci kështu gjithnjë, zotëri, andej-këtej; më falni, i dashur, kam shumë frikë se mos ju fyej, po lëvizja më është thjesht e domosdoshme, zotëri. Rri gjithnjë ulur dhe gëzohem kaq shumë të eci nja pesë minuta... hemorroide, zotëri... gjithnjë mendoj të mjekohem me gjimnastikë; atje, thonë, këshilltarë shtetërorë, këshilltarë shtetërorë të vërtetë e madje këshilltarë të fshehtë[171] kërcejnë me qejf mbi litar, zotëri;

[170] *C'est de rigueur* (fr.): kështu e do rregulli.

[171] Këshilltar shtetëror (klasa V), këshilltar shtetëror i vërtetë (klasa IV) dhe këshilltar i fshehtë (klasa III): grada të larta civile në Tabelën e Gradave.

ja si është shkenca në shekullin tonë, zotëri... po, zotëri... Kurse sa për këto detyra këtu, marrjet në pyetje e gjithë këtë formalizëm... ja, ju, i dashur, sapo denjuat t'i përmendnit vetë marrjet në pyetje, zotëri... e pra, e dini, vërtet, i dashur Rodion Romanoviç, këto marrje në pyetje ndonjëherë e ngatërrojnë vetë atë që merr në pyetje më shumë se të pyeturin... Këtë ju, i dashur, e vutë re sapo me drejtësi të plotë e me mprehtësi. (Raskolnikovi s'kishte vënë re asgjë të tillë.) Ngatërrohesh, zotëri! Vërtet, ngatërrohesh! Dhe gjithnjë po ajo gjë, gjithnjë po ajo gjë, si daulle! Ja, po vjen reforma, dhe ne të paktën në emër do të riemërtohemi,[172] he-he-he! Kurse sa për mjeshtëritë tona juridike — siç denjuat të shpreheshit me aq mprehtësi — për këto jam krejtësisht, plotësisht dakord me ju, zotëri. Hë, kush, më thoni, nga të gjithë të pandehurit, madje edhe nga fshatarët më të thjeshtë, me rroba kërpi, nuk e di se, për shembull, në fillim do të fillojnë ta vënë në gjumë me pyetje të huaja (sipas shprehjes suaj të qëlluar), e pastaj befas do ta shtangin në majë të kokës, me kurrizin e sëpatës, zotëri, he-he-he! mu në majë të kokës, sipas krahasimit tuaj të qëlluar, he-he! pra ju vërtet menduat se me banesën unë desha t'ju... he-he! Njeri ironik qenkeni ju. Hë, s'do të flas më! Ah po, meqë ra fjala, një fjalë thërret tjetrën, një mendim ngjall tjetrin, — ja, ju pak më parë denjuat të përmendnit edhe formën, për, e dini, marrjen e vogël në pyetje, zotëri... Po ç'ka sipas formës! Forma, e dini, në shumë raste, është marrëzi, zotëri. Ndonjëherë thjesht flet miqësisht, dhe ja, del më e dobishme. Forma s'ikën kurrë, për këtë më lejoni t'ju qetësoj, zotëri; e pastaj ç'është në thelb forma, do t'ju pyes? Me formën s'mund ta pengosh hetuesin në çdo hap. Puna e hetuesit është, si të thuash, një art i lirë, në llojin e vet, zotëri, ose diçka e tillë... he-he-he!..

Porfiri Petroviçi mori frymë për një minutë. Ai derdhte, pa u lodhur, herë fraza boshe pa kuptim, herë befas lëshonte ca fjalë-

[172] Aludim për reformën gjyqësore të vitit 1864, që po zbatohej në vitet në vijim dhe që e riorganizoi hetimin penal.

za enigmatike dhe menjëherë binte përsëri në marrëzira. Nëpër dhomë tashmë pothuajse vraponte, duke i lëvizur gjithnjë e më shpejt këmbët e tij të trasha, duke shikuar gjithnjë përdhe, me dorën e djathtë pas shpine, kurse me të majtën duke tundur pa pushim e duke bërë gjeste të ndryshme, që çdo herë s'u shkonin çuditërisht fjalëve të tij. Raskolnikovi vuri re befas se, duke vrapuar nëpër dhomë, ai nja dy herë sikur u ndal pranë derës, për një çast, dhe sikur vuri veshin... „Mos pret ndonjë gjë?"

— Kurse në këtë, vërtet, keni plotësisht të drejtë, zotëri, — e mori përsëri fjalën Porfiri, duke e vështruar Raskolnikovin me gëzim e me një thjeshtësi të jashtëzakonshme (prej së cilës ai u drodh dhe u bë gati në çast), — vërtet, keni të drejtë, zotëri, që me format juridike denjuat të talleshit me kaq mprehtësi, he-he! Këto mjeshtëri tonat (disa, natyrisht), thellësisht psikologjike, janë jashtëzakonisht qesharake, zotëri, dhe, ndoshta, edhe të padobishme, zotëri, nëse je shumë i kufizuar nga forma, zotëri. Po, zotëri... prapë po flas për formën: hë, sikur të pranoja apo, më mirë të themi, të dyshoja këtë, atë apo një të tretë, si të thuash, si kriminel, zotëri, për ndonjë çështje të vogël që më është ngarkuar... Ju po përgatiteni për jurist, Rodion Romanoviç?

— Po, përgatitesha...

— Hë, ja pra, si të thuash, edhe një shembull i vogël për të ardhmen, — domethënë, mos mendoni se guxoj t'ju mësoj: shih ç'artikuj për krimet botoni ju! Jo, zotëri, po ashtu, si fakt, guxoj t'ju paraqes një shembull të vogël, — ja, sikur ta quaja unë, për shembull, këtë, atë apo një të tretë kriminel, hë, pse, do të pyes, ta shqetësoj para kohe, edhe sikur të kisha prova kundër tij, zotëri? Njërin jam i detyruar, për shembull, ta arrestoj sa më shpejt, kurse tjetri s'është i tillë nga karakteri, vërtet, zotëri; atëherë pse të mos e lë të shëtisë nëpër qytet, he-he, zotëri! Jo, ju, siç po shoh, s'po kuptoni krejt, ndaj do t'jua përshkruaj më qartë, zotëri: sikur ta fus unë, për shembull, shumë herët në burg, me këtë i jap, ndoshta, një mbështetje, si të thuash, morale,

he-he! Ju qeshni? (Raskolnikovi as që mendonte të qeshte: rrinte me buzë të shtrënguara, pa ia ndarë vështrimin e tij të përflakur syve të Porfiri Petroviçit.) E megjithatë kështu është, zotëri, me ndonjë subjekt sidomos, sepse njerëzit janë shumë të ndryshëm, zotëri, e mbi të gjitha është praktika, zotëri. Ja, ju denjoni të thoni tani: prova; po, le të themi, prova, zotëri, po provat, i dashur, kanë dy anë, në pjesën më të madhe, zotëri, kurse unë jam hetues, pra njeri i dobët, e pranoj: do të doja ta paraqisja hetimin, si të thuash, me qartësi matematikore, do të doja të gjeja një provë të tillë që t'i ngjante dy herë dy — katër! T'i ngjante një prove të drejtpërdrejtë e të pakundërshtueshme! Kurse po ta fus në burg jo në kohë, — edhe sikur të isha i sigurt se është *ai*, — atëherë ndoshta i heq vetes mjetet për ta demaskuar më tej, e pse? Sepse i jap, si të thuash, një pozitë të caktuar, si të thuash, e përcaktoj psikologjikisht e e qetësoj, dhe ja ai do të më futet në guaskën e tij: do ta kuptojë më në fund që është i burgosur. Thonë se në Sevastopol, menjëherë pas Almës,[173] njerëzit e zgjuar, oh, sa kishin frikë se ja-ja armiku do të sulmonte me forcë të hapur e do ta merrte menjëherë Sevastopolin; kurse kur panë se armiku preferoi rrethimin e rregullt dhe po hap paralelen e parë, oh, thonë, sa u gëzuan e u qetësuan njerëzit e zgjuar, zotëri: të paktën për dy muaj, domethënë, puna u zgjat, sepse kur do ta marrin me rrethim të rregullt! Prapë qeshni, prapë s'besoni? Natyrisht, keni të drejtë edhe ju. Keni të drejtë, zotëri, keni të drejtë! Të gjitha këto janë raste të veçanta, jam dakord me ju; rasti i paraqitur, vërtet, është i veçantë, zotëri! Po ja ç'duhet vëzhguar në këtë rast, i miri im Rodion Romanoviç: rasti i përgjithshëm, zotëri, pikërisht ai mbi të cilin janë matur të gjitha format e rregullat juridike e prej të cilit janë llogaritur e janë shkruar nëpër libra, nuk ekziston fare, zotëri, pikërisht për arsye se çdo çështje, çdo, qoftë, për shembull, krim, sapo të ndodhë në realitet, shndërro-

[173] Beteja e lumit Alma (shtator 1854), në Luftën e Krimesë, pas së cilës forcat anglo-franceze e rrethuan Sevastopolin për gati një vit.

het menjëherë në një rast krejt të veçantë, zotëri; e ndonjëherë në një të tillë: që s'i ngjan fare asgjëje të mëparshme, zotëri. Raste shumë komike ndodhin ndonjëherë të këtij lloji, zotëri. Po ta lë unë ndonjë zotëri krejt vetëm: të mos e marr e të mos e shqetësoj, por që ai ta dijë çdo orë e çdo minutë, ose të paktën ta dyshojë, se unë i di të gjitha, deri në rrënjë, e ditë e natë e ndjek, e ruaj pa gjumë, dhe të jetë te unë me vetëdije nën dyshim e frikë të përjetshme, atëherë, për Zotin, do t'i marrë mendja rrotull, vërtet, zotëri, do të vijë vetë dhe, ndoshta, do të bëjë edhe ndonjë gjë që do t'i ngjajë dy herë dy, si të thuash, do të ketë pamje matematikore, — dhe kjo është e këndshme, zotëri. Kjo mund t'i ndodhë edhe një fshatari të trashë, kurse me vëllanë tonë, njeri bashkëkohor e i zgjuar, e për më tepër i zhvilluar në një drejtim të caktuar, aq më tepër! Sepse, shpirt, është gjë shumë e rëndësishme të kuptosh në ç'drejtim është zhvilluar njeriu. Po nervat, zotëri, nervat, zotëri, i harruat krejt, zotëri! Se të gjitha këto sot janë të sëmura, të dobëta e të acaruara!.. E sa vrer, sa vrer kanë të gjithë! Po kjo, do t'ju them, kur bie rasti, është një minierë në llojin e vet, zotëri! Dhe ç'shqetësim kam unë që ai shëtit i palidhur nëpër qytet! Po le, le të shëtisë për ca kohë, le; unë e di edhe pa këtë se ai është viktima ime e vogël dhe s'do të më ikë gjëkundi! E ku të ikë, he-he! Jashtë shtetit, apo? Jashtë shtetit ikën polaku,[174] e jo *ai*, aq më tepër që unë e ndjek, e kam marrë edhe masa. Do të ikë në thellësi të atdheut, apo? Po atje rrojnë fshatarë, të vërtetë, me rroba kërpi, rusë; kështu një njeri i zhvilluar sipas kohës do të parapëlqente më shpejt burgun sesa të rronte me të huaj të tillë si fshatarët tanë, he-he! Por të gjitha këto janë marrëzira e gjëra të jashtme. Ç'do të thotë: do të ikë! Kjo është zyrtarja; kurse kryesorja s'është kjo; jo vetëm për këtë s'do të më ikë, se s'ka ku të ikë: ai *psikologjikisht* s'do të më ikë, he-he! Ç'shprehje e vogël, a! Ai sipas ligjit të natyrës s'do të më ikë,

[174] Aludim për polakët që iknin jashtë shtetit pas kryengritjes polake të viteve 1863–1864.

edhe sikur të kishte ku të ikte. E keni parë fluturën para qiriut? Hë, ja kështu do të jetë ai, gjithnjë do të jetë rreth meje, do të vërtitet si rreth qiriut; liria s'do t'i jetë më e ëmbël, do të fillojë të mendohet, të ngatërrohet, do ta ngatërrojë veten rreth e qark si në rrjetë, do ta shqetësojë veten për vdekje!.. Për më tepër: do të më përgatisë vetë ndonjë gjë të vogël matematikore, si dy herë dy, — vetëm t'i jap një antrakt më të gjatë... Dhe gjithnjë do të jetë, gjithnjë do të jetë rreth meje duke bërë qarqe, duke e ngushtuar e duke e ngushtuar rrezen, — dhe — plaf! Drejt e në gojën time do të fluturojë, dhe unë do ta gëlltis, zotëri, e kjo është shumë e këndshme, zotëri, he-he-he! S'e besoni?

Raskolnikovi s'u përgjigj, rrinte i zbehtë e pa lëvizur, duke e shqyrtuar gjithnjë me po atë tension fytyrën e Porfirit.

„Mësim i mirë! — mendonte ai, duke u ftohur. — Kjo madje s'është më as macja me miun, si dje. Dhe s'është se ma tregon forcën e tij kot e... ma sugjeron: ai është shumë më i zgjuar për këtë! Këtu ka qëllim tjetër, po cili? Ej, marrëzi, vëlla, po më tremb dhe po bën dinakëri! S'ke prova, dhe njeriu i djeshëm s'ekziston! Kurse ti thjesht do të më ngatërrosh, do të më nervozosh para kohe, e në këtë gjendje të më zësh, po gënjen, do të rrëzohesh, do të rrëzohesh! Po pse, pse të m'i sugjerojë kaq shumë?.. Te nervat e mia të sëmura, apo, po llogarisim?.. Jo, vëlla, gënjen, do të rrëzohesh, ndonëse ke përgatitur diçka... Hë, ja të shohim ç'ke përgatitur atje“.

Dhe ai e mblodhi veten me të gjitha forcat, duke u përgatitur për një katastrofë të tmerrshme e të panjohur. Herë-herë i vinte të hidhej dhe ta mbyste Porfirin aty për aty. Qysh duke hyrë këtu, ishte frikësuar nga ky inat. Ndiente se buzët i ishin tharë, zemra i rrihte, shkuma i ishte mpiksur në buzë. Por megjithatë vendosi të heshtte e të mos thoshte asnjë fjalë para kohe. E kuptoi se kjo ishte taktika më e mirë në gjendjen e tij, sepse jo vetëm që s'do t'i shpëtonte goja, por, përkundrazi, do ta nervozonte me

heshtje vetë armikun, dhe, ndoshta, do t'i shpëtonte goja këtij. Të paktën, kështu shpresonte.

— Jo, ju, siç po shoh, s'besoni, zotëri, mendoni gjithnjë se po ju bëj shaka të pafajshme, — e mori fjalën Porfiri, duke u gëzuar gjithnjë e më shumë e duke qeshur pa pushim nga kënaqësia e duke filluar përsëri të vërtitej nëpër dhomë, — natyrisht, keni të drejtë, zotëri; edhe figurën time e ka ndërtuar vetë Zoti kështu, sa që ngjall te të tjerët vetëm mendime komike; bufon, zotëri; po unë do t'ju them këtë, dhe prapë do ta përsërit, zotëri, se ju, i dashur, Rodion Romanoviç, më falni mua, plakun, jeni njeri ende i ri, zotëri, si të thuash, në rininë e parë, e prandaj mendjen njerëzore e çmoni mbi gjithçka, sipas shembullit të gjithë rinisë. Mprehtësia lozonjare e mendjes dhe argumentet abstrakte të arsyes ju joshin, zotëri. Dhe kjo është tamam si dikur *Hofkriegsrat*-i austriak,[175] për shembull, me aq sa mund të gjykoj unë për ngjarjet ushtarake: në letër ata edhe Napoleonin e mundën e e zunë rob, dhe si i llogaritën e i rregulluan atje, në kabinetin e tyre, të gjitha në mënyrën më të mprehtë, kurse shikon — gjenerali Mak dorëzohet me gjithë ushtrinë e tij, he-he-he! E shoh, e shoh, i dashur Rodion Romanoviç, po talleni me mua, që unë, një njeri civil i tillë, zgjedh gjithnjë shembuj nga historia ushtarake. Po ç'të bësh, dobësi, e dua punën ushtarake, dhe kaq shumë më pëlqen t'i lexoj gjithë këto raporte ushtarake... vendosmërisht e kam humbur karrierën time. Duhej të shërbeja në ushtri, zotëri, vërtet, zotëri. Napoleon ndoshta s'do të bëhesha, po major do të isha, zotëri, he-he-he! Hë, zotëri, tani do t'ju them, i dashuri im, gjithë të vërtetën e hollësishme lidhur, domethënë, me atë *rastin e veçantë*: realiteti e natyra, zotëri i nderuar, janë gjë e rëndësishme, dhe oh, si e presin ndonjëherë llogarinë më largpamëse! Ej, dëgjojeni plakun, po flas seriozisht, Rodion Romanoviç (duke thënë këtë, Porfiri Petroviçi, që mezi i kishte tridhjetë e pesë vjet,

[175] *Hofkriegsrat* (gjerm.): Këshilli i Luftës i Oborrit në Vjenë. Më 1805 gjenerali austriak Mak u dorëzua me gjithë ushtrinë te Ulmi para Napoleonit.

vërtet sikur u plak befas i tëri: madje edhe zëri iu ndryshua, dhe disi u kërrus i tëri), — për më tepër jam njeri i hapur, zotëri... Jam njeri i hapur apo jo? Si thoni ju? Më duket se plotësisht: gjëra të tilla jua tregoj falas, e as shpërblim s'kërkoj për to, he-he! Hë, pra, zotëri, vazhdoj, zotëri: mprehtësia e mendjes, sipas meje, është gjë e shkëlqyer, zotëri; ajo është, si të thuash, bukuria e natyrës e ngushëllimi i jetës, dhe ç'hile, me sa duket, mund të bëjë, sa që, me sa duket, ku mund ta marrë me mend ndonjëherë ndonjë hetues i gjorë, që për më tepër rrëmbehet edhe vetë nga fantazia e tij, siç ndodh gjithmonë, sepse edhe ai njeri është, zotëri! Po natyra e shpëton hetuesin e gjorë, zotëri, ja ku është hataja! Kurse për këtë s'mendon rinia e rrëmbyer nga mprehtësia, „që i kapërcen të gjitha pengesat“ (siç denjuat të shpreheshit në mënyrën më të mprehtë e më dinake). Ai, le të themi, edhe do të gënjejë, domethënë njeriu, zotëri, *rasti i veçantë*, zotëri, *incognito*-ja, zotëri, dhe do të gënjejë shkëlqyeshëm, në mënyrën më dinake; këtu, me sa duket, do të ishte edhe triumfi, edhe gëzoju frutave të mprehtësisë sate, kurse ai — plaf! dhe pikërisht në vendin më interesant, më skandaloz, i bie të fikët. Le të themi, sëmundje, edhe zagushia ndodh ndonjëherë nëpër dhoma, po megjithatë, zotëri! Megjithatë e dha mendimin! Gënjeu në mënyrë të pashoqe, po natyrën s'diti ta llogariste. Ja ku qenka dinakëria, zotëri! Një herë tjetër, i rrëmbyer nga lojërat e mprehtësisë së tij, do të fillojë ta tallë njeriun që e dyshon, do të zbehet sikur me qëllim, sikur në lojë, po do të zbehet *tepër natyrshëm*, tepër i ngjashëm me të vërtetën, dhe ja, prapë e dha mendimin! Edhe sikur ta mashtrojë herën e parë, po gjatë natës tjetri do ta mendojë mirë, po s'qe vetë budalla. Po kështu ndodh në çdo hap, zotëri! Po ç'të them: do të fillojë vetë t'ia marrë përpara, do të fillojë të futet aty ku s'e pyesin, do të fillojë të flasë pa pushim për atë për të cilën, përkundrazi, duhej të heshte, do të fillojë të lëshojë alegori të ndryshme, he-he! Do të vijë vetë dhe do të fillojë të pyesë: pse, gjoja, s'më marrin për kaq kohë? he-he-

he! Dhe kjo mund t'i ndodhë njeriut më të mprehtë, psikologut e letrarit, zotëri! Pasqyrë është natyra, pasqyrë, zotëri, nga më të tejdukshmet, zotëri! Shiko në të dhe mrekullohu, ja ç'është, zotëri! Po pse u zbehët kështu, Rodion Romanoviç, mos ju zë fryma, mos ta hap dritaren?

— Oh, mos u shqetësoni, ju lutem, — thirri Raskolnikovi dhe befas shpërtheu në të qeshur, — ju lutem, mos u shqetësoni!

Porfiri u ndal përballë tij, priti pak dhe befas shpërtheu edhe vetë në të qeshur, pas tij. Raskolnikovi u ngrit nga divani, duke e ndërprerë befas prerë të qeshurën e tij, krejt si në krizë.

— Porfiri Petroviç! — tha ai me zë të lartë e qartë, ndonëse mezi qëndronte mbi këmbët që i dridheshin, — më në fund po e shoh qartë se ju me siguri më dyshoni për vrasjen e asaj plake dhe të motrës së saj, Lizavetës. Nga ana ime po ju deklaroj se e gjitha kjo më është mërzitur prej kohësh. Nëse gjeni se keni të drejtë të më ndiqni ligjërisht, atëherë ndiqmëni; të më arrestoni, atëherë arrestomëni. Por të më qeshni në sy e të më torturoni s'do t'ju lejoj.

Befas buzët iu dridhën, sytë iu ndezën nga tërbimi, dhe zëri, i përmbajtur deri atëherë, kumboi.

— S'do ta lejoj, zotëri! — bërtiti ai befas, duke goditur me gjithë fuqinë grushtin mbi tryezë, — a e dëgjoni këtë, Porfiri Petroviç? S'do ta lejoj!

— Ah, o Zot, po ç'është prapë kjo! — thirri, me sa dukej në tmerr të plotë, Porfiri Petroviçi, — i dashur! Rodion Romanoviç! Shpirt i dashur! Zemër! Po ç'keni?

— S'do ta lejoj! — desh të bërtiste edhe një herë Raskolnikovi.

— I dashur, më ngadalë! Do t'ju dëgjojnë, do të vijnë! Hë, ç'do t'u themi atëherë, mendojeni! — pëshpëriti me tmerr Porfiri Petroviçi, duke ia afruar fytyrën e tij mu te fytyra e Raskolnikovit.

— S'do ta lejoj, s'do ta lejoj! — përsëriti mekanikisht Raskolnikovi, po edhe ai befas me një pëshpëritje të plotë.

Porfiri u kthye shpejt dhe vrapoi të hapte dritaren.

— Të hyjë ajër, ajër i freskët! Dhe duhej të pinit pak ujë, shpirt, se kjo është krizë, zotëri! — Dhe ai u hodh drejt derës të urdhëronte ujë, por aty në qoshe, meqë ra fjala, u gjend një brokë me ujë.

— I dashur, pini, — pëshpëriste ai, duke u hedhur drejt tij me brokën, — ndoshta ndihmon... — Tmerri dhe vetë pjesëmarrja e Porfiri Petroviçit ishin aq të natyrshme, sa Raskolnikovi heshti dhe filloi ta shqyrtonte me një kureshtje të egër. Ujin, megjithatë, s'e pranoi.

— Rodion Romanoviç! i dashur! po ju kështu do ta çmendni veten, ju siguroj, e-eh! A-ah! Pini pak! Pini të paktën pak!

Ai e detyroi megjithatë ta merrte gotën me ujë në dorë. Ky e çoi mekanikisht drejt buzëve, por, duke ardhur në vete, e vuri me neveri mbi tryezë.

— Po, zotëri, kishim një krizë të vogël, zotëri! Kështu ju, shpirt, do ta ktheni prapë sëmundjen e mëparshme, — kakariste me pjesëmarrje miqësore Porfiri Petroviçi, megjithatë ende me një pamje disi të hutuar. — O Zot! Po si mund të mos e ruash veten kështu? Ja, edhe Dmitri Prokofiçi erdhi dje tek unë, — jam dakord, jam dakord, zotëri, kam karakter thumbues, të keq, po ja ç'nxorën ata prej kësaj!.. O Zot! Erdhi dje, pas jush, po hanim drekë, foli e foli, unë vetëm hapa duart; hë, mendoj... ah, o Zot! Nga ana juaj erdhi, apo? Po uluni, pra, i dashur, uluni për hir të Krishtit!

— Jo, jo nga ana ime! Po e dija që ai erdhi te ju dhe pse erdhi, — u përgjigj prerë Raskolnikovi.

— E dinit?

— E dija. Hë, e ç'pastaj?

— Po pastaj, i dashur Rodion Romanoviç, që unë di edhe bëma më të mëdha tuajat; për të gjitha jam në dijeni, zotëri! Se unë e di si shkuat *për të marrë banesën me qira*, mu në prag të natës, kur ishte errësuar, dhe filluat t'i binit ziles, dhe pyetët për gjakun, dhe i ngatërruat punëtorët e portierët. Se unë e kuptoj gjendjen

tuaj shpirtërore, atëherë... po megjithatë kështu thjesht do ta çmendni veten, për Zotin, zotëri! Do t'ju marrë mendja rrotull! Indinjata po ju vlon tepër fort, zotëri, fisnike, zotëri, nga fyerjet e marra, së pari nga fati, e pastaj nga policët e lagjes, dhe ja ju hidheni andej e këtej, për t'i detyruar, si të thuash, të gjithë të flasin sa më shpejt e me këtë t'i jepni fund gjithçkaje njëherësh, sepse jua kanë mërzitur këto budallallëqe dhe gjithë këto dyshime. Apo jo? E mora me mend gjendjen shpirtërore, zotëri?.. Vetëm se ju kështu jo vetëm veten, po edhe Razumihinin do të ma merrni mendja rrotull; se ai është njeri tepër *i mirë* për këtë, e dini vetë. Ju keni sëmundjen, kurse ai virtytin, dhe sëmundja i ngjitet... Do t'jua tregoj, i dashur, ja kur të qetësoheni... po uluni, pra, i dashur, për hir të Krishtit! Ju lutem, pushoni, s'ju ka mbetur fytyrë; uluni, pra.

Raskolnikovi u ul; dridhja po i kalonte, dhe një nxehtësi i dilte në gjithë trupin. I habitur thellë, dëgjonte i tendosur Porfiri Petroviçin e trembur, që kujdesej për të si mik. Por s'i besonte asnjë fjalë, megjithëse ndiente njëfarë prirjeje të çuditshme për t'i besuar. Fjalët e papritura të Porfirit për banesën e kishin tronditur krejt. „Si kështu, pra ai e di për banesën? — i shkoi befas ndër mend, — dhe ma tregon vetë!“

— Po, zotëri, ka pasur një rast gati të njëjtë, psikologjik, në praktikën tonë gjyqësore, zotëri, një rast kaq të sëmurë, zotëri, — vazhdoi Porfiri shpejt e shpejt. — Edhe ai e kishte shpifur vetë mbi veten një vrasje, zotëri, e si e kishte shpifur: kishte sajuar një halucinacion të tërë, kishte paraqitur fakte, kishte treguar rrethana, i kishte ngatërruar, i kishte hutuar të gjithë e secilin, e pse? Ai vetë, krejt pa qëllim, pjesërisht, kishte qenë shkak i vrasjes, por vetëm pjesërisht, dhe kur mori vesh se u kishte dhënë shkak vrasësve, u pikëllua, iu turbullua mendja, filloi t'i bëhej, u luajt krejt nga mendtë, dhe e bindi veten se ai ishte vrasësi! Po

Senati Qeverisës,[176] më në fund, e shqyrtoi çështjen, dhe fatkeqi u shpall i pafajshëm dhe u la nën kujdes. Faleminderit Senatit Qeverisës! Eh-ma, aj-aj-aj! Po kështu ç'të bëhet, i dashur? Kështu mund të marrësh edhe ethe, kur të vijnë dëshira të tilla për të acaruar nervat, të shkosh natën t'u biesh zileve e të pyesësh për gjakun! Se këtë psikologji e kam studiuar të gjithën në praktikë, zotëri. Kështu ndonjëherë njeriun e tërheq të hidhet nga dritarja apo nga kambanorja, dhe ndjesia është kaq joshëse. Edhe zilet, zotëri... Sëmundje, Rodion Romanoviç, sëmundje! Keni filluar ta përçmoni tepër sëmundjen tuaj, zotëri. Duhej të këshilloheshit me një mjek me përvojë, se ç'ju duhet ai i trashi!.. Ju keni kllapi! Të gjitha këto ju ndodhin thjesht në kllapi!..

Për një çast gjithçka filloi të vërtitej rreth Raskolnikovit.

„Mos vallë, mos vallë, — i shkrepte në kokë, — gënjen edhe tani? E pamundur, e pamundur!“ — e shtynte ai larg vetes këtë mendim, duke ndier që më parë deri në ç'shkallë tërbimi e furie mund ta çonte, duke ndier se nga tërbimi mund të çmendej.

— Kjo s'ishte në kllapi, kjo ishte zgjuar! — thirri ai, duke i tendosur të gjitha forcat e arsyes për të depërtuar në lojën e Porfirit. — Zgjuar, zgjuar! A dëgjoni?

— Po, e kuptoj dhe e dëgjoj, zotëri! Edhe dje thoshit se s'ishte në kllapi, madje ngulnit këmbë veçanërisht se s'ishte në kllapi! Gjithçka që mund të thoni, e kuptoj, zotëri! E-eh!.. Po dëgjoni, pra, Rodion Romanoviç, bamirësi im, hë, ja të paktën këtë rrethanë. Se ja, sikur të ishit vërtet, në të vërtetë fajtor ose të ishit përzier disi në këtë punë të mallkuar, hë, a do të ngulnit këmbë, mëshirë, vetë, se këto s'i bëtë në kllapi, por, përkundrazi, me mendje plotësisht në vend? E madje të ngulnit këmbë veçanërisht, me një kokëfortësi të tillë, të veçantë, të ngulnit këmbë, — hë, a mund të ishte, hë, a mund të ishte kjo, mëshirë? Po sipas meje, krejt e kundërta. Se sikur të ndienit diçka mbi vete,

[176] Senati Qeverisës: organi më i lartë gjyqësor dhe mbikëqyrës i Perandorisë Ruse.

atëherë pikërisht duhej të ngulnit këmbë: se patjetër, gjoja, në kllapi! Apo jo? Kështu, apo jo?

Diçka dinake u ndie në këtë pyetje. Raskolnikovi u zmbraps deri në mbështetësen e divanit nga Porfiri, që ishte përkulur drejt tij, dhe në heshtje, sy më sy, i hutuar, e shqyrtonte.

— Ose ja për zotin Razumihin, domethënë për atë nëse erdhi dje të flasë vetë apo me nxitjen tuaj? Po ju pikërisht duhej të thoshit se erdhi vetë, dhe të fshihnit që erdhi me nxitjen tuaj! Kurse ja, ju s'e fshihni! Ju pikërisht ngulni këmbë se erdhi me nxitjen tuaj!

Raskolnikovi kurrë s'kishte ngulur këmbë për këtë. Një e ftohtë i kaloi në shpinë.

— Ju gënjeni gjithçka, — tha ai ngadalë e dobët, me buzë të shtrembëruara në një buzëqeshje të sëmurë, — ju doni të më tregoni përsëri se gjithë lojën time e dini, të gjitha përgjigjet e mia i dini që më parë, — fliste ai, duke ndier vetë gati se s'po i peshonte më fjalët si duhej, — doni të më trembni... ose thjesht po talleni me mua...

Vazhdonte ta vështronte sy më sy duke thënë këtë, dhe befas përsëri një inat i pakufi i shkrepi në sy.

— Gënjeni gjithçka! — thirri ai, — ju vetë e dini shumë mirë se dredhia më e mirë për kriminelin është, sa të jetë e mundur, të mos fshehë atë që mund të mos e fshehë. S'ju besoj!

— Ç'njeri që përdridhet qenkeni! — qeshi nën hundë Porfiri, — me ju, i dashur, s'ia del dot; njëfarë monomanie ju ka zënë vend. Pra s'më besoni? Kurse unë do t'ju them se tashmë më besoni, më besuat tashmë një çerek arshini, kurse unë do të bëj që të më besoni një arshin të tërë, sepse ju dua vërtet dhe ju uroj sinqerisht të mirën.

Buzët e Raskolnikovit filluan të dridheshin.

— Po, zotëri, ua uroj, zotëri, po jua them përfundimisht, zotëri, — vazhdoi ai, duke e kapur lehtë, miqësisht, Raskolnikovin nga krahu, pak mbi bërryl, — po jua them përfundimisht, zotëri;

kujdesuni për sëmundjen tuaj. Përveç kësaj, ja ju erdhi tani edhe familja; mbajeni mend atë. Duhet t'i qetësoni e t'i përkëdhelni, kurse ju vetëm i trembni...

— Ç'punë keni ju? Nga e dini ju këtë? Pse interesoheni kaq shumë? Ju pra më ndiqni dhe doni të ma tregoni këtë?

— I dashur! Po nga ju, nga ju vetë e mësova të gjithë! Ju as s'e vini re që, në trazimin tuaj, i thoni të gjitha që më parë vetë, edhe mua, edhe të tjerëve. Nga zoti Razumihin, Dmitri Prokofiçi, gjithashtu dje mësova shumë hollësi interesante. Jo, zotëri, ja ju më ndërpretë, kurse unë do t'ju them se nga dyshueshmëria juaj, me gjithë mprehtësinë tuaj, ju madje e keni humbur pikëpamjen e shëndoshë mbi gjërat. Hë, ja, për shembull, qoftë edhe për po atë temë, për zilet: po një çmuarje të tillë, një fakt të tillë (një fakt i tërë, zotëri!) jua dhashë ashtu, me duar e me këmbë, unë, hetuesi! Dhe ju s'shihni asgjë në këtë? Po sikur t'ju dyshoja qoftë edhe pak, a duhej të veproja kështu? Përkundrazi, duhej së pari t'jua vija në gjumë dyshimet dhe të mos jepja pamje se e di tashmë këtë fakt; t'jua largoja kështu vëmendjen në anën e kundërt, e befas, si me kurrizin e sëpatës në majë të kokës (sipas shprehjes suaj), t'ju shtangja: „E ç'bënit ju, gjoja, zotëri, në banesën e së vrarës në orën dhjetë të mbrëmjes, e madje gati në njëmbëdhjetë? E pse i binit ziles? E pse pyesnit për gjakun? E pse i ngatërronit portierët e i thërritnit në rajon, te togeri i lagjes?“ Ja si duhej të veproja, sikur të kisha qoftë edhe një pikëz dyshimi për ju. Duhej t'ju merrja dëshminë sipas të gjitha formave, të bëja kontroll, e ndoshta edhe t'ju arrestoja... Pra, unë s'kam dyshime për ju, meqë veprova ndryshe! Kurse ju e humbët pikëpamjen e shëndoshë e s'shihni asgjë, e përsërit, zotëri!

Raskolnikovi u drodh me gjithë trupin, sa Porfiri Petroviçi e vuri re këtë tepër qartë.

— Gënjeni gjithçka! — thirri ai, — nuk i di qëllimet tuaja, por ju gënjeni gjithçka... Pak më parë s'flisnit në këtë kuptim, dhe s'mund të gabohem... Gënjeni!

— Unë gënjej? — e mori fjalën Porfiri, me sa dukej duke u ndezur, por duke ruajtur pamjen më të gëzuar e tallëse dhe, me sa duket, aspak i shqetësuar nga mendimi që kishte për të zoti Raskolnikov. — Unë gënjej?.. Hë, po si u solla unë me ju pak më parë (unë, hetuesi), duke jua sugjeruar vetë e duke jua dhënë të gjitha mjetet e mbrojtjes, duke jua sjellë vetë gjithë këtë psikologji: „Sëmundje, gjoja, kllapi, ishte i fyer; melankoli e policë lagjeje“, e gjithë të tjerat? A? he-he-he! Megjithëse, — po e them meqë ra fjala, — të gjitha këto mjete psikologjike të mbrojtjes, shfajësimet e dredhitë, janë tepër të pabaza, e me dy anë: „Sëmundje, gjoja, kllapi, ëndrra, m'u bë, s'më kujtohet“, të gjitha këto ashtu janë, zotëri, po pse, i dashur, në sëmundje e në kllapi të bëhen pikërisht ëndrra të tilla, e jo të tjera? Mund të ishin edhe të tjera, zotëri? Apo jo? He-he-he-he!

Raskolnikovi e vështroi me krenari e me përbuzje.

— Me një fjalë, — tha ai me ngulm e me zë të lartë, duke u ngritur e duke e shtyrë pak Porfirin me këtë rast, — me një fjalë, dua ta di: a më njihni përfundimisht të lirë nga dyshimet apo jo? Flisni, Porfiri Petroviç, flisni pozitivisht e përfundimisht, dhe shpejt, tani!

— Ç'bela, pra! Hë, ç'bela me ju, — thirri Porfiri me një pamje krejt të gëzuar, dinake e aspak të shqetësuar. — Po pse ju duhet ta dini, pse ju duhet të dini kaq shumë, kur ende s'kanë filluar fare t'ju shqetësojnë! Se ju jeni si fëmijë: ma jep, ma jep zjarrin në dorë! Dhe pse shqetësoheni kaq shumë? Pse kërkoni vetë kaq shumë të vini te ne, për ç'shkaqe? A? he-he-he!

— Po ju përsërit, — thirri i tërbuar Raskolnikovi, — që s'mund ta duroj më gjatë...

— Çfarë, zotëri? Pasigurinë? — e ndërpreu Porfiri.

— Mos më thumboni! S'dua!.. Po ju them që s'dua!.. S'mundem e s'dua!.. A dëgjoni! A dëgjoni! — bërtiti ai, duke goditur përsëri me grusht mbi tryezë.

— Po më ngadalë, pra, më ngadalë! Do t'ju dëgjojnë! Seriozisht ju paralajmëroj: ruajeni veten. S'po bëj shaka, zotëri! — tha me pështpëritje Porfiri, por këtë herë në fytyrën e tij s'kishte më atë shprehje të mëparshme zemërmirësie prej plake e të trembur; përkundrazi, tani ai *urdhëronte* drejtpërdrejt, rreptë, me vetulla të rrudhura e sikur duke i prishur përnjëherësh të gjitha të fshehtat e dykuptimësitë. Por kjo qe vetëm për një çast. Raskolnikovi, që për një çast u shtang, ra befas në një ekstazë të vërtetë; por çudi: ai iu bind përsëri urdhrit për të folur më ngadalë, megjithëse ishte në paroksizmin më të fortë të tërbimit.

— S'do t'i lë të më torturojnë! — pështpëriti ai befas si pak më parë, duke e kuptuar në çast me dhimbje e me urrejtje se s'mund të mos i nënshtrohej urdhrit, dhe duke rënë nga ky mendim në një tërbim edhe më të madh, — arrestomëni, më kontrolloni, por urdhëroni veproni sipas formës, e jo të luani me mua, zotëri! Mos guxoni...

— Po mos u shqetësoni për formën, — e ndërpreu Porfiri, me buzëqeshjen e mëparshme dinake e sikur madje duke u mrekulluar me kënaqësi me Raskolnikovin, — unë ju ftova tani, i dashur, si në shtëpi, krejt kështu, miqësisht!

— S'e dua miqësinë tuaj dhe pështyj mbi të! A dëgjoni? E ja: marr kasketën dhe po iki. Hë, ç'do të thuash tani, po ke ndër mend të më arrestosh?

Rrëmbeu kasketën dhe shkoi drejt derës.

— Po surprizën e vogël vallë s'doni ta shihni? — qeshi nën hundë Porfiri, duke e kapur përsëri pak mbi bërryl e duke e ndalur te dera. Ai, dukshëm, bëhej gjithnjë më i gëzuar e më lozonjar, gjë që e nxirrte përfundimisht nga vetja Raskolnikovin.

— Ç'surprizë? ç'është? — pyeti ai, duke u ndalur befas e duke e vështruar Porfirin me frikë.

— Një surprizë e vogël, zotëri, ja këtu, pas derës sime rri, he-he-he! (Ai tregoi me gisht derën e mbyllur të ndarëses, që të çonte në banesën e tij shtetërore.) E mbylla edhe me dry, që të mos ikë.

— Ç'është? ku? ç'?.. — Raskolnikovi iu afrua derës dhe desh ta hapte, por ishte e mbyllur.

— E mbyllur, zotëri, ja edhe çelësi!

Dhe vërtet, ia tregoi çelësin, duke e nxjerrë nga xhepi.

— Gënjen gjithçka! — ulëriti Raskolnikovi, duke mos u përmbajtur më, — gënjen, polishinel i mallkuar![177] — dhe u hodh mbi Porfirin, që po tërhiqej drejt derës, por që s'ishte trembur aspak.

— Unë kuptoj gjithçka, gjithçka! — u hodh ai drejt tij. — Ti gënjen dhe më ngacmon, që ta tradhtoj veten...

— Po më shumë s'mund ta tradhtoni veten, i dashur Rodion Romaniç. Se ju ratë në ekstazë. Mos bërtisni, se do të thërras njerëz, zotëri!

— Gënjen, s'do të ndodhë asgjë! Thirr njerëzit! Ti e dije që jam i sëmurë, dhe doje të më acaroje, deri në tërbim, që ta tradhtoja veten, ja qëllimi yt! Jo, ti sill fakte! I kuptova të gjitha! Ti s'ke fakte, ke vetëm hamendje të ndyra, të parëndësishme, zametoviane!.. Ti e njihje karakterin tim, doje të më çoje deri në ekstazë, e pastaj të më shtangje befas me priftërinj e me deputetë...[178] Ata pret? a? Ç'pret? Ku? Sill!

— Hë, ç'deputetë këtu, zotëri, i dashur! Ç'i bëhet njeriut! Po kështu sipas formës as s'mund të veprohet, siç thoni ju, ju s'e dini punën, shpirt... Po forma s'ikën, zotëri, do ta shihni vetë!.. — mërmëriste Porfiri, duke vënë veshin te dera.

Vërtet, në këtë kohë mu te dera, në dhomën tjetër, u dëgjua si një zhurmë.

— A, po vijnë! — thirri Raskolnikovi, — ti dërgove t'i thërrisnin!.. Ti i prisje! Ti e llogarite... Hë, sill këtu të gjithë: deputetë, dëshmitarë, ç'të duash... sill! Jam gati! gati!..

---

[177] Polishinel (fr. *Polichinelle*): personazh gaztor i teatrit të kukullave, kurrizo e llafazan.

[178] Sipas procedurës së atëhershme, në marrjen zyrtare në pyetje merrnin pjesë „deputetë", përfaqësues të shtresës shoqërore të të pandehurit; prifti merrte betimin e dëshmitarëve.

Por këtu ndodhi një ngjarje e çuditshme, diçka aq e papritur, në rrjedhën e zakonshme të gjërave, sa që, natyrisht, as Raskolnikovi, as Porfiri Petroviçi s'mund të llogarisnin në një zgjidhje të tillë.

Pjesa e katërt — VI

Më vonë, kur e kujtonte këtë minutë, Raskolnikovit i përfytyrohej gjithçka në këtë mënyrë.

Zhurma që u dëgjua pas derës u shtua befas shpejt, dhe dera u hap pak.

— Ç'është? — bërtiti i mërzitur Porfiri Petroviçi. — Po unë e paralajmërova...

Për një çast s'pati përgjigje, por dukej se pas derës ndodheshin disa njerëz dhe sikur po shtynin dikë.

— Po ç'është atje? — përsëriti i shqetësuar Porfiri Petroviçi.

— Sollën të arrestuarin, Nikolajn, — u dëgjua zëri i dikujt.

— S'duhet! Largohu! Të presë!.. Pse u fut këtu! Ç'rrëmujë është kjo! — bërtiti Porfiri, duke u hedhur drejt derës.

— Po ai... — desh të fillonte përsëri po ai zë, dhe befas u ndal.

Jo më shumë se dy sekonda zgjati një luftë e vërtetë; pastaj befas sikur dikush e shtyu me forcë dikë, dhe menjëherë pas kësaj një njeri shumë i zbehtë hyri me një hap drejt e në kabinetin e Porfiri Petroviçit.

Pamja e këtij njeriu qysh në shikim të parë ishte shumë e çuditshme. Ai shikonte drejt përpara, por sikur s'shihte askënd. Në sytë e tij shkëlqente vendosmëria, por njëkohësisht një zbehtësi e vdekjes i mbulonte fytyrën, sikur ta kishin sjellë për ekzekutim. Buzët e tij krejt të zbardhura i dridheshin lehtë.

Ishte ende shumë i ri, i veshur si njeri i thjeshtë, me shtat mesatar, i dobët, me flokë të qethura rrumbullak, me tipare të

holla, sikur të thata. Njeriu që ai e kishte shtyrë papritur u hodh i pari pas tij në dhomë dhe arriti ta kapte nga supi: ishte roja shoqërues; por Nikolaji e tërhoqi krahun dhe iu shkëput edhe një herë.

Te dera u grumbulluan disa kureshtarë. Disa prej tyre përpiqeshin të hynin. Gjithçka e përshkruar ndodhi pothuajse në një çast.

— Largohu, është ende herët! Prit derisa të të thërrasin!.. Pse e sollën më herët? — mërmëriste tejet i mërzitur, sikur i hutuar, Porfiri Petroviçi. Por Nikolaji befas ra në gjunjë.

— Ç'të gjeti? — bërtiti Porfiri i habitur.

— Fajtor jam! Mëkati im! Unë jam vrastari! — tha befas Nikolaji, sikur pak duke iu marrë fryma, por me një zë mjaft të fortë.

Rreth dhjetë sekonda zgjati heshtja, sikur t'i kishte zënë të gjithë një shtangie; madje edhe roja u zmbraps dhe s'iu afrua më Nikolajt, por u tërhoq mekanikisht te dera dhe qëndroi pa lëvizur.

— Ç'është kjo? — thirri Porfiri Petroviçi, duke dalë nga shtangia e çastit.

— Unë... jam vrastari... — përsëriti Nikolaji, pasi heshti një çikë.

— Si... ti... Si... Kë vrave?

Porfiri Petroviçi, dukshëm, e humbi.

Nikolaji heshti përsëri një çikë.

— Aljona Ivanovnën dhe motrën e saj, Lizaveta Ivanovnën, unë... i vrava... me sëpatë. M'u err mendja... — shtoi ai befas dhe heshti përsëri. Rrinte gjithnjë në gjunjë.

Porfiri Petroviçi qëndroi disa çaste sikur po e mendonte mirë, por befas u ngrit përsëri si zog dhe i tundi duart drejt dëshmitarëve të paftuar. Ata u zhdukën në çast, dhe dera u mbyll. Pastaj ai vështroi Raskolnikovin, që qëndronte në qoshe dhe e shikonte egërsisht Nikolajn, dhe u nis drejt tij, por befas u ndal, e vështroi, e kaloi menjëherë vështrimin te Nikolaji, pastaj përsëri te Ras-

kolnikovi, pastaj përsëri te Nikolaji dhe befas, sikur i rrëmbyer, iu hodh përsëri Nikolajt.

— Pse po ma merr përpara me atë errësimin e mendjes? — i bërtiti ai gati me inat. — Unë ende s'të kam pyetur: të erdhi apo jo errësimi i mendjes... fol: ti vrave?

— Unë jam vrastari... po jap dëshminë... — tha Nikolaji.

— E-eh! Me se vrave?

— Me sëpatë. E kisha përgatitur.

— Eh, po nxiton! Vetëm?

Nikolaji s'e kuptoi pyetjen.

— Vetëm vrave?

— Vetëm. Kurse Mitka është i pafajshëm dhe s'ka të bëjë fare me gjithë këtë.

— Po mos nxito me Mitkën! E-eh!

— Po si ike ti, hë, si ike atëherë nëpër shkallë? Se portierët ju takuan të dyve?

— Këtë e bëra për t'ua hedhur hi syve... atëherë... ika me Mitkën, — u përgjigj Nikolaji, sikur duke nxituar e duke qenë përgatitur që më parë.

— Hë, pikërisht kështu! — thirri me inat Porfiri, — s'po thotë fjalët e veta! — mërmëriti ai sikur me vete dhe befas e pa përsëri Raskolnikovin.

Ai, dukshëm, ishte rrëmbyer aq shumë me Nikolajn, sa për një çast e kishte harruar madje Raskolnikovin. Tani erdhi befas në vete, madje u turbullua...

— Rodion Romanoviç, i dashur! Më falni, zotëri, — u hodh ai drejt tij, — kështu s'bën, zotëri; urdhëroni, zotëri... ju s'keni ç'të bëni këtu... unë vetë... e shihni ç'surpriza!.. urdhëroni, zotëri!..

Dhe, duke e kapur nga dora, i tregoi derën.

— Ju, me sa duket, s'e prisnit këtë? — tha Raskolnikovi, që natyrisht s'kuptonte ende asgjë qartë, por që kishte arritur tashmë të merrte shumë zemër.

— Po as ju, i dashur, s'e prisnit. Shih si i dridhet dora! he-he!

— Po edhe ju dridheni, Porfiri Petroviç.

— Edhe unë dridhem, zotëri; s'e prisja, zotëri!..

Qëndronin tashmë te dera. Porfiri priste me padurim që të kalonte Raskolnikovi.

— Po surprizën e vogël kështu s'do të ma tregoni? — tha befas Raskolnikovi.

— Flet, kurse vetë i trokasin ende dhëmbët në gojë njëri pas tjetrit, he-he! Njeri ironik qenkeni! Hë, zotëri, mirupafshim, zotëri.

— Sipas meje, më mirë *lamtumirë*!

— Si të dojë Zoti, zotëri, si të dojë Zoti! — mërmëriti Porfiri me një buzëqeshje disi të shtrembër.

Duke kaluar nëpër kancelari, Raskolnikovi vuri re se shumë veta e vështruan me ngulm. Në paradhomë, në turmë, arriti të dallonte të dy portierët nga *ajo* shtëpi, të cilët i kishte thirrur atëherë natën te polici i lagjes. Ata qëndronin e prisnin diçka. Por sapo doli te shkallët, dëgjoi befas pas vetes përsëri zërin e Porfiri Petroviçit. Duke u kthyer, pa se ai po e ndiqte, duke iu marrë fryma.

— Një fjalë të vogël, zotëri, Rodion Romanoviç; atje për gjithë këto të tjerat, si të dojë Zoti, po megjithatë sipas formës do të duhet t'ju pyes për diçka, zotëri... kështu që do të shihemi edhe, kështu, zotëri.

Dhe Porfiri u ndal para tij me buzëqeshje.

— Kështu, zotëri, — shtoi ai edhe një herë.

Mund të supozohej se donte të thoshte edhe diçka, por disi s'i shqiptohej.

— Kurse ju, Porfiri Petroviç, më falni për pak më parë... u nxeha, — filloi Raskolnikovi, që kishte marrë tashmë plotësisht zemër, deri në një dëshirë të papërmbajtshme për t'u mburrur.

— S'ka gjë, zotëri, s'ka gjë... — e kapi fjalën Porfiri gati i gëzuar. — Edhe unë vetë, zotëri... Kam karakter helmues, e pranoj, e

pranoj! Po ja, do të shihemi, zotëri. Po të dojë Zoti, do të shihemi shumë e shumë, zotëri!..

— Dhe përfundimisht do ta njohim njëri-tjetrin? — e kapi fjalën Raskolnikovi.

— Dhe përfundimisht do ta njohim njëri-tjetrin, — e miratoi Porfiri Petroviçi dhe, duke mbledhur sytë, e vështroi shumë seriozisht. — Tani në ndonjë ditë emri,[179] zotëri?

— Në varrim, zotëri.

— Po, vërtet, në varrim! Ruajeni shëndetin, shëndetin, zotëri...

— Kurse unë s'di ç't'ju uroj nga ana ime! — e kapi fjalën Raskolnikovi, që kishte filluar tashmë të zbriste shkallët, por që befas u kthye përsëri nga Porfiri, — do t'ju uroja suksese të mëdha, po e shihni sa komike është detyra juaj!

— Pse komike, zotëri? — i ngriti menjëherë veshët Porfiri Petroviçi, që gjithashtu ishte kthyer të ikte.

— Po si jo, ja këtë Mikolkën e gjorë, ju me siguri si e keni torturuar e e keni munduar, psikologjikisht, në mënyrën tuaj, derisa ai rrëfeu; ditë e natë, me siguri, i provonit: „Ti je vrasësi, ti je vrasësi...“ — kurse tani, që ai rrëfeu, do të filloni prapë t'ia shtypni kockat një nga një: „Gënjen, gjoja, s'je ti vrasësi! S'mund të ishe ti! S'po thua fjalët e tua!“ Hë, si të mos jetë detyrë komike pas kësaj?

— He-he-he! Po paskeni vënë re që i thashë tani Nikolajt se „s'po thotë fjalët e veta“?

— Si të mos e vija re?

— He-he! Mendjemprehtë, mendjemprehtë jeni, zotëri. Të gjitha i vini re! Një mendje e vërtetë lozonjare, zotëri! Dhe telin më komik e kapni... he-he! Ky tipar, thonë, nga shkrimtarët, e kishte Gogoli në shkallën më të lartë?

— Po, Gogoli.

[179] Dita e emrit: festa e shenjtorit, emrin e të cilit mban dikush; në Rusi festohej më shumë se ditëlindja.

— Po, zotëri, Gogoli, zotëri... deri në takimin më të këndshëm, zotëri.

— Deri në takimin më të këndshëm...

Raskolnikovi shkoi drejt e në shtëpi. Ishte aq i hutuar e i ngatërruar, sa, pasi arriti në shtëpi dhe u hodh në divan, ndenji nja një çerek ore duke pushuar vetëm e duke u përpjekur të mblidhte sadopak mendimet. Për Nikolajn as që merrte përsipër të arsyetonte: ndiente se ishte i tronditur; se në rrëfimin e Nikolajt kishte diçka të pashpjegueshme, të habitshme, që tani s'mund ta kuptonte për asgjë në botë. Por rrëfimi i Nikolajt ishte një fakt i vërtetë. Pasojat e këtij fakti iu bënë menjëherë të qarta: gënjeshtra s'mund të mos dilte në shesh, dhe atëherë do të merreshin përsëri me të. Por, të paktën, deri në atë kohë ai ishte i lirë dhe duhej patjetër të bënte diçka për vete, sepse rreziku ishte i pashmangshëm.

Por, megjithatë, në ç'shkallë? Gjendja filloi të qartësohej. Duke kujtuar, *në vija të trasha*, në lidhjen e përgjithshme, gjithë skenën e mëparshme me Porfirin, s'mundi të mos drithërohej edhe një herë nga tmerri. Natyrisht, ai s'i dinte ende të gjitha qëllimet e Porfirit, s'mund t'i kuptonte të gjitha llogaritë e tij të mëparshme. Por një pjesë e lojës ishte zbuluar, dhe, natyrisht, askush s'mund ta kuptonte më mirë se ai sa e tmerrshme ishte për të kjo „lëvizje“ në lojën e Porfirit. Edhe pak, dhe ai *mund* ta tradhtonte veten krejt, tashmë faktikisht. Duke e njohur natyrën e sëmurë të karakterit të tij dhe duke e kapur e duke e depërtuar drejt qysh në shikim të parë, Porfiri vepronte, ndonëse tepër me vendosmëri, por gati me siguri. Pa diskutim, Raskolnikovi kishte arritur ta kompromentonte tepër veten edhe pak më parë, por deri te *faktet* megjithatë s'kishte arritur ende; e gjitha ishte ende vetëm relative. Por a e kuptonte, megjithatë, a e kuptonte ai kështu të gjitha këto tani? Mos gabohej? Në ç'rezultat pikërisht synonte sot Porfiri? A kishte vërtet diçka të përgatitur për sot? Dhe ç'ishte pikërisht? A priste vërtet diçka apo jo? Si do

të ndaheshin pikërisht sot, sikur të mos kishte ardhur katastrofa e papritur nëpërmjet Nikolajt?

Porfiri e kishte treguar pothuajse gjithë lojën e tij; natyrisht, kishte rrezikuar, por e kishte treguar, dhe (kështu i dukej gjithnjë Raskolnikovit) sikur Porfiri të kishte vërtet diçka më shumë, do ta tregonte edhe atë. Ç'është kjo „surprizë"? Tallje, apo? Kishte kuptim apo jo? A mund të fshihej nën të qoftë edhe diçka që t'i ngjante një fakti, një akuze pozitive? Njeriu i djeshëm? Po ku u zhduk ai? Ku ishte sot? Se po të ketë Porfiri diçka pozitive, atëherë, natyrisht, kjo lidhet me njeriun e djeshëm...

Rrinte ulur në divan, me kokë varur poshtë, i mbështetur me bërryla mbi gjunjë e me fytyrën të mbuluar me duar. Dridhja nervoze vazhdonte ende në gjithë trupin. Më në fund u ngrit, mori kasketën, u mendua dhe u nis drejt derës.

Disi e parandiente se, të paktën për ditën e sotme, mund ta quante veten gati me siguri jashtë rrezikut. Befas ndjeu në zemër gati gëzim: i erdhi të shkonte sa më shpejt te Katerina Ivanovna. Në varrim, natyrisht, ishte vonuar, por në drekën e përkujtimit do të arrinte, dhe atje, tani, do ta shihte Sonjën.

U ndal, u mendua, dhe një buzëqeshje e sëmurë iu shtrydh në buzë.

— Sot! Sot! — përsëriti ai me vete, — po, që sot! Kështu duhet...

Sapo desh të hapte derën, befas ajo filloi të hapej vetë. Ai u drodh dhe u hodh mbrapsht. Dera hapej ngadalë e qetë, dhe befas u shfaq figura — e njeriut të djeshëm *nga nëntoka*.

Njeriu u ndal në prag, e vështroi në heshtje Raskolnikovin dhe bëri një hap në dhomë. Ishte tamam si dje, po ajo figurë, i veshur njësoj, por në fytyrë e në vështrim i kishte ndodhur një ndryshim i fortë: shikonte tani disi i pikëlluar dhe, pasi qëndroi pak, psherëtiu thellë. Mungonte vetëm që të vinte pëllëmbën në faqe e ta përkulte kokën mënjanë, që t'i ngjante krejt një gruaje fshati.

— Ç'ju duhet? — pyeti Raskolnikovi, i ngrirë si i vdekur.

Njeriu heshti dhe befas iu përkul thellë, gati deri në tokë. Të paktën e preku tokën me gishtin e dorës së djathtë.

— Ç'bëni? — thirri Raskolnikovi.

— Fajtor jam, — tha ngadalë njeriu.

— Për çfarë?

— Për mendime të liga.

Të dy e vështronin njëri-tjetrin.

— Më erdhi për fyerje. Kur denjuat të vinit atëherë, ndoshta të dehur, dhe i thërritët portierët në rajon e pyetët për gjakun, më erdhi për fyerje që e latë pa e çuar gjë dhe ju morën për të dehur. Dhe aq për fyerje më erdhi, sa më iku gjumi. E pasi e mbajtëm mend adresën, erdhëm dje këtu e pyetëm...

— Kush erdhi? — e ndërpreu Raskolnikovi, duke filluar në çast të kujtonte.

— Unë domethënë, ju fyeva.

— Pra ju jeni nga ajo shtëpi?

— Po unë isha po aty, po atëherë te porta me ta, apo ju ka ikur nga mendja? Ne e kemi zanatin tonë atje, që moti. Jemi gëzofbërës, meshçanë, marrim punë në shtëpi... e mbi të gjitha më erdhi për fyerje...

Dhe befas Raskolnikovit iu kujtua qartë gjithë skena e pardjeshme nën portë; e mori me mend se përveç portierëve atëherë qëndronin aty edhe disa njerëz të tjerë, qëndronin edhe gra. Iu kujtua një zë që propozonte ta çonin drejt e në rajon. Fytyrën e atij që fliste s'mundi ta kujtonte e madje as tani s'e njihte, por i kujtohej se madje i ishte përgjigjur diçka atëherë, ishte kthyer nga ai...

Kështu pra, me këtë qenka zgjidhur gjithë ky tmerr i djeshëm. Më e tmerrshmja ishte të mendoje se ai vërtet gati kishte humbur, gati e kishte shkatërruar veten për shkak të një rrethane kaq *të parëndësishme*. Pra, përveç marrjes së banesës me qira dhe bisedave për gjakun, ky njeri s'mund të tregojë asgjë. Pra, edhe Porfiri s'ka asgjë, asgjë, përveç kësaj *kllapie*, asnjë fakt,

përveç *psikologjisë*, që ka *dy anë*, asgjë pozitive. Pra, nëse s'do të dalin fakte të tjera (e ato s'duhet të dalin më, s'duhet, s'duhet!), atëherë... atëherë ç'mund t'i bëjnë? Me se mund ta demaskojnë përfundimisht, edhe sikur ta arrestojnë? Dhe, pra, Porfiri vetëm tani, vetëm sot e mori vesh për banesën, kurse deri tani s'e dinte.

— Ju i thatë sot Porfirit... që unë kisha shkuar atje? — thirri ai, i tronditur nga një ide e papritur.

— Cilit Porfiri?

— Hetuesit të çështjeve penale.

— Unë i thashë. Portierët s'shkuan atëherë, shkova unë.

— Sot?

— Një minutë para jush isha. Dhe dëgjova gjithçka, gjithçka, si ju torturonte.

— Ku? Ç'? Kur?

— Po aty, te ai pas ndarëses, ndenja gjithë kohën.

— Si? Pra ju qenkeni surpriza? Po si mund të ndodhte kjo? Mëshirë!

— Kur pashë unë, — filloi meshçani, — që portierët s'donin të shkonin pas fjalëve të mia, sepse, thonë, është vonë tashmë, e ndoshta do të zemërohet që s'erdhën në atë orë, m'u bë për fyerje, dhe më iku gjumi, dhe fillova të pyes. E pasi e mora vesh dje, sot shkova. Herën e parë shkova — s'ishte. Pas një ore shkova — s'më pritën, herën e tretë shkova — më lanë të hyj. Fillova t'i tregoj gjithçka si ishte, dhe ai filloi të hidhej nëpër dhomë e t'i binte vetes me grusht në kraharor: „Ç'po më bëni, thotë, o kusarë? Ta dija një punë të tillë, do ta kisha kërkuar me rojë!“ Pastaj doli me vrap, thirri dikë dhe filloi të fliste me të në qoshe, e pastaj prapë te unë — e filloi të pyeste e të shante. Dhe më qortoi shumë; kurse unë i kallëzova të gjitha dhe i thashë që ju pas fjalëve të mia të djeshme s'guxuat të më përgjigjeshit asgjë dhe që ju s'më njohët. Dhe ai filloi këtu prapë të vraponte, dhe gjithnjë i binte vetes në kraharor, dhe zemërohej, dhe vraponte, kurse kur i lajmëruan për ju, — hë, thotë, futu pas ndarëses, rri tani, mos lëviz, çfarëdo

që të dëgjosh, dhe ma solli vetë atje karrigen dhe më mbylli brenda; ndoshta, thotë, do të të pyes. Kurse kur sollën Nikolajn, atëherë më nxori, pas jush: do të të thërras prapë, thotë, dhe do të të pyes prapë...

— Po Nikolajn e pyeti para teje?

— Si ju nxori juve, më nxori menjëherë edhe mua, kurse Nikolajn filloi ta merrte në pyetje.

Meshçani u ndal dhe befas u përkul përsëri deri në tokë, duke prekur dyshemenë me gisht.

— Për shpifjen e për ligësinë time, më falni.

— Zoti të fal,[180] — u përgjigj Raskolnikovi, dhe sapo e tha këtë, meshçani iu përkul, por jo më deri në tokë, po deri në brez, u kthye ngadalë dhe doli nga dhoma. „Gjithçka ka dy anë, tani gjithçka ka dy anë“, — përsëriste Raskolnikovi dhe doli nga dhoma më i gjallëruar se kurrë.

„Tani do të ndeshemi edhe ca“, — tha ai me një buzëqeshje të ligë, duke zbritur shkallët. Kurse ligësia i drejtohej atij vetë: me përbuzje e me turp kujtonte „frikacakërinë“ e tij.

[180] Sipas zakonit ortodoks, atij që kërkon falje i përgjigjen: „Zoti të fal“. Përkulja deri në tokë, duke prekur dyshemenë me gisht, është shenjë pendese a nderimi të thellë; përkulja deri në brez — nderim më i thjeshtë.

Pjesa e pestë — I

Mëngjesi që erdhi pas shpjegimit fatal për Pjotr Petroviçin me Duneçkën e me Pulherija Aleksandrovnën, solli efektin e tij kthjellues edhe mbi Pjotr Petroviçin. Ai, për pakënaqësinë e tij më të madhe, u detyrua pak nga pak ta pranonte si fakt të kryer e të pakthyeshëm atë që dje ende i dukej një ngjarje gati fantastike dhe, ndonëse e ndodhur, megjithatë sikur ende e pamundur. Gjarpri i zi i sedrës së pickuar ia thithi zemrën gjithë natën. Duke u ngritur nga shtrati, Pjotr Petroviçi u pa menjëherë në pasqyrë. Kishte frikë se mos i ishte derdhur vreri gjatë natës. Megjithatë nga kjo anë gjithçka ishte tani për tani mirë, dhe, duke parë pamjen e tij fisnike, të bardhë e pak të majmur kohët e fundit, Pjotr Petroviçi madje u ngushëllua për një çast, plotësisht i bindur se do të gjente nuse diku tjetër, dhe ndoshta edhe më të pastër; por menjëherë erdhi në vete dhe pështyu me energji anash, gjë që shkaktoi një buzëqeshje të heshtur, por sarkastike te shoku i tij i ri e bashkëbanuesi Andrej Semjonoviç Lebezjatnikov. Këtë buzëqeshje Pjotr Petroviçi e vuri re dhe me vete ia vuri menjëherë në llogari shokut të tij të ri. Shumë gjëra kishte arritur t'ia vinte në llogari kohët e fundit. Inati iu dyfishua kur e mori befas me mend se s'duhej t'i kishte treguar dje Andrej Semjonoviçit për rezultatet e djeshme. Ky ishte gabimi i dytë i djeshëm, i bërë prej tij në nxehtësi, nga ekspansiviteti i tepërt, në acarim... Pastaj, gjatë gjithë këtij mëngjesi, si me qëllim, pasoi një pakëndshmëri pas tjetrës. Madje edhe në Senat e priste njëfarë dështimi në

një çështje për të cilën përpiqej atje. Sidomos e acaroi i zoti i banesës që kishte marrë me qira në pritje të martesës së shpejtë dhe që po e rregullonte me shpenzimet e veta: ky pronar, njëfarë zejtari gjerman i pasuruar, në asnjë mënyrë s'pranonte ta prishte kontratën e sapolidhur dhe kërkonte gjobën e plotë të shkruar në kontratë, megjithëse Pjotr Petroviçi ia kthente banesën gati të rregulluar nga e para. Po kështu edhe në dyqanin e mobilieve në asnjë mënyrë s'donin t'i kthenin asnjë rubël nga kapari për mobiliet e blera, por ende të pasjella në banesë. „S'do të martohem me qëllim për hir të mobilieve!“ — kërciste dhëmbët me vete Pjotr Petroviçi, dhe njëkohësisht i shkrepi edhe një herë një shpresë e dështpëruar: „Mos vallë vërtet e gjithë kjo humbi e mbaroi kaq përfundimisht? Mos vallë s'mund të përpiqem edhe një herë?“ Mendimi për Duneçkën ia nguli edhe një herë zemrën si gjemb joshës. Me mundim e kaloi këtë minutë, dhe, natyrisht, sikur të ishte e mundur tani, vetëm me një dëshirë, ta vriste Raskolnikovin, Pjotr Petroviçi do ta shprehte menjëherë këtë dëshirë.

„Gabimi ishte, përveç kësaj, edhe në atë që s'u dhashë fare para, — mendonte ai, duke u kthyer i trishtuar në dhomëzën e Lebezjatnikovit, — e pse, dreqi e mori, u bëra kaq çifut nga koprracëria? Këtu s'kishte as kurrfarë llogarie! Mendoja t'i mbaja pak në skamje dhe t'i çoja deri aty sa të më shikonin si providencë, e ja ku janë!.. Puh!.. Jo, sikur t'u kisha dhënë gjatë gjithë kësaj kohe, për shembull, nja një mijë e pesëqind për pajë, për dhurata, për kutiza të ndryshme, për neseserë, për karneole, për stofra e për gjithë atë pisllëk nga Knopi e nga dyqani anglez,[181] puna do të ishte më e pastër dhe... më e fortë! S'do të më refuzonin tani kaq lehtë! Janë njerëz të atij lloji që do ta quanin patjetër për detyrë t'i kthenin në rast refuzimi edhe dhuratat, edhe paratë; e t'i kthenin do t'u vinte rëndë e keq! E edhe ndërgjegjja do t'i gudulisëte: si, gjoja, ta përzësh kështu befas një njeri që deri tani

[181] Knopi: dyqan i njohur në Petersburg për sende tualeti e galanteri. Dyqani anglez: dyqan luksi në Prospektin e Nevës.

ka qenë kaq bujar e mjaft delikat?.. Hm! E gabova!“ Dhe, duke kërcitur dhëmbët edhe një herë, Pjotr Petroviçi e quajti veten aty për aty budalla — me vete, natyrisht.

Pasi arriti në këtë përfundim, u kthye në shtëpi dy herë më i inatosur e më i nervozuar se kur kishte dalë. Përgatitjet për drekën e përkujtimit në dhomën e Katerina Ivanovnës ia tërhoqën pjesërisht kureshtjen. Diçka kishte dëgjuar edhe dje për këtë drekë përkujtimi; madje i kujtohej sikur e kishin ftuar edhe atë; por nga telashet e veta të gjitha të tjerat i kishin kaluar pa vëmendje. Duke nxituar të pyeste zonjën Lippevehzel, që po merrej, në mungesë të Katerina Ivanovnës (që ishte në varreza), me tryezën që po shtrohej, mori vesh se dreka e përkujtimit do të ishte solemne, se ishin ftuar pothuajse të gjithë qiramarrësit, madje edhe disa që s'e njihnin të ndjerin, se ishte ftuar madje edhe Andrej Semjonoviç Lebezjatnikovi, pavarësisht nga grindja e tij e dikurshme me Katerina Ivanovnën, dhe, më në fund, ai vetë, Pjotr Petroviçi, jo vetëm që ishte ftuar, por madje pritej me padurim të madh, meqë ishte pothuajse mysafiri më i rëndësishëm nga të gjithë qiramarrësit. Vetë Amalija Ivanovna ishte ftuar gjithashtu me nder të madh, pavarësisht nga të gjitha pakëndshmëritë e dikurshme, e prandaj tani po bënte të zonjën e shtëpisë e po rrekej, gati duke ndier kënaqësi nga kjo, e për më tepër ishte stolisur e tëra, ndonëse me rroba zie, por të gjitha të reja, prej mëndafshi, me gjithë gjë, dhe krenohej me këtë. Të gjitha këto fakte e të dhëna i dhanë Pjotr Petroviçit njëfarë ideje, dhe ai shkoi në dhomën e tij, domethënë në dhomën e Andrej Semjonoviç Lebezjatnikovit, disi i menduar. Puna ishte se mori vesh gjithashtu që midis të ftuarve ndodhej edhe Raskolnikovi.

Andrej Semjonoviçi, s'dihej pse, kishte ndenjur në shtëpi gjithë këtë mëngjes. Me këtë zotëri Pjotr Petroviçi kishte vendosur disa marrëdhënie të çuditshme, megjithatë pjesërisht edhe të natyrshme: Pjotr Petroviçi e përbuzte e e urrente madje përtej masës, gati që nga dita kur ishte vendosur tek ai, por njëkohë-

sisht sikur kishte pak frikë prej tij. Ishte vendosur tek ai kur erdhi në Petersburg jo vetëm nga kursimi koprrac, megjithëse ky ishte gati shkaku kryesor, por kishte edhe një shkak tjetër. Qysh në provincë kishte dëgjuar për Andrej Semjonoviçin, ish-pupilin e tij, si për një nga përparimtarët e rinj më të avancuar e madje si për një që luante rol të rëndësishëm në disa rrethe kureshtare e legjendare. Kjo e kishte tronditur Pjotr Petroviçin. Pikërisht këto rrethe të fuqishme, që i dinë të gjitha, që i përbuzin të gjithë e që i demaskojnë të gjithë, e kishin trembur prej kohësh Pjotr Petroviçin me njëfarë frike të veçantë, megjithatë krejt të papërcaktuar. Natyrisht, ai vetë, e për më tepër në provincë, s'mund të krijonte për asgjë *të këtij lloji* një ide të saktë, qoftë edhe të përafërt. Kishte dëgjuar, si të gjithë, se ekzistojnë, sidomos në Petersburg, ca përparimtarë, nihilistë,[182] demaskues e kështu me radhë, e kështu me radhë, por, si shumë të tjerë, e zmadhonte e e shtrembëronte kuptimin e rëndësinë e këtyre emërtimeve deri në absurditet. Më shumë se gjithçka kishte frikë, qysh prej disa vjetësh, nga *demaskimi*, dhe kjo ishte baza më kryesore e shqetësimit të tij të vazhdueshëm e të tepruar, sidomos kur ëndërronte ta kalonte veprimtarinë e tij në Petersburg. Në këtë drejtim ai ishte, siç thuhet, *i trembur*, siç janë ndonjëherë *të trembur* fëmijët e vegjël. Disa vjet më parë në provincë, kur sapo kishte filluar ta rregullonte karrierën e tij, kishte hasur dy raste personash mjaft të rëndësishëm të guberniës, të demaskuar mizorisht, pas të cilëve ishte kapur deri atëherë e që e mbronin. Njëri rast kishte përfunduar për personin e demaskuar në mënyrë veçanërisht skandaloze, kurse tjetri gati kishte përfunduar edhe me shumë telashe. Ja pse Pjotr Petroviçi kishte vendosur, kur të vinte në Petersburg, të mësonte menjëherë se ç'po ndodhte, dhe, po të duhej, për çdo rast, t'ua merrte përpara e t'u bënte lajka „brezave tanë të rinj“. Në këtë rast shpresonte te

[182] Nihilistë: emër që iu dha brezit të ri radikal të viteve 1860, sidomos pas romanit „Etër e bij“ të Turgenievit (1862).

Andrej Semjonoviçi dhe gjatë vizitës, për shembull, te Raskolnikovi, kishte mësuar tashmë disi të rrumbullakonte disa fraza të njohura me zërin e të tjerëve...

Natyrisht, ai arriti shpejt të dallonte tek Andrej Semjonoviçi një njeri jashtëzakonisht të rëndomtë e të thjeshtë nga mendja. Por kjo aspak s'e çbindi dhe s'e inkurajoi Pjotr Petroviçin. Edhe sikur të bindej se të gjithë përparimtarët janë po aq budallenj, as atëherë s'do t'i qetësohej shqetësimi. Në të vërtetë, për gjithë këto doktrina, mendime, sisteme (me të cilat Andrej Semjonoviçi iu sul menjëherë) s'kishte asnjë punë. Ai kishte qëllimin e tij. I duhej vetëm të mësonte sa më shpejt e menjëherë: ç'kishte ndodhur dhe si *këtu*? A janë në fuqi *këta njerëz* apo s'janë? A ka ai vetë nga se të ketë frikë, apo jo? A do ta demaskojnë, po të ndërmarrë këtë ose atë gjë, apo s'do ta demaskojnë? E po ta demaskojnë, për çfarë pikërisht, dhe për çfarë demaskojnë tani në të vërtetë? Për më tepër: a s'mund t'u afrohej disi me lajka e njëkohësisht t'i mashtronte pak, nëse ishin vërtet të fortë? Duhet apo s'duhet kjo? A s'mund të rregullonte, për shembull, diçka në karrierën e tij pikërisht me ndërmjetësinë e tyre? Me një fjalë, e prisnin qindra pyetje.

Ky Andrej Semjonoviç ishte një njeri i vogël, i dobët e me skrofula, i shkurtër, që punonte diku e që ishte çuditërisht biond, me favorite në formë kotoletash, me të cilat krenohej shumë. Përveç kësaj, i dhembnin sytë pothuajse vazhdimisht. Zemrën e kishte mjaft të butë, por të folurit shumë të vetëbesuar, e ndonjëherë madje jashtëzakonisht mendjemadh, — gjë që, krahasuar me figurën e tij të vogël, dilte pothuajse gjithmonë qesharake. Te Amalija Ivanovna, megjithatë, ai llogaritej ndër qiramarrësit mjaft të nderuar, domethënë s'pinte dhe e paguante qiranë rregullisht. Pavarësisht nga të gjitha këto cilësi, Andrej Semjonoviçi ishte vërtet pak budalla. Iu ngjit përparimit e „brezave tanë të rinj“ — nga pasioni. Ishte një nga ai legjion i panumërt e i larmishëm njerëzish të rëndomtë, abortesh të ngordhura e

kokëfortësh që s'kanë mbaruar asnjë shkollë, të cilët i ngjiten në çast patjetër idesë më në modë që qarkullon, për ta banalizuar menjëherë, për ta karikaturuar në çast gjithçka, së cilës ndonjëherë i shërbejnë vetë në mënyrën më të sinqertë.

Megjithatë, Lebezjatnikovi, madje pavarësisht se ishte shumë zemërmirë, kishte filluar gjithashtu pjesërisht të mos e duronte bashkëbanuesin e ish-kujdestarin e tij Pjotr Petroviçin. Kjo ndodhi nga të dyja anët disi pa dashje e reciprokisht. Sado i thjeshtë që të ishte Andrej Semjonoviçi, megjithatë filloi pak nga pak të dallonte se Pjotr Petroviçi po e mashtronte e e përbuzte fshehtas dhe se „ky s'është fare njeri i tillë". Ai provoi t'i shpjegonte sistemin e Furiesë dhe teorinë e Darvinit,[183] por Pjotr Petroviçi, sidomos kohët e fundit, filloi të dëgjonte disi tepër sarkastikisht, kurse kohët e fundit fare — madje filloi të shante. Puna ishte se ai, me instinkt, filloi të depërtonte se Lebezjatnikovi s'ishte vetëm një njeri i vogël i rëndomtë e budallaqe, por, ndoshta, edhe një gënjeshtar i vogël, dhe se s'kishte fare ndonjë lidhje më të rëndësishme madje as në rrethin e tij, por vetëm kishte dëgjuar diçka nga e treta gojë; për më tepër: as punën e tij, *propagandistikë*, ndoshta s'e njihte si duhet, sepse ngatërrohej disi tepër, e ku të ishte ai demaskues! Meqë ra fjala, të vëmë re kalimthi se Pjotr Petroviçi, gjatë këtyre një javë e gjysmë, pranonte me qejf (sidomos në fillim) nga Andrej Semjonoviçi madje lëvdata shumë të çuditshme, domethënë s'kundërshtonte, për shembull, dhe heshtte, kur Andrej Semjonoviçi i atribuonte gatishmërinë për të ndihmuar në ngritjen e ardhshme e të shpejtë të një „*komune*" të re diku në rrugën Meshçanskaja;[184] ose, për shembull, se s'do ta pengonte Duneçkën, nëse asaj, që në muajin e parë të marte-

[183] Sharl Furie (1772–1837): socialist utopik francez. Teoria e Darvinit: vepra „Origjina e llojeve" (1859) u përkthye rusisht më 1864 dhe u diskutua gjerësisht.

[184] Komunat: bashkëjetesa të organizuara nga të rinjtë radikalë të viteve 1860, sipas modelit të romanit „Ç'të bëjmë?" të Çernishevskit (1863). Rruga Meshçanskaja ndodhej në lagjen ku zhvillohet romani.

sës, do t'i tekej të merrte një dashnor; ose se s'do t'i pagëzonte fëmijët e tij të ardhshëm e kështu me radhë, e kështu me radhë — gjithçka e këtij lloji. Pjotr Petroviçi, sipas zakonit të tij, s'i kundërshtonte cilësitë e tilla që i atribuoheshin dhe lejonte ta lëvdonin madje edhe kështu — aq e këndshme i ishte çdo lëvdatë.

Pjotr Petroviçi, që, për ca shkaqe, kishte këmbyer këtë mëngjes disa bileta me pesë për qind, rrinte në tryezë dhe numëronte tufat e kartëmonedhave e të serive.[185] Andrej Semjonoviçi, që pothuajse kurrë s'kishte para, ecte nëpër dhomë dhe i jepte vetes pamjen se po i shikonte gjithë këto tufa me indiferencë e madje me përçmim. Pjotr Petroviçi, për shembull, për asgjë në botë s'do ta besonte se Andrej Semjonoviçi mund t'i shikonte vërtet para të tilla me indiferencë; kurse Andrej Semjonoviçi, nga ana e tij, mendonte me hidhërim se Pjotr Petroviçi vërtet mund të ishte i aftë të mendonte kështu për të, e madje ndoshta të gëzohej për rastin për ta gudulisur e ngacmuar shokun e tij të ri me tufat e shtruara të kartëmonedhave, duke i kujtuar parëndësinë e tij dhe gjithë ndryshimin që gjoja ekzistonte midis tyre të dyve.

E gjente këtë herë si kurrë më parë të nervozuar e të pavëmendshëm, pavarësisht se ai, Andrej Semjonoviçi, kishte filluar të shtjellonte para tij temën e tij të preferuar për ngritjen e një „komune“ të re, të veçantë. Kundërshtimet e vërejtjet e shkurtra që i shpëtonin Pjotr Petroviçit në ndërprerjet midis kërcitjes së rruazave të numëratores, frymonin një tallje nga më të dukshmet e me qëllim të pasjellshme. Por Andrej Semjonoviçi „human“ ia atribuonte gjendjen shpirtërore të Pjotr Petroviçit përshtypjes së prishjes së djeshme me Duneçkën dhe digjej nga dëshira të fliste sa më shpejt për këtë temë: kishte diçka për të thënë për këtë punë, diçka përparimtare e propagandistike, që mund ta ngushëllonte mikun e tij të nderuar dhe „pa dyshim“ t'i sillte dobi zhvillimit të tij të mëtejshëm.

[185]Bileta me pesë për qind: letra me vlerë shtetërore me interes. Seritë: kartëmonedha të thesarit që sillnin interes.

— Ç'është kjo drekë përkujtimi që po bëhet te ajo... te veja? — pyeti befas Pjotr Petroviçi, duke e ndërprerë Andrej Semjonoviçin në vendin më interesant.

— Sikur s'e dini; po unë dje fola me ju për po këtë temë dhe e shtjellova mendimin për gjithë këto rite... Po ajo ju ftoi edhe ju, dëgjova. Ju vetë folët me të dje...

— Kurrsesi s'e prisja që kjo budallaqe lypëse t'i shpenzonte për drekën e përkujtimit të gjitha paratë që mori nga ai budalla tjetër... Raskolnikovi. Madje u çudita tani, duke kaluar: sa përgatitje atje, verëra!.. Janë thirrur disa veta — dreqi e di ç'është kjo! — vazhdoi Pjotr Petroviçi, duke pyetur e duke e drejtuar bisedën atje sikur me njëfarë qëllimi. — Ç'ka? Thoni se më kanë ftuar edhe mua? — shtoi ai befas, duke ngritur kokën. — Kur kjo? S'më kujtohet. Megjithatë, s'do të shkoj. Ç'të bëj unë atje? Dje fola vetëm me të, kalimthi, për mundësinë që të merrte, si vejushë e varfër nëpunësi, rrogën vjetore, në formë ndihme të njëhershme. Mos vallë për këtë më fton? He-he!

— As unë s'kam ndër mend të shkoj, — tha Lebezjatnikovi.

— Si jo! E rrahët me duart tuaja. Kuptohet që ju vjen turp, he-he-he!

— Kush e rrahu? Kë? — u trazua befas e madje u skuq Lebezjatnikovi.

— Po ju, Katerina Ivanovnën, nja një muaj më parë, apo jo! Unë e dëgjova, dje... Ja ku qenkan bindjet!.. Edhe çështja e grave e paska pësuar. He-he-he!

Dhe Pjotr Petroviçi, sikur i ngushëlluar, filloi përsëri të kërciste me numëratoren.

— Të gjitha këto janë marrëzi e shpifje! — u ndez Lebezjatnikovi, që kishte gjithmonë frikë kur ia kujtonin këtë histori, — dhe s'ishte fare kështu! Ishte ndryshe... S'e keni dëgjuar si duhet; thashethem! Unë atëherë thjesht u mbrojta. Ajo vetë u hodh e para mbi mua me thonj... M'i shkuli krejt favoritet... Çdo njeriu, shpresoj, i lejohet ta mbrojë personalitetin e vet. Përveç kësaj,

s'i lejoj askujt të ushtrojë dhunë mbi mua... Nga parimi. Sepse kjo është tashmë gati despotizëm. Ç'duhej të bëja: të qëndroja kështu para saj? Unë vetëm e shtyva.

— He-he-he! — vazhdonte të qeshte me ligësi Luzhini.

— Ju po ngacmoni sepse jeni vetë të zemëruar e të inatosur... Kurse kjo është marrëzi dhe s'ka të bëjë fare, fare me çështjen e grave! Ju s'e kuptoni si duhet; unë madje mendova se, meqë është pranuar që gruaja është e barabartë me burrin në gjithçka, madje edhe në forcë (siç pohojnë tashmë), atëherë edhe këtu duhet të ketë barazi. Natyrisht, më vonë arsyetova se një pyetje e tillë, në thelb, s'duhet të ekzistojë, sepse as rrahja s'duhet të ekzistojë, dhe se rastet e rrahjes në shoqërinë e ardhshme janë të pamendueshme... dhe që është e çuditshme, natyrisht, të kërkosh barazi në rrahje. S'jam aq budalla... megjithëse rrahja, megjithatë, ekziston... domethënë më vonë s'do të ekzistojë, po tani ende ekziston... puh! dreqi! Me ju ngatërrohesh! S'do të shkoj në drekën e përkujtimit jo për shkak se ndodhi ajo pakëndshmëri. Thjesht nga parimi s'do të shkoj, për të mos marrë pjesë në paragjykimin e ndyrë të drekave të përkujtimit, ja ç'është! Megjithatë, mund të shkohej edhe, vetëm ashtu, për të qeshur... Po gjynah që s'do të ketë priftërinj. Përndryshe do të shkoja patjetër.

— Domethënë, të ulesh në bukën e kripën e tjetrit dhe aty për aty të pështysh mbi to, njëlloj edhe mbi ata që ju kanë ftuar. Kështu, apo jo?

— Aspak të pështysh, po të protestosh. Unë e kam me qëllim të dobishëm. Mund të ndihmoj tërthorazi zhvillimin e propagandën. Çdo njeri është i detyruar të zhvillojë e të propagandojë, dhe, ndoshta, sa më ashpër, aq më mirë. Mund të hedh një ide, një farë... Nga kjo farë do të rritet një fakt. Me se i fyej? Në fillim do të fyhen, po pastaj do ta shohin vetë që u kam sjellë dobi. Ja, te ne e kishin akuzuar Terebjevën (që tani është në komunë), se kur doli nga familja dhe... iu dha, u shkroi nënës e babait se s'do

të rrojë midis paragjykimeve dhe po hyn në martesë civile,[186] dhe se gjoja kjo ishte tepër vrazhdë, me prindërit, se mund t'i kursente, të shkruante më butë. Sipas meje, të gjitha këto janë marrëzi, dhe s'duhet fare më butë, përkundrazi, përkundrazi, pikërisht këtu duhet protestuar. Ja, Varenc rroi shtatë vjet me të shoqin, braktisi dy fëmijë, ia preu menjëherë burrit me një letër: „E kuptova që me ju s'mund të jem e lumtur. Kurrë s'do t'jua fal që më mashtruat, duke ma fshehur se ekziston një rregullim tjetër i shoqërisë, me anë të komunave. Këto i mora vesh së fundi nga një njeri bujar, të cilit iu dhashë, e bashkë me të po hap një komunë. Po flas drejt, sepse e quaj të pandershme t'ju mashtroj. Mbeteni si t'ju pëlqejë. Mos shpresoni të më ktheni, jeni vonuar tepër. Ju uroj të jeni i lumtur". Ja si shkruhen letrat e këtij lloji!

— Po kjo Terebjeva, kjo është pikërisht ajo për të cilën thoshit atëherë se është në martesën e tretë civile?

— Vetëm në të dytën, po të gjykosh drejt! Po le të jetë edhe në të katërtën, edhe në të pesëmbëdhjetën, të gjitha këto janë marrëzi! Dhe nëse ndonjëherë më ka ardhur keq që më vdiqën babai e nëna, natyrisht që tani. Disa herë madje kam ëndërruar se, sikur të ishin ende gjallë, si do t'i qëlloja me protestë! Me qëllim do ta sajoja kështu... Ç'është kjo, ndonjë „copë e prerë nga buka", puh! Do t'u tregoja unë! Do t'i habisja! Vërtet, gjynah që s'kam njeri!

— Për t'i habitur? He-he! Hë, kjo le të jetë si t'ju pëlqejë, — e ndërpreu Pjotr Petroviçi, — po ja më thoni: ju e njihni atë vajzën e të ndjerit, atë kaq të dobëtën! Se është e vërtetë e plotë ajo që thonë për të, a?

— E ç'ka? Sipas meje, domethënë sipas bindjes sime personale, kjo është pikërisht gjendja më normale e gruas. Pse jo? Domethënë, *distinguons*.[187] Në shoqërinë e sotme ajo, natyrisht, s'është krejt normale, sepse është e detyruar, kurse në të ardh-

[186] Martesë civile: bashkëjetesë pa kurorë kishtare, të cilën e propagandonin radikalët e kohës; në Rusi martesa e ligjshme bëhej vetëm në kishë.

[187] *Distinguons* (fr.): le të bëjmë dallimin.

men është krejt normale, sepse është e lirë. E edhe tani ajo kishte të drejtë: vuante, e ky ishte fondi i saj, si të thuash kapitali, me të cilin kishte të drejtë të plotë të dispononte. Natyrisht, në shoqërinë e ardhshme s'do të ketë nevojë për fonde; por roli i saj do të përcaktohet me një kuptim tjetër, do të kushtëzohet harmonikisht e racionalisht. Sa i përket Sofja Semjonovnës personalisht, aktualisht unë i shoh veprimet e saj si një protestë energjike e të mishëruar kundër rregullimit të shoqërisë dhe e respektoj thellësisht për këtë; madje gëzohem kur e shikoj!

— Po mua më kanë treguar se pikërisht ju e nxorët prej këtej, nga nomerat!

Lebezjatnikovi madje u tërbua.

— Ky është një thashethem tjetër! — ulëriti ai. — Fare, fare s'ishte kështu puna! Ja kjo pikërisht s'është kështu! Të gjitha këto i gënjeu atëherë Katerina Ivanovna, sepse s'kuptoi asgjë! Dhe aspak s'i jam vënë pas Sofja Semjonovnës! Unë thjesht e zhvilloja, krejt pa interes, duke u përpjekur të zgjoja tek ajo protestën... Mua më duhej vetëm protesta, e pastaj vetë Sofja Semjonovna s'mund të mbetej më këtu në nomera!

— Në komunë, apo, e ftonit?

— Ju gjithnjë qeshni, dhe shumë pa vend, më lejoni t'jua vë në dukje këtë. Ju s'kuptoni asgjë! Në komunë s'ka role të tilla. Komuna ngrihet pikërisht që të mos ketë role të tilla. Në komunë ky rol do ta ndryshojë gjithë thelbin e tij të tanishëm, dhe ajo që këtu është budallallëk, atje do të bëhet mençuri, ajo që këtu, në rrethanat e tanishme, është e panatyrshme, atje do të bëhet krejt e natyrshme. Gjithçka varet nga mjedisi e nga rrethi ku ndodhet njeriu. Gjithçka nga mjedisi, kurse vetë njeriu s'është asgjë. Kurse me Sofja Semjonovnën jam mirë edhe tani, gjë që mund t'ju shërbejë si provë se ajo kurrë s'më ka quajtur armik e fyes të saj. Po! Unë po e josh tani në komunë, por vetëm mbi baza krejt, krejt të tjera! Ç'ju qesh? Ne duam të ngremë komunën tonë, të veçantë, por mbi baza më të gjera se të mëparshmet. Ne kemi

shkuar më tej në bindjet tona. Ne mohojmë më shumë! Sikur të ngrihej nga varri Dobroljubovi, do të grindesha me të. E Belinskin do ta bëja për ujë të ftohtë![188] Kurse tani për tani vazhdoj ta zhvilloj Sofja Semjonovnën. Është një natyrë e mrekullueshme, e mrekullueshme!

— Hë, dhe e shfrytëzoni natyrën e mrekullueshme, a? He-he!

— Jo, jo! O jo! Përkundrazi!

— Hë, përkundrazi qenka! He-he-he! Ç'tha!

— Po më besoni, pra! Po për ç'shkaqe do ta fshihja para jush, më thoni, ju lutem? Përkundrazi, madje edhe mua vetë më duket e çuditshme: me mua ajo është disi tepër, disi me frikë e dëlirë e e turpshme!

— Dhe ju, natyrisht, e zhvilloni... he-he! i provoni se gjithë këto turpe janë marrëzi?..

— Aspak! Aspak! Oh, sa vrazhdë, sa madje budallaqe — më falni — e kuptoni fjalën: zhvillim! A-asgjë s'kuptoni! O Zot, sa... të papërgatitur jeni ende! Ne kërkojmë lirinë e gruas, kurse ju keni një gjë në mendje... Duke e anashkaluar krejt çështjen e dëlirësisë e të turpit femëror, si gjëra në vetvete të padobishme e madje paragjykime, unë e pranoj plotësisht, plotësisht dëlirësinë e saj me mua, sepse në këtë është — gjithë vullneti i saj, gjithë e drejta e saj. Natyrisht, sikur të më thoshte vetë: „Dua të të kem", do ta quaja veten shumë me fat, sepse vajza më pëlqen shumë; por tani, tani të paktën, natyrisht, askush e kurrë s'është sjellë me të më me mirësjellje e më me edukatë se unë, më me respekt për dinjitetin e saj... pres e shpresoj — dhe kaq!

— Po ju më mirë dhurojini diçka. Vë bast se pikërisht për këtë s'keni menduar.

— A-asgjë s'kuptoni, jua thashë! Natyrisht, e tillë është gjendja e saj, po këtu është një çështje tjetër! krejt tjetër! Ju thjesht e përbuzni. Duke parë një fakt që gabimisht e quani të denjë për

[188] Nikolaj Dobroljubov (1836–1861) dhe Visarion Belinski (1811–1848): kritikë letrarë që u bënë autoritete për brezat radikalë.

përbuzje, ju i mohoni tashmë një qenieje njerëzore vështrimin human. Ju s'e dini ende ç'natyrë është ajo! Mua më vjen vetëm shumë keq që kohët e fundit ajo disi ka pushuar krejt së lexuari dhe s'merr më libra nga unë. Kurse më parë merrte. Më vjen keq gjithashtu që, me gjithë energjinë e vendosmërinë e saj për të protestuar, — që e ka provuar tashmë një herë, — ka ende sikur pak pavarësi, si të thuash, mëvetësi, pak mohim, për t'u shkëputur krejt nga disa paragjykime e... budallallëqe. Pavarësisht nga kjo, ajo i kupton shkëlqyeshëm disa çështje. Ajo e kuptoi për mrekulli, për shembull, çështjen e puthjes së duarve, domethënë që burri e fyen gruan me pabarazi, nëse i puth dorën. Kjo çështje u debatua te ne, dhe unë ia përcolla menjëherë. Për shoqatat e punëtorëve në Francë gjithashtu dëgjoi me vëmendje. Tani po i shpjegoj çështjen e hyrjes së lirë në dhoma në shoqërinë e ardhshme.

— Po kjo ç'është tani?

— U debatua kohët e fundit çështja: a ka të drejtë një anëtar i komunës të hyjë në dhomën e një anëtari tjetër, burrë a grua, në çdo kohë... dhe u vendos se ka...

— Hë, po sikur ai ose ajo të jenë të zënë në atë minutë me nevojat e domosdoshme, he-he!

Andrej Semjonoviçi madje u zemërua.

— E ju gjithnjë për këtë, për këto „nevoja“ të mallkuara! — thirri ai me urrejtje, — puh, sa më vjen inat e mërzi që, duke shpjeguar sistemin, jua përmenda atëherë para kohe këto nevoja të mallkuara! Dreqi e mori! Ky është guri i pengesës për të gjithë ata si ju, e më keq akoma — e marrin në thumb, para se të marrin vesh ç'është puna! Dhe sikur kanë të drejtë! Sikur krenohen me diçka! Puh! Unë kam pohuar disa herë se gjithë këtë çështje mund t'ua shpjegosh rishtarëve vetëm në fund fare, kur ai të jetë bindur tashmë për sistemin, kur njeriu të jetë zhvilluar e drejtuar tashmë. E pastaj ç'gjeni, më thoni, ju lutem, kaq të turpshme e të përbuzshme qoftë edhe në gropat e plehrave?

Unë i pari, unë, jam gati të pastroj çfarëdo gropë plehrash që të doni! Këtu s'ka madje asnjë vetëmohim! Këtu është thjesht punë, një veprimtari fisnike, e dobishme për shoqërinë, që vlen sa çdo tjetër, dhe madje shumë më lart, për shembull, se veprimtaria e ndonjë Rafaeli apo Pushkini, sepse është më e dobishme!

— Dhe më fisnike, më fisnike, — he-he-he!

— Ç'do të thotë „më fisnike"? Unë s'i kuptoj shprehje të tilla në kuptimin e përcaktimit të veprimtarisë njerëzore. „Më fisnike", „më bujare" — të gjitha këto janë marrëzira, absurditete, fjalë të vjetra plot paragjykime, që unë i mohoj! Gjithçka që është *e dobishme* për njerëzimin, ajo është edhe fisnike! Unë kuptoj vetëm një fjalë: *e dobishmja*! Qeshni nën hundë si t'ju pëlqejë, po kështu është!

Pjotr Petroviçi qeshte shumë. Kishte mbaruar tashmë së numëruari dhe i kishte fshehur paratë. Megjithatë, një pjesë e tyre, s'dihej pse, mbetej ende mbi tryezë. Kjo „çështje e gropave të plehrave" kishte shërbyer tashmë disa herë, me gjithë banalitetin e saj, si shkak për prishje e mosmarrëveshje midis Pjotr Petroviçit dhe shokut të tij të ri. Gjithë budallallëku qëndronte në faktin se Andrej Semjonoviçi zemërohej vërtet. Kurse Luzhini shfrynte me këtë, dhe në këtë minutë i vinte veçanërisht ta inatoste Lebezjatnikovin.

— Ju jeni kaq të ligë e ngacmues nga dështimi juaj i djeshëm, — shpërtheu më në fund Lebezjatnikovi, i cili, në përgjithësi, me gjithë „pavarësinë" e tij e me gjithë „protestat", disi s'guxonte ta kundërshtonte Pjotr Petroviçin dhe në përgjithësi ruante ende para tij njëfarë respekti të zakonshëm, nga vitet e mëparshme.

— Po ju më mirë më thoni këtë, — e ndërpreu Pjotr Petroviçi me mendjemadhësi e me mërzi, — a mundeni, zotëri... ose më mirë të them: a jeni vërtet dhe a jeni aq të afërt me personin e ri të lartpërmendur, sa ta lutni të vijë tani, për një minutë, këtu, në këtë dhomë? Më duket se të gjithë janë kthyer tashmë atje,

nga varrezat... Dëgjoj që filloi lëvizja... Do të më duhej ta shihja, zotëri, personin, zotëri.

— Po ju pse ju duhet? — pyeti i habitur Lebezjatnikovi.

— Ashtu, zotëri, më duhet, zotëri. Sot a nesër do të largohem prej këtej, prandaj do të doja t'i njoftoja... Megjithatë, rrini, ndoshta, edhe ju këtu, gjatë shpjegimit. Aq më mirë. Përndryshe ju, ndoshta, mund të mendoni Zoti e di se ç'gjë.

— Unë s'do të mendoj absolutisht asgjë... Pyeta vetëm ashtu, dhe nëse keni punë, s'ka gjë më të lehtë se ta thërrasësh. Shkoj tani. Kurse unë vetë, jini të sigurt, s'do t'ju pengoj.

Vërtet, pas nja pesë minutash Lebezjatnikovi u kthye me Soneçkën. Ajo hyri jashtëzakonisht e habitur dhe, sipas zakonit të saj, e druajtur. Ajo druhej gjithmonë në raste të tilla dhe kishte shumë frikë nga fytyrat e reja e nga njohjet e reja, kishte frikë edhe më parë, qysh nga fëmijëria, e tani aq më tepër... Pjotr Petroviçi e priti „me përzemërsi e mirësjellje", megjithatë me një nuancë njëfarë familjariteti të gëzuar, të hijshëm, megjithatë, sipas mendimit të Pjotr Petroviçit, për një njeri kaq të nderuar e solid si ai, ndaj një qenieje kaq të re e në njëfarë kuptimi *interesante*. Nxitoi ta „inkurajonte" dhe e uli në tryezë përballë vetes. Sonja u ul, hodhi sytë përreth — te Lebezjatnikovi, te paratë që ishin mbi tryezë, e pastaj befas përsëri te Pjotr Petroviçi, dhe s'ia ndau më sytë, sikur të ishte mbërthyer pas tij. Lebezjatnikovi u nis drejt derës. Pjotr Petroviçi u ngrit, i bëri shenjë Sonjës të rrinte ulur dhe e ndali Lebezjatnikovin te dera.

— Ky Raskolnikovi është atje? Erdhi? — e pyeti ai me pëshpëritje.

— Raskolnikovi? Atje. Po ç'ka? Po, atje... Sapo hyri, e pashë... Po ç'ka?

— Hë, atëherë do t'ju lutem veçanërisht të mbeteni këtu, me ne, dhe të mos më lini vetëm me këtë... vajzë. Puna është e kotë, po do të nxjerrin Zoti e di ç'gjë. S'dua që Raskolnikovi të përcjellë *atje*... E kuptoni për çfarë po flas?

— A, e kuptoj, e kuptoj! — e mori me mend befas Lebezjatnikovi. — Po, ju keni të drejtë... Natyrisht, sipas bindjes sime personale, ju shkoni shumë larg me frikërat tuaja, po... megjithatë keni të drejtë. Urdhëroni, mbetem. Do të qëndroj këtu te dritarja dhe s'do t'ju pengoj... Sipas meje, keni të drejtë...

Pjotr Petroviçi u kthye në divan, u ul përballë Sonjës, e vështroi me vëmendje dhe befas mori një pamje jashtëzakonisht solide, madje pak të rreptë: „Gjoja, edhe ti mos mendo ndonjë gjë, zonjushë". Sonja u turbullua përfundimisht.

— Së pari, ju lutem, më kërkoni ndjesë, Sofja Semjonovna, te mamaja juaj shumë e nderuar... Kështu, më duket? Katerina Ivanovna ju vjen si nënë? — filloi Pjotr Petroviçi shumë solidisht, por megjithatë mjaft me përzemërsi. Dukej se kishte qëllimet më miqësore.

— Pikërisht kështu, zotëri, kështu; si nënë, zotëri, — u përgjigj me nxitim e me frikë Sonja.

— Hë, zonjushë, pra më kërkoni ndjesë tek ajo, që unë, për rrethana që nuk varen nga unë, jam i detyruar të mungoj dhe s'do të vij te ju për petullat... domethënë për drekën e përkujtimit,[189] pavarësisht nga ftesa e dashur e mamasë suaj.

— Po, zotëri; do t'ia them, zotëri; menjëherë, zotëri, — dhe Soneçka u hodh me nxitim nga karrigia.

— *Ende* s'është gjithçka, zonjushë, — e ndali Pjotr Petroviçi, duke buzëqeshur me thjeshtësinë e saj e me mosnjohjen e rregullave të mirësjelljes, — dhe pak më njihni, shumë e dashura Sofja Semjonovna, nëse menduat se për këtë shkak të parëndësishëm, që më prek vetëm mua, do të shqetësoja personalisht e do të thërrisja te vetja një person si ju. Qëllimi im është tjetër, zonjushë.

[189] Në drekat ruse të përkujtimit shërbeheshin tradicionalisht petulla (*blini*).

[190] Kartëmonedha gri ishte ajo prej 50 rublash, kurse ajo ngjyrë ylberi — prej 100 rublash.

Sonja u ul me nxitim. Kartëmonedhat gri e ngjyrë ylberi,[190] të pambledhura nga tryeza, i vezulluan përsëri para syve, por ajo e largoi shpejt fytyrën prej tyre dhe e ngriti drejt Pjotr Petroviçit: iu duk befas tmerrësisht e pahijshme, sidomos për *të*, të shikonte paratë e tjetrit. Ia nguli vështrimin lornjetës së artë të Pjotr Petroviçit, që ai e mbante në dorën e majtë, e bashkë me të edhe unazës së madhe, masive, jashtëzakonisht të bukur, me gur të verdhë, që ishte në gishtin e mesëm të kësaj dore, — por befas edhe prej saj i largoi sytë dhe, duke mos ditur më ku të futej, përfundoi duke e vështruar përsëri drejt në sy Pjotr Petroviçin. Pasi heshti edhe më solidisht se më parë, ky vazhdoi:

— Më ndodhi dje, kalimthi, të shkëmbej dy fjalë me Katerina Ivanovnën fatkeqe. Mjaftuan dy fjalë për të marrë vesh se ajo ndodhet në një gjendje — të kundërnatyrshme, nëse mund të shprehemi kështu...

— Po, zotëri... të kundërnatyrshme, zotëri, — miratonte me nxitim Sonja.

— Ose, më thjesht e më qartë, — të sëmurë.

— Po, zotëri, më thjesht e më qa... po, zotëri, e sëmurë, zotëri.

— Po, zonjushë. E pra, nga ndjenja e humanitetit e-e-e, si të thuash, e dhembshurisë, do të doja të isha, nga ana ime, i dobishëm me diçka, duke e parashikuar fatin e saj të pashmangshëm fatkeq. Më duket se edhe gjithë kjo familje fort e varfër tani varet vetëm nga ju.

— Më lejoni të pyes, — u ngrit befas Sonja, — ç'denjuat t'i thoshit dje për mundësinë e një pensioni? Sepse ajo qysh dje më thoshte se ju morët përsipër t'i siguronit pension. A është e vërtetë kjo, zotëri?

— Aspak, zonjushë, dhe madje në një kuptim absurditet. Unë vetëm i bëra një aluzion për një ndihmë të përkohshme për vejushën e nëpunësit që vdiq në shërbim, — vetëm po të ketë protekcion, — po, me sa duket, babai juaj i ndjerë jo vetëm që s'e kishte plotësuar afatin e shërbimit, por madje s'shërbente fare

kohët e fundit. Me një fjalë, shpresë mund të kishte, por shumë kalimtare, sepse, në thelb, s'ekziston në këtë rast asnjë e drejtë për ndihmë, madje përkundrazi... Kurse ajo paska menduar tashmë edhe për pension, he-he-he! Zonjë e shkathët!

— Po, zotëri, për pension... Sepse ajo është zemërlehtë e e mirë, dhe nga mirësia u beson të gjithave, dhe... dhe... dhe... ka një mendje të tillë... Po, zotëri... më falni, zotëri, — tha Sonja dhe u ngrit përsëri të ikte.

— Më lejoni, ende s'e dëgjuat deri në fund, zonjushë.

— Po, zotëri, s'e dëgjova deri në fund, zotëri, — mërmëriti Sonja.

— Uluni, pra, zonjushë.

Sonja u turpërua tmerrësisht dhe u ul përsëri, për herë të tretë.

— Duke parë gjendjen e saj të tillë, me të miturit fatkeqë, do të doja, — siç e thashë tashmë, — të isha me diçka i dobishëm, sa të mundem, domethënë, siç thuhet, sa të mundem, zonjushë, jo më shumë. Mund të organizohej, për shembull, në dobi të saj një mbledhje ndihmash, ose, si të thuash, një llotari... ose diçka e këtij lloji — siç organizohet gjithmonë në raste të tilla nga të afërmit ose edhe nga të huajt, por në përgjithësi nga njerëz që duan të ndihmojnë. Ja për këtë kisha ndër mend t'ju njoftoja. Kjo mund të bëhej, zonjushë.

— Po, zotëri, mirë, zotëri... Zoti jua... zotëri, — belbëzonte Sonja, duke e vështruar me ngulm Pjotr Petroviçin.

— Mund të bëhet, zonjushë, por... këtë më vonë, zonjushë... domethënë mund të fillohej edhe sot. Në mbrëmje do të shihemi, do të merremi vesh dhe do të hedhim, si të thuash, themelet. Ejani këtu te unë kështu nga ora shtatë. Andrej Semjonoviçi, shpresoj, do të marrë pjesë gjithashtu me ne... Por... këtu ka një rrethanë që duhet përmendur paraprakisht e me kujdes. Pikërisht për këtë ju shqetësova, Sofja Semjonovna, duke ju thirrur këtu. Pikërisht, zonjushë, mendimi im është — që paratë s'mund

t'i jepen, dhe është e rrezikshme t'i jepen në dorë vetë Katerina Ivanovnës; prova e kësaj — po kjo drekë përkujtimi e sotme. Duke mos pasur, si të thuash, asnjë kore buke të përditshme për ditën e nesërme e... hë, edhe këpucë, e gjithçka, blihet sot rum xhamajkan e madje, më duket, madera e-e-e kafe. E pashë duke kaluar. Kurse nesër përsëri gjithçka do të bjerë mbi ju, deri në kafshatën e fundit të bukës; kjo është tashmë absurde, zonjushë. Prandaj edhe mbledhja e ndihmave, sipas pikëpamjes sime personale, duhet të bëhet kështu, që vejusha fatkeqe, si të thuash, të mos dijë fare për paratë, por t'i dinit, për shembull, vetëm ju. A them mirë?

— S'e di, zotëri. Vetëm sot ajo, zotëri, kështu... kjo është një herë në jetë... aq shumë donte ta përkujtonte, t'i bënte nder, kujtimit... dhe ajo është shumë e zgjuar, zotëri. Po, megjithatë, si të doni, zotëri, dhe unë do t'ju jem shumë, shumë, shumë... ata të gjithë do t'ju... dhe ju Zoti, zotëri... dhe jetimët, zotëri...

Sonja s'e mbaroi dhe filloi të qante.

— Po, zonjushë. Hë, zonjushë, pra mbajeni parasysh; kurse tani denjoni të pranoni, për interesat e të afërmes suaj, për herë të parë, një shumë sa mundem nga unë personalisht. Dëshiroj shumë e shumë që emri im të mos përmendet në këtë rast. Ja, zonjushë... duke pasur, si të thuash, edhe vetë halle, më shumë s'jam në gjendje...

Dhe Pjotr Petroviçi i zgjati Sonjës një kartëmonedhë dhjetërublëshe, pasi e shpalosi me kujdes. Sonja e mori, u skuq, u hodh përpjetë, mërmëriti diçka dhe filloi me nxitim të përshëndetej. Pjotr Petroviçi e përcolli solemnisht deri te dera. Ajo doli më në fund me vrap nga dhoma, e trazuar e e rraskapitur e tëra, dhe u kthye te Katerina Ivanovna jashtëzakonisht e turbulluar.

Gjatë gjithë kësaj skene Andrej Semjonoviçi herë qëndronte te dritarja, herë ecte nëpër dhomë, duke mos dashur ta ndërpriste bisedën; kurse kur iku Sonja, ai iu afrua befas Pjotr Petroviçit dhe i zgjati solemnisht dorën:

— Unë i dëgjova të gjitha dhe i *pashë* të gjitha, — tha ai, duke e theksuar veçanërisht fjalën e fundit. — Kjo është fisnike, domethënë desha të thosha, humane! Ju donit t'i shmangeni mirënjohjes, e pashë! Dhe ndonëse, jua pranoj, s'mund ta miratoj, nga parimi, bamirësinë private, sepse ajo jo vetëm që s'e çrrënjos të keqen rrënjësisht, por madje e ushqen edhe më shumë, megjithatë s'mund të mos pranoj se e shikova veprimin tuaj me kënaqësi, — po, po, më pëlqen kjo.

— E, të gjitha këto janë marrëzira! — mërmëriste Pjotr Petroviçi, pak i trazuar e disi duke e shqyrtuar Lebezjatnikovin.

— Jo, s'janë marrëzira! Një njeri i fyer e i mërzitur, si ju, nga rasti i djeshëm, e njëkohësisht i aftë të mendojë për fatkeqësinë e të tjerëve, — një njeri i tillë, zotëri... ndonëse me veprimet e tij bën një gabim shoqëror, — megjithatë... është i denjë për respekt! Madje s'e prisja nga ju, Pjotr Petroviç, aq më tepër që sipas koncepteve tuaja, oh! sa ju pengojnë ende konceptet tuaja! Sa ju trazon, për shembull, ky dështim i djeshëm, — thërriste Andrej Semjonoviçi zemërmirë, duke ndier përsëri një prirje të shtuar për Pjotr Petroviçin, — e pse, pse ju duhet patjetër kjo martesë, kjo martesë *e ligjshme*, o më fisniku e më i dashuri Pjotr Petroviç? Pse ju duhet patjetër kjo *ligjshmëri* në martesë? Hë, po të doni, më rrihni, po unë gëzohem, gëzohem që s'u bë, që jeni i lirë, që s'keni humbur ende krejt për njerëzimin, gëzohem... E shihni: e thashë!

— Ma duhet martesa e ligjshme, zotëri, sepse në martesën tuaj civile s'dua të mbaj brirë e të rris fëmijët e të tjerëve, ja pse, zotëri, — tha Luzhini, sa për të thënë diçka. Ishte i zënë veçanërisht me diçka e i menduar.

— Fëmijët? Prekët fëmijët? — u drodh Andrej Semjonoviçi, si një kalë lufte që dëgjon borinë ushtarake, — fëmijët janë një çështje shoqërore dhe çështje e rëndësisë së parë, jam dakord; por çështja e fëmijëve do të zgjidhet ndryshe. Disa madje i mohojnë krejt fëmijët, si çdo aluzion për familjen. Për fëmijët

do të flasim më vonë, kurse tani të merremi me brirët! Jua pranoj, kjo është pika ime e dobët. Kjo shprehje e ndyrë, husareske, pushkiniane[191] është madje e pamendueshme në leksikun e ardhshëm. E pastaj ç'janë brirët? Oh, ç'gabim! Ç'brirë? Pse brirë? Ç'marrëzi! Përkundrazi, në martesën civile pikërisht s'do të ketë! Brirët janë vetëm pasojë e natyrshme e çdo martese të ligjshme, si të thuash, korrigjimi i saj, protesta, kështu që në këtë kuptim ata s'janë aspak poshtërues... Dhe nëse ndonjëherë, — duke supozuar një absurditet, — do të jem në martesë të ligjshme, atëherë madje do të gëzohem për brirët tuaj të trimallkuar; atëherë do t'i them gruas sime: „Mikja ime, deri tani vetëm të doja, kurse tani të respektoj, sepse dite të protestosh!“ Ju qeshni? Kjo është sepse s'jeni në gjendje të shkëputeni nga paragjykimet! Dreqi e mori, unë e kuptoj se ku qëndron pikërisht pakëndshmëria, kur të mashtrojnë në martesën e ligjshme; po kjo është vetëm pasoja e ulët e një fakti të ulët, ku janë poshtëruar edhe njëri, edhe tjetri. Kurse kur brirët vihen hapur, si në martesën civile, atëherë ata s'ekzistojnë më, janë të pamendueshëm e humbasin madje emrin e brirëve. Përkundrazi, gruaja juaj do t'ju provojë vetëm sa ju respekton, duke ju quajtur të paaftë t'i kundërviheni lumturisë së saj dhe aq të zhvilluar sa të mos hakmerreni ndaj saj për burrin e ri. Dreqi e mori, ndonjëherë ëndërroj se, sikur të më martonin si nuse, puh! sikur të martohesha (me martesë civile apo të ligjshme, njësoj është), do t'i sillja vetë gruas, më duket, një dashnor, po të mos e merrte vetë për një kohë të gjatë. „Mikja ime, — do t'i thoja, — të dua, po përveç kësaj dëshiroj që të më respektosh, — ja!“ Kështu, kështu them, apo jo?..

Pjotr Petroviçi qeshte nën hundë duke dëgjuar, por pa ndonjë rrëmbim të veçantë. Madje as s'dëgjonte shumë. Vërtet po mendonte diçka tjetër, dhe madje edhe Lebezjatnikovi më në fund e

[191] Brirët: shenjë e burrit të tradhtuar nga gruaja; shprehja ndeshet shpesh në poezinë e Pushkinit dhe në gjuhën e oficerëve husarë.

vuri re këtë. Pjotr Petroviçi ishte madje i trazuar, fërkonte duart, zhytej në mendime. Të gjitha këto Andrej Semjonoviçi i mori me mend e i kujtoi më vonë...

Pjesa e pestë — II

Do të ishte e vështirë të përcaktoheshin me saktësi shkaqet për të cilat në kokën e çrregulluar të Katerina Ivanovnës lindi ideja e kësaj dreke përkujtimi pa kuptim. Vërtet, për të ishin prishur gati dhjetë rubla nga njëzet e ca që kishte marrë nga Raskolnikovi pikërisht për varrimin e Marmeladovit. Ndoshta Katerina Ivanovna e quante veten të detyruar ndaj të ndjerit ta nderonte kujtimin e tij „siç duhet“, që ta dinin të gjithë qiramarrësit e sidomos Amalija Ivanovna se ai „jo vetëm që s'ishte aspak më i keq se ata, po, ndoshta, edhe shumë më i mirë, zotëri“, dhe se asnjëri prej tyre s'kishte të drejtë „ta ngrinte hundën“ para tij. Ndoshta këtu ndikoi më shumë se gjithçka ajo *krenari e veçantë e të varfërve*, për shkak të së cilës, në disa rite shoqërore, të detyrueshme në jetën tonë për të gjithë e për secilin, shumë të varfër sforcohen me forcat e fundit dhe shpenzojnë kapikët e fundit të kursyer, vetëm që të jenë „jo më keq se të tjerët“ dhe që të mos i „gjykojnë“ disi ata të tjerët. Shumë e mundshme është edhe që Katerina Ivanovnës iu tek, pikërisht në këtë rast, pikërisht në atë minutë kur, me sa dukej, ishte braktisur nga të gjithë në botë, t'u tregonte gjithë këtyre „qiramarrësve të parëndësishëm e të ndyrë“ se ajo jo vetëm që „di të rrojë e di të presë mysafirë“, por se aspak s'ishte edukuar për një fat të tillë, po ishte edukuar në „një shtëpi koloneli fisnike, madje mund të thuhet aristokratike“, dhe aspak s'ishte përgatitur që të fshinte vetë dyshemenë e të lante natën leckat e fëmijëve. Këto paroksizma krenarie

e kotësie i vizitojnë ndonjëherë njerëzit më të varfër e më të shtypur dhe, herë-herë, u shndërrohen në një nevojë nervoze, të papërmbajtshme. E Katerina Ivanovna, për më tepër, s'ishte nga të shtypurit: mund ta vrisnin krejt rrethanat, por ta *shtypnin* moralisht, domethënë ta trembnin e t'ia nënshtronin vullnetin, s'mundej. Përveç kësaj, Soneçka thoshte fare me të drejtë për të se mendja i ngatërrohej. Pozitivisht e përfundimisht, e vërtetë, kjo s'mund të thuhej ende, por vërtet kohët e fundit, gjatë gjithë vitit të fundit, koka e saj e gjorë ishte munduar tepër që të mos dëmtohej të paktën pjesërisht. Zhvillimi i fortë i tuberkulozit, siç thonë mjekët, ndihmon gjithashtu në çrregullimin e aftësive mendore.

Verëra në shumës e të shumë llojeve s'kishte, as *madera*: kjo ishte zmadhuar, por verë kishte. Kishte vodkë, rum e verë Lisbone, të gjitha të cilësisë më të ndyrë, por të gjitha me sasi të mjaftueshme. Nga gjellët, përveç kutjes,[192] kishte tri-katër pjata (ndër të tjera, edhe petulla), të gjitha nga kuzhina e Amalija Ivanovnës, e përveç kësaj u vunë njëherësh dy samovarë për çajin e ponçin që parashikoheshin pas drekës. Blerjet i drejtoi vetë Katerina Ivanovna, me ndihmën e një qiramarrësi, njëfarë polaku të vogël e të mjerë, që Zoti e di përse banonte te zonja Lippevehzel, i cili u fut menjëherë si porositës i Katerina Ivanovnës dhe vrapoi gjithë ditën e djeshme e gjithë këtë mëngjes me sa i hanin këmbët e me gjuhën jashtë, duke u përpjekur, me sa duket, veçanërisht që të dukej kjo rrethanë e fundit. Për çdo vogëlsirë vinte me vrap çdo minutë te vetë Katerina Ivanovna, vraponte madje ta kërkonte në Gostini Dvor,[193] e quante pa pushim „pani horunzhina“,[194] dhe më në fund e mërziti për vdekje, megjithëse në fillim ajo thoshte se pa këtë njeri „të gatshëm e bujar“ do të

[192] Kutja: grurë a oriz i zier me mjaltë e rrush të thatë, gjellë rituale e përkujtimit ortodoks.

[193] Gostini Dvor: ndërtesa e madhe e dyqaneve në Prospektin e Nevës.

[194] *Pani chorążyna* (pol.): „zonja e flamurtarit“; polaku i jep Katerina Ivanovnës titullin e gruas së një oficeri të ulët.

kishte humbur krejt. Në natyrën e karakterit të Katerina Ivanovnës ishte ta vishte sa më shpejt të parin që i dilte përpara me ngjyrat më të mira e më të ndezura, ta lëvdonte aq shumë sa disave madje u vinte turp, të sajonte në lavdinë e tij rrethana të ndryshme që s'kishin ekzistuar fare, t'u besonte vetë krejt sinqerisht e me zemër të pastër realitetit të tyre, e pastaj befas, përnjëherësh, të zhgënjehej, ta këpuste, ta pështynte e ta nxirrte me të shtyra njeriun të cilit, vetëm disa orë më parë, i ishte falur fjalë për fjalë. Nga natyra ishte me karakter të qeshur, të gëzuar e paqësor, por nga fatkeqësitë e dështimet e pandërprera kishte filluar të dëshironte e të kërkonte aq *me tërbim* që të gjithë të rronin në paqe e në gëzim dhe *të mos guxonin* të rronin ndryshe, sa disonanca më e lehtë në jetë, dështimi më i vogël, filluan ta çonin menjëherë gati në ekstazë, dhe ajo në një çast, pas shpresave e fantazive më të ndezura, fillonte të mallkonte fatin, të griste e të hidhte gjithçka që i binte në dorë, e të godiste kokën pas murit. Edhe Amalija Ivanovna befas, s'dihej pse, fitoi një rëndësi të jashtëzakonshme dhe një respekt të jashtëzakonshëm nga Katerina Ivanovna, ndoshta vetëm sepse u nis kjo drekë përkujtimi e sepse Amalija Ivanovna vendosi me gjithë zemër të merrte pjesë në të gjitha telashet: mori përsipër të shtronte tryezën, të siguronte mbulesat, enët e kështu me radhë, dhe të gatuante ushqimin në kuzhinën e saj. Katerina Ivanovna e autorizoi për gjithçka dhe e la në vend të vetes, duke shkuar vetë në varreza. Vërtet, gjithçka ishte përgatitur për mrekulli: tryeza ishte shtruar madje mjaft pastër, enët, pirunët, thikat, gotat e vogla, gotat, filxhanët — të gjitha këto, natyrisht, ishin të mbledhura, të formave e të madhësive të ndryshme, nga qiramarrës të ndryshëm, por gjithçka ishte në orën e caktuar në vendin e vet, dhe Amalija Ivanovna, duke ndier se e kishte kryer punën shkëlqyeshëm, i priti ata që u kthyen madje me njëfarë krenarie, e stolisur e tëra, me një kapuç me shirita të rinj zie e me fustan të zi. Kjo krenari, ndonëse e merituar, s'i pëlqeu, s'dihej pse, Katerina Ivanovnës: „vërtet,

sikur pa Amalija Ivanovnën s'do të dinin as tryezën ta shtronin!“ S'i pëlqeu as kapuçi me shiritat e rinj: „mos vallë krenohet, ku i dihet, kjo gjermane budallaqe që është e zonja e shtëpisë dhe që pranoi nga mëshira t'i ndihmonte qiramarrësit e varfër? Nga mëshira! Ju lutem shumë! Te babai i Katerina Ivanovnës, që ishte kolonel e gati-gati guvernator, tryeza shtrohej ndonjëherë për dyzet veta, kështu që ndonjë Amalija Ivanovna, ose më mirë të themi Ljudvigovna, atje as në kuzhinë s'do ta lejonin...“ Megjithatë, Katerina Ivanovna vendosi të mos i shprehte për ca kohë ndjenjat e saj, megjithëse vendosi në zemër se Amalija Ivanovnës duhej patjetër t'ia ulte hundën që sot e t'ia kujtonte vendin e saj të vërtetë, përndryshe do të ëndërronte Zoti e di se ç'për veten, kurse tani për tani u soll me të vetëm ftohtë. Një pakëndshmëri tjetër ndihmoi gjithashtu pjesërisht në acarimin e Katerina Ivanovnës: në varrim, nga qiramarrësit e ftuar, përveç polakut të vogël, që arriti megjithatë të shkonte edhe në varreza, pothuajse s'kishte qenë askush; kurse në drekën e përkujtimit, domethënë te mezeja, erdhën prej tyre gjithë më të parëndësishmit e më të varfrit, shumë prej tyre madje jo në gjendje të mirë, kështu, ca plehra. Kurse ata që ishin më të moshuar e më solidë, të gjithë, si me qëllim, sikur të ishin marrë vesh, munguan. Pjotr Petroviç Luzhini, për shembull, më solidi, mund të thuhet, nga të gjithë qiramarrësit, s'erdhi, e megjithatë qysh mbrëmë Katerina Ivanovna kishte arritur t'u fliste të gjithëve në botë, domethënë Amalija Ivanovnës, Poleçkës, Sonjës e polakut të vogël, se ai ishte njeriu më fisnik, më bujar, me lidhje shumë të mëdha e me pasuri, ish-mik i burrit të saj të parë, i pritur në shtëpinë e babait të saj, dhe se kishte premtuar të përdorte të gjitha mjetet për t'i siguruar një pension të konsiderueshëm. Të vëmë re këtu se, nëse Katerina Ivanovna mburrej me lidhjet e pasurinë e dikujt, e bënte pa kurrfarë interesi, pa kurrfarë llogarie personale, krejt pa përfitim, si të thuash, nga plotësia e zemrës, vetëm nga kënaqësia për ta lëvduar dhe për t'i dhënë edhe më shumë vlerë atij

që lëvdohej. Pas Luzhinit, dhe, me siguri, „duke marrë shembull prej tij“, s'erdhi as „ky maskara i ndyrë Lebezjatnikovi“. „Po ky ç'mendon për veten? Atë e ftuan vetëm nga mëshira, e edhe kjo sepse rri në një dhomë me Pjotr Petroviçin dhe është i njohuri i tij, kështu që të vinte ngushtë të mos e ftoje“. S'erdhi gjithashtu as një zonjë me pretendime me „virgjëreshën e saj të tejpjekur“, të bijën, që, megjithëse banonin vetëm nja dy javë në nomerat e Amalija Ivanovnës, ishin ankuar tashmë disa herë për zhurmën e britmat që ngriheshin nga dhoma e Marmeladovëve, sidomos kur i ndjeri kthehej i dehur në shtëpi, gjë që, natyrisht, e kishte marrë vesh tashmë Katerina Ivanovna po nëpërmjet Amalija Ivanovnës, kur kjo, duke u grindur me Katerina Ivanovnën e duke e kërcënuar se do ta nxirrte gjithë familjen, bërtiste me sa i hante zëri se ata shqetësonin „qiramarrës fisnikë, që ata s'vlejnë as sa këmbët e tyre“. Katerina Ivanovna kishte vendosur tani me qëllim ta ftonte këtë zonjë e të bijën, sa këmbët e të cilave ajo „gjoja s'vlente“, aq më tepër që deri tani, në takimet e rastit, ajo kthente kokën me mendjemadhësi, — që ta dinte pra se këtu „mendohet e ndihet më fisnikërisht, dhe ftohet pa e mbajtur mend të keqen“, e që të shihnin se Katerina Ivanovna ishte mësuar të rronte edhe jo në një fat të tillë. Kjo patjetër parashikohej t'u shpjegohej në tryezë, si edhe guvernatoria e babait të ndjerë, e njëkohësisht t'u vihej në dukje tërthorazi se s'kishin pse ta kthenin kokën në takime e se kjo ishte jashtëzakonisht budallaqe. S'erdhi gjithashtu as nënkoloneli i trashë (në të vërtetë, kapiten shtabi në pension), por doli se ai ishte „i shtrirë pa ndjenja“ qysh nga mëngjesi i djeshëm. Me një fjalë, erdhën vetëm: polaku i vogël, pastaj një kancelarist i mjerë pa fjalë, me frak të yndyrosur, me puçrra e me një erë të neveritshme; pastaj edhe një plak i shurdhër e gati krejt i verbër, që kishte shërbyer dikur në një postë e që dikush, qysh prej kohësh të lashta e s'dihej përse, e mbante te Amalija Ivanovna. Erdhi gjithashtu një toger në pension i dehur, në të vërtetë nëpunës furnizimesh ushtarake, me

të qeshurën më të pahijshme e më të zhurmshme, dhe, „përfytyroni“, pa jelek! Njëri u ul drejt e në tryezë, pa i bërë madje as përshëndetje Katerina Ivanovnës, dhe, më në fund, një person, meqë s'kishte rroba, erdhi me rrobdishan, por kjo ishte në atë shkallë të pahijshme, sa me përpjekjet e Amalija Ivanovnës e të polakut të vogël arritën megjithatë ta nxirrnin. Polaku i vogël, megjithatë, solli me vete edhe dy polakë të tjerë të vegjël, që s'kishin banuar kurrë te Amalija Ivanovna e që askush s'i kishte parë deri atëherë në nomera. Të gjitha këto e acaruan jashtëzakonisht pakëndshëm Katerina Ivanovnën. „Për kë u bënë pra gjithë përgatitjet pas kësaj?“ Madje edhe fëmijët, për të fituar vend, s'i ulën në tryezë, që e zinte edhe pa këtë gjithë dhomën, po u shtruan në qoshen e pasme mbi sënduk, ku të dy të voglat i ulën në një stol, kurse Poleçka, si e madhe, duhej t'i mbikëqyrte, t'i ushqente e t'u fshinte, „si fëmijëve fisnikë“, hundët. Me një fjalë, Katerina Ivanovna pa dashje duhej t'i priste të gjithë me një solemnitet të dyfishuar e madje me mendjemadhësi. Disa i shqyrtoi veçanërisht rreptë dhe i ftoi nga lart të uleshin në tryezë. Duke e quajtur, s'dihej pse, Amalija Ivanovnën përgjegjëse për të gjithë ata që s'erdhën, filloi befas të sillej me të tejet me shpërfillje, gjë që ajo e vuri re menjëherë dhe u prek tejet në sedër. Një fillim i tillë s'parathoshte fund të mirë. Më në fund u ulën.

Raskolnikovi hyri pothuajse në po atë minutë kur u kthyen nga varrezat. Katerina Ivanovna u gëzua tmerrësisht për të, së pari, sepse ai ishte i vetmi „mysafir i shkolluar“ nga të gjithë mysafirët dhe, „siç dihet, pas dy vjetësh do të zinte në universitetin e këtushëm një katedër profesori“, e së dyti, sepse ai i kërkoi menjëherë e me respekt ndjesë që, me gjithë dëshirën, s'kishte mundur të ishte në varrim. Ajo iu hodh përsipër, e uli në tryezë pranë vetes, në të majtë (në të djathtë u ul Amalija Ivanovna) dhe, pavarësisht nga rrëmuja e telashet e pandërprera që gjellët të shpërndaheshin si duhej e t'u binin të gjithëve, pavarësisht nga kolla e mundimshme që e ndërpriste e e mbyste çdo minutë

e që, me sa duket, i kishte zënë rrënjë veçanërisht këto dy ditët e fundit, i drejtohej pa pushim Raskolnikovit dhe me gjysmë përshpëritjeje nxitonte të derdhte para tij të gjitha ndjenjat e grumbulluara tek ajo dhe gjithë indinjatën e saj të drejtë për drekën e përkujtimit të dështuar; dhe indinjata zëvendësohej shpesh nga e qeshura më e gëzuar, më e papërmbajtshme me mysafirët e mbledhur, por kryesisht me vetë të zonjën e shtëpisë.

— Për të gjitha fajin e ka kjo qyqe. E kuptoni për kë po flas: për të, për të! — dhe Katerina Ivanovna filloi t'i bënte me kokë drejt së zonjës së shtëpisë. — Shikojeni: i ka zgurdulluar sytë, ndien që po flasim për të, po s'mund të kuptojë, dhe i ka nxjerrë sytë. Puh, buf! ha-ha-ha!.. Khi-khi-khi! E ç'do të tregojë me atë kapuçin e saj! khi-khi-khi! E keni vënë re, ajo do gjithnjë që të gjithë të mendojnë se ajo më mbron e më bën nder që është e pranishme. Unë iu luta, si të hijshme, të ftonte njerëz më të mirë e pikërisht të njohurit e të ndjerit, po shikoni kë ka sjellë: ca gaztorë! ca zuzarë! Shikojeni këtë me fytyrë të papastër: ky është një qurrash mbi dy këmbë! E këta polakët e vegjël... ha-ha-ha! Khi-khi-khi! Askush, askush s'i ka parë ndonjëherë këtu, as unë s'i kam parë kurrë; hë, pse erdhën, do t'ju pyes? Rrinë urtë njëri pranë tjetrit. *Panie*, hej! — i bërtiti ajo befas njërit prej tyre, — morët petulla? Merrni edhe! Pini birrë, birrë! Vodkë nuk doni? Shikoni: u hodh, po përkulet, shikoni, shikoni: duhet të jenë krejt të uritur, të gjorët! S'ka gjë, le të hanë. Të paktën s'bëjnë zhurmë, vetëm... vetëm, vërtet, kam frikë për lugët e argjendta të së zonjës së shtëpisë!.. Amalija Ivanovna! — iu drejtua ajo befas asaj, pothuajse me zë, — nëse ndodh që t'ju vjedhin lugët, unë s'mbaj përgjegjësi për to, po ju paralajmëroj që më parë! Ha-ha-ha! — shpërtheu ajo në të qeshur, duke iu drejtuar përsëri Raskolnikovit, duke i bërë përsëri me kokë drejt së zonjës së shtëpisë e duke u gëzuar për të papriturën e saj. — S'kuptoi, prapë s'kuptoi! Rri me gojë hapur, shikoni: buf, buf i vërtetë, kukuvajkë me shirita të rinj, ha-ha-ha!

Këtu e qeshura u kthye përsëri në një kollë të padurueshme, që zgjati pesë minuta. Në shami mbeti pak gjak, në ballë i dolën pika djerse. Ajo ia tregoi në heshtje gjakun Raskolnikovit dhe, sapo mori pak frymë, filloi menjëherë t'i pështpëriste përsëri me një gjallëri të jashtëzakonshme e me njolla të kuqe në faqe:

— Shikoni, unë i dhashë porosinë më delikate, mund të thuhet, të ftonte atë zonjë e të bijën, e kuptoni për kë po flas? Këtu duhej sjellë në mënyrën më delikate, të veproje në mënyrën më të mjeshtërishme, kurse ajo e bëri kështu që kjo budallaqe e ardhur, kjo krijesë mendjemadhe, kjo provinciale e parëndësishme, vetëm sepse është një farë vejushe majori dhe ka ardhur të përpiqet për pension e të fshijë me fund pragjet e zyrave, sepse në pesëdhjetë e pesë vjeç ngjyen vetullat, lyhet me të bardhë e me të kuqe (kjo dihet)... dhe një krijesë e tillë jo vetëm që s'denjoi të vinte, por as s'dërgoi të kërkonte ndjesë, po s'mund të vinte, siç kërkon në raste të tilla mirësjellja më e zakonshme! S'mund ta kuptoj pse s'erdhi edhe Pjotr Petroviçi? Po ku është Sonja? Ku shkoi? A, ja ku është më në fund! Ç'ke, Sonja, ku ishe? E çuditshme që ti edhe në varrimin e babait je kaq e pakujdesshme. Rodion Romanoviç, lëreni pranë jush. Ja vendi yt, Soneçka... merr ç'të duash. Merr pelte, është më e mirë. Tani do të sjellin petullat. Po fëmijëve u dhanë? Poleçka, a keni gjithçka atje? Khi-khi-khi! Hë, mirë. Ji e urtë, Lenja, kurse ti, Kolja, mos i tund këmbët; rri si duhet të rrijë një fëmijë fisnik. Ç'thua, Soneçka?

Sonja nxitoi t'i përcillte menjëherë ndjesën e Pjotr Petroviçit, duke u përpjekur të fliste me zë, që të dëgjonin të gjithë, e duke përdorur shprehjet më të zgjedhura plot respekt, madje të sajuara me qëllim në emër të Pjotr Petroviçit e të zbukuruara prej saj. Shtoi se Pjotr Petroviçi kishte porositur t'i përcillej veçanërisht se, sapo t'i jepej mundësia, do të vinte menjëherë për të biseduar *për punët* vetëm për vetëm e për t'u marrë vesh se ç'mund të bëhej e të ndërmerrej më tej, e kështu me radhë, e kështu me radhë.

Sonja e dinte se kjo do ta paqtonte e do ta qetësonte Katerina Ivanovnën, do t'i bënte qejfin, e kryesorja — krenaria e saj do të kënaqej. U ul pranë Raskolnikovit, të cilit iu përkul me nxitim, dhe e vështroi kalimthi me kureshtje. Megjithatë, gjatë gjithë kohës tjetër disi i shmangej edhe ta shikonte, edhe të fliste me të. Ishte sikur madje e hutuar, megjithëse e shikonte kështu në fytyrë Katerina Ivanovnën, për t'i bërë qejfin. As ajo, as Katerina Ivanovna s'ishin me rroba zie, sepse s'kishin rroba; Sonja kishte veshur diçka ngjyrë kafe, pak më të errët, kurse Katerina Ivanovna fustanin e saj të vetëm, prej basme, të errët me vija. Lajmi për Pjotr Petroviçin kaloi si në vaj. Pasi e dëgjoi me rëndësi Sonjën, Katerina Ivanovna pyeti me po atë rëndësi: si është me shëndet Pjotr Petroviçi? Pastaj, menjëherë dhe gati me zë, i *përshpëriti* Raskolnikovit se vërtet do të ishte e çuditshme për një njeri të nderuar e solid si Pjotr Petroviçi të binte në një „kompani kaq të jashtëzakonshme", pavarësisht madje nga gjithë përkushtimi i tij ndaj familjes së saj e nga miqësia e tij e vjetër me babain e saj.

— Ja pse ju jam veçanërisht mirënjohëse, Rodion Romaniç, që s'e përbuzët bukën e kripën time, madje edhe në një mjedis të tillë, — shtoi ajo gati me zë, — megjithatë, jam e sigurt se vetëm miqësia juaj e veçantë me të ndjerin tim të gjorë ju shtyu ta mbanit fjalën.

Pastaj ajo i shqyrtoi edhe një herë me krenari e me dinjitet mysafirët e saj dhe befas, me një kujdes të veçantë, pyeti me zë të lartë e përmes tryezës plakun e shurdhër: „A s'do edhe mish të pjekur dhe a i kanë dhënë verë Lisbone?" Plaku s'u përgjigj dhe për një kohë të gjatë s'mundi të kuptonte se ç'e pyesnin, megjithëse fqinjët, për të qeshur, filluan madje ta shtynin. Ai vetëm shikonte rreth e rrotull me gojë hapur, gjë që e ndezi edhe më shumë gazin e përgjithshëm.

— Ç'leshko! Shikoni, shikoni! Po pse e sollën? Sa i përket Pjotr Petroviçit, unë gjithmonë kam qenë e sigurt për të, — vazhdoi Katerina Ivanovna duke iu drejtuar Raskolnikovit, — dhe, naty-

risht, ai s'u ngjan... — iu drejtua ajo prerë e me zë të lartë e me një pamje jashtëzakonisht të rreptë Amalija Ivanovnës, saqë kjo madje u tremb, — s'u ngjan atyre fundzvarriturave tuaja të stolisura, që te babai im s'do t'i merrnin as kuzhinjere në kuzhinë, kurse burri im i ndjerë, natyrisht, do t'u bënte nder duke i pritur, e edhe kjo vetëm nga mirësia e tij e pashtershme.

— Po, zonjë, i pëlqente të pinte; kjo i pëlqente, zonjë, pinte, zonjë! — bërtiti befas furnizuesi në pension, duke e kthyer gotën e dymbëdhjetë të vodkës.

— Burri im i ndjerë e kishte vërtet këtë dobësi, dhe këtë e dinë të gjithë, — iu ngul befas atij Katerina Ivanovna, — por ishte njeri i mirë e fisnik, që e donte e e respektonte familjen e tij; e keqja vetëm ishte se nga mirësia e tij u besonte tepër gjithfarë njerëzve të shthurur dhe Zoti e di me kë s'pinte, me ata që s'vlenin as sa shuallat e tij! Përfytyroni, Rodion Romanoviç, në xhep i gjetën një gjel të vogël prej kuleçi me mjaltë: ecën i dehur tapë, po për fëmijët e mban mend.

— Gje-li të vo-gël? Denjuat të thoshit: gje-li të vo-gël? — bërtiti zotëria i furnizimeve.

Katerina Ivanovna s'e nderoi me përgjigje. U zhyt në mendime për diçka dhe psherëtiu.

— Ja, ju, me siguri, mendoni, si të gjithë, se unë kam qenë tepër e rreptë me të, — vazhdoi ajo, duke iu drejtuar Raskolnikovit. — Po kjo s'është kështu! Ai më respektonte, më respektonte shumë, shumë! Njeri me shpirt të mirë ishte! E sa të vinte keq për të ndonjëherë! Rrinte, ndodhte, e më shikonte nga qoshja, aq keq të vinte për të, të vinte ta përkëdhelje, e pastaj mendon me vete: „po ta përkëdhel, ai prapë do të dehet“, vetëm me rreptësi mund ta mbaje disi.

— Po, zonjë, ndodhte edhe shkulje flokësh, zonjë, ndodhte jo një herë, zonjë, — gjëmoi përsëri furnizuesi dhe derdhi brenda edhe një gotë vodkë.

— Jo vetëm me shkulje flokësh, po edhe me fshesë do të ishte e dobishme të silleshe me disa budallenj. S'po flas tani për të ndjerin! — ia preu Katerina Ivanovna furnizuesit.

Njollat e kuqe në faqet e saj skuqeshin gjithnjë e më fort, kraharori i valëzohej. Edhe një minutë, dhe ajo ishte tashmë gati të niste një skandal. Shumë qeshnin nën hundë, shumëve, dukshëm, kjo u pëlqente. Furnizuesin filluan ta shtynin e t'i pëshpëritnin diçka. Me sa dukej, donin t'i ndeshnin.

— Po më le-e-ejoni të pyes, për çfarë e keni këtë, zonjë, — filloi furnizuesi, — domethënë për llogari... të cilit fisnik... denjuat tani... Po, megjithatë, s'duhet! Marrëzi! E ve! Vejushë! E fal... Pas! — dhe ai shkrepi edhe një vodkë.

Raskolnikovi rrinte e dëgjonte në heshtje e me neveri. Kurse hante vetëm nga mirësjellja, duke prekur kafshatat që Katerina Ivanovna ia vinte çdo minutë në pjatë, e edhe këtë vetëm që të mos e fyente. Ai e shqyrtonte me ngulm Sonjën. Por Sonja bëhej gjithnjë e më e shqetësuar e më e preokupuar; edhe ajo e parandiente se dreka e përkujtimit s'do të mbaronte në paqe, dhe ndiqte me frikë acarimin që i rritej Katerina Ivanovnës. Ajo e dinte, ndër të tjera, se shkaku kryesor për të cilin të dyja zonjat e ardhura e kishin trajtuar me aq përbuzje ftesën e Katerina Ivanovnës ishte ajo, Sonja. Kishte dëgjuar nga vetë Amalija Ivanovna se nëna madje ishte fyer nga ftesa dhe kishte shtruar pyetjen: „Si mund ta ulte të bijën pranë *kësaj vajze*?“ Sonja e parandiente se Katerina Ivanovna e dinte disi tashmë këtë, kurse fyerja ndaj saj, Sonjës, për Katerina Ivanovnën kishte më shumë rëndësi sesa fyerja ndaj saj personalisht, ndaj fëmijëve të saj, ndaj babait të saj, me një fjalë, ishte një fyerje vdekjeprurëse, dhe Sonja e dinte se Katerina Ivanovna tani s'do të qetësohej „derisa t'u provojë këtyre fundzvarriturave se ato të dyja“ etj., etj. Si me qëllim, dikush i dërgoi Sonjës nga skaji tjetër i tryezës një pjatë, me dy zemra të gdhendura në të prej buke të zezë, të shpuara me shigjetë. Katerina Ivanovna u ndez dhe vuri re menjëherë me zë

të lartë, përmes tryezës, se ai që e kishte dërguar ishte, natyrisht, „një gomar i dehur“. Amalija Ivanovna, që gjithashtu e parandiente diçka të keqe e njëkohësisht ishte fyer deri në thellësi të shpirtit nga mendjemadhësia e Katerina Ivanovnës, për ta kthyer disponimin e pakëndshëm të shoqërisë në një anë tjetër e, meqë ra fjala, për ta ngritur veten në opinionin e përgjithshëm, filloi befas, pa një pa dy, të tregonte se njëfarë i njohuri i saj, „Karli nga farmacia“, kishte shkuar natën me karrocë dhe se „karrocier desh atë vrasë dhe Karl atij shum, shum lutej që ai atë mos vrasë, dhe qante, dhe duart bashkoi, dhe u trembi, dhe nga frik atij zemër shpoi“. Katerina Ivanovna, ndonëse buzëqeshi, vuri re menjëherë se Amalija Ivanovna s'duhej të tregonte anekdota rusisht. Ajo u fye edhe më shumë dhe kundërshtoi se „fater aus Berlin ishte shum, shum i rëndësishëm njeri dhe gjithë kohës duar nëpër xhepa fuste“. Katerina Ivanovna, që qeshte lehtë, s'u përmbajt dot dhe shpërtheu tmerrësisht në të qeshur, kështu që Amalija Ivanovna po humbiste tashmë durimin e fundit e mezi mbahej.

— Ja kukuvajka! — filloi t'i pëshpëriste përsëri menjëherë Katerina Ivanovna Raskolnikovit, gati e gëzuar, — donte të thoshte: i mbante duart në xhepa, kurse doli që u fuste duart njerëzve nëpër xhepa, khi-khi! Dhe a e keni vënë re, Rodion Romanoviç, njëherë e përgjithmonë, se të gjithë këta të huaj petërburgas, domethënë kryesisht gjermanët, që vijnë te ne nga s'di se ku, janë të gjithë më budallenj se ne! Hë, pranojeni, hë, si mund të tregosh se „Karli nga farmacia nga frika zemër shpoi“ dhe se ai (qurrash!), në vend që ta lidhte karrocierin, „duart bashkoi, dhe qante, dhe shum lutej“. Ah, ç'kokëtrashë! Dhe mendon se kjo është shumë prekëse, e as që e dyshon sa budallaqe është! Sipas meje, ky furnizuesi i dehur është shumë më i zgjuar se ajo; të paktën duket që është pijanec, që e ka pirë mendjen e fundit, kurse këta të gjithë janë kaq të rregullt, kaq seriozë... Shih si rri,

i ka nxjerrë sytë. Po zemërohet! Po zemërohet! Ha-ha-ha! Khi-khi-khi!

E gëzuar, Katerina Ivanovna u rrëmbye menjëherë në hollësi të ndryshme dhe befas filloi të fliste se si, me ndihmën e pensionit që do të siguronte, do të hapte patjetër në qytetin e saj të lindjes, T..., një konvikt për vajza fisnike. Për këtë Raskolnikovit s'i kishte folur ende vetë Katerina Ivanovna, dhe ajo u rrëmbye menjëherë në hollësitë më joshëse. S'dihet në ç'mënyrë iu gjend befas në duar po ajo „fletë lavdërimi“, për të cilën e kishte njoftuar Raskolnikovin qysh i ndjeri Marmeladov, duke i shpjeguar në pijetore se Katerina Ivanovna, bashkëshortja e tij, kur mbaroi institutin, kishte kërcyer me shall „para guvernatorit e personave të tjerë“. Kjo fletë lavdërimi, dukshëm, duhej t'i shërbente tani si dëshmi për të drejtën e Katerina Ivanovnës për të hapur vetë një konvikt; por kryesorja, ishte përgatitur me qëllim që t'u priste përfundimisht hundën „të dyja fundzvarriturave të stolisura“, në rast se do të vinin në drekën e përkujtimit, dhe t'u provonte qartë se Katerina Ivanovna ishte nga shtëpia më fisnike, „mund të thuhet madje aristokratike, e bija e një koloneli dhe me siguri më e mirë se disa aventuriere, që janë shtuar kaq shumë kohët e fundit“. Fleta e lavdërimit filloi menjëherë të kalonte dorë më dorë te mysafirët e dehur, gjë që Katerina Ivanovna s'e pengoi, sepse në të ishte shënuar vërtet, *en toutes lettres*,[195] se ajo ishte e bija e një këshilltari oborri e kavalieri,[196] e rrjedhimisht vërtet gati e bija e një koloneli. E ndezur, Katerina Ivanovna u zgjat menjëherë për të gjitha hollësitë e jetës së ardhshme të bukur e të qetë në T...; për mësuesit e gjimnazit, që do t'i ftonte për mësime në konviktin e saj; për një plak të nderuar, francezin Mango, që i kishte mësuar frëngjisht vetë Katerina Ivanovnës në institut e që ende edhe sot e kalon pleqërinë në T... dhe, me

[195] *En toutes lettres* (fr.): me shkronja të plota, zi mbi të bardhë.

[196] Këshilltar oborri: gradë civile e klasës VII. Kavalier: mbajtës i një urdhri (dekorate) shtetërore.

siguri, do të vinte tek ajo për pagesën më të arsyeshme. Më në fund puna arriti edhe te Sonja, „që do të shkojë në T... bashkë me Katerina Ivanovnën dhe do ta ndihmojë atje në gjithçka". Por këtu befas dikush gërhiti nga e qeshura në fund të tryezës. Katerina Ivanovna, ndonëse u përpoq menjëherë të bënte sikur s'e vinte re me përbuzje të qeshurën që lindi në fund të tryezës, menjëherë, duke e ngritur me qëllim zërin, filloi të fliste me gjallëri për aftësitë e padyshimta të Sofja Semjonovnës për t'i shërbyer si ndihmëse, „për butësinë, durimin, vetëmohimin, fisnikërinë e arsimin e saj", dhe i ledhatoi Sonjës faqen e, duke u ngritur pak, e puthi me zjarr dy herë. Sonja u skuq, kurse Katerina Ivanovna befas shpërtheu në lot, duke vënë re aty për aty për veten se „ajo është një budallaqe me nerva të dobëta dhe se është tepër e trazuar, se është koha t'i jepet fund, e meqë mezeja mbaroi, të shpërndahej çaji". Pikërisht në këtë minutë Amalija Ivanovna, tashmë përfundimisht e fyer ngaqë në gjithë bisedën s'kishte marrë as pjesën më të vogël dhe ngaqë as që e dëgjonin fare, rrezikoi befas një përpjekje të fundit dhe, me një brengë të fshehtë, guxoi t'i bënte Katerina Ivanovnës një vërejtje jashtëzakonisht praktike e të thellë: se në konviktin e ardhshëm duhet t'i kushtohet vëmendje e veçantë ndërresave të pastra të vajzave (*die Wäsche*) dhe se „patjetër duhet ishte një e tillë zonjë e mirë (*die Dame*), që mirë ndërresat shikonte", dhe e dyta, „që gjitha vajzat e reja natën fshehtas asnjë roman mos lexonte". Katerina Ivanovna, që ishte vërtet e trazuar e shumë e lodhur dhe që e kishte mërzitur krejt dreka e përkujtimit, „ia preu" menjëherë Amalija Ivanovnës se ajo „po bluan marrëzira" dhe s'kupton asgjë; se kujdesi për *die Wäsche* është punë e rrobaruajtëses, e jo e drejtoreshës së një konvikti fisnik; kurse sa për leximin e romaneve, kjo është thjesht madje pahijshmëri, dhe se po i lutet të heshtë. Amalija Ivanovna u skuq dhe, duke u inatosur, vuri re se ajo vetëm „të mirë donte" dhe se ajo „shum shum të mirë donte", kurse asaj „për banesë prej kohe *Geld* s'paguante". Katerina Iva-

novna „ia uli hundën“ menjëherë, duke i thënë se ajo gënjen kur thotë se „të mirë donte“, sepse qysh dje, kur i ndjeri ende dergjej mbi tryezë, ajo e torturonte për qiranë. Kësaj Amalija Ivanovna i vuri re fare logjikisht se ajo „ato zonja ftoi, po ato zonja s'erdhi, sepse ato zonja fisnike zonja dhe s'mund vinte te jo fisnike zonja“. Katerina Ivanovna i „nënvizoi“ menjëherë se, meqë ajo është një zuzare, s'mund të gjykojë se ç'është fisnikëria e vërtetë. Amalija Ivanovna s'e duroi dot dhe deklaroi menjëherë se „fater aus Berlin ishte shum, shum i rëndësishëm njeri dhe të dyja duar nëpër xhepa ecte dhe gjithë kohës bënte kështu: puf! puf!“, dhe, për ta paraqitur më me efekt fater-in e saj, Amalija Ivanovna u hodh nga karrigia, futi të dyja duart në xhepa, fryu faqet dhe filloi të nxirrte nga goja ca tinguj të papërcaktuar, që ngjanin me puf-puf, mes të qeshurave të forta të të gjithë qiramarrësve, që e nxitnin me qëllim Amalija Ivanovnën me miratimin e tyre, duke parandier përleshjen. Por këtë s'mund ta duronte më Katerina Ivanovna dhe menjëherë, që ta dëgjonin të gjithë, „ia shqiptoi me rrokje“ se Amalija Ivanovna ndoshta s'ka pasur kurrë fare *fater*, po se Amalija Ivanovna është thjesht një çuhone[197] e dehur petërburgase dhe me siguri ka punuar më parë diku si kuzhinjere, e ndoshta edhe më keq. Amalija Ivanovna u skuq si gaforre dhe kërciti se ndoshta Katerina Ivanovna „fare *fater* s'kishte; kurse ajo kishte *fater aus Berlin*, dhe ashtu sertuk të gjatë vishte, dhe gjithë kohës bënte: puf, puf, puf!“ Katerina Ivanovna vuri re me përbuzje se prejardhja e saj dihet nga të gjithë dhe se në po këtë fletë lavdërimi është shënuar me shkronja shtypi se babai i saj ishte kolonel; kurse babai i Amalija Ivanovnës (nëse kishte pasur ndonjë baba), me siguri ishte ndonjë çuhon petërburgas, që shiste qumësht; e më e mundshmja, s'kishte pasur fare baba, sepse ende s'dihet si e thërrasin Amalija Ivanovnën sipas babait: Ivanovna apo Ljudvigovna? Këtu Amalija Ivanovna, e tërbuar

[197]Çuhon: emërtim popullor, shpesh përçmues, për finlandezët e estonezët e rrethinave të Petersburgut.

përfundimisht e duke goditur me grusht mbi tryezë, filloi të kërciste se ajo është Amal-Ivan, e jo Ljudvigovna, se fater-i i saj „quhej Johan dhe ishte burgmajstër“,[198] kurse fater-i i Katerina Ivanovnës „fare kurrë s'ishte burgmajstër“. Katerina Ivanovna u ngrit nga karrigia dhe rreptë, me një zë në dukje të qetë (megjithëse krejt e zbehtë e me kraharor që i ngrihej thellë), i vuri re se, nëse do të guxonte edhe vetëm një herë „të vinte në një rrafsh fateruckun e saj të ndyrë me babanë e saj, atëherë ajo, Katerina Ivanovna, do t'ia shkulë kapuçin e do ta shkelë me këmbë“. Kur e dëgjoi këtë, Amalija Ivanovna filloi të vraponte nëpër dhomë, duke bërtitur me sa kishte fuqi se ajo është e zonja e shtëpisë dhe që Katerina Ivanovna „në këtë minutë të largohej nga banesë“; pastaj u hodh, s'dihej pse, të mblidhte nga tryeza lugët e argjendta. U ngrit një rrëmujë e një zhurmë; fëmijët filluan të qanin. Sonja u hodh ta mbante Katerina Ivanovnën; por kur Amalija Ivanovna bërtiti befas diçka për biletën e verdhë,[199] Katerina Ivanovna e shtyu Sonjën dhe u sul drejt Amalija Ivanovnës, që ta zbatonte menjëherë kërcënimin e saj për kapuçin. Në këtë minutë u hap dera, dhe në pragun e dhomës u shfaq befas Pjotr Petroviç Luzhini. Ai qëndronte dhe e shqyrtonte gjithë shoqërinë me një vështrim të rreptë e të vëmendshëm. Katerina Ivanovna u hodh drejt tij.

[198] Burgmajstër (gjerm. *Bürgermeister*): kryetar bashkie.

[199] Bileta e verdhë: dokumenti që u jepej në Rusi grave të regjistruara si prostituta.

Pjesa e pestë — III

— Pjotr Petroviç! — bërtiti ajo, — të paktën ju më mbroni! Mbushjani mendjen kësaj krijese budallaqe se s'guxon të sillet kështu me një zonjë fisnike në fatkeqësi, se për këtë ka gjyq... do të shkoj te vetë gjeneral-guvernatori... Ajo do të japë llogari... Duke kujtuar bukën e kripën e babait tim, mbroni jetimët.

— Më lejoni, zonjë... Më lejoni, më lejoni, zonjë, — bënte me dorë Pjotr Petroviçi, — babanë tuaj, siç e dini, s'kam pasur aspak nderin ta njoh... më lejoni, zonjë! (dikush qeshi me zë të lartë), kurse në grindjet tuaja të pandërprera me Amalija Ivanovnën s'kam ndër mend të marr pjesë, zonjë... Unë kam ardhur për nevojën time... dhe dëshiroj të sqarohem, menjëherë, me thjeshtrën tuaj, Sofja... Ivanovnën... Kështu, më duket, zonjë? Më lejoni të kaloj, zonjë...

Dhe Pjotr Petroviçi, duke e anashkaluar me një anë Katerina Ivanovnën, u drejtua për në qoshen e kundërt, ku ndodhej Sonja.

Katerina Ivanovna mbeti siç kishte qëndruar në vend, sikur ta kishte goditur rrufeja. S'mund të kuptonte si kishte mundur Pjotr Petroviçi ta mohonte bukën e kripën e babait të saj. Pasi e kishte sajuar një herë këtë bukë e kripë, ajo vetë i besonte tashmë me shenjtëri. E tronditi edhe toni zyrtar, i thatë, madje plot njëfarë kërcënimi përbuzës i Pjotr Petroviçit. Edhe të gjithë disi heshtën pak nga pak kur u shfaq ai. Përveç faktit që ky njeri „i punëve e serioz“ binte tepër ashpër ndesh me gjithë shoqërinë, përveç kësaj, dukej se ai kishte ardhur për diçka të rëndësishme,

se, me siguri, ndonjë shkak i jashtëzakonshëm mund ta kishte tërhequr në një shoqëri të tillë dhe se, pra, tani do të ndodhte diçka, do të bëhej diçka. Raskolnikovi, që qëndronte pranë Sonjës, u hoq mënjanë për ta lënë të kalonte; Pjotr Petroviçi, me sa dukej, s'e vuri re fare. Pas një minute në prag u shfaq edhe Lebezjatnikovi; në dhomë s'hyri, por u ndal edhe ai me njëfarë kureshtjeje të veçantë, gati me habi; dëgjonte, por, me sa dukej, për një kohë të gjatë s'mundi të kuptonte diçka.

— Më falni që, ndoshta, po ju ndërpres, por puna është mjaft e rëndësishme, zotërinj, — vuri re Pjotr Petroviçi disi në përgjithësi e pa iu drejtuar askujt në veçanti, — madje gëzohem që është para publikut. Amalija Ivanovna, ju lutem me gjithë përulje, si e zonjë e banesës, t'i kushtoni vëmendje bisedës sime të mëposhtme me Sofja Ivanovnën. Sofja Ivanovna, — vazhdoi ai, duke iu drejtuar drejtpërdrejt Sonjës, jashtëzakonisht të habitur e tashmë që më parë të trembur, — nga tryeza ime, në dhomën e mikut tim, Andrej Semjonoviç Lebezjatnikovit, menjëherë pas vizitës suaj, u zhduk një kartëmonedhë shtetërore njëqindrublëshe, që më përkiste. Nëse në çfarëdo mënyre e dini dhe na tregoni se ku ndodhet tani, atëherë, ju siguroj me fjalë nderi, dhe i marr të gjithë për dëshmitarë, puna do të mbarojë vetëm me kaq. Në rast të kundërt do të jem i detyruar t'u drejtohem masave shumë serioze, atëherë... fajësoni veten, zonjushë!

Në dhomë ra një heshtje e plotë. Madje edhe fëmijët që qanin pushuan. Sonja qëndronte e zbehtë si e vdekur, shikonte Luzhinin dhe s'mund të përgjigjej asgjë. Ishte sikur ende s'kuptonte. Kaluan disa sekonda.

— Hë, zonjushë, si është puna? — pyeti Luzhini, duke e vështruar me ngulm.

— S'e di... S'di asgjë... — tha më në fund Sonja me zë të dobët.

— Jo? S'e dini? — pyeti përsëri Luzhini dhe heshti edhe disa sekonda. — Mendohuni, *mademoiselle*, — filloi ai rreptë, por ende sikur duke e këshilluar, — shqyrtojeni, jam dakord t'ju jap

edhe kohë për t'u menduar. Urdhëroni të shihni, zonjushë: sikur të mos isha kaq i sigurt, atëherë, natyrisht, me përvojën time, s'do të rrezikoja t'ju akuzoja kaq drejtpërdrejt; sepse për një akuzë të tillë, të drejtpërdrejtë e publike, por të rreme apo qoftë edhe vetëm të gabuar, unë, në një farë kuptimi, jap vetë llogari. Këtë e di, zonjushë. Sot në mëngjes këmbeva, për nevojat e mia, disa bileta me pesë për qind për një shumë nominale prej tre mijë rublash. Llogaria e kam të shënuar në portofol. Kur erdha në shtëpi, unë — dëshmitar për këtë është Andrej Semjonoviçi — fillova të numëroja paratë dhe, pasi numërova dy mijë e treqind rubla, i fsheha në portofol, kurse portofolin në xhepin anësor të sertukut. Në tryezë mbetën rreth pesëqind rubla, në kartëmonedha, e midis tyre tri kartëmonedha nga njëqind rubla secila. Në këtë minutë mbërritët ju (me thirrjen time) — dhe gjithë kohën qëndruat pastaj tek unë jashtëzakonisht e turbulluar, kështu që madje tri herë, në mes të bisedës, u ngritët e nxitonit, s'dihet pse, të iknit, megjithëse biseda jonë s'kishte mbaruar ende. Andrej Semjonoviçi mund t'i dëshmojë të gjitha këto. Me siguri, as ju vetë, *mademoiselle*, s'do të refuzoni ta konfirmoni e ta deklaroni se unë ju thirra, nëpërmjet Andrej Semjonoviçit, vetëm e vetëm për të biseduar me ju për gjendjen e jetimëve e të pafuqishme të së afërmes suaj, Katerina Ivanovnës (te e cila s'mund të vija për drekën e përkujtimit), dhe për atë sa e dobishme do të ishte të organizohej në dobi të saj diçka si mbledhje ndihmash, llotari a diçka e ngjashme. Ju më falënderuat e madje ju dolën lotët (po i tregoj të gjitha siç ishin, që, së pari, t'jua kujtoj, e së dyti, t'ju tregoj se nga kujtesa ime s'është fshirë as tipari më i vogël). Pastaj mora nga tryeza një kartëmonedhë dhjetërublëshe dhe jua dhashë, në emrin tim, për interesat e së afërmes suaj e si ndihmë e parë. Të gjitha këto i pa Andrej Semjonoviçi. Pastaj ju përcolla deri te dera, — gjithnjë në po atë turbullim nga ana juaj, — pas së cilës, pasi mbeta vetëm me Andrej Semjonoviçin e bisedova me të nja dhjetë minuta, Andrej Semjonoviçi doli, kurse unë iu

drejtova përsëri tryezës, me paratë që ishin mbi të, me qëllim që, pasi t'i numëroja, t'i vija mënjanë veçmas, siç e kisha menduar më parë. Për habinë time, një kartëmonedhë njëqindrublëshe, midis të tjerave, s'u gjend. Urdhëroni, pra, gjykoni: ta dyshoj Andrej Semjonoviçin s'mundem në asnjë mënyrë, zonjushë; madje më vjen turp edhe ta supozoj. Të gabohesha në numërim gjithashtu s'mundesha, sepse, një minutë para ardhjes suaj, pasi i mbarova të gjitha llogaritë, e gjeta shumën të saktë. Pranojeni vetë se, duke kujtuar turbullimin tuaj, nxitimin për të ikur dhe faktin që i mbajtët duart, për ca kohë, mbi tryezë; duke marrë parasysh, më në fund, pozitën tuaj shoqërore dhe zakonet e lidhura me të, unë, si të thuash, me tmerr, e madje kundër vullnetit tim, u detyrova të ndalem në një dyshim, — natyrisht, mizor, por — të drejtë, zonjushë! Do të shtoj edhe do ta përsërit se, pavarësisht nga gjithë siguria ime *e dukshme*, e kuptoj se, megjithatë, në akuzën time të tanishme ka për mua njëfarë rreziku. Por, siç e shihni, s'e lashë kështu; u ngrita dhe do t'ju them pse: vetëm, zonjushë, vetëm për shkak të mosmirënjohjes suaj më të zezë! Si? Unë ju ftoj në interes të së afërmes suaj fort të varfër, unë ju jap lëmoshën time sa mundem, dhjetë rubla, dhe ju, aty për aty, menjëherë më paguani për të gjitha këto me një veprim të tillë! Jo, zonjushë, kjo s'është mirë, zonjushë! Duhet një mësim, zonjushë. Gjykoni, pra; për më tepër, si miku juaj i vërtetë, ju lutem (sepse mik më të mirë s'mund të keni në këtë minutë), ejani në vete! Përndryshe, do të jem i pamëshirshëm! Hë, zonjushë, pra?

— Unë s'kam marrë asgjë nga ju, — pëshpëriti me tmerr Sonja, — ju më dhatë dhjetë rubla, ja, merrini. — Sonja nxori nga xhepi shaminë, gjeti nyjën, e zgjidhi, nxori kartëmonedhën dhjetërublëshe dhe ia zgjati dorën Luzhinit.

— Po për njëqind rublat e tjera kështu s'e pranoni? — tha ai me qortim e me ngulm, pa e pranuar kartëmonedhën.

Sonja hodhi sytë përreth. Të gjithë e vështronin me ca fytyra kaq të tmerrshme, të rrepta, tallëse, plot urrejtje. Ajo vështroi Raskolnikovin... ai qëndronte te muri, me duar të kryqëzuara, dhe e shikonte me një vështrim të zjarrtë.

— O Zot! — i shpëtoi Sonjës.

— Amalija Ivanovna, do të duhet të njoftojmë policinë, prandaj ju lutem me gjithë përulje, dërgoni tani për tani për portierin, — tha ngadalë e madje me përzemërsi Luzhini.

— *Gott der Barmherzige!*[200] Unë e dita që ajo vidhte! — përplasi duart Amalija Ivanovna.

— Ju e dinit? — e kapi fjalën Luzhini, — pra, edhe më parë kishit të paktën disa baza për të arritur në këtë përfundim. Ju lutem, shumë e nderuar Amalija Ivanovna, t'i mbani mend fjalët tuaja, të shqiptuara, megjithatë, para dëshmitarëve.

Nga të gjitha anët u ngrit befas një zhurmë e madhe zërash. Të gjithë u trazuan.

— Si-i-i! — thirri befas Katerina Ivanovna, duke ardhur në vete, dhe — sikur të ishte këputur — u hodh drejt Luzhinit, — si! Ju e akuzoni për vjedhje? Sonjën? Ah, të poshtër, të poshtër! — Dhe duke u hedhur drejt Sonjës, e përqafoi, si në morsë, me duart e saj të thara.

— Sonja! Si guxove të merrje prej tij dhjetë rubla! O, budallaqe! Ma jep këtu! Ma jep tani këtë dhjetërublëshe — ja!

Dhe, duke ia rrëmbyer Sonjës kartëmonedhën, Katerina Ivanovna e shtrydhi në duar dhe ia hodhi me të prapë të dorës drejt e në fytyrë Luzhinit. Topthi i ra në sy dhe kërceu përdhe. Amalija Ivanovna u hodh të mblidhte paratë. Pjotr Petroviçi u zemërua.

— Mbajeni këtë të çmendur! — bërtiti ai.

Te dera, në këtë minutë, krahas Lebezjatnikovit u shfaqën edhe disa fytyra të tjera, midis të cilave dukeshin edhe të dyja zonjat e ardhura.

---

[200] *Gott der Barmherzige!* (gjerm.): O Zot i mëshirshëm!

— Si! E çmendur? Unë qenkam e çmendur? Bu-dalla! — kërciti Katerina Ivanovna. — Ti vetë je budalla, dhelpër gjyqesh, njeri i ulët! Sonja, Sonja të marrë paratë e tij! Sonja qenka vjedhëse! Po ajo do të të japë edhe ty, budalla! — Dhe Katerina Ivanovna qeshi histerikisht. — E keni parë budallain? — hidhej ajo në të gjitha anët, duke ua treguar të gjithëve Luzhinin. — Si! Edhe ti? — e pa ajo të zonjën e shtëpisë, — edhe ti aty, suxhukshitëse, e vërteton që ajo „vidhte“, ti, kofshë pule prusiane me krinolinë e poshtër! Ah, ju! Ah, ju! Po ajo as nga dhoma s'ka dalë dhe, kur erdhi nga ti, i poshtër, u ul aty për aty pranë Rodion Romanoviçit!.. Kontrollojeni! Po që s'ka dalë gjëkundi, atëherë paratë duhet t'i ketë me vete! Kërko, pra, kërko, kërko! Vetëm, po s'i gjete, atëherë më fal, shpirt, do të japësh llogari! Te sovrani, te sovrani, te vetë cari do të vrapoj, te i mëshirshmi, do t'i bie në këmbë, që tani, që sot! unë jam jetime! Do të më lënë të hyj! Ti mendon se s'do të më lënë? Gënjen, do të arrij! Do të arrij-j! Ti llogarite te kjo, që ajo është e butë? Te kjo shpresove? Po unë, vëlla, jam e shkathët! Do të rrëzohesh! Kërko, pra! Kërko, kërko, hë, kërko!!

Dhe Katerina Ivanovna, në ekstazë, e shkundte Luzhinin, duke e tërhequr drejt Sonjës.

— Jam gati, zonjë, dhe jap llogari... por qetësohuni, zonjë, qetësohuni! E shoh shumë mirë që jeni e shkathët!.. Kjo... kjo... si do të bëhet kjo, zonjë? — mërmëriste Luzhini, — kjo duhet bërë në praninë e policisë, zonjë... megjithëse, megjithatë, edhe tani dëshmitarë ka tepër mjaft... Jam gati, zonjë... Por në çdo rast është e vështirë për një burrë... për shkak të gjinisë... Sikur me ndihmën e Amalija Ivanovnës... megjithëse, megjithatë, kështu s'bëhet puna... Si do të bëhet kjo, zonjë?

— Kë të doni? Le ta kontrollojë kush të dojë! — bërtiste Katerina Ivanovna, — Sonja, ktheju xhepat përmbys! Ja, ja! Shiko, përbindësh, ja bosh, këtu ishte shamia, xhepi bosh, e sheh! Ja xhepi tjetër, ja, ja! E sheh! E sheh!

Dhe Katerina Ivanovna jo vetëm që i ktheu përmbys, po i nxori me forcë jashtë të dy xhepat, njërin pas tjetrit. Por nga xhepi i dytë, i djathtë, kërceu befas një letër dhe, duke përshkruar në ajër një parabolë, ra te këmbët e Luzhinit. Këtë e panë të gjithë; shumë thirrën. Pjotr Petroviçi u përkul, e mori letrën me dy gishta nga dyshemeja, e ngriti që ta shihnin të gjithë dhe e shpalosi. Ishte një kartëmonedhë njëqindrublëshe, e palosur në tetë. Pjotr Petroviçi e rrotulloi dorën përreth, duke ua treguar të gjithëve kartëmonedhën.

— Vjedhëse! Jashtë nga banesë! Polis, polis! — ulëriti Amalija Ivanovna, — ato duhet Siberi dëbonte! Jashtë!

Nga të gjitha anët fluturuan thirrje. Raskolnikovi heshtte, pa ia ndarë sytë Sonjës, duke i kaluar herë pas here, por shpejt, te Luzhini. Sonja qëndronte në po atë vend, si pa ndjenja: pothuajse as që ishte habitur. Befas ngjyra ia mbuloi gjithë fytyrën; thirri dhe e mbuloi fytyrën me duar.

— Jo, s'jam unë! S'e kam marrë! S'e di! — bërtiti ajo me një ulërimë që të copëtonte zemrën, dhe u hodh drejt Katerina Ivanovnës. Kjo e kapi dhe e shtrëngoi fort pas vetes, sikur të donte ta mbronte me kraharor nga të gjithë.

— Sonja! Sonja! Unë s'e besoj! E sheh, unë s'e besoj! — bërtiste (pavarësisht nga gjithë prova e dukshme) Katerina Ivanovna, duke e tundur në duart e saj si fëmijë, duke e puthur pa numër, duke ia kapur duart e, duke iu ngjitur, duke ia puthur. — Ti të marrësh! Po ç'njerëz budallenj janë këta! O Zot! Budallenj jeni, budallenj, — bërtiste ajo, duke iu drejtuar të gjithëve, — po ju s'e dini ende, s'e dini ç'zemër është kjo, ç'vajzë është kjo! Ajo të marrë, ajo! Po ajo fustanin e fundit do ta heqë, do ta shesë, do të ecë zbathur, e do t'jua japë juve, po t'ju duhet, ja si është ajo! Ajo edhe biletën e verdhë e mori ngaqë fëmijët e mi po vdisnin nga uria, e shiti veten për ne!.. Ah, i ndjeri, i ndjeri! Ah, i ndjeri, i ndjeri! E sheh? E sheh? Ja ku e ke drekën e përkujtimit! O Zot! Po mbrojeni, pra, ç'rrini kështu të gjithë! Rodion Romanoviç! Po

ju pse s'e mbroni? Edhe ju, apo, besoni? Ju s'vleni sa gishti i saj i vogël, të gjithë, të gjithë, të gjithë, të gjithë! O Zot! Po mbroje, pra, më në fund!

Vaji i Katerina Ivanovnës së gjorë, me tuberkuloz, jetime, bëri, me sa dukej, një efekt të fortë mbi publikun. Kishte aq shumë gjë të mjerueshme, aq shumë vuajtje në këtë fytyrë të shtrembëruar nga dhimbja, të tharë nga tuberkulozi, në këto buzë të thara, të mpiksura nga gjaku, në këtë zë që bërtiste ngjirur, në këtë vaj me dënesë, të ngjashëm me vajin e një fëmije, në këtë lutje plot besim, fëminore e njëkohësisht të dëshpëruar për ta mbrojtur, sa që, me sa dukej, të gjithëve u erdhi keq për fatkeqen. Të paktën, Pjotr Petroviçit menjëherë i *erdhi keq*.

— Zonjë! Zonjë! — thërriste ai me zë mbresëlënës, — ky fakt s'ju prek juve! Askush s'do të guxojë t'ju akuzojë për qëllim apo për marrëveshje, aq më tepër që ju vetë e zbuluat, duke e kthyer xhepin përmbys: pra, s'supozonit asgjë. Jam gati shumë e shumë të ndiej keqardhje, nëse, si të thuash, varfëria e shtyu edhe Sofja Semjonovnën, po pse, *mademoiselle*, s'donit ta pranonit? Patët frikë nga turpi? Hapi i parë? U hutuat, ndoshta? Puna është e kuptueshme, zonjushë; shumë e kuptueshme, zonjushë... Por, megjithatë, pse duhej të futeshit në cilësi të tilla! Zotërinj! — iu drejtua ai të gjithë të pranishmëve, — zotërinj! Duke ndier keqardhje e, si të thuash, duke ngushëlluar, unë, ndoshta, jam gati ta fal, madje edhe tani, pavarësisht nga fyerjet personale të marra. Le t'ju shërbejë, pra, *mademoiselle*, turpi i tanishëm si mësim për të ardhmen, — iu drejtua ai Sonjës, — kurse unë puna e mëtejshme do ta lë pa e çuar më tej dhe, ashtu qoftë, po e ndërpres. Mjaft!

Pjotr Petroviçi e vështroi vëngër Raskolnikovin. Vështrimet e tyre u takuan. Vështrimi i zjarrtë i Raskolnikovit ishte gati ta bënte hi. Ndërkaq Katerina Ivanovna, me sa dukej, s'dëgjonte më asgjë: e përqafonte e e puthte Sonjën si e çmendur. Edhe fëmijët e kishin rrethuar nga të gjitha anët Sonjën me duart e

tyre të vogla, kurse Poleçka, — që s'e kuptonte krejt, megjithatë, se ç'ishte puna, — dukej se ishte mbytur e tëra në lot, duke u këputur nga dënesat e duke e fshehur fytyrëzën e saj të bukur, të fryrë nga të qarët, në supin e Sonjës.

— Sa e ulët kjo! — u dëgjua befas një zë i fortë te dera.

Pjotr Petroviçi u kthye shpejt.

— Ç'poshtërsi! — përsëriti Lebezjatnikovi, duke e vështruar me ngulm në sy.

Pjotr Petroviçi madje sikur u drodh. Këtë e vunë re të gjithë. (Më vonë e kujtonin këtë.) Lebezjatnikovi hyri në dhomë.

— Dhe ju guxuat të më vinit mua dëshmitar? — tha ai, duke iu afruar Pjotr Petroviçit.

— Ç'do të thotë kjo, Andrej Semjonoviç? Për çfarë po flisni? — mërmëriti Luzhini.

— Do të thotë që ju jeni... shpifës, ja ç'duan të thonë fjalët e mia! — tha me zjarr Lebezjatnikovi, duke e vështruar rreptë me sytë e tij të vegjël, që shihnin keq. Ishte tmerrësisht i zemëruar. Raskolnikovi i nguli sytë mbi të, sikur duke e kapur e duke e peshuar çdo fjalë. Përsëri ra heshtja. Pjotr Petroviçi madje e humbi pothuajse, sidomos në çastin e parë.

— Nëse këtë ma thoni mua... — filloi ai, duke belbëzuar, — po ç'keni? A jeni në vete?

— Unë jam në vete, zotëri, kurse ju jeni... mashtrues! Ah, sa e ulët kjo! E dëgjova gjithçka, prita me qëllim gjithçka, që të kuptoja gjithçka, sepse, e pranoj, madje edhe deri tani kjo s'është krejt logjike... Por përse e bëtë të gjithë këtë — s'e kuptoj.

— Po ç'kam bërë unë! A do të pushoni së foluri me ato gjëegjëzat tuaja të marra! Apo, ndoshta, keni pirë?

— Ju, njeri i ulët, ndoshta pini, e jo unë! Unë vodkë s'pi fare kurrë, sepse kjo s'është në bindjet e mia! Përfytyroni, ai, ai vetë, me duart e tij ia dha këtë kartëmonedhë njëqindrublëshe Sofja Semjonovnës, — e pashë, jam dëshmitar, do të betohem! Ai, ai! — përsëriste Lebezjatnikovi, duke iu drejtuar të gjithëve e secilit.

— Po ju a ju ka lënë mendja apo jo, qumështor? — kërciti Luzhini, — ajo është këtu vetë para jush, e pranishme, — ajo vetë këtu, tani, para të gjithëve vërtetoi se, përveç dhjetë rublave, s'mori asgjë nga unë. Si mund t'ia jepja, pas kësaj?

— E pashë, e pashë! — bërtiste e vërtetonte Lebezjatnikovi, — dhe ndonëse kjo është kundër bindjeve të mia, jam gati që në këtë orë të bëj në gjyq çfarëdo betimi, sepse pashë si ia futët fshehtas! Vetëm se unë, budallai, mendova që ia futët nga bamirësia! Te dera, kur po përshëndeteshit me të, kur ajo u kthye e kur ju i shtrëngonit dorën me njërën dorë, me tjetrën, të majtën, ia vutë fshehtas letrën në xhep. E pashë! E pashë!

Luzhini u zbeh.

— Ç'po gënjeni! — thirri ai me paturpësi, — po si mund ta dallonit letrën, duke qëndruar te dritarja? Ju është bërë... me ata sy që shohin keq. Po flisni përçart!

— Jo, s'më është bërë! Dhe ndonëse qëndroja larg, i pashë të gjitha, të gjitha, dhe ndonëse nga dritarja është vërtet e vështirë të dallosh letrën, — këtë e thoni të vërtetë, — por unë, për një rast të veçantë, e dija me siguri që ishte pikërisht kartëmonedha njëqindrublëshe, sepse, kur filluat t'i jepnit Sofja Semjonovnës dhjetërublëshen, — e pashë vetë, — ju po atëherë morët nga tryeza kartëmonedhën njëqindrublëshe (këtë e pashë, sepse atëherë qëndroja afër, dhe meqë më lindi menjëherë një mendim, prandaj s'e harrova që e kishit kartëmonedhën në dorë). Ju e palosët dhe e mbajtët, të shtrënguar në dorë, gjithë kohën. Pastaj e harrova përsëri, por kur filluat të ngriheshit, e kaluat nga e djathta në të majtën dhe gati ju ra; atëherë m'u kujtua përsëri, sepse më erdhi përsëri po ai mendim, pikërisht që ju doni, fshehtas nga unë, t'i bëni asaj një bamirësi. Mund ta përfytyroni si fillova t'ju ndiqja, — e pashë si arritët t'ia futnit në xhep. E pashë, e pashë, do të betohem!

Lebezjatnikovit gati i zihej fryma. Nga të gjitha anët filluan të dëgjoheshin thirrje të ndryshme, që shprehnin më shumë habi;

por u dëgjuan edhe thirrje që merrnin ton kërcënues. Të gjithë u shtynë drejt Pjotr Petroviçit. Katerina Ivanovna u hodh drejt Lebezjatnikovit.

— Andrej Semjonoviç! Unë u gabova për ju! Mbrojeni! Vetëm ju jeni për të! Ajo është jetime, ju dërgoi Zoti! Andrej Semjonoviç, shpirt, i dashur!

Dhe Katerina Ivanovna, pothuajse pa ditur ç'bënte, u hodh para tij në gjunjë.

— Marrëzi! — ulëriti Luzhini, i tërbuar deri në furi, — marrëzi po bluani, zotëri. „E harrova, m'u kujtua, e harrova“ — ç'është kjo! Pra unë ia vura me qëllim? Pse? Me ç'qëllim? Ç'kam unë të përbashkët me këtë...

— Pse? Ja këtë as unë vetë s'e kuptoj, po që po tregoj një fakt të vërtetë, kjo është e sigurt! Unë s'gabohem aq, o njeri i ndyrë e kriminel, sa pikërisht më kujtohet si për këtë shkak më lindi menjëherë atëherë një pyetje, pikërisht në kohën kur ju falënderoja e ju shtrëngoja dorën. Pse pikërisht ia vutë fshehtas në xhep? Domethënë, pse pikërisht fshehtas? Mos vallë vetëm sepse donit ta fshihnit nga unë, duke ditur që unë kam bindje të kundërta e mohoj bamirësinë private, që s'shëron asgjë rrënjësisht? Hë, dhe vendosa që ju vërtet ju vjen turp para meje të jepni shuma të tilla, dhe, përveç kësaj, ndoshta, mendova unë, ai do t'i bëjë një surprizë, ta habisë, kur të gjejë në xhep njëqind rubla të tëra. (Sepse disa bamirës u pëlqen shumë t'i shtrijnë kështu bamirësitë e tyre; e di unë.) Pastaj mendova gjithashtu se ju doni ta provoni, domethënë a do të vijë, kur t'i gjejë, të falënderojë? Pastaj, se doni t'i shmangeni mirënjohjes dhe që, hë, si thuhet atje: që dora e djathtë, apo, të mos dijë...[201] me një fjalë diçka e tillë... Hë, po sa mendime më erdhën atëherë në kokë, kështu që vendosa t'i mendoja të gjitha më vonë, po megjithatë e quajta jo delikate t'ju tregoja se e dija të fshehtën. Por, megjithatë, më

[201] Aludim për fjalët e Krishtit: „Kur jep lëmoshë, e majta jote të mos dijë ç'bën e djathta“ (Mateu 6:3).

erdhi menjëherë në kokë prapë një pyetje tjetër: që Sofja Semjonovna, para se ta vërejë, ndoshta, ku i dihet, do t'i humbasë paratë; ja pse vendosa të vija këtu, ta thërrisja e ta njoftoja se i kishin vënë në xhep njëqind rubla. Po kalimthi kalova më parë në nomerin e zonjave Kobyljatnikov, që t'u çoja „Përfundimin e përgjithshëm të metodës pozitive“ dhe t'u rekomandoja veçanërisht artikullin e Pideritit (e megjithatë edhe të Vagnerit);[202] pastaj vij këtu, e këtu ja ç'histori! Hë, a mund, a mund të kisha të gjitha këto mendime e arsyetime, sikur të mos kisha parë vërtet që ju ia futët në xhep njëqind rubla?

Kur Andrej Semjonoviçi mbaroi arsyetimet e tij me shumë fjalë, me një përfundim të tillë logjik në fund të fjalimit, u lodh tmerrësisht, e madje djersa i rridhte nga fytyra. Mjerisht, ai s'dinte të shprehej si duhet as rusisht (duke mos ditur, megjithatë, asnjë gjuhë tjetër), kështu që u shterua i tëri, disi përnjëherësh, madje sikur u dobësua pas bëmës së tij si avokat. Megjithatë, fjalimi i tij bëri një efekt të jashtëzakonshëm. Fliste me një zjarr të tillë, me një bindje të tillë, sa që, dukshëm, të gjithë i besuan. Pjotr Petroviçi ndjeu që puna ishte keq.

— Ç'punë kam unë që juve ju erdhën në kokë atje ca pyetje budallaqe, — thirri ai. — Kjo s'është provë, zotëri! Ju mund t'i keni parë të gjitha këto në gjumë, ja kaq, zotëri! Kurse unë po ju them se ju gënjeni, zotëri! Gënjeni e shpifni nga ndonjë e keqe ndaj meje, e pikërisht nga inati që s'pranova propozimet tuaja shoqërore mendjelira e pa Zot, ja ç'është, zotëri!

Por kjo dredhë s'i solli dobi Pjotr Petroviçit. Përkundrazi, nga të gjitha anët u dëgjua një murmuritje.

— A, ja ku ia dole! — bërtiti Lebezjatnikovi. — Gënjen! Thirr policinë, kurse unë do të betohem! Vetëm një gjë s'mund të kuptoj: pse rrezikoi një veprim kaq të ulët! O njeri i mjerë, i poshtër!

[202] Titull i një përmbledhjeje me shkrime të shkollës pozitiviste (filozofia e Ogyst Kontit), të lexuara gjerësisht nga radikalët e kohës. Pideriti dhe Vagneri: autorë gjermanë shkencash natyrore, shkrimet e të cilëve përkthehesin atëherë në Rusi.

— Unë mund ta shpjegoj pse rrezikoi një veprim të tillë dhe, po të duhet, do të betohem vetë! — tha më në fund me zë të vendosur Raskolnikovi dhe doli përpara.

Dukej i vendosur e i qetë. Të gjithëve disi u qe bërë e qartë, vetëm duke e parë, se ai e dinte vërtet se ç'ishte puna dhe se kishte arritur zgjidhja.

— Tani e kam sqaruar krejt gjithçka për veten, — vazhdoi Raskolnikovi, duke iu drejtuar drejtpërdrejt Lebezjatnikovit. — Qysh nga fillimi i historisë fillova të dyshoja se këtu kishte ndonjë kurth të ndyrë; fillova të dyshoja për shkak të disa rrethanave të veçanta, të njohura vetëm për mua, që do t'ua shpjegoj tani të gjithëve: në to qëndron gjithë puna! Kurse ju, Andrej Semjonoviç, me dëshminë tuaj të çmuar m'i sqaruat përfundimisht të gjitha. Ju lutem të gjithëve, të gjithëve të dëgjoni: ky zotëri (ai tregoi Luzhinin) i kishte kërkuar së fundi dorën një vajze, e pikërisht motrës sime, Avdotja Romanovna Raskolnikovës. Por, kur erdhi në Petersburg, pardje, në takimin tonë të parë, u grind me mua dhe unë e nxora jashtë nga dhoma ime, për çka ka dy dëshmitarë. Ky njeri është shumë i lig... Pardje unë ende s'e dija se ai banonte këtu në nomera, te ju, Andrej Semjonoviç, dhe se, pra, po atë ditë kur u grindëm, domethënë pardje, ai ishte dëshmitar kur unë i dhashë, si mik i të ndjerit zoti Marmeladov, bashkëshortes së tij Katerina Ivanovnës ca para për varrimin. Ai i shkroi menjëherë nënës sime një letër dhe e njoftoi se unë i paskam dhënë të gjitha paratë jo Katerina Ivanovnës, po Sofja Semjonovnës, dhe në të njëjtën kohë përmendi me shprehjet më të ulëta... karakterin e Sofja Semjonovnës, domethënë bëri aluzion për karakterin e marrëdhënieve të mia me Sofja Semjonovnën. Të gjitha këto, siç e kuptoni, me qëllim që të më grindte me nënën e motrën, duke u mbushur mendjen se unë po i prish, me qëllime jo fisnike, paratë e tyre të fundit, me të cilat ato më ndihmojnë. Mbrëmë, para nënës e motrës, dhe në praninë e tij, unë e rivendosa të vërtetën, duke provuar se ia kisha dhënë pa-

ratë Katerina Ivanovnës për varrimin, e jo Sofja Semjonovnës, dhe se me Sofja Semjonovnën pardje s'isha as njohur ende e madje as s'e kisha parë ende në fytyrë. Në të njëjtën kohë shtova se ai, Pjotr Petroviç Luzhini, me gjithë cilësitë e tij, s'vlen sa gishti i vogël i Sofja Semjonovnës, për të cilën flet kaq keq. Kurse në pyetjen e tij: a do ta ulja Sofja Semjonovnën pranë motrës sime? — u përgjigja se e kisha bërë tashmë këtë, po atë ditë. I inatosur ngaqë nëna e motra s'donin, sipas shpifjeve të tij, të grindeshin me mua, ai, fjalë pas fjale, filloi t'u thoshte paturpësi të pafalshme. Ndodhi prishja përfundimtare, dhe e nxorën nga shtëpia. Të gjitha këto ndodhën mbrëmë. Tani ju lutem vëmendje të veçantë: përfytyroni sikur t'i dilte tani për dore të provonte se Sofja Semjonovna është vjedhëse, atëherë, së pari, do t'u provonte motrës e nënës sime se kishte qenë pothuajse i drejtë në dyshimet e tij; se ishte zemëruar me të drejtë që unë vura në një rrafsh motrën time dhe Sofja Semjonovnën; se, duke më sulmuar mua, ai pra mbronte e ruante nderin e motrës sime, të fejuarës së tij. Me një fjalë, me gjithë këtë ai madje mund të më grindte përsëri me të afërmit e, natyrisht, shpresonte të hynte përsëri në hirin e tyre. S'po flas për faktin që ai po hakmerrej ndaj meje personalisht, sepse ka arsye të supozojë se nderi e lumturia e Sofja Semjonovnës janë shumë të shtrenjta për mua. Ja gjithë llogaria e tij! Ja si e kuptoj unë këtë punë! Ja gjithë shkaku, dhe tjetër s'mund të jetë!

Kështu ose gati kështu e mbaroi Raskolnikovi fjalimin e tij, të ndërprerë shpesh nga thirrjet e publikut, që dëgjonte, megjithatë, me shumë vëmendje. Por, pavarësisht nga të gjitha ndërprerjet, ai foli prerë, qetë, saktë, qartë, me vendosmëri. Zëri i tij i prerë, toni i tij i bindur dhe fytyra e rreptë bënë mbi të gjithë një efekt të jashtëzakonshëm.

— Po, po, kështu është! — e vërtetonte me ngazëllim Lebezjatnikovi. — Kështu duhet të jetë, sepse ai pikërisht më pyeti, sapo hyri në dhomën tonë Sofja Semjonovna, „a jeni ju këtu? A s'ju

kisha parë midis mysafirëve të Katerina Ivanovnës?“ Më thirri për këtë te dritarja dhe atje më pyeti me zë të ulët. Pra, atij i duhej patjetër që ju të ishit këtu! Kështu është, të gjitha kështu janë!

Luzhini heshtte dhe buzëqeshte me përbuzje. Megjithatë, ishte shumë i zbehtë. Dukej se po mendonte si t'ia dilte. Ndoshta do t'i linte me kënaqësi të gjitha e do të ikte, por në çastin e tanishëm kjo ishte pothuajse e pamundur; kjo do të thoshte ta pranonte drejtpërdrejt drejtësinë e akuzave të ngritura kundër tij dhe se e kishte shpifur vërtet Sofja Semjonovnën. Përveç kësaj, edhe publiku, edhe pa këtë i pirë, trazohej tepër. Furnizuesi, megjithëse, megjithatë, s'i kuptonte të gjitha, bërtiste më shumë se të gjithë dhe propozonte disa masa shumë të pakëndshme për Luzhinin. Por kishte edhe të pa pirë; ishin mbledhur e ishin grumbulluar nga të gjitha dhomat. Të tre polakët e vegjël ndizeshin tmerrësisht dhe i bërtisnin pa pushim: „*panie łajdak!*“,[203] duke mërmëritur edhe ca kërcënime polonisht. Sonja dëgjonte e tendosur, po sikur edhe ajo s'i kuptonte të gjitha, sikur të zgjohej nga të fikët. Vetëm s'i ndante sytë nga Raskolnikovi, duke ndier se tek ai qëndronte gjithë mbrojtja e saj. Katerina Ivanovna merrte frymë me vështirësi e ngjirur dhe dukej në një rraskapitje të tmerrshme. Më budallaqe se të gjithë qëndronte Amalija Ivanovna, me gojë hapur e pa kuptuar asgjë fare. Ajo shihte vetëm që Pjotr Petroviçi ishte zënë disi. Raskolnikovi kërkoi të fliste përsëri, por s'e lanë më ta mbaronte: të gjithë bërtisnin e shtyheshin rreth Luzhinit me sharje e kërcënime. Por Pjotr Petroviçi s'u frikësua. Duke parë se çështja e akuzës kundër Sonjës ishte humbur krejt, iu drejtua hapur paturpësisë.

— Më lejoni, zotërinj, më lejoni; mos u shtyni, më lini të kaloj! — thoshte ai, duke çarë rrugën nëpër turmë, — dhe bëmëni nder, mos kërcënoni; ju siguroj se s'do të ndodhë asgjë, s'do të bëni asgjë, s'jam nga të frikshmit, zotërinj, e përkundrazi, ju, zotërinj, do të jepni llogari që me dhunë mbuluat një çështje penale.

[203] *Panie łajdak!* (pol.): Zotëri maskara!

Vjedhësja është më se e zbuluar, dhe unë do ta ndjek ligjërisht, zotërinj. Në gjyq s'janë aq të verbër e... as të dehur, zotërinj, dhe s'do t'u besojnë dy të pafeve të njohur, trazovës e mendjelirë, që më akuzojnë, nga hakmarrja personale, për çka vetë ata, nga budallallëku i tyre, e pranojnë... Po, zotërinj, më lejoni, zotërinj!

— Që menjëherë të mos ju mbetet më as fryma në dhomën time; urdhëroni largohuni, dhe gjithçka mbaroi midis nesh! E kur mendoj që unë dilja nga lëkura, i shpjegoja... dy javë të tëra!..

— Po unë ju thashë vetë pak më parë, Andrej Semjonoviç, që po largohem, kur ju ende më mbanit; kurse tani do të shtoj vetëm se jeni budalla, zotëri. Ju uroj ta shëroni mendjen e sytë tuaj që shohin keq. Më lejoni, pra, zotërinj!

Ai çau rrugën; por furnizuesit s'i vinte ta lëshonte kaq lehtë, vetëm me sharje: rrëmbeu nga tryeza një gotë, e hodhi me forcë dhe e qëlloi drejt Pjotr Petroviçit; por gota fluturoi drejt e në Amalija Ivanovnën. Ajo kërciti, kurse furnizuesi, duke humbur ekuilibrin nga hovi, u rrëzua rëndë nën tryezë. Pjotr Petroviçi shkoi në dhomën e tij, dhe pas gjysmë ore s'ishte më në shtëpi. Sonja, e druajtur nga natyra, e dinte edhe më parë se atë ishte më lehtë ta shkatërroje se këdo tjetër, kurse ta fyente mund ta bënte kushdo gati pa u ndëshkuar. Por megjithatë, deri në këtë minutë, i dukej se mund t'i shmangej disi fatkeqësisë — me kujdes, me butësi, me përulje para të gjithëve e secilit. Zhgënjimi i saj ishte tepër i rëndë. Ajo, natyrisht, me durim e gati pa u ankuar mund t'i duronte të gjitha — edhe këtë. Por në minutën e parë iu bë tepër rëndë. Pavarësisht nga triumfi i saj e nga shfajësimi i saj, — kur i kaloi frika e parë e shtangia e parë, kur e kuptoi e i mori me mend të gjitha qartë, — ndjenja e pafuqisë e e fyerjes ia shtrëngoi zemrën me mundim. Asaj i filloi një krizë histerike. Më në fund, duke mos duruar dot, doli me vrap nga dhoma dhe vrapoi në shtëpi. Kjo ndodhi pothuajse menjëherë pas largimit të Luzhinit. Amalija Ivanovna, kur, mes të qeshurave të forta të të pranishmëve, e qëlloi gota, s'e duroi dot as ajo që të pësonte

nga gostia e huaj. Duke kërcitur, si e tërbuar, u hodh drejt Katerina Ivanovnës, duke e quajtur atë fajtore për gjithçka:

— Jashtë nga banesë! Tani! Marsh! — Dhe me këto fjalë filloi të rrëmbente gjithçka që i binte në dorë nga sendet e Katerina Ivanovnës dhe t'i hidhte përdhe. Pothuajse edhe pa këtë e vrarë, gati pa ndjenja, duke iu marrë fryma, e zbehtë, Katerina Ivanovna u hodh nga shtrati (mbi të cilin kishte rënë e rraskapitur) dhe u sul mbi Amalija Ivanovnën. Por lufta ishte tepër e pabarabartë; ajo e shtyu si një pupël.

— Si! Jo vetëm që e shpifën pa Zot, — kjo krijesë edhe mbi mua! Si! Në ditën e varrimit të burrit më nxjerrin nga banesa, pas bukës e kripës sime, në rrugë, me jetimët! Po ku të shkoj! — ulëriste duke qarë me dënesë e duke iu marrë fryma gruaja e gjorë. — O Zot! — bërtiti ajo befas, me sy që i shkreptinin, — vallë s'ka drejtësi! Kë do të mbrosh ti, po jo ne, jetimët? Po ja, do ta shohim! Ka në botë gjyq e drejtësi, ka, do ta gjej! Tani, prit, krijesë pa Zot! Poleçka, rri me fëmijët, do të kthehem. Më prisni, qoftë edhe në rrugë! Do ta shohim, a ka në botë drejtësi?

Dhe, duke hedhur mbi kokë po atë shall të gjelbër prej drapdedami,[204] për të cilin kishte folur në tregimin e tij i ndjeri Marmeladov, Katerina Ivanovna çau përmes turmës së çrregullt e të dehur të qiramarrësve, që ende ishin grumbulluar në dhomë, dhe me ulërimë e me lot doli me vrap në rrugë — me një qëllim të papërcaktuar, që diku tani, menjëherë e me çdo kusht të gjente drejtësi. Poleçka u strukur e tmerruar me fëmijët në qoshe mbi sënduk, ku, duke i përqafuar të dy të voglit, duke u dridhur e tëra, filloi të priste ardhjen e nënës. Amalija Ivanovna vërtitej nëpër dhomë, kërciste, vajtonte, hidhte përdhe gjithçka që i binte në dorë dhe bënte rrëmujë. Qiramarrësit bërtisnin kush andej e kush këndej — disa tregonin, si dinin, për ngjarjen që kishte ndodhur; të tjerët grindeshin e shaheshin; disa ia nisën këngëve...

[204] Drapdedam (fr. *drap de dames*): stof i hollë leshi, i lirë.

„E tani është koha edhe për mua! — mendoi Raskolnikovi. — Hë pra, Sofja Semjonovna, të shohim ç'do të thoni tani!“

Dhe u nis për te banesa e Sonjës.

Pjesa e pestë — IV

Raskolnikovi kishte qenë avokati i zellshëm e i gjallë i Sonjës kundër Luzhinit, pavarësisht se mbante vetë në shpirt aq shumë tmerr e vuajtje të vetat. Por, pasi kishte vuajtur aq shumë në mëngjes, ishte sikur i gëzuar për rastin për t'i ndërruar përshtypjet, që po i bëheshin të padurueshme, pa folur për atë sa shumë gjë personale e të zemrës kishte në dëshirën e tij për ta mbrojtur Sonjën. Përveç kësaj, kishte parasysh dhe e shqetësonte tmerrësisht, sidomos në disa minuta, takimi që e priste me Sonjën: ai *duhej* t'i tregonte se kush e kishte vrarë Lizavetën, dhe parandiente për veten një mundim të tmerrshëm, dhe sikur e largonte me duar. Prandaj, kur thirri, duke dalë nga Katerina Ivanovna: „Hë, ç'do të thoni tani, Sofja Semjonovna?“, me sa dukej ndodhej ende në njëfarë gjendjeje të ngacmuar nga jashtë gjallërie, sfide e fitoreje të fundit mbi Luzhinin. Por diçka e çuditshme i ndodhi. Kur arriti te banesa e Kapernaumovit, ndjeu befas tek vetja një pafuqi të papritur e frikë. I menduar u ndal para derës me një pyetje të çuditshme: „A duhet ta them kush e vrau Lizavetën?“ Pyetja ishte e çuditshme, sepse ai befas, njëkohësisht, ndjeu se jo vetëm që s'mund të mos e thoshte, por madje edhe ta shtynte këtë minutë, qoftë edhe për pak kohë, ishte e pamundur. Ende s'e dinte pse ishte e pamundur; vetëm e *ndjeu* këtë, dhe kjo vetëdije e mundimshme e pafuqisë së tij para domosdoshmërisë gati e shtypi. Që të mos arsyetonte më e të mos mundohej, e hapi shpejt derën dhe e vështroi Sonjën nga pragu. Ajo rrinte ulur, e mbësh-

tetur me bërryla në tryezëz e me fytyrën të mbuluar me duar, por, kur pa Raskolnikovin, u ngrit shpejt dhe shkoi ta takonte, sikur ta kishte pritur.

— Ç'do të bëhej me mua pa ju! — tha ajo shpejt, duke u takuar me të në mes të dhomës. Me sa dukej, vetëm këtë donte t'i thoshte sa më shpejt. Për këtë edhe e kishte pritur.

Raskolnikovi shkoi te tryeza dhe u ul në karrigen nga e cila ajo sapo ishte ngritur. Ajo qëndroi para tij dy hapa larg, tamam si dje.

— Hë, Sonja? — tha ai dhe befas ndjeu se zëri po i dridhej, — se gjithë puna mbështetej te „pozita shoqërore dhe zakonet e lidhura me të". E kuptuat pak më parë këtë?

Në fytyrën e saj u shpreh vuajtja.

— Vetëm mos më flisni si dje! — e ndërpreu ajo. — Ju lutem, mos filloni. Edhe kështu mundime ka mjaft...

Ajo buzëqeshi me nxitim, duke u trembur se, ndoshta, qortimi s'do t'i pëlqente.

— Ika që andej si budallaqe. Ç'po ndodh atje tani? Tani desh të shkoja, po gjithnjë mendoja se ja... do të vini ju.

Ai i tregoi se Amalija Ivanovna po i nxirrte nga banesa dhe se Katerina Ivanovna kishte vrapuar diku „të kërkonte drejtësi".

— Ah, Zoti im! — u hodh Sonja, — të shkojmë sa më shpejt...

Dhe rrëmbeu mantelin e saj të vogël.

— Gjithnjë e njëjta gjë! — thirri i nervozuar Raskolnikovi. — Ju s'keni ndër mend tjetër veç atyre! Rrini pak me mua.

— Po... Katerina Ivanovna?

— Po Katerina Ivanovna, natyrisht, s'do t'ju anashkalojë, do të vijë vetë te ju, meqë doli me vrap nga shtëpia, — shtoi ai me inat. — Po s'ju gjeti, ju do të dilni fajtore...

Sonja u ul në karrige në një pavendosmëri të mundimshme. Raskolnikovi heshtte, duke shikuar përdhe e duke menduar diçka.

— Le të themi, Luzhini tani s'deshi, — filloi ai, pa e vështruar Sonjën. — Hë, po sikur të donte ose të hynte disi në llogaritë e tij, ai do t'ju kishte futur në burg, sikur të mos ishim ndodhur aty unë e Lebezjatnikovi! A?

— Po, — tha ajo me zë të dobët, — po! — përsëriti ajo, e hutuar e në ankth.

— E unë vërtet mund të mos isha ndodhur! Kurse Lebezjatnikovi u gjend aty krejt rastësisht.

Sonja heshtte.

— Hë, po sikur në burg, ç'do të ndodhte atëherë? E mbani mend ç'thashë dje?

Ajo përsëri s'u përgjigj. Ai priti pak.

— E unë mendova se do të bërtisnit përsëri: „Ah, mos flisni, pushoni!“ — qeshi Raskolnikovi, por disi me mundim. — Ç'ka, prapë heshtje? — pyeti ai pas një minute. — Se duhet të flasim për diçka? Ja, pikërisht do të më interesonte të dija si do ta zgjidhnit tani një „çështje“, siç thotë Lebezjatnikovi. (Ai sikur kishte filluar të ngatërrohej.) Jo, vërtet, po flas seriozisht. Përfytyroni, Sonja, se t'i dinit që më parë të gjitha qëllimet e Luzhinit, ta dinit (domethënë me siguri) se për shkak të tyre do të humbte krejt Katerina Ivanovna, e edhe fëmijët; edhe ju, për më tepër (meqë ju e quani veten asgjë, prandaj *për më tepër*). Poleçka gjithashtu... sepse asaj i del po ajo rrugë. Hë pra; ja kështu: sikur befas t'ia linin të gjitha këto tani vendimit tuaj: ky apo ata të rrojnë në botë, domethënë të rrojë Luzhini e të bëjë poshtërsi, apo të vdesë Katerina Ivanovna? Si do ta vendosnit: cili prej tyre të vdesë? Po ju pyes.

Sonja e vështroi me shqetësim: iu duk se dëgjoi diçka të veçantë në këtë të folur të pasigurt e që i afrohej diçkaje nga larg.

— E parandieja që do të më pyesnit diçka të tillë, — tha ajo, duke e vështruar me hetim.

— Mirë, le të jetë; po, megjithatë, si do ta vendosnit?

— Pse pyetni për diçka që s'mund të ndodhë? — tha Sonja me neveri.

— Pra, më mirë të rrojë Luzhini e të bëjë poshtërsi! As këtë s'guxuat ta vendosnit?

— Po unë s'mund ta di providencën e Zotit... E pse pyetni për atë që s'duhet pyetur? Pse pyetje kaq boshe? Si mund të ndodhë që kjo të varet nga vendimi im? E kush më ka vënë gjykatëse këtu: kush të rrojë, kush të mos rrojë?

— Kur përzihet providenca e Zotit, s'ke ç'të bësh më, — mërmëriti i zymtë Raskolnikovi.

— Thoni më mirë drejt ç'ju duhet! — thirri me vuajtje Sonja, — ju prapë po më çoni drejt diçkaje... Mos vallë keni ardhur vetëm për të më torturuar!

Ajo s'e duroi dot dhe befas filloi të qante me hidhërim. Me një pikëllim të zymtë e vështronte ai. Kaluan nja pesë minuta.

— E megjithatë ke të drejtë, Sonja, — tha ai më në fund me zë të ulët. Ai ndryshoi befas; toni i tij i sforcuar i paturpshëm e sfidues pa fuqi u zhduk. Madje edhe zëri iu dobësua befas. — Unë vetë të thashë dje se s'do të vija të kërkoja falje, e pothuajse me këtë fillova, që po kërkoj falje... Për Luzhinin e për providencën e thashë për veten... Kjo do të thotë që kërkoja falje, Sonja...

Desh të buzëqeshte, por diçka pa fuqi e e pambaruar u shpreh në buzëqeshjen e tij të zbehtë. E uli kokën dhe e mbuloi fytyrën me duar.

Dhe befas një ndjesi e çuditshme, e papritur, njëfarë urrejtjeje therëse ndaj Sonjës i kaloi nëpër zemër. Sikur i habitur e i trembur vetë nga kjo ndjesi, ngriti befas kokën dhe e vështroi me ngulm; por hasi te vetja vështrimin e saj të shqetësuar e plot kujdes deri në mundim; këtu ishte dashuria; urrejtja e tij u zhduk si fantazmë. S'ishte ajo; ai e kishte marrë një ndjenjë për një tjetër. Kjo vetëm do të thoshte se *ajo* minutë kishte ardhur.

Përsëri e mbuloi fytyrën me duar dhe e uli kokën poshtë. Befas u zbeh, u ngrit nga karrigia, e vështroi Sonjën dhe, pa thënë asgjë, kaloi mekanikisht e u ul në shtratin e saj.

Kjo minutë, në ndjesinë e tij, i ngjante tmerrësisht asaj kur ishte në këmbë pas plakës, pasi e kishte liruar tashmë sëpatën nga laku, dhe kishte ndier se „s'mund të humbiste më asnjë çast".

— Ç'keni? — pyeti Sonja, tmerrësisht e druajtur.

Ai s'mund të thoshte asgjë. Ai s'e kishte menduar fare, fare kështu ta *shpallte* dhe as vetë s'e kuptonte se ç'po i ndodhte tani. Ajo iu afrua ngadalë, u ul në shtrat pranë tij dhe priste, pa ia ndarë sytë. Zemra i trokiste e i ngrinte. U bë e padurueshme: ai e ktheu drejt saj fytyrën e tij të zbehtë si e vdekur; buzët i shtrembëroheshin pa fuqi, duke u përpjekur të thoshin diçka. Tmerri i kaloi Sonjës nëpër zemër.

— Ç'keni? — përsëriti ajo, duke u larguar pak prej tij.

— Asgjë, Sonja. Mos u tremb... Marrëzi! Vërtet, po ta mendosh, — marrëzi, — mërmëriste ai me pamjen e një njeriu që s'e di ç'bën, në kllapi. — Pse erdha vetëm të të torturoj ty? — shtoi ai befas, duke e vështruar. — Vërtet. Pse? Gjithnjë ia bëj vetes këtë pyetje, Sonja...

Ai, ndoshta, ia kishte bërë vetes këtë pyetje një çerek ore më parë, por tani e tha në pafuqi të plotë, mezi duke e kuptuar veten e duke ndier një dridhje të pandërprerë në gjithë trupin.

— Oh, sa po mundoheni! — tha ajo me vuajtje, duke e shqyrtuar.

— Të gjitha marrëzira!.. Ja ç'është, Sonja (ai befas buzëqeshi s'dihej pse, disi zbehtë e pa fuqi, nja dy sekonda), — e mban mend ç'desha të të thosha dje?

Sonja priste e shqetësuar.

— Të thashë, duke ikur, se ndoshta po ndahem me ty përgjithmonë, por se po të vija sot, do të të thosha... kush e vrau Lizavetën.

Ajo befas u drodh me gjithë trupin.

— Hë, ja, erdha të ta them.

— Pra ju dje vërtet... — pëshpëriti ajo me mundim, — po nga e dini ju? — pyeti ajo shpejt, sikur të kishte ardhur befas në vete.

Sonja filloi të merrte frymë me vështirësi. Fytyra i bëhej gjithnjë e më e zbehtë.

— E di.

Ajo heshti një minutë.

— E gjetën, apo, *atë*? — pyeti ajo me druajtje.

— Jo, s'e gjetën.

— Po atëherë si e dini ju për *këtë*? — pyeti përsëri ajo mezi e dëgjueshme, dhe përsëri gati pas një heshtjeje prej një minute.

Ai u kthye nga ajo dhe e vështroi me ngulm, me ngulm.

— Merre me mend, — tha ai me buzëqeshjen e mëparshme të shtrembër e pa fuqi.

Sikur ngërçe i kaluan nëpër gjithë trupin.

— Po ju... mua... pse më... trembni kështu? — tha ajo, duke buzëqeshur si fëmijë.

— Pra, unë jam mik i madh me *të*... meqë e di, — vazhdoi Raskolnikovi, duke vazhduar ta vështronte pa u shkëputur në fytyrë, sikur s'kishte më forcë t'i largonte sytë, — ai këtë Lizavetën... s'donte ta vriste... Atë... e vrau pa dashje... Ai donte të vriste plakën... kur ajo ishte vetëm... dhe erdhi... E pikërisht atëherë hyri Lizaveta... Ai atëherë... vrau edhe atë.

Kaloi edhe një minutë e tmerrshme. Të dy vazhdonin ta vështronin njëri-tjetrin.

— Pra, s'mund ta marrësh me mend? — pyeti ai befas, me atë ndjesi sikur po hidhej poshtë nga një kambanore.

— J-jo, — pëshpëriti Sonja mezi e dëgjueshme.

— Shiko mirë.

Dhe sapo e tha këtë, përsëri një ndjesi e dikurshme, e njohur, ia ngriu befas shpirtin: e vështronte dhe befas, në fytyrën e saj, sikur pa fytyrën e Lizavetës. E kishte mbajtur mend qartë shprehjen e fytyrës së Lizavetës, kur i afrohej atëherë me sëpatë,

kurse ajo zmbrapsej prej tij drejt murit, duke e zgjatur dorën përpara, me një tmerr krejt fëminor në fytyrë, tamam si fëmijët e vegjël, kur befas fillojnë të tremben nga diçka, e shikojnë pa lëvizur e të shqetësuar sendin që i tremb, zmbrapsen mbrapsht dhe, duke zgjatur përpara dorën e vogël, bëhen gati të qajnë. Pothuajse e njëjta gjë i ndodhi tani edhe Sonjës: po aq pa fuqi, me po atë tmerr, e vështroi për ca kohë dhe befas, duke zgjatur përpara dorën e majtë, u mbështet lehtë, fare pak, me gishta në kraharorin e tij dhe filloi të ngrihej ngadalë nga shtrati, duke u larguar gjithnjë e më shumë prej tij, dhe gjithnjë e më i palëvizshëm i bëhej vështrimi mbi të. Tmerri i saj iu përcoll befas edhe atij: po i njëjti tmerr u shfaq edhe në fytyrën e tij, po njësoj filloi ta vështronte edhe ai, dhe gati madje me po atë buzëqeshje *fëminore*.

— E more me mend? — pëshpëriti ai më në fund.

— O Zot! — i shpërtheu nga kraharori një ulërimë e tmerrshme. Ra pa fuqi në shtrat, me fytyrë në jastëkë. Por pas një çasti u ngrit shpejt, iu afrua shpejt, e kapi nga të dyja duart dhe, duke ia shtrënguar fort, si në morsë, me gishtat e saj të hollë, filloi përsëri ta vështronte pa lëvizur, sikur të ishte ngjitur, në fytyrë. Me këtë vështrim të fundit, të dëshpëruar, ajo donte të shihte e të kapte qoftë edhe ndonjë shpresë të fundit për veten. Por shpresë s'kishte; dyshim s'mbetej asnjë; gjithçka ishte *kështu*! Madje edhe më pas, më vonë, kur e kujtonte këtë minutë, i dukej edhe e çuditshme, edhe e mrekullueshme: pse pikërisht e pa ajo atëherë kaq *menjëherë* se s'kishte më asnjë dyshim? Se s'mund të thoshte, për shembull, që kishte parandier diçka të tillë? E megjithatë, tani, sapo ai ia tha këtë, iu duk befas se vërtet sikur e kishte parandier pikërisht *këtë*.

— Mjaft, Sonja, mjaft! Mos më torturo! — iu lut ai me vuajtje.

Ai s'e kishte menduar fare, fare kështu t'ia zbulonte, por doli *kështu*.

Si pa e ditur ç'bënte, ajo u hodh përpjetë dhe, duke përdredhur duart, shkoi deri në mes të dhomës; por u kthye shpejt dhe u ul përsëri pranë tij, gati duke e prekur sup më sup. Befas, sikur e shpuar, u drodh, thirri dhe u hodh, pa ditur vetë pse, para tij në gjunjë.

— Ç'bëtë, ç'i bëtë vetes! — tha ajo e dëshpëruar dhe, duke u ngritur nga gjunjët, iu hodh në qafë, e përqafoi dhe e shtrëngoi fort-fort me duar.

Raskolnikovi u zmbraps dhe e vështroi me një buzëqeshje të trishtuar:

— Sa e çuditshme je, Sonja, — më përqafon e më puth, kur të thashë *për këtë*. S'e ke mendjen në vete.

— Jo, s'ka njeri më fatkeq se ti tani në gjithë botën! — thirri ajo si në ekstazë, pa e dëgjuar vërejtjen e tij, dhe befas filloi të qante me dënesë, si në histeri.

Një ndjenjë prej kohësh e panjohur për të i vërshoi si valë në shpirt dhe ia zbuti menjëherë. Ai s'i rezistoi: dy lot i rrokullisën nga sytë dhe i mbetën varur në qerpikë.

— Pra, s'do të më lësh, Sonja? — thoshte ai, duke e vështruar gati me shpresë.

— Jo, jo; kurrë e askund! — thirri Sonja, — do të vij pas teje, kudo do të vij! O Zot!.. Oh, unë e mjera!.. E pse, pse s'të njoha më parë! Pse s'erdhe më parë? O Zot!

— Ja ku erdha.

— Tani! Oh, ç'të bëjmë tani!.. Bashkë, bashkë! — përsëriste ajo si e harruar dhe e përqafonte përsëri, — në katorgë[205] do të vij bashkë me ty! — Atë sikur e përshkoi befas një drithërimë, buzëqeshja e mëparshme, e urryer e gati mendjemadhe, iu shtrydh në buzë.

— Unë, Sonja, në katorgë ndoshta ende s'dua të shkoj, — tha ai.

[205] Katorga: punë të detyruara, zakonisht në Siberi, dënimi më i rëndë pas atij me vdekje për krimet e rënda.

Sonja e vështroi shpejt.

Pas dhembshurisë së parë, të zjarrtë e të mundimshme për fatkeqin, përsëri ideja e tmerrshme e vrasjes e trondit. Në tonin e ndryshuar të fjalëve të tij iu duk befas se dëgjoi vrasësin. E vështronte me habi. Asaj s'i dihej ende asgjë, as pse, as si, as për çfarë kishte ndodhur kjo. Tani të gjitha këto pyetje iu ndezën përnjëherësh në vetëdije. Dhe përsëri s'e besoi: „Ai, ai vrasës! Po a është e mundur kjo?"

— Po ç'është kjo! Po ku jam unë! — tha ajo në një hutim të thellë, sikur ende pa ardhur në vete, — po si mundët ju, ju, *një i tillë*... të vendosnit për këtë?.. Po ç'është kjo!

— Hë, po, për të grabitur. Mjaft, Sonja! — u përgjigj ai disi i lodhur e madje sikur i mërzitur.

Sonja qëndronte sikur e shtangur, por befas thirri:

— Ti ishe i uritur! ti... për t'i ndihmuar nënës? Po?

— Jo, Sonja, jo, — mërmëriste ai, duke u kthyer mënjanë e duke ulur kokën, — s'isha aq i uritur... vërtet doja t'i ndihmoja nënës, po... as kjo s'është krejt e vërtetë... mos më torturo, Sonja!

Sonja përplasi duart.

— Po vallë, vallë e gjitha kjo është vërtet! O Zot, po ç'e vërtetë është kjo! Kush mund ta besojë këtë?.. E si, si e jepni vetë të fundit, kurse vratë për të grabitur! A!.. — thirri ajo befas, — ato para që i dhatë Katerina Ivanovnës... ato para... O Zot, mos vallë edhe ato para...

— Jo, Sonja, — e ndërpreu ai me nxitim, — ato para s'ishin ato, qetësohu! Ato para m'i dërgoi nëna, nëpërmjet një tregtari, dhe i mora i sëmurë, po atë ditë kur i dhashë... Razumihini e pa... ai vetë i mori për mua... ato para janë të miat, të miat vetjake, vërtet të miat.

Sonja e dëgjonte e hutuar dhe përpiqej me të gjitha forcat të merrte vesh diçka.

— Kurse *ato* para... megjithatë, as që e di nëse kishte atje para, — shtoi ai ngadalë e sikur i menduar, — ia hoqa atëherë nga

qafa një qese, prej kamoshi... një qese plot, aq të mbushur... po s'shikova brenda; s'arrita, me siguri... Hë, kurse sendet, ca kopsa mëngësh e zinxhirë, — të gjitha këto sende dhe qesen i groposa nën një gur në një oborr të huaj, në Prospektin V—, të nesërmen në mëngjes. Gjithçka është atje edhe tani.

Sonja dëgjonte me gjithë forcat.

— Hë, po atëherë pse... si thatë: për të grabitur, kurse vetë s'morët asgjë? — pyeti ajo shpejt, duke u kapur pas një fije kashte.

— S'e di... ende s'kam vendosur — do t'i marr apo s'do t'i marr këto para, — tha ai, përsëri sikur i menduar, dhe befas, duke ardhur në vete, buzëqeshi shpejt e shkurt. — Eh, ç'budallallëk thashë tani, a?

Sonjës i shkrepi një mendim: „Mos është i çmendur?“ Por e la menjëherë: jo, këtu ka diçka tjetër. Asgjë, asgjë s'kuptonte ajo këtu!

— E di, Sonja, — tha ai befas me njëfarë frymëzimi, — e di ç'do të të them: sikur të kisha therur vetëm nga që isha i uritur, — vazhdoi ai, duke e theksuar çdo fjalë e duke e vështruar enigmatikisht, por sinqerisht, — atëherë tani do të isha... i *lumtur*! Ta dish këtë!

— E ç'të duhet ty, ç'të duhet ty kjo, — thirri ai pas një çasti madje me njëfarë dëshpërimi, — hë, ç'të duhet ty, sikur ta pranoja tani që bëra keq? Hë, ç'të duhet ty ky triumf budalla mbi mua? Ah, Sonja, a për këtë erdha unë te ti tani!

Sonja desh përsëri të thoshte diçka, por heshti.

— Prandaj të thërrisja dje me vete, sepse vetëm ti më ke mbetur.

— Ku më thërrisje? — pyeti me druajtje Sonja.

— Jo të vjedhim e të vrasim, mos u shqetëso, jo për këtë, — buzëqeshi ai me thumb, — ne jemi njerëz të ndryshëm... Dhe e di, Sonja, unë vetëm tani, vetëm tani e kuptova: *ku* të thërrisja

dje? E dje, kur të thërrisja, as unë vetë s'e kuptoja ku. Për një gjë të thërrisja, për një gjë vija: të mos më lësh. S'do të më lësh, Sonja?

Ajo ia shtrëngoi dorën.

— E pse, pse ia thashë, pse ia zbulova! — thirri ai i dëshpëruar pas një minute, duke e vështruar me një mundim të pafund, — ja, ti pret shpjegime nga unë, Sonja, rri e pret, e shoh këtë; po ç'të të them? Asgjë s'do të kuptosh në këtë, veçse do të vuash e tëra... për shkakun tim! Ja, ti qan e më përqafon prapë, — po pse më përqafon? Sepse s'e durova vetë dhe erdha t'ia hedh një tjetri: „vuaj edhe ti, mua do të më bëhet më lehtë!“ Dhe a mund ta duash një të poshtër të tillë?

— Po vallë edhe ti s'mundohesh? — thirri Sonja.

Përsëri po ajo ndjenjë i vërshoi si valë në shpirt dhe përsëri ia zbuti për një çast.

— Sonja, unë kam zemër të ligë, mbaje parasysh këtë: me këtë mund të shpjegohen shumë gjëra. Prandaj erdha, sepse jam i lig. Ka të tillë që s'do të vinin. Kurse unë jam frikacak e... i poshtër! Por... le të jetë! të gjitha këto s'janë ajo... Tani duhet folur, po s'di si ta filloj...

U ndal dhe u zhyt në mendime.

— E-eh, jemi njerëz të ndryshëm! — thirri ai përsëri, — s'i shkojmë njëri-tjetrit. E pse, pse erdha! Kurrë s'do ta fal veten për këtë!

— Jo, jo, është mirë që erdhe! — thërriste Sonja, — është më mirë që ta di! Shumë më mirë!

Ai e vështroi me dhimbje.

— E ç'ka, vërtet! — tha ai, sikur e kishte menduar mirë, — se kështu ishte! Ja ç'është: unë doja të bëhesha Napoleon, prandaj vrava... Hë, e kupton tani?

— J-jo, — pëshpëriti me naivitet e me druajtje Sonja, — vetëm... fol, fol! Do ta kuptoj, *në vetvete* do t'i kuptoj të gjitha! — i lutej ajo.

— Do ta kuptosh? Hë, mirë, do ta shohim!

Ai heshti dhe mendoi gjatë.

— Puna është se: një herë ia bëra vetes këtë pyetje: po sikur, për shembull, në vendin tim të ndodhej Napoleoni dhe të mos kishte, për ta filluar karrierën, as Tulon, as Egjipt, as kalim përmes Mon Blanit,[206] por në vend të të gjitha këtyre gjërave të bukura e monumentale të kishte thjesht e qartë një plakushë qesharake, një „legjistruese“,[207] që për më tepër duhet vrarë, që t'i vjedhësh paratë nga sënduku (për karrierën, e kupton?), hë, a do të vendoste ai për këtë, po të mos kishte rrugëdalje tjetër? A s'do t'i neveritej që kjo është tepër jo monumentale e... e mëkat? Hë, pra po të them se me këtë „pyetje“ u mundova tmerrësisht gjatë, saqë m'u bë tmerrësisht turp kur e mora më në fund me mend (befas disi) se jo vetëm që s'do t'i neveritej, por as që do t'i shkonte ndër mend se kjo s'është monumentale... madje as s'do ta kuptonte fare: pse t'i neveritet këtu? Dhe po të mos kishte rrugë tjetër, do ta mbyste kështu sa as zë s'do ta linte të nxirrte, pa kurrfarë mëdyshjeje!.. Hë, edhe unë... dola nga mëdyshja... e mbyta... sipas shembullit të autoritetit... Dhe kjo ishte tamam kështu! Të vjen për të qeshur? Po, Sonja, këtu më qesharakja është se, ndoshta, pikërisht kështu ishte...

Sonjës aspak s'i vinte për të qeshur.

— Ju më mirë më flisni drejt... pa shembuj, — u lut ajo edhe më me druajtje e mezi e dëgjueshme.

Ai u kthye nga ajo, e vështroi i trishtuar dhe e kapi për duarsh.

— Ti ke përsëri të drejtë, Sonja. Të gjitha këto janë marrëzira, gati llafe të kota! E sheh: ti e di që nëna ime s'ka pothuajse asgjë. Motra mori edukatë, rastësisht, dhe është e dënuar të endet si guvernante. Gjithë shpresat e tyre ishin te unë vetëm. Unë studioja, por s'mund ta mbaja veten në universitet dhe u detyrova

[206] Kalimi i Napoleonit përmes Alpeve, me ushtrinë, në pranverën e vitit 1800, para betejës së Marengos.

[207] Raskolnikovi e shqipton fjalën „regjistruese“ (gruaja e një regjistruesi kolegjial, grada më e ulët civile) me një shtrembërim popullor.

ta lë për ca kohë. Edhe sikur të vazhdonte kështu, pas nja dhjetë, dymbëdhjetë vjetësh (po të ktheheshin mirë rrethanat) mund të shpresoja prapëseprapë të bëhesha ndonjë mësues a nëpunës, me një mijë rubla rrogë... (Fliste sikur të ishte mësuar përmendësh.) E deri në atë kohë nëna do të ishte tharë nga hallet e nga hidhërimi, dhe unë prapëseprapë s'do të arrija ta qetësoja, kurse motra... hë, me motrën mund të ndodhte edhe më keq!.. E pastaj ç'qejf ke gjithë jetën të kalosh pranë gjithçkaje e t'i kthesh shpinën gjithçkaje, ta harrosh nënën, kurse fyerjen e motrës, për shembull, ta durosh me respekt? Për çfarë? Mos vallë që, pasi t'i varrosësh ato, të bësh të reja — grua e fëmijë, e pastaj edhe ata t'i lësh pa një grosh e pa një kafshatë? Hë... hë, ja kështu vendosa që, duke i shtënë në dorë paratë e plakës, t'i përdorja për vitet e mia të para, pa e munduar nënën, për të siguruar veten në universitet, për hapat e parë pas universitetit, — e t'i bëja të gjitha këto gjerësisht, rrënjësisht, që ta ndërtoja krejt një karrierë të re e të dilja në një rrugë të re, të pavarur... Hë... hë, ja kaq... Hë, natyrisht, që e vrava plakën, — këtë e bëra keq... hë, dhe mjaft!

Në njëfarë pafuqie u zvarrit deri në fund të tregimit dhe e uli kokën.

— Oh, s'është kjo, s'është kjo, — thërriste Sonja e pikëlluar, — e vallë mund kështu... jo, s'është kështu, s'është kështu!

— E sheh vetë që s'është kështu!.. Po unë të tregova sinqerisht, të vërtetën!

— Po ç'e vërtetë është kjo! O Zot!

— Unë vrava vetëm një morr, Sonja, të padobishëm, të ndyrë, të dëmshëm.

— Njeriu qenka morr!

— Po edhe unë e di që s'është morr, — u përgjigj ai, duke e vështruar çuditshëm. — Po, megjithatë, po gënjej, Sonja, — shtoi ai, — prej kohësh po gënjej... Të gjitha këto s'janë ajo; ke të drejtë. Krejt, krejt, krejt të tjera shkaqe ka këtu!.. Prej kohësh s'kam folur me njeri, Sonja... Koka më dhemb shumë tani.

Sytë i digjeshin me një zjarr ethesh. Pothuajse po fillonte të fliste përçart; një buzëqeshje e shqetësuar i endej në buzë. Përmes gjendjes së ngacmuar të shpirtit dukej tashmë një pafuqi e tmerrshme. Sonja e kuptoi sa po mundohej. Edhe asaj filloi t'i vërtitej koka. Dhe çuditshëm fliste ai kështu: sikur diçka kuptohej, por... „po si! Si! O Zot!“ Dhe ajo përdridhte duart e dëshpëruar.

— Jo, Sonja, s'është kjo! — filloi ai përsëri, duke ngritur befas kokën, sikur një kthesë e papritur e mendimeve ta kishte goditur e ta kishte ngacmuar përsëri, — s'është kjo! Më mirë... supozo (po! kështu është vërtet më mirë!), supozo se jam sedërli, ziliqar, i lig, i ndyrë, hakmarrës, hë... dhe, ndoshta, i prirur edhe për çmenduri. (Le të jenë të gjitha njëherësh! Për çmendurinë kanë folur edhe më parë, e kam vënë re!) Ja, të thashë pak më parë se s'mund ta mbaja veten në universitet. Po a e di se ndoshta mundja? Nëna do të më dërgonte për të paguar ç'duhej, kurse për çizme, rroba e bukë do t'i fitoja vetë; me siguri! Kishte mësime private; më ofronin nga gjysmë rubla. Ja, Razumihini punon! Po unë u inatosa dhe s'desha. Pikërisht *u inatosa* (kjo është fjalë e mirë!). Atëherë u futa, si merimangë, në qoshen time. Ti ke qenë në strofkën time, e ke parë... Po a e di, Sonja, se tavanet e ulëta e dhomat e ngushta e ngushtojnë shpirtin e mendjen? Oh, sa e urreja këtë strofkë! E megjithatë s'doja të dilja prej saj. Me qëllim s'doja! Ditë të tëra s'dilja, s'doja të punoja, madje as të haja s'doja, gjithnjë rrija shtrirë. Po të më sillte Nastasja — haja, po s'më sillte — ashtu kalonte dita; me qëllim, nga inati, s'kërkoja! Natën s'ka dritë, rri shtrirë në errësirë, kurse për qirinj s'dua të fitoj. Duhej të mësoja, i shita librat; kurse në tryezën time, mbi shënimet e fletoret, ka edhe tani pluhur sa një gisht. Më pëlqente më shumë të rrija shtrirë e të mendoja. Dhe gjithnjë mendoja... Dhe gjithnjë kisha ëndrra të tilla, ëndrra të çuditshme, të ndryshme, s'ka ç'të thuash çfarë! Por vetëm atëherë filloi të më bëhej gjithashtu se... Jo, s'është kështu! Prapë s'po e tregoj si duhet! E

sheh, atëherë e pyesja gjithnjë veten: pse jam kaq budalla, që, nëse të tjerët janë budallenj e nëse unë e di me siguri që janë budallenj, vetë s'dua të jem më i zgjuar? Pastaj mora vesh, Sonja, se po të presësh derisa të bëhen të gjithë të zgjuar, do të duhej tepër shumë kohë... Pastaj mora vesh edhe që kjo s'do të ndodhë kurrë, që njerëzit s'ndryshojnë, e s'mund t'i ribëjë askush, dhe s'ia vlen të harxhosh mundin! Po, kështu është! Ky është ligji i tyre... Ligj, Sonja! Kështu është!.. Dhe unë tani e di, Sonja, që ai që është i fortë e i fuqishëm nga mendja e nga shpirti, ai është edhe sunduesi i tyre! Kush guxon shumë, ai ka të drejtë te ata. Kush mund të pështyjë mbi më shumë, ai është ligjvënësi i tyre, e kush mund të guxojë më shumë se të gjithë, ai ka edhe më shumë të drejtë se të gjithë! Kështu ka shkuar deri më sot dhe kështu do të jetë gjithmonë! Vetëm i verbri s'e sheh!

Raskolnikovi, duke thënë këtë, ndonëse e shikonte Sonjën, nuk shqetësohej më: do ta kuptojë ajo apo jo. Ethet e kishin pushtuar krejt. Ishte në njëfarë ngazëllimi të zymtë. (Vërtet, kishte kohë tepër të gjatë që s'kishte folur me njeri!) Sonja e kuptoi se ky katekizëm i zymtë ishte bërë besimi e ligji i tij.

— E mora me mend atëherë, Sonja, — vazhdoi ai me ngazëllim, — se pushteti i jepet vetëm atij që guxon të përkulet e ta marrë. Këtu ka vetëm një gjë, vetëm një: mjafton të guxosh! Atëherë më lindi një mendim, për herë të parë në jetë, që s'e kishte sajuar askush e kurrë para meje! Askush! M'u përfytyrua befas qartë, si dielli, se si është e mundur që asnjë i vetëm deri tani s'ka guxuar e s'guxon, duke kaluar pranë gjithë këtij absurditeti, ta kapë thjesht e qartë gjithçka nga bishti e ta shkundë në djall! Unë... unë desha të *guxoja* dhe vrava... unë vetëm desha të guxoja, Sonja, ja gjithë shkaku!

— Oh, heshtni, heshtni! — thirri Sonja, duke përplasur duart. — Nga Zoti u larguat, dhe Zoti ju goditi, ju dorëzoi te djalli!..

— Meqë ra fjala, Sonja, kur rrija shtrirë në errësirë dhe më përfytyroheshin gjithnjë, mos ishte djalli që më ngatërronte? a?

— Heshtni! Mos qeshni, blasfemues, asgjë, asgjë s'kuptoni! O Zot! Asgjë, asgjë s'do të kuptojë ai!

— Hesht, Sonja, s'po qesh aspak, edhe unë vetë e di që djalli më tërhiqte. Hesht, Sonja, hesht! — përsëriti ai i zymtë e me ngulm. — I di të gjitha. Të gjitha këto i kam menduar e i kam pështpëritur me vete, kur rrija shtrirë atëherë në errësirë... Të gjitha këto i kam diskutuar me veten, deri te tipari më i vogël i fundit, dhe i di të gjitha, të gjitha! Dhe sa më ishin mërzitur, sa më ishin mërzitur atëherë gjithë këto llafe! Doja t'i harroja të gjitha e të filloja përsëri, Sonja, e të pushoja së llafosuri! Dhe vallë mendon se shkova si budalla, kokëkrisur? Shkova si i zgjuar, e pikërisht kjo më shkatërroi! Dhe vallë mendon se s'e dija, për shembull, qoftë edhe këtë, që, nëse fillova ta pyes e ta marr në pyetje veten: a kam të drejtë të kem pushtet? — atëherë, pra, s'kam të drejtë të kem pushtet. Ose që, nëse e bëj pyetjen: a është njeriu morr? — atëherë, pra, njeriu s'është më morr *për mua, por* është morr për atë që kjo as s'i shkon ndër mend e që shkon drejt pa pyetje... Meqë u mundova kaq ditë: a do të shkonte Napoleoni apo jo? — atëherë e ndieja qartë që s'jam Napoleon... Gjithë, gjithë mundimin e gjithë këtyre llafeve e durova, Sonja, dhe desha ta shkundja të gjithin nga supet: desha, Sonja, të vrisja pa kazuistikë, të vrisja për veten, vetëm për veten! S'desha të gënjeja në këtë as veten! Jo për t'i ndihmuar nënës vrava — marrëzi! Jo për të vrava, që, duke marrë mjete e pushtet, të bëhesha bamirës i njerëzimit. Marrëzi! Unë thjesht vrava; për veten vrava, vetëm për veten: e pastaj a do të bëhesha bamirës i dikujt apo gjithë jetën, si merimangë, do t'i kapja të gjithë në rrjetë e do t'u thithja të gjithëve lëngjet e gjalla, mua, në atë minutë, duhej të më ishte njësoj!.. Dhe jo paratë, kryesorja, më duheshin, Sonja, kur vrava; jo aq paratë më duheshin, sa diçka tjetër... Të gjitha këto i di tani... Më kupto: ndoshta, duke shkuar në po atë rrugë, kurrë më s'do ta përsërisja vrasjen. Diçka tjetër më duhej të dija, diçka tjetër më shtynte për krahu: më duhej të dija atëherë, dhe ta dija sa më shpejt, a jam

morr, si të gjithë, apo njeri? A do të mund ta kapërcej apo s'do të mund! A do të guxoj të përkulem e ta marr apo jo? A jam krijesë që dridhet apo *kam të drejtë*...

— Të vrisni? Të drejtë për të vrarë keni? — përplasi duart Sonja.

— E-eh, Sonja! — thirri ai i nervozuar, desh t'i kundërshtonte diçka, por heshti me përbuzje. — Mos më ndërprit, Sonja! Desha të të provoja vetëm një gjë: që djalli më tërhoqi atëherë, e pastaj më shpjegoi se s'kisha të drejtë të shkoja atje, sepse jam po aq morr sa të gjithë! U tall me mua, ja ku erdha te ti tani! Prite mysafirin! Sikur të mos isha morr, a do të vija te ti? Dëgjo: kur shkova atëherë te plaka, shkova vetëm të *provoja*... Dije këtë!

— Dhe vratë! Vratë!

— Po si vrava? Vallë kështu vritet? Vallë kështu shkohet për të vrarë, si shkova unë atëherë! Do të të tregoj ndonjëherë si shkova... Vallë plakushën vrava? Veten vrava, e jo plakushën! Këtu, përnjëherësh, e shtrova veten përdhe, përgjithmonë!.. Kurse plakushën e vrau djalli, e jo unë... Mjaft, mjaft, Sonja, mjaft! Më lër, — thirri ai befas me një pikëllim ngërçor, — më lër!

U mbështet me bërryla mbi gjunjë dhe, si në darë, e shtrëngoi kokën me pëllëmbë.

— Ç'vuajtje! — i shpërtheu një ulërimë e mundimshme Sonjës.

— Hë, ç'të bëjmë tani, thuaj! — pyeti ai, duke ngritur befas kokën e duke e vështruar me një fytyrë të shtrembëruar në mënyrë të shëmtuar nga dëshpërimi.

— Ç'të bëjmë! — thirri ajo, duke u hedhur befas nga vendi, dhe sytë e saj, deri atëherë plot lot, befas shkreptinë. — Ngrihu! (E kapi nga supi; ai u ngrit pak, duke e vështruar gati me habi.) Shko tani, në këtë minutë, ndalu në udhëkryq, përkulu, puthe së pari tokën që e ke ndotur, e pastaj përkulu para gjithë botës, nga të katër anët, dhe u thuaj të gjithëve, me zë: „Unë vrava!“ Atëherë Zoti do të të dërgojë përsëri jetë. Do të shkosh? Do të shkosh?

— e pyeste ajo, duke u dridhur e tëra, si në krizë, duke e kapur nga të dyja duart, duke ia shtrënguar fort në duart e saj e duke e vështruar me një vështrim të zjarrtë.

Ai u habit dhe madje u trondit nga ngazëllimi i saj i papritur.

— Për katorgën e ke, apo, Sonja? Duhet të kallëzoj veten, apo? — pyeti ai i zymtë.

— Ta pranosh vuajtjen e ta shlyesh veten me të, ja ç'duhet.

— Jo! S'do të shkoj tek ata, Sonja.

— Po si do të rrosh, si do të rrosh? Me se do të rrosh? — thërriste Sonja. — Vallë kjo është e mundur tani? Hë, si do të flasësh me nënën? (Oh, me ato, me ato ç'do të bëhet tani!) Po ç'po them! Se ti e ke braktisur tashmë nënën e motrën. Ja, i ke braktisur tashmë, i ke braktisur. O Zot! — thirri ajo, — se ai i di vetë të gjitha këto tashmë! Hë, po si, si mund të rrosh pa njeri! Ç'do të bëhet me ty tani!

— Mos ji fëmijë, Sonja, — tha ai me zë të ulët. — Për çfarë jam fajtor para tyre? Pse të shkoj? Ç't'u them? Të gjitha këto janë vetëm një fantazmë... Ata vetë i shfarosin njerëzit me miliona, e madje e quajnë edhe virtyt. Mashtrues e të poshtër janë ata, Sonja!.. S'do të shkoj. E ç'do të them: që vrava, po paratë s'guxova t'i merrja, i fsheha nën një gur? — shtoi ai me një buzëqeshje therëse. — Po ata vetë do të tallen me mua, do të thonë: budalla që s'i mori. Frikacak e budalla! Asgjë, asgjë s'do të kuptojnë ata, Sonja, dhe s'janë të denjë ta kuptojnë. Pse të shkoj? S'do të shkoj. Mos ji fëmijë, Sonja...

— Do të torturohesh, do të torturohesh, — përsëriste ajo, duke i zgjatur duart në një lutje të dëshpëruar.

— Ndoshta e kam shpifur *ende* veten, — vuri re ai i zymtë, sikur i menduar, — ndoshta jam *ende* njeri, e jo morr, dhe nxitova ta dënoj veten... Do të luftoj *ende*.

Një buzëqeshje mendjemadhe i shtrydhej në buzë.

— Ta mbash një mundim të tillë! Po gjithë jetën, gjithë jetën!..

— Do të mësohem... — tha ai i zymtë e i menduar. — Dëgjo, — filloi ai pas një minute, — mjaft qave, është koha për punën: erdha të të them se tani më kërkojnë, po më ndjekin...

— Ah! — thirri Sonja e trembur.

— Hë, pse thirre? Vetë dëshiron që të shkoj në katorgë, e tani u tremb? Vetëm ja ç'është: unë s'do t'u dorëzohem. Do të luftoj ende me ta, dhe s'do të bëjnë asgjë. S'kanë prova të vërteta. Dje isha në rrezik të madh dhe mendova se kisha humbur tashmë; kurse sot puna u ndreq. Të gjitha provat e tyre kanë dy anë, domethënë akuzat e tyre mund t'i kthej në dobinë time, e kupton? dhe do t'i kthej; sepse tani kam mësuar... Por në burg me siguri do të më fusin. Sikur të mos ishte një rast, ndoshta do të më fusnin edhe sot, me siguri, madje ndoshta do të më fusin *ende* sot... Vetëm se kjo s'është gjë, Sonja: do të rri pak, e do të më lëshojnë... sepse s'kanë asnjë provë të vërtetë dhe s'do të kenë, ta jap fjalën. E me atë që kanë s'mund ta mbyllësh njeriun. Hë, mjaft... Vetëm që ta dish... Me motrën e me nënën do të përpiqem ta bëj disi kështu, që t'ua heq bindjen e të mos i tremb... Motra tani, megjithatë, me sa duket, është e siguruar... pra, edhe nëna... Hë, ja kaq. Megjithatë, ji e kujdesshme. Do të vish të më shohësh në burg, kur të jem brenda?

— Oh, do të vij! Do të vij!

Të dy rrinin ulur pranë njëri-tjetrit, të trishtuar e të vrarë, sikur të ishin hedhur të vetëm pas një stuhie në një breg të shkretë. Ai e vështronte Sonjën dhe ndiente sa shumë dashuri të saj kishte mbi të, dhe, çudi, iu bë befas rëndë e i dhembi që e donin kështu. Po, kjo ishte një ndjesi e çuditshme e e tmerrshme! Duke shkuar te Sonja, ai ndiente se tek ajo ishte gjithë shpresa e tij e gjithë rrugëdalja; mendonte të linte të paktën një pjesë të mundimeve të tij, e befas, tani, kur gjithë zemra e saj u kthye nga ai, befas e ndjeu e e kuptoi se ishte bërë pa shembull më fatkeq se ç'kishte qenë më parë.

— Sonja, — tha ai, — më mirë mos eja te unë, kur të jem në burg.

Sonja s'u përgjigj, qante. Kaluan disa minuta.

— A ke kryq në qafë? — pyeti ajo befas e papritur, sikur iu kujtua befas.

Në fillim ai s'e kuptoi pyetjen.

— Jo, s'ke, apo jo? Ja, merre këtë, prej selvie. Mua më ka mbetur një tjetër, prej bakri, i Lizavetës. Unë me Lizavetën i ndërruam kryqet, ajo më dha kryqin e saj, kurse unë i dhashë ikonën time të vogël. Tani do të mbaj atë të Lizavetës, kurse këtë ty. Merre... se është imi! Se është imi! — i lutej ajo. — Se bashkë do të shkojmë të vuajmë, bashkë edhe kryqin do ta mbajmë!..

— Ma jep! — tha Raskolnikovi. S'donte ta hidhëronte. Por e tërhoqi menjëherë dorën e zgjatur për kryqin.

— Jo tani, Sonja. Më mirë më vonë, — shtoi ai, për ta qetësuar.

— Po, po, më mirë, më mirë, — e kapi fjalën ajo me rrëmbim, — kur të shkosh të vuash, atëherë do ta vësh. Do të vish te unë, do ta var në qafën tënde, do të falemi e do të shkojmë.

Në këtë çast dikush trokiti tri herë në derë.

— Sofja Semjonovna, a mund të hyj te ju? — u dëgjua një zë shumë i njohur e i sjellshëm.

Sonja u hodh e trembur drejt derës. Fytyra bionde e zotit Lebezjatnikov u duk në dhomë.

Pjesa e pestë — V

Lebezjatnikovi kishte një pamje të shqetësuar.

— Kam ardhur te ju, Sofja Semjonovna. Më falni... Ashtu e mendoja që do t'ju gjeja këtu, — iu drejtua ai befas Raskolnikovit, — domethënë s'mendoja asgjë... të këtij lloji... por pikërisht mendoja... Atje te ne Katerina Ivanovna u çmend, — ia preu ai befas Sonjës, duke e lënë Raskolnikovin.

Sonja thirri.

— Domethënë, të paktën, kështu duket. Megjithatë... Ne atje s'dimë ç'të bëjmë, ja ç'është, zonjushë! U kthye ajo — e kanë dëbuar nga diku, me sa duket, ndoshta edhe e kanë rrahur... të paktën kështu duket... Ajo vrapoi te shefi i Semjon Zaharoviçit, s'e gjeti në shtëpi; ai po hante drekë te ndonjë gjeneral tjetër... Përfytyroni, ajo ia mbathi atje ku po hanin drekë... te ky gjenerali tjetër, dhe, përfytyroni, — ngulmoi megjithatë, e thirri shefin e Semjon Zaharoviçit, e, me sa duket, edhe nga tryeza. Mund ta përfytyroni ç'doli atje. E nxorën, natyrisht; kurse ajo tregon se e shau vetë dhe i hodhi diçka. Kjo mund edhe të supozohet... si s'e morën? — s'e kuptoj! Tani u tregon të gjithëve, edhe Amalija Ivanovnës, vetëm se është e vështirë ta kuptosh, bërtet e përpëlitet... Ah po: ajo thotë e bërtet se, meqë tani e kanë braktisur të gjithë, do t'i marrë fëmijët e do të dalë në rrugë, me organo rrugësh, kurse fëmijët do të këndojnë e do të kërcejnë, edhe ajo, dhe do të mbledhin para, dhe do të shkojë çdo ditë nën dritaren e gjeneralit... „Le ta shohin, thotë, si lypin nëpër rrugë fëmijët

fisnikë të një babai nëpunës!“ I rreh të gjithë fëmijët, ata qajnë. Lenjës i mëson të këndojë „Fermëzën“,[208] djalit të kërcejë, edhe Polina Mihajllovnës, gris gjithë rrobat; u bën ca kapele të vogla, si aktorëve; vetë do të mbajë një legen, që t'i bjerë, në vend të muzikës... S'dëgjon asgjë... Përfytyroni, si kështu? Kjo është thjesht e pamundur!

Lebezjatnikovi do të vazhdonte edhe më, por Sonja, që e dëgjonte mezi duke marrë frymë, rrëmbeu befas mantelin, kapelën dhe doli me vrap nga dhoma, duke u veshur rrugës. Raskolnikovi doli pas saj, Lebezjatnikovi pas tij.

— Me siguri është çmendur! — i thoshte ai Raskolnikovit, duke dalë me të në rrugë, — vetëm se s'desha ta trembja Sofja Semjonovnën dhe thashë: „me sa duket“, po s'ka asnjë dyshim. Thonë se në tuberkuloz i dalin ca tuberkula të tillë në tru; gjynah që s'di mjekësi. Megjithatë, u përpoqa ta bindja, por ajo s'dëgjon asgjë.

— I folët për tuberkulat?

— Domethënë jo krejt për tuberkulat. Përveç kësaj, ajo s'do të kuptonte asgjë. Por unë po flas për këtë: po ta bindësh logjikisht njeriun se, në thelb, s'ka përse të qajë, ai do të pushojë së qari. Kjo është e qartë. Kurse bindja juaj është se s'do të pushojë?

— Atëherë do të ishte tepër lehtë të rroje, — u përgjigj Raskolnikovi.

— Më lejoni, më lejoni; natyrisht, Katerina Ivanovnës i është mjaft e vështirë ta kuptojë; por a e dini se në Paris janë bërë tashmë eksperimente serioze për mundësinë e shërimit të të çmendurve, duke vepruar vetëm me bindje logjike? Një profesor atje, që vdiq së fundi, shkencëtar serioz, mendoi se kështu mund të mjekohej.[209] Ideja e tij themelore është se tek të çmendurit

[208] „Fermëza“ (rus. «Хуторок»): romancë popullore me vargje të Aleksej Kolcovit.

[209] Aludim për psikiatrin francez Fransua Lërë (François Leuret, 1797–1851), që i trajtonte të çmendurit me „mjekim moral“, d.m.th. me bindje, por edhe me dushe të ftohta.

s'ka ndonjë çrregullim të veçantë në organizëm, kurse çmenduria është, si të thuash, një gabim logjik, një gabim në gjykim, një pikëpamje e gabuar për gjërat. Ai e kundërshtonte gradualisht të sëmurin dhe, përfytyroni, arrinte, thonë, rezultate! Por meqë në këtë rast përdorte edhe dushe, rezultatet e këtij mjekimi i nënshtrohen, natyrisht, dyshimit... Të paktën kështu duket...

Raskolnikovi prej kohësh s'e dëgjonte më. Kur arriti te shtëpia e tij, i bëri me kokë Lebezjatnikovit dhe u kthye nën portë. Lebezjatnikovi erdhi në vete, hodhi sytë përreth dhe vrapoi më tej.

Raskolnikovi hyri në kthinën e tij dhe qëndroi në mes të saj. „Përse ishte kthyer këtu?“ Vështroi këtë letër muri të verdhemë, të fërkuar, këtë pluhur, divanin e tij... Nga oborri vinte njëfarë trokitjeje e prerë, e pandërprerë; diçka diku sikur po ngulnin, ndonjë gozhdë... U afrua te dritarja, u ngrit në majë të gishtave dhe për një kohë të gjatë, me një pamje vëmendjeje të jashtëzakonshme, vështroi në oborr. Por oborri ishte bosh, dhe ata që trokitnin s'dukeshin. Majtas, në krahun e ndërtesës, dukeshin këtu-këtu dritare të hapura; në parvazë qëndronin vazo të vogla me barbarozë të dobët. Jashtë dritareve ishin varur ndërresa... Të gjitha këto i dinte përmendësh. U kthye dhe u ul në divan.

Kurrë, kurrë s'e kishte ndier veten kaq tmerrësisht të vetmuar!

Po, ndjeu edhe një herë se, ndoshta, vërtet do ta urrejë Sonjën, dhe pikërisht tani, kur e bëri më fatkeqe. „Përse shkoi tek ajo t'i lypte lotët? Përse i duhej kaq shumë t'ia hante jetën? Oh, poshtërsi!“

— Do të mbetem vetëm! — tha ai befas me vendosmëri, — dhe ajo s'do të vijë në burg!

Pas nja pesë minutash ngriti kokën dhe buzëqeshi çuditshëm. Ishte një mendim i çuditshëm: „Ndoshta në katorgë vërtet është më mirë“, — i shkoi befas ndër mend.

S'i kujtohej sa ndenji tek vetja, me mendime të papërcaktuara që i grumbulloheshin në kokë. Befas dera u hap dhe hyri Avdotja

Romanovna. Ajo në fillim u ndal dhe e vështroi nga pragu, si pak më parë ai Sonjën; pastaj kaloi dhe u ul përballë tij në karrige, në vendin e saj të djeshëm. Ai e vështroi në heshtje e disi pa mendim.

— Mos u zemëro, vëlla, kam ardhur vetëm për një minutë, — tha Dunja. Shprehja e fytyrës së saj ishte e menduar, por jo e ashpër. Vështrimi ishte i kthjellët e i qetë. Ai e pa se edhe kjo kishte ardhur tek ai me dashuri.

— Vëlla, tani i di të gjitha, *të gjitha*. Dmitri Prokofiçi m'i shpjegoi e m'i tregoi të gjitha. Të ndjekin e të torturojnë për një dyshim budalla e të ndyrë... Dmitri Prokofiçi më tha se s'ka asnjë rrezik dhe se kot e merr këtë me kaq tmerr. Unë s'mendoj kështu dhe *e kuptoj plotësisht* sa është trazuar gjithçka te ti dhe se kjo indinjatë mund të lërë gjurmë përgjithmonë. Nga kjo kam frikë. Që na braktise, s'të gjykoj dhe s'guxoj të të gjykoj, dhe më fal që të qortova më parë. E ndiej në veten time se, sikur të kisha një hidhërim kaq të madh, edhe unë do të largohesha nga të gjithë. Nënës s'do t'i tregoj asgjë *për këtë*, por do t'i flas për ty pa pushim dhe do t'i them në emrin tënd se do të vish shumë shpejt. Mos u mundo për të; *unë* do ta qetësoj; po edhe ti mos e mundo, — eja të paktën një herë; kujto se ajo është nëna! E tani erdha vetëm të të them (Dunja filloi të ngrihej nga vendi) se, nëse rastësisht të duhem për diçka ose të duhet... gjithë jeta ime, apo diçka... atëherë më thirr, do të vij. Lamtumirë!

U kthye prerë dhe shkoi drejt derës.

— Dunja! — e ndali Raskolnikovi, u ngrit dhe iu afrua, — ky Razumihini, Dmitri Prokofiçi, është njeri shumë i mirë.

Dunja u skuq fare pak.

— Hë! — pyeti ajo, pasi priti një minutë.

— Është njeri i punëve, punëtor, i ndershëm e i aftë të dashurojë fort... Lamtumirë, Dunja.

Dunja u skuq e tëra, pastaj befas u shqetësua:

— Po ç'është kjo, vëlla, mos vallë ndahemi vërtet përgjithmonë, që po më lë... porosi të tilla?

— Njësoj është... lamtumirë.

Ai u kthye mënjanë dhe u largua prej saj drejt dritares. Ajo qëndroi pak, e vështroi e shqetësuar dhe doli në ankth.

Jo, ai s'ishte i ftohtë me të. Pati një çast (më të fundit), kur i erdhi tmerrësisht ta përqafonte fort e *të ndahej* me të, e madje *t'ia thoshte*, por as dorën s'guxoi t'ia jepte:

„Pastaj ndoshta do të drithërohet, kur të kujtojë që e përqafoja tani, do të thotë se ia vodha puthjen!"

„E a do ta durojë *kjo* apo s'do ta durojë? — shtoi ai pas disa minutash me vete. — Jo, s'do ta durojë; *të tillat* s'e durojnë dot! Të tillat kurrë s'e durojnë..."

Dhe mendoi për Sonjën.

Nga dritarja frynte freski. Në oborr drita s'ndriçonte më aq fort. Befas mori kasketën dhe doli.

Ai, natyrisht, s'mundte, dhe as s'donte, të kujdesej për gjendjen e tij të sëmurë. Por gjithë ky shqetësim i pandërprerë e gjithë ky tmerr shpirtëror s'mund të kalonin pa pasoja. Dhe nëse ende s'dergjej në ethe të vërteta, ndoshta ishte pikërisht sepse ky shqetësim i brendshëm, i pandërprerë, e mbante ende në këmbë e në vetëdije, por disi artificialisht, deri në një kohë.

Endej pa qëllim. Dielli po perëndonte. Njëfarë trishtimi i veçantë kishte filluar t'i shfaqej kohët e fundit. Në të s'kishte diçka veçanërisht therëse, djegëse; por prej tij frynte diçka e vazhdueshme, e përjetshme, parandiheshin vite pa rrugëdalje të këtij trishtimi të ftohtë, vdekjeprurës, parandihej njëfarë përjetësie në „një arshin hapësirë". Në orët e mbrëmjes kjo ndjesi zakonisht fillonte ta mundonte edhe më fort.

— Ja, me këto dobësi kaq budallaqe, thjesht fizike, që varen nga ndonjë perëndim dielli, mbaje veten e mos bëj ndonjë budallallëk! Jo vetëm te Sonja, po edhe te Dunja do të shkosh! — mërmëriti ai me urrejtje.

E thirrën. U kthye; drejt tij u hodh Lebezjatnikovi.

— Përfytyroni, isha te ju, po ju kërkoj. Përfytyroni, ajo e zbatoi qëllimin e saj dhe i mori fëmijët! Unë me Sofja Semjonovnën mezi i gjetëm. Vetë i bie një tigani, fëmijët i detyron të këndojnë e të kërcejnë. Fëmijët qajnë. Ndalen nëpër udhëkryqe e pranë dyqaneve. Pas tyre vrapon populli budalla. Ejani.

— Po Sonja?.. — pyeti i shqetësuar Raskolnikovi, duke nxituar pas Lebezjatnikovit.

— Thjesht në ekstazë. Domethënë jo Sofja Semjonovna në ekstazë, po Katerina Ivanovna; po, megjithatë, edhe Sofja Semjonovna në ekstazë. Kurse Katerina Ivanovna krejt në ekstazë. Po ju them, është çmendur përfundimisht. Do t'i marrin në polici. Mund ta përfytyroni si do të ndikojë kjo... Tani janë buzë kanalit pranë urës —ski, shumë afër Sofja Semjonovnës. Afër.

Buzë kanalit, jo shumë larg urës dhe pa arritur dy shtëpi para shtëpisë ku banonte Sonja, ishte grumbulluar një tufë njerëzish. Vraponin sidomos çunakë e vajzaka. Zëri i ngjirur, i këputur i Katerina Ivanovnës dëgjohej qysh nga ura. Dhe vërtet, ishte një pamje e çuditshme, e aftë të interesonte publikun e rrugës. Katerina Ivanovna, me fustanin e saj të vjetër, me shallin prej drapdedami e me një kapelë kashte të thyer, të zhvendosur si një lëmsh i shëmtuar mënjanë, ishte vërtet në një ekstazë të njëmendtë. Ishte lodhur dhe i merrej fryma. Fytyra e saj e rraskapitur, me tuberkuloz, dukej më e vuajtur se kurrë (për më tepër në rrugë, në diell, i tuberkulozuri duket gjithmonë më i sëmurë e më i shëmtuar se në shtëpi); por gjendja e saj e ngacmuar s'pushonte, dhe me çdo minutë bëhej edhe më e nervozuar. Hidhej drejt fëmijëve, u bërtiste, i bindte, u mësonte aty para popullit si të kërcenin e ç'të këndonin, fillonte t'u shpjegonte përse duhej kjo, dëshpërohej nga mosmarrja vesh e tyre, i rrihte... Pastaj, pa e mbaruar, hidhej drejt publikut; po të vinte re ndonjë njeri pak a shumë të veshur mirë, që ishte ndalur të shikonte, fillonte menjëherë t'i shpjegonte se ja, gjoja, deri ku janë

katandisur fëmijët „nga një shtëpi fisnike, madje mund të thuhet aristokratike“. Po të dëgjonte në turmë të qeshura a ndonjë fjalë ngacmuese, sulej menjëherë mbi të paturpshmit e fillonte të shahej me ta. Disa, vërtet, qeshnin, të tjerë tundnin kokën; të gjithëve në përgjithësi u interesonte ta shihnin të çmendurën me fëmijët e trembur. Tiganin, për të cilin kishte folur Lebezjatnikovi, s'e kishte; të paktën, Raskolnikovi s'e pa; por në vend që t'i binte tiganit, Katerina Ivanovna fillonte të përplaste duart e saj të thata sipas ritmit, kur e detyronte Poleçkën të këndonte, kurse Lenjën e Koljën të kërcenin; madje edhe vetë fillonte t'u këndonte së bashku, por çdo herë këputej te nota e dytë nga një kollë e mundimshme, prej së cilës dëshpërohej përsëri, mallkonte kollën e saj, e madje qante. Më shumë se gjithçka e nxirrnin nga vetja të qarët e frika e Koljës dhe e Lenjës. Vërtet, ishte bërë një përpjekje për t'i veshur fëmijët me kostum, siç vishen këngëtarët e këngëtaret e rrugës. Djalit i kishin vënë një çallmë nga diçka e kuqe me të bardhë, që të paraqiste një turk. Për Lenjën s'kishin mjaftuar kostumet; i kishin vënë vetëm në kokë kësulën e kuqe, të thurur me lesh (ose më mirë të themi, takijen) e të ndjerit Semjon Zaharoviç, e në kësulë i kishin ngulur një copë pende të bardhë struci, që i kishte përkitur qysh gjyshes së Katerina Ivanovnës e që ruhej deri atëherë në sënduk, si një rrallësi familjare. Poleçka ishte me fustanin e saj të zakonshëm. Ajo e vështronte nënën me druajtje e e hutuar, s'largohej prej saj, i fshihte lotët, e merrte me mend çmendurinë e nënës dhe vështronte e shqetësuar përreth. Rruga dhe turma e kishin trembur tmerrësisht. Sonja ecte pandërprerë pas Katerina Ivanovnës, duke qarë e duke iu lutur çdo minutë të kthehej në shtëpi. Por Katerina Ivanovna ishte e paepur.

— Mjaft, Sonja, mjaft! — bërtiste ajo shpejt e shpejt, duke nxituar, duke iu marrë fryma e duke u kollitur. — As vetë s'e di ç'kërkon, si fëmijë! Të thashë tashmë që s'do të kthehem prapë te kjo gjermane e dehur. Le ta shohin të gjithë, gjithë Petersburgu,

si lypin lëmoshë fëmijët e një babai fisnik, që shërbeu gjithë jetën me besnikëri e drejtësi dhe, mund të thuhet, vdiq në shërbim. (Katerina Ivanovna kishte arritur tashmë ta krijonte këtë fantazi e t'i besonte verbërisht.) Le ta shohë, le ta shohë ky gjeneralucë i pavlerë. E edhe budallaqe je, Sonja: ç'do të hamë tani, më thuaj? Mjaft të kemi torturuar, s'dua më! Ah, Rodion Romaniç, ju jeni! — thirri ajo, kur pa Raskolnikovin, duke u hedhur drejt tij, — shpjegojani, ju lutem, kësaj budallaqeje se s'mund të bëhet gjë më e mençur! Edhe ata me organo rrugësh fitojnë, kurse ne do të na dallojnë të gjithë menjëherë, do ta marrin vesh që jemi një familje e varfër fisnike jetimësh, të katandisur në varfëri, e ky gjeneralucë do ta humbasë vendin, do ta shihni! Do të shkojmë çdo ditë nën dritaret e tij, e kur të kalojë sovrani, do të bie në gjunjë, do t'i nxjerr këta të gjithë përpara dhe do t'i tregoj: „Mbroji, o atë!“ Ai është ati i jetimëve, është i mëshirshëm, do t'i mbrojë, do ta shihni, kurse këtë gjeneralucën... Lenja! *tenez-vous droite!* [210] Ti, Kolja, do të kërcesh prapë tani. Pse qaravitesh? Prapë po qaravitet! Hë, nga se, nga se ke frikë, budallush! O Zot! ç'të bëj me ta, Rodion Romaniç! Sikur ta dinit sa të pamend janë! Hë, ç'të bësh me të tillë!..

Dhe ajo, vetë gati duke qarë (gjë që s'e pengonte të folurën e saj të shpejtë, të pandërprerë e të pareshtur), i tregonte fëmijët që qaravitnin. Raskolnikovi provoi ta bindte të kthehej e madje i tha, duke menduar se do të ndikonte te sedra e saj, se s'ishte e hijshme për të të ecte nëpër rrugë, si ecin ata me organo, meqë po përgatitej të bëhej drejtoreshë e një konvikti fisnik vajzash...

— Konvikti, ha-ha-ha! Të bukura tingëllojnë daullet përtej maleve! — thirri Katerina Ivanovna, duke u mbytur menjëherë pas të qeshurës nga kolla, — jo, Rodion Romaniç, ëndrra kaloi! Të gjithë na braktisën!.. Kurse ky gjeneralucë... E dini, Rodion Romaniç, i hodha një bojëmbajtëse, — aty, në dhomën e shërbëtorëve, ishte rastësisht mbi tryezë, pranë fletës ku firmosnin,

[210] *Tenez-vous droite!* (fr.): Rri drejt!

dhe unë firmosa, ia hodha e ika me vrap. Oh, të poshtër, të poshtër. Po le të shkojë në djall; tani do t'i ushqej vetë këta, s'do t'i përulem askujt! Mjaft e kemi munduar atë! (Ajo tregoi Sonjën.) Poleçka, sa mblodhëm, trego? Si? Vetëm dy kapikë gjithsej? Oh, të ndyrë! S'japin asgjë, vetëm vrapojnë pas nesh me gjuhë jashtë! Hë, pse qesh ky trap? (tregoi ajo njërin nga turma). E gjitha kjo ngaqë ky Kolka është kaq i pamend, ç'mundim me të! Ç'të duhet, Poleçka? Fol me mua frëngjisht, *parlez-moi français*.[211] Se të kam mësuar, se ti di disa fraza!.. Përndryshe si do ta dallojnë që jeni nga familje fisnike, fëmijë të edukuar dhe aspak si gjithë ata me organo; s'po shfaqim nëpër rrugë ndonjë „Petrushkë“,[212] po do të këndojmë një romancë fisnike... Ah po! ç'do të këndojmë? Ju më ndërprisni gjithnjë, kurse ne... e shihni, ne u ndalëm këtu, Rodion Romaniç, që të zgjedhim ç'të këndojmë, — diçka të tillë që të mund të kërcejë edhe Kolja... sepse të gjitha këto i kemi, mund ta përfytyroni, pa përgatitje; duhet të merremi vesh, që t'i provojmë krejt të gjitha, e pastaj do të nisemi për në Prospektin e Nevës, ku ka shumë më tepër njerëz të shoqërisë së lartë e do të na vënë re menjëherë: Lenja di „Fermëzën“... Vetëm se gjithnjë „Fermëza“ e „Fermëza“, e të gjithë e këndojnë! Ne duhet të këndojmë diçka shumë më fisnike... Hë, ç'mendove ti, Polja, të paktën ti ta ndihmoje nënën! Kujtesë, kujtesë s'kam, përndryshe do ta kujtoja! S'do të këndojmë vërtet „Husari, mbështetur në shpatë“![213] Ah, të këndojmë frëngjisht „*Cinq sous*“![214] Se ju kam mësuar, ju kam mësuar. E kryesorja, meqë është frëngjisht, do ta shohin menjëherë që jeni fëmijë fisnikësh, dhe kjo do të jetë shumë më prekëse... Mund të këndohej edhe: „*Malbrough s'en va-*

[211] *Parlez-moi français* (fr.): fol me mua frëngjisht.

[212] Petrushka: personazhi kryesor i teatrit popullor rus të kukullave, që shfaqej nëpër rrugë e panaire.

[213] „Husari, mbështetur në shpatë“: romancë e njohur me vargje të poetit Konstantin Batjushkov.

[214] „*Cinq sous*“ (fr.): „Pesë grosh“, këngë popullore franceze.

t-en guerre“, meqë është një këngë krejt për fëmijë dhe përdoret në të gjitha shtëpitë aristokratike, kur vënë fëmijët në gjumë.

Malbrough s'en va-t-en guerre,
Ne sait quand reviendra...[215] —
Cinq sous, cinq sous,
Pour monter notre ménage...[216]

Khi-khi-khi! (Dhe ajo u mbyt nga kolla.) Ndreqe fustanin, Poleçka, supet të kanë rënë, — vuri re ajo përmes kollës, duke marrë frymë. — Tani duhet të silleni veçanërisht me hijeshi e me fisnikëri, që të shohin të gjithë që jeni fëmijë fisnikësh. Unë e thashë atëherë që korsetin duhej ta prisnim më të gjatë e për më tepër me dy copa. Ishe ti atëherë, Sonja, me këshillat e tua: „Më shkurt e më shkurt“, e ja doli që e shëmtuam krejt fëmijën... Hë, prapë po qani të gjithë! Po ç'keni, budallenj! Hë, Kolja, fillo shpejt, shpejt, shpejt, — oh, ç'fëmijë i padurueshëm!..

Cinq sous, cinq sous...

Prapë ushtari! Hë, ç'të duhet?

Vërtet, përmes turmës po çante rrugë një polic. Por në të njëjtën kohë një zotëri me uniformë e me kapotë, një nëpunës solid rreth pesëdhjetë vjeç, me urdhër në qafë (kjo e fundit i pëlqeu shumë Katerina Ivanovnës dhe ndikoi te polici), u afrua dhe në heshtje i dha Katerina Ivanovnës një kartëmonedhë të gjelbër trirublëshe. Në fytyrën e tij shprehej një dhembshuri e sinqertë. Katerina Ivanovna e pranoi dhe iu përkul me mirësjellje, madje me ceremoni.

— Ju falënderoj, i nderuar zotëri, — filloi ajo nga lart, — shkaqet që na shtynë... merri paratë, Poleçka. E sheh, ka njerëz fisnikë e bujarë, gati menjëherë t'i ndihmojnë një fisnikeje të varfër në fatkeqësi. Ju shihni, i nderuar zotëri, jetimë fisnikë, madje mund të thuhet me lidhjet më aristokratike... Kurse ky gjenera-

[215](fr.) „Malbruku niset për luftë, / s'dihet kur do të kthehet...“ — këngë e vjetër popullore franceze për dukën e Marlboros.

[216](fr.) „Pesë grosh, pesë grosh, / për të ngritur shtëpinë tonë...“

lucë rrinte e hante thëllëza... përplasi këmbët që e shqetësova... „Shkëlqesia juaj, i them, mbroni jetimët, duke e njohur shumë mirë, i them, të ndjerin Semjon Zaharoviç, e meqë të bijën e tij të vërtetë më i poshtri i të poshtërve e shpifi ditën e vdekjes së tij..." Prapë ky ushtar! Mbromëni! — i bërtiti ajo nëpunësit, — pse më ngacmon ky ushtar? Ikëm tashmë nga një tjetër këtu nga rruga Meshçanskaja... hë, ç'punë ke ti, budalla!

— Sepse nëpër rrugë është e ndaluar, zonjë. Mos bëni skandal.

— Ti vetë je skandaloz! Për mua është njësoj sikur të eci me organo, ç'punë ke ti?

— Për organon duhet të keni leje, kurse ju vetvetiu, zonjë, e në këtë mënyrë po e mblidhni popullin. Ku banoni?

— Si, leje! — ulëriti Katerina Ivanovna. — Sot varrosa burrin, ç'leje këtu!

— Zonjë, zonjë, qetësohuni, — filloi nëpunësi, — ejani, do t'ju shoqëroj... Këtu në turmë s'është e hijshme... nuk jeni mirë...

— I nderuar zotëri, i nderuar zotëri, ju s'dini asgjë! — bërtiste Katerina Ivanovna, — do të shkojmë në Prospektin e Nevës, — Sonja, Sonja! Po ku është ajo? Edhe ajo qan! Po ç'keni të gjithë!.. Kolja, Lenja, ku po shkoni? — thirri ajo befas e trembur, — o fëmijë budallenj! Kolja, Lenja, po ku shkuan!..

Ndodhi që Kolja e Lenja, të trembur në shkallën e fundit nga turma e rrugës e nga të papriturat e nënës së çmendur, kur panë më në fund ushtarin që donte t'i merrte e t'i çonte diku, befas, sikur të ishin marrë vesh, u kapën dorë për dore dhe ia mbathën me vrap. Me ulërimë e me të qara u hodh Katerina Ivanovna e gjorë t'i arrinte. Ishte e shëmtuar e të vinte keq ta shikoje, duke vrapuar, duke qarë, duke iu marrë fryma. Sonja e Poleçka u hodhën pas saj.

— Ktheji, ktheji, Sonja! O fëmijë budallenj, mosmirënjohës!.. Polja! kapi... Për ju po...

Ajo u pengua në vrap të plotë dhe ra.

— U përgjak! O Zot! — thirri Sonja, duke u përkulur mbi të.

Të gjithë vrapuan, të gjithë u grumbulluan përreth. Raskolnikovi e Lebezjatnikovi vrapuan ndër të parët; nëpunësi nxitoi gjithashtu, e pas tij edhe polici, duke mërmëritur: „Eh-ma!“ e duke tundur dorën, duke parandier se puna do të kthehej në telash.

— Ikni! ikni! — i shpërndante ai njerëzit që shtyheshin përreth.

— Po vdes! — bërtiti dikush.

— U çmend! — tha një tjetër.

— Zot, na ruaj! — tha një grua, duke u kryqëzuar. — I kapën vajzën e vogël me djalin? Ja, po i sjellin, e madhja i kapi... Shih, të marrë!

Por kur e shqyrtuan mirë Katerina Ivanovnën, panë se ajo aspak s'ishte vrarë pas gurit, siç kishte menduar Sonja, por që gjaku që e skuqi kalldrëmin i kishte shpërthyer nga kraharori përmes fytit.

— Këtë e di, e kam parë, — mërmëriste nëpunësi duke iu drejtuar Raskolnikovit e Lebezjatnikovit, — ky është tuberkuloz, zotëri; shpërthen kështu gjaku dhe të mbyt. Me një të afërme timen, jo shumë kohë më parë, kam qenë dëshmitar, dhe kështu nja një gotë e gjysmë... befas, zotëri... Po ç'të bëjmë, megjithatë, do të vdesë tani?

— Këtu, këtu, te unë! — lutej Sonja, — ja këtu banoj!.. Ja kjo shtëpi, e dyta prej këtej... Te unë, sa më shpejt, sa më shpejt!.. — hidhej ajo te të gjithë. — Dërgoni për mjek... O Zot!

Me përpjekjet e nëpunësit kjo punë u rregullua, madje edhe polici ndihmoi ta mbartnin Katerina Ivanovnën. E futën te Sonja gati të vdekur dhe e shtrinë në shtrat. Gjakderdhja vazhdonte ende, por ajo sikur kishte filluar të vinte në vete. Në dhomë hynë njëherësh, përveç Sonjës, Raskolnikovi e Lebezjatnikovi, nëpunësi dhe polici, që e kishte shpërndarë më parë turmën, nga e cila disa i kishin përcjellë deri te dera. Poleçka futi brenda, duke i mbajtur për duarsh, Koljën e Lenjën, që dridheshin e qanin.

Erdhën edhe nga Kapernaumovët: vetë ai, çalaman e i shtrembër, një njeri me pamje të çuditshme, me flokë e me favorite të ashpra, që i qëndronin përpjetë; e shoqja, që kishte njëherë e përgjithmonë njëfarë pamjeje të trembur, dhe disa nga fëmijët e tyre, me fytyra të ngurtësuara nga habia e vazhdueshme e me gojë hapur. Midis gjithë këtij publiku u shfaq befas edhe Svidrigajlovi. Raskolnikovi e vështroi me habi, duke mos kuptuar nga doli dhe duke mos e kujtuar në turmë.

Flisnin për mjekun e për priftin. Nëpunësi, megjithëse i pëshpëriti Raskolnikovit se, me sa duket, mjeku tani ishte i tepërt, urdhëroi të dërgonin. Vrapoi vetë Kapernaumovi.

Ndërkaq Katerina Ivanovna mori frymë, gjaku për ca kohë u ndal. Ajo shikonte me një vështrim të sëmurë, por të ngulët e depërtues, Sonjën e zbehtë e që dridhej, që i fshinte me shami pikat e djersës nga balli; më në fund, kërkoi ta ngrinin pak. E ulën në shtrat, duke e mbajtur nga të dyja anët.

— Ku janë fëmijët? — pyeti ajo me zë të dobët. — I solle, Polja? O budallenj!.. Hë, pse ikët me vrap... Oh!

Gjaku ia mbulonte ende buzët e thara. Ajo hodhi sytë përreth, duke vështruar:

— Kështu pra rron ti, Sonja! Asnjëherë s'kam qenë te ti... m'u desh...

Ajo e vështroi me vuajtje:

— Ta thithëm gjithë gjakun, Sonja... Polja, Lenja, Kolja, ejani këtu... Hë, ja ku janë, Sonja, të gjithë, merri... nga duart në duar... kurse për mua mjaft!.. Mbaroi balloja! G'a!.. Më shtrini, më lini të paktën të vdes e qetë...

E shtrinë përsëri mbi jastëk.

— Ç'ka? Prifti?.. S'duhet... Ku keni ju një rubël të tepërt?.. S'kam mëkate!.. Zoti edhe pa këtë duhet të më falë... E di vetë sa kam vuajtur!.. E po s'më fali, s'ka gjë!..

Një kllapi e shqetësuar e pushtonte gjithnjë e më shumë. Herë-herë drithërohej, hidhte sytë përreth, i njihte të gjithë për

një minutë; por menjëherë vetëdija zëvendësohej përsëri nga kllapia. Merrte frymë ngjirur e me vështirësi, diçka sikur i gurgullonte në fyt.

— I them: „Shkëlqesia juaj!..“ — thërriste ajo, duke marrë frymë pas çdo fjale, — kjo Amalija Ljudvigovna... ah! Lenja, Kolja! duart në ije, shpejt, shpejt, *glissé-glissé, pas de basque*![217] Trokit me këmbë... Ji fëmijë i hijshëm.

Du hast Diamanten und Perlen...[218]

Si vazhdon më tej? Ja, ta këndonim...

Du hast die schönsten Augen,

Mädchen, was willst du mehr?[219]

Hë po, si jo! *was willst du mehr*, — ç'sajon, budallai!.. Ah po, ja edhe kjo:

Në vapë mesdite, në luginë të Dagestanit...[220]

Ah, sa e doja... E doja deri në adhurim këtë romancë, Poleçka!.. e di, babai yt... e këndonte qysh kur ishte i fejuar... O ditë!.. Ja, ta këndonim, ta këndonim! Hë, si, si... ja, e harrova... po ma kujtoni, pra, si? — Ishte në një trazim të jashtëzakonshëm dhe përpiqej të ngrihej. Më në fund, me një zë të tmerrshëm, të ngjirur, që i këputej, ajo filloi, duke thirrur e duke iu marrë fryma në çdo fjalë, me pamjen e njëfarë frike që rritej:

Në vapë mesdite!.. në luginë!.. të Dagestanit!..

Me plumb në gji!..

Shkëlqesia juaj! — ulëriti ajo befas me një ulërimë që të çante zemrën e duke shpërthyer në lot, — mbroni jetimët! Duke njohur bukën e kripën e të ndjerit Semjon Zaharoviç!.. Madje mund të thuhet aristokratike!.. G'a! — u drodh ajo befas, duke ardhur

---

[217] *Glissé, pas de basque* (fr.): hapa vallëzimi.

[218] (gjerm.) „Ti ke diamante e perla...“ — nga një poezi e Hajnrih Hajnes, e kënduar si romancë.

[219] (gjerm.) „Ti ke sytë më të bukur, / vajzë, ç'do më shumë?“ — po nga ajo poezi e Hajnes.

[220] Vargu i parë i poezisë „Ëndrra“ (1841) e Mihail Lermontovit, që vazhdon: „me plumb në gji dergjesha pa lëvizur...“

në vete e duke i vështruar të gjithë me njëfarë tmerri, por menjëherë e njohu Sonjën. — Sonja, Sonja! — tha ajo me butësi e me dashuri, sikur e habitur që e shihte para vetes, — Sonja, e dashur, edhe ti këtu?

E ngritën përsëri pak.

— Mjaft!.. Është koha!.. Lamtumirë, e mjera!.. E rraskapitën gërdallën!.. U këput-u-ua! — bërtiti ajo me dëshpërim e me urrejtje dhe u përplas me kokë mbi jastëk.

Ra përsëri në harresë, por kjo harresë e fundit s'zgjati shumë. Fytyra e saj e verdhë e zbehtë, e tharë, iu hodh mbrapsht, goja iu hap, këmbët iu zgjatën me ngërç. Ajo psherëtiu thellë-thellë dhe vdiq.

Sonja ra mbi kufomën e saj, e përqafoi me duar dhe mbeti ashtu e ngrirë, me kokën të mbështetur mbi kraharorin e tharë të së ndjerës. Poleçka u përkul te këmbët e nënës dhe ia puthte, duke qarë me dënesë. Kolja e Lenja, pa e kuptuar ende se ç'kishte ndodhur, por duke parandier diçka shumë të tmerrshme, e kapën njëri-tjetrin me të dyja duart për supesh dhe, duke ngulur sytë njëri te tjetri, befas bashkë, njëherësh, hapën gojën e filluan të bërtisnin. Të dy ishin ende me kostume: njëri me çallmë, tjetra me takijen me pendë struci.

Dhe si u gjend befas kjo „fletë lavdërimi“ mbi shtrat, pranë Katerina Ivanovnës? Ishte aty, pranë jastëkut; Raskolnikovi e pa.

Ai u largua te dritarja. Lebezjatnikovi u hodh drejt tij.

— Vdiq! — tha Lebezjatnikovi.

— Rodion Romanoviç, kam dy fjalë të nevojshme t'ju them, — u afrua Svidrigajlovi. Lebezjatnikovi ia la menjëherë vendin dhe u zhduk me delikatesë. Svidrigajlovi e çoi Raskolnikovin e habitur edhe më larg në qoshe.

— Gjithë këtë rrëmujë, domethënë varrimin e të tjerat, e marr përsipër unë. E dini, vetëm të ketë para, e unë ju thashë që kam të tepërta. Këta dy zogj e këtë Poleçkën do t'i vendos në ndonjë

jetimore nga më të mirat dhe do të vë për secilin, deri në moshën madhore, nga një mijë e pesëqind rubla kapital, që Sofja Semjonovna të jetë krejt e qetë. Edhe atë do ta nxjerr nga pellgu, sepse është vajzë e mirë, apo jo? Hë, zotëri, pra thuajini Avdotja Romanovnës se dhjetë mijë rublat e saj i përdora ja kështu.

— Me ç'qëllime u bëtë kaq bamirës? — pyeti Raskolnikovi.

— E-eh! Njeri mosbesues! — qeshi Svidrigajlovi. — Se unë ju thashë që këto para i kam të tepërta. Hë, po thjesht, nga njerëzia, s'e pranoni, apo? Se ajo s'ishte „morr“ (ai drejtoi gishtin drejt asaj qosheje ku ishte e ndjera), si ndonjë plakushë fajdexhore. Hë, pranojeni, hë „të rrojë vërtet Luzhini e të bëjë poshtërsi, apo të vdesë ajo?“ E po të mos ndihmoja unë, atëherë „Poleçka, për shembull, do të shkojë po atje, në po atë rrugë...“

E tha këtë me pamjen e njëfarë mashtrimi të gëzuar, *që shkel syrin*, pa ia ndarë sytë Raskolnikovit. Raskolnikovi u zbeh dhe u ngrir, duke dëgjuar shprehjet e tij vetjake, të thëna Sonjës. U zmbraps shpejt dhe e vështroi egërsisht Svidrigajlovin.

— Po-pse... e dini ju? — pëshpëriti ai, mezi duke marrë frymë.

— Po unë qëndroj këtu, pas murit, te madam Resslih. Këtu është Kapernaumovi, kurse atje madam Resslih, mike e vjetër e shumë besnike. Fqinj, zotëri.

— Ju?

— Unë, — vazhdoi Svidrigajlovi, duke u lëkundur nga e qeshura, — dhe mund t'ju siguroj për nder, i dashuri Rodion Romanoviç, se më keni ngjallur një interes të mrekullueshëm. Se ju thashë që do të afrohemi, jua parashikova, — hë, ja ku u afruam. Dhe do ta shihni ç'njeri i shkathët jam. Do ta shihni se me mua mund të rrosh ende...

Pjesa e gjashtë — I

Për Raskolnikovin erdhi një kohë e çuditshme: sikur të kishte rënë befas një mjegull para tij dhe ta kishte mbyllur në një vetmi pa rrugëdalje e të rëndë. Duke e kujtuar më vonë këtë kohë, shumë më vonë, e merrte me mend se vetëdija e tij ndonjëherë sikur zbehej dhe se kjo vazhdoi, me disa ndërprerje, deri te katastrofa përfundimtare. Ishte i bindur plotësisht se atëherë ishte gabuar në shumë gjëra, për shembull në afatet e në kohën e disa ngjarjeve. Të paktën, duke kujtuar më vonë e duke u përpjekur të sqaronte për veten atë që kujtonte, ai mësoi shumë për veten, duke u udhëhequr tashmë nga të dhënat e marra nga të tjerët. Një ngjarje, për shembull, e ngatërronte me një tjetër; një tjetër e quante pasojë të një ndodhie që kishte ekzistuar vetëm në përfytyrimin e tij. Herë-herë e pushtonte një shqetësim i sëmurë e i mundimshëm, që shndërrohej madje në frikë paniku. Por i kujtohej gjithashtu se kishte pasur minuta, orë e madje, ndoshta, ditë të tëra plot apati, që e pushtonte, sikur në kundërshtim me frikën e mëparshme, — apati që i ngjante gjendjes së sëmurë e indiferente të disa njerëzve që po vdesin. Në përgjithësi, këto ditë të fundit ai vetë sikur përpiqej t'i ikte kuptimit të qartë e të plotë të gjendjes së tij; disa fakte urgjente, që kërkonin sqarim të menjëhershëm, e rëndonin veçanërisht; por sa do të gëzohej të çlirohej e t'u ikte disa shqetësimeve, harresa e të cilave kanosej, megjithatë, me një humbje të plotë e të pashmangshme në gjendjen e tij.

Veçanërisht e shqetësonte Svidrigajlovi: madje mund të thuhej se ai sikur ishte ndalur te Svidrigajlovi. Që nga koha e fjalëve tepër kërcënuese për të e të thëna tepër qartë të Svidrigajlovit, në banesën e Sonjës, në minutën e vdekjes së Katerina Ivanovnës, rrjedha e zakonshme e mendimeve të tij sikur ishte prishur. Por, pavarësisht se ky fakt i ri e shqetësonte jashtëzakonisht, Raskolnikovi disi s'nxitonte ta sqaronte punën. Herë-herë, duke e gjetur befas veten diku në ndonjë pjesë të largët e të vetmuar të qytetit, në ndonjë tavernë të mjerë, vetëm, në tryezë, i zhytur në mendime, e mezi duke kujtuar si kishte arritur këtu, befas i kujtohej Svidrigajlovi: befas e kuptonte tepër qartë e me shqetësim se duhej, sa më shpejt, të merrej vesh me këtë njeri e, sa të ishte e mundur, ta zgjidhte përfundimisht. Një herë, kur shkoi diku përtej doganës së qytetit,[221] madje përfytyroi se po priste këtu Svidrigajlovin e se këtu e kishin caktuar takimin. Një herë tjetër u zgjua para agimit diku përdhe, nëpër shkurre, dhe pothuajse s'kuptonte si kishte arritur atje. Megjithatë, në këto dy-tri ditë pas vdekjes së Katerina Ivanovnës ishte takuar tashmë nja dy herë me Svidrigajlovin, pothuajse gjithmonë në banesën e Sonjës, ku shkonte disi pa qëllim, por pothuajse gjithmonë për një minutë. Shkëmbenin gjithmonë fjalë të shkurtra dhe asnjëherë s'folën për pikën kryesore, sikur të ishin marrë vesh vetvetiu të heshtnin për këtë deri në një kohë. Trupi i Katerina Ivanovnës dergjej ende në arkivol. Svidrigajlovi drejtonte varrimin e merrej me telashet. Edhe Sonja ishte shumë e zënë. Në takimin e fundit Svidrigajlovi i shpjegoi Raskolnikovit se me fëmijët e Katerina Ivanovnës e kishte rregulluar disi punën, dhe e kishte rregulluar me sukses; se falë disa lidhjeve, ishin gjetur persona të tillë me ndihmën e të cilëve të tre jetimët mund të vendoseshin menjëherë në institucione shumë të përshtatshme për ta; se paratë e lëna mënjanë për ta kishin ndihmuar gjithash-

[221] Dogana e qytetit (rus. *zastava*): vendet në hyrje të Petersburgut ku dikur kontrolloheshin udhëtarët; skaji i qytetit.

tu shumë, meqë jetimët me kapital vendosen shumë më lehtë se jetimët lypës. Tha diçka edhe për Sonjën, premtoi se do të vinte disi vetë te Raskolnikovi këto ditë dhe përmendi se „do të donte të këshillohej; se do të duhej shumë të bisedonin, se ka punë të tilla...“ Kjo bisedë u bë në paradhomë, pranë shkallëve. Svidrigajlovi e vështroi me ngulm në sy Raskolnikovin dhe befas, pasi heshti e uli zërin, e pyeti:

— Po ç'keni, Rodion Romaniç, që s'jeni në vete? Vërtet! Dëgjoni e shikoni, po sikur s'kuptoni. Merrni zemër. Ja, le të bisedojmë: gjynah vetëm që ka shumë punë, edhe të huaja, edhe të miat... Eh, Rodion Romaniç, — shtoi ai befas, — të gjithë njerëzve u duhet ajër, ajër, ajër, zotëri... Mbi të gjitha!

Befas u hoq mënjanë, që të linte të kalonte priftin e psaltin që po ngjiteshin shkallëve. Ata po vinin të bënin panihidën. Me urdhër të Svidrigajlovit, panihidat bëheshin dy herë në ditë, me rregull. Svidrigajlovi shkoi në rrugën e tij. Raskolnikovi qëndroi pak, u mendua dhe hyri pas priftit në banesën e Sonjës.

Qëndroi te dera. Shërbesa po fillonte, qetë, me rregull, trishtueshëm. Në vetëdijen për vdekjen e në ndjesinë e pranisë së vdekjes për të kishte pasur gjithmonë diçka të rëndë e mistikisht të tmerrshme, qysh nga fëmijëria; e pastaj kishte kohë që s'kishte dëgjuar panihidë. E kishte këtu edhe diçka tjetër, tepër të tmerrshme e shqetësuese. Shikonte fëmijët: të gjithë qëndronin pranë arkivolit, në gjunjë, Poleçka qante. Pas tyre, duke qarë ngadalë e sikur me druajtje, falej Sonja. „E megjithatë ajo këto ditë asnjë herë s'më ka vështruar e s'më ka thënë asnjë fjalë“, — i shkoi befas ndër mend Raskolnikovit. Dielli e ndriçonte fort dhomën; tymi i temjanit ngjitej shtëllungë; prifti lexonte „Prehe, o Zot“. Raskolnikovi e ndenji gjithë shërbesën. Duke bekuar e duke u përshëndetur, prifti disi vështronte çuditshëm përreth. Pas shërbesës Raskolnikovi iu afrua Sonjës. Ajo befas e kapi nga të dyja duart dhe e mbështeti kokën në supin e tij. Ky gjest i shkurtër madje e tronditi Raskolnikovin me hutim; madje ishte

e çuditshme: si? as neverinë më të vogël, as pështirosjen më të vogël ndaj tij, as drithërimën më të vogël në dorën e saj! Ky ishte tashmë njëfarë pafundësie e poshtërimit të vetvetes. Kështu, të paktën, e kuptoi ai. Sonja s'thoshte asgjë. Raskolnikovi i shtrëngoi dorën dhe doli. I erdhi tmerrësisht rëndë. Sikur të ishte e mundur të ikte diku në këtë minutë e të mbetej krejt vetëm, qoftë edhe për gjithë jetën, do ta quante veten të lumtur. Por puna ishte se kohët e fundit, ndonëse ishte pothuajse gjithmonë vetëm, në asnjë mënyrë s'mund ta ndiente se ishte vetëm. I ndodhte të dilte jashtë qytetit, të dilte në rrugën e madhe, madje një herë doli në ndonjë korije; por sa më i vetmuar të ishte vendi, aq më fort e ndiente sikur praninë e afërt e shqetësuese të dikujt, jo se të tmerrshme, po disi shumë bezdisëse, kështu që kthehej sa më shpejt në qytet, përzihej me turmën, hynte nëpër taverna, nëpër pijetore, shkonte në Tolkuç, në Sennaja. Këtu ishte sikur më lehtë e madje më e vetmuar. Në një gjellëtore, nga mbrëmja, këndonin këngë: ndenji një orë të tërë duke dëgjuar, dhe i kujtohej se madje i kishte qenë shumë e këndshme. Por në fund befas u shqetësua përsëri; sikur një brejtje ndërgjegjeje filloi befas ta mundonte: „Ja, rri e dëgjoj këngë, po mos vallë këtë duhet të bëj!“ — sikur mendoi ai. Megjithatë, e mori me mend aty për aty se s'ishte vetëm kjo që e shqetësonte; kishte diçka që kërkonte zgjidhje të menjëhershme, por që s'mund të kuptohej as të shprehej me fjalë. Gjithçka po mblidhej në një lëmsh. „Jo, më mirë ndonjë luftë! Më mirë përsëri Porfiri... ose Svidrigajlovi... Sa më shpejt përsëri ndonjë sfidë, ndonjë sulm i dikujt... Po! po!“ — mendonte ai. Doli nga gjellëtorja dhe u hodh gati me vrap. Mendimi për Dunjën e për nënën i ngjalli befas, s'dihej pse, një frikë si paniku. Pikërisht atë natë, para mëngjesit, u zgjua nëpër shkurre, në Ishullin Krestovski,[222] i ngrirë i tëri, me ethe; shkoi

[222]Ishulli Krestovski: ishull në deltën e Nevës, në veri të qytetit, atëherë me pyje e vende shëtitjeje.

në shtëpi dhe arriti që herët në mëngjes. Pas disa orësh gjumi ethet i kaluan, por u zgjua vonë: ishte ora dy pasdite.

I kujtohej se atë ditë ishte caktuar varrimi i Katerina Ivanovnës dhe u gëzua që s'kishte qenë i pranishëm. Nastasja i solli për të ngrënë; hëngri e piu me shumë oreks, gati me babëzi. Koka i ishte më e freskët, dhe vetë ishte më i qetë se këto tri ditët e fundit. Madje u çudit, kalimthi, me vërshimet e mëparshme të frikës së tij si paniku. Dera u hap dhe hyri Razumihini.

— A! po ha, pra s'është i sëmurë! — tha Razumihini, mori një karrige dhe u ul në tryezë përballë Raskolnikovit. Ishte i shqetësuar dhe s'përpiqej ta fshihte. Fliste me një mërzi të dukshme, por pa nxituar e pa e ngritur veçanërisht zërin. Mund të mendoje se tek ai kishte zënë vend njëfarë qëllimi i veçantë e madje i jashtëzakonshëm. — Dëgjo, — filloi ai me vendosmëri, — për mua le t'ju marrë dreqi të gjithëve, por nga ajo që po shoh tani, e shoh qartë se s'mund të kuptoj asgjë; të lutem, mos mendo se erdha të të marr në pyetje. Pështyj mbi këtë! Vetë s'dua! Edhe sikur t'i zbulosh vetë tani të gjitha, të gjitha të fshehtat tuaja, unë ndoshta as s'do t'i dëgjoj, do të pështyj e do të iki. Erdha vetëm të mësoj personalisht e përfundimisht: a është e vërtetë, së pari, që je i çmendur? Për ty, e sheh, ekziston bindja (hë, atje diku) se ndoshta je i çmendur ose shumë i prirur për këtë. Ta pranoj, edhe unë vetë kam qenë shumë i prirur ta mbështesja këtë mendim, së pari, duke gjykuar nga veprimet e tua budallaqe e pjesërisht të ndyra (të pashpjegueshme me asgjë), e së dyti, nga sjellja jote e fundit me nënën e motrën. Vetëm një përbindësh e një i poshtër, po s'qe i çmendur, mund të sillej kështu me to siç u solle ti; e rrjedhimisht, ti je i çmendur...

— Kohë që i ke parë?

— Tani. Po ti s'i ke parë që atëherë? Ku endesh, më thuaj, të lutem, kam ardhur tri herë te ti. Nëna është sëmurë rëndë që dje. U bë gati të vinte te ti; Avdotja Romanovna filloi ta mbante; s'do të dëgjojë asgjë: „Nëse ai, thotë, është i sëmurë, nëse i ngatërro-

het mendja, kush do ta ndihmojë, po jo nëna?“ Erdhëm këtu të gjithë, sepse s'mund ta linim vetëm. Deri te dera jote i luteshim të qetësohej. Hymë, ti s'ishe; ja këtu rrinte ajo. Ndenji dhjetë minuta, ne qëndronim mbi të, në heshtje. U ngrit dhe thotë: „Nëse del nga shtëpia, e pra është i shëndoshë e e ka harruar nënën, atëherë është e pahijshme e turp që nëna të qëndrojë në prag e t'i lypë përkëdheljet si lëmoshë“. U kthye në shtëpi dhe ra në shtrat; tani ka ethe: „Shoh, thotë, që për *të tijën* ka kohë“. Ajo mendon se *e tija* është Sofja Semjonovna, e fejuara jote, ose dashnorja, s'e di. Unë shkova menjëherë te Sofja Semjonovna, sepse, vëlla, doja të mësoja gjithçka, — vij, shikoj: arkivoli qëndron, fëmijët qajnë. Sofja Semjonovna po u provon fustanet e zisë. Ti s'ishe. Shikova, kërkova ndjesë dhe dola, dhe kështu i tregova Avdotja Romanovnës. Pra, të gjitha këto janë marrëzira, dhe këtu s'ka kurrfarë *të tijës*, më e mundshme, pra, është çmenduria. Por ja, ti rri e po ha mish të zier si i babëzitur, sikur s'ke ngrënë tri ditë. Le të themi, edhe të çmendurit hanë, por ndonëse s'më ke thënë asnjë fjalë, ti... s'je i çmendur! Për këtë do të betohem. Mbi të gjitha, s'je i çmendur. Pra, le t'ju marrë dreqi të gjithëve, sepse këtu ka njëfarë misteri, njëfarë të fshehte; kurse unë s'kam ndër mend ta vras mendjen me të fshehtat tuaja. Erdha vetëm të të shaj, — përfundoi ai, duke u ngritur, — të shfryj, kurse unë e di ç'duhet të bëj tani!

— Po ç'do të bësh tani?

— Po ty ç'të duhet ç'dua të bëj tani?

— Shiko, se do të pish!

— Si... si e more vesh ti këtë?

— Hë, ja edhe kjo!

Razumihini heshti një minutë.

— Ti ke qenë gjithmonë njeri shumë i arsyeshëm dhe kurrë, kurrë s'ke qenë i çmendur, — vuri re ai befas me zjarr. — Kështu është: do të pi! Lamtumirë! — Dhe u nis të ikte.

— Unë fola për ty, pardje më duket, me motrën, Razumihin.

— Për mua! Po... ku mund ta shihje ti atë pardje? — u ndal befas Razumihini, madje u zbeh pak. Mund të merrej me mend se zemra filloi t'i rrihte ngadalë e me tension në kraharor.

— Erdhi këtu, vetëm, ndenji këtu, foli me mua.

— Ajo!

— Po, ajo.

— Po ç'i the... dua të them, për mua?

— I thashë që ti je njeri shumë i mirë, i ndershëm e punëtor. Që e do, s'ia thashë, sepse këtë e di vetë.

— E di vetë?

— Hë, ja edhe kjo! Kudo që të shkoja unë, çfarëdo që të më ndodhte, — ti do të mbeteshe providenca e tyre. Unë, si të thuash, po t'i dorëzoj ty, Razumihin. Po e them këtë, sepse e di krejt sa e do atë dhe jam i bindur për pastërtinë e zemrës sate. E di gjithashtu se edhe ajo mund të të dojë, e madje, ndoshta, të do tashmë. Tani vendos vetë, si e di më mirë, — duhet apo s'duhet të pish.

— Rodka... E sheh... Hë... Ah, dreqi! Po ti ku do të shkosh? E sheh: nëse e gjitha kjo është e fshehtë, le të jetë! Por unë... unë do ta mësoj të fshehtën... Dhe jam i sigurt se patjetër është ndonjë marrëzi e ndonjë vogëlsirë e tmerrshme dhe që e ke sajuar vetëm ti të gjithë. Po, megjithatë, ti je njeri i shkëlqyer! Njeri i shkëlqyer!..

— Po unë pikërisht doja të të shtoja, po ti më ndërpreve, se e mendove shumë mirë pak më parë që të mos i mësosh këto mistere e të fshehta. Lëri për ca kohë, mos u shqetëso. Të gjitha do t'i mësosh në kohën e vet, pikërisht atëherë kur të duhet. Dje një njeri më tha se njeriut i duhet ajër, ajër, ajër! Dua të shkoj tani tek ai e të mësoj ç'kupton ai me këtë.

Razumihini qëndronte i menduar e i trazuar dhe po peshonte diçka.

„Ky është konspirator politik! Me siguri! Dhe është në prag të ndonjë hapi vendimtar — kjo është e sigurt! S'mund të jetë ndryshe dhe... dhe Dunja e di...“ — mendoi ai befas me vete.

— Pra te ti vjen Avdotja Romanovna, — tha ai, duke i skanduar fjalët, — kurse ti vetë do të takohesh me një njeri që thotë se duhet më shumë ajër, ajër dhe... dhe, pra, edhe kjo letër... edhe kjo është diçka nga e njëjta gjë, — përfundoi ai sikur me vete.

— Ç'letër?

— Ajo mori një letër, sot, që e shqetësoi shumë. Shumë. Madje tepër. Unë fola për ty — më lutej të heshtja. Pastaj... pastaj tha se ndoshta do të ndahemi shumë shpejt, pastaj filloi të më falënderonte me zjarr për diçka; pastaj iku në dhomën e saj dhe u mbyll.

— Ajo mori një letër? — pyeti përsëri i menduar Raskolnikovi.

— Po, një letër; po ti s'e dije? Hm.

Të dy heshtën.

— Lamtumirë, Rodion. Unë, vëlla... pati një kohë... po, megjithatë, lamtumirë, e sheh, pati një kohë... Hë, lamtumirë! Edhe unë duhet të shkoj. S'do të pi. Tani s'duhet... gënjen!

Ai nxitonte; por, duke dalë tashmë e duke e mbyllur gati derën pas vetes, befas e hapi përsëri dhe tha, duke shikuar diku anash:

— Meqë ra fjala! E mban mend atë vrasjen, hë, ja, atë të Porfirit: të plakës? Hë, pra dije që vrasësi u gjet, rrëfeu vetë dhe i paraqiti të gjitha provat. Është një nga ata punëtorët, bojaxhinjtë, përfytyro, e mban mend, që i mbroja këtu? A e beson që gjithë atë skenë rrahjeje e të qeshurash në shkallë, me shokun e tij, kur po ngjiteshin ata, portieri e dy dëshmitarët, e kishte sajuar me qëllim, pikërisht për t'ua hedhur hi syve? Ç'dinakëri, ç'gjakftohtësi te një këlysh i tillë! Vështirë ta besosh; po e shpjegoi vetë, rrëfeu vetë gjithçka! E si rashë unë në kurth! Ç'ka, sipas meje, ky është vetëm një gjeni i shtirjes e i mendjeshpejtësisë, një gjeni i alibisë juridike, — e pra s'ka përse të çuditesh veçanërisht! Mos vallë s'mund të ketë të tillë? E që s'e mbajti dot karakterin dhe rrëfeu,

unë për këtë i besoj edhe më shumë. Më e besueshme... Po si rashë unë, unë atëherë në kurth! Për ta ngjitesha nëpër mure!

— Më thuaj, të lutem, nga e more vesh këtë dhe pse të intereson kaq shumë? — pyeti me një trazim të dukshëm Raskolnikovi.

— Hë, ja edhe kjo! Pse më intereson! Ç'pyete!.. Kurse e mora vesh nga Porfiri, ndër të tjerë. Megjithatë, prej tij i mora vesh gati të gjitha.

— Nga Porfiri?

— Nga Porfiri.

— Po ç'ka... ç'ka ai? — pyeti i trembur Raskolnikovi.

— Ma shpjegoi shkëlqyeshëm. Ma shpjegoi psikologjikisht, në mënyrën e tij.

— Ai ta shpjegoi? Ai vetë ta shpjegoi?

— Ai vetë, ai vetë; lamtumirë! Më vonë do të të tregoj edhe diçka tjetër, po tani kam punë. Atje... pati një kohë kur mendova... Hë, po ç'ka; më vonë!.. Pse të dehem tani. Ti më dehe edhe pa verë. Jam i dehur, Rodka! Pa verë jam i dehur tani, hë, po lamtumirë; do të vij; shumë shpejt.

Ai doli.

„Ky, ky është konspirator politik, kjo është e sigurt, e sigurt! — vendosi përfundimisht me vete Razumihini, duke zbritur ngadalë shkallët. — Dhe e ka futur edhe motrën; kjo është shumë, shumë e mundshme me karakterin e Avdotja Romanovnës. Kanë filluar takimet... Po edhe ajo më ka bërë aluzione. Nga shumë fjalë... e fjalëza... e aluzione të saj, e gjitha kjo del pikërisht kështu! Po si të shpjegohet ndryshe gjithë ky ngatërrim? Hm! E unë që mendova... O Zot, ç'më shkoi ndër mend. Po, zotëri, kjo ishte një errësim mendjeje, dhe unë jam fajtor para tij! Ishte ai që atëherë, pranë llambës, në korridor, ma errësoi mendjen. Puh! Ç'mendim i ndyrë, i vrazhdë, i poshtër nga ana ime! Të lumtë, Mikolka, që rrëfeve... Dhe si shpjegohen tani të gjitha të mëparshmet! Ajo sëmundja e tij atëherë, të gjitha veprimet e tij kaq të

çuditshme, madje edhe më parë, më parë, qysh në universitet, sa i zymtë, sa i vrenjtur ka qenë gjithmonë... Po ç'kuptim ka tani kjo letër? Ndoshta edhe këtu ka diçka. Nga kush është kjo letër? Dyshoj... Hm. Jo, këtë do ta mësoj të gjithë".

Ai kujtoi e mori me mend gjithçka për Duneçkën, dhe zemra iu ngri. U hodh nga vendi dhe vrapoi.

Raskolnikovi, sapo doli Razumihini, u ngrit, u kthye nga dritarja, u përplas në një qoshe, në tjetrën, sikur ta kishte harruar ngushtësinë e strofkës së tij, dhe... u ul përsëri në divan. Ishte sikur i ripërtërirë i tëri; përsëri luftë — pra, u gjet rrugëdalja!

„Po, pra, u gjet rrugëdalja! Përndryshe gjithçka ishte zënë e ishte mbyllur tepër, kishte filluar të shtypte me mundim, e sulmonte njëfarë trullosjeje. Qysh nga skena me Mikolkën te Porfiri kishte filluar të mbytej pa rrugëdalje, në ngushtësi. Pas Mikolkës, po atë ditë, ishte skena te Sonja; e drejtoi e e mbaroi krejt, krejt jo ashtu siç mund ta kishte përfytyruar më parë... u dobësua, pra, në çast e rrënjësisht! Përnjëherësh! E megjithatë ishte pajtuar atëherë me Sonjën, ishte pajtuar vetë, me zemër ishte pajtuar, se kështu, vetëm, me një punë të tillë në shpirt, s'mund të rronte! Po Svidrigajlovi? Svidrigajlovi është gjëegjëzë... Svidrigajlovi e shqetëson, e vërtetë, po disi jo nga ajo anë. Me Svidrigajlovin, ndoshta, e pret gjithashtu një luftë. Svidrigajlovi, ndoshta, është gjithashtu një rrugëdalje e tërë; por Porfiri është punë tjetër.

Pra, Porfiri vetë ia paska shpjeguar Razumihinit, ia paska shpjeguar *psikologjikisht*! Prapë filloi të sjellë psikologjinë e tij të mallkuar! Porfiri? Që Porfiri të besonte qoftë edhe për një minutë që Mikolka është fajtor, pas asaj që ndodhi atëherë midis tyre, pas asaj skene, sy më sy, para Mikolkës, për të cilën s'mund të gjendet asnjë interpretim i drejtë, përveç *njërit*? (Raskolnikovit këto ditë i kishte shkrepur e i ishte kujtuar disa herë copa-copa gjithë kjo skenë me Porfirin; të tërë s'do ta duronte dot kujtimin.) U thanë atëherë midis tyre fjalë të tilla, u bënë lëvizje e gjeste

të tilla, shkëmbyen vështrime të tilla, u tha diçka me një zë të tillë, u arrit deri në kufij të tillë, sa pas kësaj s'ishte Mikolka (të cilin Porfiri e kishte marrë me mend përmendësh që nga fjala e gjesti i parë), s'ishte Mikolka ai që do ta lëkundte vetë themelin e bindjeve të tij.

Po ç'thua! Madje edhe Razumihini kishte filluar të dyshonte! Skena në korridor, pranë llambës, s'kishte kaluar më kot atëherë. Ja, ai u hodh te Porfiri... Po pse ky tjetri filloi ta mashtronte kështu? Ç'qëllim ka ai t'ia largojë sytë Razumihinit drejt Mikolkës? Se ai patjetër ka menduar diçka; këtu ka qëllime, po cilat? E vërtetë, që nga ai mëngjes kishte kaluar shumë kohë, — tepër, tepër shumë, kurse për Porfirin s'kishte as zë as nam. Ç'ka, kjo, natyrisht, është më keq...“ Raskolnikovi mori kasketën dhe, i zhytur në mendime, doli nga dhoma. Ishte dita e parë, gjatë gjithë kësaj kohe, që e ndiente veten, të paktën, me vetëdije të shëndoshë. „Duhet ta mbyll punën me Svidrigajlovin, — mendonte ai, — dhe me çdo kusht, sa më shpejt: edhe ky, me sa duket, pret që të shkoj vetë tek ai“. Dhe në këtë çast një urrejtje e tillë iu ngrit befas nga zemra e tij e lodhur, sa që ndoshta do të mund të vriste njërin prej këtyre të dyve: Svidrigajlovin ose Porfirin. Të paktën, ndjeu se, në mos tani, më vonë do të ishte në gjendje ta bënte këtë. „Do ta shohim, do ta shohim“, — përsëriste ai me vete.

Por sapo e hapi derën në paradhomë, u përplas befas me vetë Porfirin. Ky po hynte tek ai. Raskolnikovi u shtang për një minutë. Çudi, ai s'u habit shumë me Porfirin dhe pothuajse s'u tremb prej tij. Vetëm u drodh, por shpejt, në çast, u bë gati. „Ndoshta zgjidhja! Po si m'u afrua kaq ngadalë, si mace, e unë s'dëgjova asgjë? Mos vallë përgjonte?“

— S'e prisnit mysafirin, Rodion Romaniç, — thirri duke qeshur Porfiri Petroviçi. — Prej kohësh kisha ndër mend të vija, po kaloja, mendova — pse të mos hyj nja pesë minuta t'ju shoh.

Paskeni ndër mend të dilni diku? S'do t'ju mbaj. Vetëm një cigare të vogël, po më lejoni.

— Po uluni, Porfiri Petroviç, uluni, — e ulte mysafirin Raskolnikovi, me një pamje në dukje aq të kënaqur e miqësore, sa, vërtet, do të habitej vetë me veten, sikur të mund ta shihte veten. Po kruheshin fundet, llumi i fundit! Ndonjëherë kështu njeriu duron gjysmë ore frikë vdekjeje me një kusar, po kur ia vënë më në fund thikën në fyt, atëherë madje edhe frika i kalon. U ul drejt përballë Porfirit dhe, pa i lëvizur qepallat, e vështronte. Porfiri mblodhi sytë dhe filloi të ndizte cigaren.

„Hë, fol pra, fol pra, — sikur donte të kërcente nga zemra e Raskolnikovit. — Hë, ç'ka, ç'ka, pse s'flet?“

Pjesa e gjashtë — II

— Ja, këto cigaret! — foli më në fund Porfiri Petroviçi, pasi mbaroi së ndezuri e mori frymë, — dëm, dëm i pastër, po s'mund t'i lë! Kollitem, zotëri, filloi të më gërvishtë fyti, dhe më zihet fryma. Unë, e dini, jam frikacak, zotëri, shkova ditë më parë te B—ni,[223] — çdo të sëmurë e ekzaminon *minimum* nga gjysmë ore; madje qeshi duke më parë: më trokiti e më dëgjoi, — juve, thotë, ndër të tjera, duhani s'ju bën mirë; mushkëritë i keni të zgjeruara. Hë, po si ta lë? Me se ta zëvendësoj? S'pi, zotëri, ja gjithë hataja, he-he-he, që s'pi, hata! Gjithçka është relative, Rodion Romaniç, gjithçka është relative!

„Ç'ka ky, mos po fillon prapë zyrtarinë e tij të mëparshme!“ — i shkoi ndër mend me neveri Raskolnikovit. Gjithë skena e fundit e takimit të tyre të fundit iu kujtua befas, dhe ndjenja e atëhershme i vërshoi si valë në zemër.

— Po unë erdha te ju qysh pardje në mbrëmje; s'e dini? — vazhdoi Porfiri Petroviçi, duke shqyrtuar dhomën, — në dhomë, pikërisht në këtë, hyra. Gjithashtu, si edhe sot, po kaloja — hajde, mendoj, t'ia kthej vizitën. Hyra, kurse dhoma e hapur krejt; hodha sytë përreth, prita, e as shërbyeses suaj s'i lajmërova — dola. S'e mbyllni?

[223] Me sa duket, aludim për mjekun e njohur petërburgas Sergej Botkin (1832–1889).

Fytyra e Raskolnikovit vrenjtej gjithnjë e më shumë. Porfiri sikur ia mori me mend mendimet.

— Erdha të sqarohemi, shpirt Rodion Romaniç, të sqarohemi, zotëri! Duhet dhe jam i detyruar t'ju jap një shpjegim, zotëri, — vazhdoi ai me një buzëqeshje të vogël e madje e goditi lehtë me pëllëmbë Raskolnikovin në gju, por gati në të njëjtin çast fytyra e tij mori befas një shprehje serioze e të shqetësuar; madje sikur u mbulua nga trishtimi, për habinë e Raskolnikovit. Ai s'e kishte parë dhe s'e kishte dyshuar kurrë një fytyrë të tillë tek ai. — Një skenë e çuditshme ndodhi herën e fundit midis nesh, Rodion Romaniç. Ndoshta edhe në takimin tonë të parë ndodhi midis nesh një skenë e çuditshme; por atëherë... Hë, tani gjithçka shkon njëra pas tjetrës! Ja ç'është, zotëri: unë ndoshta dal shumë fajtor para jush; e ndiej këtë, zotëri. Se si u ndamë, e mbani mend: juve ju këndojnë nervat e ju dridhen gjunjët, edhe mua më këndojnë nervat e më dridhen gjunjët. Dhe e dini, disi madje doli e pahijshme midis nesh atëherë, jo xhentëllmenisht. Po ne megjithatë jemi xhentëllmenë; domethënë, në çdo rast, para së gjithash xhentëllmenë; këtë duhet ta kuptojmë, zotëri. Se e mbani mend deri ku arriti... krejt madje e pahijshme, zotëri.

„Po ç'ka ky, për kë më merr?“ — pyeste veten i habitur Raskolnikovi, duke ngritur pak kokën e duke e vështruar Porfirin me sy të hapur.

— Arsyetova se tani është më mirë të veprojmë me sinqeritet, — vazhdoi Porfiri Petroviçi, duke e hedhur pak kokën mbrapa e duke ulur sytë, sikur s'donte më ta turbullonte me vështrimin e tij viktimën e tij të mëparshme e sikur duke i përçmuar mjeshtëritë e dredhitë e tij të mëparshme, — po, zotëri, dyshime të tilla e skena të tilla s'mund të vazhdojnë gjatë. Na zgjidhi atëherë Mikolka, përndryshe s'e di deri ku do të arrinte midis nesh. Ky meshçanuc i mallkuar ndenji atëherë te unë pas ndarëses, — a mund ta përfytyroni këtë? Ju, natyrisht, e dini tashmë këtë; dhe edhe mua vetë më dihet që ai erdhi pastaj te ju; por ajo që

supozuat ju atëherë, nuk ndodhi: s'kisha dërguar për askënd dhe s'kisha urdhëruar ende asgjë atëherë. Do të pyesni, pse s'kisha urdhëruar? Po si t'jua them: edhe mua vetë e gjitha kjo sikur më kishte shtangur atëherë. Mezi urdhërova të dërgonin edhe për portierët. (Portierët, me siguri, i vutë re duke kaluar.) Atëherë më kaloi një mendim, kështu, një, shpejt, si rrufe; isha shumë i bindur atëherë, e shihni, Rodion Romaniç. Hajde, mendoj, edhe sikur të më ikë për ca kohë njëri, do ta kap nga bishti tjetrin, — të paktën timin, timin s'do ta lë të më ikë. Shumë nervoz jeni, Rodion Romaniç, nga natyra, zotëri; madje tep-ër, zotëri, me gjithë cilësitë e tjera themelore të karakterit e të zemrës suaj, të cilat, e lajkatoj veten me shpresë, pjesërisht i kam kuptuar, zotëri. Hë, natyrisht, edhe unë mund të arsyetoja, madje edhe atëherë, se jo gjithmonë ndodh kështu, që njeriu të ngrihet e t'jua nxjerrë të gjitha deri në rrënjë. Kjo, ndonëse ndodh, sidomos kur e nxjerr njeriun nga durimi i fundit, megjithatë në çdo rast ndodh rrallë. Këtë mund ta arsyetoja edhe unë. Jo, mendoj, mua më duhej të paktën një vijëz! qoftë edhe vijëza më e vockël, vetëm një, por vetëm një e tillë, që të mund ta kapje kështu me duar, që të ishte send, e jo vetëm kjo psikologji. Sepse, mendoja unë, nëse njeriu është fajtor, atëherë, natyrisht, mund të pritet prej tij, në çdo rast, diçka thelbësore; lejohet madje të llogaritet edhe në rezultatin më të papritur. Te karakteri juaj llogarisja atëherë, Rodion Romaniç, më shumë se gjithçka te karakteri, zotëri! Shpresoja shumë atëherë te ju.

— Po ju... po pse, tani i thoni të gjitha kështu, — mërmëriti më në fund Raskolnikovi, pa e kuptuar mirë madje pyetjen. „Për çfarë flet, — humbiste ai me vete, — mos vallë vërtet më merr për të pafajshëm?“

— Pse them kështu? Po erdha të sqarohemi, zotëri, si të thuash, e quaj detyrë të shenjtë. Dua t'jua shtroj të gjitha deri në fund, si ndodhën të gjitha, gjithë këtë histori të gjithë atij, si të thuash, errësimi të atëhershëm. Ju kam bërë të vuani shumë,

Rodion Romaniç. S'jam përbindësh, zotëri. Se e kuptoj edhe unë si është t'i mbash mbi vete të gjitha këto për një njeri të dërrmuar, por krenar, autoritar e të padurueshëm, sidomos të padurueshëm! Unë ju quaj, në çdo rast, njeri shumë fisnik, zotëri, madje me fillesa bujarie, zotëri, ndonëse s'jam dakord me ju në të gjitha bindjet tuaja, për çka e quaj detyrë ta deklaroj që më parë, drejt e me sinqeritet të plotë, sepse para së gjithash s'dua të mashtroj. Duke ju njohur, ndjeva lidhje me ju. Ju, ndoshta, do të qeshni me fjalë të tilla të miat? Keni të drejtë, zotëri. E di që ju s'më deshët qysh në shikim të parë, sepse, në thelb, s'ke përse të më duash, zotëri. Por mendoni si të doni, po tani dëshiroj, nga ana ime, me të gjitha mjetet ta ndreq përshtypjen e bërë e të provoj që edhe unë jam njeri me zemër e me ndërgjegje. Po flas sinqerisht, zotëri.

Porfiri Petroviçi u ndal me dinjitet. Raskolnikovi ndjeu vërshimin e njëfarë frike të re. Mendimi se Porfiri e quan të pafajshëm filloi befas ta trembte.

— Ta tregoj të gjitha me radhë, si filloi befas atëherë, s'ka gjasë të duhet, — vazhdoi Porfiri Petroviçi; — mendoj, madje është edhe e tepërt. E pastaj s'ka gjasë ta arrij, zotëri. Sepse si ta shpjegosh këtë me hollësi? Në fillim filluan fjalët e gojës. Ç'fjalë ishin e prej kujt e kur... dhe për ç'shkak, në të vërtetë, puna arriti te ju, — mendoj se edhe kjo është e tepërt. Kurse personalisht te unë filloi nga një rastësi, nga një rastësi krejt e rastësishme, që në shkallën më të lartë mund të ndodhte e mund të mos ndodhte, — cila? Hm, mendoj se as këtë s'ka pse ta them. Të gjitha këto, edhe fjalët e gojës, edhe rastësitë, u bashkuan atëherë te unë në një mendim. E pranoj sinqerisht, sepse po pranove, prano gjithçka, — isha unë i pari që ju sulmova atëherë. Ato, le të themi, shenjat e plakës mbi sendet e kështu me radhë, e kështu me radhë — të gjitha këto janë marrëzira, zotëri. Gjëra të tilla mund të numërosh njëqind. Pata gjithashtu rastin atëherë të mësoja me hollësi skenën në zyrën e lagjes, gjithashtu rastësisht, zotëri, dhe

jo se kështu kalimthi, po nga një tregues i veçantë, kryesor, që, pa e ditur as vetë, e kishte kapur mrekullisht këtë skenë. Të gjitha njëra pas tjetrës, zotëri, njëra pas tjetrës, Rodion Romaniç, shpirt! Hë, si të mos kthehesh këtu në një drejtim të caktuar? Nga njëqind lepuj kurrë s'bëhet një kalë, nga njëqind dyshime kurrë s'bëhet një provë, ja si thotë një fjalë e urtë angleze, po kjo është vetëm mençuri, zotëri, kurse me pasionet, me pasionet provoni t'ia dilni, sepse edhe hetuesi është njeri, zotëri. M'u kujtua këtu edhe artikulli juaj, në atë revistë të vogël, e mbani mend, që në vizitën tuaj të parë folëm me hollësi për të. Atëherë u talla, po këtë e bëra për t'ju nxitur më tej. E përsërit, jeni shumë të padurueshëm e të sëmurë, Rodion Romaniç. Që jeni trim, mendjemadh, serioz e... e keni ndier, e keni ndier shumë, të gjitha këto i dija prej kohësh, zotëri. Të gjitha këto ndjesi më janë të njohura, dhe artikullin tuaj e lexova si diçka të njohur. Në net pa gjumë e në ekstazë ishte menduar ai, me ngritje e me trokitje zemre, me entuziazëm të shtypur. E i rrezikshëm është ky entuziazëm i shtypur, krenar, te rinia! Atëherë u talla, po tani do t'ju them se më pëlqen tmerrësisht në përgjithësi, domethënë si amator, kjo provë e parë, e re, e zjarrtë e penës. Tym, mjegull, një tel që tingëllon në mjegull. Artikulli juaj është absurd e fantastik, por në të vezullon një sinqeritet i tillë, në të ka krenari rinore e të pakorruptueshme, në të ka guxim dëshpërimi; është artikull i zymtë, zotëri, po kjo është mirë, zotëri. Artikullin tuaj e lexova, e lashë mënjanë, dhe... si e lashë atëherë mënjanë, mendova: „Hë, me këtë njeri kështu s'do të kalojë!“ Hë, pra, si, më thoni tani, pas një paraardhjeje të tillë, të mos rrëmbehesh nga ajo që erdhi më pas! Ah, o Zot! Po mos vallë them diçka? Mos vallë pohoj diçka tani? Atëherë vetëm e vura re. Ç'ka këtu, mendoj? Këtu s'ka asgjë, domethënë absolutisht asgjë, dhe ndoshta, në shkallën më të lartë asgjë. E pastaj të rrëmbehesh kështu, për mua, hetuesin, është madje krejt e pahijshme: unë kam ja Mikolkën në duar, dhe tashmë me fakte, — atje si të doni, por fakte! Dhe edhe ai sjell

psikologjinë e vet; duhet të merresh me të; sepse këtu është punë jete e vdekjeje. Pse po jua shpjegoj tani të gjitha këto? Që ta dini dhe me mendjen e zemrën tuaj të mos më akuzoni për sjelljen time të ligë të atëhershme. Jo të ligë, zotëri, po them sinqerisht, zotëri, he-he! Ç'mendoni ju: s'erdha atëherë te ju për kontroll? Erdha, zotëri, erdha, he-he, erdha, zotëri, kur ju dergjeshit këtu i sëmurë në shtrat. Jo zyrtarisht e jo personalisht, po erdha, zotëri. Deri te qimja e fundit u kontrollua te ju, në banesë, madje sipas gjurmëve të para; po — *umsonst*![224] Mendoj: tani ky njeri do të vijë, do të vijë vetë, dhe shumë shpejt; po qe fajtor, patjetër do të vijë. Një tjetër s'do të vijë, po ky do të vijë. E mbani mend si filloi zoti Razumihin t'ju zbulonte gjëra? Këtë e sajuam ne, që t'ju trazonim, sepse e lëshuam me qëllim fjalën që ai t'jua zbulonte, kurse zoti Razumihin është njeri i tillë që s'e duron dot indinjatën. Zotit Zametov para së gjithash i ra në sy zemërimi juaj e guximi juaj i hapur: hë, si mund të thuash befas në tavernë: „Unë vrava!“ Tepër me guxim, zotëri, tepër me paturpësi, zotëri, dhe, mendoj, po qe fajtor, atëherë është një luftëtar i tmerrshëm! Kështu mendova atëherë, zotëri. Pres, zotëri! Ju pres me të gjitha forcat, kurse Zametovin atëherë thjesht e shtypët dhe... po pikërisht këtu është puna, që gjithë kjo psikologji e mallkuar ka dy anë! Hë, pra ju pres, shikoj, e Zoti ju sjell — po vini! Kështu më trokiti zemra. Eh! Hë, pse duhej të vinit atëherë? E qeshura, e qeshura juaj, kur hytë atëherë, e mbani mend, se ja, sikur përmes xhamit i mora me mend të gjitha atëherë, e po të mos ju prisja në këtë mënyrë të veçantë, as në të qeshurën tuaj s'do të vija re asgjë. Ja ç'do të thotë të jesh në humor. Dhe zoti Razumihin atëherë, — ah! guri, guri, e mbani mend, guri, ja ai nën të cilin janë fshehur sendet? Hë, ja, sikur e shoh diku atje, në një bostan, — në bostan i thatë ju Zametovit, e pastaj te unë, herën e dytë? E kur filluam atëherë ta shqyrtonim këtë artikullin tuaj, kur filluat të shpjegonit — ja, çdo fjalë tuajën e merr dyfish, sikur nën të rri një tjetër!

[224] *Umsonst* (gjerm.): më kot!

Hë, ja, Rodion Romaniç, kështu arrita te shtyllat e fundit, dhe kur u përplasa me ballë, erdha në vete. Jo, them, ç'po bëj unë! Se po të duash, të gjitha këto, them, deri te vija e fundit mund të shpjegohen në anën tjetër, madje del edhe më natyrshëm. Mundim, zotëri! „Jo, mendoj, më mirë të kisha një vijëz!..“ E kur dëgjova atëherë për këto zilet, ngriva i tëri, madje më përshkoi një drithërimë. „Hë, mendoj, ja ku është vijëza! Ajo është!“ Dhe s'arsyetova më atëherë, thjesht s'desha. Një mijë rubla do të jepja në atë minutë, të miat, vetëm që t'ju shihja *me sytë e mi*: si ecët atëherë njëqind hapa pranë meshçanucit, pasi ai jua tha në sy „vrastar“, dhe s'guxuat ta pyesnit asgjë, njëqind hapa të tërë!.. Hë, po ajo e ftohtë në palcën kurrizore? Ato zile, në sëmundje, në gjysmëkllapi? Pra, Rodion Romaniç, ç'keni pastaj të habiteni që bëra atëherë shaka të tilla me ju? E pse erdhët vetë pikërisht në atë minutë? Se edhe ju sikur ju shtynte dikush, për Zotin, e sikur të mos na ndante Mikolka, atëherë... po Mikolkën e mbani mend atëherë? E mbajtët mend mirë? Se ishte rrufe, zotëri! Se rrufeja ra nga reja, shigjetë rrufeje! Hë, po si e prita unë? Shigjetës s'i besova as sa kjo, e patë vetë! Po ku! Edhe më pas, pas jush, kur filloi t'u përgjigjej shumë e shumë rrjedhshëm disa pikave, saqë u habita vetë, edhe atëherë s'i besova as sa një grosh! Ja ç'do të thotë të forcohesh si diamanti. Jo, mendoj, *morgen früh*![225] Ç'Mikolkë këtu!

— Razumihini më tha tani se ju edhe tani e akuzoni Nikolajn dhe se vetë e siguruat Razumihinin për këtë...

Iu zu fryma, dhe s'e mbaroi. Dëgjonte në një trazim të papërshkrueshëm se si njeriu që e kishte zbërthyer tejpërtej po e mohonte veten. Kishte frikë të besonte dhe s'besonte. Në fjalët ende të dykuptimta kërkonte e kapte me babëzi diçka më të saktë e përfundimtare.

[225] *Morgen früh* (gjerm.): „nesër në mëngjes“ — shprehje që përdorej në kuptimin „kurrë, s'ka për të ndodhur“.

— Zoti Razumihin! — thirri Porfiri Petroviçi, sikur i gëzuar nga pyetja e Raskolnikovit që deri atëherë heshtte, — he-he-he! Po zotin Razumihin pikërisht ashtu duhej ta largonim: kur dy e duan, i treti mos u fut. Zoti Razumihin s'është ai, zotëri, e pastaj është njeri i huaj, erdhi me vrap te unë krejt i zbehtë... Hë, po Zoti qoftë me të, pse ta përziejmë këtu! Kurse për Mikolkën a doni ta dini ç'subjekt është, në atë trajtë, domethënë, si e kuptoj unë? Para së gjithash ky është ende një fëmijë i mitur, dhe jo se është frikacak, po kështu, si ndonjë artist. Vërtet, zotëri, mos qeshni që e shpjegoj kështu. I pafajshëm dhe i ndjeshëm ndaj gjithçkaje. Ka zemër; fantazist. Ai edhe këndon, edhe kërcen, edhe përralla, thonë, tregon kështu sa vijnë nga vende të tjera ta dëgjojnë. Edhe në shkollë shkon, edhe qesh deri sa bie përdhe kur i tregon gishtin, edhe pi deri sa humbet ndjenjat, jo nga shthurja, po kështu, me periudha, kur e dehin, ende si fëmijë. Ai atëherë vodhi, e as vetë s'e di; sepse „po e gjete përdhe, ç'vjedhje është?“ E a e dini se ai është nga raskolnikët, e jo se nga raskolnikët, po thjesht sektar; në fisin e tij ka pasur bëgunë,[226] dhe ai vetë jo shumë kohë më parë, dy vjet të tëra, në fshat, ka qenë nën drejtimin shpirtëror të njëfarë stareci. Të gjitha këto i mësova nga Mikolka dhe nga ata të Zarajskut.[227] Po ku! donte thjesht të ikte në shkretëtirë! Kishte zell, falej natën, lexonte libra të vjetër, „të vërtetë“, e humbte në lexim. Petersburgu ndikoi fort mbi të, sidomos gjinia femërore, hë, edhe vera. I ndjeshëm, zotëri, dhe e harroi edhe starecin, edhe gjithçka. Më dihet që një artist këtu e deshi, filloi të shkonte tek ai, dhe ja ku i ra ky rast! Hë, u tremb — të varet! Të ikë! Ç'të bësh me kuptimin që ka hyrë në popull për drejtësinë tonë! Disave u vjen frikë nga fjala „do të të dënojnë“.

[226]Raskolnikët: Besimtarët e Vjetër, që u ndanë nga Kisha Ortodokse në shek. XVII (nga rus. *raskol*, „përçarje“). Bëgunët („ikësit“): sektë e rreptë e tyre, që e shpëtonte shpirtin duke ikur nga bota dhe nga pushteti. Starec: murg a plak i nderuar, udhërrëfyes shpirtëror.

[227]Zarajsk: qytet i vogël në guberninë e Rjazanit.

Kush është fajtor! Ja ç'do të thonë gjykatat e reja.[228] Oh, dhëntë Zoti! Hë, zotëri, në burg, me sa duket, iu kujtua tani stareci i ndershëm; u shfaq përsëri edhe Bibla. A e dini, Rodion Romaniç, ç'do të thotë te disa prej tyre „të vuash"? Kjo s'është se për dikë, po thjesht „duhet vuajtur"; ta pranosh vuajtjen, domethënë, e nga pushteti — aq më tepër. Në kohën time rrinte një i burgosur shumë i përulur një vit të tërë në burg, natën mbi sobë lexonte gjithnjë Biblën, dhe humbi në lexim, por humbi, e dini, krejt, kaq sa pa një pa dy rrëmbeu një tullë dhe e hodhi mbi kryetarin e burgut, pa asnjë fyerje nga ana e tij. E si e hodhi: me qëllim e mori një arshin anash, që të mos shkaktonte ndonjë dëm! Hë, dihet ç'fund ka një i burgosur që sulet me armë mbi eprorët: dhe „e pranoi, domethënë, vuajtjen". E pra, unë dyshoj tani se Mikolka do „ta pranojë vuajtjen" ose diçka e tillë. Këtë e di me siguri, madje sipas fakteve, zotëri. Vetëm ai s'e di që unë e di. Ç'ka, s'e pranoni, apo, që nga një popull i tillë të dalin njerëz fantastikë? Plot! Stareci tani filloi të veprojë përsëri, sidomos pas lakut iu kujtua. Po, megjithatë, do të më tregojë vetë të gjitha, do të vijë. Ju mendoni se do ta mbajë? Prisni, ende do ta mohojë! Nga ora në orë pres që të vijë ta tërheqë dëshminë. Unë e kam dashur këtë Mikolkën dhe e studioj tërësisht. E ç'mendoni! He-he! Për disa pika m'u përgjigj shumë rrjedhshëm, dukshëm i kishte marrë të dhënat e nevojshme, ishte përgatitur me shkathtësi; kurse për pika të tjera thjesht, si në baltë, s'di asgjë fare, s'ka dijeni, e as vetë s'e dyshon që s'ka dijeni! Jo, i dashur Rodion Romaniç, këtu s'është Mikolka! Këtu është një punë fantastike, e zymtë, një punë bashkëkohore, një rast i kohës sonë, zotëri, kur iu turbullua zemra njeriut; kur citohet fraza se gjaku „freskon"; kur gjithë jeta predikohet në komoditet. Këtu janë ëndrra librash, zotëri, këtu është një zemër e acaruar teorikisht; këtu duket vendosmëria për hapin e parë, por vendosmëri e një lloji të veçantë,

[228] Gjykatat e reja: sistemi gjyqësor i krijuar me reformën e vitit 1864, me gjykime publike e me juri.

— vendosi, po sikur ra nga mali a fluturoi nga kambanorja, e në krim sikur s'erdhi me këmbët e veta. Harroi ta mbyllte derën pas vetes, po vrau, vrau dy, sipas teorisë. Vrau, po paratë s'diti t'i merrte, e atë që arriti të rrëmbente, e çoi nën një gur. S'i mjaftoi që vuajti mundim, kur rrinte pas derës, e në derë trokisnin e zilja binte, — jo, ai pastaj, në banesën bosh, në gjysmëkllapi, shkon ta kujtojë këtë zile, iu desh ta provojë përsëri të ftohtin e kurrizit... Hë, po kjo, le të themi, në sëmundje, po ja edhe kjo: vrau, po e quan veten njeri të ndershëm, i përbuz njerëzit, ecën si engjëll i zbehtë, — jo, ç'Mikolkë këtu, shpirt Rodion Romaniç, këtu s'është Mikolka!

Këto fjalë të fundit, pas gjithë atyre që ishin thënë më parë e që i ngjanin kaq shumë një mohimi, ishin tepër të papritura. Raskolnikovi u drodh i tëri, si i shpuar.

— Atëherë... kush... vrau?.. — pyeti ai, pa duruar dot, me zë që i merrej. Porfiri Petroviçi madje u zmbraps te mbështetësja e karriges, sikur edhe ai të ishte habitur kaq papritur nga pyetja.

— Si kush vrau?.. — përsëriti ai, sikur s'u besonte veshëve, — po *ju* vratë, Rodion Romaniç! Ju vratë, zotëri... — shtoi ai gati me pëshpëritje, me një zë krejtësisht të bindur.

Raskolnikovi u hodh nga divani, qëndroi disa sekonda dhe u ul përsëri, pa thënë asnjë fjalë. Ngërçe të imta i kaluan befas në gjithë fytyrën.

— Buza prapë, si atëherë, po ju dridhet, — mërmëriti Porfiri Petroviçi sikur madje me pjesëmarrje. — Ju, Rodion Romaniç, me sa duket, s'më kuptuat si duhet, zotëri, — shtoi ai, pasi heshti pak, — prandaj u habitët kështu. Unë erdha pikërisht për t'i thënë të gjitha e për ta çuar punën hapur.

— S'kam vrarë unë, — desh të pëshpëriste Raskolnikovi, si fëmijët e vegjël të trembur, kur i kapin në vendin e krimit.

— Jo, ju jeni, zotëri, Rodion Romaniç, ju, zotëri, dhe askush tjetër, zotëri, — pëshpëriti rreptë e me bindje Porfiri.

Të dy heshtën, dhe heshtja zgjati madje çuditërisht gjatë, nja dhjetë minuta. Raskolnikovi u mbështet me bërryl në tryezë dhe në heshtje i shprishte flokët me gishta. Porfiri Petroviçi rrinte urtë e priste. Befas Raskolnikovi e vështroi me përbuzje Porfirin.

— Prapë po filloni të vjetrat, Porfiri Petroviç! Gjithnjë po ato mjeshtëri tuajat: si s'ju mërziten, vërtet?

— E, mjaft, ç'më duhen mua tani mjeshtëritë! Punë tjetër do të ishte, sikur të kishte këtu dëshmitarë; kurse ne po pëshpëritim vetëm për vetëm. E shihni vetë, s'kam ardhur për t'ju ndjekur e për t'ju kapur si lepur. Do ta pranoni apo jo — në këtë minutë për mua është njësoj. Me vete jam i bindur edhe pa ju.

— E po qe kështu, pse erdhët? — pyeti i nervozuar Raskolnikovi. — Po ju bëj pyetjen e mëparshme: nëse më quani fajtor, pse s'më futni në burg?

— Hë, ja një pyetje! Do t'ju përgjigjem pikë për pikë: së pari, t'ju arrestoj kështu drejt e s'është në dobinë time.

— Si s'është në dobinë tuaj! Po të jeni i bindur, atëherë duhet...

— Ej, ç'ka që jam i bindur? Se të gjitha këto tani për tani janë ëndrrat e mia, zotëri. E pastaj pse t'ju fus *për pushim* atje? E dini vetë, meqë kërkoni vetë. Sjell unë, për shembull, meshçanucin t'ju demaskojë, kurse ju i thoni: „Je i dehur apo jo? Kush më ka parë me ty? Unë thjesht të mora për të dehur, e ti ishe i dehur“, — hë, ç'do t'ju them atëherë për këtë, aq më tepër që e juaja është edhe më e besueshme se e tija, sepse në dëshminë e tij ka vetëm psikologji, — që turirit të tij madje s'i shkon, — kurse ju e qëlloni pikërisht në shenjë, sepse ai pi, maskara, si derr dhe është madje tepër i njohur. E pastaj edhe unë vetë jua kam pranuar sinqerisht, disa herë tashmë, se kjo psikologji ka dy anë dhe se ana e dytë do të jetë më e madhe, madje shumë më e besueshme, e se, përveç kësaj, kundër jush tani për tani s'kam asgjë. Dhe ndonëse prapësepraprë do t'ju fus në burg dhe madje erdha vetë (krejt jo si njerëzit) t'jua njoftoj të gjitha që më parë, megjithatë po ju them

drejt (gjithashtu jo si njerëzit) se kjo s'do të jetë në dobinë time. Hë, zotëri, së dyti, erdha te ju sepse...

— Hë po, së dyti? (Raskolnikovit i merrej ende fryma.)

— Sepse, siç e deklarova pak më parë, e quaj veten të detyruar t'ju jap një shpjegim. S'dua që të më quani përbindësh, aq më tepër që kam simpati të sinqertë për ju, besoni a mos besoni. Për pasojë, së treti, erdha te ju me një propozim të hapur e të drejtpërdrejtë — të paraqiteni vetë e ta rrëfeni fajin. Kjo do të jetë për ju pafundësisht më e dobishme, e edhe për mua më e dobishme, — sepse ma heq barrën nga supet. Hë, ç'thoni, jam i sinqertë apo jo nga ana ime?

Raskolnikovi u mendua një minutë.

— Dëgjoni, Porfiri Petroviç, ju vetë thoni: vetëm psikologji, e megjithatë u futët në matematikë. Hë, po sikur të gaboheni edhe ju vetë tani?

— Jo, Rodion Romaniç, s'gabohem. Kam një vijëz të tillë. Këtë vijëz e gjeta qysh atëherë, zotëri; ma dërgoi Zoti!

— Ç'vijëz?

— S'do t'jua them cilën, Rodion Romaniç. E pastaj, në çdo rast, tani s'kam më të drejtë ta shtyj; do t'ju fus në burg, zotëri. Kështu që mendojeni: për mua *tani* është njësoj, e rrjedhimisht, po e bëj vetëm për ju. Për Zotin, do të jetë më mirë, Rodion Romaniç!

Raskolnikovi buzëqeshi me inat.

— Kjo s'është vetëm qesharake, kjo është madje e paturpshme. Hë, edhe sikur të isha fajtor (gjë që aspak s'e them), hë, pse duhet të paraqitem te ju me rrëfim, kur ju vetë thoni tashmë se do të më fusni atje *për pushim*?

— Eh, Rodion Romaniç, mos u besoni krejt fjalëve; ndoshta s'do të jetë krejt *për pushim*! Se kjo është vetëm teori, e për më tepër imja, zotëri, e ç'autoritet jam unë për ju? Unë ndoshta po ju fsheh vetë diçka edhe tani, zotëri. S'mund t'jua nxjerr të gjitha kështu, he-he! E dyta: si ç'dobi? Po a e dini ç'ulje dënimi do t'ju vijë për këtë? Se ju kur do të paraqiteni, në ç'minutë? Mendojeni

vetëm këtë! Kur një tjetër e ka marrë tashmë krimin përsipër dhe e ka ngatërruar gjithë punën? Kurse unë, ja për vetë Zotin betohem, do ta rregulloj e do ta sajoj „atje“ kështu, sa paraqitja juaj do të dalë sikur krejt e papritur. Gjithë këtë psikologji do ta zhdukim krejt, të gjitha dyshimet ndaj jush do t'i kthej në hiç, kështu që krimi juaj do të paraqitet si njëfarë errësimi i mendjes, sepse, me ndërgjegje, errësim është. Unë jam njeri i ndershëm, Rodion Romaniç, dhe do ta mbaj fjalën.

Raskolnikovi heshti i trishtuar dhe e uli kokën; mendoi gjatë dhe më në fund buzëqeshi përsëri, por buzëqeshja e tij ishte tashmë e butë e e trishtuar:

— Eh, s'duhet! — tha ai, sikur s'fshihej më fare para Porfirit. — S'ia vlen! S'më duhet fare ulja juaj e dënimit!

— Hë, ja nga kjo kisha frikë! — thirri me zjarr e sikur pa dashje Porfiri, — ja nga kjo kisha frikë, që s'ju duhet ulja jonë e dënimit.

Raskolnikovi e vështroi i trishtuar e me peshë.

— Ej, mos e përbuzni jetën! — vazhdoi Porfiri, — shumë do të keni ende përpara. Si s'ju duhet ulja, si s'ju duhet! Njeri i paduruesh ëm që jeni!

— Ç'do të kem shumë përpara?

— Jetë! Ç'profet jeni ju, sa shumë dini? Kërkoni e do të gjeni.[229] Ndoshta Zoti ju priste pikërisht me këtë. E pastaj s'është përjetë ai, zinxhiri...

— Do të ketë ulje... — qeshi Raskolnikovi.

— Po ç'ka, mos u trembët nga turpi borgjez? Mund të jetë që u trembët, e as vetë s'e dini, — sepse jeni i ri! E megjithatë s'duhej të trembeshit ju apo të kishit turp të paraqiteshit me rrëfim.

— E-eh, pështyj mbi këtë! — pështpëriti me përbuzje e me neveri Raskolnikovi, sikur s'donte as të fliste. Desh të ngrihej përsëri, sikur donte të dilte diku, por u ul përsëri në një dëshpërim të dukshëm.

[229] Fjalë e Krishtit: „Kërkoni dhe do të gjeni“ (Mateu 7:7).

— Pikërisht, pështyj! Humbët besimin dhe mendoni se ju bëj lajka vrazhdë; po sa keni rrojtur ju? Sa kuptoni? Shpiku një teori, dhe i erdhi turp që dështoi, që doli shumë jo origjinale! Doli e ulët, kjo është e vërtetë, por ju megjithatë s'jeni një i poshtër i pashpresë. Aspak i poshtër i tillë! Të paktën s'e mashtroi gjatë veten, arriti menjëherë te shtyllat e fundit. Se për kë ju kam unë? Ju kam për një nga ata të cilëve edhe sikur t'u presësh zorrët, ai do të qëndrojë e do t'i shikojë me buzëqeshje torturuesit, — vetëm të gjejë besimin ose Zotin. Hë, gjejeni, e do të rroni. Juve, së pari, ju duhet prej kohësh të ndërroni ajër. Ç'ka, vuajtja është gjithashtu gjë e mirë. Vuani. Mikolka ndoshta ka të drejtë që do vuajtje. E di që s'ju besohet, — po ju mos filozofoni me dinakëri; jepjuni jetës drejt, pa arsyetuar; mos u shqetësoni, — drejt e në breg do t'ju nxjerrë e do t'ju vërë në këmbë. Në ç'breg? Po nga ta di unë? Unë vetëm besoj se keni ende shumë për të rrojtur. E di që fjalët e mia i merrni tani si një predikim të mësuar përmendësh; po ndoshta më vonë do t'ju kujtohen, do t'ju hyjnë ndonjëherë në punë; prandaj po i them. Mirë akoma që vratë vetëm plakushën. Po të kishit sajuar një teori tjetër, ndoshta do ta kishit bërë punën njëqind milionë herë më të shëmtuar! Ndoshta duhet ende ta falënderoni Zotin; nga e dini: ndoshta Zoti ju ruan për diçka. Kurse ju kini zemër të madhe e kini më pak frikë. U frikësuat nga përmbushja e madhe që ju pret? Jo, këtu tashmë është turp të frikësohesh. Po bëtë një hap të tillë, atëherë forcohuni. Këtu tashmë është drejtësia. Ja, përmbushni atë që kërkon drejtësia. E di që s'besoni, po për Zotin, jeta do t'ju nxjerrë. Më vonë do ta doni vetë. Juve tani ju duhet vetëm ajër, ajër, ajër!

Raskolnikovi madje u drodh.

— Po ju kush jeni, — thirri ai, — ç'profet jeni ju? Nga lartësia e cilës qetësie madhështore m'i shqiptoni këto profeci plot mençuri?

— Kush jam unë? Unë jam njeri i mbaruar, asgjë më shumë. Njeri, ndoshta, që ndien e që ka dhembshuri, ndoshta që di edhe

diçka, por krejt i mbaruar. Kurse ju — tjetër gjë: juve Zoti ju ka përgatitur jetë (po kush e di, ndoshta edhe te ju do të kalojë vetëm si tym, s'do të ndodhë asgjë). Hë, ç'ka që do të kaloni në një kategori tjetër njerëzish? S'do t'ju vijë keq për komoditetin, juve, me zemrën tuaj? Ç'ka që ndoshta s'do t'ju shohë askush për një kohë tepër të gjatë? S'është puna te koha, po te ju vetë. Bëhuni diell, dhe të gjithë do t'ju shohin. Dielli para së gjithash duhet të jetë diell. Pse buzëqeshni prapë: që jam një Shiler i tillë?[230] Dhe vë bast që supozoni se tani po ju bëj lajka! Po ç'ka, ndoshta vërtet po ju bëj lajka, he-he-he! Ju, Rodion Romaniç, mos më besoni ndoshta në fjalë, ndoshta madje kurrë mos më besoni plotësisht, — kjo është natyra ime, jam dakord; vetëm këtë do të shtoj: sa i ulët jam unë e sa i ndershëm, me sa duket mund ta gjykoni vetë!

— Kur mendoni të më arrestoni?

— Po nja një ditë e gjysmë a dy mund t'ju jap ende të shëtisni. Mendohuni, shpirt, faluni te Zoti. Edhe më e dobishme, për Zotin, më e dobishme.

— Po sikur të arratisem? — pyeti Raskolnikovi, duke buzëqeshur disi çuditshëm.

— Jo, s'do të arratiseni. Fshatari do të arratiset, sektari në modë do të arratiset — shërbëtori i mendimit të tjetrit, — sepse atij mjafton t'i tregosh majën e gishtit, si mitshipmanit Dyrka,[231] e ai do të besojë gjithë jetën në çfarë të doni. Kurse ju s'i besoni më teorisë suaj, — me se do të arratiseni? E pastaj ç'ju duhet arratisja? Në arratisje është e ndyrë e e vështirë, kurse juve para së gjithash ju duhet jetë e pozitë e caktuar, ajër i përshtatshëm; hë, a është ajri juaj atje? Do të arratiseni e do të ktheheni vetë. *Pa ne s'mund të bëni dot*. E po t'ju mbyll në kështjellën e burgut — hë, një muaj, hë, dy, hë, tre do të rrini, e pastaj befas, kujtojeni fjalën

[230] Fridrih Shiler (1759–1805): poet e dramaturg gjerman, emri i të cilit në Rusi ishte bërë sinonim i idealizmit të lartë e të ndjeshëm.

[231] Mitshipman: grada më e ulët e oficerit të marinës. Dyrka (rus. „vrimë“): emër komik.

time, do të paraqiteni vetë, e madje, ndoshta, edhe papritur për veten. Një orë më parë s'do ta dini vetë që do të vini të rrëfeni. Madje jam i sigurt se do „të mendoheni ta pranoni vuajtjen"; tani s'më besoni në fjalë, po vetë do të ndaleni aty. Sepse vuajtja, Rodion Romaniç, është gjë e madhe; mos shikoni që jam trashur, s'ka rëndësi, po e di; mos qeshni me këtë, në vuajtje ka një ide. Mikolka ka të drejtë. Jo, s'do të arratiseni, Rodion Romaniç.

Raskolnikovi u ngrit nga vendi dhe mori kasketën. Porfiri Petroviçi u ngrit gjithashtu.

— Po bëheni gati të shëtisni? Mbrëmja do të jetë e bukur, vetëm të mos bjerë stuhi. Po, megjithatë, edhe më mirë, sikur të freskonte...

Edhe ai u kap pas kasketës.

— Ju, Porfiri Petroviç, ju lutem, mos e futni në kokë, — tha Raskolnikovi me ngulm të ashpër, — se jua rrëfeva sot. Ju jeni njeri i çuditshëm, dhe ju dëgjova vetëm nga kureshtja. Kurse unë s'ju rrëfeva asgjë... Mbajeni mend këtë.

— Hë po, e di, do ta mbaj mend, — shih, madje po dridhet. Mos u shqetësoni, shpirt; u bëftë vullneti juaj. Shëtisni pak; vetëm se tepër shumë s'mund të shëtisni. Për çdo rast kam edhe një lutje të vogël për ju, — shtoi ai, duke ulur zërin, — është pak delikate, po e rëndësishme: nëse, domethënë për çdo rast (gjë që, megjithatë, s'e besoj dhe ju quaj krejtësisht të paaftë), nëse rastësisht, — hë kështu, për çdo rast, — do t'ju tekej në këto dyzet-pesëdhjetë orë ta mbyllnit disi punën ndryshe, në ndonjë mënyrë fantastike — të ngrinit kështu dorë mbi veten (supozim absurd, po ma falni), atëherë lini një shënim të shkurtër, por të hollësishëm. Kështu, dy rreshta, vetëm dy rreshta të vegjël, dhe përmendni gurin: do të jetë më fisnike, zotëri. Hë, zotëri, mirupafshim... Mendime të mira, fillime të mbara!

Porfiri doli, disi i kërrusur e sikur duke shmangur ta shikonte Raskolnikovin. Raskolnikovi shkoi te dritarja dhe priti me padu-

rim të nervozuar kohën kur, sipas llogarisë, ai do të dilte në rrugë e do të largohej. Pastaj doli me nxitim edhe vetë nga dhoma.

Pjesa e gjashtë — III

Ai nxitonte për te Svidrigajlovi. Ç'mund të shpresonte nga ky njeri — as vetë s'e dinte. Por në këtë njeri fshihej njëfarë pushteti mbi të. Pasi e kishte kuptuar këtë një herë, s'mund të qetësohej më, e tani për më tepër kishte ardhur edhe koha.

Rrugës një pyetje e mundonte veçanërisht: a kishte qenë Svidrigajlovi te Porfiri?

Me aq sa mund të gjykonte e për aq sa do të betohej — jo, s'kishte qenë! Mendoi edhe e edhe, e kujtoi gjithë vizitën e Porfirit, e peshoi: jo, s'kishte qenë, natyrisht që s'kishte qenë!

Por nëse s'kishte qenë ende, a do të shkonte apo s'do të shkonte te Porfiri?

Tani për tani i dukej se s'do të shkonte. Pse? As këtë s'do ta shpjegonte dot, por edhe sikur ta shpjegonte, tani s'do ta vriste mendjen veçanërisht për këtë. Të gjitha këto e mundonin, e njëkohësisht disi s'i kishte mendja aty. Gjë e çuditshme, askush ndoshta s'do ta besonte këtë, por për fatin e tij të tanishëm, të menjëhershëm, kujdesej disi dobët, i hutuar. E mundonte diçka tjetër, shumë më e rëndësishme, e jashtëzakonshme, — për të vetë e për askënd tjetër, por diçka tjetër, diçka kryesore. Përveç kësaj, ndiente një lodhje morale të pakufishme, megjithëse arsyeja i punonte këtë mëngjes më mirë se gjatë gjithë këtyre ditëve të fundit.

E pastaj a ia vlente tani, pas gjithçkaje që kishte ndodhur, të përpiqej t'i mposhtte të gjitha këto vështirësi të reja të mjera? A

ia vlente, për shembull, të përpiqej të intrigonte, që Svidrigajlovi të mos shkonte te Porfiri; të studionte, të pyeste, të humbiste kohë për ndonjë Svidrigajlov!

Oh, sa e kishin mërzitur të gjitha këto!

E megjithatë ai prapëseprapë nxitonte për te Svidrigajlovi; mos vallë priste prej tij diçka *të re*, udhëzime, rrugëdalje? Edhe pas fijes së kashtës kapesh! Mos vallë fati, mos vallë ndonjë instinkt i bashkon? Ndoshta kjo ishte vetëm lodhje, dëshpërim; ndoshta duhej jo Svidrigajlovi, po dikush tjetër, kurse Svidrigajlovi thjesht i doli këtu përpara. Sonja? Po pse do të shkonte tani te Sonja? Përsëri t'i lypte lotët? E pastaj Sonja i ishte e tmerrshme. Sonja paraqiste një vendim të paepur, një vendim pa ndryshim. Këtu — ose rruga e saj, ose e tija. Sidomos në këtë minutë s'ishte në gjendje ta shihte. Jo, a s'është më mirë ta provojë Svidrigajlovin: ç'është ai? Dhe s'mund të mos e pranonte përbrenda se vërtet ai prej kohësh sikur i duhej për diçka.

Hë, megjithatë, ç'mund të kishin të përbashkët? Madje as krimi s'mund të ishte i njëjtë te ta. Ky njeri, përveç kësaj, ishte shumë i pakëndshëm, dukshëm jashtëzakonisht i shthurur, patjetër dinak e mashtrues, ndoshta shumë i lig. Për të qarkullonin tregime të tilla. E vërtetë, ai ishte përpjekur për fëmijët e Katerina Ivanovnës; por kush e di përse e ç'do të thotë kjo? Ky njeri ka gjithmonë ca qëllime e projekte.

Gjatë gjithë këtyre ditëve Raskolnikovit i shkrepte vazhdimisht edhe një mendim tjetër dhe e shqetësonte tmerrësisht, megjithëse madje përpiqej ta dëbonte nga vetja, aq i rëndë ishte për të! Ai mendonte ndonjëherë: Svidrigajlovi i vërtitej gjithnjë rreth e rrotull, edhe tani i vërtitet; Svidrigajlovi e mori vesh të fshehtën e tij; Svidrigajlovi kishte synime ndaj Dunjës. Po sikur edhe tani t'i ketë? Pothuajse me siguri mund të thuhet se *po*. Po sikur tani, pasi e mori vesh të fshehtën e tij e kështu fitoi pushtet mbi të, të dojë ta përdorë si armë kundër Dunjës?

Ky mendim ndonjëherë, madje edhe në gjumë, e mundonte, por për herë të parë i erdhi kaq me vetëdije të qartë, si tani, kur po shkonte te Svidrigajlovi. Vetëm ky mendim e çonte në një tërbim të zymtë. Së pari, atëherë do të ndryshojë gjithçka, madje edhe në gjendjen e tij vetjake: duhet t'ia zbulojë menjëherë të fshehtën Duneçkës. Duhet, ndoshta, ta dorëzojë vetë veten, për ta larguar Duneçkën nga ndonjë hap i pakujdesshëm. Letra? Sot në mëngjes Dunja mori njëfarë letre! Nga kush mund të merrte letra në Petersburg? (Luzhini, ndoshta?) E vërtetë, atje ruan Razumihini; por Razumihini s'di asgjë. Ndoshta duhet t'i zbulohet edhe Razumihinit? Raskolnikovi e mendoi këtë me neveri.

„Në çdo rast Svidrigajlovin duhet ta shoh sa më shpejt, — vendosi ai përfundimisht me vete. — Lavdi Zotit, këtu s'duhen aq hollësitë, sa thelbi i punës; por nëse, nëse vetëm është i aftë, nëse Svidrigajlovi po intrigon diçka kundër Dunjës, — atëherë...“

Raskolnikovi ishte lodhur aq shumë gjatë gjithë kësaj kohe, gjatë gjithë këtij muaji, sa s'mund t'i zgjidhte më pyetje të tilla ndryshe veçse me një vendim të vetëm: „Atëherë do ta vras“, — mendoi ai në një dëshpërim të ftohtë. Një ndjenjë e rëndë ia shtrëngoi zemrën; u ndal në mes të rrugës dhe filloi të shikonte përreth: në ç'rrugë po ecën dhe ku ka arritur? Ndodhej në Prospektin —ski, nja tridhjetë a dyzet hapa larg Sennajës, që e kishte kaluar. Gjithë kati i dytë i shtëpisë majtas ishte zënë nga një tavernë. Të gjitha dritaret ishin hapur krejt; taverna, duke gjykuar nga figurat që lëviznin nëpër dritare, ishte plot e përplot. Në sallë këndonin këngëtarët, tingëllonin klarinetë, violinë e gjëmonte daullja turke. Dëgjoheshin klithma grash. Ai desh të kthehej mbrapsht, duke mos kuptuar pse ishte kthyer në Prospektin —ski, kur befas, në njërën nga dritaret e hapura anësore të tavernës, pa Svidrigajlovin, që rrinte mu pranë dritares, në një tryezë çaji, me llullë në gojë. Kjo e tronditi tmerrësisht, deri në tmerr. Svidrigajlovi e vëzhgonte e e shqyrtonte në heshtje dhe, gjë që gjithashtu e tronditi menjëherë Raskolnikovin, me

sa duket desh të ngrihej, që të arrinte të ikte ngadalë, para se ta vinin re. Raskolnikovi bëri menjëherë sikur as ai vetë s'e kishte vënë re dhe po shikonte, i zhytur në mendime, anash, kurse vetë vazhdonte ta vëzhgonte me cep të syrit. Zemra i rrihte e shqetësuar. Pikërisht kështu: Svidrigajlovi dukshëm s'do që ta shohin. E hoqi llullën nga buzët dhe desh të fshihej tashmë; por, duke u ngritur e duke shtyrë karrigen, me siguri vuri re befas se Raskolnikovi po e shihte e po e vëzhgonte. Midis tyre ndodhi diçka e ngjashme me skenën e takimit të tyre të parë te Raskolnikovi, gjatë gjumit. Një buzëqeshje mashtruesi iu shfaq në fytyrë Svidrigajlovit dhe zgjerohej gjithnjë e më shumë. Edhe njëri, edhe tjetri e dinin se të dy po e shihnin e po e vëzhgonin njëri-tjetrin. Më në fund Svidrigajlovi shpërtheu me zë të lartë në të qeshur.

— Hë, hë! hyni pra, po të doni; jam këtu! — bërtiti ai nga dritarja.

Raskolnikovi u ngjit në tavernë.

E gjeti në një dhomë të pasme shumë të vogël, me një dritare, ngjitur me sallën e madhe, ku në njëzet tryeza të vogla, mes britmave të një kori të dëshpëruar këngëtarësh, pinin çaj tregtarë, nëpunës e shumë njerëz të çdo lloji. Nga diku vinte trokitja e topave të bilardos. Në tryezën para Svidrigajlovit ishte një shishe shampanjë e filluar dhe një gotë, gjysmë plot me verë. Në dhomëz ndodheshin edhe një djalosh me organo, me një organo të vogël dore, dhe një vajzë e shëndetshme, me faqe të kuqe, me fund me vija të ngritur pak e me kapelë tiroleze me shirita, këngëtare, nja tetëmbëdhjetë vjeçe, që, pavarësisht nga kënga e korit në dhomën tjetër, këndonte me shoqërimin e organistit, me një kontralto mjaft të ngjirur, njëfarë kënge shërbëtorësh...

— Hë, mjaft! — e ndërpreu Svidrigajlovi kur hyri Raskolnikovi.

Vajza e preu menjëherë dhe u ndal në pritje plot respekt. Këngën e saj të rimuar shërbëtorësh e këndonte gjithashtu me njëfarë nuance serioze e plot respekt në fytyrë.

— Hej, Filip, një gotë! — bërtiti Svidrigajlovi.

— Unë s'do të pi verë, — tha Raskolnikovi.

— Si të doni, s'e kam për ju. Pi, Katja! Sot s'do të duhet asgjë më, shko! — I mbushi një gotë të plotë me verë dhe nxori një kartëmonedhë të vogël të verdhë.[232] Katja e piu gotën menjëherë, si pinë verë gratë, domethënë pa u shkëputur, me njëzet gllënjka, mori kartëmonedhën, i puthi dorën Svidrigajlovit, i cili e lejoi shumë seriozisht ta puthte, dhe doli nga dhoma, e pas saj u tërhoq edhe djaloshi me organo. Të dy ishin sjellë nga rruga. Svidrigajlovi s'kishte as një javë që rronte në Petersburg, po gjithçka rreth tij ishte tashmë në një këmbë patriarkale. Shërbëtori i tavernës, Filipi, ishte gjithashtu tashmë „i njohur“ dhe sillej me servilizëm. Dera për në sallë mbyllej; Svidrigajlovi në këtë dhomë ishte si në shtëpinë e tij dhe ndoshta kalonte në të ditë të tëra. Taverna ishte e ndyrë, e keqe e madje as e mesme.

— Unë po vija te ju e po ju kërkoja, — filloi Raskolnikovi, — po pse u ktheva tani befas në Prospektin —ski nga Sennaja! Unë kurrë s'kthehem këtu e s'vij. Kthehem nga Sennaja djathtas. E pastaj rruga për te ju s'është këtej. Sapo u ktheva, ja ku jeni! Kjo është e çuditshme!

— Pse s'e thoni drejt: kjo është mrekulli!

— Sepse kjo, ndoshta, është vetëm rastësi.

— Shih ç'natyrë kanë të gjithë këta njerëz! — qeshi Svidrigajlovi, — s'e pranojnë, edhe sikur përbrenda t'i besojnë mrekullisë! Se ju vetë e thoni që „ndoshta“ është vetëm rastësi. Dhe sa frikacakë të vegjël janë këtu të gjithë për mendimin e tyre, s'mund ta përfytyroni, Rodion Romaniç! S'po e them për ju. Ju keni mendimin tuaj dhe s'patë frikë ta kishit. Pikërisht me këtë ma tërhoqët kureshtjen.

— Me asgjë tjetër?

— Po edhe kjo mjafton.

[232] Kartëmonedha e verdhë: kartëmonedha prej një rubli.

Svidrigajlovi ishte dukshëm në një gjendje të ngacmuar, por vetëm një pikëz; verë kishte pirë vetëm gjysmë gote.

— Më duket se ju erdhët te unë para se të merrnit vesh që jam i aftë të kem atë që ju e quani mendim të vetin, — vuri re Raskolnikovi.

— Hë, atëherë ishte punë tjetër. Secili ka hapat e tij. Kurse për mrekullinë do t'ju them se ju, me sa duket, i fjetët këto dytri ditët e fundit. Ua caktova vetë këtë tavernë, dhe s'kishte asnjë mrekulli që erdhët drejt; jua shpjegova vetë gjithë rrugën, jua tregova vendin ku ndodhet dhe orët kur mund të më gjenit këtu. E mbani mend?

— E harrova, — u përgjigj i habitur Raskolnikovi.

— Ju besoj. Dy herë jua thashë. Adresa ju është ngulitur në kujtesë mekanikisht. Edhe u kthyet këtu mekanikisht, e megjithatë rreptësisht sipas adresës, pa e ditur vetë. Unë, edhe kur jua thoja atëherë, s'shpresoja se më kuptuat. Shumë e tradhtoni veten, Rodion Romaniç. E ja edhe diçka: jam i bindur se në Petersburg shumë njerëz, duke ecur, flasin me vete. Ky është qytet gjysmë të çmendurish. Sikur të kishim shkenca, mjekët, juristët e filozofët do të mund të bënin mbi Petersburgun kërkime nga më të çmuarat, secili në specialitetin e vet. Rrallë gjendet diku kaq shumë ndikime të zymta, të ashpra e të çuditshme mbi shpirtin e njeriut si në Petersburg. Ç'vlejnë vetëm ndikimet klimatike! E megjithatë ky është qendra administrative e gjithë Rusisë, dhe karakteri i tij duhet të pasqyrohet në gjithçka. Por s'është tani puna këtu, po që unë ju kam vështruar disa herë nga anash. Dilni nga shtëpia — e mbani ende kokën drejt. Pas njëzet hapash e ulni tashmë, duart i kryqëzoni prapa. Shikoni dhe, dukshëm, as përpara, as anash s'shihni më asgjë. Më në fund, filloni të lëvizni buzët e të flisni me vete, ku ndonjëherë e lironi dorën e deklamoni, më në fund, ndaleni në mes të rrugës për një kohë të gjatë. Kjo s'është aspak mirë, zotëri. Ndoshta ju vë re dikush, përveç meje, e kjo s'është në dobinë tuaj. Mua, në thelb,

s'më bën përshtypje, dhe s'do t'ju shëroj, por ju, natyrisht, më kuptoni.

— Po ju e dini që më ndjekin? — pyeti Raskolnikovi, duke e vështruar me hetim.

— Jo, s'di asgjë, — u përgjigj sikur i habitur Svidrigajlovi.

— Hë, atëherë le të më lëmë të qetë, — mërmëriti i vrenjtur Raskolnikovi.

— Mirë, le t'ju lëmë të qetë.

— Më mirë më thoni, nëse vini këtu të pini e vetë më caktuat dy herë të vija këtu te ju, pse tani, kur shikova nga rruga në dritare, u fshihnit e donit të iknit? Këtë e vura re shumë mirë.

— He-he! E pse ju, kur unë qëndroja atëherë në pragun tuaj, rrinit shtrirë në divanin tuaj me sy mbyllur e bënit sikur flinit, ndërsa s'flinit fare? Këtë e vura re shumë mirë.

— Unë mund të kisha... shkaqe... ju vetë i dini.

— Edhe unë mund të kisha shkaqet e mia, megjithëse ju s'do t'i mësoni.

Raskolnikovi e vuri bërrylin e djathtë mbi tryezë, e mbështeti mjekrën nga poshtë me gishtat e dorës së djathtë dhe e nguli vështrimin mbi Svidrigajlovin. E shqyrtoi për një minutë fytyrën e tij, që e kishte tronditur gjithmonë edhe më parë. Ishte njëfarë fytyre e çuditshme, si një maskë: e bardhë, e kuqërremtë, me buzë të kuqe flakë, me mjekër bionde të çelët e me flokë bionde ende mjaft të dendura. Sytë ishin disi tepër të kaltër, kurse vështrimi i tyre disi tepër i rëndë e i palëvizshëm. Kishte diçka tmerrësisht të pakëndshme në këtë fytyrë të bukur e jashtëzakonisht të re, po të gjykoje nga mosha. Veshja e Svidrigajlovit ishte elegante, verore, e lehtë, sidomos mburrej me të brendshmet. Në gisht kishte një unazë të madhe me gur të shtrenjtë.

— Po mos vallë më duhet të merrem edhe me ju, — tha befas Raskolnikovi, duke dalë me një padurim ngërçor drejt e hapur, — ndonëse ju, ndoshta, jeni edhe njeriu më i rrezikshëm, po të doni të dëmtoni, po unë s'dua ta thyej më veten. Do t'ju tregoj

tani që s'e çmoj veten aq shumë sa mendoni me siguri. Dijeni, pra, erdha te ju t'ju them drejt se, nëse e mbani qëllimin tuaj të mëparshëm për motrën time dhe nëse për këtë mendoni të përfitoni nga diçka që është zbuluar kohët e fundit, atëherë do t'ju vras, para se të më fusni në burg. Fjala ime është e sigurt: e dini që do të di ta mbaj. E dyta, nëse doni të më njoftoni diçka, — sepse gjatë gjithë kësaj kohe më dukej sikur donit të më thoshit diçka, — atëherë njoftojeni sa më shpejt, sepse koha është e çmuar dhe, ndoshta, shumë shpejt do të jetë tepër vonë.

— Po ku nxitoni kaq shumë? — pyeti Svidrigajlovi, duke e shqyrtuar me kureshtje.

— Secili ka hapat e tij, — tha i zymtë e me padurim Raskolnikovi.

— Ju vetë më nxitët tani për sinqeritet, kurse në pyetjen e parë refuzoni të përgjigjeni, — vuri re Svidrigajlovi me buzëqeshje. — Ju duket gjithnjë se kam ca qëllime, prandaj më shikoni me dyshim. Ç'ka, kjo është krejt e kuptueshme në gjendjen tuaj. Por, sado që dëshiroj të afrohem me ju, prapëseprapë s'do ta marr mundimin t'ju çbind. Për Zotin, loja s'ia vlen qiriun, e pastaj as s'kisha ndër mend të flisja me ju për ndonjë gjë të veçantë.

— Atëherë pse ju duhesha kaq shumë? Se ju më silleshit rrotull?

— Po thjesht si subjekt interesant për vëzhgim. Më pëlqyet me fantastikën e gjendjes suaj — ja me se! Përveç kësaj, jeni vëllai i një personi që më interesonte shumë, dhe, më në fund, nga vetë ky person, në kohën e vet, kam dëgjuar tmerrësisht shumë e shpesh për ju, prej nga nxora përfundimin se keni ndikim të madh mbi të; a s'mjafton kjo? He-he-he! Megjithatë, e pranoj, pyetja juaj për mua është shumë e ndërlikuar dhe më është e vështirë t'ju përgjigjem. Hë, ja, për shembull, se ju erdhët tani te unë jo vetëm për punë, po për diçka të re? Kështu, apo jo? Kështu, apo jo? — ngulmonte Svidrigajlovi me buzëqeshje mashtruesi, — hë, përfytyroni pra pas kësaj, që edhe unë vetë,

ende duke ardhur këtu, në vagon, llogarisja pikërisht te ju, se edhe ju do të më thoni diçka *të re* dhe se pikërisht prej jush do të arrij të huazoj diçka! Ja ç'të pasur jemi!

— Ç'të huazoni?

— Po ç't'ju them? Mos e di vallë ç'? E shihni në ç'tavernë të mjerë rri gjithë kohën, dhe kjo më bën qejf, domethënë jo se më bën qejf, po kështu, diku duhet të ulesh. Hë, ja qoftë edhe kjo Katja e gjorë — e patë?.. Hë, sikur të isha, për shembull, të paktën grykës, gastronom klubi, po ja ç'mund të ha unë! (Ai drejtoi gishtin drejt qoshes ku mbi një tryezë të vogël, në një pjatë kallaji, ishin mbetjet e një bifteku të tmerrshëm me patate.) Meqë ra fjala, keni ngrënë drekë? Unë hëngra pak dhe s'dua më. Verë, për shembull, s'pi fare. Përveç shampanjës, asnjë, e edhe shampanjë gjatë gjithë mbrëmjes një gotë, e edhe ajo më dhemb koka. Këtë e porosita tani që të marr pak hov, sepse po bëhem gati të shkoj diku, dhe më shihni në një humor të veçantë. Prandaj u fsheha pak më parë, si nxënës, sepse mendova se do të më pengonit; por, me sa duket (nxori orën), mund të rri me ju një orë; tani është katër e gjysmë. Më besoni, sikur të kisha të paktën diçka; hë, të isha pronar tokash, hë, baba, hë, ulan, fotograf, gazetar... a-asgjë, asnjë specialitet! Ndonjëherë madje mërzitem. Vërtet, mendova se do të më thoshit diçka të re.

— Po kush jeni ju dhe pse erdhët këtu?

— Kush jam unë? E dini: fisnik, shërbeva dy vjet në kalorësi, pastaj kështu u enda këtu në Petersburg, pastaj u martova me Marfa Petrovnën dhe rrojta në fshat. Ja biografia ime!

— Ju, me sa duket, jeni bixhoz?

— Jo, ç'bixhoz jam unë. Hile-bërësi — s'është bixhoz.

— Po ju paskeni qenë hile-bërës?

— Po, kam qenë hile-bërës.

— Po ç'ka, ju kanë rrahur?

— Ka ndodhur. Po pse?

— Hë, pra, mund t'ju kishin sfiduar në duel... e në përgjithësi, kjo të gjallëron.

— S'ju kundërshtoj e për më tepër s'jam mjeshtër i filozofimit. Jua pranoj, erdha këtu më shumë për gratë, sa më shpejt.

— Sapo e varrosët Marfa Petrovnën?

— Hë po, — buzëqeshi me një sinqeritet fitues Svidrigajlovi. — E ç'pastaj? Ju, me sa duket, gjeni diçka të keqe që flas kështu për gratë?

— Domethënë a gjej apo jo diçka të keqe në shthurje?

— Në shthurje! Hë, ja ku paskeni dalë! Po, megjithatë, me radhë do t'ju përgjigjem së pari për gruan në përgjithësi; e dini, jam në humor për llafe. Më thoni, pse ta përmbaj veten? Pse t'i braktis gratë, kur jam të paktën i dhënë pas tyre? Të paktën, është një punë.

— Pra këtu shpresoni vetëm te shthurja?

— Hë, e ç'pastaj, edhe te shthurja! Ç'u ka hyrë në kokë shthurja. Po të paktën më pëlqen pyetja e drejtpërdrejtë. Në këtë shthurje, të paktën, ka diçka të vazhdueshme, madje të bazuar në natyrë e jo të nënshtruar fantazisë, diçka që rri në gjak si një thëngjill i vogël gjithmonë i ndezur, që ndez përjetë, e që edhe për shumë kohë, edhe me vitet, ndoshta s'e shuan kaq shpejt. Pranojeni vetë, a s'është një punë në llojin e vet?

— Po ç'ka këtu për t'u gëzuar? Kjo është sëmundje, dhe e rrezikshme.

— A, ja ku paskeni dalë! Jam dakord që kjo është sëmundje, si gjithçka që e kapërcen masën, — e këtu patjetër do të duhet ta kapërcesh masën, — po kjo, së pari, te njëri është kështu, te tjetri ndryshe, e së dyti, natyrisht, në çdo gjë mbaj masë, llogari, ndonëse të ulët, po ç'të bësh? Po të mos ishte kjo, atëherë ndoshta do të duhej të vritje veten me plumb. Jam dakord që njeriu i hijshëm është i detyruar të mërzitet, po megjithatë...

— Po ju do të mund ta vrisnit veten me plumb?

— Hë, ja! — e zmbrapsi me neveri Svidrigajlovi, — bëmëni nder, mos flisni për këtë, — shtoi ai me nxitim e madje pa asnjë mburrje nga ajo që dukej në të gjitha fjalët e tij të mëparshme. Madje edhe fytyra sikur iu ndryshua. — E pranoj një dobësi të pafalshme, po ç'të bësh: kam frikë nga vdekja dhe s'më pëlqen kur flasin për të. A e dini që jam pjesërisht mistik?

— A! fantazmat e Marfa Petrovnës! Ç'ka, vazhdojnë të vijnë?

— Lëri, mos i përmendni; në Petersburg ende s'kanë ardhur; e le t'i marrë dreqi! — thirri ai me njëfarë pamjeje të nervozuar. — Jo, le të flasim më mirë për këtë... po, megjithatë... Hm! Eh, pak kohë, s'mund të rri gjatë me ju, po gjynah! Do të kisha ç't'ju tregoja.

— Po ç'keni, ndonjë grua?

— Po, një grua, kështu, një rast i papritur... jo, s'po flas për këtë.

— Hë, po ndyrësia e gjithë këtij mjedisi s'ndikon më mbi ju? E keni humbur tashmë forcën për t'u ndalur?

— Po ju pretendoni edhe forcë? He-he-he! Më habitët tani, Rodion Romaniç, megjithëse e dija që më parë se kështu do të ishte. Ju më flisni për shthurjen e për estetikën! Ju — Shiler, ju — idealist! Të gjitha këto, natyrisht, kështu duhet të jenë dhe duhej habitur, sikur të ishin ndryshe, por, megjithatë, disi prapëseprapë e çuditshme në realitet... Ah, gjynah që kemi pak kohë, sepse ju vetë jeni një subjekt shumë interesant! E meqë ra fjala, e doni Shilerin? Unë e dua tmerrësisht.

— Po ç'mburravec që jeni, megjithatë! — tha me njëfarë neverie Raskolnikovi.

— Hë, për Zotin, jo! — u përgjigj duke qeshur Svidrigajlovi, — po, megjithatë, s'e kundërshtoj, le të jem edhe mburravec; po pse të mos mburresh, kur s'dëmton njeri. Shtatë vjet rrojta në fshat te Marfa Petrovna, prandaj, duke iu hedhur tani një njeriu të zgjuar si ju, — të zgjuar e në shkallën më të lartë interesant, — thjesht gëzohem të llafos, e përveç kësaj, e piva këtë gjysmë gote

verë dhe më është ngjitur tashmë një pikëz në kokë. E kryesorja, ekziston një rrethanë që më ka ngacmuar shumë, por për të cilën unë... do të hesht. Ku po shkoni? — pyeti befas i trembur Svidrigajlovi.

Raskolnikovi kishte filluar të ngrihej. I ishte bërë edhe rëndë, edhe zagushi, e disi i vinte ngushtë që kishte ardhur këtu. Për Svidrigajlovin ishte bindur se ishte keqbërësi më bosh e më i parëndësishëm në botë.

— E-eh! Rrini, mbetuni, — i lutej Svidrigajlovi, — dhe urdhëroni t'ju sjellin të paktën çaj. Hë, rrini, hë, s'do të flas marrëzira, për veten, domethënë. Do t'ju tregoj diçka. Hë, doni t'ju tregoj si më „shpëtonte“, me fjalët tuaja, një grua? Kjo do të jetë madje përgjigje për pyetjen tuaj të parë, sepse ky person është motra juaj. A mund ta tregoj? Edhe kohën do ta vrasim.

— Tregoni, po shpresoj se ju...

— Oh, mos u shqetësoni! Për më tepër, Avdotja Romanovna madje edhe te një njeri kaq i ndyrë e bosh si unë mund të ngjallë vetëm respektin më të thellë.

Pjesa e gjashtë — IV

— Ju e dini, ndoshta (po, megjithatë, jua kam treguar edhe vetë), — filloi Svidrigajlovi, — që unë kam ndenjur këtu në burgun e borxhlinjve, për një llogari të madhe, e pa pasur as mjetin më të vogël në dukje për ta paguar. S'ka nevojë të hyj në hollësi si më shpengoi atëherë Marfa Petrovna; a e dini deri në ç'shkallë trullosjeje mund të dashurojë ndonjëherë një grua? Ishte një grua e ndershme, aspak budallaqe (megjithëse krejt e pashkollë). Përfytyroni pra se pikërisht kjo grua xheloze e e ndershme vendosi të ulej, pas shumë ekstazave e qortimeve të tmerrshme, në njëfarë kontrate me mua, të cilën e zbatoi gjatë gjithë kohës së martesës sonë. Puna është se ajo ishte dukshëm më e madhe se unë, përveç kësaj, mbante vazhdimisht në gojë njëfarë karafili. Unë pata aq derrëri në shpirt e njëfarë ndershmërie të llojit tim, sa t'i deklaroja drejt se s'mund t'i jem krejtësisht besnik. Ky pohim e çoi në ekstazë, por, me sa duket, sinqeriteti im i vrazhdë i pëlqeu në njëfarë mënyre: „Pra, gjoja, vetë s'do të mashtrojë, meqë e deklaron kështu që më parë“, — hë, e për një grua xheloze kjo është gjëja e parë. Pas lotësh të gjatë u lidh midis nesh kjo lloj kontrate gojore: e para, unë kurrë s'do ta lë Marfa Petrovnën dhe do të mbetem gjithmonë burri i saj; e dyta, pa lejen e saj s'do të largohem gjëkundi; e treta, dashnore të përhershme kurrë s'do të mbaj; e katërta, për këtë Marfa Petrovna më lejon t'u hedh

ndonjëherë sytë shërbëtoreve të shtëpisë,[233] por jo ndryshe veçse me dijeninë e saj të fshehtë; e pesta, Zoti më ruajtë të dashuroj një grua nga shtresa jonë; e gjashta, nëse rastësisht, Zoti na ruajt, do të më vizitojë ndonjë pasion, i madh e serioz, atëherë duhet t'ia zbuloj Marfa Petrovnës. Sa i përket pikës së fundit, Marfa Petrovna ishte, megjithatë, gjatë gjithë kohës mjaft e qetë; ishte grua e zgjuar, e rrjedhimisht s'mund të më shikonte ndryshe veçse si një të shthurur e kurvar, që s'është në gjendje të dashurojë seriozisht. Por gruaja e zgjuar dhe gruaja xheloze janë dy gjëra të ndryshme, dhe pikërisht këtu është hataja. Megjithatë, për të gjykuar pa anësi disa njerëz, duhet të heqësh dorë që më parë nga disa pikëpamje të paragjykuara dhe nga zakoni i përditshëm ndaj njerëzve e sendeve që na rrethojnë zakonisht. Në gjykimin tuaj, më shumë se në të kujtdo tjetër, kam të drejtë të shpresoj. Ndoshta keni dëgjuar shumë gjëra qesharake e absurde për Marfa Petrovnën. Vërtet, ajo kishte disa zakone shumë qesharake; por do t'ju them drejt se më vjen sinqerisht keq për hidhërimet e panumërta që i kam shkaktuar. Hë, dhe mjaft, me sa duket, për një *oraison funèbre*[234] shumë të hijshëm për gruan më të butë të burrit më të butë. Në rastet e grindjeve tona unë, në pjesën më të madhe, heshtja e s'nervozohesha, dhe kjo xhentëllmenëri e arrinte pothuajse gjithmonë qëllimin; ndikonte mbi të dhe madje i pëlqente; kishte raste që madje krenohej me mua. Por motrën tuaj megjithatë s'e duroi. E si ndodhi që ajo rrezikoi të merrte në shtëpinë e saj si guvernante një bukuroshe të tillë! Unë e shpjegoj me faktin se Marfa Petrovna ishte grua e zjarrtë e e ndjeshme dhe se, thjesht e qartë, ajo vetë u dashurua, — fjalë për fjalë u dashurua, — me motrën tuaj. Hë, po edhe Avdotja Romanovna! E kuptova shumë mirë, qysh në shikim të parë, se këtu puna ishte keq, dhe — ç'mendoni? — vendosa të mos i ngrija

[233] Shërbëtoret e shtëpisë (rus. *sennye devushki*): vajza bujkrobe në shërbim të shtëpisë së fisnikut.

[234] *Oraison funèbre* (fr.): fjalim mortor.

as sytë drejt saj. Por Avdotja Romanovna bëri vetë hapin e parë — e besoni apo jo? A besoni gjithashtu se Marfa Petrovna arriti deri aty sa në fillim madje zemërohej me mua për heshtjen time të vazhdueshme për motrën tuaj, ngaqë isha kaq indiferent ndaj fjalëve të saj të pandërprera e plot dashuri për Avdotja Romanovnën? As vetë s'e kuptoj ç'donte! Hë, natyrisht, Marfa Petrovna i tregoi Avdotja Romanovnës për mua gjithçka deri në rrënjë. Ajo kishte një tipar fatkeq, t'u tregonte vendosmërisht të gjithëve të gjitha të fshehtat tona familjare e t'u ankohej pa pushim të gjithëve për mua; si të mos e shfrytëzonte një mike kaq të re e kaq të bukur? Supozoj se ato s'kishin bisedë tjetër veç për mua, dhe, pa dyshim, Avdotja Romanovnës iu bënë të njohura të gjitha ato përralla të zymta, misterioze, që më atribuohen... Vë bast se edhe ju keni dëgjuar diçka të tillë?

— Kam dëgjuar. Luzhini ju akuzonte se madje ishit shkaku i vdekjes së një fëmije. E vërtetë është?

— Bëmëni nder, lërini të qeta gjithë këto banalitete, — u shmang me neveri e me mërzi Svidrigajlovi, — nëse doni kaq patjetër të mësoni për gjithë këtë marrëzi, atëherë do t'jua tregoj ndonjëherë veçmas, kurse tani...

— Flitej gjithashtu për njëfarë shërbëtori tuaj në fshat dhe se gjoja edhe për këtë ishit shkaku i diçkaje.

— Bëmëni nder, mjaft! — e ndërpreu përsëri me padurim të dukshëm Svidrigajlovi.

— Mos është ai shërbëtori që vinte pas vdekjes t'ju mbushte llullën... që ma treguat vetë? — nervozohej gjithnjë e më shumë Raskolnikovi.

Svidrigajlovi e vështroi me vëmendje Raskolnikovin, dhe këtij iu duk se në atë vështrim shkrepi në çast, si rrufe, një buzëqeshje e ligë, por Svidrigajlovi u përmbajt dhe u përgjigj me shumë mirësjellje:

— Pikërisht ai. Shoh që edhe juve ju interesojnë jashtëzakonisht të gjitha këto, dhe do ta quaj për detyrë, në rastin e parë

të përshtatshëm, ta kënaq kureshtjen tuaj pikë për pikë. Dreqi e mori! Shoh që vërtet mund t'i dukem dikujt personazh romanesk. Gjykoni, pra, deri në ç'shkallë jam i detyruar pas kësaj ta falënderoj të ndjerën Marfa Petrovna që i tregoi motrës suaj për mua kaq shumë gjëra misterioze e interesante. S'guxoj të gjykoj për përshtypjen; por, në çdo rast, kjo ishte në dobinë time. Me gjithë neverinë e natyrshme të Avdotja Romanovnës për mua dhe pavarësisht nga pamja ime e përhershme e zymtë e e neveritshme, — më në fund asaj i erdhi keq për mua, i erdhi keq për një njeri të humbur. E kur zemrës së një vajze i vjen *keq*, atëherë, natyrisht, kjo është për të më e rrezikshmja nga të gjitha. Atëherë patjetër i vjen edhe ta „shpëtojë", edhe ta sjellë në mend, edhe ta ringjallë, edhe ta thërrasë drejt qëllimeve më fisnike, edhe ta rilindë për një jetë e veprimtari të re, — hë, dihet ç'mund të ëndërrohet në këtë drejtim. E mora menjëherë me mend se zogu po fluturonte vetë në rrjetë dhe, nga ana ime, u përgatita. Ju, me sa duket, po vrenjteni, Rodion Romaniç? S'ka gjë, zotëri, puna, siç e dini, mbaroi me vogëlsira. (Dreqi e mori, sa verë po pi!) E dini, mua gjithmonë më ka ardhur keq, qysh nga fillimi, që fati s'e la motrën tuaj të lindte në shekullin e dytë a të tretë të erës sonë, diku si bijë e ndonjë princi sundimtar a ndonjë guvernatori, a ndonjë prokonsulli në Azinë e Vogël. Ajo, pa dyshim, do të ishte një nga ato që pësuan martirizimin, dhe, natyrisht, do të buzëqeshte kur t'ia digjnin gjoksin me darë të skuqura. Do të shkonte vetë në këtë me qëllim, kurse në shekujt e katërt e të pestë do të ikte në shkretëtirën e Egjiptit[235] dhe do të rronte atje tridhjetë vjet, duke u ushqyer me rrënjë, me ngazëllime e me vegime. Ajo vetë vetëm këtë e ka etje, dhe kërkon që të marrë sa më shpejt ndonjë mundim për dikë, e po s'ia dhe këtë mundim, ndoshta do të hidhet nga dritarja. Kam dëgjuar diçka për njëfarë zoti Razumihin. Ai është djalë, thonë, i arsyeshëm

[235] Aludim për asketët e krishterë që në shekujt IV–V jetonin si vetmitarë në shkretëtirën e Egjiptit.

(gjë që e tregon edhe mbiemri i tij, duhet të jetë seminarist),[236] hë, pra le ta ruajë motrën tuaj. Me një fjalë, unë, me sa duket, e kuptova, gjë që e quaj nder për veten. Por atëherë, domethënë në fillim të njohjes, e dini vetë, je gjithmonë disi më mendjelehtë e më budalla, shikon gabim, sheh tjetër gjë. Dreqi e mori, pse është kaq e bukur? S'jam unë fajtor! Me një fjalë, tek unë filloi me vrullin më të papërmbajtshëm epshor. Avdotja Romanovna është tmerrësisht e dëlirë, në mënyrë të padëgjuar e të paparë. (Mbajeni parasysh, po jua tregoj këtë për motrën tuaj si fakt. Ajo është e dëlirë, ndoshta deri në sëmundje, pavarësisht nga gjithë mendja e saj e gjerë, dhe kjo do ta dëmtojë.) Pikërisht atëherë na ndodhi një vajzë, Parasha, Parasha me sy të zinj, që sapo e kishin sjellë nga një fshat tjetër, shërbëtore shtëpie, që s'e kisha parë ende kurrë, — shumë e bukur, por budallaqe në mënyrë të pabesueshme: shpërtheu në lot, nisi ulërimën në gjithë oborrin, e doli skandal. Një herë, pas drekës, Avdotja Romanovna më gjeti me qëllim vetëm në rrugicën e kopshtit dhe me sy që i shkreptinin *kërko*i nga unë ta lija të qetë Parashën e gjorë. Kjo ishte gati biseda jonë e parë vetëm për vetëm. Unë, natyrisht, e quajta nder ta plotësoja dëshirën e saj, u përpoqa të bëja sikur isha i tronditur, i turbulluar, hë, me një fjalë, e luajta rolin jo keq. Filluan marrëdhëniet, bisedat misterioze, moralizimet, mësimet, lutjet, përgjërimet, madje edhe lotët, — a e besoni, madje edhe lotët! Ja deri në ç'fuqi arrin te disa vajza pasioni për propagandën! Unë, natyrisht, ia hodha të gjitha fatit tim, bëra sikur kisha uri e etje për dritën dhe, më në fund, vura në punë mjetin më të madh e të palëkundur për të pushtuar zemrën e gruas, mjetin që kurrë s'e mashtron askënd e që vepron vendosmërisht mbi të gjitha deri te e fundit, pa asnjë përjashtim. Ky mjet është i njohur — lajka. S'ka asgjë në botë më të vështirë se drejtësia e zemrës, dhe s'ka asgjë më të lehtë se lajka. Nëse në

[236] Seminaristëve u jepeshin shpesh mbiemra të sajuar me kuptim; Razumihin të kujton fjalën *razum*, „arsye".

drejtësinë e zemrës ka qoftë edhe një të qindtën e një note të rreme, atëherë menjëherë ndodh disonanca, e pas saj — skandali. Kurse nëse në lajkë edhe gjithçka deri në notën e fundit është e rreme, edhe atëherë ajo është e këndshme dhe dëgjohet jo pa kënaqësi; qoftë edhe me një kënaqësi të vrazhdë, por megjithatë me kënaqësi. Dhe sado e vrazhdë të jetë lajka, në të patjetër të paktën gjysma duket e vërtetë. Dhe kjo për të gjitha zhvillimet e shtresat e shoqërisë. Madje edhe vestalen[237] mund ta joshësh me lajka. E për njerëzit e zakonshëm as që ka ç'të thuhet. Pa qeshur s'mund ta kujtoj si e joshja një herë një zonjë, të përkushtuar ndaj burrit të saj, fëmijëve të saj e virtyteve të saj. Sa e gëzuar ishte kjo e sa pak punë kishte! E zonja ishte vërtet e virtytshme, të paktën në mënyrën e saj. Gjithë taktika ime qëndronte në atë që çdo minutë isha thjesht i dërrmuar e bija përmbys para dëlirësisë së saj. E lajkatoja pa Zot, dhe sapo, ndodhte, arrija një shtrëngim dore, madje një vështrim, e qortoja veten se ia kisha rrëmbyer me forcë, se ajo kishte rezistuar, se kishte rezistuar aq shumë, sa me siguri kurrë s'do të kisha marrë asgjë, sikur të mos isha vetë kaq i ves-shëm; se ajo, në pafajësinë e saj, s'e kishte parashikuar pabesinë dhe ishte dorëzuar pa dashje, pa e ditur vetë, pa pasur dijeni, e kështu me radhë, e kështu me radhë. Me një fjalë, i arrita të gjitha, kurse zonja ime mbeti në shkallën më të lartë e bindur se ishte e pafajshme e e dëlirë dhe i plotësonte të gjitha detyrat e detyrimet, e kishte humbur krejt rastësisht. E sa u zemërua me mua kur i deklarova në fund se, sipas bindjes sime të sinqertë, ajo kishte kërkuar kënaqësi po aq sa edhe unë. Edhe Marfa Petrovna e gjorë dorëzohej tmerrësisht para lajkës, dhe sikur të kisha dashur vetëm, natyrisht, do t'ia kisha kaluar në emrin tim gjithë pasurinë qysh kur ishte gjallë. (Megjithatë po pi tmerrësisht shumë verë e po llafos.) Shpresoj se s'do të zemëroheni nëse përmend tani që po ai efekt filloi të realizohej

[237]Vestalet: priftëreshat e virgjëra të perëndeshës Vesta në Romën e lashtë.

edhe me Avdotja Romanovnën. Po unë vetë qeshë budalla e i padurueshëm dhe e prisha gjithë punën. Avdotja Romanovnës edhe disa herë më parë (e një herë disi veçanërisht) s'i pëlqeu tmerrësisht shprehja e syve të mi, a e besoni këtë? Me një fjalë, në to ndizej gjithnjë e më fort e më pa kujdes njëfarë zjarri që e trembte e që më në fund iu bë i urryer. S'ka pse të tregoj hollësitë, por u ndamë. Këtu bëra përsëri budallallëk. Fillova të tallesha në mënyrën më të vrazhdë me gjithë këto propaganda e kthime në besim; Parasha doli përsëri në skenë, e jo vetëm ajo, — me një fjalë, filloi një Sodomë e vërtetë. Oh, sikur ta kishit parë, Rodion Romaniç, qoftë edhe një herë në jetë, sytë e motrës suaj ashtu siç dinë ndonjëherë të shkreptijnë! S'ka gjë që tani jam i dehur e kam pirë tashmë një gotë të tërë verë, po them të vërtetën; ju siguroj se ky vështrim më ka dalë në ëndërr; fëshfërimën e fustanit të saj më në fund s'e duroja dot më. Vërtet, mendova se do të më binte sëmundja e tokës; kurrë s'e kisha përfytyruar se mund të arrija në një ekstazë të tillë. Me një fjalë, duhej patjetër të pajtohesha; po kjo ishte tashmë e pamundur. E përfytyroni ç'bëra atëherë? Deri në ç'shkallë trullosjeje mund ta çojë tërbimi njeriun! Kurrë mos ndërmerrni asgjë në tërbim, Rodion Romaniç. Duke llogaritur se Avdotja Romanovna, në thelb, është lypëse (ah, më falni, s'desha të them këtë... po a s'është njësoj, nëse shprehet po ai koncept?), me një fjalë, rron me punën e duarve të saj, se ka në ngarkim edhe nënën, edhe ju (ah, dreqi, prapë po vrenjteni...), vendosa t'i propozoja të gjitha paratë e mia (deri në tridhjetë mijë mund t'i siguroja edhe atëherë), që të ikte me mua qoftë edhe këtu, në Petersburg. Natyrisht, këtu do të betohesha për dashuri të përjetshme, lumturi e kështu me radhë, e kështu me radhë. A e besoni, isha atëherë aq i marrosur, sa po të më thoshte: there ose helmo Marfa Petrovnën e martohu me mua, — kjo do të bëhej menjëherë! Por gjithçka mbaroi me katastrofën që e dini tashmë, dhe mund ta gjykoni vetë deri në ç'tërbim mund të arrija, kur mora vesh se Marfa Petrovna e kishte gjetur atëherë atë nëpunë-

sin e zyrave më të poshtër, Luzhinin, dhe gati e kishte sajuar dasmën, — gjë që, në thelb, do të ishte po ajo që propozoja edhe unë. Apo jo? Apo jo? Kështu, apo jo? Vërej se ju filluat të dëgjoni shumë me vëmendje... djalë i ri interesant...

Svidrigajlovi goditi me padurim me grusht mbi tryezë. Ishte skuqur. Raskolnikovi e pa qartë se gota a gota e gjysmë shampanjë që kishte pirë, duke e rrufitur pa u vënë re, me gllënjka, kishte ndikuar mbi të në mënyrë të sëmurë, — dhe vendosi ta shfrytëzonte rastin. Svidrigajlovi i dukej shumë i dyshimtë.

— Hë, pas kësaj jam plotësisht i bindur se edhe këtu erdhët duke pasur parasysh motrën time, — i tha ai Svidrigajlovit drejt e pa u fshehur, që ta ngacmonte edhe më shumë.

— Eh, mjaft, — sikur u përmend befas Svidrigajlovi, — se unë ju thashë... e përveç kësaj, motra juaj s'më duron dot.

— Po edhe unë jam i bindur se s'ju duron, po s'është tani puna këtu.

— Po ju jeni i bindur se s'më duron? (Svidrigajlovi mblodhi sytë dhe buzëqeshi me tallje.) Keni të drejtë, ajo s'më do; po kurrë mos u bëni garant për punët që kanë ndodhur midis burrit e gruas ose dashnorit e dashnores. Këtu ka gjithmonë një qoshe të vogël, që i mbetet gjithmonë e panjohur gjithë botës e që e dinë vetëm ata të dy. Ju garantoni se Avdotja Romanovna më shikonte me neveri?

— Nga disa fjalë e fjalëza tuajat gjatë tregimit tuaj vërej se ju edhe tani keni pikëpamjet tuaja e qëllimet më të ngutshme ndaj Dunjës, natyrisht të ulëta.

— Si! M'i shpëtuan fjalë e fjalëza të tilla? — u tremb befas me naivitet të madh Svidrigajlovi, duke mos i kushtuar as vëmendjen më të vogël epitetit që iu dha qëllimeve të tij.

— Po ju shpëtojnë edhe tani. Hë, pse keni, për shembull, kaq frikë? Nga se u trembët befas tani?

— Unë kam frikë e trembem? Trembem nga ju? Më shumë

duhet të keni frikë ju nga unë, *cher ami*.[238] E ç'marrëzi, megjithatë... Po, megjithatë, jam dehur, e shoh këtë; gati sa s'më shpëtoi prapë goja. Në djall vera! Hej, ujë!

Ai rrëmbeu shishen dhe pa ceremoni e hodhi nga dritarja. Filipi solli ujë.

— Të gjitha këto janë marrëzira, — tha Svidrigajlovi, duke lagur peshqirin e duke e vënë në kokë, — po unë mund t'ju ul hundën me një fjalë e t'ua bëj pluhur të gjitha dyshimet. A e dini, për shembull, që po martohem?

— Këtë ma keni thënë edhe më parë.

— Ua kam thënë? E harrova. Po atëherë s'mund ta thoja me siguri, sepse as nusen s'e kisha parë ende; vetëm e kisha ndër mend. Hë, kurse tani e kam nusen, dhe puna është bërë, e sikur të mos ishin punët, të ngutshme, do t'ju merrja patjetër e do t'ju çoja tani tek ata, — sepse dua t'ju kërkoj këshillë. Hej, dreqi! Mbeten vetëm dhjetë minuta. E shihni, shikoni orën; po, megjithatë, do t'jua tregoj, sepse është një gjë interesante, martesa ime, në llojin e vet, domethënë, — ku po shkoni? Prapë po ikni?

— Jo, tani s'do të iki më.

— Krejt s'do të ikni? Do ta shohim! Do t'ju çoj atje, kjo është e vërtetë, do t'jua tregoj nusen, po jo tani, kurse tani së shpejti do të jetë koha për ju. Ju djathtas, unë majtas. E njihni këtë Resslih? Pikërisht këtë Resslih, te e cila banoj tani, — a? Dëgjoni? Jo, ç'mendoni, pikërisht ajo për të cilën thonë se vajza, në ujë, në dimër, — hë, dëgjoni? Dëgjoni? Hë, pra ajo m'i gatoi të gjitha; ty, thotë, të vjen kështu mërzi, zbavitu pak. Kurse unë jam njeri i zymtë, i mërzitshëm. Ju mendoni, i gëzuar? Jo, i zymtë: s'bëj dëm, po rri në qoshe; ndonjëherë tri ditë s'më nxjerrin dot fjalë. Kurse kjo Resslih është maskarenjë, do t'ju them, se ajo ç'ka ndër mend: unë do të mërzitem, do ta lë gruan e do të iki, kurse gruaja do t'i mbetet asaj, e ajo do ta vërë në qarkullim; në shtresën tonë, domethënë, e edhe më lart. Ka, thotë, një baba të tillë të parali-

[238] *Cher ami* (fr.): mik i dashur.

zuar, nëpunës në pension, rri në kolltuk e prej tre vjetësh s'lëviz këmbët. Ka, thotë, edhe nënë, zonjë e arsyeshme, mamaja. Djali shërben diku në gubernia, s'ndihmon. E bija u martua e s'i viziton, kurse në duar kanë dy nipër të vegjël (sikur të tyret të ishin pak), dhe e morën, pa e mbaruar kursin, nga gjimnazi vajzën, të bijën e fundit, pas një muaji i mbushen gjashtëmbëdhjetë vjeç, pra pas një muaji mund ta martojnë. Me mua, domethënë. Shkuam; sa qesharake është kjo te ata; prezantohem: pronar tokash, i ve, nga një familje e njohur, me lidhje të tilla e të tilla, me kapital, — hë, ç'ka që unë jam pesëdhjetë e ajo s'i ka mbushur as gjashtëmbëdhjetë? Kush e shikon këtë? Hë, po është joshëse, a? Se është joshëse, ha-ha! T'i kishit parë si u nisa të flisja me babain e me nënën! Duhej paguar vetëm për të më parë në atë kohë. Del ajo, bën reverancë, hë, mund ta përfytyroni, ende me fustan të shkurtër, një burbuqe e pacelur, skuqet, ndizet si agimi (ia kishin thënë, natyrisht). S'e di si jeni ju për fytyrat e grave, po sipas meje, këta gjashtëmbëdhjetë vjet, këta sy ende fëminorë, kjo druajtje e këta lot të vegjël turpi, — sipas meje, kjo është më mirë se bukuria, e ajo për më tepër është edhe vetë si pikturë. Flokë të çelët, të ngritur në kaçurrela të vogla si të qengjit, buzë të plota, të kuqe, këmbë — mrekulli!.. Hë, u njohëm, unë deklarova se nxitoj për rrethana familjare, dhe të nesërmen, pardje domethënë, na bekuan. Që atëherë, sa vij, e marr menjëherë në prehër dhe s'e lëshoj... Hë, ndizet si agimi, kurse unë e puth çdo minutë; mamaja, natyrisht, i mbush mendjen se ky, gjoja, është burri yt e kështu kërkohet, me një fjalë, mjaltë! Dhe kjo gjendje e tanishme, e të fejuarit, vërtet, ndoshta është më e mirë se ajo e burrit. Këtu është ajo që quhet *la nature et la vérité*![239] Ha-ha! Kam folur me të nja dy herë — s'është aspak budallaqe vajza; ndonjëherë kështu më vështron fshehurazi — sa më djeg. E dini, ka një fytyrë si Madona e Rafaelit. Se Madona Sistina[240] ka fytyrë

[239] *La nature et la vérité* (fr.): natyra dhe e vërteta.

[240] „Madona Sistina“ e Rafaelit, në galerinë e Dresdenit.

fantastike, fytyrë e një „të marre të Zotit“ të pikëlluar, s'ju ka rënë në sy? Hë, pra diçka e tillë. Sapo na bekuan, të nesërmen i solla dhurata për një mijë e pesëqind: një stoli me diamante, një tjetër me perla dhe një kuti tualeti grash prej argjendi — ja kaq e madhe, me lloj-lloj gjërash, saqë edhe asaj, madonës, iu skuq fytyra. Dje e ula në prehër, po, me sa duket, tepër pa ceremoni, — u skuq e tëra e i shpërthyen lotët, po s'do ta tregojë, digjet e tëra. Dolën të gjithë për një minutë, mbetëm vetëm ne të dy, befas më hidhet në qafë (vetë, për herë të parë), më përqafon me të dyja duart e vogla, më puth dhe betohet se do të jetë për mua grua e bindur, besnike e e mirë, se do të më bëjë të lumtur, se do ta përdorë gjithë jetën, çdo minutë të jetës së saj, gjithçka, gjithçka do ta flijojë, kurse për të gjitha këto dëshiron të ketë nga unë vetëm *një gjë, respektin tim*, e më shumë, thotë, „asgjë, asgjë s'më duhet, asnjë dhuratë!“ Pranojeni vetë se të dëgjosh një rrëfim të tillë vetëm për vetëm nga një engjëll i vogël gjashtëmbëdhjetëvjeçar, me fustan tyli, me kaçurrela të ngritura, me ngjyrën e turpit vajzëror e me lot të vegjël entuziazmi në sy, — pranojeni vetë, është mjaft joshëse. Se është joshëse? Se vlen diçka, a? Hë, se vlen? Hë... hë, dëgjoni... hë, të shkojmë te nusja ime... vetëm jo tani!

— Me një fjalë, te ju këtë epsh e ngjall pikërisht ky ndryshim i përbindshëm i moshës e i zhvillimit! Dhe mos vallë do të martoheni vërtet kështu?

— E ç'ka? Patjetër. Secili kujdeset për veten, dhe më i gëzuar rron ai që di ta mashtrojë veten më mirë se të gjithë. Ha-ha! Po pse u futët kaq thellë në virtyt? Kini mëshirë, i dashur, unë jam njeri mëkatar. He-he-he!

— Megjithatë, ju i vendosët fëmijët e Katerina Ivanovnës. Po... po ju kishit për këtë shkaqet tuaja... tani i kuptoj të gjitha.

— Fëmijët në përgjithësi i dua, i dua shumë fëmijët, — qeshi Svidrigajlovi. — Për këtë punë madje mund t'ju tregoj një episod shumë interesant, që vazhdon edhe sot e kësaj dite. Qysh ditën e

parë pas ardhjes shkova nëpër gjithë këto klloaka, hë, pas shtatë vjetësh u hodha mbi to. Ju, me siguri, e vini re që unë s'nxitoj të takohem me shoqërinë time, me miqtë e shokët e dikurshëm. Hë, edhe sa më gjatë do të shtyj pa ta. E dini: te Marfa Petrovna në fshat më kanë torturuar për vdekje kujtimet për gjithë këto vende e vendthe misterioze, ku, kush di, mund të gjejë shumë. Dreqi e mori! Populli pi, rinia e shkolluar digjet nga papunësia në ëndrra e vegime të parealizueshme, shëmtohet nëpër teori; nga diku kanë ardhur çifutë, fshehin para, kurse gjithë të tjerët shthuren. Kështu më ra ky qytet që në orët e para me një erë të njohur. Rashë në një të ashtuquajtur mbrëmje vallëzimi — klloakë e tmerrshme (e mua më pëlqejnë klloakat pikërisht me pak ndyrësi), hë, natyrisht, kankan,[241] si s'ka e si s'ka pasur në kohën time. Po, zotëri, në këtë ka përparim. Befas, shikoj, një vajzë, nja trembëdhjetë vjeçe, e veshur shumë bukur, po kërcen me një virtuoz; një tjetër përballë saj *vis-à-vis*. Kurse pranë murit, në një karrige, rri e ëma. Hë, mund ta përfytyroni ç'kankan! Vajza turpërohet, skuqet, më në fund fyhet e fillon të qajë. Virtuozi e kap e fillon ta rrotullojë e të shtiret para saj, të gjithë përreth qeshin dhe — më pëlqen në çaste të tilla publiku ynë, qoftë edhe ai i kankanit, — qeshin e bërtasin: „Mirë i bëhet, kështu duhet! Mos sill fëmijë!“ Hë, mua s'më bën përshtypje, e s'më intereson: logjikisht a jo logjikisht ngushëllojnë veten! E caktova menjëherë vendin tim, u ula pranë nënës dhe fillova të flisja se edhe unë jam i ardhur, se ç'injorantë janë të gjithë këtu, se s'dinë t'i dallojnë meritat e vërteta e të ushqejnë respektin e duhur; i dhashë të kuptonte se kam shumë para; i ftova t'i çoja me karrocën time; i çova në shtëpi, u njoha (rrinë në një kthinë te ca qiramarrës, sapo kanë ardhur). Më deklaruan se njohjen me mua edhe ajo, edhe e bija s'mund ta pranojnë ndryshe veçse si nder; marr vesh se s'kanë as kasolle, as vatër, e kanë ardhur të

[241] Kankani: valle e shpejtë me kërcime, me origjinë nga Parisi, e quajtur atëherë e pahijshme.

përpiqen për diçka në ndonjë zyrë; u ofroj shërbime, para; marr vesh se kishin shkuar gabimisht në mbrëmje, duke menduar se atje vërtet mësojnë të vallëzosh; u ofroj të ndihmoj nga ana ime në edukimin e vajzës së re, në gjuhën frënge e në vallëzim. E pranojnë me ngazëllim, e quajnë nder, dhe ende sot e kësaj dite i njoh... Doni, të shkojmë, — vetëm jo tani.

— Lërini, lërini anekdotat tuaja të poshtra, të ulëta, o njeri i shthurur, i ulët, epshor!

— Shileri ynë, Shileri ynë, Shileri! *Où va-t-elle la vertu se nicher?*[242] E dini, do t'jua tregoj me qëllim gjëra të tilla, që të dëgjoj thirrjet tuaja. Kënaqësi!

— Si jo, mos vallë s'jam qesharak vetë për veten në këtë minutë? — mërmëriti me inat Raskolnikovi.

Svidrigajlovi qeshte me gjithë zë; më në fund thirri Filipin, pagoi dhe filloi të ngrihej.

— Hë, po jam edhe i dehur, *assez causé*![243] — tha ai, — kënaqësi!

— Si të mos ndieni kënaqësi ju, — thirri Raskolnikovi, duke u ngritur gjithashtu, — mos vallë për një të shthurur të konsumuar të tregosh aventura të tilla, — duke pasur ndër mend ndonjë qëllim të përbindshëm të të njëjtit lloj, — s'është kënaqësi, e për më tepër në rrethana të tilla e një njeriu si unë... Të ndez.

— Hë, po qe kështu, — u përgjigj madje me njëfarë habie Svidrigajlovi, duke e shqyrtuar Raskolnikovin, — po qe kështu, atëherë edhe ju vetë jeni një cinik i mirë. Material, të paktën, keni në vete të madh. Mund të kuptoni shumë, shumë... hë, po edhe të bëni mund të bëni shumë. Hë, megjithatë, mjaft. Më vjen sinqerisht keq që fola pak me ju, po ju s'do të më ikni... Ja, prisni vetëm...

---

[242] *Où va-t-elle la vertu se nicher?* (fr.): „Ku s'fole virtyti!“ — fjalë që i atribuohet Molierit.

[243] *Assez causé!* (fr.): mjaft llafe!

Svidrigajlovi doli nga taverna. Raskolnikovi pas tij. Svidrigajlovi s'ishte, megjithatë, shumë i dehur; i kishte rënë në kokë vetëm për një çast, kurse dehja i largohej me çdo minutë. Ishte shumë i shqetësuar për diçka, për diçka jashtëzakonisht të rëndësishme, dhe vrenjtej. Njëfarë pritjeje, dukshëm, e trazonte e e shqetësonte. Me Raskolnikovin në minutat e fundit kishte ndryshuar disi befas e me çdo minutë bëhej më i vrazhdë e më tallës. Raskolnikovi i vuri re të gjitha këto dhe ishte gjithashtu në ankth. Svidrigajlovi iu bë shumë i dyshimtë; vendosi ta ndiqte.

Zbritën në trotuar.

— Ju djathtas, kurse unë majtas, ose, ndoshta, anasjelltas, vetëm — *adieu, mon plaisir*,[244] deri në takimin e gëzuar!

Dhe ai shkoi djathtas drejt Sennajës.

[244] *Adieu, mon plaisir* (fr.): lamtumirë, gëzimi im.

Pjesa e gjashtë — V

Raskolnikovi shkoi pas tij.

— Ç'është kjo! — thirri Svidrigajlovi, duke u kthyer, — se unë, me sa duket, ju thashë...

— Kjo do të thotë që tani s'do t'ju ndahem.

— Ç'ka-a-a?

Të dy u ndalën, dhe të dy e vështruan një minutë njëri-tjetrin, sikur po mateshin.

— Nga të gjitha tregimet tuaja gjysmë të dehura, — ia preu prerë Raskolnikovi, — nxora përfundimin *pozitivisht* se ju jo vetëm që s'i keni lënë synimet tuaja më të ulëta ndaj motrës sime, por madje jeni më shumë se kurrë të zënë me to. E di që sot në mëngjes motra ime mori njëfarë letre. Ju gjatë gjithë kohës s'rrinit dot në vend... Ju, le të themi, mund të gjenit rrugës ndonjë grua; po kjo s'do të thotë asgjë. Dua të bindem personalisht...

Raskolnikovi vështirë se mund ta përcaktonte vetë se ç'donte pikërisht tani e për çfarë pikërisht donte të bindej personalisht.

— Ja si qenka! Po doni të thërras tani policinë?

— Thirre!

Përsëri qëndruan një minutë njëri përballë tjetrit. Më në fund fytyra e Svidrigajlovit ndryshoi. Pasi u bind se Raskolnikovi s'u tremb nga kërcënimi, mori befas pamjen më të gëzuar e miqësore.

— Ç'njeri! Unë me qëllim s'ju fola për punën tuaj, ndonëse, natyrisht, më mundon kureshtja. Punë fantastike. E kisha shtyrë

për një herë tjetër, po, vërtet, ju jeni në gjendje të ngacmoni edhe të vdekurin... Hë, ejani, vetëm po ju them që më parë: tani vetëm për një minutë në shtëpi, të marr para; pastaj e mbyll banesën, marr një karrocë e për gjithë mbrëmjen në Ishuj. Hë, po ju pse të vini pas meje?

— Unë tani për tani në banesë, e edhe kjo jo te ju, po te Sofja Semjonovna, t'i kërkoj ndjesë që s'isha në varrim.

— Si të doni, po Sofja Semjonovna s'është në shtëpi. Ajo i ka çuar të gjithë fëmijët te një zonjë, te një zonjë e moshuar e fisme, një e njohur e imja e vjetër, e prej kohësh, drejtuese në ca jetimore. E magjepsa këtë zonjë, duke i dhënë para për të tre zogjtë e Katerina Ivanovnës, përveç kësaj, dhurova edhe para të tjera për institucionet; më në fund, i tregova historinë e Sofja Semjonovnës, madje me të gjitha honoret,[245] pa fshehur asgjë. Bëri një efekt të papërshkrueshëm. Ja pse Sofja Semjonovnës iu caktua të paraqitej që sot, drejt e në hotelin —, ku ndodhet përkohësisht, nga vila, zonja ime.

— S'ka gjë, megjithatë do të kaloj.

— Si të doni, vetëm se unë s'jam shok juaji; po mua ç'më bën! Ja, tani jemi në shtëpi. Më thoni, jam i bindur, ju më shikoni me dyshim ngaqë unë vetë isha aq delikat sa deri tani s'ju shqetësova me pyetje... e kuptoni? Juve ju dukej kjo një punë e jashtëzakonshme; vë bast që kështu është! Hë, ja, jini delikat pas kësaj.

— Dhe përgjoni te dyert!

— A, për këtë e keni! — qeshi Svidrigajlovi, — po, do të habitesha sikur, pas gjithçkaje, ta lini këtë pa vërejtje. Ha-ha! Megjithëse kuptova diçka nga ato që ju atëherë... atje... bëtë marrëzira e ia treguat vetë Sofja Semjonovnës, po, megjithatë, ç'është kjo? Unë ndoshta jam njeri krejt i prapambetur e s'mund të kuptoj më asgjë. Shpjegojeni, për hir të Zotit, shpirt! Ndriçomëni me parimet më të reja.

---

[245] Me të gjitha honoret (fr. *honneurs*: në lojën e letrave, letrat më të forta): këtu, me të gjitha hollësitë.

— Ju s'mund të dëgjonit asgjë, gënjeni gjithçka!

— Po s'e kam për këtë, s'e kam për këtë (megjithëse, megjithatë, diçka dëgjova), jo, e kam për atë që ju gjithnjë ofshani e ofshani! Shileri te ju turbullohet çdo minutë. E tani ja, as te dyert mos përgjo. Po qe kështu, shkoni e deklarojani eprorëve se ja, gjoja, kështu e kështu, më ndodhi një rast i tillë: në teori doli një gabim i vogël. Kurse nëse jeni të bindur se te dyert s'mund të përgjosh, kurse plakushat mund t'i qërosh me çfarëdo, për qejfin tënd, atëherë ikni diku sa më shpejt në Amerikë! Ikni, i ri! Ndoshta ka ende kohë. Po flas sinqerisht. Mos s'keni para? Do t'ju jap për rrugë.

— Unë aspak s'mendoj për këtë, — desh ta ndërpriste me neveri Raskolnikovi.

— E kuptoj (megjithatë, mos u mundoni: po të doni, mos flisni shumë); e kuptoj ç'pyetje keni në qarkullim: morale, apo? pyetje të qytetarit e të njeriut? Po ju lërini mënjanë; ç'ju duhen tani? He-he! Sepse jeni ende edhe qytetar edhe njeri? Po qe kështu, atëherë s'duhej të ngatërroheshit; s'ke pse të merresh me punë që s'është e jotja. Hë, vritni veten; ç'ka, s'ju vjen?

— Ju, me sa duket, doni të më ngacmoni me qëllim, vetëm që t'ju lë tani...

— Ç'njeri i çuditshëm, po ja ku arritëm, urdhëroni në shkallë. Shihni, ja këtu është hyrja te Sofja Semjonovna, shikoni, s'ka njeri! S'besoni? Pyeteni Kapernaumovin; ajo ua lë atyre çelësin. Ja edhe vetë *madame de* Kapernaumov, a? Ç'ka? (ajo s'dëgjon mirë) iku? Ku? Hë, ja, e dëgjuat tani? S'është dhe s'do të jetë deri vonë, ndoshta, në mbrëmje. Hë, tani ejani te unë. Se donit të vinit edhe te unë? Hë, ja ku jemi te unë. *Madame* Resslih s'është në shtëpi. Kjo grua është gjithnjë në telashe, po grua e mirë, ju siguroj... ndoshta do t'ju hynte në punë, sikur të ishit pak më i arsyeshëm. Hë, ja, urdhëroni shihni: e marr nga byroja këtë biletë me pesë për qind (ja sa të tjera kam!), kurse kjo sot do të shkojë te sarrafi. Hë, e patë? S'kam më kohë për të humbur.

Byroja mbyllet, banesa mbyllet, dhe jemi përsëri në shkallë. Hë, doni, të marrim një karrocë! Se unë po shkoj në Ishuj. A doni të bëni një shëtitje? Ja, po e marr këtë karrocë për në Jelagin, ç'ka? Refuzoni? S'e mbajtët dot? Të bëjmë një shëtitje, s'ka gjë. Më duket se po vjen shi, s'ka gjë, do ta ulim mbulesën...

Svidrigajlovi rrinte tashmë në karrocë. Raskolnikovi arsyetoi se dyshimet e tij, të paktën në këtë minutë, ishin të padrejta. Pa u përgjigjur asnjë fjalë, u kthye dhe shkoi mbrapsht në drejtim të Sennajës. Sikur të ishte kthyer qoftë edhe një herë rrugës, do të arrinte të shihte se si Svidrigajlovi, pasi shkoi jo më shumë se njëqind hapa, e pagoi karrocën dhe u gjend vetë në trotuar. Por ai s'mund të shihte më asgjë dhe kishte kthyer tashmë qoshen. Një neveri e thellë e tërhiqte larg Svidrigajlovit. „Dhe unë mund të prisja qoftë edhe për një çast diçka nga ky keqbërës i vrazhdë, nga ky i shthurur epshor e i poshtër!“ — thirri ai pa dashje. E vërtetë, Raskolnikovi e shqiptoi gjykimin e tij tepër me nxitim e me mendjelehtësi. Kishte diçka në gjithë mjedisin e Svidrigajlovit që, të paktën, i jepte atij njëfarë origjinaliteti, në mos misteri. Sa i përket në gjithë këtë motrës, Raskolnikovi mbetej prapëseprapë plotësisht i bindur se Svidrigajlovi s'do ta linte të qetë. Por bëhej tepër e rëndë e e padurueshme të mendoje e të rimendoje për të gjitha këto!

Sipas zakonit të tij, kur mbeti vetëm, pas njëzet hapash ra në mendime të thella. Kur u ngjit në urë, u ndal te parmaku dhe filloi të shikonte ujin. E ndërkaq mbi të qëndronte Avdotja Romanovna.

E kishte takuar në hyrje të urës, por kishte kaluar pranë saj pa e dalluar. Duneçka kurrë s'e kishte takuar kështu në rrugë dhe u trondit deri në frikë. U ndal dhe s'dinte: ta thërriste apo jo? Befas vuri re Svidrigajlovin që po afrohej me nxitim nga ana e Sennajës.

Por ai, me sa dukej, po afrohej misteriozisht e me kujdes. S'u ngjit në urë, po u ndal anash, në trotuar, duke u përpjekur me

të gjitha forcat që Raskolnikovi të mos e shihte. Dunjën e kishte vënë re prej kohësh dhe filloi t'i bënte shenja. Asaj iu duk se me shenjat e tij i lutej të mos e thërriste vëllanë e ta linte të qetë, kurse atë e thërriste tek ai.

Kështu bëri Dunja. E anashkaloi ngadalë të vëllanë dhe iu afrua Svidrigajlovit.

— Ejani sa më shpejt, — i pëshpëriti Svidrigajlovi. — S'dëshiroj që Rodion Romaniçi ta dijë për takimin tonë. Ju paralajmëroj se kam ndenjur me të këtu afër, në një tavernë, ku më gjeti vetë, dhe mezi u shkëputa prej tij. Ai, s'dihet pse, e di për letrën time drejtuar juve dhe dyshon diçka. Natyrisht, s'ia keni zbuluar ju? E po s'ia keni zbuluar ju, atëherë kush?

— Ja, e kthyem tashmë qoshen, — e ndërpreu Dunja, — tani vëllai s'na sheh. Ju deklaroj se s'do të vij më tej me ju. Më thoni gjithçka këtu; të gjitha këto mund të thuhen edhe në rrugë.

— Së pari, kjo në asnjë mënyrë s'mund të thuhet në rrugë; së dyti, ju duhet ta dëgjoni edhe Sofja Semjonovnën; së treti, do t'ju tregoj disa dokumente... Hë, po, më në fund, po s'pranuat të hyni te unë, atëherë heq dorë nga çdo shpjegim dhe iki menjëherë. Në të njëjtën kohë do t'ju lutem të mos harroni se e fshehta shumë interesante e vëllait tuaj të dashur ndodhet plotësisht në duart e mia.

Dunja u ndal në mëdyshje dhe e vështroi Svidrigajlovin me një vështrim depërtues.

— Nga se keni frikë! — vuri re ky i qetë, — qyteti s'është fshat. Edhe në fshat më shumë dëm më bëtë ju mua sesa unë juve, kurse këtu...

— A është paralajmëruar Sofja Semjonovna?

— Jo, s'i kam thënë asnjë fjalë dhe madje s'jam krejt i sigurt nëse është tani në shtëpi. Megjithatë, me siguri është në shtëpi. Ajo sot varrosi të afërmen e saj: s'është ditë për të shkuar për vizita. Deri në një kohë s'dua t'ia them askujt këtë e madje pendohem pjesërisht që jua tregova juve. Këtu pakujdesia më e

vogël barazohet tashmë me një kallëzim. Unë banoj ja këtu, ja në këtë shtëpi, ja po afrohemi. Ja, ky është portieri i shtëpisë sonë; portieri më njeh shumë mirë; ja po përkulet; ai sheh që po vij me një zonjë dhe, natyrisht, ka arritur ta vërejë fytyrën tuaj, e kjo do t'ju hyjë në punë, nëse keni shumë frikë e më dyshoni. Më falni që po flas kaq vrazhdë. Unë vetë banoj te ca qiradhënës. Sofja Semjonovna banon me mua mur më mur, gjithashtu te ca qiradhënës. Gjithë kati është me qiramarrës. Nga se keni frikë, si fëmijë? Apo jam kaq i tmerrshëm?

Fytyra e Svidrigajlovit u shtrembërua në një buzëqeshje mëshiruese; por atij s'i kishte mbetur më buzëqeshje. Zemra i trokiste, dhe frymëmarrja i zihej në kraharor. Fliste me qëllim më me zë, për ta fshehur trazimin që i rritej; por Dunja s'arriti ta vinte re këtë trazim të veçantë; e kishte nervozuar tepër vërejtja se kishte frikë prej tij si fëmijë dhe se ai ishte kaq i tmerrshëm për të.

— Ndonëse e di që jeni njeri... pa nder, s'kam aspak frikë nga ju. Shkoni përpara, — tha ajo, në dukje e qetë, por fytyra i ishte shumë e zbehtë.

Svidrigajlovi u ndal te banesa e Sonjës.

— Më lejoni të pyes, a është në shtëpi. S'është. Fatkeqësi! Por e di që ajo mund të vijë shumë shpejt. Nëse ka dalë, s'ka shkuar gjëkundi tjetër veçse te një zonjë, për jetimët e saj. Atyre u vdiq nëna. Edhe unë u përzieva këtu e dhashë urdhra. Nëse Sofja Semjonovna s'kthehet pas dhjetë minutash, atëherë do t'jua dërgoj vetë juve, po të doni, që sot; hë, ja dhe nomeri im. Ja dy dhomat e mia. Pas derës banon e zonja ime e shtëpisë, zonja Resslih. Tani vështroni këtu, do t'ju tregoj dokumentet e mia kryesore: nga dhoma ime e gjumit kjo derë të çon në dy dhoma krejt bosh, që jepen me qira. Ja ku janë... këtë duhet ta shikoni pak më me vëmendje...

Svidrigajlovi zinte dy dhoma të mobiluara, mjaft të gjera. Duneçka shikonte përreth me mosbesim, por s'vuri re asgjë të

veçantë as në mobilim, as në vendosjen e dhomave, megjithëse mund të vihej re diçka, për shembull, që banesa e Svidrigajlovit binte disi midis dy banesave gati të pabanuara. Hyrja tek ai s'ishte drejt e nga korridori, por përmes dy dhomave të së zonjës së shtëpisë, gati bosh. Kurse nga dhoma e gjumit Svidrigajlovi, duke hapur një derë të mbyllur me çelës, i tregoi Duneçkës një banesë gjithashtu bosh, që jepej me qira. Duneçka u ndal në prag, duke mos kuptuar pse e ftonin ta shikonte, por Svidrigajlovi nxitoi të shpjegonte:

— Ja, shikoni këtu, në këtë dhomë të dytë të madhe. Vëreni këtë derë, është e mbyllur me çelës. Pranë derës është një karrige, vetëm një karrige në të dy dhomat. Këtë e solla nga banesa ime, që të dëgjoja më rehat. Ja atje, menjëherë pas derës, është tryeza e Sofja Semjonovnës; atje rrinte ajo dhe bisedonte me Rodion Romaniçin. Kurse unë këtu përgjoja, duke ndenjur në karrige, dy mbrëmje me radhë, të dyja herët nga dy orë, — dhe, natyrisht, mund të merrja vesh diçka, si mendoni?

— Ju përgjonit?

— Po, përgjoja; tani ejani te unë; këtu s'ke as ku të ulesh.

E çoi Avdotja Romanovnën mbrapsht në dhomën e tij të parë, që i shërbente si sallon, dhe e ftoi të ulej në një karrige. Vetë u ul në skajin tjetër të tryezës, të paktën një sazhen[246] larg saj, por, me siguri, në sytë e tij shkëlqente tashmë po ai zjarr që e kishte trembur dikur aq shumë Duneçkën. Ajo u drodh dhe edhe një herë shikoi përreth me mosbesim. Gjesti i saj ishte i pavullnetshëm; asaj, dukshëm, s'i vinte ta tregonte mosbesimin. Por pozita e vetmuar e banesës së Svidrigajlovit më në fund e tronditi. Donte të pyeste, të paktën, nëse e zonja e shtëpisë ishte në shtëpi, por s'pyeti... nga krenaria. Përveç kësaj, në zemrën e saj kishte edhe një vuajtje tjetër, pa masë më e madhe se frika për veten. Ajo mundohej në mënyrë të padurueshme.

[246] Sazhen: masë ruse gjatësie, rreth 2,13 m.

— Ja letra juaj, — filloi ajo, duke e vënë mbi tryezë. — Mos vallë është e mundur ajo që shkruani? Ju bëni aluzion për një krim gjoja të kryer nga vëllai. Ju bëni aluzion tepër qartë, tani s'guxoni të shmangeni. Dijeni, pra, se unë e kam dëgjuar këtë përrallë budallaqe edhe para jush dhe s'i besoj asnjë fjale. Ky është një dyshim i ndyrë e qesharak. Unë e di historinë dhe si e pse u sajua. Ju s'mund të keni asnjë provë. Ju premtuat ta provoni: flisni, pra! Po dijeni që më parë se s'ju besoj! S'ju besoj!..

Duneçka e tha këtë shpejt e shpejt, duke nxituar, dhe për një çast iu skuq fytyra.

— Sikur të mos besonit, a mund të ndodhte që të rrezikonit të vinit vetëm te unë? Pse erdhët atëherë? Vetëm nga kureshtja?

— Mos më mundoni, flisni, flisni!

— S'ka ç'të thuhet që jeni vajzë trime. Për Zotin, mendoja se do t'i kërkonit zotit Razumihin t'ju shoqëronte këtu. Por ai s'ishte as me ju, as rreth jush, shikova megjithatë: kjo është trimëri, donit, pra, ta kursenit Rodion Romaniçin. Megjithatë, te ju gjithçka është hyjnore... Sa i përket vëllait tuaj, ç't'ju them? Tani e patë vetë. Si është?

— Mos vallë vetëm mbi këtë mbështeteni?

— Jo, jo mbi këtë, po mbi fjalët e tij vetjake. Ja këtu dy mbrëmje me radhë erdhi te Sofja Semjonovna. Jua tregova ku rrinin. Ai i bëri asaj rrëfimin e tij të plotë. Ai është vrasës. Ai vrau plakën nëpunëse, fajdexhoren, te e cila linte peng edhe ai vetë sende; vrau edhe motrën e saj, tregtaren, me emrin Lizaveta, që hyri rastësisht gjatë vrasjes së motrës. I vrau të dyja me sëpatë, që e kishte sjellë me vete. I vrau për t'i grabitur, dhe i grabiti; mori para e ca sende... Ai vetë ia tregoi të gjitha këto fjalë për fjalë Sofja Semjonovnës, e cila e di vetëm ajo të fshehtën, por në vrasje s'ka marrë pjesë as me fjalë, as me vepër, e, përkundrazi, u tmerrua po aq sa edhe ju tani. Jini të qetë, ajo s'do ta tradhtojë.

— Kjo s'mund të jetë! — mërmëriste Duneçka me buzë të zbehta, të vdekura; i merrej fryma, — s'mund të jetë, s'ka asnjë,

as shkakun më të vogël, asnjë arsye... Kjo është gënjeshtër! Gënjeshtër!

— Ai grabiti, ja gjithë shkaku. Mori para e sende. E vërtetë, sipas rrëfimit të tij vetjak, s'i përdori as paratë, as sendet, po i çoi diku nën një gur, ku ndodhen edhe tani. Po kjo sepse s'guxoi t'i përdorte.

— Po mos vallë është e besueshme që ai të mund të vidhte, të grabiste? Që të mund qoftë edhe ta mendonte këtë? — thirri Dunja dhe u hodh nga karrigia. — Se ju e njihni, e keni parë? Mos vallë mund të jetë vjedhës?

Ajo sikur po i lutej Svidrigajlovit; e kishte harruar gjithë frikën e saj.

— Këtu, Avdotja Romanovna, ka mijëra e miliona kombinime e renditje. Vjedhësi vjedh, por e di me vete që është i poshtër; kurse unë kam dëgjuar për një njeri fisnik që grabiti postën; e kush e di, ndoshta ai vërtet mendonte se kishte bërë një punë të ndershme! Natyrisht, as unë vetë s'do ta besoja, njësoj si ju, sikur të ma kishin treguar nga jashtë. Por veshëve të mi u besova. Ai i shpjegoi Sofja Semjonovnës edhe të gjitha shkaqet; por ajo në fillim s'u besoi as veshëve, po më në fund u besoi syve, syve të saj. Se ai vetë ia tregoi personalisht.

— Po ç'janë... shkaqet!

— Punë e gjatë, Avdotja Romanovna. Këtu, si t'jua shpreh, ka një teori të llojit të vet, po ajo punë sipas së cilës unë gjej, për shembull, se një krim i vetëm lejohet, nëse qëllimi kryesor është i mirë. Një e keqe e vetme dhe njëqind vepra të mira! Natyrisht, është edhe fyese për një djalë të ri me cilësi e me sedër të pamasë ta dijë se do të mjaftonin, për shembull, vetëm nja tre mijë, dhe gjithë karriera, gjithë e ardhmja në qëllimin e tij jetësor do të formohej ndryshe, e megjithatë s'i ka këto tre mijë. Shtojini kësaj acarimin nga uria, nga banesa e ngushtë, nga leckat, nga vetëdija e qartë për bukurinë e pozitës së tij shoqërore, e njëkohësisht për pozitën e motrës e të nënës. Më shumë se gjithçka kotësia, kre-

naria e kotësia, po, megjithatë, Zoti e di, ndoshta edhe me prirje të mira... Unë s'e fajësoj, mos mendoni, ju lutem; e pastaj s'është puna ime. Këtu kishte gjithashtu një teori të vogël të tijën, — ashtu, një teori, — sipas së cilës njerëzit ndahen, e shihni, në material dhe në njerëz të veçantë, domethënë në njerëz të tillë për të cilët, për shkak të pozitës së tyre të lartë, ligji s'është shkruar, po, përkundrazi, që u hartojnë vetë ligje njerëzve të tjerë, materialit, plehrave. S'ka gjë, ashtu, një teori e vogël; *une théorie comme une autre*.[247] Napoleoni e rrëmbeu tmerrësisht, domethënë, në të vërtetë, e rrëmbeu fakti që shumë njerëz gjenialë s'e shikonin të keqen e vetme, po e kapërcenin pa u menduar. Ai, me sa duket, përfytyroi se edhe ai është njeri gjenial, — domethënë ishte i bindur për këtë për ca kohë. Ai vuajti shumë dhe vuan edhe tani nga mendimi se teorinë diti ta hartonte, kurse ta kapërcente pa u menduar s'është në gjendje, pra s'është njeri gjenial. Hë, kjo për një djalë të ri me sedër është poshtëruese, sidomos në shekullin tonë...

— Po brejtja e ndërgjegjes? Ju mohoni pra tek ai çdo ndjenjë morale? Po mos vallë është i tillë?

— Ah, Avdotja Romanovna, tani gjithçka është turbulluar, domethënë, megjithatë, kurrë s'ka qenë në ndonjë rregull të veçantë. Rusët në përgjithësi janë njerëz të gjerë, Avdotja Romanovna, të gjerë si toka e tyre, dhe jashtëzakonisht të prirur për të fantastikën, për të çrregullën; po hata është të jesh i gjerë pa ndonjë gjenialitet të veçantë. E mbani mend sa shumë kemi folur bashkë të dy për këtë e në këtë temë, duke ndenjur në mbrëmje në tarracën e kopshtit, çdo herë pas darkës? Ju më qortonit pikërisht për këtë gjerësi. Kush e di, ndoshta flisnim në po atë kohë kur ai dergjej këtu e mendonte të tijën. Te ne, në shoqërinë e shkolluar, s'ka ndonjë traditë veçanërisht të shenjtë, Avdotja Romanovna: veç ndonjëri ta sajojë disi për veten nga librat... ose të nxjerrë diçka nga kronikat. Por këta janë më shumë dijetarë

[247] *Une théorie comme une autre* (fr.): një teori si gjithë të tjerat.

dhe, e dini, në llojin e tyre të gjithë kapuçë nate, kështu që madje është e pahijshme për një njeri të shoqërisë. Megjithatë, mendimet e mia në përgjithësi i dini; unë s'fajësoj absolutisht askënd. Unë vetë jam dorëbardhë dhe mbahem pas kësaj. Po për këtë kemi folur jo një herë. Madje pata lumturinë t'ju interesoja me gjykimet e mia... Ju jeni shumë e zbehtë, Avdotja Romanovna!

— Unë e di këtë teori të tij. E lexova artikullin e tij në revistë për njerëzit të cilëve u lejohet gjithçka... Ma solli Razumihini...

— Zoti Razumihin? Artikullin e vëllait tuaj? Në revistë? Ka një artikull të tillë? S'e dija. Ja, duhet të jetë interesant! Po ku po shkoni, Avdotja Romanovna?

— Dua ta shoh Sofja Semjonovnën, — tha me zë të dobët Duneçka. — Nga shkohet te ajo? Ndoshta ka ardhur; dua patjetër ta shoh tani. Le të...

Avdotja Romanovna s'mundi ta mbaronte; frymëmarrja iu ndërpre fjalë për fjalë.

— Sofja Semjonovna s'do të kthehet deri në natë. Kështu mendoj. Ajo duhej të vinte shumë shpejt, por po s'erdhi, atëherë shumë vonë...

— A, pra ti gënjen! E shoh... ti gënjeve... ti gënjeve gjithçka!.. S'të besoj! S'të besoj! S'të besoj! — bërtiste Duneçka në një ekstazë të vërtetë, duke e humbur krejt kokën.

Gati pa ndjenja ra në karrigen që Svidrigajlovi nxitoi t'ia vinte.

— Avdotja Romanovna, ç'keni, ejani në vete! Ja ujë. Pini një gllënjkë...

E spërkati me ujë. Duneçka u drodh dhe erdhi në vete.

— Ndikoi fort! — mërmëriste me vete Svidrigajlovi, i vrenjtur. — Avdotja Romanovna, qetësohuni! Dijeni që ai ka miq. Do ta shpëtojmë, do ta nxjerrim. Doni ta çoj jashtë shtetit? Kam para; për tri ditë siguroj biletën. E sa për atë që vrau, ai do të bëjë ende shumë vepra të mira, kështu që e gjitha kjo do të shlyhet; qetësohuni. Mund të bëhet ende njeri i madh. Hë, ç'keni? Si ndiheni?

— Njeri i lig! Edhe tallet. Më lini...

— Ku po shkoni? Po ku po shkoni?

— Tek ai. Ku është? E dini? Pse është e mbyllur kjo derë? Ne hymë këtu nga kjo derë, kurse tani është e mbyllur me çelës. Kur arritët ta mbyllnit me çelës?

— S'mund të bërtisnim nëpër të gjitha dhomat për ato që folëm këtu. Unë aspak s'po tallem; vetëm më është mërzitur të flas me këtë gjuhë. Hë, ku do të shkoni kështu? Apo doni ta tradhtoni? Do ta çoni në tërbim, dhe ai do ta tradhtojë veten vetë. Dijeni që tashmë e ndjekin, i kanë rënë tashmë në gjurmë. Ju vetëm do ta tradhtoni. Prisni: e pashë dhe fola me të tani; ai mund të shpëtohet ende. Prisni, uluni, ta mendojmë bashkë. Pikërisht për këtë ju thirra, që të flisnim për këtë vetëm për vetëm e ta mendonim mirë. Po uluni, pra!

— Në ç'mënyrë mund ta shpëtoni? Mos vallë mund të shpëtohet?

Dunja u ul. Svidrigajlovi u ul pranë saj.

— E gjitha kjo varet nga ju, nga ju, vetëm nga ju, — filloi ai me sy që i shkreptinin, gati me pështpëritje, duke u ngatërruar e madje duke mos i shqiptuar disa fjalë nga trazimi.

Dunja u zmbraps e trembur më larg prej tij. Edhe ai dridhej i tëri.

— Ju... një fjalë juaja, dhe ai është i shpëtuar! Unë... unë do ta shpëtoj. Kam para e miq. Do ta nis menjëherë, kurse vetë do të marr pasaportë, dy pasaporta. Njërën të tijën, tjetrën timen. Kam miq; kam njerëz të punëve... Doni? Do të marr edhe për ju pasaportë... për nënën tuaj... ç'ju duhet Razumihini? Edhe unë ju dua... Ju dua pafundësisht. Më lini t'ju puth cepin e fustanit, më lini! më lini! S'mund ta dëgjoj si fëshfërin. Më thoni: bëj këtë, dhe do ta bëj! Do të bëj gjithçka. Do të bëj të pamundurën. Atë që besoni ju, do ta besoj edhe unë. Do të bëj gjithçka, gjithçka! Mos më shikoni, mos më shikoni kështu! A e dini që po më vrisni...

Ai filloi madje të fliste përçart. Diçka i ndodhi befas, sikur t'i kishte rënë befas në kokë. Dunja u hodh dhe u sul drejt derës.

— Hapni! hapni! — bërtiste ajo përmes derës, duke thirrur dikë e duke e tundur derën me duar. — Hapni, pra! Mos vallë s'ka njeri?

Svidrigajlovi u ngrit dhe erdhi në vete. Një buzëqeshje e ligë e tallëse i shtrydhej ngadalë në buzët që i dridheshin ende.

— Atje s'ka njeri në shtëpi, — tha ai ngadalë e duke i ndarë fjalët, — e zonja e shtëpisë ka dalë, dhe është mundim i kotë të bërtisni kështu: vetëm e trazoni veten më kot.

— Ku është çelësi? Hape tani derën, tani, njeri i ulët!

— Çelësin e humba dhe s'mund ta gjej.

— A! Pra kjo është dhunë! — thirri Dunja, u zbeh si vdekja dhe u hodh në qoshe, ku u mbulua sa më shpejt pas një tryeze të vogël që i ndodhi pranë. S'bërtiste; por e nguli vështrimin mbi torturuesin e saj dhe ndiqte me vëmendje çdo lëvizje të tij. Edhe Svidrigajlovi s'lëvizte nga vendi dhe qëndronte përballë saj në skajin tjetër të dhomës. Madje e kishte zotëruar veten, të paktën nga jashtë. Por fytyra i ishte e zbehtë si më parë. Buzëqeshja tallëse s'i largohej.

— Ju thatë tani „dhunë“, Avdotja Romanovna. Nëse është dhunë, atëherë mund ta gjykoni vetë që kam marrë masa. Sofja Semjonovna s'është në shtëpi; deri te Kapernaumovët është shumë larg, pesë dhoma të mbyllura. Më në fund, unë jam të paktën dy herë më i fortë se ju, dhe, përveç kësaj, s'kam nga se të kem frikë, sepse ju edhe pastaj s'mund të ankoheni: se s'do të doni vërtet ta tradhtoni vëllanë tuaj? E pastaj askush s'do t'ju besojë: hë, pse të shkojë një vajzë vetëm në banesën e një njeriu të vetmuar? Kështu që, edhe sikur ta flijoni vëllanë, edhe atëherë s'do të provoni asgjë: dhuna provohet shumë vështirë, Avdotja Romanovna.

— I poshtër! — pëshpëriti Dunja e indinjuar.

— Si të doni, po vini re, unë fola vetëm në formë supozimi. Kurse sipas bindjes sime personale, ju keni krejtësisht të drejtë: dhuna — është ndyrësi. Fola vetëm për të thënë që në ndërgje-

gjen tuaj s'do të mbetej absolutisht asgjë, edhe sikur... edhe sikur të donit ta shpëtonit vëllanë tuaj vullnetarisht, kështu siç ju propozoj unë. Ju thjesht, pra, iu nënshtruat rrethanave, hë, forcës, më në fund, nëse s'mund të bëhet pa këtë fjalë. Mendojeni këtë; fati i vëllait tuaj e i nënës suaj është në duart tuaja. Kurse unë do të jem skllavi juaj... gjithë jetën... ja këtu do të pres...

Svidrigajlovi u ul në divan, nja tetë hapa larg Dunjës. Për të s'kishte më as dyshimin më të vogël për vendosmërinë e tij të palëkundur. Përveç kësaj, ajo e njihte...

Befas ajo nxori nga xhepi një revolver, ngriti këmbëzën dhe e uli dorën me revolverin mbi tryezë. Svidrigajlovi u hodh nga vendi.

— Aha! Pra kështu qenka! — thirri ai i habitur, por duke buzëqeshur me ligësi, — hë, kjo e ndryshon krejt rrjedhën e punës! Ju ma lehtësoni jashtëzakonisht punën vetë, Avdotja Romanovna! Po ku e gjetët revolverin? Mos zoti Razumihin? Ba! Po revolveri është imi! I njohur i vjetër! E unë si e kërkoja atëherë!.. Mësimet tona të qitjes në fshat, që pata nderin t'jua jepja, s'shkuan kot.

— S'është revolveri yt, po i Marfa Petrovnës, që e vrave, keqbërës! Ti s'kishe asgjë tënden në shtëpinë e saj. E mora kur fillova të dyshoja për çfarë je i aftë. Guxo të bësh qoftë edhe një hap, dhe të betohem, do të të vras!

Dunja ishte në ekstazë. Revolverin e mbante gati.

— Hë, po vëllai? Nga kureshtja po pyes, — pyeti Svidrigajlovi, duke qëndruar ende në vend.

— Kallëzoje, po të duash! Mos lëviz! Mos u afro! Do të qëlloj! Ti e helmove gruan, e di, ti vetë je vrasës!..

— Po ju jeni të sigurt se unë e helmova Marfa Petrovnën?

— Ti! Ti vetë më bëre aluzion; më fole për helmin... e di, ti shkove ta merrje... e kishe gati... Patjetër je ti... i poshtër!

— Edhe sikur të ishte e vërtetë kjo, atëherë për ty... prapëseprapë ti do të ishe shkaku.

— Gënjen! Të kam urryer gjithmonë, gjithmonë...

— Ehe, Avdotja Romanovna! Me sa duket e keni harruar si në zjarrin e propagandës po përkuleshit tashmë e po shkriheshit... E pashë nga sytë; e mbani mend, në mbrëmje, nën hënë, kur këndonte edhe bilbili?

— Gënjen! (tërbimi i shkrepi në sy Dunjës) gënjen, shpifës!

— Gënjej? Hë, ndoshta gënjej. Gënjeva. Grave s'u duhen kujtuar këto gjëra të vogla. (Ai buzëqeshi.) E di që do të qëllosh, kafshëz e bukur. Hë, qëllo pra!

Dunja ngriti revolverin dhe, e zbehtë si e vdekur, me buzën e poshtme të zbardhur e që i dridhej, me sytë e mëdhenj të zinj që i shkreptinin si zjarr, e shikonte, e vendosur, duke e matur e duke pritur lëvizjen e parë nga ana e tij. Kurrë s'e kishte parë ai aq të bukur. Zjarri që shkrepi nga sytë e saj në atë minutë kur ngrinte revolverin sikur e dogji, dhe zemra iu shtrëngua me dhimbje. Ai bëri një hap, dhe kumboi e shtëna. Plumbi i rrëshqiti nëpër flokë dhe goditi pas, në mur. Ai u ndal dhe qeshi ngadalë:

— Më pickoi grenza! Drejt në kokë po synon... Ç'është kjo? Gjak! — Nxori shaminë për të fshirë gjakun që i rridhte si një rrjedhë e hollë në tëmthin e djathtë; me siguri, plumbi ia kishte prekur fare pak lëkurën e kafkës. Dunja e uli revolverin dhe e shikonte Svidrigajlovin jo se me frikë, po me njëfarë hutimi të egër. Ishte sikur as vetë s'e kuptonte më ç'kishte bërë e ç'po ndodhte!

— Hë, ç'ka, e gabove! Qëlloni edhe një herë, po pres, — tha ngadalë Svidrigajlovi, duke buzëqeshur ende, por disi i zymtë, — kështu do të arrij t'ju kap, para se ta ngrini këmbëzën!

Duneçka u drodh, e ngriti shpejt këmbëzën dhe e ngriti përsëri revolverin.

— Më lini! — tha ajo e dëshpëruar, — të betohem, do të qëlloj përsëri... Do... të vras!..

— Hë, ç'ka... në tre hapa s'mund të mos vrasësh. Hë, po po s'vratë... atëherë... — Sytë i shkreptinë, dhe bëri edhe dy hapa.

Duneçka qëlloi, kapsolla s'mori!

— E keni mbushur pa kujdes. S'ka gjë! Keni aty edhe një kapsollë. Ndreqeni, do të pres.

Ai qëndronte para saj dy hapa larg, priste e e vështronte me një vendosmëri të egër, me një vështrim të rëndë, të ndezur nga pasioni. Dunja e kuptoi se ai do të vdiste më shpejt sesa do ta lëshonte. „Dhe... dhe, natyrisht, ajo do ta vrasë tani, nga dy hapa!..“

Befas ajo e hodhi revolverin.

— E hodhi! — tha i habitur Svidrigajlovi dhe mori frymë thellë. Diçka sikur iu largua përnjëherësh nga zemra, dhe, ndoshta, jo vetëm barra e frikës së vdekjes; vështirë se e ndiente atë në këtë minutë. Ishte çlirimi nga një ndjenjë tjetër, më e pikëlluar e më e zymtë, të cilën as vetë s'do ta përcaktonte dot me gjithë forcën e saj.

Ai iu afrua Dunjës dhe e përqafoi ngadalë me dorë nga beli. Ajo s'rezistoi, por, duke u dridhur e tëra si gjethe, e vështronte me sy lutës. Ai desh të thoshte diçka, por vetëm buzët iu shtrembëruan, e s'mundi të fliste.

— Më lër të iki! — tha Dunja duke iu lutur. Svidrigajlovi u drodh: ky ti ishte shqiptuar disi ndryshe nga më parë.

— Pra s'më do? — pyeti ai ngadalë.

Dunja tundi kokën mohueshëm.

— Dhe... s'mund të më duash?.. Kurrë? — pëshpëriti ai i dëshpëruar.

— Kurrë! — pëshpëriti Dunja.

Kaloi një çast lufte të tmerrshme, të heshtur, në shpirtin e Svidrigajlovit. E vështronte me një vështrim të papërshkrueshëm. Befas e tërhoqi dorën, u kthye mënjanë, u largua shpejt te dritarja dhe qëndroi para saj.

Kaloi edhe një çast.

— Ja çelësi! (E nxori nga xhepi i majtë i palltos dhe e vuri pas vetes mbi tryezë, pa e vështruar e pa u kthyer nga Dunja.) Merreni; ikni shpejt!..

Ai shikonte me ngulm nga dritarja.

Dunja iu afrua tryezës të merrte çelësin.

— Shpejt! Shpejt! — përsëriti Svidrigajlovi, ende pa lëvizur e pa u kthyer. Por në këtë „shpejt“, me sa dukej, tingëlloi njëfarë note e tmerrshme.

Dunja e kuptoi, rrëmbeu çelësin, u hodh drejt derës, e hapi shpejt dhe u shkëput nga dhoma. Pas një minute, si e çmendur, pa e ditur ç'bënte, doli me vrap buzë kanalit dhe vrapoi në drejtim të urës —.

Svidrigajlovi qëndroi edhe nja tri minuta te dritarja; më në fund u kthye ngadalë, hodhi sytë përreth dhe kaloi ngadalë përllëmbën nëpër ballë. Një buzëqeshje e çuditshme ia shtrembëroi fytyrën, një buzëqeshje e mjerë, e trishtuar, e dobët, buzëqeshje dëshpërimi. Gjaku, që po thahej tashmë, ia kishte ndotur përllëmbën; e vështroi gjakun me inat; pastaj lagu peshqirin dhe lau tëmthin. Revolveri, i hedhur nga Dunja e që kishte fluturuar deri te dera, i ra befas në sy. E mori dhe e shqyrtoi. Ishte një revolver i vogël xhepi, me tri të shtëna, i modelit të vjetër; në të kishin mbetur edhe dy fishekë e një kapsollë. Një herë mund të qëllohej. Ai u mendua, e futi revolverin në xhep, mori kapelën dhe doli.

Pjesa e gjashtë — VI

Gjithë atë mbrëmje deri në orën dhjetë e kaloi nëpër taverna e klloaka të ndryshme, duke kaluar nga njëra te tjetra. U gjend diku edhe Katja, që këndonte përsëri një tjetër këngë shërbëtorësh, se si dikush, „maskara e tiran“,

Filloi *Katjen ta puthte*.

Svidrigajlovi u jepte të pinin edhe Katjes, edhe atij me organo, edhe këngëtarëve, edhe shërbëtorëve, edhe dy shkruesve të vegjël. Me këta shkrues u lidh, në të vërtetë, sepse të dy kishin hundë të shtrembër: njërit hunda i shkonte shtrembër djathtas, kurse tjetrit majtas. Kjo e tronditi Svidrigajlovin. Më në fund e tërhoqën në njëfarë kopshti argëtimi, ku ai pagoi për ta e për hyrjen. Në këtë kopsht kishte një bredh të hollë trevjeçar e tri shkurre. Përveç kësaj, ishte ndërtuar një „vokzal“,[248] në të vërtetë pijetore, por atje mund të merrje edhe çaj, e për më tepër kishte disa tryeza të vogla të gjelbra e karrige. Një kor këngëtarësh të këqij e njëfarë gjermani i dehur nga Mynihu, si palaço, me hundë të kuqe, por s'dihej pse jashtëzakonisht i trishtuar, e argëtonin publikun. Shkruesit e vegjël u grindën me ca shkrues të tjerë dhe gati nisën një përleshje. Svidrigajlovin e zgjodhën gjykatës. Ai i gjykonte tashmë qysh prej një çerek ore, por ata bërtisnin aq shumë, sa s'kishte as mundësinë më të vogël të kup-

[248] Vokzal (nga anglisht *Vauxhall*, emri i një kopshti argëtimi në Londër): pavijon argëtimi me muzikë e pije; më vonë fjala mori në rusisht kuptimin „stacion hekurudhor“.

toje diçka. Më e mundshme ishte që njëri prej tyre kishte vjedhur diçka e madje kishte arritur ta shiste aty për aty te ndonjë çifut që i doli përpara; por, pasi e shiti, s'deshi ta ndante me shokun. Më në fund doli se sendi i shitur ishte një lugë çaji, që i përkiste vokzalit. Në vokzal e kërkuan, dhe puna filloi të merrte përmasa të bezdisshme. Svidrigajlovi e pagoi lugën, u ngrit dhe doli nga kopshti. Ishte nja ora dhjetë. Ai vetë s'kishte pirë gjatë gjithë kësaj kohe asnjë pikë verë dhe kishte kërkuar vetëm një çaj në vokzal, e edhe atë më shumë për rregull. Ndërkaq mbrëmja ishte me zagushi e e zymtë. Nga ora dhjetë u afruan nga të gjitha anët re të tmerrshme; ra bubullima, dhe shiu shpërtheu si ujëvarë. Uji s'binte me pika, po fshikullonte tokën me rrjedha të tëra. Vetëtima shkrepte çdo minutë, dhe mund të numëroje deri në pesë herë gjatë çdo ndriçimi. I lagur deri në palcë, arriti në shtëpi, u mbyll, hapi byronë e tij, nxori të gjitha paratë dhe grisi dy-tri letra. Pastaj, duke futur paratë në xhep, desh të ndërronte rrobat, por, duke shikuar nga dritarja e duke dëgjuar stuhinë e shiun, tundi dorën, mori kapelën dhe doli, pa e mbyllur banesën. Shkoi drejt te Sonja. Ajo ishte në shtëpi.

S'ishte vetëm; rreth saj ishin katër fëmijët e vegjël të Kapernaumovit. Sofja Semjonovna u jepte çaj. Ajo e priti Svidrigajlovin në heshtje e me respekt, ia shqyrtoi me habi rrobat e lagura, por s'tha asnjë fjalë. Kurse fëmijët ikën të gjithë menjëherë me vrap në një tmerr të papërshkrueshëm.

Svidrigajlovi u ul në tryezë, kurse Sonjës i kërkoi të ulej pranë. Ajo u bë gati me druajtje të dëgjonte.

— Unë, Sofja Semjonovna, ndoshta do të shkoj në Amerikë, — tha Svidrigajlovi, — e meqë po shihemi, me siguri, për herë të fundit, erdha të jap disa urdhra. Hë, e patë sot atë zonjë? E di ç'ju tha, s'ka pse ta përsëris. (Sonja bëri një lëvizje dhe u skuq.) Këta njerëz kanë një natyrë të njohur. Sa u përket motrave dhe vëllait tuaj, ata janë vërtet të vendosur, dhe paratë që u takojnë i kam dorëzuar për secilin, me dëftesa, aty ku duhet, në duar

të sigurta. Ju, megjithatë, këto dëftesa merrini, kështu, për çdo rast. Ja, merrini! Hë, zotëri, tani kjo mbaroi. Ja tri bileta me pesë për qind, gjithsej për tre mijë. Këto merrini për vete, pikërisht për vete, dhe le të mbetet kjo midis nesh, që të mos e dijë askush, çfarëdo që të dëgjoni atje. Ato do t'ju duhen, sepse, Sofja Semjonovna, të rrosh kështu, si më parë, — është e ndyrë, e pastaj nuk keni më asnjë nevojë.

— Unë jam kaq e mirënjohur ndaj jush, zotëri, edhe jetimët, zotëri, edhe e ndjera, — nxitoi Sonja, — sa që, nëse deri tani ju kam falënderuar kaq pak, atëherë... mos e quani...

— E, mjaft, mjaft.

— Kurse këto para, Arkadi Ivanoviç, ju jam shumë mirënjohëse, po tani s'kam nevojë për to. Veten time vetëm do ta mbaj gjithmonë, mos e quani mosmirënjohje: nëse jeni kaq bamirës, atëherë këto para, zotëri...

— Për ju, për ju, Sofja Semjonovna, dhe, ju lutem, pa shumë fjalë, sepse as unë s'kam kohë. Do t'ju duhen. Rodion Romanoviçi ka dy rrugë: ose plumb në ballë, ose në rrugën e Vladimirit.[249] (Sonja e vështroi egërsisht dhe u drodh.) Mos u shqetësoni, i di të gjitha, nga ai vetë, dhe s'jam llafazan; s'do t'i them askujt. Ju e mësuat mirë atëherë që të shkonte vetë e ta thoshte. Kjo do të jetë shumë më e dobishme për të. Hë, kur të dalë rruga e Vladimirit — ai nëpër të, kurse ju pas tij? Apo jo? Apo jo? Hë, po qe kështu, atëherë, pra, paratë do t'ju duhen. Do t'i duhen pikërisht atij, e kuptoni? Duke jua dhënë juve, është njësoj sikur t'ia jap atij. Përveç kësaj, ju premtuat t'i paguanit borxhin edhe Amalija Ivanovnës; e dëgjova. Ç'është kjo, Sofja Semjonovna, që i merrni përsipër kaq pa menduar të gjitha këto kontrata e detyrime? Se Katerina Ivanovna i mbeti borxh kësaj gjermaneje, e jo ju, prandaj pështyni mbi gjermanen. Kështu s'rrohet në botë. Hë, zotëri, nëse ndonjëherë dikush do t'ju pyesë, — hë, nesër a pasnesër, —

[249] Rruga e Vladimirit (rus. *Vladimirka*): rruga nga Moska për në Vladimir, nëpër të cilën kalonin të dënuarit për në Siberi.

për mua a rreth meje (e ju do t'ju pyesin), mos e përmendni që erdha tani te ju dhe kurrsesi mos ia tregoni paratë askujt e mos i thoni që jua dhashë. Hë, tani mirupafshim. (Ai u ngrit nga karrigia.) Përshëndetje Rodion Romaniçit. Meqë ra fjala: mbajini paratë për ca kohë te zoti Razumihin. E njihni zotin Razumihin? Natyrisht, e njihni. Është djalë i mirë. Çojani nesër ose... kur të vijë koha. E deri atëherë fshihini më larg.

Edhe Sonja u hodh nga karrigia dhe e shikonte e trembur. I vinte shumë të thoshte diçka, të pyeste diçka, por në minutat e para s'guxonte, e as s'dinte si ta fillonte.

— Po si... po si do të shkoni, zotëri, tani në një shi të tillë?

— Hë, të bëhesh gati për në Amerikë e të kesh frikë nga shiu, he-he! Lamtumirë, shpirt, Sofja Semjonovna! Rroni e rroni shumë, do t'u hyni në punë të tjerëve. Meqë ra fjala... thuajini zotit Razumihin që i dërgoj të fala. Pikërisht kështu ia përcillni: Arkadi Ivanoviç Svidrigajlovi, gjoja, ju dërgon të fala. Patjetër, pra.

Ai doli, duke e lënë Sonjën në habi, në frikë e në njëfarë dyshimi të paqartë e të rëndë.

Doli më vonë se po atë mbrëmje, pas orës njëmbëdhjetë, ai bëri edhe një vizitë tjetër shumë ekscentrike e të papritur. Shiu ende s'pushonte. I lagur i tëri, hyri në njëmbëdhjetë e njëzet në banesën e ngushtë të prindërve të nuses së tij, në Ishullin Vasiljevski, në Linjën e Tretë, në Prospektin e Vogël.[250] Mezi ia hapën dhe në fillim shkaktoi një trazim të madh; por Arkadi Ivanoviçi, kur donte, ishte njeri me sjellje shumë magjepsëse, kështu që hamendja e parë (megjithatë shumë e mprehtë) e prindërve të arsyeshëm të nuses, se Arkadi Ivanoviçi, me siguri, ishte dehur diku aq shumë sa s'e mbante më mend veten, — u rrëzua menjëherë vetvetiu. Babain e paralizuar e solli në kolltuk para Arkadi Ivanoviçit nëna e dhembshur e e arsyeshme e nuses dhe, sipas

[250] Ishulli Vasiljevski: ishull në deltën e Nevës; rrugët e tij paralele quhen „linja“.

zakonit të saj, filloi menjëherë me ca pyetje të largëta. (Kjo grua s'bënte kurrë pyetje të drejtpërdrejta, po vinte gjithmonë në punë së pari buzëqeshjet e fërkimet e duarve, e pastaj, po të duhej të mësonte diçka patjetër e me siguri, për shembull: kur do të denjonte Arkadi Ivanoviçi të caktonte dasmën, fillonte me pyetje shumë kureshtare e gati të babëzitura për Parisin e për jetën e oborrit atje dhe vetëm pastaj arrinte me radhë edhe te Linja e Tretë e Ishullit Vasiljevski.) Në një kohë tjetër të gjitha këto, natyrisht, ngjallnin shumë respekt, por këtë herë Arkadi Ivanoviçi doli disi veçanërisht i padurueshëm dhe kërkoi prerë të shihte nusen, megjithëse që në fillim i kishin lajmëruar se nusja kishte rënë tashmë të flinte. Natyrisht, nusja erdhi. Arkadi Ivanoviçi i njoftoi drejt se duhej të largohej për ca kohë nga Petersburgu për një rrethanë shumë të rëndësishme, prandaj i kishte sjellë pesëmbëdhjetë mijë rubla argjendi, në bileta të ndryshme, duke i kërkuar t'i pranonte prej tij si dhuratë, meqë prej kohësh kishte ndër mend t'ia dhuronte këtë vogëlsirë para dasmës. Ndonjë lidhje veçanërisht logjike midis dhuratës dhe nisjes së menjëhershme e domosdoshmërisë së patjetërsueshme për të ardhur për këtë në shi e në mesnatë, natyrisht, këto shpjegime s'e tregonin aspak, por puna, megjithatë, shkoi shumë mirë. Madje edhe ofshamat e ahamat e domosdoshme, pyetjet e habitë u bënë disi befas jashtëzakonisht të moderuara e të përmbajtura; në vend të kësaj, mirënjohja u shpreh nga më të zjarrtat dhe u përforcua madje me lotët e nënës shumë të arsyeshme. Arkadi Ivanoviçi u ngrit, qeshi, e puthi nusen, i ledhatoi faqen, e vërtetoi se do të vinte shpejt dhe, duke vënë re në sytë e saj, ndonëse një kureshtje fëminore, njëkohësisht edhe njëfarë pyetjeje shumë serioze e të heshtur, u mendua, e puthi edhe një herë dhe aty për aty u mërzit sinqerisht në shpirt që dhurata do të shkonte menjëherë për t'u ruajtur nën çelës nga më e arsyeshmja e nënave. Doli, duke i lënë të gjithë në një gjendje jashtëzakonisht të ngacmuar. Por mamaja e dhembshur zgjidhi menjëherë, me gjysmë pëshpë-

ritjeje e shpejt e shpejt, disa nga mëdyshjet më të rëndësishme, domethënë se Arkadi Ivanoviçi është njeri i madh, njeri me punë e me lidhje, i pasur, — Zoti e di ç'ka ai në kokë, i shkoi ndër mend e u nis, i shkoi ndër mend e i dha paratë, e pra s'ka përse të çuditesh. Natyrisht, është e çuditshme që është i lagur i tëri, po anglezët, për shembull, janë edhe më ekscentrikë, e pastaj gjithë këta të tonit të lartë s'shikojnë ç'do të thonë për ta e s'bëjnë ceremoni. Ndoshta ai ecën me qëllim kështu, për të treguar se s'ka frikë nga askush. E kryesorja, për këtë asnjë fjalë askujt, sepse Zoti e di ç'mund të dalë prej kësaj, e paratë sa më shpejt nën çelës, dhe, natyrisht, më e mira në gjithë këtë është që Fedosja ndenji në kuzhinë, e kryesorja, kurrsesi, kurrsesi, kurrsesi s'duhet njoftuar asgjë kësaj dinakeje Resslih, e kështu me radhë, e kështu me radhë. Ndenjën e pështpëritën deri në orën dy. Nusja, megjithatë, shkoi të flinte shumë më herët, e habitur e pak e trishtuar.

Kurse Svidrigajlovi ndërkaq, saktësisht në mesnatë, po kalonte urën —kov[251] në drejtim të Anës së Petersburgut.[252] Shiu kishte pushuar, por gjëmonte era. Ai filloi të dridhej dhe për një minutë e vështroi me njëfarë kureshtjeje të veçantë e madje me pyetje ujin e zi të Nevës së Vogël. Por shpejt iu duk shumë ftohtë të qëndronte mbi ujë; u kthye dhe shkoi në Prospektin —. Eci shumë gjatë nëpër Prospektin e pafund —, gati gjysmë ore, duke u penguar jo një herë në errësirë në kalldrëmin prej druri, por pa pushuar së kërkuari me kureshtje diçka në anën e djathtë të prospektit. Këtu diku, tashmë në fund të prospektit, kishte vënë re, duke kaluar me karrocë pak kohë më parë, një hotel prej druri, por të madh, dhe emri i tij, me aq sa i kujtohej, ishte diçka si Adrianopojë.[253] S'u gabua në llogaritë e tij: ky hotel në një vend kaq të humbur ishte një pikë kaq e dukshme, sa s'kishte

[251] Me shumë gjasë Ura e Tuçkovit, mbi Nevën e Vogël.

[252] Ana e Petersburgut (rus. *Peterburgskaja storona*): lagje në ishujt në veri të Nevës.

[253] Adrianopoja: emri i dikurshëm i qytetit Edrene në Turqi.

mundësi të mos e gjeje, madje edhe në errësirë. Ishte një ndërtesë e gjatë prej druri, e nxirë, në të cilën, pavarësisht nga ora e vonë, ndrisnin ende drita e vihej re njëfarë gjallërie. Ai hyri dhe i kërkoi një nomer një leckamani që i doli përpara në korridor. Leckamani, pasi e shqyrtoi me sy Svidrigajlovin, u shkund dhe e çoi menjëherë në një nomer të largët, me zagushi e të ngushtë, diku në fund fare të korridorit, në qoshe, nën shkallë. Por tjetër s'kishte; të gjitha ishin të zëna. Leckamani shikonte me pyetje.

— Çaj ka? — pyeti Svidrigajlovi.

— Mundet, zotëri.

— Çfarë tjetër ka?

— Mish viçi, zotëri, vodkë, zotëri, meze, zotëri.

— Sill mish viçi e çaj.

— Po tjetër s'do t'ju duhet gjë? — pyeti madje me njëfarë hutimi leckamani.

— Asgjë, asgjë!

Leckamani u largua krejt i zhgënjyer.

„Duhet të jetë vend i mirë, — mendoi Svidrigajlovi, — si s'e kam ditur. Edhe unë, me siguri, kam pamjen e një njeriu që kthehet nga ndonjë kafe-shantan, por që ka pasur rrugës ndonjë histori. Po interesante, megjithatë, kush zë vend këtu e kalon natën?“

Ndezi qiriun dhe e shqyrtoi nomerin më me hollësi. Ishte një kafaz aq i vogël, sa gati s'i vinte as për shtatin Svidrigajlovit, me një dritare; shtrati shumë i ndyrë, një tryezë e thjeshtë e lyer dhe një karrige zinin pothuajse gjithë hapësirën. Muret kishin pamjen sikur të ishin ngulur nga dërrasat, me letër muri të fërkuar, aq të pluhurosur e të grisur, sa ngjyra (e verdhë) mund të merrej ende me mend, por vizatimi s'mund të dallohej më fare. Një pjesë e murit e e tavanit ishte prerë pjerrtas, si zakonisht në papafingo, por këtu mbi këtë pjerrësi kalonte shkalla. Svidrigajlovi e vuri qiriun, u ul në shtrat dhe u zhyt në mendime. Por një pështpëritje e çuditshme e e pandërprerë, që ndonjëherë ngrihej

gati deri në britmë, në kafazin fqinj, më në fund ia tërhoqi vëmendjen. Kjo pështpëritje s'kishte pushuar që kur kishte hyrë ai. Vuri veshin: dikush po shante e gati me lot po qortonte një tjetër, por dëgjohej vetëm një zë. Svidrigajlovi u ngrit, e mbuloi qiriun me dorë, dhe në mur shkrepi menjëherë një e çarë e vogël; ai u afrua dhe filloi të shikonte. Në nomerin, pak më të madh se i tiji, ishin dy vizitorë. Njëri prej tyre pa sertuk, me kokë jashtëzakonisht kaçurrelë e me fytyrë të kuqe, të përflakur, qëndronte në pozë oratori, me këmbë të hapura që të mbante ekuilibrin, dhe, duke i rënë vetes me dorë në kraharor, e qortonte patetikisht tjetrin se ishte lypës e se s'kishte madje as gradë, se e kishte nxjerrë nga balta e se kur të dojë, mund ta nxjerrë jashtë, e se të gjitha këto i sheh vetëm gishti i të Lartit. Miku i qortuar rrinte në karrige dhe kishte pamjen e një njeriu që dëshiron jashtëzakonisht të teshtijë, por që s'ia del dot në asnjë mënyrë. Herë-herë, me një vështrim të turbullt prej dashi, e shikonte oratorin, por dukshëm s'kishte asnjë ide se për çfarë bëhej fjalë dhe vështirë se dëgjonte qoftë edhe diçka. Mbi tryezë po digjej deri në fund një qiri, ishin një brokë vodke gati bosh, gota të vogla, bukë, gota, kastraveca dhe enë me çaj të pirë prej kohësh. Pasi e shqyrtoi me vëmendje këtë pamje, Svidrigajlovi u largua pa interes nga e çara dhe u ul në shtrat.

Leckamani, që u kthye me çajin e me mishin e viçit, s'u përmbajt dot pa pyetur edhe një herë: „mos duhet edhe ndonjë gjë tjetër?“, dhe, pasi dëgjoi përsëri një përgjigje mohuese, u largua përfundimisht. Svidrigajlovi iu hodh çajit, që të ngrohej, dhe piu një gotë, por s'mundi të hante asnjë kafshatë, nga humbja e plotë e oreksit. Tek ai, dukshëm, po fillonin ethet. Hoqi pallton, xhaketën, u mbështoll në batanije dhe u shtri në shtrat. I vinte inat: „më mirë do të ishte këtë herë të isha i shëndoshë“, — mendoi ai dhe buzëqeshi. Në dhomë kishte zagushi, qiriu digjej zbehtë, në oborr gjëmonte era, diku në qoshe gërvishte një mi, e në gjithë dhomën sikur vinte erë minjsh e diçkaje prej lëkure.

Rrinte shtrirë dhe sikur ëndërronte: mendimi zëvendësohej nga mendimi, i dukej se do të donte shumë të kapej me përfytyrimin qoftë pas diçkaje të veçantë. „Nën dritare, me siguri, është ndonjë kopsht, — mendoi ai, — gjëmojnë pemët; sa s'më pëlqen zhurma e pemëve natën, në stuhi e në errësirë, ndjesi e ndyrë!“ Dhe iu kujtua se si, duke kaluar pak më parë pranë Parkut Petrovski,[254] madje kishte menduar për të me neveri. Këtu iu kujtua meqë ra fjala edhe ura —kov, edhe Neva e Vogël, dhe përsëri sikur i bëri ftohtë, si pak më parë, kur qëndronte mbi ujë. „Kurrë në jetën time s'e kam dashur ujin, madje as në peizazhe, — mendoi ai përsëri dhe befas buzëqeshi përsëri me një mendim të çuditshëm: — se ja, me sa duket, tani duhej të më ishte njësoj për gjithë këtë estetikë e komoditet, kurse pikërisht tani u bëra zgjedhës, si kafsha që zgjedh patjetër vendin... në një rast të tillë. Pikërisht duhej të kthehesha pak më parë në Petrovski! Me siguri m'u duk errësirë, ftohtë, he-he! Gati më qenkan dashur ndjesi të këndshme!.. Meqë ra fjala, pse s'e shuaj qiriun? (E fiku.) Fqinjët kanë rënë të flenë, — mendoi ai, duke mos parë dritë në të çarën e mëparshme. — Se ja, Marfa Petrovna, tani duhej të denjonit të vinit, edhe errësirë, edhe vend i përshtatshëm, edhe minutë origjinale. Po pikërisht tani s'do të vini...“

Befas, s'dihej pse, iu kujtua se si pak më parë, një orë para se ta zbatonte synimin ndaj Duneçkës, i kishte rekomanduar Raskolnikovit t'ia besonte ruajtjen e saj Razumihinit. „Vërtet, ndoshta e thashë atëherë më shumë për ngacmimin tim, siç e mori me mend Raskolnikovi. E megjithatë, maskara ky Raskolnikov! Shumë ka mbajtur mbi vete. Mund të bëhet maskara i madh me kohë, kur t'i dalin marrëzitë nga koka, kurse tani i vjen *tepër* të rrojë! Për këtë pikë këta njerëz janë të poshtër. Hë, po le ta marrë dreqi, si të dojë, ç'më duhet mua“.

Gjumi s'i zinte. Pak nga pak filloi t'i dilte përpara pamja e mëparshme e Duneçkës, dhe befas një drithërimë i kaloi nëpër

[254] Parku Petrovski: park në Ishullin Petrovski, në deltën e Nevës.

trup. „Jo, kjo tani duhet lënë, — mendoi ai, duke ardhur në vete, — duhet të mendoj për diçka tjetër. E çuditshme e qesharake: kurrë s'kam pasur urrejtje të madhe për askënd, madje kurrë s'kam dashur veçanërisht të hakmerrem, e kjo është shenjë e keqe, shenjë e keqe! As të grindem s'më ka pëlqyer e s'jam nxehur — edhe kjo shenjë e keqe! E sa i premtova pak më parë — puh, dreqi! E megjithatë, ndoshta do të më kishte bluar disi…“ Heshti përsëri dhe shtrëngoi dhëmbët: përsëri pamja e Duneçkës iu shfaq tamam ashtu siç kishte qenë, kur, pasi qëlloi herën e parë, u tremb tmerrësisht, e uli revolverin dhe, e ngrirë si e vdekur, e shikonte, kështu që ai do të kishte arritur ta kapte dy herë, kurse ajo as dorën s'do ta ngrinte për t'u mbrojtur, sikur të mos ia kishte kujtuar vetë. Iu kujtua se si në atë çast sikur i erdhi keq për të, sikur iu shtrëngua zemra… „E! Në djall! Prapë këto mendime, të gjitha këto duhen lënë, lënë!..“

Ai po binte tashmë në harresë; dridhja e etheve po qetësohej, kur befas sikur diçka i vrapoi nën batanije nëpër dorë e nëpër këmbë. U drodh: „Puh, dreqi, ky duhet të jetë mi! — mendoi ai, — e lashë mishin e viçit mbi tryezë…“ S'i vinte aspak të zbulohej, të ngrihej, të ngrinte, por befas përsëri diçka i gërvishti në mënyrë të pakëndshme këmbën; e hoqi batanijen me vrull dhe ndezi qiriun. Duke u dridhur nga e ftohta e etheve, u përkul ta shqyrtonte shtratin — s'kishte asgjë; e shkundi batanijen, dhe befas mbi çarçaf kërceu një mi. U hodh ta kapte; por miu s'ikte nga shtrati, po vezullonte me zigzage në të gjitha anët, i rrëshqiste nga gishtat, i vraponte nëpër dorë dhe befas u fut nën jastëk; e hodhi jastëkun, por në një çast ndjeu se diçka i kërceu në gji, i gërvisht trupin, e tashmë në shpinë, nën këmishë. U drodh nervozisht dhe u zgjua. Në dhomë ishte errësirë, ai rrinte shtrirë në shtrat, i mbështjellë, si pak më parë, në batanije, nën dritare ulërinte era. „Ç'ndyrësi!“ — mendoi ai me mërzi.

U ngrit dhe u ul në buzë të shtratit, me shpinë nga dritarja. „Më mirë të mos fle fare“, — vendosi ai. Nga dritarja, megjithatë,

vinte ftohtë e lagështi; pa u ngritur nga vendi, tërhoqi mbi vete batanijen dhe u mbështoll në të. Qiriun s'e ndezi. S'mendonte për asgjë, e as s'donte të mendonte; por ëndrrat ngriheshin njëra pas tjetrës, vezullonin copëza mendimesh, pa fillim e pa fund e pa lidhje. Sikur binte në një gjysmëkotje. A e ftohta, a errësira, a lagështia, a era që ulërinte nën dritare e tundte pemët, i ngjallën njëfarë prirjeje e dëshire fantastike të kokëfortë, — por filluan t'i përfytyroheshin gjithnjë lule. Iu përfytyrua një peizazh i mrekullueshëm; një ditë e ndritshme, gati e nxehtë, ditë feste, dita e Rrëshajëve.[255] Një vilë fshati e pasur, luksoze, në shijen angleze, e mbuluar e tëra me lulishte aromatike, e rrethuar me ledhe lulesh që shkonin rreth gjithë shtëpisë; sundurma, e mbështjellë me bimë kacavjerrëse, e mbushur me ledhe trëndafilash; shkallë të ndritshme, të freskëta, të shtruara me qilim luksoz, të zbukuruara me lule të rralla në vazo kineze. Ai vuri re veçanërisht në vazot me ujë, në dritare, tufa narcizësh të bardhë e të butë, që përkuleshin mbi kërcejtë e tyre të gjelbër të ndezur, të trashë e të gjatë, me një erë të fortë aromatike. As s'i vinte të largohej prej tyre, por u ngjit nëpër shkallë dhe hyri në një sallë të madhe, të lartë, dhe përsëri edhe këtu kudo, te dritaret, pranë dyerve të hapura për në tarracë, në vetë tarracën, kudo kishte lule. Dyshemetë ishin shtruar me bar të freskët të sapokorrur e aromatik, dritaret ishin të hapura, ajri i freskët, i lehtë, i ftohtë hynte në dhomë, zogjtë cicëronin nën dritare, kurse në mes të sallës, mbi tryeza të mbuluara me pëlhura të bardha atllasi, qëndronte një arkivol. Ky arkivol ishte veshur me *gros de Naples*[256] të bardhë dhe i qepur rreth e rrotull me rrudhosje të dendura të bardha. Kurora lulesh e mbështillnin nga të gjitha anët. E mbuluar e tëra me lule dergjej në të një vajzë, me fustan të bardhë tyli, me duart

[255] Rrëshajët (rus. *Troicyn den*, Dita e Trinisë): festë e madhe ortodokse në fillim të verës, kur kishat e shtëpitë zbukuroheshin me lule e me bar të freskët.

[256] *Gros de Naples* (fr.): stof i rëndë mëndafshi.

e kryqëzuara e të shtypura mbi gjoks, sikur të gdhendura prej mermeri. Por flokët e saj të lëshuar, flokë bionde të çelët, ishin të lagur; një kurorë trëndafilash ia rrethonte kokën. Profili i rreptë e tashmë i ngurtësuar i fytyrës së saj ishte gjithashtu sikur i gdhendur prej mermeri, por buzëqeshja në buzët e saj të zbehta ishte plot njëfarë hidhërimi jofëminor, të pakufishëm, e ankimi të madh. Svidrigajlovi e njihte këtë vajzë; as ikonë, as qirinj të ndezur s'kishte pranë këtij arkivoli dhe s'dëgjoheshin lutje. Kjo vajzë ishte vetëvrasëse — e mbytur në ujë. Ishte vetëm katërmbëdhjetë vjeçe, por kjo ishte tashmë një zemër e thyer, dhe ajo e kishte shkatërruar veten, e fyer nga një fyerje që e kishte tmerruar e habitur këtë vetëdije të re, fëminore, që ia kishte mbytur me një turp të pameritуar shpirtin e saj të pastër si engjëll e i kishte shkulur britmën e fundit të dëshpërimit, të padëgjuar, po të përdhosur me paturpësi në një natë të errët, në errësirë, në të ftohtë, në shkrirjen e lagësht të borës, kur ulërinte era...

Svidrigajlovi erdhi në vete, u ngrit nga shtrati dhe bëri një hap drejt dritares. Gjeti me prekje shulin dhe e hapi dritaren. Era u sul me tërbim në kthinën e tij të ngushtë dhe sikur ia mbuloi me brymë fytyrën e gjoksin e mbuluar vetëm me një këmishë. Nën dritare, me siguri, ishte vërtet diçka si kopsht, dhe, me sa duket, gjithashtu kopsht argëtimi; me siguri ditën këtu këndonin gjithashtu këngëtarët e nxirrej çaj nëpër tryeza. Kurse tani nga pemët e shkurret fluturonin spërkatje në dritare, ishte errësirë si në bodrum, kështu që mezi-mezi mund të dalloje vetëm ca njolla të errëta që shënonin sendet. Svidrigajlovi, i përkulur e i mbështetur me bërryla në parvaz, shikonte tashmë nja pesë minuta, pa u shkëputur, në këtë terr. Mes errësirës e natës kumboi një e shtënë topi, pas saj një tjetër.

„A, sinjali! Uji po ngrihet, — mendoi ai, — deri në mëngjes do të derdhet, atje ku vendi është më i ulët, nëpër rrugë, do të përmbytë bodrumet e qilarët, do të dalin në sipërfaqe minjtë e bodrumeve, dhe mes shiut e erës njerëzit do të fillojnë, duke

sharë, të lagur, t'i mbartin plehrat e tyre në katet e sipërme...[257] Po sa është ora tani?“ Dhe sapo e mendoi këtë, diku afër, duke tiktakuar e sikur duke nxituar me të gjitha forcat, sahati i murit ra tre. „Ehe, po pas një ore do të zbardhë! Ç'të pres? Do të dal tani, do të shkoj drejt e në Petrovski: atje diku do të zgjedh një shkurre të madhe, të larë krejt nga shiu, që sapo ta prekësh lehtë me sup, miliona spërkatje të të lagin gjithë kokën...“ U largua nga dritarja, e mbylli, ndezi qiriun, veshi jelekun, pallton, vuri kapelën dhe doli me qiriun në korridor, që të gjente diku leckamanin që flinte në ndonjë kthinë midis plehrave të çdo lloji e cungjeve të qirinjve, t'i paguante nomerin e të dilte nga hoteli. „Minuta më e mirë, s'mund të zgjidhet më mirë!“

Eci gjatë nëpër gjithë korridorin e gjatë e të ngushtë, pa gjetur askënd, dhe desh të thërriste me zë të lartë, kur befas në një qoshe të errët, midis një dollapi të vjetër e derës, dalloi një send të çuditshëm, diçka sikur e gjallë. U përkul me qiriun dhe pa një fëmijë — një vajzë nja pesë vjeçe, jo më shumë, me një fustan të vogël të lagur si leckë dyshemeje, që dridhej e qante. Ajo sikur s'u tremb nga Svidrigajlovi, por e shikonte me një habi të shurdhër me sytë e saj të mëdhenj të zinj dhe herë pas here dënesej, si fëmijët që kanë qarë gjatë, por kanë pushuar tashmë e madje janë ngushëlluar, e megjithatë, herë pas here, befas dënesen përsëri. Fytyrëza e vajzës ishte e zbehtë e e rraskapitur; ishte ngurtësuar nga i ftohti, por „si erdhi ajo këtu? Pra, është fshehur këtu dhe s'ka fjetur gjithë natën“. Filloi ta pyeste. Vajza befas u gjallërua dhe filloi t'i belbëzonte shpejt e shpejt diçka në gjuhën e saj fëminore. Këtu kishte diçka për „mamanë“ dhe se „mamaja do të më llahë“, për njëfarë filxhani që „e thefa“ (e theva). Vajza fliste pa pushim; disi mund të merrej me mend nga të gjitha këto tregime se ishte një fëmijë i padashur, që nëna, ndonjë kuzhiniere gjithmonë e dehur, me siguri nga po ky hotel, e kishte

[257] Në Petersburg rritja e rrezikshme e ujit të Nevës paralajmërohej me të shtëna topi.

rrahur e trembur; se vajza kishte thyer filxhanin e nënës dhe ishte trembur aq shumë sa kishte ikur qysh në mbrëmje; ishte fshehur, me siguri, gjatë diku në oborr, në shi, më në fund ishte futur këtu, ishte fshehur pas dollapit dhe kishte ndenjur këtu në qoshe gjithë natën, duke qarë, duke u dridhur nga lagështia, nga errësira e nga frika se tani do ta rrahin keq për të gjitha këto. Ai e mori në krahë, shkoi në nomerin e tij, e uli në shtrat dhe filloi ta zhvishte. Këpucët e saj të vogla të shpuara, pa çorape, ishin aq të lagura, sikur të kishin ndenjur gjithë natën në një pellg. Pasi e zhveshi, e shtriu në shtrat, e mbuloi dhe e mbështolli krejt me kokë në batanije. Ajo u kotur menjëherë. Pasi mbaroi gjithçka, u zhyt përsëri i zymtë në mendime.

„Vetëm kjo më mungonte, të ngatërrohesha edhe me këtë! — vendosi ai befas me një ndjesi të rëndë e të ligë. — Ç'marrëzi!“ I mërzitur mori qiriun, që të shkonte e ta gjente me çdo kusht leckamanin e të ikte sa më shpejt që këtej. „Eh, vajzë!“ — mendoi ai me mallkim, duke hapur tashmë derën, por u kthye edhe një herë të shihte vajzën, a po fle dhe si fle? E ngriti me kujdes batanijen. Vajza flinte një gjumë të thellë e të lumtur. Ishte ngrohur nën batanije, dhe ngjyra i ishte përhapur tashmë nëpër faqet e saj të zbehta. Por çudi: kjo ngjyrë dukej sikur më e ndezur e më e fortë nga ç'mund të ishte skuqja e zakonshme fëminore. „Kjo është skuqje ethesh“, — mendoi Svidrigajlovi, kjo është — sikur skuqje nga vera, sikur t'i kishin dhënë të pinte një gotë të tërë. Buzët e kuqe sikur digjen, lëshojnë zjarr; po ç'është kjo? Iu duk befas se qerpikët e saj të gjatë e të zinj sikur dridhen e lëvizin, sikur ngrihen pak, dhe nga poshtë tyre vështron një sy dinak, i mprehtë, që shkel syrin jo si fëmijë, sikur vajza s'fle e po shtiret. Po, pikërisht kështu: buzët e saj po hapen në buzëqeshje; cepat e buzëve dridhen, sikur ende duke u përmbajtur. Por ja, ajo pushoi krejt së përmbajturi; kjo është tashmë e qeshur, e qeshur e hapur; diçka e paturpshme, sfiduese shndrit në këtë fytyrë aspak

fëminore; kjo është shthurje, kjo është fytyra e një kamelieje,[258] fytyra e paturpshme e një kamelieje të shitur nga frëngueshat. Ja, tashmë pa u fshehur fare, hapen të dy sytë: ata e përshkojnë me një vështrim të zjarrtë e të paturpshëm, e thërrasin, qeshin... Kishte diçka pafundësisht të shëmtuar e fyese në këtë të qeshur, në këta sy, në gjithë këtë ndyrësi në fytyrën e një fëmije. „Si! pesëvjeçare! — pështpëriti me një tmerr të vërtetë Svidrigajlovi, — kjo... ç'është kjo?“ Por ja, ajo po kthehet tashmë krejt nga ai me gjithë fytyrëzën që i digjet, zgjat duart... „A, e mallkuar!“ — thirri me tmerr Svidrigajlovi, duke ngritur dorën mbi të... Por në po atë minutë u zgjua.

Ishte në po atë shtrat, po aq i mbështjellë në batanije; qiriu s'ishte ndezur, kurse nëpër dritare zbardhte tashmë dita e plotë.

„Makth gjithë natën!“ U ngrit pak me inat, duke ndier se ishte i dërrmuar i tëri; i dhembnin kockat. Në oborr ishte mjegull krejt e dendur e s'mund të dallohej asgjë. Ora pesë po mbaronte; e paskam fjetur tepër! U ngrit dhe veshi xhaketën e pallton, ende të lagura. Duke e prekur me dorë revolverin në xhep, e nxori dhe ndreqi kapsollën; pastaj u ul, nxori nga xhepi bllokun e shënimeve dhe në fletën e parë, më të dukshmen, shkroi me shkronja të mëdha disa rreshta. Pasi i rilexoi, u zhyt në mendime, i mbështetur me bërryl në tryezë. Revolveri dhe blloku ishin aty, pranë bërrylit. Mizat e zgjuara ngjiteshin mbi racionin e paprekur të mishit të viçit, që ishte aty mbi tryezë. Ai i shikoi gjatë dhe më në fund me dorën e djathtë të lirë filloi të kapte një mizë. U rraskapit gjatë në përpjekje, por në asnjë mënyrë s'mundi ta kapte. Më në fund, duke e kapur veten në këtë punë interesante, erdhi në vete, u drodh, u ngrit dhe doli me vendosmëri nga dhoma. Pas një minute ishte në rrugë.

Një mjegull qumështore, e dendur, ishte shtrirë mbi qytet. Svidrigajlovi eci nëpër kalldrëmin prej druri të rrëshqitshëm e

[258] Kamelie: kurtizane, nga romani „Zonja me kamelie“ i Aleksandër Dymasë-bir (1848).

të ndyrë, në drejtim të Nevës së Vogël. I përfytyrohej uji i Nevës së Vogël, i ngritur lart gjatë natës, Ishulli Petrovski, shtigjet e lagura, bari i lagur, pemët e shkurret e lagura dhe, më në fund, pikërisht ajo shkurre... Me mërzi filloi të shqyrtonte shtëpitë, që të mendonte për diçka tjetër. Nëpër prospekt s'takonte as kalimtar, as karrocier. Shtëpizat prej druri, të verdha të ndezura, me kanatat e dritareve të mbyllura, dukeshin të trishtuara e të ndyra. E ftohta e lagështia ia përshkonin gjithë trupin, dhe filloi ta mbërthente drithërima. Herë-herë ndeshte në tabelat e dyqaneve e të perimeve dhe secilën e lexonte me kujdes. Ja, mbaroi tashmë kalldrëmi prej druri. U barazua tashmë me një shtëpi të madhe prej guri. Një qen i vogël i ndyrë, i ngrirë, me bishtin ndër shalë, i preu rrugën. Njëfarë i dehur tapë, me kapotë, me fytyrë përmbys, dergjej tërthor trotuarit. Ai e vështroi dhe vazhdoi më tej. Një kullë e lartë vrojtimi i vezulloi majtas. „Ba! — mendoi ai, — po ja edhe vendi, pse në Petrovski? Të paktën para një dëshmitari zyrtar...“ Gati buzëqeshi me këtë mendim të ri dhe u kthye në rrugën —ska. Pikërisht këtu ndodhej shtëpia e madhe me kullën e zjarrfikësve.[259] Te porta e madhe e mbyllur e shtëpisë qëndronte, i mbështetur me sup pas saj, një njeri i vogël, i mbështjellë në një pallto të hirtë ushtari e me një përkrenare bakri si e Akilit.[260] Me një vështrim të përgjumur, e vështroi ftohtë vëngër Svidrigajlovin që iu afrua. Në fytyrën e tij dukej ai pikëllim i përjetshëm i mërzitur, që ishte ngulitur kaq thartë në të gjitha fytyrat pa përjashtim të fisit hebre. Të dy, Svidrigajlovi dhe Akili, e shqyrtuan njëri-tjetrin për ca kohë, në heshtje. Akilit më në fund iu duk e parregullt që njeriu s'është i dehur, po qëndron para tij tre hapa larg, e vështron drejt e s'thotë asgjë.

[259] Kulla e zjarrfikësve (rus. *kalanča*): kullë e lartë vrojtimi pranë stacionit të zjarrfikësve.

[260] Përkrenare si e Akilit: përkrenarja prej bakri e zjarrfikësve, që të kujtonte përkrenaret e heronjve antikë; prandaj rojën e quan „Akil“.

— A-se, ce-se ju du-u-het juve këtu? — tha ai, ende pa lëvizur e pa e ndryshuar qëndrimin.

— Asgjë, vëlla, tungjatjeta! — u përgjigj Svidrigajlovi.

— Këtu s'është vendi.

— Unë, vëlla, po shkoj në vende të huaja.

— Në vende të huaja?

— Në Amerikë.

— Në Amerikë?

Svidrigajlovi nxori revolverin dhe ngriti këmbëzën. Akili ngriti vetullat.

— A-se, ce-se, këto saka (shaka) këtu s'është vendi!

— Po pse të mos jetë vendi?

— Po sepse-se, s'është vendi.

— Hë, vëlla, kjo s'ka rëndësi. Vendi është i mirë; po të të pyesin, përgjigju se shkoi, gjoja, në Amerikë.

Ai e vuri revolverin në tëmthin e djathtë.

— A-se këtu s'mundet, këtu s'është vendi! — u hodh përpjetë Akili, duke i zgjeruar gjithnjë e më shumë bebëzat.

Svidrigajlovi e tërhoqi këmbëzën.

Pjesa e gjashtë — VII

Po atë ditë, por tashmë në mbrëmje, nja në orën shtatë, Raskolnikovi po i afrohej banesës së nënës e të motrës së tij — pikërisht asaj banese në shtëpinë e Bakalejevit, ku i kishte vendosur Razumihini. Hyrja për te shkallët ishte nga rruga. Raskolnikovi po afrohej, duke e mbajtur ende hapin e sikur duke u lëkundur: të hynte apo jo? Por për asgjë në botë s'do të kthehej; vendimi i tij ishte marrë. „E pastaj njësoj është, ato ende s'dinë asgjë, — mendonte ai, — kurse mua janë mësuar tashmë të më quajnë njeri të çuditshëm...“ Veshja e tij ishte e tmerrshme: gjithçka e ndyrë, e ndenjur gjithë natën në shi, e grisur, e rreckosur. Fytyra i ishte gati e shëmtuar nga lodhja, nga koha e keqe, nga rraskapitja fizike e nga lufta gati njëditore me veten. Gjithë këtë natë e kishte kaluar vetëm, Zoti e di ku. Por, të paktën, kishte vendosur.

Trokiti në derë; ia hapi nëna. Duneçka s'ishte në shtëpi. Madje as shërbëtorja s'u ndodh në atë kohë. Pulherija Aleksandrovna në fillim mbeti pa gojë nga habia e gëzuar; pastaj e kapi për dore dhe e tërhoqi në dhomë.

— Hë, ja ku je! — filloi ajo, duke u penguar nga gëzimi. — Mos u zemëro me mua, Rodja, që të pres kaq budallaqe, me lot: kjo po qesh unë, e jo po qaj. Ti mendon se po qaj? Jo, kjo po gëzohem unë, e kam një zakon të tillë budalla: më rrjedhin lotët. Kjo më ka mbetur që nga vdekja e babait tënd, qaj për gjithçka. Ulu, shpirt, je lodhur, me siguri, e shoh. Ah, sa je ndotur.

— Isha në shi dje, mama... — desh të fillonte Raskolnikovi.

— Po jo, jo! — u ngrit Pulherija Aleksandrovna, duke e ndërprerë, — ti mendove se do të filloj menjëherë të të marr në pyetje, sipas zakonit të vjetër të grave, mos u shqetëso. Unë e kuptoj, i kuptoj të gjitha, tani kam mësuar si e kanë këtu dhe, vërtet, e shoh vetë që këtu janë më të mençur. Njëherë e përgjithmonë e kam menduar: ku t'i kuptoj unë mendimet e tua e të të kërkoj llogari? Ti ndoshta ke në kokë Zoti e di ç'punë e plane, ose të lindin ndonjë mendime atje; e unë të të shtyj në krah: për çfarë, gjoja, po mendon? Ja unë... Ah, o Zot! Po pse vërtitem andejkëtej, si e marrë... Ja unë, Rodja, po e lexoj artikullin tënd në revistë tashmë për të tretën herë, ma solli Dmitri Prokofiçi. Ashtu mbeta gojëhapur kur e pashë: ja budallaqja, mendoj me vete, ja me se merret ai, ja ku është zgjidhja e gjërave! Ai, ndoshta, ka mendime të reja në kokë, në atë kohë; po i mendon, kurse unë e mundoj e e turbulloj. E lexoj, miku im, dhe, natyrisht, shumë s'i kuptoj; po, megjithatë, kështu duhet të jetë: ku t'i kuptoj unë?

— Ma tregoni pak, mama.

Raskolnikovi mori gazetën dhe hodhi kalimthi një sy mbi artikullin e tij. Sado që binte ndesh kjo me gjendjen e me pozitën e tij, ndjeu atë ndjenjë të çuditshme e therëse-të ëmbël që provon autori kur e sheh veten të shtypur për herë të parë, e për më tepër ndikuan edhe njëzet e tre vjetët. Kjo zgjati një çast. Pasi lexoi disa rreshta, u vrenjt, dhe një pikëllim i tmerrshëm ia shtrëngoi zemrën. Gjithë lufta e tij shpirtërore e muajve të fundit iu kujtua përnjëherësh. Me neveri e me mërzi e hodhi artikullin mbi tryezë.

— Po vetëm, Rodja, sado budallaqe që të jem, megjithatë mund të gjykoj se shumë shpejt do të jesh një nga njerëzit e parë, në mos më i pari, në botën tonë të shkencës. E guxuan të mendonin për ty se je çmendur. Ha-ha-ha! Ti s'e di — se ata këtë mendonin! Ah, krimba të ulët, ku ta kuptojnë ata ç'është mendja! Po edhe Duneçka gati e besonte — ç'të them! I ndjeri babai yt dy herë dërgoi në revista — në fillim vjersha (e kam ende fletoren,

do të ta tregoj ndonjëherë), e pastaj edhe një tregim të tërë (ia lypa vetë të ma jepte ta kopjoja), e si u lutëm që të dy që ta pranonin, — s'e pranuan! Unë, Rodja, nja gjashtë-shtatë ditë më parë vritesha duke parë rrobat e tua, si rron, ç'ha e me se vishesh. Kurse tani shoh që prapëseprapë kam qenë budallaqe, sepse po të duash, tani do t'i arrish të gjitha përnjëherësh, me mendjen e me talentin. Ti tani për tani, pra, s'do, dhe merresh me punë shumë më të rëndësishme...

— Dunja s'është në shtëpi, mama?

— S'është, Rodja. Shumë shpesh s'e shoh në shtëpi, më lë vetëm. Dmitri Prokofiçi, i qoftë falë, vjen të rrijë me mua dhe gjithnjë flet për ty. Të do e të respekton, miku im. Për motrën s'e them që të jetë kaq shumë e pasjellshme me mua. Unë s'po ankohem. Ajo ka karakterin e saj, unë timin; asaj i kanë dalë ca të fshehta; kurse unë s'kam asnjë të fshehtë nga ju. Natyrisht, jam plotësisht e sigurt se Dunja është shumë e zgjuar e, përveç kësaj, edhe mua edhe ty na do... po s'e di më ku do të çojë e gjitha kjo. Ja, ti më bëre tani të lumtur, Rodja, që erdhe, kurse ajo shkoi të shëtiste; do të vijë, e unë do t'i them: erdhi vëllai kur s'ishe, e ti ku denjove ta kaloje kohën? Ti, Rodja, mos më llasto shumë: po mundesh — eja, po s'mundesh — s'ka ç'bëhet, edhe kështu do të pres. Se megjithatë do ta di që më do, e mua kjo më mjafton. Ja, do t'i lexoj shkrimet e tua, do të dëgjoj për ty nga të gjithë, e herë pas here — edhe vetë do të vish të më shohësh, ç'më mirë? Se ja, erdhe tani të ngushëllosh nënën, e shoh unë...

Këtu Pulherija Aleksandrovna befas filloi të qante.

— Prapë unë! Mos më shiko, budallaqen! Ah, o Zot, po pse rri, — thirri ajo, duke u hedhur nga vendi, — se kemi kafe, e unë s'të gostis! Ja ç'do të thotë egoizmi i plakave. Tani, tani!

— Mama, lëreni këtë, po iki tani. S'erdha për këtë. Ju lutem, më dëgjoni.

Pulherija Aleksandrovna iu afrua me druajtje.

— Mama, çfarëdo që të ndodhë, çfarëdo që të dëgjoni për mua, çfarëdo që t'ju thonë për mua, a do të më doni ashtu siç më doni tani? — pyeti ai befas nga plotësia e zemrës, sikur pa menduar për fjalët e tij e pa i peshuar.

— Rodja, Rodja, ç'ke? Po si mund të pyesësh për këtë! Po kush do të më thotë gjë për ty? Po unë s'do t'i besoj askujt, kushdo që të vijë tek unë, thjesht do ta përzë.

— Erdha t'ju siguroj se ju kam dashur gjithmonë, dhe tani gëzohem që jemi vetëm, gëzohem madje që Duneçka s'është, — vazhdoi ai me po atë vrull, — erdha t'ju them drejt se, ndonëse do të jeni fatkeqe, megjithatë dijeni se djali juaj ju do tani më shumë se veten dhe se gjithçka që keni menduar për mua, se jam mizor e s'ju dua, e gjitha kjo s'ka qenë e vërtetë. Kurrë s'do të pushoj së dashuruari ju... Hë, dhe mjaft; m'u duk se kështu duhej bërë e me këtë duhej filluar...

Pulherija Aleksandrovna e përqafonte në heshtje, e shtrëngonte pas gjoksit të saj dhe qante ngadalë.

— Ç'ke ti, Rodja, s'e di, — tha ajo më në fund, — gjithë këtë kohë mendoja se thjesht të mërzisim, po tani shoh nga të gjitha se të pret një hidhërim i madh, prandaj pikëllohesh. Prej kohësh e parashikoj këtë, Rodja. Më fal që fola për këtë; gjithnjë mendoj për këtë e natën s'fle. Këtë natë edhe motra jote e kaloi gjithë kohën në kllapi dhe gjithnjë të kujtonte ty. Dëgjova diçka, po s'kuptova asgjë. Gjithë mëngjesin eca si para ekzekutimit, prisja diçka, e parandieja, e ja ku e prita! Rodja, Rodja, po ku po shkon? Po nisesh diku, apo?

— Po nisem.

— Ashtu e mendova! Po edhe unë mund të nisem me ty, po të të duhet. Edhe Dunja; ajo të do, të do shumë, edhe Sofja Semjonovna, ndoshta, le të vijë me ne, po të duhet; e sheh, unë do ta marr me qejf madje në vend të bijës. Dmitri Prokofiçi do të na ndihmojë të bëhemi gati bashkë... po... ku po... nisesh?

— Lamtumirë, mama.

— Si! Që sot! — thirri ajo, sikur po e humbiste përgjithmonë.

— S'mundem, duhet të shkoj, më duhet shumë...

— Po unë s'mund të vij me ty?

— Jo, po ju bini në gjunjë e lutjuni Zotit për mua. Lutja juaj ndoshta do të arrijë.

— Më lër të të kryqëzoj, të të bekoj! Ja kështu, ja kështu. O Zot, ç'po bëjmë kështu!

Po, ai ishte i gëzuar, ishte shumë i gëzuar që s'kishte njeri, që ishin vetëm me nënën. Sikur për gjithë këtë kohë të tmerrshme iu zbut përnjëherësh zemra. Ai ra para saj, ia puthte këmbët, dhe të dy, të përqafuar, qanin. Dhe ajo s'habitej e s'pyeste këtë herë. Prej kohësh e kuptonte se me djalin po ndodhte diçka e tmerrshme, kurse tani kishte ardhur një minutë e tmerrshme për të.

— Rodja, i dashuri im, i parëlinduri im, — thoshte ajo, duke qarë me dënesë, — ja, tani je po ashtu si kur ishe i vogël, po ashtu vije tek unë, po ashtu më përqafoje e më puthje; qysh kur rronim me babanë e hiqnim të zeza, ti na ngushëlloje vetëm me atë që ishe me ne, e kur e varrosa babanë, — sa herë, të përqafuar me ty ja kështu, si tani, kemi qarë mbi varrin e tij. E që qaj prej kohësh, kjo është sepse zemra e nënës e parandjeu fatkeqësinë. Sapo të pashë për herë të parë atëherë, në mbrëmje, të kujtohet, kur sapo kishim ardhur këtu, i mora me mend të gjitha vetëm nga vështrimi yt, kështu m'u drodh zemra atëherë, kurse sot kur të hapa, të pashë, hë, mendoj, me sa duket erdhi ora fatale. Rodja, Rodja, ti s'po nisesh tani?

— Jo.

— Do të vish edhe?

— Po... do të vij.

— Rodja, mos u zemëro, as të të pyes s'guxoj. E di që s'guxoj, po kështu, vetëm dy fjalë më thuaj, larg po shkon?

— Shumë larg.

— Po ç'ka atje, ndonjë shërbim, karrierë, apo, për ty?

— Ç'të dërgojë Zoti... vetëm lutuni për mua...

Raskolnikovi shkoi drejt derës, por ajo u kap pas tij dhe e shikonte në sy me një vështrim të dëshpëruar. Fytyra i ishte shtrembëruar nga tmerri.

— Mjaft, mama, — tha Raskolnikovi, duke u penduar thellë që i kishte shkuar ndër mend të vinte.

— Jo përgjithmonë? Se ende s'është përgjithmonë? Se do të vish, nesër do të vish?

— Do të vij, do të vij, lamtumirë.

Më në fund u shkëput.

Mbrëmja ishte e freskët, e ngrohtë e e kthjellët; koha ishte hapur qysh në mëngjes. Raskolnikovi po shkonte në banesën e tij; nxitonte. Donte t'i mbaronte të gjitha para perëndimit të diellit. Deri atëherë s'do të donte të takohej me njeri. Duke u ngjitur në banesën e tij, vuri re se Nastasja, duke u shkëputur nga samovari, po e ndiqte me ngulm e po e përcillte me sy. „Mos ka ndonjë njeri tek unë?“ — mendoi ai. Iu bë me neveri se ishte Porfiri. Por, kur arriti te dhoma e tij dhe e hapi, pa Duneçkën. Rrinte krejt vetëm, në mendime të thella dhe, me sa dukej, e priste prej kohësh. Ai u ndal në prag. Ajo u ngrit pak nga divani e trembur dhe u drejtua para tij. Vështrimi i saj, i ngulur pa lëvizur mbi të, shprehte tmerr e një pikëllim të pashuar. Dhe vetëm nga ky vështrim ai e kuptoi menjëherë që ajo i dinte të gjitha.

— Ç'ka, të hyj te ti apo të iki? — pyeti ai me mosbesim.

— Ndenja gjithë ditën te Sofja Semjonovna; të prisnim që të dyja. Mendonim se patjetër do të shkoje atje.

Raskolnikovi hyri në dhomë dhe u ul i rraskapitur në karrige.

— Jam disi i dobët, Dunja; jam shumë i lodhur; e do të doja të paktën në këtë minutë ta zotëroja plotësisht veten.

Ngriti me mosbesim sytë drejt saj.

— Po ku ishe gjithë natën?

— S'më kujtohet mirë; e sheh, motër, doja të vendosja përfundimisht dhe shumë herë kalova pranë Nevës; këtë e mbaj mend.

Doja t'i jepja fund atje, po... s'guxova... — pëshpëriti ai, duke e vështruar përsëri me mosbesim Dunjën.

— Lavdi Zotit! E sa kishim frikë pikërisht nga kjo, unë e Sofja Semjonovna! Pra, ti ende beson në jetë: lavdi Zotit, lavdi Zotit!

Raskolnikovi buzëqeshi me hidhërim.

— S'besoja, po tani bashkë me nënën, të përqafuar, qamë; unë s'besoj, po asaj i kërkova të lutej për mua. Zoti e di si bëhet kjo, Duneçka, dhe unë s'kuptoj asgjë në këtë.

— Ishe te nëna? Edhe ia the? — thirri me tmerr Dunja. — Mos vallë guxove t'ia thuash?

— Jo, s'ia thashë... me fjalë; po ajo kuptoi shumë. Ajo dëgjoi natën si flisje përçart ti. Jam i sigurt se ajo kupton tashmë gjysmën. Ndoshta bëra keq që shkova. As vetë s'e di pse shkova. Jam njeri i ulët, Dunja.

— Njeri i ulët, po je gati të shkosh në vuajtje! Se po shkon, apo jo?

— Po shkoj. Tani. Po, për t'i shpëtuar këtij turpi desha të mbytesha, Dunja, por mendova, duke qëndruar tashmë mbi ujë, se nëse e kam quajtur veten deri tani të fortë, atëherë le të mos kem frikë tani as nga turpi, — tha ai, duke ia marrë përpara. — Kjo është krenari, Dunja?

— Krenari, Rodja.

Sikur një zjarr i shkrepi në sytë e shuar; sikur iu bë qejf që ishte ende krenar.

— Po ti s'mendon, motër, se thjesht pata frikë nga uji? — pyeti ai me një buzëqeshje të shëmtuar, duke e vështruar në fytyrë.

— Oh, Rodja, mjaft! — thirri me hidhërim Dunja.

Nja dy minuta zgjati heshtja. Ai rrinte kokulur e shikonte përdhe; Duneçka qëndronte në skajin tjetër të tryezës dhe e shikonte me mundim. Befas ai u ngrit:

— Vonë, është koha. Tani po shkoj të dorëzoj veten. Po s'e di përse po shkoj të dorëzoj veten.

Lot të mëdhenj i rridhnin nëpër faqe.

— Ti qan, motër, po a mund të më zgjatësh dorën?

— Edhe për këtë dyshove?

Ajo e përqafoi fort.

— Mos vallë ti, duke shkuar drejt vuajtjes, s'e lan tashmë përgjysmë krimin tënd? — thirri ajo, duke e shtrënguar në përqafim e duke e puthur.

— Krimin? Ç'krim? — thirri ai befas, në një tërbim të papritur, — që vrava një morr të ndyrë, të dëmshëm, një plakushë fajdexhore, që s'i duhej askujt, për vrasjen e së cilës të falen dyzet mëkate,[261] që u thithte lëngun të varfërve, edhe ky qenka krim? S'mendoj për të dhe s'mendoj ta laj. E pse ma ngulin të gjithë nga të gjitha anët: „krim, krim!“ Vetëm tani e shoh qartë gjithë absurditetin e frikacakërisë sime, tani, që vendosa të shkoj drejt këtij turpi të panevojshëm! Thjesht nga poshtërsia e paaftësia ime po vendos, e ndoshta edhe nga përfitimi, siç më propozonte ky... Porfiri!..

— Vëlla, vëlla, ç'po thua kështu! Po ti ke derdhur gjak! — thirri e dëshpëruar Dunja.

— Që e derdhin të gjithë, — e kapi fjalën ai gati në ekstazë, — që derdhet e është derdhur gjithmonë në botë, si ujëvarë, që e derdhin si shampanjë e për të cilin të kurorëzojnë në Kapitol[262] e pastaj të quajnë bamirës të njerëzimit. Po vështroje vetëm më me vëmendje e shikoje mirë! Unë vetë doja të mirën e njerëzve dhe do të bëja qindra, mijëra vepra të mira në vend të këtij budallallëku të vetëm, madje jo budallallëku, po thjesht ngathtësie, meqë gjithë ky mendim s'ishte aspak aq budalla sa duket tani, me dështimin... (Me dështimin gjithçka duket budallaqe!) Me këtë budallallëk doja vetëm ta vija veten në një pozitë të pavarur, të bëja hapin e parë, të arrija mjetet, e pastaj gjithçka do

[261] Shprehje popullore: të vrasësh një njeri kaq të keq është vepër aq e mirë, sa të falen dyzet mëkate.

[262] Në Romën e lashtë gjeneralët fitimtarë ngjiteshin në triumf në Kapitol, ku kurorëzoheshin me dafinë.

të shlyhej me një dobi, krahasimisht, të pamatë... Por unë, unë as hapin e parë s'e durova, sepse jam — i poshtër! Ja ku qëndron gjithë puna! E megjithatë s'do ta shikoj me vështrimin tuaj: sikur të më kishte dalë mbarë, do të më kurorëzonin, e tani në çark!

— Por kjo s'është ajo, aspak s'është ajo! Vëlla, ç'po thua kështu!

— A! s'është forma e duhur, s'është formë kaq e bukur estetikisht! Hë, unë vendosmërisht s'e kuptoj: pse të qëllosh njerëzit me bomba, me rrethim të rregullt, është formë më e nderuar? Frika nga estetika është shenja e parë e pafuqisë!.. Kurrë, kurrë s'e kam kuptuar këtë më qartë se tani, dhe më shumë se kurrë s'e kuptoj krimin tim! Kurrë, kurrë s'kam qenë më i fortë e më i bindur se tani!..

Ngjyra madje i goditi fytyrën e zbehtë, të rraskapitur. Por, duke shqiptuar thirrjen e fundit, iu takua pa dashje vështrimi me sytë e Dunjës, dhe aq, aq shumë mundim për të hasi në këtë vështrim, sa erdhi pa dashje në vete. Ndjeu se megjithatë i kishte bërë fatkeqe këto dy gra të gjora. Megjithatë ai ishte shkaku...

— Dunja, e dashur! Nëse jam fajtor, më fal (megjithëse s'mund të falem, nëse jam fajtor). Lamtumirë! Të mos grindemi! Është koha, shumë koha. Mos eja pas meje, të lutem, më duhet të kaloj edhe diku... E shko tani dhe ulu menjëherë pranë nënës. Të lutem për këtë! Kjo është lutja ime e fundit, më e madhja për ty. Mos u largo prej saj gjatë gjithë kohës; e lashë në një shqetësim që vështirë se do ta durojë: ose do të vdesë, ose do të çmendet. Ji pra me të! Razumihini do të jetë me ju; i fola... Mos qaj për mua: do të përpiqem të jem edhe trim, edhe i ndershëm, gjithë jetën, ndonëse jam vrasës. Ndoshta do ta dëgjosh ndonjëherë emrin tim. S'do t'ju turpëroj, do ta shohësh; do ta provoj ende... tani për tani mirupafshim, — nxitoi ai ta mbyllte, duke vënë re përsëri njëfarë shprehjeje të çuditshme në sytë e Dunjës nga fjalët e premtimet e tij të fundit. — Pse qan kështu? Mos qaj, mos qaj; s'po ndahemi krejt!.. Ah, po! Prit, harrova!..

Shkoi te tryeza, mori një libër të trashë, të pluhurosur, e hapi dhe nxori nga fletët një portret të vogël, me akuarel, mbi fildish. Ishte portreti i së bijës së së zonjës së shtëpisë, e fejuara e tij e dikurshme, që kishte vdekur nga ethet, pikërisht ajo vajzë e çuditshme që donte të shkonte në manastir. Për një minutë e shqyrtoi këtë fytyrëz shprehëse e të sëmurë, e puthi portretin dhe ia dha Duneçkës.

— Ja, me të fola shumë edhe *për këtë*, vetëm me të, — tha ai i menduar, — zemrës së saj i thashë shumë nga ato që pastaj u realizuan kaq shëmtuar. Mos u shqetëso, — iu drejtua ai Dunjës, — ajo s'ishte dakord, si edhe ti, dhe gëzohem që s'është më. Kryesorja, kryesorja është që gjithçka tani do të shkojë në një mënyrë të re, do të thyhet përgjysmë, — thirri ai befas, duke iu kthyer përsëri pikëllimit të tij, — gjithçka, gjithçka, po a jam përgatitur unë për këtë? A e dua vetë këtë? Kjo, thonë, duhet për sprovën time! Përse, përse gjithë këto sprova pa kuptim? Përse janë ato, a do ta kuptoj më mirë atëherë, i dërrmuar nga mundimet, nga idiotësia, në pafuqinë e pleqërisë pas njëzet vjetësh katorgë, sesa e kuptoj tani, dhe përse do të më duhet atëherë të rroj? Pse pranoj tani të rroj kështu? Oh, e dija që jam i poshtër, kur qëndroja sot, në agim, mbi Nevë!

Më në fund dolën të dy. Ishte e vështirë për Dunjën, por ajo e donte! Shkoi, por, pasi u largua nja pesëdhjetë hapa, u kthye edhe një herë ta vështronte. Ai dukej ende. Por, kur arriti te qoshja, u kthye edhe ai; për herë të fundit u takuan me vështrime; por, duke vënë re që ajo po e shikonte, ai tundi dorën me padurim e madje me mërzi, që ajo të shkonte, kurse vetë e ktheu prerë qoshen.

„Jam i lig, e shoh këtë, — mendonte ai me vete, duke u turpëruar pas një minute për gjestin e tij të mërzitur me dorë ndaj Dunjës. — Po pse më duan kaq shumë vetë, nëse s'e meritoj! Oh, sikur të isha vetëm e të mos më donte askush, e vetë të mos kisha dashur kurrë askënd! *S'do të kishte ndodhur gjithë kjo!* Po

interesante, a thua vallë në këta pesëmbëdhjetë — njëzet vjet të ardhshëm shpirti im do të përulet aq shumë sa do të qaravitem me nderim para njerëzve, duke e quajtur veten kusar në çdo fjalë? Po, pikërisht, pikërisht! Pikërisht për këtë më internojnë tani, pikërisht këtë duan ata... Ja, vërtiten të gjithë nëpër rrugë andej-këtej, e secili prej tyre është i poshtër e kusar qysh nga natyra; më keq akoma — idiot! Po provo të më kursesh internimin, e të gjithë do të tërbohen nga indinjata fisnike! Oh, sa i urrej të gjithë!“

U zhyt thellë në mendime për këtë: „me ç'proces mund të ndodhë kështu, që ai më në fund para të gjithë atyre do të përulet pa arsyetuar, do të përulet me bindje! E ç'ka, pse jo? Natyrisht, kështu duhet të jetë. Mos vallë njëzet vjet shtypje të pandërprerë s'të mbarojnë përfundimisht? Pika e ujit e shpon gurin. Dhe pse, pse të rrosh pas kësaj, pse po shkoj tani, kur e di vetë se gjithçka do të jetë pikërisht kështu, si sipas librit, e jo ndryshe!“

Ai ia bënte vetes këtë pyetje, ndoshta, tashmë për të qindën herë që nga mbrëmja e djeshme, por megjithatë po shkonte.

Pjesa e gjashtë — VIII

Kur hyri te Sonja, kishte filluar tashmë muzgu. Gjithë ditën Sonja e kishte pritur në një trazim të tmerrshëm. E kishin pritur bashkë me Dunjën. Kjo kishte ardhur tek ajo qysh në mëngjes, duke kujtuar fjalët e djeshme të Svidrigajlovit, se Sonja „e di këtë“. S'do t'i tregojmë hollësitë e bisedës e të lotëve të të dyja grave, as sa u afruan me njëra-tjetrën. Dunja nga ky takim nxori, të paktën, një ngushëllim, që vëllai s'do të jetë vetëm: te ajo, te Sonja, kishte shkuar i pari me rrëfimin e tij; tek ajo kishte kërkuar njeriun, kur i qe dashur njeriu; ajo edhe do të shkojë pas tij, kudo që ta dërgojë fati. Ajo as që e pyeti, por e dinte që kështu do të ishte. E shikonte Sonjën madje me njëfarë nderimi dhe në fillim gati e turbullonte me këtë ndjenjë nderimi me të cilën sillej me të. Sonja ishte gati madje të qante: ajo, përkundrazi, e quante veten të padenjë madje ta vështronte Dunjën. Pamja e bukur e Dunjës, kur ajo iu përkul me kaq vëmendje e respekt gjatë takimit të tyre të parë te Raskolnikovi, qysh atëherë i kishte mbetur përgjithmonë në shpirt, si një nga vegimet më të bukura e më të paarritshme të jetës së saj.

Duneçka më në fund s'duroi dot dhe e la Sonjën, që ta priste të vëllanë në banesën e tij; i dukej gjithnjë se ai do të shkonte atje i pari. Kur mbeti vetëm, Sonja filloi menjëherë të mundohej nga frika me mendimin se ndoshta ai vërtet do t'i jepte fund jetës. Nga e njëjta gjë kishte frikë edhe Dunja. Por të dyja gjatë gjithë ditës ishin përpjekur me radhë t'ia hiqnin njëra-tjetrës nga

mendja, me të gjitha argumentet, se kjo s'mund të ndodhte, dhe kishin qenë më të qeta, sa kohë ishin bashkë. Kurse tani, sapo u ndanë, edhe njëra edhe tjetra filluan të mendonin vetëm për këtë. Sonja kujtonte se si dje Svidrigajlovi i kishte thënë se Raskolnikovi ka dy rrugë — rrugën e Vladimirit ose... Ajo e njihte, për më tepër, kotësinë e tij, mendjemadhësinë, sedrën e mosbesimin. „Mos vallë vetëm frikacakëria e frika nga vdekja mund ta detyrojnë të rrojë?“ — mendoi ajo më në fund, e dëshpëruar. Dielli ndërkaq po perëndonte. Ajo qëndronte e trishtuar para dritares dhe shikonte me ngulm nëpër të, — por nga kjo dritare dukej vetëm një mur i madh i palyer i shtëpisë fqinje. Më në fund, kur arriti tashmë në bindjen e plotë për vdekjen e fatkeqit, — ai hyri në dhomën e saj.

Një britmë gëzimi i shpërtheu nga gjoksi. Por, duke e vështruar me ngulm në fytyrë, ajo u zbeh befas.

— Hë po! — tha, duke buzëqeshur, Raskolnikovi, — erdha për kryqet e tua, Sonja. Ti vetë më dërgoje në udhëkryq; ç'ka tani, kur erdhi puna, u tremb?

Sonja e shikonte e habitur. I dukej i çuditshëm ky ton; një drithërimë e ftohtë i kaloi nëpër trup, por pas një minute e mori me mend se edhe toni, edhe këto fjalë — të gjitha ishin të shtirura. Ai fliste me të duke shikuar disi në qoshe e sikur duke iu shmangur ta vështronte drejt në fytyrë.

— Unë, e sheh, Sonja, arsyetova se kështu, ndoshta, do të jetë edhe më e dobishme. Këtu ka një rrethanë... Hë, po është e gjatë për ta treguar, e s'ka edhe nevojë. Mua, e di, ç'më inatos vetëm? Më vjen inat që gjithë këto turinj budallenj, shtazorë do të më rrethojnë tani, do të m'i ngulin sytë e tyre të zgurdulluar, do të më bëjnë pyetjet e tyre budallaqe, të cilave duhet t'u përgjigjesh, — do të më tregojnë me gisht... Puh! E di, s'po shkoj te Porfiri; ai më është mërzitur. Më mirë do të shkoj te miku im Baruti, ç'do ta habis, ç'efekt do të arrij në llojin e vet. Po duhej të isha më gjakftohtë; jam bërë tepër i vrerosur kohët e fundit. A e beson:

tani i dhashë motrës gati me grusht vetëm se ajo u kthye për herë të fundit të më vështronte. Derrëri — një gjendje e tillë! Eh, deri ku kam arritur! Hë, ç'ka, ku janë kryqet?

Ishte sikur s'ishte në vete. As në vend s'mund të qëndronte një minutë, as s'mund ta përqendronte vëmendjen në asnjë send; mendimet i kërcenin njëri mbi tjetrin, i ngatërrohej gjuha; duart i dridheshin lehtë.

Sonja nxori në heshtje nga sirtari dy kryqe, një prej selvie e një prej bakri, u kryqëzua vetë, e kryqëzoi atë dhe ia vari në gjoks kryqin e vogël prej selvie.

— Ky është, pra, simboli që po marr kryqin mbi vete, he-he! Dhe vërtet, deri tani kam vuajtur pak! Prej selvie, domethënë popullor; prej bakri — ky është i Lizavetës, e merr për vete, — ma trego pak? Pra kishte këtë mbi vete... në atë minutë? Di edhe dy kryqe të tillë, një prej argjendi e një ikonë të vogël. Ia hodha atë-herë plakushës mbi gjoks. Ja, ata do të më shkonin tani, vërtet, ata duhej t'i vija... Po, megjithatë, po gënjej gjithçka, do ta harroj punën; jam disi i hutuar!.. E sheh, Sonja, — erdha, në të vërtetë, për të të paralajmëruar, që ta dish... Hë, ja kaq... Vetëm për këtë erdha. (Hm, megjithatë, mendoja se do të thosha më shumë.) Po ti vetë doje që të shkoja, hë, ja do të rri në burg, e do të të plotë-sohet dëshira; hë, pse qan? Edhe ti? Mjaft, pusho; oh, sa e rëndë është për mua e gjitha kjo!

Megjithatë, një ndjenjë i lindi; zemra iu shtrëngua, duke e vështruar. „Kjo, kjo pse? — mendonte ai me vete, — ç'jam unë për të? Pse qan, pse më bën gati, si nëna a Dunja? Do të jetë dadoja ime!"

— Kryqëzohu, lutu të paktën një herë, — iu lut Sonja me zë të dridhur e të druajtur.

— Oh, urdhëro, sa të duash! Dhe me zemër të pastër, Sonja, me zemër të pastër...

Megjithatë, donte të thoshte diçka tjetër.

U kryqëzua disa herë. Sonja rrëmbeu shamin e saj dhe e hodhi mbi kokë. Ishte shalli i gjelbër prej drapdedami, me siguri po ai për të cilin kishte folur atëherë Marmeladovi, „i familjes“. Raskolnikovit i shkrepi ky mendim, por s'pyeti. Vërtet, ai vetë kishte filluar të ndiente se ishte tmerrësisht i hutuar e disi i shqetësuar në mënyrë të shëmtuar. U tremb nga kjo. E tronditi befas edhe fakti që Sonja donte të shkonte bashkë me të.

— Ç'bën! Ku po shkon? Rri, rri! Unë vetëm, — thirri ai me një mërzi frikacake dhe, gati duke u inatosur, shkoi drejt derës. — E pse duhet këtu një shpurë e tërë! — mërmëriste ai, duke dalë.

Sonja mbeti në mes të dhomës. Ai as s'u përshëndet me të, e kishte harruar tashmë; një dyshim therës e rebel i vloi në shpirt.

„Po a është kështu, a është kështu e gjitha kjo? — mendoi ai përsëri, duke zbritur shkallët, — mos vallë s'mund të ndalem ende e t'i ndreq përsëri të gjitha... e të mos shkoj?“

Por megjithatë po shkonte. Ndjeu befas përfundimisht se s'kishte ç't'i bënte vetes pyetje. Kur doli në rrugë, iu kujtua se s'ishte përshëndetur me Sonjën, se ajo kishte mbetur në mes të dhomës, me shamin e saj të gjelbër, pa guxuar të lëvizte nga britma e tij, dhe u ndal për një çast. Në po atë çast befas një mendim e ndriçoi fort, — sikur të kishte pritur ta godiste përfundimisht.

„Hë, përse, hë, pse shkova tek ajo tani? I thashë: për një punë; po për ç'punë? S'kishte fare asnjë punë! Ta njoftoja që *po shkoj*; e ç'pastaj? Ç'nevojë! A e dua, apo? Se jo, jo? Se ja, e përzura tani, si qen. Mos vallë më duheshin vërtet kryqet prej saj? Oh, sa poshtë kam rënë! Jo, — më duheshin lotët e saj, më duhej të shihja tmerrin e saj, të shikoja si i dhemb e si i copëtohet zemra! Duhej të kapesha qoftë pas diçkaje, të vonohesha, të shikoja një njeri! E unë guxova të shpresoja kaq shumë te vetja, të ëndërroja kaq shumë për veten, unë lypës, unë i parëndësishëm, i poshtër, i poshtër!“

Ecte nëpër bregun e kanalit, dhe s'i mbetej më shumë. Por, kur arriti te ura, u ndal pak dhe befas u kthye në urë, anash, dhe kaloi në Sennaja.

Shikonte me babëzi djathtas e majtas, e shqyrtonte me tension çdo send dhe s'mund ta përqendronte vëmendjen në asgjë; gjithçka i rrëshqiste. „Ja, pas një jave, pas një muaji do të më kalojnë diku me këto karroca të të burgosurve nëpër këtë urë, si do ta shikoj atëherë këtë kanal, — ta mbaj mend këtë? — i shkrepi në kokë. — Ja kjo tabelë, si do t'i lexoj atëherë pikërisht këto shkronja? Ja këtu shkruhet: ‚Shoqaria‘,[263] hë ja, ta mbaj mend këtë a, shkronjën a, e ta shikoj pas një muaji, pikërisht këtë *a*: si do ta shikoj atëherë? Ç'do të ndiej e ç'do të mendoj atëherë?.. O Zot, sa të ulëta duhet të jenë të gjitha këto, gjithë këto... hallet e mia të tanishme! Natyrisht, të gjitha këto, duhet të jenë interesante... në llojin e tyre... (ha-ha-ha! për çfarë po mendoj!) po bëhem fëmijë, po mburrem para vetes; hë, pse e turpëroj veten? Puh, sa shtyjnë! Ja ky i trashi — gjerman, me siguri, — që më shtyu: hë, a e di ai kë shtyu? Një grua me fëmijë lyp lëmoshë, interesante, ajo më quan më të lumtur se veten. Po ç'ka, t'i jap pak, për kuriozitet. Ba, më paska mbetur një pesëkapikëshe në xhep, nga erdhi? Ja, ja... merre, nënë!“

— Të ruajttë Zoti! — u dëgjua zëri vajtues i lypëses.

Hyri në Sennaja. I ishte e pakëndshme, shumë e pakëndshme të ndeshej me njerëzit, por shkonte pikërisht atje ku dukeshin më shumë njerëz. Do të jepte gjithçka në botë që të mbetej vetëm; por e ndiente vetë se s'do të rrinte as një minutë vetëm. Në turmë bënte rrëmujë një i dehur: donte gjithnjë të kërcente, por gjithnjë rrëzohej anash. E kishin rrethuar. Raskolnikovi çau përmes turmës, e shikoi disa minuta të dehurin dhe befas qeshi shkurt e prerë. Pas një minute e kishte harruar tashmë, madje

[263] Në origjinal tabela ka një gabim drejtshkrimor („Tavariščestvo“ në vend të „Tovariščestvo“, „shoqëri tregtare“), dhe Raskolnikovi ndalet pikërisht te shkronja *a*; përkthimi e riprodhon gabimin.

as s'e shihte, ndonëse e shikonte. Më në fund u largua, madje pa e kujtuar ku ndodhej; por kur arriti në mes të sheshit, befas i ndodhi një lëvizje, një ndjesi e pushtoi përnjëherësh, e kapi të gjithin — me trup e me mendim.

Iu kujtuan befas fjalët e Sonjës: „Shko në udhëkryq, përkulu para popullit, puthe tokën, sepse edhe para saj ke mëkatuar, dhe thuaji gjithë botës me zë: ‚Unë jam vrasës!'" U drodh i tëri, duke kujtuar këtë. Dhe aq shumë e kishte shtypur tashmë pikëllimi e ankthi pa rrugëdalje i gjithë kësaj kohe, por sidomos i orëve të fundit, sa u hodh drejt mundësisë së kësaj ndjesie të plotë, të re, të tërë. Disi si krizë iu afrua befas: iu ndez në shpirt si një shkëndijë dhe befas, si zjarr, e përfshiu të gjithin. Gjithçka u zbut përnjëherësh tek ai, dhe vërshuan lotët. Siç qëndronte, ashtu ra përdhe...

U ul në gjunjë në mes të sheshit, u përkul deri në tokë dhe e puthi këtë tokë të ndyrë, me kënaqësi e me lumturi. U ngrit dhe u përkul për herë të dytë.

— Shih si është dehur! — vuri re pranë tij një djalosh.

U dëgjua një e qeshur.

— Ky po shkon në Jerusalem, vëllezër,[264] me fëmijët, po i thotë lamtumirë vendlindjes, po i përkulet gjithë botës, po puth kryeqytetin Shën Petersburg e dheun e tij, — shtoi njëfarë i dehur nga meshçanët.

— Djalë ende i ri! — e futi një i tretë.

— Nga fisnikët! — vuri re dikush me zë solid.

— Sot s'i dallon dot, kush është fisnik e kush jo.

Të gjitha këto zëra e biseda e përmbajtën Raskolnikovin, dhe fjalët „unë vrava", që ndoshta po bëheshin gati t'i fluturonin nga goja, i ngrinë brenda. Megjithatë, i duroi qetë të gjitha këto britma dhe, pa hedhur sytë përreth, shkoi drejt përmes rrugicës në

[264] Shkuarja në pelegrinazh në Jerusalem ishte ëndrra e shumë të krishterëve të thjeshtë rusë, që para nisjes u kërkonin falje të gjithëve e u përkuleshin.

drejtim të zyrës. Rrugës i vezulloi një vegim, por s'u habit me të; e parandiente tashmë se kështu duhej të ishte. Kur, në Sennaja, u përkul deri në tokë për herë të dytë, duke u kthyer majtas, nja pesëdhjetë hapa larg vetes, pa Sonjën. Ajo fshihej prej tij pas njërës prej barakave prej druri që ndodheshin në shesh, pra, ajo e kishte përcjellë gjithë rrugën e tij të dhimbshme! Raskolnikovi ndjeu e kuptoi në këtë minutë, njëherë e përgjithmonë, se Sonja tani është me të përjetë dhe do të shkojë pas tij qoftë edhe në skaj të botës, kudo që t'i dalë fati. Gjithë zemra iu përmbys... por — ja, kishte arritur tashmë te vendi fatal...

Hyri mjaft i gjallë në oborr. Duhej të ngjitej në katin e tretë. „Tani për tani do të ngjitem", — mendoi ai. Në përgjithësi i dukej se deri në minutën fatale ishte ende larg, mbetej ende shumë kohë, mund të mendohej ende për shumë gjëra.

Përsëri po ato plehra, po ato lëvozhga nëpër shkallët dredha-dredha, përsëri dyert e banesave të hapura krejt, përsëri po ato kuzhina, prej nga vinte tym e qelbësirë. Raskolnikovi s'kishte qenë këtu që atëherë. Këmbët i mpiheshin e i përkuleshin, por ecnin. U ndal për një çast, që të merrte frymë, që të mblidhej, që të hynte *si njeri*. „E përse? pse? — mendoi ai befas, duke e kuptuar lëvizjen e tij. — Nëse duhet ta pi këtë kupë, a s'është njësoj? Sa më e ndyrë, aq më mirë. — Në përfytyrimin e tij vezulloi në këtë çast figura e Ilja Petroviç Barutit. — Mos vallë vërtet tek ai? Po a s'mund te një tjetër? A s'mund te Nikodim Fomiçi? Të kthehem tani e të shkoj në banesë te vetë inspektori? Të paktën do të bëhet si në familje... Jo, jo! Te Baruti, te Baruti! Po pive, pije të gjithën njëherësh..."

I ngrirë e gati pa e ditur veten, hapi derën e zyrës. Këtë herë në të kishte shumë pak njerëz, qëndronte njëfarë portieri e edhe njëfarë njeriu i thjeshtë. Roja as nuk shikonte nga ndarësja e tij. Raskolnikovi kaloi në dhomën tjetër. „Ndoshta mund të mos e them", — i vezullonte. Këtu njëfarë personi nga shkruesit, me sertuk privat, po përgatitej të shkruante diçka te byroja. Në

qoshe po ulej edhe një shkrues tjetër. Zametovi s'ishte. Nikodim Fomiçi, natyrisht, gjithashtu s'ishte.

— S'ka njeri? — desh të pyeste Raskolnikovi, duke iu drejtuar personit te byroja.

— Po ju kë kërkoni?

— A-a-a! As me vesh s'dëgjohet, as me sy s'shihet, po vjen erë shpirti rus...[265] si thuhet atje në përrallë... e harrova! Ri-respektet e mia! — thirri befas një zë i njohur.

Raskolnikovi u drodh. Para tij qëndronte Baruti; kishte dalë befas nga dhoma e tretë. „Ky është vetë fati, — mendoi Raskolnikovi, — pse është ai këtu?“

— Te ne? Për ç'punë? — thërriste Ilja Petroviçi. (Ishte, me sa dukej, në një humor nga më të shkëlqyerit e madje pak të ngacmuar.) — Nëse për ndonjë punë, atëherë erdhët ende herët. Unë vetë rastësisht... Po, megjithatë, ç'mund të bëj. Ju pranoj... si? si? Më falni...

— Raskolnikov.

— Hë, ç'ka: Raskolnikov! Dhe mos vallë mund të supozonit se e kam harruar! Ju, ju lutem, mos më quani të tillë... Rodion Ro... Ro... Rodioniç, kështu, më duket?

— Rodion Romaniç.

— Po, po-po! Rodion Romaniç, Rodion Romaniç! Pikërisht këtë po kërkoja. Madje kam pyetur shumë herë. Unë, jua pranoj, qysh atëherë jam pikëlluar sinqerisht që u sollëm atëherë me ju kështu... më shpjeguan më pas, mora vesh që jeni letrar i ri e madje dijetar... e, si të thuash, hapat e parë... O Zot! Po cili nga letrarët e dijetarët s'ka bërë në fillim hapa origjinalë! Unë e gruaja ime — e respektojmë të dy letërsinë, kurse gruaja — deri në pasion!.. Letërsinë e artin! Të jesh fisnik, kurse të tjerat mund t'i fitosh me talent, me dije, me arsye, me gjeni! Kapela — hë, ç'do

[265] Formulë nga përrallat ruse, ku shtriga Baba-Jaga thotë kur vjen një i huaj: „As me vesh s'është dëgjuar, as me sy s'është parë, po vjen erë shpirti rus“.

të thotë, për shembull, kapela? Kapela është petull, do ta blej te Cimmermani; po atë që ruhet nën kapelë e mbulohet nga kapela, atë s'e blej dot, zotëri!.. Unë, e pranoj, madje desha të vija te ju të shpjegohesha, po mendova, ndoshta ju... Po, megjithatë, as që po pyes: ju duhet vërtet diçka? Te ju, thonë, kanë ardhur të afërmit?

— Po, nëna e motra.

— Pata madje nderin e lumturinë ta takoja motrën tuaj, — person i shkolluar e i hijshëm. E pranoj, m'u dhimbs që u nxehëm atëherë me ju deri në atë shkallë. Ç'rast! Kurse që ju hodha atëherë, për të fikëtin tuaj, një vështrim të caktuar, — më vonë kjo u shpjegua në mënyrën më të shkëlqyer! Zell i verbër e fanatizëm! E kuptoj indinjatën tuaj. Ndoshta, për shkak të familjes që erdhi, po ndërroni banesë?

— J-jo, unë vetëm kështu... Erdha të pyes... mendova se do ta gjeja këtu Zametovin.

— Ah, po! Se ju u bëtë miq; e dëgjova, zotëri. Hë, Zametovi s'është më te ne, — s'e gjetët. Po, zotëri, e humbëm Aleksandër Grigorieviçin! Qysh nga dita e djeshme s'ndodhet më në gjendje; u transferua... dhe, duke u transferuar, u grind madje me të gjithë... aq pa edukatë... Çun mendjelehtë, asgjë më shumë; madje mund të jepte shpresë; po ja, merruni me ta, me rininë tonë të shkëlqyer! Do të japë, apo, ndonjë provim, po te ne mjafton të llafosh e të mburresh, e me kaq mbaron provimi. Se kjo s'është si, për shembull, ju apo zoti Razumihin, miku juaj! Karriera juaj — pjesa shkencore, dhe ju s'do t'ju rrëzojnë dështimet! Për ju të gjitha këto bukuri të jetës, mund të thuhet, — *nihil est*,[266] asket, murg, vetmitar!.. Për ju libri, pena pas veshi, kërkimet shkencore — ja ku fluturon shpirti juaj! Edhe unë vetë pjesërisht... a keni denjuar të lexoni shënimet e Livingstonit?[267]

— Jo.

---

[266] *Nihil est* (lat.): s'janë asgjë.

[267] Dejvid Livingston (1813–1873): misionar e eksplorues skocez i Afrikës; përshkrimet e udhëtimeve të tij u lexuan shumë edhe në Rusi.

— Kurse unë i kam lexuar. Sot, megjithatë, janë përhapur shumë nihilistë; hë, po kjo kuptohet; ç'kohë janë këto, do t'ju pyes? Po, megjithatë, unë me ju... se ju, natyrisht, s'jeni nihilist! Përgjigjuni sinqerisht, sinqerisht!

— J-jo...

— Jo, e dini, ju me mua sinqerisht, mos u ngurroni, si të ishit vetëm me veten! Tjetër gjë shërbimi, tjetër gjë... ju menduat se doja të thosha: *miqësia*, jo, zotëri, s'e qëlluat! Jo miqësia, po ndjenja e qytetarit e e njeriut, ndjenja e humanitetit e e dashurisë për të Lartin. Unë mund të jem edhe person zyrtar, e në detyrë, po qytetarin e njeriun jam i detyruar ta ndiej gjithmonë në vete e të jap llogari... Ja ju denjuat të flisnit për Zametovin. Zametovi, ai do të bëjë ndonjë skandal sipas modës frënge në ndonjë institucion të pahijshëm, me një gotë shampanjë a verë të Donit, — ja ç'është Zametovi juaj! Kurse unë, ndoshta, si të thuash, jam djegur nga përkushtimi e nga ndjenjat e larta e përveç kësaj kam rëndësi, gradë, zë vend! Jam i martuar e kam fëmijë. Kryej detyrën e qytetarit e të njeriut, kurse ai kush është, më lejoni të pyes? Ju trajtoj si një njeri të fisnikëruar nga arsimi. Ja edhe këto mamitë janë përhapur tepër shumë.

Raskolnikovi ngriti vetullat me pyetje. Fjalët e Ilja Petroviçit, që dukshëm sapo kishte dalë nga tryeza, trokitnin e derdheshin para tij në pjesën më të madhe si tinguj bosh. Por një pjesë të tyre megjithatë i kuptonte disi; vështronte me pyetje e s'dinte si do të mbaronte e gjitha kjo.

— Po flas për këto vajzat me flokë të qethura,[268] — vazhdoi Ilja Petroviçi llafazan, — i kam quajtur vetë nga vetja mami, dhe e gjej se emri është krejt i kënaqshëm. He-he! Futen në akademi, mësojnë anatomi; hë, më thoni, ja unë sëmurem, hë, a do ta thërras një vajzë të më mjekojë? He-he!

Ilja Petroviçi qeshte, plotësisht i kënaqur me mprehtësitë e tij.

[268] Flokët e shkurtër ishin bërë shenjë dalluese e vajzave nihiliste e progresiste të viteve 1860, shumë prej të cilave kërkonin të studionin mjekësi.

— Le të themi, etja për ndriçim është e pamasë; po u ndriçove, e mjaft. Pse ta teprosh? Pse t'i fyesh personat fisnikë, siç bën maskarai Zametov? Pse më fyeu mua, do t'ju pyes? Ja edhe sa vetëvrasje janë përhapur, — kjo s'mund ta përfytyroni. Të gjithë i harxhojnë paratë e fundit dhe vrasin vetveten. Vajza, djem, pleq... Ja, edhe sot në mëngjes na njoftuan për njëfarë zotërie të ardhur së fundi. Nil Pavliç, o Nil Pavliç! si quhet, xhentëllmeni, për të cilin na njoftuan pak më parë, që vrau veten me plumb në Anën e Petersburgut?

— Svidrigajlov, — u përgjigj ngjirur e pa interes dikush nga dhoma tjetër.

Raskolnikovi u drodh.

— Svidrigajlov! Svidrigajlovi vrau veten! — thirri ai.

— Si! E njihni Svidrigajlovin?

— Po... e njoh... Erdhi së fundi...

— Hë po, erdhi së fundi, i vdiq gruaja, njeri me sjellje të shfrenuar, dhe befas vrau veten, dhe kaq skandalozisht sa s'mund ta përfytyrosh... la në bllokun e tij disa fjalë, se po vdes me mendje të shëndoshë e lutet të mos fajësohet askush për vdekjen e tij. Ky, thonë, kishte para. Po ju si denjoni ta njihni?

— Unë... e njihja... motra ime ka banuar në shtëpinë e tyre si guvernante...

— Ba, ba, ba... Po ju, pra, mund të na tregoni për të. Po ju s'e dyshonit?

— E pashë dje... ai... pinte verë... s'dija asgjë.

Raskolnikovi ndiente sikur diçka i kishte rënë përsipër dhe e kishte shtypur.

— Ju sikur u zbehët përsëri. Te ne këtu ajri është kaq i zënë...

— Po, më duhet të shkoj, zotëri, — mërmëriti Raskolnikovi, — më falni, ju shqetësova...

— Oh, mëshirë, sa të doni! Më bëtë qejf, dhe jam i lumtur të deklaroj...

Ilja Petroviçi madje i zgjati dorën.

— Unë doja vetëm... unë te Zametovi...

— E kuptoj, e kuptoj, dhe më bëtë qejf.

— Unë... gëzohem shumë... mirupafshim, zotëri... — buzëqeshte Raskolnikovi.

Doli; po lëkundej. Koka i vërtitej. S'e ndiente nëse qëndronte në këmbë. Filloi të zbriste shkallët, duke u mbështetur me dorën e djathtë pas murit. Iu duk se njëfarë portieri, me një libër në dorë, e shtyu, duke u ngjitur përballë tij për në zyrë; se njëfarë qeni i vogël lehte me të madhe diku në katin e poshtëm e se njëfarë gruaje i hodhi një okllai e bërtiti. Zbriti poshtë dhe doli në oborr. Këtu në oborr, jo larg daljes, qëndronte e zbehtë, e ngrirë si e vdekur, Sonja dhe e vështroi egërsisht, egërsisht. Ai u ndal para saj. Diçka e sëmurë e e rraskapitur u shpreh në fytyrën e saj, diçka e dëshpëruar. Ajo përplasi duart. Një buzëqeshje e shëmtuar, e humbur iu shtrydh në buzë. Qëndroi pak, buzëqeshi dhe u kthye lart, përsëri në zyrë.

Ilja Petroviçi ishte ulur e po rrëmonte nëpër ca letra. Para tij qëndronte po ai fshatar që sapo e kishte shtyrë Raskolnikovin, duke u ngjitur nëpër shkallë.

— A-a-a? Ju përsëri! Harruat ndonjë gjë?.. Po ç'keni?

Raskolnikovi, me buzë të zbehura, me vështrim të palëvizshëm, iu afrua ngadalë, shkoi mu te tryeza, u mbështet në të me dorë, desh të thoshte diçka, po s'mundi; dëgjoheshin vetëm ca tinguj pa lidhje.

— Jeni keq, një karrige! Ja, uluni në karrige, uluni! Ujë!

Raskolnikovi u ul në karrige, por s'ia ndante sytë fytyrës së Ilja Petroviçit, të habitur shumë pakëndshëm. Të dy e vështruan një minutë njëri-tjetrin dhe pritën. Sollën ujë.

— Jam unë... — desh të fillonte Raskolnikovi.

— Pini ujë.

Raskolnikovi e shtyu ujin me dorë dhe ngadalë, duke i ndarë fjalët, por qartë, tha:

Jam unë që vrava atëherë plakën nëpunëse dhe motrën e saj, Lizavetën, me sëpatë, dhe i grabita.

Ilja Petroviçi hapi gojën. Nga të gjitha anët erdhën me vrap.

Raskolnikovi e përsëriti dëshminë e tij.

Epilogu — I

Siberia. Në bregun e një lumi të gjerë, të shkretë, qëndron një qytet, një nga qendrat administrative të Rusisë; në qytet është një kështjellë, në kështjellë një burg. Në burg ndodhet prej nëntë muajsh i dënuari me internim e katorgë i kategorisë së dytë,[269] Rodion Raskolnikov. Që nga dita e krimit të tij kanë kaluar gati një vit e gjysmë.

Procesi gjyqësor për çështjen e tij kaloi pa vështirësi të mëdha. Krimineli e mbajti dëshminë e tij me vendosmëri, saktë e qartë, pa i ngatërruar rrethanat, pa i zbutur në dobinë e tij, pa i shtrembëruar faktet, pa harruar hollësinë më të vogël. Ai e tregoi deri te vija e fundit gjithë procesin e vrasjes: e sqaroi të fshehtën e *pengut* (një dërrasëz druri me një shirit metalik), që u gjend në duart e plakës së vrarë; tregoi me hollësi si i mori të vrarës çelësat, i përshkroi këta çelësa, përshkroi arkën dhe me se ishte mbushur; madje numëroi disa nga sendet e veçanta që ishin në të; e sqaroi gjëegjëzën e vrasjes së Lizavetës; tregoi si erdhi e trokiti Kohu, e pas tij studenti, duke përcjellë gjithçka që folën ata midis tyre; si ai, krimineli, zbriti pastaj me vrap nëpër shkallë dhe dëgjoi britmat e Mikolkës e të Mitkës; si u fsheh në banesën bosh, erdhi në shtëpi, dhe në përfundim tregoi gurin në oborr, në Prospektin Voznesenski, nën portë, nën të cilin u

[269] Të dënuarit me katorgë ndaheshin në kategori sipas rëndësisë së krimit; kategoria e dytë nënkuptonte punë të detyruara në kështjella, me afat më të shkurtër se e para.

gjetën sendet e qesja. Me një fjalë, çështja doli e qartë. Hetuesit e gjykatësit u habitën shumë, ndër të tjera, që ai i kishte fshehur qesen e sendet nën gur, pa i përdorur, e më shumë se gjithçka që ai jo vetëm që s'i mbante mend me hollësi të gjitha sendet që kishte vjedhur vetë, por madje ishte gabuar edhe në numrin e tyre. Pikërisht rrethana që ai asnjëherë s'e kishte hapur qesen e madje s'e dinte as sa para kishte saktësisht në të, u duk e pabesueshme (në qese u gjetën treqind e shtatëmbëdhjetë rubla argjendi dhe tri monedha njëzetkapikëshe; nga qëndrimi i gjatë nën gur disa kartëmonedha të sipërme, më të mëdhatë, ishin dëmtuar jashtëzakonisht). U përpoqën gjatë të merrnin vesh: pse pikërisht i pandehuri gënjen vetëm në këtë rrethanë, ndërsa për gjithçka tjetër rrëfen vullnetarisht e me vërtetësi? Më në fund, disa (sidomos nga psikologët) pranuan madje mundësinë që ai vërtet s'kishte parë në qese, e prandaj s'dinte ç'kishte në të, dhe, pa ditur, e çoi ashtu nën gur, por aty për aty nxorën prej kësaj përfundimin se vetë krimi s'mund të kishte ndodhur ndryshe veçse në njëfarë çmendurie të përkohshme, si të thuash, në një monomani të sëmurë vrasjeje e grabitjeje, pa qëllime të mëtejshme e pa llogari përfitimi. Këtu, meqë ra fjala, erdhi në kohë teoria më e re në modë e çmendurisë së përkohshme, që përpiqen ta zbatojnë kaq shpesh në kohën tonë për disa kriminelë. Përveç kësaj, gjendja hipokondriake e vjetër e Raskolnikovit u deklarua me saktësi nga shumë dëshmitarë, nga doktor Zosimovi, nga shokët e tij të dikurshëm, nga e zonja e shtëpisë, nga shërbëtorja. Të gjitha këto ndihmuan fort në përfundimin se Raskolnikovi s'i ngjan krejt një vrasësi, kusari e grabitësi të zakonshëm, por se këtu ka diçka tjetër. Për mërzinë më të madhe të atyre që e mbronin këtë mendim, vetë krimineli pothuajse s'u përpoq ta mbronte veten; në pyetjet përfundimtare: ç'mund ta kishte shtyrë pikërisht drejt vrasjes e ç'e kishte nxitur të kryente grabitjen, ai u përgjigj shumë qartë, me saktësinë më të vrazhdë, se shkaku i gjithçkaje ishte gjendja e tij e keqe, varfëria e pafuqia

e tij, dëshira për të forcuar hapat e parë të karrierës së tij në jetë me ndihmën e të paktën tre mijë rublave, që llogariste t'i gjente te e vrara. Kurse për vrasjen kishte vendosur për shkak të karakterit të tij mendjelehtë e frikacak, të acaruar, përveç kësaj, nga privimet e dështimet. Kurse në pyetjet se ç'e kishte shtyrë pikërisht të paraqitej e ta rrëfente fajin, u përgjigj drejt se pendimi i sinqertë. E gjitha kjo ishte gati vrazhdë...

Dënimi, megjithatë, doli më i mëshirshëm nga ç'mund të pritej, duke gjykuar nga krimi i kryer, dhe, ndoshta, pikërisht sepse krimineli jo vetëm që s'donte të justifikohej, por madje sikur shprehte dëshirën ta fajësonte veten edhe më shumë. Të gjitha rrethanat e çuditshme e të veçanta të çështjes u morën parasysh. Gjendja e sëmurë e e mjerë e kriminelit para kryerjes së krimit s'u vu aspak në dyshim. Fakti që ai s'përfitoi nga të grabiturat u llogarit pjesërisht si veprim i pendimit që ishte zgjuar, pjesërisht si gjendje jo plotësisht e shëndoshë e aftësive mendore gjatë kryerjes së krimit. Rrethana e vrasjes së rastësishme të Lizavetës madje shërbeu si shembull që e përforconte këtë supozim të fundit: njeriu kryen dy vrasje e njëkohësisht harron se dera është e hapur! Më në fund, paraqitja me rrëfim, pikërisht në kohën kur çështja ishte ngatërruar jashtëzakonisht për shkak të dëshmisë së rreme kundër vetes të një fanatiku të rënë shpirtërisht (Nikolajt) dhe, përveç kësaj, kur kundër kriminelit të vërtetë jo vetëm që s'kishte prova të qarta, por madje as dyshime pothuajse (Porfiri Petroviçi e mbajti plotësisht fjalën), të gjitha këto ndihmuan përfundimisht në zbutjen e fatit të të akuzuarit.

U shfaqën, përveç kësaj, krejt papritur edhe rrethana të tjera, shumë të favorshme për të pandehurin. Ish-studenti Razumihin kishte gjetur nga diku të dhëna dhe paraqiti prova se krimineli Raskolnikov, kur ishte në universitet, me mjetet e tij të fundit kishte ndihmuar një shok të varfër e me tuberkuloz të universitetit dhe pothuajse e kishte mbajtur gjatë gjysmë viti. Kur ky vdiq, ishte kujdesur për babain plak e të paralizuar të shokut të

vdekur, që kishte mbetur gjallë (i cili e kishte mbajtur e ushqyer babain e tij me punën e tij gati qysh nga mosha trembëdhjetëvjeçare), më në fund e kishte vendosur këtë plak në spital, e kur vdiq edhe ai, e kishte varrosur. Të gjitha këto të dhëna patën njëfarë ndikimi të favorshëm në vendimin për fatin e Raskolnikovit. Vetë e zonja e tij e dikurshme, nëna e së fejuarës së vdekur të Raskolnikovit, vejusha Zarnicina, dëshmoi gjithashtu se, kur jetonin ende në një shtëpi tjetër, te Pesë Qoshet, Raskolnikovi gjatë një zjarri, natën, kishte nxjerrë nga një banesë, që kishte marrë flakë tashmë, dy fëmijë të vegjël, dhe ishte djegur në këtë rast. Ky fakt u hetua me kujdes dhe u dëshmua mjaft mirë nga shumë dëshmitarë. Me një fjalë, mbaroi me atë që krimineli u dënua me punë katorge të kategorisë së dytë, për një afat vetëm tetë vjet, duke pasur parasysh paraqitjen me rrëfim e disa rrethana lehtësuese.

Qysh në fillim të procesit nëna e Raskolnikovit u sëmur. Dunja dhe Razumihini gjetën mundësinë ta largonin nga Petersburgu për gjithë kohën e gjyqit. Razumihini zgjodhi një qytet në hekurudhë e në largësi të afërt nga Petersburgu, që të kishte mundësi të ndiqte rregullisht të gjitha rrethanat e procesit e njëkohësisht të shihej sa më shpesh me Avdotja Romanovnën. Sëmundja e Pulherija Aleksandrovnës ishte diçka e çuditshme, nervore, e shoqërohej me diçka si çmenduri, në mos krejtësisht, të paktën pjesërisht. Dunja, kur u kthye nga takimi i fundit me të vëllanë, e gjeti nënën tashmë krejt të sëmurë, me ethe e në kllapi. Po atë mbrëmje u mor vesh me Razumihinin se ç't'i përgjigjeshin pikërisht nënës në pyetjet e saj për vëllanë, e madje sajoi bashkë me të, për nënën, një histori të tërë për nisjen e Raskolnikovit diku larg, në kufi të Rusisë, për një detyrë private, që do t'i sillte më në fund edhe para, edhe famë. Por i habiti fakti që për asgjë nga këto vetë Pulherija Aleksandrovna s'pyeti as atëherë, as më pas. Përkundrazi, ajo vetë kishte një histori të tërë për nisjen e papritur të të birit; tregonte me lot si kishte ardhur ai t'i thoshte

lamtumirë; jepte të kuptonte me aluzione se vetëm ajo dinte shumë rrethana shumë të rëndësishme e misterioze dhe se Rodja kishte shumë armiq shumë të fortë, kështu që madje duhet të fshihej. Sa i përket karrierës së tij të ardhshme, edhe kjo i dukej e padyshimtë e e shkëlqyer, kur të kalonin disa rrethana armiqësore; e siguronte Razumihinin se i biri me kohë do të bëhej madje burrë shteti, gjë që e provonte artikulli i tij dhe talenti i tij letrar i shkëlqyer. Këtë artikull e lexonte pa pushim, e lexonte ndonjëherë madje me zë, gati flinte me të, e megjithatë, ku ndodhej pikërisht tani Rodja, pothuajse s'pyeste, pavarësisht madje se dukshëm i shmangeshin të flisnin me të për këtë, — gjë që vetëm mund t'ia ngjallte dyshimin. Më në fund filluan të kishin frikë nga kjo heshtje e çuditshme e Pulherija Aleksandrovnës për disa pika. Ajo, për shembull, madje as s'ankohej që s'kishte letra prej tij, ndërsa më parë, kur rronte në qytetzën e saj, rronte vetëm me shpresën e me pritjen për të marrë sa më shpejt një letër nga Rodja i dashur. Rrethana e fundit ishte tepër e pashpjegueshme dhe e shqetësonte fort Dunjën; i vinte në mendje se nëna, ndoshta, parandien diçka të tmerrshme në fatin e të birit dhe ka frikë të pyesë, që të mos mësojë diçka edhe më të tmerrshme. Në çdo rast, Dunja e shihte qartë se Pulherija Aleksandrovna s'ishte me mendje të shëndoshë.

Nja dy herë, megjithatë, ndodhi që ajo vetë ta drejtonte bisedën kështu, sa ishte e pamundur, duke iu përgjigjur, të mos përmendej se ku ndodhej pikërisht tani Rodja; e kur përgjigjet pa dashje duhej të dilnin të pakënaqshme e të dyshimta, ajo u bë befas jashtëzakonisht e trishtuar, e zymtë e e heshtur, gjë që zgjati shumë kohë. Dunja pa më në fund se ishte e vështirë të gënjeje e të sajoje dhe arriti në përfundimin përfundimtar se ishte më mirë të heshtej krejt për disa pika të caktuara; por gjithnjë e më shumë bëhej e qartë deri në dukshmëri se nëna e gjorë dyshonte diçka të tmerrshme. Dunjës iu kujtuan, ndër të tjera, fjalët e vëllait, se nëna kishte dëgjuar kllapinë e saj, natën

para asaj dite të fundit fatale, pas skenës së saj me Svidrigajlovin: mos dëgjoi diçka atëherë? Shpesh, ndonjëherë pas disa ditësh e madje javësh heshtjeje të zymtë, të errët e lotësh të heshtur, e sëmura gjallërohej disi në mënyrë histerike dhe fillonte befas të fliste me zë, gati pa pushuar, për të birin, për shpresat e saj, për të ardhmen... Fantazitë e saj ishin ndonjëherë shumë të çuditshme. I bënin qejfin, i jepnin të drejtë (ajo vetë, ndoshta, e shihte qartë që i jepnin të drejtë vetëm për t'i bërë qejfin), por ajo megjithatë fliste...

Pesë muaj pas paraqitjes së kriminelit me rrëfim pasoi dënimi i tij. Razumihini takohej me të në burg, sa herë që ishte e mundur. Edhe Sonja. Më në fund erdhi edhe ndarja; Dunja iu betua të vëllait se kjo ndarje s'ishte përjetë; edhe Razumihini. Në kokën e re e të zjarrtë të Razumihinit u forcua fort projekti që në trikatër vitet e ardhshme të hidhte, sa të ishte e mundur, të paktën fillimin e një pasurie të ardhshme, të kursente të paktën ca para e të shpërngulej në Siberi, ku toka është e pasur në të gjitha drejtimet, kurse punëtorë, njerëz e kapitale ka pak; të vendosej atje pikërisht në qytetin ku do të ishte Rodja, dhe... të fillonin të gjithë bashkë një jetë të re. Duke u ndarë, të gjithë qanin. Raskolnikovi ditët e fundit fare ishte shumë i menduar, pyeste shumë për nënën, shqetësohej vazhdimisht për të. Madje mundohej tepër për të, gjë që e shqetësonte Dunjën. Kur mori vesh me hollësi për gjendjen e sëmurë të nënës, u bë shumë i zymtë. Me Sonjën, s'dihej pse, ishte veçanërisht fjalëpakë gjatë gjithë kohës. Sonja, me ndihmën e parave që i kishte lënë Svidrigajlovi, ishte bërë gati prej kohësh e ishte përgatitur ta ndiqte grupin e të burgosurve me të cilin do të nisej edhe ai. Për këtë s'ishte përmendur kurrë asnjë fjalë midis saj e Raskolnikovit; por të dy e dinin që kështu do të ishte. Në ndarjen e fundit fare ai buzëqeshte çuditshëm me sigurimet e zjarrta të motrës e të Razumihinit për të ardhmen e tyre të lumtur, kur ai të dilte nga katorga, dhe

parashikoi se gjendja e sëmurë e nënës do të mbaronte shpejt me fatkeqësi. Ai e Sonja më në fund u nisën.

Dy muaj më vonë Duneçka u martua me Razumihinin. Dasma ishte e trishtuar e e qetë. Nga të ftuarit ishin, megjithatë, Porfiri Petroviçi e Zosimovi. Gjatë gjithë kohës së fundit Razumihini kishte pamjen e një njeriu që kishte vendosur me vendosmëri. Dunja besonte verbërisht se ai do t'i përmbushte të gjitha qëllimet e tij, e as s'mund të mos besonte: te ky njeri dukej një vullnet i hekurt. Ndër të tjera, ai filloi përsëri të ndiqte leksionet e universitetit, që ta mbaronte kursin. Te ta të dy krijoheshin çdo minutë plane për të ardhmen; të dy llogaritnin me vendosmëri që pas pesë vjetësh me siguri të shpërnguleshin në Siberi. Deri atëherë shpresonin atje te Sonja...

Pulherija Aleksandrovna e bekoi me gëzim të bijën për martesën me Razumihinin; por pas kësaj martese sikur u bë edhe më e trishtuar e më e shqetësuar. Për t'i dhënë një minutë të këndshme, Razumihini i tregoi, ndër të tjera, faktin për studentin e babain e tij të plakur e për atë se Rodja ishte djegur e madje ishte sëmurur, pasi kishte shpëtuar nga vdekja, vitin e kaluar, dy të vegjël. Të dy lajmet e çuan Pulherija Aleksandrovnën, edhe pa këtë të çrregulluar nga mendja, gati në një gjendje ekstaze. Fliste pa pushim për këtë, hynte në bisedë edhe në rrugë (megjithëse Dunja e shoqëronte vazhdimisht). Në karrocat publike, nëpër dyqane, duke kapur qoftë edhe ndonjë dëgjues, e drejtonte bisedën te i biri, te artikulli i tij, si ai e kishte ndihmuar studentin, ishte djegur në zjarr e kështu me radhë. Duneçka madje s'dinte si ta mbante. Përveç rrezikut të një humori të tillë ekstatik, të sëmurë, vetëm kjo kanosej me fatkeqësi, se dikush mund ta kujtonte mbiemrin Raskolnikov nga çështja gjyqësore e dikurshme e të fillonte të fliste për këtë. Pulherija Aleksandrovna mori vesh madje adresën e nënës së dy të vegjëlve të shpëtuar nga zjarri dhe donte patjetër të shkonte tek ajo. Më në fund shqetësimi i saj u rrit deri në kufijtë e skajshëm. Ndonjëherë fillonte befas

të qante, sëmurej shpesh e fliste përçart në ethe. Një ditë, në mëngjes, deklaroi drejt se, sipas llogarive të saj, së shpejti duhej të vinte Rodja, se i kujtohej si ai vetë, duke u ndarë me të, kishte përmendur se pikërisht pas nëntë muajsh duhej pritur. Filloi të rregullonte gjithçka në banesë e të përgatitej për pritjen, filloi të rregullonte dhomën që i caktohej atij (dhomën e saj vetjake), të pastronte mobiliet, të lante e të vinte perde të reja e kështu me radhë. Dunja u shqetësua, por heshtte e madje e ndihmonte ta rregullonte dhomën për pritjen e vëllait. Pas një dite të shqetësuar, të kaluar në fantazi të pandërprera, në ëndrra të gëzuara e në lot, natën ajo u sëmur dhe në mëngjes ishte tashmë me ethe e në kllapi. I filloi ethja e fortë. Pas dy javësh vdiq. Në kllapi i shpëtonin fjalë nga të cilat mund të nxirrej përfundimi se ajo kishte dyshuar për fatin e tmerrshëm të të birit shumë më tepër nga ç'e kishin supozuar madje.

Raskolnikovi s'e mori vesh për një kohë të gjatë vdekjen e nënës, megjithëse korrespondenca me Petersburgun ishte vendosur qysh në fillim fare të vendosjes së tij në Siberi. U rregullua nëpërmjet Sonjës, e cila çdo muaj i shkruante me rregull Petersburgut në emër të Razumihinit dhe çdo muaj merrte me rregull përgjigje nga Petersburgu. Letrat e Sonjës në fillim u dukeshin Dunjës e Razumihinit disi të thata e të pakënaqshme; por në fund që të dy gjetën se më mirë s'mund të shkruhej, sepse edhe nga këto letra në rezultat dilte megjithatë përfytyrimi më i plotë e i saktë për fatin e vëllait të tyre fatkeq. Letrat e Sonjës ishin mbushur me realitetin më të përditshëm, me përshkrimin më të thjeshtë e të qartë të gjithë mjedisit të jetës së katorgës së Raskolnikovit. Këtu s'kishte as paraqitje të shpresave të saj, as hamendje për të ardhmen, as përshkrime të ndjenjave të saj. Në vend të përpjekjeve për të shpjeguar gjendjen e tij shpirtërore e në përgjithësi gjithë jetën e tij të brendshme qëndronin vetëm fakte, domethënë fjalët e tij vetjake, lajme të hollësishme për gjendjen e shëndetit të tij, ç'kishte dëshiruar në atë ose atë takim,

ç'i kishte kërkuar, ç'i kishte porositur e kështu me radhë. Të gjitha këto lajme jepeshin me hollësi të jashtëzakonshme. Figura e vëllait fatkeq më në fund doli vetvetiu, u vizatua saktë e qartë; këtu s'mund të kishte as gabime, sepse të gjitha ishin fakte të vërteta.

Por pak gjëra ngushëlluese mund të nxirrnin Dunja dhe i shoqi nga këto lajme, sidomos në fillim. Sonja njoftonte pa pushim se ai ishte vazhdimisht i zymtë, fjalëpakë e madje gati aspak s'interesohej për lajmet që ajo i jepte çdo herë nga letrat që merrte; se ai pyeste ndonjëherë për nënën; e kur ajo, duke parë që ai e merrte me mend tashmë të vërtetën, i tregoi më në fund për vdekjen e saj, atëherë, për habinë e saj, madje edhe lajmi për vdekjen e nënës sikur s'ndikoi shumë fort mbi të, të paktën kështu iu duk asaj nga pamja e jashtme. Ajo njoftonte, ndër të tjera, se, pavarësisht se ai, me sa dukej, ishte kaq i zhytur në vetvete e sikur ishte mbyllur nga të gjithë, — ndaj jetës së tij të re ishte sjellë shumë drejt e thjesht; se e kuptonte qartë gjendjen e tij, s'priste së afërmi asgjë më të mirë, s'kishte kurrfarë shpresash mendjelehta (që janë kaq të natyrshme në gjendjen e tij) dhe pothuajse për asgjë s'habitej mes mjedisit të ri që e rrethonte, kaq pak të ngjashëm me çfarëdo gjëje të mëparshme. Njoftoi se shëndeti i tij ishte i kënaqshëm. Shkonte në punë, të cilave s'u shmangej e për të cilat s'kërkonte. Ndaj ushqimit ishte gati indiferent, por ky ushqim, përveç ditëve të diela e të festave, ishte aq i keq, sa më në fund ai pranoi me qejf prej saj, Sonjës, ca para, për të pasur çaj çdo ditë; kurse për gjithë të tjerat i kishte kërkuar të mos shqetësohej, duke e siguruar se gjithë këto kujdese për të vetëm e bezdisnin. Më tej Sonja njoftonte se vendi i tij në burg ishte i përbashkët me të gjithë; brendësinë e kazermave të tyre s'e kishte parë, por nxirrte përfundimin se atje ishte ngushtë, e shëmtuar e e pashëndetshme; se ai flinte mbi dërrasat e fjetjes, duke shtruar poshtë vetes një copë shajaku, dhe s'donte të rregullonte asgjë tjetër për vete. Por se rronte kaq vrazhdë e varfër

aspak jo sipas ndonjë plani a qëllimi të paramenduar, por thjesht nga mosvëmendja e indiferenca e jashtme ndaj fatit të tij. Sonja shkruante drejt se ai, sidomos në fillim, jo vetëm që s'interesohej për vizitat e saj, por madje gati mërzitej me të, ishte fjalëpakë e madje i vrazhdë me të, por se në fund këto takime i ishin kthyer në zakon e madje gati në nevojë, kështu që ai madje ishte pikëlluar shumë kur ajo kishte qenë e sëmurë disa ditë e s'kishte mundur ta vizitonte. Kurse takohej me të në ditët e festave te porta e burgut ose në korpusin e rojes,[270] ku e thërrisnin tek ajo për disa minuta; kurse në ditët e javës në punë, ku shkonte ajo tek ai, ose në punishte, ose në furrat e tullave, ose në hangarët në bregun e Irtishit. Për veten Sonja njoftonte se i kishte dalë për dore të fitonte në qytet madje disa njohje e mbrojtje; se merrej me qepje, e meqë në qytet pothuajse s'kishte modiste, ishte bërë madje e domosdoshme në shumë shtëpi; vetëm s'përmendte që nëpërmjet saj edhe Raskolnikovi kishte fituar mbrojtjen e eprorëve, që i lehtësoheshin punët e kështu me radhë. Më në fund erdhi lajmi (Dunja madje vuri re një trazim e shqetësim të veçantë në letrat e saj të fundit) se ai u shmangej të gjithëve, se në burg të dënuarit s'e kishin dashur; se heshtte ditë të tëra dhe po zbehej shumë. Befas, në letrën e fundit, Sonja shkroi se ai ishte sëmurur shumë rëndë dhe dergjej në spital, në pavijonin e të burgosurve...

[270] Korpusi i rojes (rus. *kordegardija*): ndërtesa e rojes ushtarake pranë portës së burgut.

Epilogu — II

Ai ishte i sëmurë prej kohësh; por s'e kishin thyer as tmerret e jetës së katorgës, as punët, as ushqimi, as koka e rruar, as rrobat me arna: oh! ç'i bënin atij të gjitha këto mundime e tortura! Përkundrazi, ai madje gëzohej për punën: duke u rraskapitur fizikisht në punë, të paktën fitonte disa orë gjumë të qetë. E ç'kuptim kishte për të ushqimi — kjo supë e hollë me lakër e me buburreca? Si student, në jetën e mëparshme, shpesh s'kishte as këtë. Rrobat e tij ishin të ngrohta e të përshtatura me mënyrën e tij të jetesës. Prangat as që i ndiente mbi vete. A duhej të kishte turp për kokën e rruar e për xhaketën dyngjyrëshe?[271] Po para kujt? Para Sonjës? Sonja kishte frikë prej tij, e mos vallë para saj duhej të kishte turp?

Po ç'ka? Kishte turp madje edhe para Sonjës, të cilën e mundonte për këtë me sjelljen e tij përbuzëse e të vrazhdë. Por s'kishte turp për kokën e rruar e për prangat: krenaria e tij ishte plagosur rëndë; ai u sëmur nga krenaria e plagosur. Oh, sa i lumtur do të ishte, sikur të mund ta fajësonte vetë veten! Atëherë do t'i duronte të gjitha, madje edhe turpin e çnderimin. Por ai e gjykoi rreptë veten, dhe ndërgjegjja e tij e ashpërsuar s'gjeti asnjë faj veçanërisht të tmerrshëm në të kaluarën e tij, përveç ndoshta një *gabimi* të thjeshtë, që mund t'i ndodhte kujtdo. Ki-

[271] Të dënuarit me katorgë mbanin xhaketa prej dy ngjyrash dhe kokën të rruar përgjysmë.

shte turp pikërisht për atë që ai, Raskolnikovi, ishte shkatërruar kaq verbërisht, pa shpresë, shurdhët e marrëzisht, sipas njëfarë vendimi të fatit të verbër, dhe duhet të përulej e të nënshtrohej para „pakuptimësisë“ së njëfarë vendimi, nëse donte ta qetësonte sadopak veten.

Një shqetësim pa objekt e pa qëllim në të tashmen, e në të ardhmen një flijim i vetëm i pandërprerë, me të cilin s'fitohej asgjë, — ja çfarë e priste në botë. E ç'rëndësi kishte që pas tetë vjetësh do të ishte vetëm tridhjetë e dy vjeç e mund të fillonte përsëri të rronte! Pse të rronte? Ç'të kishte parasysh? Drejt çfarë të synonte? Të rronte, që të ekzistonte? Po ai edhe më parë kishte qenë gati një mijë herë ta jepte ekzistencën e tij për një ide, për një shpresë, madje për një fantazi. Vetëm ekzistenca i kishte qenë gjithmonë pak; ai kishte dashur gjithmonë më shumë. Ndoshta vetëm nga forca e dëshirave të tij e kishte quajtur atëherë veten njeri të cilit i lejohet më shumë se tjetrit.

Dhe sikur fati t'i dërgonte të paktën pendimin — pendimin djegës, që të copëton zemrën, që të largon gjumin, një pendim të tillë, nga mundimet e tmerrshme të të cilit të vegjohen litari e vorbulla e lumit! Oh, do të gëzohej për të! Mundimet e lotët — se edhe kjo është jetë. Por ai s'pendohej për krimin e tij.

Të paktën, do të mund të zemërohej me budallallëkun e tij, siç ishte zemëruar më parë me veprimet e tij të shëmtuara e shumë budallaqe, që e kishin çuar në burg. Por tani, tashmë në burg, *në liri*, ai i rishqyrtoi e i rimendoi të gjitha veprimet e tij të mëparshme dhe aspak s'i gjeti aq budallaqe e të shëmtuara sa i ishin dukur në atë kohë fatale, më parë.

„Me se, me se, — mendonte ai, — mendimi im ishte më budalla se mendimet e teoritë e tjera, që vërtiten e përplasen njëra me tjetrën në botë, qysh kur qëndron kjo botë? Mjafton ta shikosh punën me një vështrim krejt të pavarur, të gjerë e të çliruar nga ndikimet e përditshme, dhe atëherë, natyrisht, mendimi im s'do

të dalë aspak aq... i çuditshëm. O mohues e të urtë pesë kapikësh argjendi, pse ndaleni në gjysmë të rrugës!

Hë, me se u duket atyre kaq i shëmtuar veprimi im? — i thoshte ai vetes. — Me atë që është — ligësi? Ç'do të thotë fjala ‚ligësi'? Ndërgjegjja ime është e qetë. Natyrisht, është kryer një krim penal; natyrisht, është shkelur germa e ligjit dhe është derdhur gjak, hë, merrni pra për germën e ligjit kokën time... e mjaft! Natyrisht, në këtë rast madje shumë bamirës të njerëzimit, që s'e kishin trashëguar pushtetin, po që e kishin rrëmbyer vetë, duhej të ishin ekzekutuar që në hapat e tyre të parë fare. Por ata njerëz i duruan hapat e tyre, e prandaj *ata kanë të drejtë*, kurse unë s'e durova, e pra s'kisha të drejtë ta lejoja këtë hap".

Ja vetëm në çfarë e pranonte krimin e tij: vetëm në atë që s'e duroi dot dhe u paraqit vetë e rrëfeu fajin.

Vuante gjithashtu nga mendimi: pse s'e vrau atëherë veten? Pse qëndroi atëherë mbi lumë e parapëlqeu të paraqitej vetë e të rrëfente fajin? Mos vallë kaq e madhe është forca e kësaj dëshire për të rrojtur dhe kaq e vështirë ta mposhtësh? E mposhti megjithatë Svidrigajlovi, që kishte frikë nga vdekja?

Ia bënte vetes këtë pyetje me mundim dhe s'mund ta kuptonte që qysh atëherë, kur qëndronte mbi lumë, ndoshta parandiente në vete e në bindjet e tij një gënjeshtër të thellë. S'e kuptonte se kjo parandjenjë mund të ishte lajmëtarja e një kthese të ardhshme në jetën e tij, i ringjalljes së tij të ardhshme, i një vështrimi të ri të ardhshëm mbi jetën.

Ai më tepër pranonte këtu vetëm një barrë të shurdhër të instinktit, që s'ishte në dorën e tij ta këpuste e të cilën, përsëri, s'kishte forcë ta kapërcente (për shkak të dobësisë e të parëndësisë). Shikonte shokët e tij të katorgës dhe habitej: si e donin edhe ata të gjithë jetën, si e çmonin! Pikërisht iu duk se në burg jetën e duan dhe e çmojnë edhe më shumë, dhe e ruajnë më fort se në liri. Ç'mundime e tortura të tmerrshme s'kishin duruar disa prej tyre, për shembull endacakët! Mos vallë kaq shumë mund të

kishte kuptim për ta ndonjë rreze dielli, një pyll i dendur, diku në një skaj të panjohur një burim i ftohtë, i shënuar qysh para tre vjetësh, për takimin me të cilin endacaku ëndërron si për takimin me një dashnore, e sheh në ëndërr, me barin e gjelbër rreth tij, me zogun që këndon në shkurre? Duke shqyrtuar më tej, shihte shembuj edhe më të pashpjegueshëm.

Në burg, në mjedisin që e rrethonte, ai, natyrisht, shumë gjëra s'i vinte re, e as s'donte fare t'i vinte re. Rronte disi me sy ulur: i vinte neveri dhe e kishte të padurueshme të shikonte. Por në fund shumë gjëra filluan ta habisnin, dhe ai, disi pa dashje, filloi të vinte re atë që më parë as s'e dyshonte. Në përgjithësi e më shumë se gjithçka filloi ta habiste ajo humnerë e tmerrshme, e pakapërcyeshme, që shtrihej midis tij e gjithë këtyre njerëzve. Dukej sikur ai e ata ishin nga kombe të ndryshme. Ai e ata e shikonin njëri-tjetrin me mosbesim e me armiqësi. Ai i dinte e i kuptonte shkaqet e përgjithshme të një ndarjeje të tillë; por kurrë s'e kishte pranuar më parë që këto shkaqe të ishin në të vërtetë kaq të thella e të forta. Në burg kishte gjithashtu polakë të internuar, të burgosur politikë. Ata thjesht i quanin gjithë këta njerëz injorantë e kmetë dhe i përbuznin nga lart; por Raskolnikovi s'mund t'i shikonte kështu: e shihte qartë se këta injorantë në shumë gjëra janë shumë më të zgjuar se pikërisht këta polakë. Kishte këtu edhe rusë, që gjithashtu e përbuznin tepër këtë popull, — një ish-oficer e dy seminaristë; Raskolnikovi e vinte re qartë edhe gabimin e tyre.

Kurse atë vetë s'e donin e i shmangeshin të gjithë. Madje filluan ta urrenin në fund — pse? Ai s'e dinte këtë. E përbuznin, qeshnin me të, qeshnin me krimin e tij ata që ishin shumë më kriminelë se ai.

— Ti je zotëri! — i thoshin. — Ç'të duhej ty të shkoje me sëpatë; s'është fare punë zotërinjsh.

Në javën e dytë të Kreshmëve të Mëdha i erdhi radha të agjë-

ronte e të përgatitej për kungim[272] bashkë me kazermën e tij. Shkonte në kishë të lutej bashkë me të tjerët. Për shkak të diçkaje, as ai vetë s'e dinte, — ndodhi një herë një grindje; të gjithë njëherësh iu sulën me tërbim.

— Ti je i pafe! Ti s'beson në Zot! — i bërtisnin. — Duhet të të vrasim.

Ai kurrë s'kishte folur me ta për Zotin e për besimin, por ata donin ta vrisnin si të pafe; ai heshtte e s'i kundërshtonte. Një i dënuar u hodh mbi të në një tërbim të vendosur; Raskolnikovi e priste i qetë e në heshtje: vetulla s'i lëvizi, asnjë tipar i fytyrës s'iu drodh. Roja arriti në kohë të futej midis tij e vrasësit — përndryshe do të derdhej gjak.

E pazgjidhshme ishte për të edhe një pyetje tjetër: pse e deshën të gjithë kaq shumë Sonjën? Ajo s'u bënte lajka; e takonin rrallë, ndonjëherë vetëm në punë, kur vinte për një minutë ta shihte. E megjithatë të gjithë e njihnin tashmë, e dinin edhe që ajo kishte ardhur *pas tij*, e dinin si rronte, ku rronte. Para s'u jepte, shërbime të veçanta s'u bënte. Vetëm një herë, për Krishtlindje, solli për gjithë burgun lëmoshë: byrekë e kuleçë. Por pak nga pak midis tyre e Sonjës u lidhën ca marrëdhënie më të afërta: ajo u shkruante letra për të afërmit e tyre dhe i dërgonte në postë. Të afërmit e të afërmet e tyre, që vinin në qytet, linin, sipas udhëzimeve të tyre, në duart e Sonjës sende për ta e madje para. Gratë e dashnoret e tyre e njihnin e shkonin tek ajo. E kur ajo dukej në punë, duke ardhur te Raskolnikovi, ose takohej me grupin e të burgosurve që shkonin në punë, — të gjithë hiqnin kapelet, të gjithë përkuleshin: „Nënë, Sofja Semjonovna, nëna jonë, e butë, e dhembshur!“ — u thoshin këta të dënuar të vrazhdë, të damkosur, kësaj krijese të vogël e të dobët. Ajo buzëqeshte e përkulej, dhe të gjithëve u pëlqente kur ajo u buzëqeshte. U pëlqente madje ecja e saj, ktheheshin ta shihnin si ecte, dhe e lëvdonin; e

[272] Para kungimit, besimtarët ortodoksë agjërojnë disa ditë, shkojnë në shërbesat kishtare dhe rrëfehen (rus. *govet'*).

lëvdonin madje që ishte kaq e vogël, madje s'dinin më për se ta lëvdonin. Shkonin madje tek ajo të mjekoheshin.

Ai ndenji në spital gjithë fundin e Kreshmëve e Javën e Ndritshme.[273] Duke u shëruar tashmë, iu kujtuan ëndrrat e tij, kur dergjej ende me ethe e në kllapi. Në sëmundje i ishte bërë sikur gjithë bota ishte dënuar të flijohej për një murtajë të tmerrshme, të padëgjuar e të paparë, që vinte nga thellësitë e Azisë drejt Evropës. Të gjithë duhej të vdisnin, përveç disave, shumë të paktëve, të zgjedhurve. Ishin shfaqur ca trikina[274] të reja, qenie mikroskopike, që ngulnin vend në trupat e njerëzve. Por këto qenie ishin shpirtra, të pajisur me mendje e me vullnet. Njerëzit që i merrnin në vete, bëheshin menjëherë të djallosur e të çmendur. Por kurrë, kurrë njerëzit s'e kishin quajtur veten kaq të zgjuar e të palëkundur në të vërtetë, si e quanin të infektuarit. Kurrë s'i kishin quajtur më të palëkundur vendimet e tyre, përfundimet e tyre shkencore, bindjet e besimet e tyre morale. Fshatra të tërë, qytete e popuj të tërë infektoheshin e çmendeshin. Të gjithë ishin në ankth e s'e kuptonin njëri-tjetrin, secili mendonte se vetëm tek ai gjendej e vërteta, e mundohej duke parë të tjerët, i binte vetes në kraharor, qante e përdridhte duart. S'dinin kë e si të gjykonin, s'mund të merreshin vesh ç'të quanin të keqe e ç'të mirë. S'dinin kë të fajësonin, kë të shfajësonin. Njerëzit vrisnin njëri-tjetrin në njëfarë inati pa kuptim. Mblidheshin kundër njëri-tjetrit me ushtri të tëra, por ushtritë, tashmë në marshim, fillonin befas ta copëtonin vetveten, radhët prisheshin, luftëtarët hidheshin mbi njëri-tjetrin, shpoheshin e priteshin, kafshonin e hanin njëri-tjetrin. Nëpër qytete gjithë ditën binin kambanat e alarmit: thërrisnin të gjithë, por kush e përse thërriste, askush s'e dinte, e të gjithë ishin në ankth. I lanë

[273] Java e Ndritshme: java që vjen pas të Dielës së Pashkëve në traditën ortodokse.

[274] Trikinat: krimba parazitë mikroskopikë që shkaktojnë trikinozën; në vitet 1860 për ta shkruhej shumë në shtyp.

zanatet më të zakonshme, sepse secili propozonte mendimet e tij, ndreqjet e tij, e s'mund të merreshin vesh; u ndal bujqësia. Këtu-këtu njerëzit mblidheshin në grumbuj, merreshin vesh bashkë për diçka, betoheshin të mos ndaheshin, — por menjëherë fillonin diçka krejt tjetër nga ç'kishin parashikuar vetë pak më parë, fillonin ta fajësonin njëri-tjetrin, rriheshin e priteshin. Filluan zjarret, filloi uria. Të gjithë e gjithçka po humbiste. Murtaja rritej e përparonte gjithnjë më tej. Në gjithë botën mund të shpëtonin vetëm disa njerëz, ata ishin të pastërt e të zgjedhur, të caktuar të fillonin një racë të re njerëzish e një jetë të re, ta ripërtërinin e ta pastronin tokën, por askush e askund s'i kishte parë këta njerëz, askush s'ua kishte dëgjuar fjalën e zërin.

Raskolnikovin e mundonte fakti që kjo kllapi pa kuptim jehonte kaq trishtueshëm e kaq me mundim në kujtimet e tij, që kaq gjatë s'i kalonte përshtypja e këtyre ëndrrave të etheve. Ishte tashmë java e dytë pas Javës së Ndritshme; ishin ditë të ngrohta, të kthjellëta, pranverore; në pavijonin e të burgosurve hapën dritaret (me hekura, poshtë të cilave ecte roja). Sonja, gjatë gjithë sëmundjes së tij, kishte mundur ta vizitonte vetëm dy herë në pavijon; çdo herë duhej kërkuar leje, e kjo ishte e vështirë. Por ajo vinte shpesh në oborrin e spitalit, nën dritare, sidomos nga mbrëmja, e ndonjëherë thjesht kështu, për të qëndruar një minutë në oborr e për të shikuar qoftë edhe nga larg dritaret e pavijonit. Një herë, nga mbrëmja, Raskolnikovi, pothuajse krejt i shëruar tashmë, ra në gjumë; kur u zgjua, shkoi rastësisht te dritarja dhe befas pa larg, te porta e spitalit, Sonjën. Ajo qëndronte dhe sikur priste diçka. Diçka sikur ia shpoi në atë minutë zemrën; ai u drodh dhe u largua sa më shpejt nga dritarja. Të nesërmen Sonja s'erdhi, as ditën e tretë; ai vuri re se e priste me shqetësim. Më në fund e nxorën nga spitali. Kur erdhi në burg, mori vesh nga të burgosurit se Sofja Semjonovna ishte sëmurur, dergjej në shtëpi e s'dilte gjëkundi.

Ishte shumë i shqetësuar, dërgonte të pyesnin për të. Shpejt mori vesh se sëmundja e saj s'ishte e rrezikshme. Kur mori vesh nga ana e saj se ai pikëllohej e shqetësohej kaq shumë për të, Sonja i dërgoi një shënim, të shkruar me laps, dhe e njoftonte se i ishte bërë shumë më mirë, se kishte një ftohje të kotë, të lehtë, dhe se shpejt, shumë shpejt, do të vinte ta shihte në punë. Kur e lexonte këtë shënim, zemra i rrihte fort e me dhimbje.

Dita ishte përsëri e kthjellët dhe e ngrohtë. Herët në mëngjes, nja në orën gjashtë, ai u nis për në punë, në bregun e lumit, ku në një hangar ishte ngritur një furrë për pjekjen e alabastrit e ku e shtypnin. Atje shkuan gjithsej tre punëtorë. Njëri nga të burgosurit mori rojën dhe shkoi me të në kështjellë për njëfarë vegle; tjetri filloi të përgatiste drutë e t'i fuste në furrë. Raskolnikovi doli nga hangari mu në breg, u ul mbi trarët e grumbulluar pranë hangarit dhe filloi të shikonte lumin e gjerë e të shkretë. Nga bregu i lartë hapej një pamje e gjerë. Nga bregu tjetër i largët vinte mezi e dëgjueshme një këngë. Atje, në stepën e pafund të larë nga dielli, nxinin si pika mezi të dukshme jurtat e nomadëve.[275] Atje ishte liria e rronin njerëz të tjerë, krejt të ndryshëm nga ata të këtushmit, atje sikur ishte ndalur vetë koha, sikur s'kishin kaluar ende shekujt e Abrahamit e të kopeve të tij. Raskolnikovi rrinte, shikonte pa lëvizur, pa u shkëputur; mendimi i tij kalonte në ëndërrim, në soditje; s'mendonte për asgjë, por njëfarë pikëllimi e trazonte dhe e mundonte.

Befas pranë tij u gjend Sonja. Ishte afruar mezi e dëgjueshme dhe u ul pranë tij. Ishte ende shumë herët, freskia e mëngjesit s'ishte zbutur ende. Kishte veshur burnusin[276] e saj të varfër, të vjetër, e shamin e gjelbër. Fytyra mbante ende shenjat e sëmundjes, ishte dobësuar, zbehur, rënë. Ajo i buzëqeshi me dashamirësi e me gëzim, por, sipas zakonit, ia zgjati dorën me druajtje.

[275] Jurta: tenda e rrumbullakët, e mbuluar me shajak, e nomadëve të stepës.

[276] Burnus: mantel i gjerë grash pa mëngë.

Ajo ia zgjaste gjithmonë dorën me druajtje, ndonjëherë madje s'ia jepte fare, sikur kishte frikë se ai do ta shtynte. Ai gjithmonë sikur me neveri ia merrte dorën, gjithmonë sikur me mërzi e priste, ndonjëherë heshtte me kokëfortësi gjatë gjithë vizitës së saj. Ndodhte që ajo dridhej para tij e largohej në pikëllim të thellë. Por tani duart e tyre s'ndaheshin; ai i hodhi një sy kalimthi e shpejt, s'tha asgjë dhe i uli sytë përdhe. Ishin vetëm, s'i shihte askush. Roja në atë kohë ishte kthyer mënjanë.

Si ndodhi kjo, as ai vetë s'e dinte, por befas diçka sikur e rrëmbeu e sikur e hodhi te këmbët e saj. Ai qante e ia përqafonte gjunjët. Në çastin e parë ajo u tremb tmerrësisht, dhe gjithë fytyra iu ngri si e vdekur. U hodh nga vendi dhe, duke u dridhur, e shikonte. Por menjëherë, në po atë çast, ajo i kuptoi të gjitha. Në sytë e saj shkëlqeu një lumturi e pafund; ajo kuptoi, dhe për të s'kishte më dyshim, që ai e do, e do pafundësisht dhe që kishte ardhur më në fund kjo minutë...

Desh të flisnin, por s'mundën. Lotët u qëndronin në sy. Të dy ishin të zbehtë e të dobët; por në këto fytyra të sëmura e të zbehta shkëlqente tashmë agimi i një të ardhmeje të ripërtërirë, i ringjalljes së plotë në një jetë të re. I ringjalli dashuria, zemra e njërit mbante burime të pafund jete për zemrën e tjetrit.

Vendosën të prisnin e të duronin. U mbeteshin ende shtatë vjet; e deri atëherë kaq shumë mundim i padurueshëm e kaq shumë lumturi e pafund! Por ai u ringjall, dhe e dinte këtë, e ndiente plotësisht me gjithë qenien e tij të ripërtërirë, kurse ajo — ajo rronte vetëm me jetën e tij!

Në mbrëmjen e po asaj dite, kur i kishin mbyllur tashmë kazermat, Raskolnikovi rrinte shtrirë mbi dërrasat e fjetjes e mendonte për të. Atë ditë madje i ishte dukur sikur të gjithë të dënuarit, armiqtë e tij të dikurshëm, e shikonin tashmë ndryshe. Madje u kishte folur vetë, e i ishin përgjigjur me dashamirësi. Tani e kujtoi këtë, po kështu duhej të ishte: a s'duhej të ndryshonte tani gjithçka?

Mendonte për të. Iu kujtua si e kishte munduar vazhdimisht e si ia kishte copëtuar zemrën; iu kujtua fytyrëza e saj e zbehtë, e dobët, por këto kujtime tani pothuajse s'e mundonin: e dinte me ç'dashuri të pafund do t'ia shlyente tani të gjitha vuajtjet.

E pastaj ç'janë të gjitha këto, *të gjitha* mundimet e së kaluarës! Gjithçka, madje edhe krimi i tij, madje edhe dënimi e internimi, i dukeshin tani, në vrullin e parë, si një fakt i jashtëm, i çuditshëm, sikur madje s'i kishte ndodhur atij. Megjithatë, atë mbrëmje s'mund të mendonte gjatë e vazhdimisht për diçka, ta përqendronte mendimin në diçka; e as s'do të zgjidhte tani me vetëdije asgjë; vetëm ndiente. Në vend të dialektikës kishte ardhur jeta, dhe në vetëdije duhej të përpunohej diçka krejt tjetër.

Nën jastëkun e tij ishte Ungjilli. E mori mekanikisht. Ky libër i përkiste asaj, ishte po ai nga i cili ajo i kishte lexuar për ringjalljen e Llazarit. Në fillim të katorgës ai mendonte se ajo do ta torturonte me fe, do të fillonte të fliste për Ungjillin e do t'i imponontе libra. Por, për habinë e tij më të madhe, ajo asnjëherë s'kishte folur për këtë, asnjëherë s'i kishte ofruar madje Ungjillin. Ai vetë ia kishte kërkuar pak para sëmundjes, dhe ajo ia kishte sjellë librin në heshtje. Deri atëherë s'e kishte hapur.

S'e hapi as tani, por një mendim i shkrepi: „Mos vallë bindjet e saj s'mund të jenë tani edhe bindjet e mia? Ndjenjat e saj, synimet e saj, të paktën..."

Edhe ajo gjatë gjithë kësaj dite ishte e trazuar, e natën madje u sëmur përsëri. Por ishte aq e lumtur, sa gati u tremb nga lumturia e saj. Shtatë vjet, *vetëm* shtatë vjet! Në fillim të lumturisë së tyre, në disa çaste, të dy ishin gati t'i shikonin këto shtatë vjet si shtatë ditë. Ai as që e dinte se jeta e re s'i jepej falas, se ajo ende duhej blerë shtrenjtë, duhej paguar me një bëmë të madhe, të ardhshme...

Por këtu fillon tashmë një histori e re, historia e ripërtëritjes graduale të njeriut, historia e rilindjes së tij graduale, e kalimit gradual nga një botë në tjetrën, e njohjes me një realitet të ri, deri

tani krejt të panjohur. Kjo mund të përbënte temën e një tregimi të ri, — por tregimi ynë i tanishëm mbaroi.